Gheorghe Grigurcu

Imposibila neutralitate

ESEURI DE IERI SI DE AZI

INSTITUTUL EUROPEAN

Carte apărută cu sprijinul
Fundației SOROS

© Gheorghe Grigurcu, *Imposibila neutralitate,*
Institutul European Iași
ISBN: 973-586-101-1 PRINTED IN ROMANIA

GHEORGHE GRIGURCU

IMPOSIBILA NEUTRALITATE

Cuvînt înainte de
Gabriel DIMISIANU

INSTITUTUL EUROPEAN
1998

Cuvînt înainte

O editură curajoasă își asumă riscul de a strînge într-o carte polemicile purtate de Gheorghe Grigurcu în perioada postdecembristă. De ce vorbesc de curaj, de asumarea unui risc, în cazul acestei inițiative editoriale, nu este greu de înțeles. Vitriolantele texte ale criticului au stîrnit, la publicarea în ziare sau reviste, multe supărări, înfurieri, mînii, după cum se știe. Acum, acestea se vor reactiva, și încă toate deodată. *Se poate anticipa că apariția cărții va pune în mișcare un mare val de reacții negative, de indignări, de proteste.*

Dar nu s-au împalidat articolele polemice ale lui Gheorghe Grigurcu, nu și-au diminuat forța detonatoare, capacitatea de a incita, axate, cum sînt, pe „chestiuni ale zilei" care, în mod obișnuit, ies repede din raza interesului public?

Vom răspunde că acest lucru nu s-a petrecut din mai multe motive. Primul ține chiar de subiectele, de temele acestor polemici care, din nefericire, sînt actuale în continuare. „Chestiunile zilei" de ieri sau alaltăieri, de acum un an, doi sau trei sînt încă, pentru noi, în multe privințe, aceleași cu ale zilei de azi și probabil de mîine. Ce s-a schimbat în interval? Nimic în fond, *după cum, privind în jur, lesne se poate observa. Astfel că, raportate la obiectul lor, angajările polemice ale lui Gheorghe Grigurcu ne apar și azi oportune, legitimate de realități.*

Dar ele ne apar oportune și ca fapte de atitudine morală. *În climatul confuzionat al prezentului, amestecînd, prea adesea pînă la indistincție, „binele" și „răul", radicalismul lucid pro-*

fesat de Gheorghe Grigurcu îndeplineşte un rost limpezitor mai mult decît necesar. Din vreme în vreme, în cultura noastră, un maiorescian în lături! *cineva trebuie să rostească.*

Şi mai este în fine vorba şi despre ce reprezintă aceste texte în ordine pur estetică. Sînt produsul unei mari vocaţii de polemist, neîntrecut, cred, în amploarea acţiunii şi în percutanţa verbului, de nici unul dintre criticii noştri postbelici. Realităţilor care le-au generat, pieritoare totuşi, polemicile lui Gheorghe Grigurcu le vor supravieţui ca fapte de artă.

Admir de mulţi ani tenacitatea acestui important critic al nostru, pasiunea de luptător care-l însufleţeşte, promptitudinea pusă în „răspunsuri", în replicile date atacurilor care nu-l privesc numai pe el. Şi-a creat un reflex al ripostei imediate, pe care mulţi contează şi aş fi nesincer dacă nu aş recunoaşte că eu însumi sînt unul dintre aceştia. Oricum Grigurcu va reacţiona, la cutare infamie comisă în presă, mi-am zis nu o dată, şi dacă el tot o va face de ce să o mai fac şi eu? Mai bine să-mi văd în linişte de ale mele. Şi, într-adevăr, el a reacţionat, reacţionează de fiecare dată, potrivit aşteptărilor tuturor şi convingerilor lui adînci că „tăcerea nu-i cel mai eficace mijloc de apărare". Şi alţii cred acest lucru, nu poate fi îndoială, însă tac: din blazare, din oboseală, din dezgust, din comoditate sau pur şi simplu din prea omenească frică.

Procedînd în felul arătat, Grigurcu dă curs unei somaţii interioare şi, la urma urmei, trebuie să admitem că el altfel nu poate. Ursitoarele i-au menit, s-ar zice, să cerceteze cu osîrdie imunde publicaţii postdecembriste, să ia la rînd mişeliile scrise în ele, minciunile, calomniile, insultele, şi să le dea la toţi aşteptatele replici nimicitoare. O face nedescurajat de nimic dar nici uşor nu-i este şi nici plăcut (ar fi o plăcere vicioasă!) cum el însuşi mărturiseşte: „Să recunoaştem că nu ne-am aplecat cu plăcere asupra lor. Citindu-l pe Păunescu, iei contact cu trivialitatea, cu atacul la om cel mai dezolant, cu impulsul frust, subcivilizat, cu scabrosul. Prin destule fraze urît mirositoare eşti nevoit a trece cu batista la nas".

Să nu se înțeleagă însă că energia reactivă Gheorghe Grigurcu și-o consumă toată în acțiuni de ecarisaj, desfășurate în acest spațiu al „trivialului", al „subcivilizației", al „scabrosului". Îndeplinește, înfrîngîndu-și sila, și un asemenea oficiu, o asemenea dezagreabilă corvoadă, cum am văzut, dar țintele sale principale, insistent urmărite, sînt totuși altele. Cititorul le va desluși străbătînd cartea, clar structurată în jurul cîtorva teme ce au constituit, cele mai multe, obiect al controverselor culturale de după decembrie 1989.

Una din ele, poate cea mai controversată, privește acțiunea destabilizatoare a revizuirilor critice, întîmpinată de unii cu circumspecție, cu mari reticențe, în timp ce alții o socotesc obligatorie. Este, aceasta din urmă, și poziția lui Gheorghe Grigurcu, racordată la principiul lovinescian al mutației valorilor estetice și adusă la zi prin raportare la situația de după 1989, cînd cenzura instituționalizată nu mai funcționează și judecata valorizatoare poate fi formulată liber, în principiu cel puțin. Dar este drept să i se recunoască lui Gheorghe Grigurcu inițiative revizuitoare anterioare lui '89, cînd a încercat să repună în discuție, atrăgîndu-și multe dezaprobări, poziția în scara valorilor a unor scriitori cotați atunci maxim, și estetic și emoțional, altfel zicînd, mitizați unii încă din viață, precum Nichita Stănescu, lider al generației din care Gheorghe Grigurcu însuși face parte. A putut să treacă gestul său drept meschin-demolator, deși nu era decît manifestarea normală a unui spirit critic independent.

După 1989, cum era de așteptat, criticul a înțeles să continuie și să extindă ceea ce începuse înainte în condiții neprielnice, adică reevaluarea unor figuri din linia întîi a literaturii contemporane, ajungînd cu „demolările" la Marin Preda, A.E. Baconsky și la alții. Introduce în ecuație și criteriul etic și era firesc să o facă în discuția despre o literatură ai cărei exponenți au evoluat moral, în împrejurările istorice știute, pe trasee cu multe sinuozități, cu dramatice răsuciri și fracturări, răsfrînte semnificativ în cariera lor propriu zis

literară, şi ea contorsionată, fracturată (v. şi cazurile Petru Dumitriu, Dan Deşliu ş.a.).

Invocarea criteriului etic i-a atras însă lui Gheorghe Grigurcu învinuirea că trădează esteticul, autonomia esteticului, deci însăşi critica, pînă la urmă, pe care ar tîrî-o în „extraliterar", în politic. Au curs asupra sa acuzele că îi sancţionează sau îi răsplăteşte pe cei despre care scrie după comportamentul social şi vederile politice.

Este locul să o spunem fără ocol; numai reaua credinţă a putut înfăţişa astfel poziţia sa, care este una consecvent disociatoare, maioresciană şi lovinesciană în toate articulaţiile, inflexibil estetică în analizele de opere şi în verdictele date asupra valorii. Eticul, politicul sînt elemente pe care le invocă, într-adevăr, cum arătam, dar atunci cînd se raportează la biografii, la climatul spiritual al unei epoci sau atunci cînd a fost vorba, ca de atîtea ori în anii din urmă, de un aspect sau altul al complicatelor relaţii dintre intelectuali, scriitori, artişti şi puterea comunistă. Şi nu erau legitime, în aceste cazuri, raportările la etic, la social, la politic? Şi mai este ceva. Nu o dată, şi în trecut şi acum, critica s-a văzut obligată să privească şi dincolo de estetic tocmai pentru a-i putea asigura acestuia integritatea, pentru a-l feri de agresările de care a fost şi este pîndit. „Ea (critica, n.n.) pare «extraliterară» prin unele aspecte ale ei, determinate de participarea celor ce o semnează la viaţa civică şi politică, dar, ca şi în cazul Junimii, acest «extraliterar» se constituie într-un militantism cu finalităţi în afara cărora esteticul însuşi n-ar putea supravieţui".

Ştiindu-l greu de învins cu arme oneste, mulţi din cei ce l-ar vrea doborît pe Gheorghe Grigurcu, scos din cursă, recurg, în lupta cu el, la penibile lovituri sub centură. Îi deformează poziţia, îi atribuie intenţii pe care nu le-a avut, idei pe care nu le-a emis, vorbe pe care nu le-a spus niciodată. Este, în fond, omagiul pe care i-l aduc fără să vrea marelui polemist adversarii săi.

Gabriel Dimisianu

E posibilă neutralitatea?

Dată fiind înteţirea conflictelor în mediul nostru post-decembrist, o soluţie benefică pare a fi cea a neutralităţii. Într-adevăr, ce e mai raţional decît poziţia de neimplicare asumată? Cea care-ţi îngăduie o privire limpede asupra ambelor tabere. Cea care-ţi acordă calitatea de arbitru. Superioară prin latenţele ei de comprehensiune, de justiţie, de pacificare. Umanistă prin definiţie. Şi cît de ignobilă este negarea neutralităţii! Nu ni se reaminteşte adesea, în acest sens, terifica formulă leninist-stalinistă „cine nu e cu noi e împotriva noastră"? E adevărat, cu adaosul suspect că ea ar fi preluată de militanţii actuali pentru democraţie... Atît de suspect e acest adaos, încît ne îndeamnă a reexamina noţiunea în chestiune. Moral pozitivă uneori, ea poate fi, vai, şi moral negativă. Se pretează la manipulare. Să presupunem că asişti la o tîlhărie. Poţi rămîne „neutru", adică a nu te pronunţa de partea victimei? Bineînţeles că poţi, dar numai sub incidenţa unui interes secret ori a cinismului. Ţi se înfăţişează dovezile irecuzabile ale unor fărădelegi: viol, plagiat, luare de mită, escrocherie, crimă. Poţi declara cu seninătate că eşti „neutru"? Desigur, dacă ai vreo relaţie inavuabilă cu făptuitorul, ori dacă ai obrazul gros, ori dacă eşti laş. Dar ordinea realului nu e în acest caz congruentă cu ordinea ethosului. Procedînd aşa, nu mai ai dreptul de a invoca neutralitatea decît ca pe o „formă fără fond". Ca pe o convenţie care mistifică. Intri în domeniul inautenticului, cu toate consecinţele de rigoare.

Cu părere de rău trebuie să constat că aceasta este postura „neutrilor" noştri actuali, declaraţi ca atare în raport cu viaţa noastră civilă, atît de tulburată. Neimplicîndu-se, mai bine zis afişîndu-şi neimplicarea conjecturală, ei îşi dezvăluie carenţa de bun simţ, de omenie, de curaj. Desolidarizarea lor apare existenţial falsă. Încercînd a face figură de „stimabili" şi „onorabili", îşi pun abia în evidenţă nesinceritatea. Dacă ţinem seamă de miza enormă a luptei ce se desfăşoară, e imposibil ca ei să nu aibă ceva de ascuns în legătură cu afinităţile, cu opţiunile, cu scopurile lor reale. Să nu aibă un „orizont de aşteptare" clandestin. Fariseismul lor e vădit. Aşa-zisa lor neutralitate nu reprezintă decît o mască. Sub ea, clipesc ochii lucioşi şi avizi în care putem bănui adevărul. Dar acest adevăr nu se doreşte public. El se sileşte a se disimula prin cîteva procedee ce au căpătat deja o alură tipică. Întîi de toate, „apolitismul". Este unul din trucurile relativ ingenioase, întrucît aparent se opune hiperpolitizării comuniste. Pentru creduli, e un antidot al acesteia. Avem o cunoscută revistă „apolitică", ce grupează un număr de autori „fără cazier" (comunist), care s-au grăbit a se alia cu alţii extrem de compromişi. De ce oare? Din... apolitism? Şi tot din apolitism „combat tare" politica exclusiv a... opoziţiei? Şi tot din apolitism nu suflă o vorbă despre defecţiunile puterii emanate de care vuieşte ţara, în schimb nu cruţă cele mai veninoase propoziţii, în stil ceauşist, împotriva diasporei şi în speţă a Europei libere? „Apolitismul" lor nu poate fi, prin urmare, decît unul caragialesc (iată cum e continuată tradiţia!), inspirat de imortalele formule... ultralogice din *O scrisoare pierdută,* gen „Din două una, daţi-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, şi anume în punctele... esenţiale... Din această dilemă nu poţi ieşi". Ne întrebăm dacă *Literatorul* ar putea ieşi din această dilemă! Dar n-are a face. Mitică, în va-

rianta actualizată, însă modelat după calapodul străbun, se vrea, desigur, „ca românul imparțial".

Tot atît de „neutru" ni se relevă corolarul, pe plan literar, al acestui „apolitism" balcanic care este estetismul. Un estetism, la rîndu-i, „de lume nouă". O strădanie, va să zică, de a-i consilia ideologic pe scriitori („muncă de lămurire") să nu se amestece în viața publică, deoarece s-ar îndepărta de menirea lor, şi-ar trăda scrisul. „Apoliticii" care nu trădează nimic recurg astfel exact la directiva cunoscută, dată scriitorilor, de a nu se amesteca (vorba vine) în viața social-politică pentru a nu-i deranja pe activişti de la împlinirea „nobilelor" lor țeluri. Tiparul e trainic, apt de o dublă folosință. Iar beneficiarii rămîn şi ei, cu aproximație, aceiaşi. Cuprins de euforia posturii sale apolitic-estetice, dl Eugen Simion se compară cu E. Lovinescu, care avea de suferit, după cum se ştie, atacuri din partea adversarilor autonomiei esteticului, intensificate în anii '30-'40. Chiar să fie Eugen Simion un E. Lovinescu al zilelor noastre? Să punctăm, deocamdată, o insignifiantă diferență dintre cei doi. Pe cînd mentorul *Sburătorului,* cultivînd ideea esteticului, se împotrivea mentalității totalitare, contemporanul nostru se împotriveşte, prin estetic, tocmai... adversarilor acesteia. Chiar pe dos! Dl Eugen Simion e, pînă una alta, un E. Lovinescu cu capul în jos.

Neutralitatea mai prezintă însă şi alte alibiuri teoretice. Bunăoară egalizarea morală, acea confortabilă nivelare, care-i aliniază pe aceeaşi bancă pe torționari şi pe victime, pe vicioşi şi pe virtuoşi, pe mincinoşi şi pe cei ce au riscat a grăi adevărul. Ca şi cum toți ar fi la fel de nevrednici, pasibili de o pedeapsă comună ori de o absoluțiune comună. O teribilă strădanie escatologică e mimată aici. Zădărnicie sînt toate, nu-i aşa? Iată ce declară un neutru de dată recentă, fost disident şi fost ocupant al unui fotoliu ministerial în guvernul mineriadelor, deci un om al echilibrului... ascensional: „Noi sîntem în situația în care, de fapt, unii foşti comunişti sînt foarte supărați pe alți

foşti comunişti, în care jurnaliştii ceauşişti, unii jurnalişti ceauşişti sînt foarte supăraţi pe alţi jurnalişti ceauşişti". Deci aşa stau lucrurile! La atît se reduc meschinele noastre dispute! Şi ce iluzii ne făceam! Acest domn s-a convertit la neutralitate în aşa măsură, încît în textul d-sale (un interviu apărut în „Vatra", nr. 5/1992) găsim aproape întregul repertoriu al concepţiei în cauză. De la o moralitate minimă, d-sa trece condescendent la o moralitate maximă, probozindu-ne şi învăţîndu-ne. Învăţîndu-ne ce? Că ne aflăm în inflaţie. Dar nu într-o inflaţie economică, ceea ce remarcăm, vrînd-nevrînd, de cîteva ori pe zi, ci într-una a „caracterelor", produsă pe fondul unei penurii endemice: „lipsa de caractere de care am suferit, se pare, de mult (fiindcă vorba asta, România e plină de talente şi fără caractere), ţine de obîrşiile României moderne. Suferim în continuare, dar în forma cealaltă, în forma inflaţiei". E vorba cumva de „caracterele" în inflaţie ale nomenclaturii, ale arivismului tot mai lucrativ, ale extremismului tot mai agresiv? Ale noilor fripturişti? Ei, aşi! Ca şi literatorii, care-i găsesc interviul, după cum era şi de aşteptat, „profund şi fascinant", înţesat de „răspunsuri tranşante, memorabile, înţelepte şi de bun simţ", dl Andrei Pleşu, căci de d-sa ne ocupăm, e „neutru" pe... partea cealaltă, precizînd că „la unii nevoia de a ieşi în faţă, în numele purităţii şi în numele unei etici pe care o întruchipează, nu e decît o refulare, un fel de a regla conturile cu ei înşişi". Există, în optica ex-ministrului, „o abundenţă de gesturi" ce „falsifică realul". Aşadar, un cabotinism obştesc. Puritate etică? Mofturi. Contrafacerea e generală: „Lucrul este grav deformator pentru că întreţine un sistem de minciuni la fel de grav ca şi sistemul de minciuni care este incriminat de obicei ca fiind apanajul strict al puterii".

Dar situaţia e şi mai întunecată. De fapt, n-am putea beneficia nici măcar de egalitatea cu abuzivii, profitorii şi demagogii pe care-i „incriminăm" pentru că ne lipseşte caracterul. Frazele citate nu alcătuiau decît aşa, o ghirlandă avocăţească, un

artificiu retoric pe care nu se cuvine a-l lua prea mult în serios! De vină cu adevărat sînt nefericiții luptători pentru valorile democrației, la fel de condamnabili în trecut ca și în prezent, totuși, parcă, mai condamnabili în prezent, cînd au „neruşinarea" de-a urmări altceva decît... a se transforma în „portrete" și în „simboluri personale". Egolatri și vanitoși, histrioni ai binelui care nu poate fi în lumea noastră decît o himeră, sînt astfel țintuiți la stîlpul infamiei: „S-a văzut acum că orgoliul personal a jucat cîtorva oameni de mare valoare ai României feste incredibile. Sînt oameni care nu pot să uite de ei înșiși, care și-au făcut portrete de simboluri naționale, care se cred întruchiparea a tot ce-i mai bun în neamul acesta, și care sfîrșesc într-un fel de neruşinare a propriului eu și asta în numele unei democrații pe care o proclamă, nereușind în realitate decît să militeze pentru cultul local al personalității". Ca să vezi! Ce sînt exponenții luptei prodemocratice decît succesorii cultului personalității nefaste? „Avem cultul personalității pe care l-am trăit, susține dl Pleșu; s-a dizolvat, s-a divizat în nenumărate mici culturi ale personalității". Neutralitatea obligă. Obligă a gîndi, la nevoie, chiar și mitic. Dintr-un colos s-au obținut, prin spargere, cópii ale acestuia, mici idoli malefici: „Există un cult al fiecărui lider politic. (...) Toți se socotesc mici monumente sau mari monumente și vor să transforme țara și istoria țării în pretextul micilor cariere". Toți, prin urmare, fără nici o excepție! Revelația neutrului fost ministru ne cutremură. Nu mai puțin însă decît criza condițiilor culturii românești, care a început și a mers o bună bucată de timp, din rău în mai rău, sub neutra-i oblăduire...

Surprizele oferite de dl Andrei Pleșu însă nu s-au isprăvit. După ce a atribuit cu dezinvoltură apucăturile căpeteniilor totalitarismului... adversarilor acestora (ca și cum Doina Cornea ar fi o Elena Ceaușescu, Ana Blandiana o Ana Pauker, preotul Calciu-Dumitreasa un Adrian Păunescu, iar Paul Goma un Nicolae Ceaușescu napoleonian, aflat în exil), d-sa merge

şi mai departe în numele neutralităţii coroborate cu Biblia. De ce să ne ocupăm doar de unii oameni, chiar dacă aceştia au păcătuit? De ce să răscolim vinovăţiile totalitarismului? N-ar fi just! Toţi sîntem deopotrivă de nedemni. Ce contează că unii au suferit iar alţii au provocat suferinţa? Că unii şi-au ispăşit nevinovăţia iar alţii au rămas nepedepsiţi pentru ticăloşiile lor? Ar putea fi oare o soluţie mai ... neutrală decît culpabilizarea tuturor? Ni se propune pe şleau: „Cred că fiecare e mai bine să aibă de-a face cu el însuşi, deocamdată, decît cu ceilalţi". Nu ni se spune pentru cine „e mai bine", dar deducem. Nimeni nu e demn să ridice piatra. Iată că şi învăţătura cristică e utilă, ca şi orice, îmi vine a crede, absolut orice materie pentru a veni în ajutorul unei anume categorii de indivizi aflaţi la strîmtoare. Personal, dl ex-ministru ne dovedeşte cu probitate cum e „mai bine", acuzîndu-l, de pe poziţia imaculării proprii, de imoralitate, pe I. Negoiţescu, atunci cînd nu-i convin opiniile criticului. Tonul d-sale e onctuos, mlădiat în chip neutru-filosofic. Şi mai cu seamă foarte convingător: „Adică, culpa se trăieşte ca o problemă personală, nu ca o problemă transferată asupra celuilalt". Adică, zicem noi, explicîndu-l, de vreme ce ne-am mistui vinovăţia ca pe o „problemă personală", ea n-ar exista la nivel social. Nimeni n-ar mai trebui să judece pe nimeni. Nimeni n-ar mai putea judeca pe nimeni. Un triumf al neutralităţii! Nu e vina noastră dacă are un iz de defetism, de intimidare, de oportunism. Oricum, un triumf! Aceasta e calea spre reconcilierea naţională, a autojudecăţii şi a autosancţionării, cînd cei mai apropiaţi de inocenţă se vor tortura în insomnii inepuizabile, iar marii culpabili, după ce îşi vor fi trăit culpa ca pe o strictă „problemă personală", se vor bucura de un somn îngeresc.

Mecanismele oportunismului*

În genere, mobilul de căpetenie al oportunismului este interesul. Individul se adaptează împrejurărilor călcîndu-şi pe conştiinţă, se preface a fi un altul pentru a dobîndi favorurile celor mai sus puşi, dispensatori de beneficii. Dar în societăţile totalitare, întemeiate pe ceea ce François Fejtö numeşte „ideologii ale mîntuirii prin violenţă", intervine, într-o proporţie neobişnuită, spaima. Spaima care pare a-l aduce pe om în propria sa intimitate, chiar dacă e una primitivă, însă, care, în realitate, complică şi mai mult lucrurile. Deoarece nu mai poţi distinge între o reacţie spontană de defensivă şi cea culpabil-deliberată. Prima o „înnobilează" pe cea de-a doua, îi dă aerul unei organicităţi, care, oricît de viscerală, de repulsivă, reprezintă un punct cîştigat în încercarea de legitimare a lumii de artificiul sinistru al comunismului sau al fascismului. Se obţine o împletire între interesul degradant şi spaima ce „reabilitează", „justifică" şi, vai, purifică. Spaima, singura mîntuire adusă colectiv într-un sistem concentraţionar. Şi cît de apreciat de autorităţi este acest amestec de autenticitate şi inautenticitate! Ce mult se bucură de confuzia pe care o produce! Cu cît componentele lui sînt mai greu de despărţit, cu atît poate fi mai lesne asigurată dominaţia asupra fiinţei puse în situaţia de a

* Cuvînt la Conferinţa internaţională „Etică şi psihiatrie", desfăşurată în cadrul Universităţii Bucureşti, între 2-4 octombrie 1992.

reacționa atît în planul calculului conformist, cît și în planul instinctiv. De voie de nevoie, omul pătrunde într-unul din cele două basme (uneori simultan în ambele) despre emancipare și eliberare, cum ar fi spus Edgar Morin, ca în două lagăre ale spiritului între zidurile cărora spaima se poate diminua prin cultivarea meschină a interesului, iar interesul poate fi fortificat prin atotputernicia spaimei. Cercul, figura geometrică bine reprezentată în Infern, se închide.

Din acest punct de vedere, Infernul n-ar fi altceva decît spaima de spaimă. Evident, la treapta marii majorități a populației care nu-și poate îngădui năzuința ocupării unor funcții de decizie, pentru care pătrunderea în noua clasă privilegiată nu e cu putință. Ea caută, prin urmare, un *modus vivendi*, o poziție cît mai confortabilă în inconfort. Se străduiește a găsi, în cadrul Răului generalizat, răul minim. Constatînd că împotrivirea fățișă este extrem de riscantă, că răsturnarea sistemului este aproape o utopie, în condițiile în care (ne referim de-acum doar la regimul comunist, ce semnifică pentru noi o experiență fără pereche) căpeteniile abuziv înscăunate găsesc un limbaj comun cu guvernanții din Vest, caută o speță de demonie minoră, căreia să i se alipească. Și cum poți să-ți mai tragi sufletul, să-ți mai redobîndești o oarecare siguranță, dacă nu prin prefăcătorie? Întreaga societate devine o scenă de teatru. Cetățeanul învață a-și ascunde gîndul, a-și strivi sentimentul, a-și măslui bunul-simț. Se produce o uniformizare a comportării publice. Costumul de partid chinezesc, cu tunică închisă la gît și cu șapca proletară, nu e decît simbolul unei stări de fapt obștești. Colectivismul triumfă în toate privințele asupra omului oprimat de societatea totalitară, neîngăduindu-i decît un singur rol. Cel al devotamentului „nețărmurit" față de partid și politica lui, față de conducătorii partidului de pe întreaga scară ierarhică, în frunte cu „marele cîrmaci", care are statut de zeu. E drept că acest rol este apt de nuanțări infinite. Încarce-

rată, inventivitatea se exercită pe detaliu. Rînduială împotriva firii, comunismul nu poate naşte decît tiparele unei arte (inclusiv ale unei „arte" a comportamentului) bătrînicioase, ca un hieratism caricatural, de o solemnitate găunoasă pînă la burlesc, îmbibată de perfidie. Fiinţele umane nu pot apărea decît mascate şi totuşi măştile se suspectează una pe alta, în virtutea unei mentalităţi sinuoase, în care intră şi recunoaşterea propriei imposturi, utilizate ca unitate de măsură, şi curiozitatea perversă faţă de cei din preajmă, observaţia pierzîndu-şi mizele moraliste ori speculative, orientîndu-se către delaţiune. Măştile carnavalului concentraţionar adoră a de-masca (termenul a intrat, de altminteri, în fondul lexical sacrosanct al ideologiei comuniste). Un spirit poliţist exacerbat sucşeşte minţile. Obsesia „vînătorii de vrăjitoare" catalizează obscurele porniri ale cruzimii. Lectura omului devine o lectură a notelor sale infinitezimale, judecarea sa, în instanţa unui cuget cît mai ascuns, pleacă de la prezumţia vinovăţiei. În volumul său, *La pensée captive,* Czeslaw Milosz notează cîteva aspecte pitoreşti ale fenomenului: „Dacă cineva ţine un discurs încărcat de ură contra Occidentului, în care pune destulă ardoare, el arată astfel că are zece la sută din ura pe care o proclamă atît de puternic. Dacă cineva denigrează cultura occidentală cu răceală şi reţinere, înseamnă că îi este ataşat". „De asemenea, felul de a fi, tonul vocii, alegerea unei cravate şi nu a alteia, sînt interpretate ca semne ale unor tendinţe politice".

Dar acest joc de-a alienarea este foarte primejdios, ducînd la o alienare veritabilă. Prin practicarea lui îndelungată se ajunge la o a doua natură, la acel om-robot, visat de ideologii bolşevismului încă de la început. Bineînţeles, procesul e lent şi contradictoriu, cuprinzînd părţile personalităţii treptat şi lăsîndu-i un timp supape de respiraţie, în special în sfera vieţii intime.Nu putem şti în ce grad a reuşit, în ce grad s-a întrupat în carne şi oase acel Partopithecus, omul de partid, botezat astfel de Zinoviev. Nici o statistică n-ar fi suficient de operantă

într-un asemenea delicat domeniu. Cert este însă faptul că un mare număr de cetățeni ai Estului comunizat, mai cu seamă cei cu mai puțină instrucție și supuși intensiv dificultăților economice (întreținute cu intenție, precum un instrument al subjugării) au căzut pradă maleficei metamorfoze. Magicianul roșu i-a prefăcut în necuvîntătoare obediente. Pentru ca schimbarea să fie mai temeinică, s-a apelat la un reflex al spiritului și anume la cel religios. Doctrina marxist-leninistă a fost folosită precum o religie surogat, un „opiu pentru popor", după o formulă celebră a autorului *Capitalului,* referitoare la religie. Un opiu manipulat, imprevizibil, chiar de către „eliberatorii" de exploatare și de prejudecăți ai popoarelor. Astfel, mistificarea a căpătat pompa unei duble mitologii. Una afirmativă, avînd ca obiect conducătorul, familia și camarila sa, precum și unele personaje din trecut, mobilizate fraudulos în chip de precursori, și alta negativă, avînd ca obiect dușmanul din exterior și din interior, prilej de a se cultiva culpabilizarea colectivă, ura de clasă și apoi ura etnică, în faza agonică a celor două totalitarisme, ale căror rămășițe fuzionează. O mitologie care are și o dublă funcționalitate. Pe de o parte, e o ideologizare *in extremis*, o pontifiere arogantă a tendențiozității oficiale, pe de altă parte e o scuză, un alibi pentru prozeliții care și-au mai păstrat urme de conștiință. Se cuvine o explicație.

Ne aflăm, după cum am arătat, într-un spațiu incert și dramatic, cel al tranziției de la oportunism (ca o formă conștientă de adaptare) la „nașterea" omului de partid, a „omului nou", abrutizat, in-conștientizat. Separația nu e tranșantă iar fenomenul nu e principial ireversibil. Dacă în cel de-al doilea caz putem vorbi de o ontologizare a Răului, răspunzător doar față de societate, în primul caz putem vorbi de o cădere relativă, implicînd o responsabilitate atît față de societate cît și față de sine a persoanei atinse de Rău. Acest din urmă tip, siluit de împrejurări, avea nevoie de un imbold pentru a se decide pentru falsitate, de un drog pentru a-și adormi scrupulele. Lipsa de

informație, dezorientarea ca și slăbiciunea de caracter l-au preschimbat într-o victimă lesnicioasă a propagandei comuniste, bizuite pe cele două mitologizări. Scăpat de opiul ideologic, are șansa de a reveni la normal, cu condiția de a fi sprijinit. Din fericire, în acest intermundiu civic, asistența intelectuală și morală mai poate avea efecte recuperatoare. Nu toate sufletele oportuniștilor sînt suflete moarte. Doar într-un asemenea sens putem vorbi dc o reconciliere națională. Nu o reconciliere cu torționarii și cu marii profitori, cu nomenclaturiștii și cu cinicii dirijori ai îndoctrinării, care trebuie să răspundă pentru fărădelegile lor, ci cu cei mulți, care au greșit mai puțin grav și se pot vindeca. Am spus că se pot vindeca, deoarece sînt, de fapt, niște suferinzi. Maladiile mentalității cetățeanului abătut de la dreapta conștiință și de la comportarea integră de către monstruoasa mașină de modelat oameni ai regimului comunist pot fi raportate la un spectru clinic. Oportunismul e un ansamblu de elemente patologice, de la abulie (voința de decizie e transferată prin sugestie și autosugestie uzurpatorilor) la obsesie (instalată din pricina represiunii posibile în orice moment, a amenințării fără nici o motivație rațională) și la sado-masochism (sadismul minciunii aplicate mediului, masochismul minciunii acceptate, în cadrul unei practici sistematice). Singura terapie eficientă e cea a adevărului. Uneori adevărul face miracole.

De ce, totuşi, politica?

Cu o jucată mirare, unii colegi de breaslă ne întreabă de ce facem politică. Un lucru este evident: nu din motivul ce-i împinge pe ei a nega dreptul temei politice în cetatea literelor, şi anume înrolarea lor secretă (şi nu tocmai) într-o anume grupare posesoare de putere, ce ne recomandă apolitismul ca un soi de morală interdictivă, aplicată castei inferioare, pe care ar reprezenta-o, într-o bine cunoscută tradiţie, scriitorii. Preferăm a ne da în vileag gîndurile şi opţiunile. Preferăm pilda marilor noştri înaintaşi celei a clubmanilor recenţi ai intereselor de partid şi de stat, „reaşezate" cum preţurile, a snobilor neoideologici ce şi-au confecţionat în pripă o serie de costume după revistele occidentale. Nu noi ne-am ales planul de manifestare politic, căci acesta ne-a fost impus, aşa cum, în caz de legitimă apărare, ţi se impune să pui mîna pe armă. Credeţi-ne, domnilor detractori! Sîntem tot atît de avizaţi ca şi dv. asupra îngustimilor, stînjenelii, derivei, irosirii de timp şi irosirii de destin, pe care le poate implica disputa civică! Dar nu avem încotro. Nici oportunismul, nici laşitatea, nici vînzarea de ponturi carieriste nu ne stau în fire şi e prea tîrziu a ne mai schimba. Măcar pentru subsemnatul e prea tîrziu. S-ar fi putut face, eventual, ceva, pentru a vă fi pe plac şi pentru a-mi îndulci biografia, cu cîteva decenii în urmă. Spre ghinionul meu însă, ocaziile s-au pierdut, stupid, în „zarea tinereţii". Cum ne-ar sta a ne rinoceriza acum, precum domnii X sau Y, care, aidoma

puilor masivei spețe, abia se deprind cu călcătura greoaie și cu etalarea emblematicului corn? Urmărind, cu un ambiguu fior al efemerului, proteica lor evoluție sub cupola constelată a circului universal, mă resemnez la ceea ce un faimos filosof latin numea „greaua datorie de-a fi mereu același". Îmi îngădui o singură consolare pentru această povară pe care – nu sînt atît de vanitos – nici nu cred că am ales-o, căci s-a constituit de la sine, pe nesimțite, ca un gheb. Și anume o simetrie. O simetrie între cei 45 de ani de totalitarism roșu, care ne-a afectat în feluri știute și neștiute, și anii, cîți îmi vor fi hărăziți după 1989, nădăjduiesc că nu tot așa de mulți, pentru a înfățișa, ca martor permanent, tot ce s-a petrecut, pentru a avertiza, cu firavele mele puteri, asupra a ceea ce nu trebuie să mai continuie. E un soi de imagine în oglinda duratei, ce încearcă a răscumpăra, în idealitatea ei, ceea ce a durut și n-a putut fi rostit pe deplin în ipostaza aievea a ființei. O încleștare între realitate și ideal, cu care mă simt dator spre a rămîne același.

*

Se ridică, azi, voci, din puncte felurite, care cer criticului abstragerea din politică și din temperament, din expresie literară și din uman. Comentatorul de literatură ar trebui să fie, în potrivire cu asemenea deziderate reducționiste, un automat care să programeze un alt automat, discursul, în perspectiva unei desăvîrșiri reificate. O entitate sublimă din care opțiunea, ca indice activ al vieții, și viața însăși să fie evaporate. Ce prilej fericit pentru „esteții" cu voie și cu îndemn de la putere! *Zoon politikon* să nu ne mai stea în cale. Să nu ne mai încurce cu ale lui complicații pasionale și scrupule, cu critica lui empirică, îndreptată, vai, în direcții interzise, deranjante pentru înaltele sfere ale puterii. Să nu ne mai aducem aminte niciodată, să trecem la index (variantă locală: fondul special) următoarele aprecieri ale lui Baudelaire asupra criticii, total inoportune și impertinente la culme: „Cred sincer că cea mai bună critică e aceea amuzantă și poetică; nu aceea rece și algebrică ce, sub

pretextul că explică totul, nu cuprinde nici ură, nici dragoste şi se despoaie cu voinţă de orice soi de temperament... Ca să fie dreaptă, ca să aibă o raţiune de a fi, critica trebuie să fie parţială, pasionată, *politică* (s. n.), făcută adică dintr-un punct de vedere exclusiv, dar un punct de vedere din care se deschid cele mai multe orizonturi...; ... criticul nu e, pentru aceasta, mai puţin om şi pasiunea apropie temperamentele analoage şi ridică raţiunea la înălţimi noi..." (*L'art romantique*). Cum şi-a permis estetul *en titre*, *dandy*-ul paradigmatic, şi unul şi celălalt evazionişti prin definiţie, o atare strigătoare inconsecvenţă! Auzi, să pretinzi criticii a fi *po-li-ti-că!*

*

Există o morală în sine şi una, vorba lui Arghezi, practică. Prima e festivă, retorică, intangibilă, fiind bine suportată de „apolitici", care se fac că plouă cînd este invocată una ori alta din normele ei şi îşi îngăduie chiar, la necesitate, a cita dintr-însa, pur ornamental. Cea de-a doua, ţinînd de domeniul aplicaţiilor, prin forţa lucrurilor deseori compozită şi labilă, reglabilă, reprezintă etajul la care ei operează cu predilecţie. Ei şi numai ei. Un observator din diaspora, dl Sorin Alexandrescu, credem că vede lucrurile just: „Operele lui Eliade, Ionesco, Cioran, Goma, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca şi alţii au fost mai întîi receptate cu un festivism care nu făcea, în fapt, decît să consfinţească distanţa crescută între scriitorul din exil şi cititorul de acasă, după care a urmat un antifestivism şi mai nedrept: Eliade şi Cioran nu mai sînt, dintr-odată, decît vulgari antisemiţi. Influenţa în opera lor a acestor – eventuale – idei nu preocupă pe nimeni. Nici contextul lor istoric. Mă întorc atunci şi zic: pe cînd discutarea semitismului din anii '50 şi a antisemitismului, mult mai periculos, din anii '80 – şi mai ales a aceluia din chiar zilele noastre? (Rev. „22", nr. 25/ 1995). Aşadar, în puţine rînduri, un cuprinzător program de cercetare. Va fi el oare executat? Puţin probabil, întrucît s-ar cuveni să se axeze pe confruntarea dintre cele două tipuri de

morală. Ar trebui să divulge politica prin eroare, care comportă cîteva situații caracteristice precum: utilizarea proletcultistă a antifascismului drept paravan pentru ororile Gulagului; supradimensionarea unui „pericol de dreapta" spre a se uita sau diminua pericolul opus, cu mult mai grav în actualitate; detectarea afinităților legionare ale marilor reprezentanți ai generației '30, operație, de altfel, îndreptățită dacă nu cade la exagerare, în timp ce afinitățile comuniste, cu efecte mult mai importante şi mult mai prelungite, ale generațiilor mai apropiate, sînt foarte departe de-a fi cercetate şi judecate cum se cuvine; lipsa unei mai decise ofensive împotriva scandalosului naționalism agresiv şi a antisemitismului revoltător, practicate sub ochii noştri şi sub pulpana oficialităților, sub care se trag, stupoare, chiar şi unii dintre cei vizați; amînarea *sine die* a unei autocritici a exegeților, avînd ca obiect propriul trecut realist socialist, nu o dată de anvergură, dosirea lui sub formulele unor amintiri deghizate sau demersuri zigzagate, ceea ce restrînge considerabil autoritatea morală a posturii antinaționaliste, sub penele cu pricina. Şi deoarece îl comentăm, în prezentele linii, pe confratele stabilit în Olanda, nu ne putem decît asocia unei alte consternări a d-sale: „Nu pot înțelege, de exemplu, cum D.R. Popescu primeşte un premiu de la o Uniune pe care a ținut-o sub obroc, pentru a mă exprima politicos, vreo zece ani de zile". Reproducîndu-i cuvintele, nu facem şi noi decît a ne exprima *politicos*...

*

Cineva mi-a pus deunăzi întrebarea: socotiți că avem a face doar cu un pseudoapolitism? Nu există oare, în mijlocul nostru, şi apolitici autentici, demni de considerație? Răspund: cred că există şi un apolitism real. Reprezentanții săi, întru totul stimabili, nu au a-şi disimula intențiile ariviste, o comportare gudurătoare față de factorii puterii, nu se lansează în tirade demagogice. Rezerva lor e naturală, neexcluzînd însă o situare, declarată sau implicită, oricum transparentă, în raport

cu marile probleme ale cetății. Acestea nu sînt trecute sub tăcere într-o manieră tartuffistă, ci punctate cel puțin în cadrul unei atitudini generale, al adeziunii la anume principii. Cel ce evită a se pronunța asupra chestiunilor presante ale obștii are aerul unui ins ce ignoră punctele cardinale. Să nu mai avem nici o îndoială că, excluzînd cazurile de patologie mintală, dezorientarea sa e simulată, nu fără dedesubturi lucrative... Apoliticii onești, deși, de obicei, nu participă nemijlocit la controversele politice, nu evită a-și notifica poziția într-un univers în care punctele cardinale au o existență obiectivă. Un exemplu: Mircea Martin.

*

Tendenționismul politic al noii, versicolorei și, nu o dată, rafinatei pleiade de clienți ai cîrmuirii de după decembrie '89, bate la ochi prin extravaganțe. Ar putea fi comparat cu o colecție a unei mari case de modă, al cărei răsfăț în celebritate și, evident, în factori economici poate da impresia unei nefuncționalități, a unei plutiri în necontingența reveriei. A unei viziuni „nebune". Dar, cu toate acestea, o funcționalitate de culise poate fi stabilită și într-un caz și în celălalt. Astfel, la literatorii noștri, care au reținut, pesemne, definiția inteligenței ca maximă adaptabilitate, apare conceptul esteticului „pur", întocmai ca la ideologii comuniști de ultimă generație, nu ca un antidot al tendinței, ci ca o mască a tendinței de eliminare a tendinței... critice. Ca un compromis care păstrează și chiar exaltă aparențele libertății, cu scopul cenzurării interioare. „Scrieți ce vreți, spune Diavolul partidului-stat scriitorilor, cu condiția să mă lăsați în pace". Nu mai insistăm, deoarece manevra e suficient de cunoscută. Un alt procedeu: cel al culturii absurdului, care sugerează, firește, inutilitatea spiritului critic. Rinocerii docți și subtili, dedicați acestei tactici, par a se inspira chiar din... Ionescu. Astfel cum esteții „apolitici" n-au ezitat a se învești în mantia esteticului hulit în fel și chip, scepticii nu ezită a-și asuma irațională, atît de antipartinică, de diversionistă

şi de complotistă şi ea pînă de curînd. Reţeta e aceeaşi: inversarea mefistofelică a semnelor. Ce rîsete, nu în paradis, desigur! De ce să luptăm, dacă totul e relativ, de ce să adoptăm o credinţă, dacă totul e zădărnicie? Unii ideologi de curte nouă au înlocuit Cuvîntările purpurii cu Biblia, alţii cu Mallarmé, alţii cu Cioran şi Ionescu. Chestiune de gust. Dacă propaganda „clasică" era sufocantă printr-un exces de certitudini, una din ramurile celei revizuite e sufocantă printr-un exces de dubii. Cu mînecile suflecate, intelectualii ce-o slujesc seamănă, cotidian, îndoieli. Ce va răsări, vom vedea... Însă nici estetismul, nici scepticismul ce ni se recomandă cu tenacitate, într-o manieră sclipitor-comercială, nu izbutesc a ascunde mobilul lor lăuntric şi anume relaţia cu puterea restauraţionistă. Năzuinţa deznădăjduit conservatoare a acesteia produce fosforescenţele lor proliferante, dănţuitoare în întunericul ce întîrzie a se risipi. Un iz stătut, de putrefacţie complicată, de mlaştină seducător livrescă şi alambicat coruptă porneşte dintr-un atare discurs pretenţios. Dacă, aşa cum a arătat Nikolai Berdiaev, socialismul nu este în stare a răpune duhul burghez, deoarece el însuşi este pătruns de acest duh, chiar generat de el, nici estetismul ce-şi zice „apolitic", nici scepticismul orientat cu jovialitate către absurd nu izbutesc a răpune duhul ideologiei, care, în esenţa sa tendenţioasă, le-a pătruns şi, în ultimă instanţă, le-a generat.

Batjocorirea culturii

Între comunism şi cultură există o ruptură ireconciliabilă, pe cel puţin două planuri. Mai întîi este divorţul între dogmă şi spiritul critic indispensabil oricărei culturi moderne, divorţ cu atît mai scandalos cu cît dogma marxist-leninistă s-a abrutizat în condiţiile socialismului real, identificîndu-se cu „linia", pe cît de perfidă pe atît de mobilă, în funcţie de jocul brutal al conjuncturilor, promovată de partidul-stat. Apoi e vorba de aversiunea faţă de cultură a nomenclaturii, compusă aproape în întregime din agramaţi, din rebuturile unei instrucţii, fie şi elementare. De acea ură a filistinului faţă de intelectual, descrisă de Schopenhauer în celebrele sale *Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă,* pe care nimic n-ar putea-o potoli, pe care sistemul comunist a alimentat-o pe toate treptele societăţii. Nu constituie un secret lupta pe care acesta a dus-o necurmat împotriva structurilor culturale, ca şi a oamenilor de cultură, în temeiul celor două motive indicate mai sus. O luptă în care vedem una din manifestările cele mai caracteristice ale comunismului, reflectînd pe deplin aberaţia sa. Elementele aşa-zisei culturi de tip nou, socialiste, nu reprezintă decît atestarea unei fraude. Incapabil a se asocia cu interesele reale ale vieţii spiritului, totalitarismul îi înlocuia valorile prin surogate, sub semnul unui dirijism ce echivala el însuşi cu o mistificare în principiu ideologic-administrativ.

Am da dovadă de o nepermisă naivitate dacă ne-am închipui că neo-comuniştii aflaţi actualmente la putere ar putea

întreține relații mai armonioase cu cultura. Pornirea lor anticulturală e cu atît mai fără frîu, cu cît intelectualitatea și-a sporit eficiența în cadrul opoziției ce și-a cîștigat dreptul de a ieși din catacombe numai grație sacrificiului martirilor din Decembrie. Aceeași cauză duce la același efect. Aceiași activiști, chiar dacă parțial „primeniți", în sensul că adjuncții au luat locul șefilor și că li s-au alăturat cîțiva ciocoi de dată recentă, năpăstuiesc cultura noastră cu aceeași neagră patimă. Probele abundă. România dispune de cel mai scăzut procent din buget acordat culturii din toate țările Europei. Standardul de viață al intelectualilor săi e, de asemenea, cel mai scăzut de pe continent. Legile strict necesare, în acest moment, unei vieți culturale firești, sînt tergiversate – avem în vedere, în speță, legea dreptului de autor și cea a patrimoniului cultural național – ori prezintă o față schiloadă, lipsită de funcționalitate – ne referim la legea sponsorizării. Concomitent, se încearcă o recentralizare a activităților culturale din teritoriu, o aducere a lor artificială sub aceeași baghetă, pe urmele funeste ale binecunoscutului centralism totalitar. Culmea e că și dirijorii rămîn neschimbați, scoși fără complexe, pentru o folosire în continuare, din pubela în care au ajuns prin evoluția istorică, punînd, încă o dată, sub semnul întrebării această evoluție. Marii tenori ai propagandei ceaușiste, ideologii ei de căpetenie sau numai ciurucurile literaturii omagiale de deunăzi iau loc, precum într-un coșmar, în fotoliile conducerii culturale. Tupeul lor alcătuiește un indice al tupeului cîrmuirii care-i susține.

Ce vedem în viața de zi cu zi? Revistele de cultură cele mai importante își suspendă apariția ori abia își trag sufletul, prinse în ghearele unor dificultăți financiare și nu numai. Cărțile de valoare apar greu, tot mai greu. Bibliotecile nu mai sînt în stare a achiziționa volume noi și nu mai posedă colecțiile periodicelor în curs. Intelectualii indezirabili, din pricina atitudinii lor morale ori doar din pricina înzestrării și activității lor bogate, din muzee, teatre, inspectorate de cultură, sînt scoși

din funcții fără nici o justificare legală. Restaurarea monumentelor istorice stagnează, săpăturile arheologice se întrerup pentru că n-ar exista fonduri. Personalitățile din exil sînt împiedicate a se întoarce acasă, punîndu-li-se piedici de ordin material. De asemenea, autorii cărora dictatura ceaușistă le-a hărăzit un exil intern sînt lăsați în voia sorții, fără locuințele la care au dreptul în capitală, unde unii din ei au primit servicii în perioada postdecembristă. Aceasta în timp ce un Adrian Păunescu, care se lăfăie într-o vilă luxoasă în centrul Bucureștilor, mai obține o „locuință ministerială", după cum ne informează presa, pentru odrasla sa. Oare de ce nu răspunde impudicul profitor acuzației precise pe care i-a adus-o „Evenimentul zilei"? Ori dorește cumva a răspunde, în locul d-sale, dl Grigore Vieru? La nevoie, așteptăm și lămuririle satelitului. Nu ne-am mira dacă acesta ar susține că gestul patronului său moral, departe de a reprezenta o insultă la adresa celor lipsiți de adăpost, constituie un act de filantropie și, bineînțeles, de mare patriotism...

Dar, duplicitar aidoma celui ce l-a precedat, regimul neocomunist își elaborează o replică. Azi, ca și ieri, sub chipul unei „culturi" paralele, oficiale. Al unei vitrine aranjate după regulile bine rodate ale unei lungi practici propagandistice, menite a releva o „bunăstare", mereu în creștere, a creației naționale, o „reașezare" a ei (precum a prețurilor) și, evident, o fuziune intimă a creatorilor cu puterea. De vreme ce a prins o dată, stratagema s-ar putea repeta, de ce nu? Absentează, deocamdată, volumele de omagii, dar spiritul lor n-a sucombat. Prosperă și ne rîde-n nas. Noua (?) clientelă culturală a noului (?) regim, compusă din apologeții cei mai înfocați ai ceaușismului, plus cîțiva neofiți întru compromis, a înțeles că datoria sa e de a-l sluji. S-a produs un pact de vînzare-cumpărare, bizuit pe o reciprocitate de avantaje. Prețul conștiințelor achiziționate se poate stabili destul de ușor, după funcțiile, titlurile, beneficiile pe care le-au dobîndit. Academicieni, miniștri,

directori de fundație, de editură, de publicație, alți șefi sau șefuleți roiesc în jurul noului dispensator de bunuri condiționate ideologic: actualul regim. Reviste ca „Literatorul", ziare ca „Dimineața", fundații ca Fundația Culturală Română, supraedituri precum Cultura Națională reprezintă cîteva din piesele de rezistență ale potemkinadei culturale la care se pretează actuala cîrmuire. De ce să ne pese de suferința majorității intelectualilor români, cînd o minoritate a lor s-a chivernisit? De ce să ne preocupe neajunsurile majorității instituțiilor noastre culturale, cînd există cîteva instituții care propășesc alimentate la sînul generosului stat? Oare nu e compensată cu prisosință pauperizarea culturii românești de îmbogățirea bardului de la Bârca?

Stimați scriitori![*]

Sînt, probabil, cel mai întîrziat vorbitor dintre dvs. La conferința noastră din 1981 nu mi s-a acordat cuvîntul pe care-l cerusem la momentul potrivit. E drept, intenționam a spune lucruri care n-ar fi gîdilat plăcut auzul oficial. Între domnii Ungheanu, Macovescu și Țoiu am circulat zadarnic, cu o naivă insistență, pe care figura de încruntat-obez idol secund, instalată la prezidiu, a tovarășului Constantin Dăscălescu ar fi trebuit să mi-o indice de la început drept inoportună. Vă mai amintiți acele zile? În culisele adunării sciitoricești se urzea un complot. Nemulțumită de gradul de docilitate al președintelui anterior, care totuși n-a pregetat a sări pentru a-l da jos, de la tribuna curajosului său protest, pe Constantin Pârvulescu, dictatura a poftit un președinte și mai servil, și mai lipsit de scrupule, care, evident, nu putea fi decît impus. Impus și nu ales, prin încălcarea flagrantă a statutului Uniunii. L-a găsit în persoana lui D.R. Popescu. Figura acestuia a concentrat ca-ntr-un focar defectele scriitorului colaboraționist. A făcut, după cum prea bine știți, un imens rău obștii noastre, aruncînd-o într-un nou „obsedant deceniu" de medievală intoleranță, de multilateral dezvoltată nedemnitate, de fanatism trucat, caragialesc.

Între clișeele propagandei comuniste se afla și o vorbă frivolă a lui Marx, după care ne-am despărți de trecut rîzînd.

---

[*] Cuvînt rostit la Congresul scriitorilor din 1990.

Cum aşa, rîzînd? Nici de trecutul intim, nici de cel obştesc, dacă ne respectăm autenticitatea fiinţei, nu ne putem despărţi fără o anume gravitate, fără o analiză melancolică ori patetică, după împrejurări şi temperament. Trecutul ne aparţine în măsura în care îi aparţinem. Factor subiectiv şi totodată obiectiv, ne determină dinăuntru şi din afară. Nu ne e indiferent ce se întîmplă cu trecutul. În consecinţă, vă rog să-mi îngăduiţi a reveni la o temă pe care am socotit-o de-a lungul anilor şi pe care o socotesc şi acum de cea mai mare însemnătate şi anume cea a trădării scriitorilor sub regimul recent abolit. Fără a exista o obligaţie absolută, cum ar fi cea a achitării impozitelor ori a efectuării serviciului militar, o seamă de scriitori, nereprezentînd o majoritate zdrobitoare, dar nici puţini, s-au pus în slujba sistemului ce încălca brutal principiile democratice, pîngărea valorile, mînjea existenţa noastră, a tuturor, cu o demagogie fără precedent pe aceste meleaguri. În funcţie de cele două „vîrfuri" ale dictaturii, s-au manifestat două valuri de colaboraţionişti. Primul val, al anilor '40-'50, fondator al sumbrului „realism socialist", s-a destrămat, fie prin dispariţia biologică a exponenţilor săi, fie prin „recalificarea" lor în cooperativele de producţie liberal-estetică. N-am fi dorit, desigur, condamnarea lor la moarte, nici sinuciderea lor, aşa cum s-a întîmplat în Franţa postbelică. Dar m-a surprins şi m-a mîhnit vălul de blîndă amnezie ce s-a lăsat peste figurile oportuniste, pe care cei mai numeroşi, între ei şi cei mai de seamă, comentatori le-au tratat ca şi cum nu s-ar fi întîmplat (aproape) nimic. Mici confuzii, mici erori, nişte nimicuri acolo... Istoria e de vină, colosala istorie fără chip, pe care n-o putem trage – nu-i aşa? – la răspundere. Şi totuşi, asemenea autori au girat represiunea feroce împotriva instituţiilor statului, distrugerea unor categorii sociale, colectivizarea forţată a agriculturii, canalul, experienţa Piteşti, au fost complici, prin cuvîntul lor mincinos, Petru Dumitriu are francheţea de a recunoaşte: chiar criminal, la odioasele persecuţii împotriva intelectualilor, la schingiuirea

morală şi fizică a atîtor scriitori marginalizaţi fără cruţare ori întemniţaţi. Doamnă Maria Banuş, doamnă Nina Cassian, domnule Crohmălniceanu, domnule Deşliu, aţi uitat? Că unii (destui) critici au uitat că aţi afectat a uita nu cred că e un avantaj pentru viaţa literară. Dimpotrivă!

În atari condiţii a fost cu putinţă al doilea val al colaboraţionismului, ivit atunci cînd epoca Ceauşescu şi-a descoperit pe deplin înfăţişarea hidoasă. El a fost încurajat, a fost neîndoielnic încurajat de atitudinea îngăduitoare ce s-a înregistrat faţă de primii colaboraţionişti, îmbrăţişaţi şi „promovaţi" fără a li se cere măcar o penitenţă minimă, măcar explicaţii mai amănunţite şi pe cît posibil credibile asupra mentalităţii şi conduitei lor. Astfel, au evoluat, pînă la proporţii groteşti, un Eugen Barbu ori un Adrian Păunescu, veritabile broaşte ale lacului proverbial, ajunse la o dilatare bovină. Astfel a apărut un vînzător în însuşi sînul echipei de critici tineri de bună credinţă, precum Mihai Ungheanu. Astfel au prosperat autori abuzivi, în sens moral şi deopotrivă bugetivor, precum Aurel Baranga sau Dinu Săraru, falşi poeţi precum Nicolae Dragoş sau Dan Fruntelată, un teolog renegat care a cîntat cu zel la strana Satanei, l-am numit pe Dan Zamfirescu, un clown universitar, deloc inofensiv pe treptele cele mai înalte ale conducerii culturii, l-am numit pe Ion Dodu Bălan. Astfel şi-a desfăşurat activitatea de tristă memorie „conducerea operativă" a Uniunii Scriitorilor, alcătuită din valeţi ai valetului dictaturii, care era D.R. Popescu, astfel s-au cocoţat şi menţinut în funcţii, necuvenite lor, mai marii unor edituri şi periodice.

O socoteală limpede se detaşează din cele de mai sus. Dacă vom rămîne impasibili faţă de dezerţiunea etică de ieri şi de altădată, riscăm a stimula fenomene similare. Dacă nu ne exprimăm gîndul cu tărie şi consecvenţă, dacă nu instituim o carantină morală, răul va prolifera. Deja am apucat a vedea mîini întinse spre cîştigurile postrevoluţionare, tremurînd de aviditate, electrizate de fiorul arivist. Cîţiva binecunoscuţi inşi

ai conjuncturii au ajuns în fruntea unor reviste. Inşi care stăteau nemişcaţi în faţa privirii hipnotice a puterii uzurpatoare, neîndrăznind nici un gest polemic cît de mărunt, din contra, servind-o măcar indirect (e şi aceasta o abilitate) cu laude la adresa autorilor cu funcţii administrative ori a versificatorilor de curte, se află acum în fotolii de conducere. Ba unii din ei cutează a adresa altora mustrări pentru laşitate. Un bard bisericos îşi transferă altarul itinerant din paginile „Luceafărului" lui Dan Fruntelată în paginile unui ziar martirizat. Un altul ar vrea să reînfiinţeze „Gîndirea", nepăsător la faptul că i-ar macula tradiţia prin binecunoscutele lui apucături traco-maoisto-ceauşiste (pentru a nu mai vorbi de năravul plagiatului). Poltronii mişună în numeroase publicaţii ieşite la lumină în ultimele săptămîni, cu o macabră bunădispoziţie... săptămînală. Nu absentează nici protagoniştii „îndrumării" de partid, ai cenzurii şi ai deşănţatului encomiu cu obiect prezidenţial, gata de a da o mînă de ajutor derutei, a consolida haosul. Ce facem? Le deschidem şi lor, în grabă, porţile iertării? Îi aşteptăm pînă cînd, în circumstanţele vreunei noi aventuri dictatoriale, vor binevoi a se transforma în disidenţi? Pînă cînd vor da declaraţii Occidentului şi vor face greva foamei pentru apărarea drepturilor omului? S-ar putea să aibă această şansă, însuşindu-şi bine lecţia disidenţilor de ultima oră din anii trecuţi. Sau nici măcar atît nu vor trebui să se osteneaască?

Să ne ferească Dumnezeu de al treilea val de oportunişti!

Oare scriitorii sînt cei mai mari ticăloşi ai ţării?

Se poate uşor constata că acţiunea critică alcătuieşte un barometru al gradului de democraţie a unei societăţi. Regimul totalitar îngăduia critica numai pînă la un anumit nivel al intereselor şi situării personajelor sale. Desigur, nomenclatura ieşea din bătaia ei, ascunzîndu-şi abuzurile, privilegiile, huzurul, în impenetrabilul său serai, asupra căruia veghea întreaga suflare instituţională a partidului-stat. Nu altminteri se petreceau lucrurile în critica literară. Autorii cu funcţii „înalte" erau asimilaţi nomenclaturii şi, practic, feriţi de eventualele neplăceri ale unei abordări exegetice mai slobode. Le-au fost alăturaţi, cu timpul, cîţiva scriitori, uneori de-o însemnătate autentică, socotiţi reprezentativi pentru „literatura nouă", creaţie a regimului socialist, cu care acesta trebuia să se mîndrească. Cenzura, „desfiinţată" ori nu („desfiinţată", adică transferată unor filtre mai sofisticate şi mai greu abordabile), avea toată grija ca toţi aceştia să recolteze numai elogii. A luat naştere astfel o rezervaţie edenică, pe seama jugulării actului critic. Ea nu ilustra, aşa cum ar putea crede nepreveniţii, „preţuirea" activiştilor faţă de creatori, ci doar tentativa de a-i dezbina, pentru a-i putea mai uşor domina. Cei oficializaţi erau departe de a întrupa totdeauna valoarea, majoritatea lor fiind compusă din mediocri şi veleitari dispuşi a se pune în slujba propagandei şi a-i adula pe genialii cîrmaci şi pe favoriţii acestora.

S-ar părea că după decembrie situaţia s-a schimbat profund. Cenzura se zice că a dispărut de-adevăratelea (aici

pot face opinie separată, însă voi da explicații cu alt prilej), ceea ce a avut drept consecință o activare a criticii, chiar cu asupra de măsură. Nu e aceasta proba veritabilei democrații? Aparent, mentalitatea dogmatică şi tendențioasă a comunismului se dizolvă (dacă nu s-a şi dizolvat deja) în acidul criticii inclemente la care e supusă în numeroase publicații. În fond, putem vorbi de o abilă reorientare a ideologiei care caută a exploata chiar ceea ce este în defavoarea ei. De pildă, teza autonomiei esteticului. Invocînd-o cu suspectă insistență, o mînă de *literatori* apropiați într-un chip incontestabil de putere, făcîndu-i servicii de notorietate şi fiind răsplătiți de putere prin servicii la fel de notorii, încearcă a bloca „politizarea" scriitorilor. Adică a curma atitudinea critică a celor mai mulți confrați, referitoare la minunatele noastre realități postrevoluționare. Ideea maiorescian-lovinesciană a esteticului, altă dată interzisă cu furie de politruci, e transformată într-un cal troian introdus în tabăra militanților pentru valorile democrației. Nu altminteri se procedează cu postura criticii ca atare. Ea este exacerbată nu o dată, cu scopul compromiterii scriitorilor. Frînată, contestată, prohibită pînă deunăzi, critica e folosită acum de putere la turația ei maximă pentru a-i defăima, în foile extremiste, aliate de nădejde ale puterii, pe autorii incomozi pentru acțiunile lor civice. De fapt, nici nu mai este vorba de critică, ci de o caricatură a acesteia, de o penibilă cădere în calomnie şi trivialitate. Vreți critică? par a spune cu cinism pamfletarii suburbani. Trebuie să suportați avalanşa insultelor. Vreți să rostiți adevărul? Trebuie să suportați minciuna, care poate pătrunde nestingherită pe aceeaşi poartă a libertății prin care trece şi adevărul...

Dar s-a ivit un aspect aparte al acestei situații, pe cît de deplorabile, pe atît de bine cunoscute. Făcînd uz de dreptul legitim de a pune în chestiune, inclusiv din unghi etic, personalitățile literare, cîțiva scriitori şi ziariști oneşti au luat recent în colimator pe Mircea Dinescu şi pe Petre Sălcudeanu.

Alăturarea lor, în rîndurile de față, e fortuită, dictată de hazardul publicistic. Nu dorim a examina atitudinea lor sub dictatură, care n-a fost chiar una de subordonare. De asemenea, nu dorim (nu avem nici putința obiectivă) a ne rosti asupra temeiniciei acuzațiilor ce li s-au adus. Dorim a sublinia doar dramatizarea excesivă, amploarea ce ni s-a părut chiar melodramatică a unor astfel de „cazuri". E probabil că susnumiții autori să fi greșit mai mult ori mai puțin. Dar... cît de mult? Suficient pentru a fi aruncați în groapa cu lei a senzaționalului? Pentru a deveni vedetele fărădelegii naționale? Sînt oare Dinescu și Sălcudeanu cei mai mari ticăloși ai acestei țări? Cînd există, chiar în funcții oficiale, escroci care s-au jucat cu sume uriașe, cînd există criminali, ca și înalți protectori ai escrocilor și criminalilor, tocmai cei doi confrați trebuie să țină afișul abuzului? Pe de altă parte, nu-mi aduc aminte să se fi iscat vreodată o discuție despre, bunăoară, Adrian Păunescu sau Eugen Barbu, care au făcut infinit mai mult rău spiritului românesc, o discuție cu asemenea dimensiuni și accente, cu titluri deasupra titlului gazetei, cu mari fotografii pe prima pagină și de asemenea în interior și cu texte în serial. Repet, îi consider cinstiți și bine intenționați pe publiciștii care au deschis o astfel de dezbatere. Aș fi ultimul care ar protesta împotriva îndreptățirii lor de a o desfășura. Însă nu e oare o disproporție inculcată de la început în factura acestei dezbateri? Nu cumva ea a alunecat, fără voia inițiatorilor ei, pe panta unor interese de alt soi decît cele privind informarea corectă a publicului? Nu cumva un atare scandal bucură în primul rînd pe nomenclaturiștii și pe profitorii de azi, în bună măsură unii și aceeași cu cei de ieri? Să nu ne facem iluzii asupra atitudinii față de intelectuali a actualilor guvernanți. Premierul Nicolae Văcăroiu comite agramatisme, pigmentînd prin pitoresc ceea ce, în grav, s-a manifestat prin bugetul minim și prin alte semne de dispreț irecuzabil acordate culturii. Satisfacția de a-i batjocori pe scriitori, de a-i scoate țapi ispășitori, intră în comportamentul uzual al oamenilor

vechiului regim ca şi al oamenilor noului regim. E o confruntare între două lumi ireconciliabile. E adevărat că unii scriitori s-au „turcit". Dar dacă dovedim, şi o facem cu surle şi trîmbiţe, de parcă am fi pus mîna pe criminalul secolului, că un scriitor n-a fost corect într-o anume împrejurare relativ minoră, nu riscăm oare a arunca o pată a oprobiului asupra *tuturor* scriitorilor? Adică asupra acelor oameni care, în genere, persecutaţi, au înălţat steagul opoziţiei antitotalitare? Cetăţeanul de pe stradă nu stă să despice firul în patru. E de ajuns să primească o sugestie „şi astfel fandacsia-i gata". Ce credit va mai putea acorda atîtor observaţii critice pe care atîţia scriitori cu o conduită demnă le fac pe seama unor autorităţi corupte şi falimentare? În orice caz, un credit sensibil micşorat.

Izgonirea scriitorilor

Hotărît lucru, trăim o perioadă a surprizelor. Nici o prognoză dintre cele mai serioase de ieri n-ar fi putut prevedea întîmplările de azi, nici o prognoză dintre cele mai serioase de azi dimineață nu poate prevedea întîmplările ce vor avea loc pînă seara. Un epos demonic se corelează cu un ritm demonic, cu toate garanțiile de autenticitate pe care, cu maximă solicitudine i le oferă realul. Între altele, ne putem referi la criza revistelor literare. E vorba ca o seamă dintre ele să dispară pur şi simplu, iar altele să-şi rarefieze apariția pînă la ultima limită, devenind din lunare trimestriale, e vorba de comprimarea unor redacții, din care ar urma să rămînă doar jumătate. Contabilii travestiți în scriitori ori (şi mai bine!) scriitorii travestiți în contabili ne vorbesc încruntați despre o cenzură economică față de care se cade a ne supune, în absența celei politice, aşa, ca să nu ni se urce libertatea la cap. Ni se reaminteşte, cu un subțire zîmbet condescendent, că nu se poate face cultură fără bani. Ni se dă de înțeles că activitatea noastră e una de lux şi că, în contextul năpastei generalizate, n-ar trebui să mai emitem pretenții, să mai avem ifose de nobili scăpătați. S-ar cuveni să ne strîngem discret cureaua şi să părăsim masa festinului sărăcăcios la care ne-am aflat pînă acum, ieşind pe strada, din ce în ce mai înțesată de lume, a şomajului. Numai în felul acesta economia națională va fi salvată! Numai grație sacrificiului nostru asumat cu bucurie, românii vor putea gusta, fără

să mai aştepte, binefacerile economiei de piaţă, deliciile traiului occidental!

Sîntem mulţi, foarte mulţi! Din fiecare zece locuitori ai ţării, măcar şapte sînt scriitori. N-a zis, o dată pentru totdeauna, veselul Alecsandri, că tot românul s-a născut poet? Şi culmea e că fiecare om al condeiului cîştigă cu neruşinare cît o primărie întreagă! Ba, pe deasupra, sînt unii care cîştigă cît o uzină. Spre a nu mai vorbi de cei care cîştigă cît o capitală, gen Eugen (rima e involuntară!) Barbu sau Adrian Păunescu (îmi venea să-i atribui binehrănitului bard de Bârca, pe care nu l-am mai văzut demult în carne şi oase, o greutate de 4-5000 de kg., care i-ar fi permis să concureze confortabil pentru *Guinness Book,* dar iată că Ştefan Agopian, care e pesemne mai informat, vorbeşte, în „Luceafărul", despre „bardul de o tonă").

Aşa că, vedeţi dv., dispariţia noastră de pe statele de plată ale poporului muncitor de la oraşe şi sate ar fi cît se poate de binevenită! Ar produce un miracol economic, care ne-ar aşeza, dacă nu de-a dreptul pe treapta Japoniei, măcar pe cea a celor cinci tigri asiatici. România ar deveni peste noapte al şaselea tigru! Numai scriitorii aceştia, cronic nemulţumiţi şi nemaipomenit de cîrtitori, sînt de vină că ne zbatem între sponsori şmecheri şi hoţi la drumul mare, al căror număr e în continuă creştere, între foşti nomenclaturişti ce şi-au schimbat conştiincios cravata şi ţigani care-şi vînd copiii, între demagogi de cea mai pură rasă, aidoma unor cai arabi, şi poliţişti corupţi pînă în măduva oaselor, care-i apără cu zel. În lături cu scriitorii! În lături cu revistele lor, de tradiţie veche sau nou-nouţe, postrevoluţionare, care ne ademenesc la democraţie, la bun simţ, la vigilenţă civică, la liberalizarea reală a preţurilor, la protecţia socială, la stingerea urii interetnice, la deschiderea spre Europa! Scriitorii vor să ne vîndă ţara! Scriitorii vor să dezbine societatea noastră atît de chibzuit orînduită de regimul socialist adus de pe lună, cerînd un proces cuprinzător al comunismului, pedepsirea celor vinovaţi de un aşa-zis dezastru naţional!

Cine altcineva decît scriitorii reprezintă blestemul României, germenele nefast ce parazitează în organismul ei, împiedicînd-o a-şi savura „originalitatea" suferinţei, a ignoranţei, a mistificării, a tergiversărilor nesfîrşite? Ei, scriitorii, sînt negrii şi portoricanii românismului neîntinat de la gurile Dunării! Ei pun în grav pericol puritatea sîngelui Românilor Verzi, celebraţi de Caragiale! Să-i punem la punct! Să-i linşăm, dacă se opun bunelor noastre intenţii! Nu din întîmplare genialul conducător recent răposat i-a marginalizat, le-a suspendat dreptul la semnătură, le-a interzis călătoriile peste graniţă, i-a supus atenţiei de zi şi de noapte a unei instituţii de faimă internaţională, care, pentru îndreptarea lor, n-a ezitat a le da consultaţii, la domiciliul lor sau la domiciliul său, cu manuscrisele lor confiscate de faţă (munca pe text). Şi oare din întîmplare tinerii scriitori au fost îndeosebi vizaţi, opriţi a intra în Uniune, a scoate cărţi, a avea slujbe, hăituiţi ca un vînat de soi din rezervaţiile prezidenţiale de către potera săptămînală care pofteşte acum, în virtutea meritelor cu trudă cîştigate, a-şi extinde aria cinegetică pe întreaga Românie Mare?

Să aplicăm în continuare, în mod creator, experienţa socialismului dezvoltat, traducînd în practică preţioasele indicaţii ale unor periodice precum „România Mare", „Totuşi iubirea", „Democraţia", „Socialistul", care au o adevărată evlavie faţă de învăţătura invincibilă a partidului. Să desfiinţăm în cîteva zile mai multe periodice decît a desfiinţat acesta în cîteva decenii. Să !lăsăm pe drumuri pe cît mai mulţi dintre redactori. Să-i împiedicăm să scrie, să gîndească, să critice, să trăiască. Numai aşa ne vom împlini datoria patriotică! Numai aşa conducerea actuală a Uniunii Scriitorilor va fi demnă de cele ce au precedat-o, numai aşa, după cum spune poeta Ileana Mălăncioiu, dl ministru al culturii, Andrei Pleşu, va proba că „minima moralia presupune o minimă consecvenţă".

Atitudinea scriitorului

O ciudată „răspundere" revine azi intelectualului: aceea de a se justifica pentru existența sa imanentă. De a se scuza în fața unei instanțe istorice care-l pune în chestiune. Nu de a-și explica, argumenta, motiva o anume atitudine ori faptă, ci de a dovedi că are dreptul la condiția de intelectual. O mai mare bizarerie, o mai dezolantă împrejurare sînt greu de găsit de-a lungul întregii vieți politice a omenirii. Socrate a fost condamnat la moarte pentru încălcarea legii, Galileo Galilei a fost condamnat pentru erezie, atîția scriitori și cărturari au fost condamnați de către totalitarismele veacului nostru, totdeauna însă drept cazuri particulare. Nu s-a încercat niciodată generalizarea aversiunii față de intelectuali, osîndirea lor în bloc. Lozinca „moarte intelectualilor" reprezintă o inovație românească, de ultimă oră. Ea ține de o radicalizare post-totalitară a totalitarismului. De un totalitarism pur, care-și dă în vileag bestialitatea, renunțînd la masca unor principii și a unei retorici cu privire la „prețuirea" acordată oamenilor cu învățătură, celor ce trudesc cu mintea lor pentru progresul multiplu al speței omenești. Comunismul cu față umană e grabnic înlăturat de cel sălbatic, subuman. În disperarea cu care încearcă a-și supraviețui, mentalitatea comunistă trece cu rapiditate de la blîndețea specioasă a promisiunilor semidemocratice la ura cea mai neagră și mai degradantă. Trucului ideologic îi ia locul aruncarea la coș a ideologiei, descoperirea instinctului primar atît

fără măsură, pus pe distrugere şi asasinat. Calibanul roşu, ţinut mai mult ori mai puţin în frîu, se dezlănţuie.

Care e, în faţa acestui tragic fenomen ce umileşte încă o dată istoria poporului nostru, atitudinea scriitorilor? Nu ne îndoim că cei mai mulţi i se opun cu decizie lăuntrică şi, la nevoie, exprimată, aşa cum s-au opus dictaturii comuniste. Fiind direct vizaţi, uneori chiar agresaţi la modul fizic, deveniţi obiectul unei medievale vînători de vrăjitoare, fireşte că manifestă conştiinţa care-i conservă ca identitate. Nu ne vom ascunde însă nedumerirea, neliniştea şi spaima faţă de poziţiile de altă natură decît cea a refuzului ferm, a indignării, a protestului articulat fără echivoc, în pofida riscurilor, a dezagrementelor personale. Oricît ar părea de paradoxal, sînt şi scriitori ce-i condamnă pe intelectuali. Scriitori ce dau o mînă de ajutor vînătorii de vrăjitoare iniţiate de către un totalitarism muribund. Scriitori ce încurajează barbaria şi pe care ni-i putem imagina plastic purtînd glugile ku-klux-klan-ului. Unul dintre ei este Valeriu Cristea. Critic de valoare, reputat hermeneut al lui Dostoievski, om, pînă acum, cu o înfăţişare de integritate morală, în ciuda unui soi de vanitate smerită, de egolatrie ce se încurca într-un protocol al recuzării ei, care putea trezi oarecari suspiciuni, el s-a lansat de la un timp în susţineri politice care i-au dezamăgit progresiv pe preţuitorii săi. Referitor la cîteva dintre ele i-am adresat o scrisoarea deschisă prin intermediul revistei „22". Am nădăjduit să obţin o confruntare a conştiinţei lui Valeriu Cristea cu propria-i oglindire. Neräspunzînd la observaţiile mele, cred că suficient de raţionale şi de urban formulate, mi-a întărit impresia unui impas de conştiinţă. Cu atît mai mult cu cît a revenit cu noi fraze stupefiante, în calitate de coleg al săptămînistului de cea mai joasă speţă, Geo Ciolcan şi al emulilor acestuia, care zburdă în voie în coloanele cotidianului „Azi". Iată un fragment edificator din discursul său politic: „Oare intelectualitatea nu trebuie să respecte la rîndul ei poporul? A făcut-o? Aproape întotdeauna de-a lungul istoriei.

Nu însă şi în ultimele luni, mai ales în ultima lună, cea de după alegeri, cînd o parte a intelectualităţii s-a dovedit foarte dispusă să-şi condamne grăbit poporul din care face parte".

Cuvinte mustind de o asemenea opacitate şi de o asemenea tendenţiozitate, încît o analiză a lor mi se pare de prisos. Cu ochii întorşi de la dramele poporului pe care-l invocă, Valeriu Cristea întinde mîna în căutarea mîinilor confraterne ale lui Eugen Barbu, Al. Piru, Dan Zamfirescu. *Hélas!*

Nevoia dezideologizării

Întrucît realitatea noastră e adesea monstruos repetitivă, sîntem nevoiți a ne repeta. Reluăm aceleași chestiuni, somați de ceea ce ne înconjoară, de laitmotivele răului, dar și îndîrjiți de neputința de a-i face să audă pe cei ce nu doresc să audă. Nu e o obsesie, ci o necesitate. Tangențele ei la scepticism o umanizează. Ne mișcăm într-un cerc vicios al raportului cu un rău viclean, ce ne sileşte a-l trata în aparenta sa elementaritate, a-l alfabetiza. Un rău ce simulează, cameleonic, o confuzie cu structurile amorfe, pentru a nu fi tras la răspundere. Sîntem astfel puși în situația de a-l învăța lucruri simple. De pildă, ce înseamnă a politiza.

Regimul comunist a avut pretenția himerică de a politiza totul. Adică de a subordona toate manifestările umanului, inclusiv cele spirituale (ținînd de „suprastructură"), unei tendențiozități decurgînd din „voința de putere", în format partinic, a așa-zisei „clase muncitoare", *de facto* o ficțiune utilă. Politologii occidentali au relevat caracterul aberant al acestui proiect de procustianizare socială. Avînd un sens unic, „politica" regimurilor totalitare nu reprezintă decît o impostură, o dogmă înveşmîntată în iluzia unui dinamism istoric. Nu mai puțin, ea și-a pus amprenta, după cum prea bine știm, pe o epocă de producții literare și artistice, pe o mentalitate, pe un climat. Le-a maculat prin imperativul „angajării", prin obligativitatea opțiunii leniniste. Le-a orientat și le-a replămădit în

sens propagandistic. A racolat numeroşi creatori, nu doar veleitari sau mediocri, ci şi personalităţi de marcă. Acceptarea ingerinţelor regimului uzurpator, de voie de nevoie, nu rareori cu o voie bună jubilantă şi cu consecinţele unor recompense masive, alcătuiesc vastul, tristul, încă insuficient exploratul ţinut al colaboraţionismului. S-au produs în cuprinsul lui scrieri abătute de la firea lor intrinsecă. Unele în chip revoltător abrutizate, altele printr-o instrumentaţie subtilă. S-au ivit şi deviaţii, specioase „derogări" cu aprobare de la poliţia ideologică, fie sub forma unei prestaţii „specializate", reduse la publicistică, declaraţii, omagii, în timp ce *opera* rămînea, chipurile, imaculată (de parcă ambele tipuri de scriere nu se subsumau personalităţii şi responsabilităţii acesteia), fie sub cea a unei creaţii sustrase impactului cu actualitatea, cîteodată „demascatoare" în genunchi, cu obiectivul îndreptat exclusiv spre anii de prigoană ai domniei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, căzut postum în dizgraţie, ca şi cum lucrurile ar fi mers cum nu se poate mai bine în „epoca de aur". Strînşi cu uşa, politrucii culturali au trebuit să facă anumite concesii. Unele din aceste concesii au permis acte de creaţie autentice, altele nu reprezintă decît trape, înfăţişări sofisticate ale ideologizării. Avem oare dreptul de a trece sub tăcere toate aceste fapte? Putem atinge condiţiile necesare unei conştiinţe integre dacă le muşamalizăm, le răstălmăcim? Fără a examina nepărtinitor trecutul şi prezentul literaturii române, cum putem asigura viitorul ei? Sîntem acuzaţi că „facem politică". Dar nu sîntem oare obligaţi, moralmente obligaţi, a denunţa politica sistemului totalitar? Or a denunţa o politică abuzivă să nu însemne altceva decît a „politiza"? Credem că inconsistenţa unei asemenea judecăţi sare în ochi. Împrejurarea că ea e preluată de unele condeie de notorietate, nu face decît să-i agreveze viciul prin spectacol.

Operaţia cea mai importantă care stă în faţa culturii române actuale este, neîndoios, dezideologizarea. Aceasta include nu doar reevaluarea atentă, scrupuloasă, într-un spirit degrevat

de prejudecăți, a autorilor și scrierilor din răstimpul totalitarismului, ci și înlăturarea unor mecanisme mentale, care blochează receptivitatea noastră și, în ultimă instanță, integritatea capacității noastre de gîndire. Insidios infiltrată, ideologia a aplicat cunoștințelor grile mai apăsătoare decît ar putea părea la prima vedere. Tot așa cum limba de lemn parazitează încă discursurile cele mai diverse, ticurile reducției ideologice ne însoțesc chiar fără a ne da seama. Ele tind a se disimula sub aspectul general-umanului. Numai că defectele omului de totdeauna sînt potențate și specific configurate de psihologia „omului nou". Una din aceste deprinderi pe care totalitarismul le-a favorizat o reprezintă refuzul dialogului. Îmburuienite de conceptele fals autoritare ale „învățăturii" ce se considera posesoarea adevărului singular, mințile unor confrați resping aprioric confruntarea. Se închid într-un mandarinat arogant al „adevărului" înțeles ca un monopol. Jean-Marie Domenach observa fenomenul în *Le retour du tragique:* „Este predispoziția marxismului, ca și a oricărei doctrine pretinzînd o explicație totală: celălalt nu este crezut pentru ce spune; ce spune are un sens diferit de ce crede, un sens pe care numai doctrinarul îl observă, iar acest sens nu poate decît să confirme doctrina". Grupul „apoliticilor" noștri actuali a ajuns bine cunoscut pentru incapacitatea sa de a dialoga. Pluralitatea punctelor de vedere i se înfățișează, după toate semnele, drept o erezie. „Doctrinari" în exclusivitate, literatorii în cauză nu socotesc că e cazul a ține seama de opiniile și de argumentele preopinenților, edictînd propriile lor opinii *ne varietur.* Împrejurarea că nu mi-au răspuns niciodată la obiect și cu o contraargumentație cît de cît convingătoare, după cum n-au binevoit a răspunde nici altora, este grăitoare pentru o stare de spirit postdecembristă. Pliați pe vechiul mod de gîndire, ei au înțeles prea bine că dialectica, de care făcea caz, teoretic, ideologia comunistă, nu e decît o etichetă pe recipientul cu un conținut mort, menit a-i impresiona pe creduli. Nu e nevoie de o amplă demon-

straţie pentru a releva consecinţele nefaste ale unui asemenea posturi pentru spiritul critic, împiedicat a creşte, atrofiat aidoma picioarelor înfăşurate strîns în fîşii de mătase ale copilelor japoneze de odinioară...

Un aspect distinct al ideologiei ce-şi supravieţuieşte îl constituie imobilismul. Dogma totalitară nu admite nici o punere în chestiune, nici o nuanţare, oricît de inocentă, în afara, firește, a schimbărilor de macaz decise în înaltele cercuri oculte ale puterii. Venit la conducerea societăţii în numele unui elan al schimbării, al „mişcării" neîntrerupte, teoretizînd demagogic „revoluţia permanentă", comunismul devine, în faza succesului său, un regim conservator prin excelenţă. Frauda sa se reflectă şi în osificarea lamentabilă pe care o prezintă îndată ce mafia „proletară" şi-a atins ţelurile. „Un partid revoluţionar care a învins, arată Jules Monnerot, nu mai este un partid revoluţionar, chiar dacă vrea să-şi păstreze numele de partid revoluţionar, el devine un *partid al ordinii*". Spre a adăuga: „Originalitatea bolşevicilor vizează a stabiliza miturile revoluţionare în perioade nonrevoluţionare". Explicabil, această dispoziţie retrogradă e contagioasă. Ea se revarsă şi asupra conştiinţelor scriitorilor şi criticilor oficiali sau oficioşi, dictîndu-le o atitudine convenţională, rigidă. Ei vor a se pune la adăpostul unui protocol. Se constituie într-un corp de paznici ai templului. De unde, iniţial, tradiţia alcătuia, pentru realist-socialişti, un obiect al „reconsiderării", adică al decupărilor arbitrare şi al măsluirilor grosolane, ea se preface într-o sursă a prestigiului. În imediata ei succesiune, se aşază autorii parveniţi la bune poziţii în epoca Ceauşescu. Ei aspiră a suda o listă de nume de alta. Încredinţaţi că valoarea e sacrosanctă pe întreaga ei scară, doresc a interzice orice discuţie, a înăbuşi din faşă orice revizuire. Îi excomunică pe inconformişti, declarîndu-i „negativişti", „demolatori", „duşmani ai culturii", încercînd astfel a abate asupra lor vindicta publică. Noile lor situări pe treptele carierei le acordă aplombul trebuitor unei poze intimidante,

de mentori şi dispensatori de beneficii. Inspiraţi în pretenţiile lor de puterea restauraţionistă, sprijiniţi de ea într-o manieră extrem de vizibilă, îi însoţesc, la rîndul lor, conservatorismul politic cu unul cultural-politic, denumindu-se pe sine, spre hazul lucrurilor, „apolitici".

În genere, ideologizarea care persistă se caracterizează, ca şi paradigma ei, printr-o teamă de confruntare cu realul. Nu e decît o consecinţă a celor înfăţişate pînă aici. Literatorii în chestiune intuiesc că fenomenele spontane ale vieţii literare, ale contextului obştesc ce a făcut şi face sacrificii spre a se descătuşa, nu le sînt prielnice. Timpul nu macină în favoarea lor. Realitatea e plină de primejdii. Ea conţine latenţe critice şi justiţiare. Prin simplul fapt că există elemente ce le pot scăpa de sub control, oportuniştii se simt ameninţaţi. Din care pricină se silesc a înjgheba o antirealitate. Se baricadează într-o utopie poruncitoare şi agresivă. Desigur, nu este vorba de utopia marxistă, pe care, formal, o reneagă. Însă nu e altceva decît reflexul ei pe planul unor conştiinţe determinate, care se complac în jocul evazionismului „estetic" lucrativ (un evazionism trucat, deoarece, în fond, e o soluţie mai rafinată a „angajării"). Această construcţie artificială cuprinde, după cum spuneam, veleitatea unui adevăr exclusivist şi neschimbător, ca şi a unui *statu quo* axiologic. Moştenitoare a maşinăriilor represiunii cu caracter cognitiv, spre a folosi un termen al lui Michel Foucault, ea este prevăzută cu resorturile unei rezistenţe pasive şi ale uneia active. Rezistenţa pasivă rezidă în apărarea obstinată a trecutului, a sancţiunilor favorabile, a poziţiilor şi a avantajelor obţinute în sfera lui. Evident, din astfel de rosturi utilitare pot decurge şi chiar... decurg altele noi. Rezistenţa activă constă în defăimare. Interlocutorului neconvenabil printr-o raţionalitate căreia nu i se poate opune nimic în plan raţional i se găsesc cusururi ce ies din cadrul pertinent al disputei. I se fac procese de intenţie (este taxat drept „invidios", „ranchiunos" etc.), i se atribuie texte pe care nu le-a scris, i se

răstălmăcesc cele pe care le-a scris, i se pun în cîrcă fapte pe care nu le-a săvîrşit (de exemplu, aşa cum i s-a întîmplat subsemnatului, e învinuit de... crimă). Dacă nu se poate proba că n-are dreptate, cel puţin să se constate că e un mişel. Să fie înjosit indiferent prin ce mijloace! Utopia decade astfel la treapta ei cea mai ingrată, care e minciuna veninoasă, insultătoare.

Una din ultimele ei manifestări constă în acuzaţia că cel ce indică vinovăţiile oportunismului şi combate ideologizarea ar avea el însuşi o comportare... comunistă. Precum într-un joc de alba-neagra, piesa perdantă a ideologizării e utilizată în încercarea deznădăjduită de compromitere a adversarului. De ce să fie el mai bun decît mine? De ce să nu proiectez asupra lui propria mea figură morală? îşi spune, cu o cinică isteţime, cutare „adaptabil", în criză de argumente. Deci, pînă acolo am ajuns! Marginalizat, supus cea mai mare parte a vieţii măsurilor represive ale sistemului totalitar (cu excepţia închisorii, le-am cunoscut pe toate), mă văd declarat... stalinist. Nu puteaţi comite, domnilor, o glumă mai reuşită?

Colaboraționiști mai vechi și mai noi

Îmi stăruie în auz o propoziție pe care „lordul" comunist, Ion Gheorghe Maurer, a rostit-o la T.V.R.L. și care sună cam așa: „Nu cred că intelectualii noștri ar fi răsturnat regimul lui Ceaușescu, pentru că nu am încredere în intelectuali". Două lucruri se desprind dintr-însa. Mai întîi, desigur, disprețul față de intelectuali, caracteristic nomenclaturii, explicabil atît prin complexul de inferioritate al acesteia, cît și prin teama ei față de orice formă a spiritului critic, a lucidității. În al doilea rînd, o slăbiciune obiectivă a unei însemnate părți a intelectualității noastre, pe care nu are rost acum s-o escamotăm, din motive de complezență ori de solidaritate pur formală. O slăbiciune care a dus la o paletă amplă de manifestări favorabile dictaturii. De la început, adică de prin 1944-1945, scriitorii români, căci despre acest eșalon important al intelectualității ne propunem a vorbi aici, au început a se polariza în funcție de prezența comunismului pe pămîntul țării noastre. Unii au aderat din capul locului la propaganda marxist-leninistă, de parcă atît ar fi așteptat. M. Sadoveanu, G. Călinescu au dat tonul, cu decizie, orientării oportuniste. „Lumina vine de la răsărit" era sloganul unei alinieri vădit interesate, a unei alipiri la puterea totalitară ce se instaura cu grăbire și brutalitate, avînd în sprijin o armată de ocupație. Treptat, avangărzii i-au urmat autori ce stătuseră în expectativă ori care încercaseră, prin condeiul lor, o împotrivire. Situația părînd fără ieșire, aceștia au preferat a nu-și irosi

viața în interdicție și persecuții, dîndu-și obolul, mai mult sau mai puțin oneros, Molohului roșu. Între ei, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu. Dar alături de magiștrii literaturii interbelice, de fapt pe un prim-plan pe care ei nu l-au ocupat decît oarecum onorific, nedispărînd complet niciodată o anume stînjenire reciprocă în raporturile lor cu oficialitatea, s-a înjghebat o clasă de scriitori, fie provenită din tineretul literar al anilor '30, fie livrată de promoțiile mai proaspete, care, practic, au devenit cunoscute după pretinsa „eliberare" de la 23 august. Aceștia au constituit lotul cel mai activ. Ei au purtat pe umeri, pentru a spune astfel, însemnele „realismului socialist", au creat modelul nefast al unei producții aservite integral partidului unic. Ei s-au dezis, în chipul cel mai categoric, de tematica majoră a artei, de limbajul ei specific, de etica ei imprescriptibilă, în favoarea unei prestații propagandistice, cu un puternic iz gazetăresc, asumate nemijlocit, fără aparente probleme de conștiință, în numele unei așa numite apropieri de „popor". S-a produs astfel un grav recul, o întoarcere a literaturii cu cel puțin un secol în urmă, o primitivizare dureroasă a acesteia. Sub scutul lozincii demagogice, „arta în slujba poporului", am recăzut în abisul lipsei de criterii estetice, într-un tezism grosolan și într-un izolaționism care, cu cîțiva ani mai înainte, ar fi părut tot atît de puțin probabil precum invadarea pămîntului de către marțieni. Vitregia istoriei a făcut însă ca marțienii distrugători de cultură să se ivească dintre noi. A avut loc un proces rapid de „rinocerizare". Să amintim, fără sfială, numele celor mai cunoscuți dintre acești „rinoceri" literari. În poezie: Mihai Beniuc, Dan Deșliu, Eugen Frunză, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Radu Boureanu, Mihu Dragomir, Marcel Breslașu, Nina Cassian, Veronica Porumbacu. În proză: Petru Dumitriu, V.Em. Galan, Eusebiu Camilar, Dumitru Mircea, Ion Istrati, Aurel Mihale, Petru Vintilă. În dramaturgie: Aurel Baranga, Mihail Davidoglu,

Lucia Demetrius, Horia Lovinescu. În critică: Ion Vitner, J. Popper, Sorin Toma, Ov.S. Crohmălniceanu, Silvian Iosifescu, Paul Georgescu.

Au scris „fără sfială" şi nu fără motiv. Unii dintre tenorii amintiţi ai literaturii contrafăcute s-au desprins, după liberalizarea din jurul anului 1965, de trecutul lor compromiţător, scriind „sincer" şi încercînd, cînd a fost cazul, o reînnodare cu perioada „decadentă", „burgheză", „cosmopolită" a propriilor lor începuturi. Fenomenul e complex, dramatic şi, evident, nu sîntem acum în măsură a-i da o explicaţie exhaustivă. Oricum, termenii cu care putem, în mod obiectiv, opera se constituie în dubluri antinomice. Un drum firesc al regăsirii sau un nou act de oportunism? O limpezire de conştiinţă sau o mişcare în virtutea valului, o deplasare automată? Depinde de bunăvoinţa comentatorului. Adesea această bunăvoinţă a fost excesivă. Critica ultimului sfert de veac a evitat, chiar sub penelele sale reprezentative, să califice suficient de ferm şi consecvent impostura estetică, să blameze impostura etică a unor autori ce s-au „recondiţionat" cu abilitate din mers. Astfel, vinovăţia lor a devenit şi mai mare aidoma unei tumori neoperate, ce se dezvoltă. Cîţiva, e drept, şi-au recunoscut greşeala în termeni expliciţi ori au căutat să şi-o spele prin atitudini temerare. Unul dintre ei a ajuns chiar un faimos dizident anticeauşist. Alţii însă s-au „scuzat" într-un fel alambicat, văietîndu-se şi acuzîndu-i pe cei de alături, acuzînd, cu o totală lipsă de umor, istoria în persoană, înecîndu-se în amănunte dilatate cu scopul de a se pierde din vedere esenţialul (Maria Banuş). N-au absentat nici cinicele continuităţi staliniste (M. Beniuc, Paul Georgescu). Cei mai mulţi au preferat, totuşi, tăcerea comodă sau o „rezistenţă" de cafenea, de o semnificaţie minimă, precum cea a autorului *Surîsului Hiroşimei,* completamente scutită de riscuri. Ce să credem? Aproape de un adevăr mai viril ni se înfăţişează Petru Dumitriu, care, într-un recent interviu apărut în „Le Quotidien de Paris" recunoaşte că a

„servit bine" regimul comunist al anilor '50: „Am scris cărți tendențioase, false prin realismul socialist. Cele mai bune conțin mai puțin realism socialist. Era vorba de scrieri la comandă. Am scris astfel, după tratatul despre zei, un tratat despre colectivizare şi alte prostii criminale pentru un scriitor". Aşadar, „prostii criminale"! Parcă alții n-au spus aşa ceva ori, pur şi simplu, n-au spus nimic în sens autocritic! O impresie de aventurism e inevitabilă. Un critic ia azi, în „România literară", apărarea lui E. Lovinescu, ca şi cum el nu ar fi fost unul dintre principalii săi denigratori. Desigur, fără a sufla un cuvînt privitor la antecedente. Autori notorii ai „obsedantului deceniu" trec mai departe, cu aerul seninătății şi al împăcării depline. Inconştiență sau viclenie? E adevărat că Bernard-Henri Lévy vorbea despre „oprimatul care este de fapt un fel de somnoros care se trezeşte, actor docil şi inconştient al propriei sale supuneri, artizan involuntar care mînuieşte uneltele propriului său «mal de vivre»". Scriitorii respectivi ar fi fost şi ei nişte oprimați, nu-i aşa? Întrebare la care răspunsurile pot fi diferite. Noi credem cu încăpățînare în capacitatea creatorului de a se împotrivi la rău, cu mult mai multă eficiență, în planul său imanent, decît cetățeanul de rînd. Cine poate sili pe un scriitor să scrie ce nu doreşte? Cine îi poate impune o conştiință care nu e a sa? Oricît de abuziv a fost la noi totalitarismul comunist, nu ştim să fi existat cazuri de scriitori condamnați pentru tăcere. Nu ştim să fi fost cazuri de scriitori închişi pentru că nu au vrut să accepte titluri, premii, călătorii în străinătate, bani. Pretinşii „somnoroşi", care doresc a ne convinge de faptul că nu ştiau ce făceau, nu prea izbutesc. Un savuros exemplu de ipocrizie ni s-a părut a fi Ilya Ehrenburg, omul tuturor adaptărilor, care declara în memoriile sale că nu şi-a dat seama şi nu-şi aminteşte ce a vorbit la moartea lui Stalin. Tot atît de inconsistentă este scuza unor autori români că ar fi fost de bună credință, că n-ar fi cunoscut ororile şi falsitatea de fond a comunismului. „Slabă scuză, tristă scuză", a exclamat într-un rînd

Titu Maiorescu. Am străbătut şi eu epoca în cauză. Copil, adolescent, tînăr fiind, mi-am putut forma, fără vreun efort deosebit, impresii îndeajuns de clare asupra realităţilor sociale, politice şi, cu timpul, asupra celor culturale. Rudele, prietenii, colegii şi cunoscuţii mei dispuneau de un aparat de percepţie şi de judecată, dăruit de Dumnezeu, care ajungea la rezultate asemănătoare. Puţini erau cei care afişau o altă atitudine şi lor li se adresa disprețul general cuvenit unor carieriști fără scrupule. Nu ne puteam gîndi o clipă, cu seriozitate, la convingerile lor comuniste, la motivaţia lăuntrică a manifestării lor. Nedreptatea, lipsurile, represiunea, minciuna, trădarea reprezentau noţiuni trăite, cu suferinţă şi înfricoşare, de marea majoritate a populaţiei. Cum ar fi putut scăpa tristele realităţi ce le ilustrau unor persoane mai în vîrstă decît mine, înzestrate cu orizontul de cunoştinţe, de sensibilitate şi de intuiţie propriu unor oameni de artă? Cum s-ar fi putut întemeia idealurile lor „curate" pe cumplita batjocorire a fiinţelor şi valorilor pe care avea putinţa de a le cunoaşte bine, chiar foarte bine? Iată un lucru ce nu-l pot şi nu-l voi putea înţelege vreodată, pe cale raţională. Pentru a-i crede pe confraţii care fac asemenea declaraţii de puritate în contul trecutului, ar trebui să mă conving, în prealabil, de existenţa unor fapte de magie, de felul celor ce transformă o vrăjitoare hîdă într-o fată frumaosă. Alt chip nu este, domnule Dan Deşliu, doamnă Maria Banuş şi ceilalţi! De altminteri, Petru Dumitriu, în textul citat mai sus, afirmă: „Numai nebunii, fanaticii, idioţii erau stalinişti prin convingere". Nu cred că nici dv., nici tovarăşii dv. de înflăcărări revoluţionare puteţi fi încadraţi în atari compartimente clinice! Concluzia se impune de la sine.

Cititorul prezentelor însemnări se poate eventual întreba de ce mă ocup de oameni şi de împrejurări aparţinînd unor ani mai îndepărtaţi. Sînt de strictă actualitate Eugen Jebeleanu, Maria Banuş, Ov.S. Crohmălniceanu? N-am avut şi „faliţi" de dată mai recentă? Desigur! Tocmai la aceştia am vrut să ajun-

gem, deşi am apucat pe o cale ceva mai ocolită, dictată de necesitatea unor precizări. Octavian Paler mi-a spus odată că nu putem face lumină deplină asupra colaboraţionismului din epoca Ceauşescu dacă nu facem lumină pînă la capăt în cel din epoca Gheorghiu-Dej. Cred că avea dreptate. Întrucît există o legătură organică între cele două etape ale fenomenului. Scriitorii ce s-au pus în serviciul partidului înainte de 1965 au mizat pe o lipsă de conştiinţă istorică ce nu s-a confirmat în perioada 1965-1971, cînd condiţiile politice, ameliorate o vreme, au îngăduit o suficient de liberă discuţie în jurul lor, soldată cu o condamnare cvasigenerală. În virtutea unor principii de morală, ei au fost atunci indicaţi drept un corp străin în organismul literaturii reîntoarse la condiţia sa. Efectiv, au fost marginalizaţi ori excluşi din publicaţii. Numele lor era legat, în opinia publică, de un pact cu diavolul. În această situaţie, au mizat pe lipsa de memorie istorică. Dacă morala, persistînd, i-a osîndit, de ce nu i-ar scăpa uitarea? S-au metamorfozat şi, în bună parte, au... reuşit! Toleranţa arătată faţă de ei de o serie de critici a constituit, implicit, o încurajare pentru alţii. Pentru „neoproletcultiştii" care ne-au blagoslovit cu litaniile închinate noului conducător, cu demagogia lor asfixiantă şi cu agresivitatea lor la adresa a mai tuturor valorilor noastre literare, neoproletcultişti în frunte cu Eugen Barbu, Dumitru Popescu, D.R. Popescu, Adrian Păunescu, Mihai Ungheanu, Nicolae Dragoş, Dinu Săraru, Ion Dodu Bălan. Cei numiţi, ca şi emulii şi sateliţii lor, nu ar fi îndrăznit a se comporta aşa cum s-au comportat dacă nu ar fi avut în spate o garnitură de predecesori care s-au „descurcat". Şcoala infamici de la „Săptămîna" şi de la vechiul „Luceafăr" nu s-ar fi deschis şi n-ar fi prosperat dacă n-ar fi posedat girul unei perioade „exemplare", aparent dezavuate de către congresul al IX-lea al P.C.R., în fond continuate pe o nouă buclă a spiralei, cu mijloace rafinate, aduse la zi. Stalinismul iniţial a ilustrat în modul cel mai pregnant protocronismul de care se făcea atîta caz, prin exproprierea

noțiunii din paginile blajin-interesatului Edgar Papu. O nouă grupare de colaboraționiști a luat loc, cu ifosele și privilegiile de rigoare, în loja oficioasă dacă nu și în cea oficială, croită după chipul și asemănarea grupării vechi. Lipsa de caracter, în tot cazul, a rămas aceeași. Din motive de „onorabilitate", dar mai cu seamă de concurență (pe nici un teren decît pe cel totalitar, dictonul *homo homini lupus* nu se verifică mai temeinic), proletcultiștii din trecut au fost cu teatrală vehemență repudiați. Dar mentalitatea lor, adică lipsa crasă de bun simț, rapacitatea, arivismul și, indiscutabil, toate procedeele lor de falsificare, calomniere, adulare, suprimare a dreptului la replică etc. au fost preluate *tale quale*. Respingînd convențional proletcultismul, neoproletcultismul îl reînvia într-o ambianță agravată de un patologic cult al personalității și de un naționalism virulent, ambele neavînd nimic comun cu marxism-leninismul teoretic, ba fiindu-i chiar opuse. Așa cum criminalul încearcă a-și șterge urmele (folosesc cuvîntul criminal în înțelesul cultural în care apare la Petru Dumitriu, care nu ezita a declara că preferabil pentru un scriitor care scrie cărți mincinoase ar fi „să ucidă oameni cu mîinile sale"), ei s-au străduit a-și ascunde relațiile directe cu inspiratorii lor, scribii stăliniști fără perdea din anii '40-'50. Aidoma lui Ceaușescu, care s-a dezis de Gheorghiu-Dej după ce l-a slugărit pentru a-i intra în grații și a-l moșteni, noii colaboraționiști din rîndul scriitorilor s-au lepădat de „părinții" lor care au dominat „obsedantul deceniu" și le-au pregătit astfel ascensiunea. Fățarnici, au „polemizat" cu Crohmălniceanu, de pildă, și au transformat în tabu pe G. Călinescu, care s-a văzut postum trecut de la o rezervă imperativă la o admirație imperativă, ambele ipostaze ale încălcării libertății. Falsificînd trecutul, au încercat a manipula și viitorul. Bestiala lor sete de a sorbi avantajele prezentului dictatorial, vidat de orice sens al evoluției, de orice răspundere, oază a turpitudinii îmbătate de sine, părelnic sustrase devenirii, i-a condus la aversiunea masivă față de tineri. Interminabila diatri-

bă, prolixă şi veninoasă, a „patronului" împotriva optzeciştilor are semnificaţia unui document psihologic.

Dar, în temeiul experienţei acumulate de către prima „generaţie" de colaboraţionişti, şi-au asigurat şi portiţe de salvare. Au editat şi comentat „favorabil" pe cîţiva însemnaţi cărturari trecuţi la indexul comunist, precum N. Iorga, Gheorghe Brătianu, C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Constantin Antoniade, Petru Comarnescu ş.a., cu acrul că „repară" o nedreptate. Şi-au permis chiar şi cîteva perfect inofensive gesturi „critice" *à la* Păunescu, care includea din cînd în cînd în vîrtejul său scriptico-logoreic şi versuri „inconformiste", cu sensul unui răsfăţ profitabil, întrucît arunca praf în ochii lumii. Totul, bineînţeles, cu permisiune de la „poliţia" pe care o slujeau cu fidelitate. Că în mintea respectivilor ipochimeni dospea ideea unei adaptări la condiţiile postdictatoriale, reiese şi din împrejurarea că imediat după Revoluţia din decembrie 1989, atît publiciştii de la „Săptămîna", în cap cu inconfundabilul lor şef, cît şi bardul *Ultrasentimentelor,* au încercat o întoarcere de 180 de grade. Un episod şi mai hazliu: Popescu-Dumnezeu a declarat că se pune la dispoziţia Frontului. Firește, figura n-a ţinut. S-au retras fără glorie şi cei menţionaţi, ca şi alţi cîţiva feudali de presă, unşi cu toate unsorile dictaturilor succesive, autori de abuzuri, intimi în mai mare măsură cu „ştabii" de partid, la mesele şi vînătorile cărora jucau rolul de bufoni, decît cu poezia sau cu proza. Inşi pe care nu-i regretă nimeni, care şi-au trăit viaţa de confort şi de voiajuri peste hotare, de remuneraţii ştiute şi neştiute, retraşi acum în vilele lor, putînd huzuri în continuare ca rentieri ai lozincilor rimate şi declaraţiilor făcute „în numele" unor colectivităţi, de fapt reprezentative exclusiv pentru impudoarea lor personală. Exceptînd accidentul moral al devalorizării lor publicistice, existenţa acestor veritabili exploatatori ai literei, moşieri şi bancheri ai tipăriturii naţionale subjugate, e foarte bună mersi, mai bună cu mult decît media scriitorilor români. Conştiinţa lor pare a

nu fi tulburată nici de minciuna pe care au aşternut-o neobosit pe hîrtia care, în ciuda zicalei, s-a săturat a răbda orice, nici de imaginea celor pe care i-au sacrificat deseori în virtutea funcţiilor lor administrative, confraţi cu viaţa pustiită şi mutilată pe largi întinderi de timp. Dar, scîrbit din cale afară, m-am luat cu vorba. Altceva am vrut să spun. Noii colaboraţionişti s-ar putea să dorească iarăşi a reveni în arenă. E chiar foarte probabil că doresc, în pofida primelor eşecuri. Aşa cum colegii lor de dinainte de 1965 au schimbat, la un moment dat, macazul, avem toate motivele a presupune că scribii debarcaţi de Revoluţie nutresc gîndul unei revanşe. Istoria se repetă. Deşi aflat în criză, comunismul (*recte* imoralitatea care-i formează conţinutul cel mai plauzibil) nu poate pieri de pe o zi pe alta, aşa cum susţine şi Alexandr Zinoviev. Exponenţii lui pîndesc clipele de derută şi dificultate care să le favorizeze reapariţia. Schimbînd ce e de schimbat, supunîndu-se operaţiei cosmetice trebuitoare înfăţişării în instanţa noii epoci, privilegiul nu renunţă la identitatea sa. Ne întrebăm amuzaţi cît de departe vor merge ex-nomenclaturiştii. Cîţiva mai nerăbdători, între care cunoscutul ca un cal breaz Eugen Florescu, s-au şi grăbit să ne ofere primele lecţii de... democraţie. Să-şi desfacă marfa multicoloră de comisvoiajori plini de rîvnă ai conjuncturilor. Cine le va urma? Aşteptăm cu sufletul la gură! Trecutul ne îndeamnă la optimism. Nu cumva Eugen Barbu va fi marele moralizator de mîine, sever şi implacabil ca un profet neînţeles? Nu cumva, în situaţia în care am avea nenorocul de a ne trezi în impas cu democraţia, Dumitru Popescu va deveni un dizident curajos? Nu cumva Ion Dodu Bălan va declara greva foamei în vederea respectării drepturilor omului? Mare e grădina lui Dumnezeu!

Avem nevoie de un Nürnberg românesc!

S-a spus deseori că e nevoie, la noi, de un proces al comunismului. Atît de des, încît propoziția riscă a trece în fondul de aur al locurilor comune, cu care, prin definiție, toți sîntem de acord, dar care nu mai impresionează pe nimeni. Şi cît de bine prinde unora această pensionare a unor adevăruri ce nici n-au avut prilejul de a fi devenit active! Vinovații se ascund nu doar în spatele unei puteri nepăsătoare față de vinovăția lor, dar şi a impreciziei, a lipsei de fermitate, a ezitărilor noastre, ale celor ce, dezamăgiți, obosiți, şocați de imprevizibil şi mîhniți de mai toate cele ce ni se întîmplă, nu dispunem de o strategie eficace a înmănunchierii opiniilor noastre, a transformării lor într-un instrument al acțiunii. Vinovații de catastrofa cu cea mai largă durată şi cu cel mai cumplit bilanț din întreaga istorie a acestui popor rîd pe sub mustață. Şi cum să nu se bucure cu cinism dacă au scăpat, cu puținele excepții ale asprimii justițiare din primele luni de după decembrie, nu numai de închisoare, dar şi cu privilegiile aproape neştirbite: pensii copioase (cele mai mari din țară), locuințe de lux, bunuri agonisite în condițiile avantajoase create de nomenclatură pentru propriii săi membri şi, *last but not least,* cu posibilitatea de a se lansa în afaceri „privatizate", pe o gamă foarte largă, de la comerț (*recte* speculă) pînă la înființarea unor organe de presă pe măsură, adică extremiste. Drăghici şi Nicolski, căpetenii odioase ale Gulagului românesc, infestează cu respirația

lor de cetățeni „onorabili" și prosperi aerul cetății noastre încă îndurerate. Asasinii din decembrie '89, ale căror mîini nu se vor putea spăla de sînge niciodată, umblă printre noi, ating obiectele pe care și noi le atingem, infectîndu-le cu groază și cu moarte. O liotă de dregători comuniști și de securiști, de la centru și de la județe, autori nemijlociți ai mizeriei și umilinței obștești, profesioniști ai minciunii, ne sfidează de pe treptele unei bune stări ce depășește cu mult media, nutrind gînduri restauraționiste și avînd putința de-a și le exprima în foi specializate, îmbibate de șovinism și agresivitate, a căror abjecție ne-a pătat prestigiul internațional.

În asemenea circumstanțe se cuvine să ne amintim una din lecțiile cele mai importante ale istoriei contemporane și anume felul în care a fost sancționat celălalt totalitarism, fascismul, atît de asemănător, prin proporțiile gigantice ale crimelor și abuzurilor sale, cu comunismul, încît analiza și aprecierea lor prin similitudine este inevitabilă. Principalii conducători naziști au fost, după cum se știe, judecați și condamnați, la finele celui de-al doilea război mondial, în cadrul celebrului proces de la Nürnberg. Proces care a ajuns simbolul justiției aplicate realităților specifice ale timpului nostru, „realități sumbre, care nu vor lăsa generațiile viitoare să uite vreodată acest secol", după cum se exprima acuzatorul american principal, Robert H. Jackson. Evident, omenirea nu și-ar fi putut recăpăta o bună conștiință, ar fi fost măcinată în continuare de un sentiment difuz de rușine, dacă acest proces n-ar fi avut loc, dacă n-ar fi fost urmat de căutarea, prinderea, judecarea și condamnarea altor criminali de război, evitîndu-se o prescripție referitoare la nelegiuirile lor, care ar fi echivalat cu o clemență inoportună. Fără extirparea oribilei tumori fasciste, întregul organism al umanității ar fi fost bolnav. E limpede că pentru a ne vindeca definitiv de nu mai puțin înspăimîntătoarea maladie comunistă, trebuie aplicat același procedeu. (Bineînțeles că nu poate fi vorba de pedeapsa cu moartea, nici chiar

pentru cei ce au ucis, atît pentru faptul că ea a fost interzisă în țara noastră, cît și pentru că o socotim moralmente nepermisă. În nici un caz torționarii bestiali ai Gulagului nostru nu vor sfîrși în ștreang, precum colegii lor din Germania hitleristă!) Din păcate, în calea unui proces al comunismului stau o sumă de tertipuri ale „foștilor" care încearcă a se scuza, a găsi argumente în favoarea „corectitudinii" lor. Argumente falacioase, care nu țin de bunul simț și de logică și care trebuie, prin urmare, spulberate cu hotărîre. Ne vin în ajutor în această privință unele învățăminte ale procesului de la Nürnberg. În chip izbitor, acuzații de azi prezintă analogii, în mentalitate și comportament, cu cei de ieri. Totalitarismele au produs indivizi cu o psihologie comună. Așa, bunăoară, și grangurii naziști au căutat să-și diminueze răspunderea, aruncînd vina asupra altora și pretinzînd că au fost doar simpli executanți. Iată replica, cu o rezonanță atît de actuală, pe care le-o dă acuzatorul britanic, sir Hartley Shawcross: „Se prea poate ca unii dintre ei să fi fost mai puțin vinovați decît alții. Dar atunci cînd este vorba de crime de genul celor cu care ne-am întîlnit aici, (...) ce alinare poate constitui faptul că unii au fost implicați în măsură mai mică decît alții, că unii au deținut rolul principal, iar alții n-au fost decît complici?".

Noțiunea de complicitate este, însă, la noi, disparentă. Ca, de altminteri, și cea de vinovăție, așa cum rezultă din abundentele „explicații" pe care le-au dat, de după gratiile suficient de relaxate, o serie de demnitari comuniști, de la Dumitru Popescu, Ion Dincă, Ștefan Andrei, Paul Niculescu-Mizil, la Nicu Ceaușescu, „explicații" găzduite cu săritoare benevolență de publicațiile pronomenclaturiste: „Totuși iubirea", „România Mare", „Europa" etc. Toți acești oameni care s-au aflat în fruntea puterii sînt foarte satisfăcuți de ceea ce au făcut, astfel încît singurul lucru ciudat s-ar zice că este privelișteа cruntă a totalitarismului, adusă pesemne ca o molimă de pe altă planetă, de către niște cosmonauți ce nu s-au dezinfectat suficient. Se

pot găsi oare creduli care să ia în serios spusele acestor nemernici îmbuibați și aroganți, ce înconjurau tronul despotului și se întreceau fără încetare să-i intre în voie și să-l tămîieze? În cazul că da, le propunem persoanelor în chestiune să mediteze la manevrele analoage ale celor aflați în boxa acuzațiilor la Nürnberg. Iată ce îndrăznea să declare, cu seninătate și cu patriotică „demnitate", Göring: „Declar (...) în fața Înaltei instanțe: nicicînd, în nici o etapă, eu nu am ordonat asasinarea vreunui om și cu atît mai puțin declanșarea altor grozăvii, și nici nu le-am tolerat atunci cînd am știut de ele (...) pe calea pe care am mers m-am lăsat condus doar de dragostea fierbinte pentru poporul meu, am luptat pentru fericirea, libertatea și viața acestuia". După ce simulează a nu fi răspunzător de politica externă a Germaniei, pe care a promovat-o în calitate de... ministru de externe, Ribbentrop susține fără a ezita: „În ce privește însă această politică externă, sînt totuși perfect edificat asupra unui lucru, și anume că niciodată ea nu s-a îndeletnicit cu planuri de dominație mondială". Pactul Molotov-Ribbentrop n-a fost, așadar, decît un vis urît! Frick, ministru al funcțiilor publice din Reich, vorbește cu solemnitate despre totala sa inocență: „În fața acuzării mă simt cu conștiința curată. Întreaga mea viață mi-am pus-o în slujba poporului și a patriei". Pentru ca, prin următoarele cuvinte, să ia sub aripa sa ocrotitoare și pe alți naziști „leali": „Pentru îndeplinirea obligațiilor mele legale și morale, mă consider tot atît de puțin pasibil de pedeapsă ca oricare din zecile de mii de funcționari germani leali din serviciile publice, care și astăzi mai zac în lagăre, pentru simpla învinuire de a-și fă făcut datoria". Streicher, Reichsführer și diriguitor al publicației „Der Stürmer", ne asigură și el de completa-i nevinăvoție: „Domnilor judecători! Nici în calitatea mea de Gauleiter, și nici în cea de scriitor politic n-am comis nici o crimă, și de aceea aștept sentința dumneavoastră cu conștiința curată și cu încredere". Von Papen își proclamase de asemenea „intențiile curate": „Dragostea de patrie și de

popor a călăuzit, în mod hotărîtor, toți pașii mei. Nu regimul nazist, ci patria mi-am slujit-o. Oare acuzarea intenționează să-i condamne chiar pe toți oamenii care, cu intenții curate, s-au arătat dispuși să colaboreze?" Aserțiunile marilor naziști ne amintesc și de o altă postură a nomenclaturiștilor noștri, cea de a se disocia, uneori, de Ceaușescu, atribuindu-i principala, dacă nu unica răspundere a tuturor relelor. Nu o dată, protagoniștii procesului de la Nürnberg s-au dezis de Führerul lor, așa cum azi, cu impertinență și lașitate, destui dintre înalții demnitari comuniști se dezic de „cel mai iubit fiu al poporului", pe care l-au preamărit în stil delirant, impunînd țării întregi să-l aclame. Frick afirma neted: „Asasinatele în masă au fost comise din ordinul exclusiv al șefului statului, Adolf Hitler, fără altă înrîurire". Nu se întreabă însă cum și de către cine au fost executate! Schacht se lăuda astfel: „Adversitatea mea față de politica lui Hitler era bine cunoscută atît în țară, cît și peste hotare". Kaltenbrunner, chipurile, osîndea antisemitismul patronului său: „N-am încuviințat și n-am admis niciodată exterminarea biologică a evreilor. Antisemitismul lui Hitler, așa cum îl știu astăzi, era barbarie curată". Însuși Göring, întrebat cine poartă răspunderea asupra lagărelor de concentrare, afirma fără șovăire: „Hitler personal. Toți ceilalți care au avut vreo legătură cu aceste lagăre îi erau subordonați direct lui Hitler. Organele de stat nu au avut nimic de-a face cu acestea". Oare atmosfera acestor fraze nu ne amintește declarațiile unui Iulian Vlad sau ale colegilor săi?

Să-l ascultăm și pe un fruntaș al propagandei național-socialiste, pe Alfred Rosenberg, care, bineînțeles că își invoca, la rîndul său, „conștiința curată", susținînd cît de nobile au fost principiile care l-au însuflețit, de parcă totalitarismul pe care-l slujea nu era decît un alt nume al celei mai perfecționate societăți democratice: „Departe de a fi contribuit la încercarea de înăbușire a culturii și a conștiinței naționale a popoarelor din Europa de răsărit, m-am pronunțat pentru dezvoltarea

condițiilor materiale și spirituale necesare existenței lor; departe de a fi contribuit la violarea drepturilor lor fundamentale – securitatea și demnitatea umană, am militat cu toată ființa mea – lucru ușor de demonstrat – împotriva oricărei politici a violențelor (...) În Germania am luptat, în spiritul convingerilor mele despre lume și viață, pentru libertatea conștiinței, acordată oricărui adversar". Nu e nici o glumă, deși textul pare încărcat de o acută ironie. Dumitru Popescu are, prin urmare, un vajnic precursor! Prin intermediul persoanei lui Alfred Rosenberg, instanța de la Nürnberg a judecat și condamnat aberația ideologică totalitară. Implicația sa criminală este indiscutabilă. Nici Nürnbergul românesc, pe care-l așteptăm cu încredere (căci, mai devreme ori mai tîrziu, tot trebuie să aibă loc!), nu se poate dispensa de sancționarea fărădelegilor săvîrșite în domeniul spiritului, a căror gravitate e cu atît mai mare, cu cît efectele lor sînt, în bună parte, impalpabile, risipite în conștiința cîtorva generații actuale și poate viitoare, precum o eroare genetică. Oricum, malformația conștiinței noastre naționale e cît se poate de reală și cutremurătoare în realitatea ei. Ea a ieșit la iveală, de cîteva ori, într-un chip dramatic, în decursul perioadei post-totalitare, precum vîrful unui aisberg, care va dăinui încă un timp nedeterminat, împiedicînd instaurarea unei veritabile democrații, a unei vieți civile în înțeles european. Nu putem uita că un rol funest în mutilarea sufletească a poporului român l-au jucat înalții, samavolnicii „responsabili" ideologici, creatorii odioasei „linii" propagandistice a partidului, de la care nu te puteai abate decît cu riscurile cele mai mari, frecvent cu cel al întemnițării. Nu-i putem uita pe cei ce au măsluit valorile, ne-au batjocorit scriitorii, artiștii și cărturarii, ne-au interzis tradiția și ne-au izolat de lume, ne-au îndoctrinat obligatoriu cu repulsiva „învățătură" a partidului, utilizată ca o dogmă, ne-au pus călușul în gură de cîte ori am vrut să protestăm. Pe cei care au parvenit și au huzurit prin demagogia cea mai imundă, pe panglicarii care s-au prostituat în favoarea

puterii criminale, pe cei care au glorificat realizări inexistente şi au ascuns realităţile, pe cei care au proslăvit pe dictatori, făurind un impudic cult al persoanei, fără precedent în ţările civilizate. Fără tragerea lor la răspundere, procesul comunismului românesc ar fi incomplet şi neconvingător. Fără ca aceşti falsificatori de conştiinţă şi prigonitori ai culturii să primească ce li se cuvine, societatea noastră nu-şi va putea recăpăta încrederea în sine, spiritualitatea noastră nu-şi va putea relua ţinuta dreaptă, demnă. Fără ca aceste persoane sumbre, de la Leonte Răutu, Dumitru Popescu, Suzana Gâdea, Mihai Dulea, Ion Dodu Bălan la Eugen Barbu, Adrian Păunescu, D.R. Popescu să fie, într-un fel oarecare, pedepsite, morala poporului român ar suferi un considerabil prejudiciu.

Un Dumnezeu ciocoi

Nomenclatura ne apare drept produsul cel mai odios al regimurilor comuniste. Rezultantă vădită a inechității, a minciunii, a represiunii, ea întrupează, singură, noțiunea de om nou, atît de dragă propagandei de partid. Plin de păcate vechi, acest pretins Mesia al speței noastre a găsit un pretext doctrinar și cîteva împrejurări istorice prielnice pentru a-și satisface pofta tulbure de putere, nestăvilita lăcomie de bunuri pămînteşti. Comunismul a pretins că are convingeri de neclintit. A invocat vreunul din foștii noștri diriguitori judecați, vreun principiu, vreo idee, vreo zdreanță măcar din stindardul rupt al învățăturii „invincibile"? Comunismul a pretins că e o consecință logică a evoluției sociale. Dar cine poate crede că o lege a dezvoltării societății omenești poate fi lunecarea în orbire, în fărădelege, în dispreț, înălțat la rang de sistem, față de semeni, față de zdrobitoarea mulțime a oamenilor?

Minținд fără nici o jenă, deveniți adevărați profesioniști ai minciunii, foștii profitori ai comunismului românesc au încercat, firește, să inducă în eroare și Revoluția din decembrie. Au înlocuit cîteva elemente de fațadă și au rămas, cei mai mulți, în scaunele lor. Au bîlbîit cîteva acuzații impudice la adresa fostei perechi dictatoriale, care trecea cu picioarele peste spinările lor smerite, precum satrapii orientali, și și-au văzut mai departe de treabă. Decorul uman a rămas aproape neschimbat. Cu ce sentimente să ne mai amintim de eroii eliberării?

Ce rost a avut sacrificiul lor? Durerea ne este dublată de ruşine. Pretutindeni ne întîmpină aceleaşi conştiinţe netrebnice. Huliganii politico-ideologici s-au reîntors şi în presă. Adică s-au reîntors la acea poziţie de unde se pot apăra mai bine, de unde îşi pot apăra mai bine scelerata tagmă.

Şi nu se poate spune că n-au făcut nici o ispravă. Una din primele lor manifestări a fost cea a apărării nomenclaturiştilor întemniţaţi, ca şi cum ar fi fost vorba de cine ştie ce neînţelegere, de cine ştie ce greşeală, de cine ştie ce premeditare vinovată, ca şi cum prăpădul în care se află ţara, din toate punctele de vedere, n-ar fi suficient de doveditor. Ca şi cum zilele crunte ale Revoluţiei ar fi fost un vis, o scornire. Ca şi cum teroriştii nu s-ar fi ascuns sub pulpana nomenclaturii de dincolo şi dincoace de gratii. Lovindu-i pe foştii disidenţi, pe fruntaşii oneşti ai rezistenţei morale împotriva ceauşismului cu cnutul urii lor sălbatice, fostele slugi ale dictatorului, de soiul lui Eugen Barbu şi Adrian Păunescu, cerşesc opiniei publice mila pentru cîţiva opresori îmbuibaţi, care au ajuns unde meritau. Unora li se iau interviuri, altora li se descriu cu tendenţiozitate aspectele detenţiei. Desigur, nici o închisoare din lume nu echivalează cu un palat. Dar condiţiile în care marii paraziţi ai totalitarismului trăiesc la ora de faţă sînt paradisiace în raport cu cele în care, timp de mai multe decenii, s-au aflat milioanele de victime ale Gulagului! E suficient, domnule Barbu şi domnule Păunescu, pentru a vă informa sumar asupra sectorului românesc, să (re)citiţi scrierile unor Virgil Ierunca, Nichifor Crainic, Teohar Mihadaş, Paul Goma etc. Generalul Iulian Vlad nu are poate un frigider de ultimul tip, Dumitru Popescu poate e lipsit de casetofon, Lina Ciobanu poate duce dorul unor cosmetice străine, însă nu cred că sînt înfometaţi, nici supuşi torturii, nici „reeducaţi" cu de-a sila, în spirit burghez. Nu cred că cineva îi obligă să-şi renege convingerile... inexistente. Nici să zgîrîie pe zid, într-un ungher ascuns de ochii gardianului, eventualele versuri, ca în zorii scrierii (ce ziceţi, *poete*

Dumitru Popescu?). Nu cred că vreun paznic îi sileşte să-şi mănînce fecalele şi să-şi bea urina. Nici nu cred că vreun paznic se adresează subţirelor obraze activiste cu apelativul „banditule"! Nu cred nici măcar că persoanele în chestiune au mai puţine medicamente decît noi, cetăţenii de rînd, care nu mai găsim în farmacii nici antibiotice, nici vitamine, nici antinevralgice.

Era să uit. Am citit că unii din tovarăşii cei mai apropiaţi de inima Tovarăşului s-au plîns de faptul că nu li s-a răspuns la o cerere. Nu ştiu dacă e aşa, însă cel puţin şi-au putut anunţa păsul lumii întregi, prin mijlocirea gazetelor. Ce era să facem noi, *ceilalţi,* cînd ne aflam într-o împrejurare similară, sub înţeleapta lor oblăduire? Fie-mi îngăduit să-mi reamintesc o întîmplare personală. În 1974 am suportat un mare abuz, cu urmări ce nu s-au stins întrutotul nici pînă azi (ce-a fost cu subsemnatul ştie bine Al. Andriţoiu, după cum ce-a fost cu junele Al. Andriţoiu ştiu bine inculpaţii grupului anticomunist de la Beiuş, denunţaţi de *cineva.* Dar asta e o poveste pentru altă dată!) Întrucît oficialităţile proxime au dat din colţ în colţ, am fost nevoit a mă adresa unor mărimi administrativ-politice, precum Dumitru Ghişe, Vasile Nicolescu, Ion Dodu Bălan, Gheorghe Pană şi Dumitru Popescu. Nici unul n-a catadicsit a da un răspuns memoriilor mele repetate, aşa cum cerea, în mod explicit, legea. Inclusiv cel ce se complăcea a fi numit, rînjitor-admirativ, Popescu-Dumnezeu, tartorul culturii noastre, dirijorul celei mai abjecte linguşiri pe care a cunoscut-o pămîntul românesc. Goebbelsul propagandei prezidenţiale, autor mediocru, ca şi predecesorul său. Un Dumnezeu ciocoi. Nu-mi era îngăduit, domnule Barbu, care aveaţi acces la Ceauşescu într-o singură oră, să dau ochii cu superarogantul potentat. Încercările mele de a obţine o audienţă la el s-au izbit de mai multe piedici decît dacă aş fi dorit o audienţă la Dumnezeul adevărat. Cu greu am ajuns a da un telefon la cabinetul său, de unde mi-a răspuns cu o voce seacă, modelată pesemne după vocea stăpî-

nului, şeful lui de cabinet, esteticianul (?) Gheorghe Stroia. Nu, Doamne fereşte, pentru a-mi comunica o decizie, o soluţie, o îmbărbătare (deoarece aveam, totuşi, dreptate). Ci pentru a mă expedia în cel mai birocratic chip la un inferior. Acesta m-a transmis unui inferior al său. Acesta, la rîndu-i, unuia şi mai mic, care mi-a spus, dînd dezolat din umeri, că e... prea mic pentru o „problemă" atît de mare. Iată care era procedeul! Nu-mi dau seama, nici nu mă interesează să ştiu cine are motive de a-i fi recunoscător Dumnezeului uzurpator de la fostul c.c. Dacă era un „intelectual autentic", aşa cum susţine un confrate, care ne mai încredinţează şi că a avut „plăcerea şi onoarea" (sic!) de a-l cunoaşte „în direct", îndatoririle sale de etică şi de legalitate erau, evident, mai mari. Eu unul nu-i pot păstra decît o amintire plină de indignare şi dezgust. Aş dori chiar, dacă e cu putinţă, ca relatarea mea să fie trecută la dosarul său actual de justiţie, întrucît sînt convins că ea nu reflectă un accident, ci *linia* sa de conduită obişnuită. Bătaia de joc faţă de solicitanţi, faţă de intelectualii neaserviţi maşinii propagandistice a partidului în genere, pe care a practicat-o cu voluptatea cinică a unui joc de societate, reprezintă o postură prea bine cunoscută pentru ca cineva s-o mai poată contesta la modul serios.

Domnule Barbu, domnule Păunescu! Nu e un secret pentru nimeni dorinţa dv. ardentă de a reveni în actualitate, adică de a deveni cît de cît respectabili. Trecutul dv, după cum cred că vă daţi seama în forul intim, nu e de natură să vă acorde credit moral în societatea postrevoluţionară. Nici drumul pe care mergeţi acum nu e, îngăduiţi-mi să vă spun, de bun augur. Al d-lui Barbu e marcat de agresiune şi trivialitate, de o exasperare ce are, posibil, o legătură cu scadenţele fireşti ale biologiei sau cu o mai veche suferinţă psihică, al d-lui Păunescu e aparent mai lin, ascuzînd însă cu astuţie mari capcane, a căror dezvăluire o aşteptăm cu încredere în viitorul apropiat. Deci, dacă năzuiţi la o oarecare redresare morală, dacă vreţi,

cu alte cuvinte, să fiţi luaţi în seamă, debarasaţi-vă de rolul de agenţi de presă ai nomenclaturii. Uitaţi că aţi fost oamenii de încredere ai conducerii partidului şi copiii alintaţi ai securităţii. Spuneţi adevărul despre oligarhia roşie! O cunoaşteţi mai bine decît alţii! Aţi stat în preajma ei, aţi celebrat-o ca puţini alţii, aţi profitat copios de pe urma traiului ei sibarit. Aţi fost (scuzaţi-mi sinceritatea) nişte bufoni literari la curtea suveranului bufon recent detronat şi executat. Măscărici ai unui măscărici sinistru şi ai soaţei lui, pe care i-aţi firitisit adesea cu sorcove mari cît bradul şi suspect de roşii, în timp ce întreaga naţie sîngera. De pe treptele de lîngă tronul tiranului toate infamiile şi matrapazlîcurile se vedeau mai limpede. Spuneţi ce-aţi văzut! Nu vă mai prefaceţi că îi socotiţi pe cei închişi pentru genocid, pentru prăbuşirea economiei naţionale, pentru toate suferinţele ce s-au abătut asupra noastră sub zodia secerei şi ciocanului, nişte îngeri. Nu mai jucaţi teatru, declarîndu-l pe ex-şeful securităţii un arhanghel. Smulgeţi-vă măştile caraghioase de patrioţi înflăcăraţi şi de foşti... disidenţi! Lăsaţi intrigile politice, calomniile antioccidentale, oribila bîrfă împotriva disidenţilor autentici, campaniile jalnice împotriva intelectualilor de valoare, pe care, după toate aparenţele, îi pizmuiţi! Încetaţi zarva voastră xenofobă, pe care aţi organizat-o chibzuit, conform principiului diviziunii muncii (de partid): principele de Cuţarida cu sarcinile antimaghiare şi antisemite, ultrasentimentalul de la Bîrca cu cele antiruseşti. Părăsiţi intenţia de a pătrunde pe uşa din dos a F.S.N.-ului, intrînd în graţiile preşedintelui Iliescu! Nu mai adulaţi armata, de la care speraţi în anume circumstanţe, anume avantaje! Sînteţi şi aşa destul de compromişi şi de ridicoli! Mai bine descrieţi cu buna credinţă pe care o mai aveţi şi cu amănunte, cu cît mai multe amănunte, corupţia regimului comunist la banchetul căruia aţi participat neîntrerupt! Daţi date, nume, preciziuni care să ateste simţul dv. de obiectivitate şi care să se configureze într-un document. Mîna dv, ştiu, e formată în acest sens, prin practica îndelungată a

delațiunii. Întoarceți foaia, așa cum și-a întors-o și istoria! Nu mai puteți stoarce nici un profit din lumea veche! Nici Petru Dumitriu, dacă vă amintiți, condotierul, da, condotierul ce v-a produs o fascinație, d-le Barbu, pe care ați încercat s-o disimulați sub calomnie și caricatură, nu s-a dat în lături să procedeze la fel. A rupt-o cu trecutul și a început o viață nouă. Urmați-i exemplu! Nu ascundeți nimic. Înfățișați trecutul dureros și grotesc, dramatic și obscen, măreț și decăzut! Însă atîta nu e suficient. Cereți pentru prezent dreptatea care decurge din cunoașterea trecutului. Nomenclatura și securitatea (mîna înarmată a celei dintîi, mîna ei lungă în spațiu și timp) să se retragă imediat din toate funcțiile publice. Exponenții lor să fie lipsiți de privilegiile care au scandalizat și scandalizează încă poporul, incluzînd pensiile enorme și locuințele luxoase, răsplată a binefacerilor cu care ne-au copleșit. Cereți aplicarea articolului 8 al Proclamației de la Timișoara! Cereți pedepsirea celor vinovați, în virtutea justiției sociale și a celei divine. Torționarii, criminalii, marile lipitori de ieri și de alaltăieri să primească ce li se cuvine. Uniți-vă glasul cu al celor ce doresc descoperirea și sancționarea teroriștilor, ucigași despre care ni se spune, cu o revoltătoare inconștiență, egală cu complicitatea, că „nu știm cine au fost". Militați cu onestitate pentru aplicarea principiilor democratice, pentru consolidarea unei lumi în care să ne recunoaștem ca popor civilizat, care să ne dea dreptul la respect față de noi înșine și, ca urmare, la respectul altora! Oare nu vă dați seama cît ați cîștiga dacă v-ați lepăda de demagogie? Puțin curaj, domnilor!

„Polemică sau calomnie?" se întreabă – cine credeți? – Eugen Barbu în persoană, în „România Mare" din 2 noiembrie 1990. Și tot d-sa are cutezanța delicioasă de a se jelui de afirmațiile iresponsabile „ce comportă o chemare în justiție și a revistei și a condeierului care crede că hîrtia poate suporta orice". Liric text, nimic de zis. După cum expresiv-spoveditoare sînt acolo și o sumă de aprecieri: „viermi ticăloși", „cei

mai veninoşi", „cîţiva care au supt la toate bugeturile şi care şi acum aruncă balele lor puturoase asupra unora", „viaţa lor ticăloasă de delaţiuni şi crime", „scursura care (...) a batjocorit Rezistenţa românească", „gloriosul său trecut de delator", „spurcînd în dreapta şi-n stînga", „otreapă a neamului românesc" ş.a.m.d. Spaţiul nu ne îngăduie a reproduce toate aceste insulte-bumerang. În perfidul joc dintre iluzie şi realitate, care e scrisul, funcţia de autocaracterizare constituie, credem, unica lor şansă de a fi luate în serios.

Notă din 1997

Între timp, Petru Dumitriu s-a arătat, din păcate, mai apropiat de trecutul d-sale oportunist cu brio decît de făgăduinţele unei redempţiuni ce ne-au sedus la un moment dat.

Impudoarea ciocoiului roşu

Mărturisesc – cu riscul de a scandaliza unele spirite pudibonde pe linie de partid şi de stat – că una din puţinele satisfacţii pe care le-am încercat în perioada postdecembristă a fost să-l văd, la tv., pe faimosul Dumitru Popescu-Dumnezeu cu cătuşe la mîini. Am citit undeva că imaginea a fost trucată. Că meganomenclaturistului cu pricina i s-au pus cătuşele doar în vederea unei clipe de insolită mediatizare. E foarte posibil. Vicleniile micului ecran în raport cu opinia publică au început de timpuriu. Nu mai puţin m-a impresionat postura simbolică a celui ce, căpetenie a ideologiei totalitare fiind, ilustra revanşa numeroşilor scriitori şi cărturari români care au îndurat suferinţele Gulagului şi nu o dată şi-au pierdut viaţa în condiţiile exterminatoare ale acestuia. Situaţia era atît de dramatică încît părea neîngăduit de simplă, oarecum neverosimilă în maniheismul ei nud. Şi, totuşi, stăteau faţă-n faţă, în acele clipe, două lumi. Pe de o parte, lumea vocaţiei, a onoarei, a consecvenţei, a sacrificiului. Lumea celor ce au plătit, în moneda vieţii şi a morţii, o conştiinţă şi un fel de-a fi. Pe de alta, lumea bestială a represiunii, linguşirii, parvenitismului, demagogiei, cinismului, întrupată într-unul din exemplarele sale cele mai abjecte. Exponent „specializat" în domeniul culturii, al regimului comunist, autorul volumului *Pumnul şi palma* făcea legătura – o legătură murdară – între ele. Scriitor atît cît să nu poată avea alibiul ignorării confraţilor săi, torţionar al literaturii atît cît să rămînă un nume întunecat în analele ei, o figură infernală în pofida cognomelui său divin (desigur, o ironie a sorţii). Au

mai existat şi alţi înalţi comisari ai „culturii socialiste": Chişinevski, Răutu, Suzana (Suzănica) Gâdea. Dar nici unul n-a avut panaşul înfumurării brutale, al făţărniciei împinse pînă la un suprem bizantinism partinic, al renegării laşe precum Dumitru Popescu-Dumnezeu. Nici unul nu şi-a manifestat atît de performant impudoarea de ciocoi roşu. În loc de a-l îmblînzi, veleitarismul literar i-a sporit lăuntrica monstruozitate. I-a permis a-şi exercita un rafinament al imposturii, un sadism, un sistem de tertipuri, o inventivitate care depăşeau nu o dată tiparele standardizate ale tagmei sale scufundate în cea mai neagră incultură. I-au modelat o anume originalitate a nevrednicieі...

Am acum pe masă volumul său de „destăinuiri", *Am fost cioplitor de himere.* E, de la început la sfîrşit, o colecţie de impertinenţe şi minciuni. Una din acele scrieri care pecetluiesc răul unei fiinţe, dovedind că sinceritatea, căinţa, ca şi simpla recunoaştere a adevărului îi rămîn pînă la capăt străine. Mă voi opri, poate, mai în amănunt asupra paginilor ei cu alt prilej. Deocamdată mă mărginesc a oferi doar două eşantioane ale „destăinuirilor" ipocrite, prin care autorul se grăbeşte a-şi face bilanţul anihilant. Referindu-se la încredinţarea paranoică a lui Ceauşescu de a fi „Alesul, Mesia, trimisul să realizeze pe pămînt ideea absolută", sfetnicul său apropiat o apreciază, *acum,* drept „o încredinţare ieşită din cadrul firesc al judecăţii umane". Dar *atunci?* Cine a declanşat demenţialul cult al personalităţii dictatorului? Cine a fost principalul său regizor? Cine l-a asemuit, pentru prima dată, pe analfabetul „cîrmaci", în faţa unei ţări uluite şi îngrozite, cu Cezar, Alexandru cel Mare, Napoleon? Cine i-a înălţat greţoase osanale pînă la sfîrşitul stăpînirii sale? Întrebări pur retorice. Evident, nu găsim nici un răspuns la ceea ce ipochimenul pus în fruntea ideologiei de partid a făcut de fapt. Nu găsim nici o trimitere la realitatea, pentru d-sa, atît de acuzatoare.

Şi o altă revoltătoare pretenţie a lui Dumitru Popescu-Dumnezeu: „În postul de conducere unde mă aflam, oamenii puteau găsi o uşă deschisă, o ureche atentă şi receptivă şi o

dorință de a veni în întîmpinare". Lovit fiind, în 1974, de un abuz ce mi-a schimonosit întreaga existență de atunci încoace, am fost nevoit a mă adresa, pe cale ierarhică, suspusului dregător. N-am primit niciodată un răspuns la îndureratele (şi cred argumentatele) mele memorii. Nu numai că n-am găsit „o uşă deschisă", „o ureche atentă şi receptivă" etc. ale personajului, dar nici măcar acel minimal ghişeu la care, în virtutea stipulărilor unui regulament de funcționare şi a salariului ce-l primeşte, un slujitor al statului trebuie să-şi facă elementara datorie. Aşa arăta „dorința de a veni în întîmpinare" a lui Dumitru Popescu-Dumnezeu! Refuzul său a aruncat încă un bolovan deasupra sorții mele. Dar sîntem în măsură a-i proba minciuna sfruntată şi printr-un alt exemplu. Dumnezeul c.c.-ului susține că l-ar fi protejat pe romancierul Nicolae Breban, chiar după actul său de disidență, nu numai ajutîndu-l să-i apară cărțile, ci şi cerînd recenzii favorabile asupra lor. Iată replica lui Nicolae Breban (în „Adevărul literar şi artistic", nr. 231/1994): „La apariția acestei cărți (*Îngerul de ghips* – n.n.), dl Dumitru Popescu a făcut, într-adevăr, cum spune, ceva: a ordonat patru atacuri ordinare la adresa ei! Cu acele nume pe care le invocă: Rîpeanu, Aurel Martin, Ianoşi, Crohmălniceanu. Aceste atacuri au apărut în revistele importante. Singura cronică pozitivă, a lui N. Manolescu, a «zburat» din şpalt de la «România literară», scoasă de Vasile Nicolescu. Deci, iată cum m-a ajutat dl Dumitru Popescu: la ordinul său, *Îngerul de ghips* a fost virulent atacat! (...) N-a mai fost posibilă nici o apărare a cărții după atacul guvernat de dl Popescu şi promovat pe canalele pe care le dirija atunci în cultură".

Mai e necesar vreun comentariu?

O semnalare a unei contribuții creatoare a celui de care ne-am ocupat o datorăm poetului Cezar Ivănescu (în „Adevărul literar şi artistic", numărul menționat mai sus): „Cînd a fost să apară ediția a doua a cărții (*Delirul* – n.n.), Dumitru Popescu Dumnezeu i-a propus foarte clar lui Preda: vrei ediția a doua (...), adaugă scenuța aceea cu tînărul comunist ş.a.m.d. Ceea ce Preda a făcut deliberat".

Cinismul unui nomenclaturist

Cel ce se transformă în vierme nu se poate plînge după aceea că e călcat în picioare. (Kant)

Devenită o plută a tuturor naufragiaților comunismului de la noi, cărora le acordă o ultimă şansă de a se mai menține cîtăva vreme deasupra valurilor, înghesuiți pe scîndura unei publicistici putrefiate, de unde fac deznădăjduite semne în aşteptarea unui viitor ce i-a refuzat, de la bătrînii lachei, în livrele uzate, ai stalinism-dejismului şi ceauşismului, Constantin Mitea şi N. Corbu, pînă la renegatul ceva mai proaspăt Hajdu Győzö, revista „Totuşi iubirea" tipăreşte, în nr. 47/1991, un lung text intitulat *Ultimul cuvînt al lui Dumitru Popescu la recursul procesului C.P.Ex.* Deci al faimosului Popescu-Dumnezeu! Blasfematoarea asociere de nume sugerează, evident, puterea discreționară ce şi-o aroga personajul, fost redactor-sef al „Scînteii", fost satrap al vieții culturale din România, fost, pînă în ultima clipă păsuită de istorie, importantă figură în suita restrînsă de colaboratori ai perechii dictatoriale. Am mai avut şi alți zbiri „ideologici", dar parcă nici unul n-a concentrat într-însul o asemenea malignă ambiție, n-a dobîndit o reputație atît de proastă. Pînă şi cei care ar fi trebuit să-şi descopere o fibră comună cu acest Popescu ce şi-a făcut de ruşine stirpea, se pare că cea mai numeroasă din onomastica românească (e adevărat că există şi un D.R. Popescu!), s-au

dat dezgustați la o parte, cînd au avut cel dintîi prilej să o facă, și ne gîndim la unele cadre ale „Academiei" Ștefan Gheorghiu, ce ne-au mărturisit indignarea pe care le-a stîrnit-o insul, precum și la, altminteri, pregătitul pentru toate pactizările, compromisurile, temenelele și ignominiile, Eugen Barbu. Nimeni nu l-a mai răbdat! Întrucît carierismul său dur, crîncen, fără scrupule, se împletea cu o insolență ce depășea baremurile, într-un spațiu, totuși, al insolenței. Întrucît slugărind în chip mișel pe mai marii săi, își lua revanșa asupra inferiorilor, umilindu-i și strivindu-i fără teamă de cel al cărui nume l-a uzurpat. Întrucît îi trata pe cei în nevoie, care erau siliți a i se adresa oficial, cu un dispreț și cu o perfidie ieșită din ordinar, nedîndu-se în lături de la nici un abuz, călcînd provocator peste bruma de obligații legale, prescrise pînă și de sistemul totalitar, ca peste netrebnice frunze moarte. În această lume plină de imperfecțiuni, a fost un ciocoi aproape perfect. Înainte de a intra, cu toate datele de rigoare, într-un paragraf negru al tragicei noastre istorii contemporane, Dumitru Popescu-Dumnezeu a intrat în anecdotă. Și nu cu nimbul echivoc al aventurii internaționale pe care îl purta Ana Pauker, nici cu nota jovialității fariseice a lui Petru Groza, nici cu aerul de paiață rurală descinsă în metropolă al lui Romulus Zăroni, ci cu trăsătura unui cinism șfichiuitor ca o izbitură de bici. Circumstanță agravantă: fostul demnitar comunist e și scriitor. Un scriitor mediocru, însă, oricum, un scriitor. Deci nu poate beneficia de alibiul (e drept, atît de relativ!) al inscienței, al sărăcici cu duhul, al agramatismului. Între el și Emil Bobu, între el și Postelnicu, între el și Nicolae Andruța Ceaușescu, de pildă, se cască distanța unei înțelegeri, inevitabil, mult mai clare a lucrurilor, deci și cea a unei responsabilități augmentate. Intelectualizarea implică o asumare distinctă a atitudinilor sale, a atitudinilor regimului pe care l-a slujit pe cele mai înalte trepte. Împrejurarea că tocmai condeiul său de literator așterne rîndurile *Ultimului cuvînt*... de care ne-am propus a ne ocupa în comentariul de

față, se constituie într-un temei suplimentar al acestei răspunderi ineludabile. Nu mai e o „cuvîntare" scrisă de alții (așa cum se zice Nicolae Ceaşescu citea într-o vreme texte compuse de către Dumitru Popescu-Dumnezeu), ci o mărturie directă, în care putem descifra în continuare mentalitatea, comportarea, caracterul, intențiile persoanei în cauză. Să încercăm a le analiza.

Nu ne interesează exclusiv motivațiile acuzației principale ce i se aduce lui Dumitru Popescu-Dumnezeu, conform căreia d-sa şi-ar fi dat acordul „tacit" sau „în mod expres" la ordinele lui N. Ceauşescu de a se înăbuşi cu forță revolta populară anticomunistă. E clar că sfetnicul apropiat al dictatorului şi-a dat totdeauna „acordul" la acțiunile acestuia, însoțindu-l de o cantitate considerabilă de firitiseli („complimente" le spune, pre limba sa de demimondenă de presă, autorul *Groapei)*, fără care nu şi-ar fi putut asigura ascensiunea, fără care nu şi-ar fi putut păstra locurile politice dobîndite. Nu avem la îndemînă documentația completă asupra acestui episod şi nici instrumentele juridice pentru a-l evalua în plan legal. Nădăjduim că justiția va face lumina necesară. După cum va stabili dacă i se cuvine sau nu acuzatului condamnarea la închisoare „pentru deținerea unui obiect mai mult decorativ, cum îl numeşte textual instanța, în realitate un purcoci de tras la semn pentru copii, a cărui înscriere pe livret a fost refuzată de serviciul de specialitate al miliției, ca neadecvată, după declarația fostului meu ofițer însoțitor" (minimalizarea învinuirii nu reduce suspiciunea, ci dimpotrivă!). Cred că mai semnificativă este întreaga traiectorie a activității lui Dumitru Popescu-Dumnezeu, din care rezultă un rol nefast jucat în viața noastră publică în genere şi în domeniul culturii noastre în special. Pornind de la dezideratul unui proces al comunismului în România, socotim că atît ex-nomenclaturistul în discuție, cît şi tovarăşii săi, culpabili, de la diferite nivele de conducere, represiune şi propagandă, pentru dezastrul pe care l-a suportat

şi-l suportă încă societatea noastră, trebuie judecaţi şi sancţionaţi pentru toate fărădelegile săvîrşite, iar nu numai (găselniţă a unei puteri abile, dornice de a se delimita doar în mod convenţional de trecutul în care este implicată) pentru conduita lor în zilele de decembrie '89, coincidente exclusiv cu ultimele zvîrcoliri agonice ale regimului dictatorial. Pentru că, aşa cum admite Dumitru Popescu-Dumnezeu, „în memoria publică nu se şterge nimic, ci fiecare răspunde, odată, într-un fel sau altul, pentru ce a făcut". Pentru tot ce a făcut! (Şi apoi, de un genocid tot este vorba, chiar dacă grangurii cu pricina neagă participarea lor la masacrul din decembrie! De genocidul organizat de sistemul comunist, pe care l-au reprezentat în chip de căpetenii, împotriva poporului român, mergînd de la asasinarea, la începuturile sale, a sute de mii de oameni şi de la întemniţarea şi brutala persecutare a cîtorva milioane, de unde a rezultat decimarea unor categori sociale şi profesionale, pînă la uciderea, în anii din urmă, a nenumăraţi bătrîni şi copii, de bolnavi, femei gravide, handicapaţi, lipsiţi de asistenţă medicală, supuşi subnutriţiei, frigului, eforturilor epuizante, demoralizării, factori care, de altfel, au ştirbit zestrea biologică a societăţii româneşti, cu excepţia, natural, a privilegiaţilor. Ce altceva decît un prelungit genocid a însemnat toată perioada regimului comunist, instalat cu de-a sila, chiar potrivit definiţiei pe care o susură juridic Dumitru Popescu-Dumnezeu şi care-l apără ca funia pe spînzurat: „Genocidul presupune nimicirea oamenilor nu pentru că au comis o faptă sau alta, ci pentru că li se contestă conceptual dreptul la existenţă [nu importă în virtutea căror prejudecăţi, interese, dogme sau aversiuni ancestrale], pentru că sînt anatemizaţi şi condamnaţi categorial şi aprioric"? Ce întrupare mai plină de dramatism şi-ar putea găsi în epoca noastră, această definiţie decît „socialismul real", inclusiv în varianta sa românească?). Din capul locului, activiştii p.c.r. au ilustrat o impostură. Reprezentînd o armată de ocupaţie, ei nu aveau putinţa de a constitui un regim „legitim şi legal",

după cum îşi îngăduie a afirma cu impertinenţă autorul *Biletului la control.* Ca şi în perioada interbelică, ei n-au alcătuit decît aripa, sumbru întinsă asupra României, a unei puteri străine, mai precis a oligarhiei de la Kremlin, ce şi-a înjghebat o structură suprastatală de sucursale. Nomenclaturii din ţara noastră îi sînt imputabile samavolniciile comunismului nu pur şi simplu pentru că „a fost o pătură conducătoare", ci pentru că a fost ea însăşi capul de serie al samavolniciilor. E în afară de chestiune Dumitru Popescu-Dumnezeu cînd susţine: „Pătura dregătoare a existat şi va exista în toate vremurile, în toate regimurile, în oricare organizare omenească, fie că se numeşte nomenclatură, establishment, P.D.G. sau mai ştiu eu cum. Ea face parte în mod necesar, inevitabil, din orice structură socială şi numele ei nu este nicăieri şi nu a fost niciodată invocat în sens peiorativ, cum se procedează astăzi la noi". Numai în măsura în care este un rod al unui sistem democratic, al unui anume bun-simţ politic şi social, pătura conducătoare poate fi admisă în societate! Cînd „contractul social" nu este respectat, această pătură este repudiată şi sancţionată. Acuzatul ştie prea bine, şi doar se face că nu ştie, că respectiva categorie a fost apreciată „peiorativ" la căderea regimurilor fasciste şi că este, astăzi, apreciată ca şi la noi, în ţările din Est, inclusiv în cele ce au alcătuit Uniunea Sovietică, ţări care-şi recapătă libertatea! „Unicitatea" românească există în unele privinţe, însă nu în aceasta! Oricît s-ar strădui, ex-nomenclaturistul nu poate dovedi legitimitatea „clasei" din care, cu explicabilă voluptate, a făcut parte. Ar putea demonstra d-sa că în România aflată sub dominaţia comunistă au avut loc vreodată alegeri libere? Că a fost consultată şi respectată cu adevărat voinţa maselor în legătură cu conducerea lor? În temeiul cărui mecanism s-a configurat şi a funcţionat parazitara, dezastruoasa „pătură dregătoare"? I-a cerut cineva vreodată „biletul la control"? Simulînd a nu realiza scandaloasa ilegalitate, în al cărei dispozitiv se aşeza, Dumitru Popescu-Dumnezeu îşi permite a insulta memoria eroilor luptei

antitotalitare din decembrie, aprecindu-i cu termenii injurioşi utilizaţi de patronul său: „infractori de drept comun", „fapte reprobabile comise la ordinul inamicilor străini ai suveranităţii şi integrităţii României", „o ciocnire între jefuitori şi pază, între un lumpen confuz şi forţele de ordine". Tendenţiozitatea obtuză, laşitatea obraznică a unor asemenea termeni sînt suficiente spre a oglindi nedemnitatea unui reprezentant al unei „pături dregătoare" lipsite de justificare morală, care nu are căderea de a vorbi în principiu despre relaţiile conducerii cu poporul condus. Incapabil a înţelege aspiraţia spre libertate, el nu poate exprima decît raportul dintre o conducere impostoare şi un popor spoliat. În baza unui egoism personal şi de castă, Dumitru Popescu-Dumnezeu se manifestă ca un apărător al tiraniei. În excesul său de zel, mărturiseşte ceea ce contestă că ar fi declarat la şedinţa C.P.Ex. şi anume acordul său cu dispoziţiile represive ale dictatorului: „Cine putea pune la îndoială temeiurile cererii de a se asigura respectarea legii în viaţa publică, prin mijloace legale?". Iată „legalitatea" pe care o invocă acuzatul, iată, în virtutea lugubrei sale logici, justificarea criminalelor răfuieli ale cîrmuirii comuniste cu oponenţii săi! Dacă aş face parte din instanţa ce l-a judecat pe Dumitru Popescu-Dumnezeu, n-aş putea constata altceva decît că, luîndu-l gura pe dinainte, acesta recunoaşte ceea ce se silea a respinge anterior. Consecvent în rău, fostul dregător aprobă, chiar şi *a posteriori,* măsurile din urmă ale dictatorului, care au aruncat ţara într-o baie de sînge.

Grav derutat, aflîndu-se între voinţa arogantă de a-şi îndreptăţi puterea dobîndită pe căi maloneste şi între instinctul de conservare ce-l îndrumă spre concesii măcar aparente, Dumitru Popescu-Dumnezeu comite gafe, pînă la un punct, amuzante. Raţiunea sa, atîta cîtă e, şovăie. Rîndurile i se învălmăşesc nu o dată într-un desen contradictoriu pînă la stridenţă. Să citäm, bunăoară, descrierea ce-o face mitingului din faţa sediului c.c.-ului, atît de important în procesul prăbu-

şirii tiranului: „Mitingul a decurs normal, s-au depănat nestingheriţi la cuvînt muncitori din întreprinderile capitalei, pînă în momentul cînd cineva, în timp ce la microfon se afla Ceauşescu, prin mijloace misterioase atunci, a stîrnit panică în grup. (...) De două ori oameni înspăimîntaţi au rupt-o la fugă în josul Căii Victoriei şi spre intrarea principală a sediului c.c., aruncînd în goană pancarde şi steaguri, regrupîndu-se destul de repede şi scandînd, parcă şi mai vehement, lozincile oficiale. Sigur că mitingul a fost ratat, că N.C. a fost nevoit să-şi scurteze cuvîntarea şi aşa cu un conţinut derizoriu şi că, probabil, masele din Piaţă erau mai preocupate de motivele care le înfricoşau decît de ce spunea el, dar în acest miting, la care am asistat da' capo al fine, n-am auzit nici o lozincă anticomunistă, n-am văzut pe nimeni călcînd în picioare demonstrativ portretele, n-am asistat la nici o manifestare cu caracter politic, ostil". Firește, noi, care n-am asistat la manifestaţia cu pricina decît la... tv., ne putem întreba: de ce, dacă mitingul „a decurs normal" s-a stîrnit „panică"? Oare un aspect e compatibil cu celălalt? Cum e posibil, în cazul în care oamenii „înspăimîntaţi" şi, desigur, foarte numeroşi, au luat-o la goană, „aruncînd pancarte şi steaguri", ca nimeni, chiar nimeni, să nu fi călcat în picioare „portretele", sacrele „portrete" adorate de către prea plecatul servitor ceauşist? Dacă nu s-a produs acolo „nici o manifestaţie cu caracter politic, ostil", de ce mitingul a fost „ratat" şi, mai cu seamă, de ce Nicolae Ceauşescu „a fost nevoit să-şi scurteze cuvîntarea"? O cuvîntare „cu caracter derizoriu", zice acum Dumitru Popescu-Dumnezeu (ah, dacă de pe celălalt tărîm, îl aude „genialul"!). Şi, în genere, poziţia acuzatului faţă de N. Ceauşescu e foarte ciudată! Într-un rînd îl taxează drept „un conducător despotic şi megaloman", iar puţin mai la vale vorbeşte despre „autismul ostentativ al lui N.C.", care l-ar fi „excedat" şi „paralizat" (în orice caz, nu i-a produs afazie, ci, din contra, i-a stimulat logoreea!). Ba chiar declară *post-festum* că ar fi „detestat" dictatura ceauşistă! Dacă aprobarea

slugarnică, slăvirea delirantă, prosternarea sînt simptome ale detestării, sîntem gata a-l crede pe ex-membrul c.p.ex.-ului! Altminteri, preferăm a rămîne în perimetrul raţiunii şi al bunului-simţ! Nu e un secret faptul că Dumitru Popescu-Dumnezeu a fost arhitectul cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, pe care, folosind pentru întîia oară la noi, un atît de neruşinat registru encomiastic, l-a asemuit în faţa unui întreg popor, înlemnit de uimire şi spaimă, cu Alexandru cel Mare, cu Cezar, cu Napoleon! Dacă dictatorul a fost „despotic" şi „megaloman", cine i-a încurajat din răsputeri aceste trăsături? Cine, în calitate de staroste ideologic-cultural, a dirijat corul laudelor impudice, împinse spre neverosimil, într-o atmosferă delirantă, ce nu-şi găseşte precedentul nici cel puţin în cultul tenebros al personalităţii lui Stalin? Cine şi-a împănat „opera" cu nenumărate texte vomitive, de proslăvire a tiranului, inclusiv atunci cînd criza a căpătat proporţii intolerabile, cînd România aluneca fără scăpare în abis? Cine s-a înclinat în faţa faraonului, pînă în ultimele ceasuri ale puterii lui odioase, înclinîndu-şi nu numai verbul şi fapta, ci şi trupul înalt, văzut, de nenumărate ori, de către noi toţi, pe micile ecrane, într-un unghi memorabil al servilismului? Iar dacă nu ne înşală memoria, dacă textele şi imaginile la care ne referim există în număr atît de mare, încît nu mai c nevoie de nici un citat şi de nici o trimitere precisă, care ipostază a lui Dumitru Popescu-Dumnezeu e cea a minciunii sfruntate? Ipostaza de ieri ori cea de azi? Aici e dreptul d-sale să aleagă! Indiferent de opţiunea sa, pornind de la criteriul lui Soljeniţîn, conform căruia esenţa comunismului e minciuna, fostul înalt demnitar al lui Nicolae şi Elena Ceauşescu poate fi socotit drept un bun comunist...

Partea forte a pledoariei lui Dumitru Popescu-Dumnezeu se vrea cea în care, în maniera clasică a demagogilor, încearcă a arunca asupra altora propria sa vină. A fost batjocorit poporul român? Cine şi-a bătut atunci joc? „O ştim", zice fostul mare nomenclaturist, cu subînţeles „patriotic". Monştrii în cauză

nu sînt imperialiştii de peste ocean, cum suna un clişeu al „Scînteii" anilor '50, ci... invers, sovieticii: „Aceia au inoculat dușmănia între categorii sociale, între grupări politice, între rude, între frați, între tată și fiu, perorează Dumitru Popescu-Dumnezeu, bucuros de a fi aflat un canal pentru exercițiul său sofistic. Au cotropit țara și au impus ideile și obiceiurile lor, și-au infiltrat oameni bine pregătiți în centrii vitali al societății și au stabilit în amănunt ce să facem cu bogățiile țării, cum să muncim, cum să trăim. Ei au stabilit care ne sînt inamicii și care prietenii, cu cine să fie umplute pușcăriile, în cine să avem aprioric încredere și în cine nu, care să ne fie morala, credința, idealurile". Gura păcătosului! dar de n-ar fi fost sovieticii, ajungea la putere în România regimul comunist? Partidul comunist, cel compus din sub o mie de membri în 1944, ar mai fi avut vreo șansă de a tăia și spînzura în această țară? Tocmai pentru că ocupantul sovietic a inoculat dușmănia între oameni, și-a impus ideile și obiceiurile, ne-a măsluit morala, credința și idealurile, au putut avea acces comuniștii noștri la puterea lor ilegitimă! Cozi de topor ale cotropitorului, au profitat de ocazie pentru a-și însuși maniera de imoralitate a acestuia, pentru a-și crea un aparat politic și administrativ scelerat, după șabloane străine. De la început pînă la sfîrșit, regimul comunist român n-a fost decît o emanație a ocupației României de către armata roșie. Manevrele de „independență", retorica patriotardă a lui Ceaușescu, șovinismul adiacent n-au decît semnificația unor diversiuni, incapabile a acoperi realitatea de fond a vasalității conducătorilor noștri față de Moscova. Nu doar deducția elementară, ci și mersul evenimentelor din ultimul timp a confirmat cu strictețe o atare judecată. Cînd imperiul de la răsărit a început a se destrăma, comunismul românesc, laolaltă cu toate celelalte comunisme estice, s-a prăbușit fără zăbavă, iar Dumitru Popescu-Dumnezeu a ajuns după gratii. Lipsiți de protecția externă, toți nomenclaturiștii, torționarii, profitorii de ieri riscă a păți la fel... În pofida acestui fapt, personajul de care ne

ocupăm nu ezită a acuza „dogmatismul stalinist", în termeni, de altfel, remarcabili de proprii: „n-a eludat legea, ci a folosit-o, transformînd-o în contrariul ei, într-o instituție a arbitrariului, falsului și sperjurului, într-o fabrică a dezonoarei, descetățenirii și descăpățînării celor ce au avut ghinionul să iasă din schema ortopedică a puterii. Stalinismul a reușit să vicieze, mai mult ca orice, în scurta sa istorie, cu cele mai grave consecințe pentru climatul societății și securitatea ființei omenești, rosturile legii. El a creat școala, la o privire mai atentă primară, dar infailibilă, de culpabilizare a indezirabililor, a cărei mare abilitate constă în condamnarea fără dovezi, cel obligat să administreze proba fiind nu acuzatorul, ci inculpatul". De acord, însă asemenea cuvinte nu se potrivesc oare ca o mănușă și pentru realitățile românești? Cu ce a fost mai bun Gulagul autohton decît cel sovietic? Au cultivat oare comuniștii un alt model decît cel stalinist? Au viciat oare în mai mică măsură societatea, au violat mai puțin drepturile omului, au evitat mutilarea mentală (adesea și fizică) a indezirabililor, au respectat justiția? N-au folosit falsul și sperjurul, n-au condamnat fără dovezi, n-au batjocorit inculpații fără vină? Cui servește acest autoportret prezentat drept portret al... dușmanului? Cum crede Dumitru Popescu-Dumnezeu că-și poate înșela atît de ușor ascultătorii și cititorii, detașîndu-se de imaginea, vibrant și amănunțit reconstituită, ce-l implică în mod obiectiv, ce-l stigmatizează în veac? Un alt tertip al ex-dregătorului îl reprezintă tentativa de a scinda comunismul indigen în două etape. Una „negativă", a samavolniciilor inspirate, vezi bine, de modelul de la răsărit, alta de ... democrație. Să-l lăsăm însă să se rostească, protăpit într-o falsă revoltă: „Vedem cu toții ce adînci, întortocheate și ce indestructibile rădăcini au sădit în spiritualitatea românească abuzurile săvîrșite de justiție, cu cîteva decenii în urmă, cînd s-a instituit un instrument al proaspătului regim comunist de nimicire a exponenților politicii anterioare". Numai că noi vedem și altceva: un continuum al încălcării legii, al unei justiții

corupte, aservite puterii uzurpatoare, al nesocotirii flagrante a drepturilor omului. Regimul comunist al lui Ceauşescu este legatarul regimului comunist al lui Dej, separaţia dintre ele nefiind decît o operaţie cosmetică şi o expresie a geloziei unui nou conducător absolutist faţă de „prestigiul" antecesorului, căruia (la propriu, în lagărul de la Tîrgiu Jiu!) i-a lustruit pantofii. O perioadă fără alta nu s-ar putea explica, după cum amîndouă nu s-ar putea explica fără infrastructura supraputerii sovietice! De la sălbatica reprimare a celor ce încercau a trece „fraudulos" frontiera pînă la condamnarea la temniţă grea a celor ce gîndeau şi se rosteau altfel decît regimul, precum preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa, şi de la suspendarea dreptului la semnătură al unor scriitori inconvenabili, pînă la trimiterea unor echipe de asasini în Occident pentru a-i lichida pe intelectualii anticomunişti, există o largă paletă de mijloace ale „democraţiei" ceauşiste, la care, în afara oricărui dubiu, un dregător din primul eşalon, precum Dumitru Popescu-Dumnezeu, şi-a dat „acordul" nu doar tacit, ci şi elocvent, activ, eficient. Caracteristică pentru întreaga epocă a comunismului înstăpînit pe aceste meleaguri, de la Gheorghiu-Dej la geniul de la Scorniceşti, rămîne victima de conştiinţă, ucisă, întemniţată, lipsită de drepturi, hărţuită, obligată a lua calea exilului. Oare n-a fost la curent un membru al c.p.ex.-ului cu acest elementar adevăr dramatic? Nu numai că e teoretic imposibil, însă avem şi o confirmare negru pe alb. Dacă ar scrie cărţi în maniera Soljeniţîn, Şalamov sau Goma (mai ştii? ipochimenul se arată capabil de orice!), Dumitru Popescu-Dumnezeu nu s-ar putea sluji de o imagine mai exactă, mai adecvată cruntelor realităţi, a deţinutului din temniţele comuniste, decît cea pe care el însuşi ne-o propune, semn că îl cunoaşte îndeaproape, din experienţa de nomenclaturist: „Acesta, deposedat de dreptul natural la prezumţia nevinovăţiei – poarta de boltă a oricărui sistem juridic –, convertit în monstru penal din prima zi a contractului cu slujitorii legii, ferecat în cătuşe şi redus în penitenciar la

condiția de paria, prăbușit sub grindina acuzațiilor, neputincios să opună mașinii infernale probe salutare, demoralizat și strivit de urgia atotputernică a aparatului și instanțelor, sfîrșește prin a se pleca în fața fatalității". Prezumția ignoranței nu există. În schimb, există încă o probă a relei-credințe.

Dar îndrăzneala, spre a ne exprima eufemistic, a fostului nomenclaturist superior, e încă mai mare. D-sa evocă atrocitățile stalinismului nu pentru că ar ține pur și simplu să le condamne. Nu pentru că ar avea remușcări în legătură cu participarea sa la ele, pentru descendența sa indenegabilă din dogmatismul și din practicile staliniste. Le evocă doar pentru a pune semnul egalității între aceste orori și, vai, atît de puținele acte de justiție postdecembriste. În ochiul său împăienjenit de trufia și huzurul „noii clase", justiția românească actuală, așa șovăitoare cum e, apare reflectată sub chipul unei terori metaforizate. Cu tipica necuviință a nomenclaturiștilor obișnuiți a pătrunde în Universitate, la Academie, ca și-n casele luxoase furate stăpînilor lor, Dumitru Popescu-Dumnezeu cutează a se alătura marilor oameni politici și elitelor intelectuale sacrificate de comuniști: „Că în anii 1940-1950 zeița dreptății a exterminat iluștri politicieni și intelectuali necomuniști și anticomuniști iar acum extermină politicieni comuniști, nu este cîtuși de puțin paradoxal. Aceasta fusese doar marea performanță abuzivă a lui Stalin, și cît o să mai rămînem, în sectoare importante, sub umbra deasă a mustății sale de călău, tot la fel se va lovi cu sabia legii". (Ce să înțelegem de aici? Că sub umbra mustății sangvinarului georgian, Iuliu Maniu stă alături de Manea Mănescu, Ion Mihalache de Postelnicu, Gheorghe Brătianu de Emil Bobu, Mircea Vulcănescu de Ion Dincă? Că această mustață își menține o funcție proteguitoare pentru anumiți indivizi și după ce sinistrul ei purtător a dispărut? Că, sub pavăza ei, Dumitru Popescu-Dumnezeu însuși își închipuie că șade undeva între Vasile Voiculescu, C. Noica, Alexandru Paleologu, N. Steinhardt? Să recunoaștem că amestecul de

viclenie şi turpitudine de partid înscrie încă o performanţă!) Aflat azi în condiţii de confort de sute de ori superioare celor de care au avut parte deţinuţii Piteştiului ori ai canalului, Dumitru Popescu-Dumnezeu scînceşte: „Noi putem pieri în închisoare, cum au pierit victimele politice din faza de început a comunismului". I-am fi îndatoraţi autorului volumului *Pumnul şi palma* (grăitor titlu!) dacă ne-ar indica un singur caz de condamnat politic al regimului comunist din România, unul singur măcar din milioane, care să-şi fi putut scrie şi publica în ţară, în timpul detenţiei, protestul, aşa cum face d-sa! Poate că a existat un atare favorit al sorţii, al cărui nume ne scapă! Cert e că, menţionîndu-l, ex-nomenclaturistul şi-ar prinde pe chipul încrîncenat, de pasăre de pradă, un fir de lumină. Iar pentru că tot e dispus a apela la „principiile democratice ale dreptului" (cum de şi-a adus aminte de ele tocmai acum?), ar face bine să exemplifice traducerea lor în viaţă sub totalitarismul din a cărui conducere a făcut parte. Aşa, îl asigurăm că va exista o audienţă mult mai mare şi o receptare mult mai comprehensivă a cazului său „disperat". Şi, totuşi, nu mila ne-o imploră Dumitru Popescu-Dumnezeu, deşi credem că ar avea nevoie de ea! O dovadă că lucrurile nu stau chiar atît de rău şi că d-sa nu „putrezeşte" şi nu se apropie „vertiginos de sfîrşit" în închisoare, o constituie tonul de moralizare, da, de *moralizare*, oricît de incredibil ar părea, cu care se adresează societăţii noastre actuale. De pe poziţiile adulării despotului şi ale arivismului implacabil, de pe cele ale jugulării culturii, ale propagandei abjecte şi ale comportării abuzive, acuzatul acuză, după lecţia învăţată, pesemne, de la Ana Pauker şi de la alţi „luptători neînfricaţi", cărora regimul burghezo-moşieresc, aşa cumplit cum a fost, a înţeles a le acorda dreptul de apărare. În pofida intenţiei lor de „actualitate", cuvintele sale sună anacronic, semnalînd reîntoarcerea comuniştilor la procedeul vechi, utilizat înainte de venirea lor la putere, al criticii sociale vehemente, menite a momi masele. Lupul se înveşmîntă în piele de oaie

pentru a deplînge suferinţele celor mulţi: „Asistăm la o divizare a societăţii mai acută, mai crîncenă şi mai explozivă decît în cea mai înverşunată etapă a instigării luptei de clasă la debutul regimului comunist". Iată cum îşi apreciază acuzatul propriul trecut, propria tradiţie, dar să trecem peste asta! Adoptînd postura unui Farfuridi tragic, apologetul totalitarismului roşu ne previne cu generozitate împotriva unui egoism halucinant ce ne-ar ameninţa incipienta democraţie, străduindu-se a ne convinge că aceasta ar fi mai întunecată decît comunismul ce a precedat-o: „Preocuparea principală a oricăruia este de a-l împiedica pe celălalt, cu orice preţ, să se bucure de noile libertăţi democratice, de a-l culpabiliza şi pune la index astfel încît doar el singur să beneficieze de tot laptele şi toată mierea ce ar urma să înceapă să curgă". Tabloul e de-a dreptul apocaliptic: „Toată lumea acuză, blamează şi urăşte pe toată lumea. În ochii aproapelui său, fiecare este vinovat pentru toate relele imaginabile". Soluţia? E simplu precum oul lui Columb: „Cine a profitat de pe urma înlăturării brutale a personalităţilor epocii interbelice de la noi? Societatea a pierdut enorm. Nu ştiu dacă cineva a resimţit acum lipsa noilor deţinuţi politici, deşi fenomenul amatorismului se vede cu ochiul liber în multe sectoare publice". Nu ştim nici noi dacă a resimţit cineva lipsa foştilor înalţi activişti, priceputi în toate şi în nimic, semidocţi, infatuaţi, cu diplomele obţinute la uşile din dos ale instituţiilor de învăţămînt. Cu excepţia, bineînţeles, a persoanelor ale căror privilegii s-au clătinat! E limpede însă că Dumitru Popescu-Dumnezeu doreşte repunerea „foştilor" comunismului în locurile lor, spre binele public! De ce atîtea ocoluri, ne putem întreba, pentru afirmarea unui ţel atît de simplu? De ce nu ne-a spus din capul locului ce urmăreşte? Şi că, pe deasupra, mai doreşte şi scuzele noastre pentru tot ce s-a întîmplat din decembrie încoace! Să te indignezi sau să rîzi amar, cînd marele zbir al intelectualilor şi marele pontif al cultului lui Nicolae Ceauşescu şi al consoartei sale îşi înalţă degetul oratoric şi întreabă

cu efect de voce: „Nu mai funcționează răspunderea față de popor?" Mai știi? Poate că, intimidată, descurajată și falsificată, lovită de atîtea ori, această răspundere ființează totuși! Și că ea ne-a dat dreptul, în urma unor cutremurătoare jertfe, inclusiv de vieți omenești, să scriem și să încredințăm tiparului, în fine, proprozițiile conștiinței noastre necenzurate, drept pe care nu credeam a-l mai apuca vreodată. Dar e o răspundere ce nu are nimic comun cu doleanțele lui Dumitru Popescu-Dumnezeu, căci e străină de orice „pătare a conștiinței și mînjire a mîinilor".

Tovarăşul „Dumnezeu"

Confesiunea reprezintă, în genere, un mijloc de purificare. Capacitatea sa lustrală e utilizată nu doar în biserică, ci şi în viaţa spirituală în sens larg, în virtutea principiului că recunoaşterea adevărului are un caracter benefic, alcătuind o opoziţie la neadevăr, care e Răul. Întîlnim deseori spovedanii, în literatură ca şi în viaţa de toate zilele, cu emoţia unei reîntoarceri expiatoare a omenescului în albia sa. Atît cel ce se spovedeşte, cît şi cel ce primeşte spovedania realizează un spor duhovnicesc, compun, prin lăuntrica lor conivenţă, o inefabilă comunitate a Binelui. Dar pentru a-şi îndeplini misiunea, se cuvine ca mărturisirea să fie de bună credinţă. O confesiune falsă e de două ori vinovată: o dată prin minciuna în sine, a doua oară prin uzurparea gestului mînturii. E ca şi cum un brigand s-ar deghiza într-un costum preoţesc. O asemenea penibilă impresie ne-o face cartea lui Dumitru Popescu, cel supranumit blasfemitor, însă nu fără o anume noimă, Dumnezeu, *Am fost şi eu cioplitor de himere* (Ed. Expres). „Mă străduiesc să mă detaşez cît mai mult de trecut pentru a fi imparţial şi a depune o mărturie cinstită despre epoca mea, despre contemporanii mei, despre halucinanta experienţă pe care a trăit-o întreg acest neam", declară autorul. Să vedem cîtă acoperire au atari pretenţioase cuvinte, în textul său.

Ştim prea bine cine a fost Dumitru Popescu: unul din cei mai înalţi şi crînceni nomenclaturişti români, însărcinat de către

Nicolae Ceauşescu cu ideologia, adică ajuns mai marele propagandei dictatorului. Un Goebbels român (să ne amintim că şi celebra căpetenie nazistă şi-a început cariera ca scriitor, deşi n-a avut prilejul a şi-o încheia în acelaşi fel; a lăsat, totuşi, posterităţii un jurnal meticulos). Dumitru Popescu e cel ce a strigat primul, în cele patru zări ale lumii, că patronul său este un nou Cezar, Pericle, Frederic cel Mare, Napoleon etc. A fost arhitectul principal al cultului personalităţii unuia dintre tiranii odioşi ai acestui veac. Care e azi atitudinea sa faţă de cel pe care l-a adulat cu josnicie, dînd tonul corului de proslăviri demenţiale ce ne-au făcut de rîs, ori, în cel mai bun caz, au stîrnit compătimirea societăţii civilizate? „Pe unde am lucrat m-am străduit să transcriu rigidităţile excesive ale lui Ceauşescu într-o notă raţională", declară numitul. Cum? Alimentîndu-i paranoia? Ploconindu-se neîncetat în faţa lui? Îndemnîndu-i (obligîndu-i) şi pe alţii să procedeze la fel? Dacă i se pare comisarului suprem al ideologiei de odinioară că megalomania dictatorului era „o încredinţare ieşită din cadrul firesc al judecăţii umane", de ce a încurajat-o din răsputeri? Inclusiv atunci cînd semnele de iremediabilă descompunere a epocii de aur calp deveniseră pentru toată lumea vizibile! Minţea Dumitru Popescu atunci cînd se bătea cu pumnii în piept, susţinînd că Ceauşescu e unul din marile piscuri ale istoriei, „Alesul, Mesia, trimisul să realizeze pe pămînt ideea absolută", ori minte acum, cînd încearcă a se distanţa de ignobila sa apologie?

De fapt, fostul cepexist îşi conservă în apreciabilă măsură impudica sa admiraţie. Sub frazele contradictorii, bîjbîitoare, ea se poate descifra cu destulă claritate: „Lui Ceauşescu nu i se poate pune în cîrcă sistemul. Şi nici culpa unor intenţii rele faţă de ţara şi poporul său. Dimpotrivă, s-a dăruit lor atît cît a fost". Ca şi cum sistemul a fost un taifun pe coastele Floridei sau erupţia vulcanului Pinatubo. Ca şi cum ţara şi poporul nostru ar fi fost aduse la sapă de lemn de către stihii. Şi o

imagine pe care am socoti-o idilică, dacă n-ar fi hilară în stridența minciunii sale: „În clipa cînd s-a convins că poporul îl repudiază (...) a lăsat totul baltă și a plecat în bejenie". Suplimentar, asiduitatea admirației Dumnezeului de la C.C. se extinde și asupra lui Gheorghiu-Dej: „Începusem să-l prețuim pe Dej ca pe un conducător de talie înaltă". Ar putea vorbi cineva despre caracterul abuziv al puterii liderilor comuniști, despre faptul că s-au cocoțat în vîrful piramidei în absența unui sistem democratic? Dumitru Popescu vede lucrurile ca pe vremea cînd oprima și mutila sufletele în impozantul său birou de satrap: „Dimpotrivă, funcționa un sistem complicat de promovare, de alegere, de mandatare. Numai de autointitulare ca lideri nu se putea vorbi în sistemul organizatoric al perioadei". În optica d-salc, geniul Carpaților era însăși legitimitatea întruchipată: „Să-i spui lui Ceaușescu, după 25 de ani, că s-a autoproclamat conducător, e prea mult. Acumulase o întreagă istorie". Am fi trăit un sfert de veac cu psihopatul dictator deasupra, „fără conștiința că este un farseur, un uzurpator, un conducător nerecunoscut de țară". A cui conștiință, d-le Dumitru Popescu? A dv.? A complicilor dv.? Căci nu era, oricum, a poporului care a îndurat frigul, foamea, întunericul, represiunea, demagogia fără drept de replică, a poporului care l-a răsturnat cu prețul jertfei de sînge! Să vedem care e opinia memorialistului în legătură cu Elena Ceaușescu, asupra căreia susține că ar depune „o mărturie cinstită": „Ea era șefa șefului, această anomalie decurgînd din unicitatea autorității maxime de la care se împărtășea. (...) Pentru a face să funcționeze bine acest raport între ea și Ceaușescu și raportul între ea și ceilalți demnitari, i-a inoculat lui Ceaușescu o neîncredere profundă în toți colaboratorii. (...) Deci i-a întărit și amplificat propriile lui convingeri deviate. A găsit că aici se afla punctul lui slab și i-a cultivat paroxistic iluzia că numai creierul lui poate pătrunde, descifra, prevedea". Dar dacă așa stăteau lucrurile, de ce – Dumnezeule veritabil! – de ce falsul Dumnezeu a prea-

mărit-o ani în şir? Iar dacă a preamărit-o ca pe o zeitate asiatică, nu s-a asociat oare la acţiunea sa scelerată de „întărire şi amplificare" a „convingerilor deviate" ale tiranului? Şi nu trebuie, în consecinţă, să-i împărtăşească răspunderea în faţa istoriei îngrozite?

Însă Dumitru Popescu e prea laş pentru a trage concluzii ferme într-o direcţie sau alta. Textul d-sale se ţese din bîiguielile unei logici dereglate, care nu-şi asumă nici trecutul, nici prezentul, ciugulind din ambele fărîmele unor mizerabile încercări de justificare personală. Pretinzînd că n-are alt ţel decît „să scormonească adevărul", sumbrul nomenclaturist îl îngroapă cît mai adînc cu putinţă, într-un discurs în zig-zag. După ce l-a înălţat pe marele cîrmaci la zenitul oricărei aprecieri posibile, afirmă fără clipire: „În mare măsură, în foarte mare măsură, căderea lui Ceauşescu a coincis cu aspiraţiile şi interesele mele". Cum e cu putinţă aşa ceva, dacă Ceauşescu era omul providenţial al românilor, cel mai mare patriot etc., etc.? Ce fel de „aspiraţii" şi „interese" personale s-ar fi putut opune, în mintea unui ins onorabil, unui asemenea personaj mesianic? Cu atît mai mult cu cît acesta l-a încălzit la sîn şi cu cît mica sa „dizgraţie" l-a păstrat la o treaptă de confort şi privilegii cu foarte mult peste creştetele muritorilor de rînd. Mai susţine insolentul memorialist: „Toată lumea era de acord că restricţiile lui Ceauşescu fuseseră subiective, arbitrare, brutale, iraţionale". Care „toată lumea"? Parcă adineaori pretindea că despotul era un „conducător recunoscut de ţară"! Şi, în orice caz, continuitatea encomiilor d-sale publice n-a lăsat nici un loc vreunui dezacord cît de uşor, n-a reflectat umbra vreunei cît de vagi nemulţumiri. Cum îşi permite ipochimenul să vorbească în numele unei nemulţumiri pe cît de reale, pe atît de străine de cugetul şi de comportarea sa?

Încă un şir de aserţiuni ce nu se pot concilia. Pe de o parte, Dumitru Popescu îşi exhibă o „dezangajare" (la spartul tîrgului), un scepticism generalizat, vecin cu Eclesiastul, în

fața deșertăciunii a toate ce sînt (un soi de barbă albă *à la* Ion Dincă): „Aș atrage atenția oamenilor, cu ultima suflare, asupra relativității tuturor ideilor, adevărurilor și idealurilor, asupra efemerității tuturor făpturilor și lucrurilor, asupra perisabilității tuturor entuziasmelor și a deșertăciunii oricărei încrîncenări". Pe de altă parte, uitînd că a vorbit cu solemnitatea unui muribund pocăit, pledează iarăși în favoarea comunismului, într-un fel, e drept, discontinuu, presărat cu inconsecvențe, cu întorsături inedite ale tendențiozității, însă într-o direcție ce poate fi socotită dominantă în spusele sale. Nu-l duce gîndul că Revoluția din decembrie s-a născut din exasperarea unui popor împotriva unui regim aberant, impus de o ocupație străină, regim pe care l-a slugărit cu cinică rîvnă. După d-sa, în decembrie, „în esență s-au înfruntat comuniștii cu comunismul". Atît. De „vină", deci instigatorii, trăgătorii de sfori, ar fi fost „tovarășii" nemulțumiți din pricini meschine, pe care cîrmuirea ceaușistă „i-a scos din fruntea bucatelor", dornici de-a se afla la start pentru o „nouă cursă" a parvenirii: „Fără toți aceștia, revolta, sau rebeliunea, sau ce-a fost, se înăbușea în fașe și n-ar fi existat nici tranziție, nici «stat de drept», nici privatizare și nici magnifica prăbușire ce le însoțește". Oare? Miopia arogantului demnitar comunist să fie atît de profundă? Să nu priceapă că, în realitate, companionii săi întru conducerea comunistă au profitat de revolta mulțimilor, că au deturnat-o în folosul lor? Că au vîrît în însăși inima revoluției pumnalul unei contrarevoluții? Să-i urmăm însă năduful de comunist decepționat. Îl preocupă îndeosebi „motivațiile supărării comuniștilor pe comunism", care pot fi găsite – cum altfel? – recurgînd la clasica metodă a dosarelor de cadre. Nu ne revelă acestea miraculosul efect al apartenenței de clasă, al „originii"? Mistica partidului nu cunoaște o revelație mai înaltă. Ce „origine" au neocomuniștii noștri? Memorialistul constată neted: „Unii au intrat în partidul comunist pentru a-și răscumpăra păcatele originare – fiii foștilor chiaburi, foștilor militanți ai

partidelor burgheze interbelice, fiii de legionari, de preoți, de intelectuali anticomuniști din convingere sau doar prin formație. Au intrat în partid ca să li se «ierte» trecutul familial, ca să primească viză pentru «lumea nouă», ca să fie și ei «în rînd cu toți», ca să nu rămînă pe treapta de jos, în umbră, ca să evite suspiciunea, să șteargă ambiguitatea personalității lor, ca să se ridice, să se afirme, să capete libertatea de mișcare". Carieristul vede pretutindeni carieriști. Trădarea comuniștilor e înfierată cu vehemență revoluționară și chiar cu oarecare spumă stilistică: „Formal, și-au însușit tot, au arătat zel, au plusat, ba chiar au muncit din greu, au afișat seriozitate și credință față de noul regim. În realitate au rămas străini comunismului, i-au păstrat mereu un dinte. L-au speculat, folosindu-l pentru a se realiza în viață, dar l-au detestat, l-au urît. Cei care au putut să-i facă rău, i-au făcut, dar mulți au așteptat cu speranța, chiar și numai în subconștient, că odată își vor săra ficații, îl vor putea pălmui și scuipa, îi vor arunca în obraz scîrba și dușmănia, vor dănțui pe mormîntul comunismului". Istoria, crede Dumitru Popescu, le-a îngăduit, prin impenitentul său capriciu, a-și lua revanșa. Nu sîntem departe de amintirile colonelului Lăcusteanu, mărginitul reacționar fudul, care-i făcea cu ou și cu oțet, din aceleași motive de clasă, pe luptătorii pașoptiști. Numai că urmașul său se aventurează și pe planul judecării mapamondului: „Să nu uităm nici de Gorbaciov, ultimul papă roșu de la Kremlin, și despre care se spunea că provine, ca și soția lui, dintr-o familie de culaci prăpădiți, pe vremea lui Stalin, prin lagărele din tagma siberiană. Poate, dacă s-ar căuta cu atenție, și în biografia lui Elțîn s-ar găsi o asemenea plagă neînchisă. Altfel ar fi tras el cu tunul în ultimul parlament sovietic?" Pasajul e, să recunoaștem, gustos. Deloc „scîrbit de politică", așa cum ar vrea să ne facă a crede, fostul valet ideologic al dictatorului alcătuiește o foarte „pe linie" fișă a situației din decembrie: „Evident, au intervenit puternici factori radicali, atît din interior cît și din afară. Din exterior, rivalii

personali ai lui Ceauşescu, aliaţi cu rivalii sistemului şi chiar cu rivalii poporului român. În interior, cercuri politice conservate de-a lungul deceniilor pe poziţii ostile comunismului, prinzînd momentul nemaisperat al restaurării capitalismului". Pe fragmente, cepexistul nu se dezminte, aşadar. Intermitent, nu e un „renegat"...

Dar statornicia opiniei ortodoxe nu-l ţine mult. Întocmai ca „trădătorii", „carieriştii", „aventurierii" la care se referă şi care s-au dezideologizat pentru a avea din nou acces la putere, Dumitru Popescu nu pregetă a renunţa nu doar la vederile sale anterioare, mai mult decît răspicat afirmate, ci şi la pura recunoaştere a realităţilor arhicunoscute. Cu scopul, nu tocmai greu de dedus, de a-şi apăra pielea. Încercările d-sale seamănă leit cu cele ale foştilor căpetenii ale hitlerismului, care au cheltuit multă cerneală, în amintirile lor selective şi trucate, spre a se disculpa de hitlerism. Hannah Arendt a analizat fenomenul în chip convingător. Pioasa reafirmare a ceauşismului alternează, aşa cum am văzut şi cum putem vedea mereu, sub condeiul memorialistului nostru, cu disocierea de acesta. Cîrmuitorilor postdecembrişti li se reproşează „confuzia" dintre dictator şi organele sale politice: „Au asimilat cu Ceauşescu Comitetul Politic Executiv şi l-au arestat, i-au înscenat un proces penal, au înfundat cu el închisorile (...) Au confundat cu Ceauşescu şi Comitetul Central şi au început să-l prigonească". Şi oare n-au procedat, măcar de astă dată, just? Chiar dacă sub presiunea mentalităţii revoluţionare, încă active? N-au fost atît CPE cît şi CC simple adunări de figuranţi? Şedinţele nu erau simple maşini de închinăciuni, litanii, aplauze? N-a fost însuşi Dumitru Popescu, ca membru al acestor înalte foruri de mameluci, identic cu fiinţa dictatorului, cu „geniala" sa gîndire? Stîngace, inutilă străduinţă de-a ieşi din rînd! În acelaşi sens, Dumitru Popescu, vădit neinspirat, face caz de ... democraţie. Îl doare lipsa ori insuficienţa democraţiei, la noi, evident, după decembrie: „Într-un regim autoproclamat democratic, pluralist,

fiecare om are dreptul să-şi exprime opinia asupra destinului său şi a colectivităţii sociale. A ignora complet masa atunci cînd îi hotărăşti viitorul – aceasta înseamnă democraţie? (...) În ţările occidentale, toate chestiunile de importanţă naţională se rezolvă prin referendum. În Elveţia, cînd s-a pus problema construirii unor centrale atomo-electrice, a fost chemat să hotărască prin vot întregul popor. (...) La noi nu a avut nimeni acest curaj. Poporul n-a fost întrebat nimic despre calea de dezvoltare economico-socială de viitor a României". Ar fi amuzant, dacă n-ar fi mai întîi dezgustător. Marele campion al antidemocraţiei, care tăia şi spînzura în domeniul literelor şi artelor, care aproba fără crîcnire scelerata politică ceauşistă în toate „domeniili", încurajîndu-i arbitrariul, se vrea un campion al democraţiei. Ne putem uşor închipui la ce sancţiuni l-ar fi supus, din proprie iniţiativă, pe cel care ar fi dat glas unor atari gînduri în răstimpul „epocii de aur". Acum, procedează aidoma lui Göring, care, la cîteva zile după capitularea Germaniei naziste, afirma plin de emfază, într-o convorbire cu jurnaliştii americani, că doreşte să pună umărul la reconstrucţia noii Germanii (Goebbels avusese bunul simţ de a-şi lua viaţa).

N-am dori să ocolim din sumarul nostru conspect închinat masivului op fariseic, capitolul închisorii. Personajul de care ne ocupăm, blazat de îmbuibare şi ultraconfort, o întîmpină iniţial cu gîndul la „insolitul aventurii". Asemenea unui bogătaş american dornic de senzaţii tari, ar vrea să petreacă în puşcărie cîteva zile, deoarece trăise „prea mult într-o atmosferă placidă". Îl irită însă prelungirea acestei „aventuri" carcerale peste limitele rezonabile ale unui program de distracţie: „Dacă experienţa ar fi avut o durată programat limitată, ar fi fost cu totul altceva". Socotind, totuşi, că „şi o vizită în iad este interesantă", nu pregetă a se compara cu Dante. Chiar aşa: „Cînd Dante este condus de Virgiliu în infern, tot timpul ochii lui cercetează, fotografiază, acumulează, se încarcă de fantasticul material

documentar, în întregime inedit. Dar ştia că nu va rămîne acolo, că se va întoarce în vechea, binecuvîntata şi dulcea lui viaţă de pămîntean". Aşa cum bănuim că ştie şi Dumitru Popescu, într-o ţară în care nimic prea grav pentru d-sa nu s-ar fi putut petrece, deoarece comuniştii i-au înlocuit pe comunişti. Deşi n-a ajuns nici la Aiud, nici la Sighet, nici la Gherla, nici la Rîmnicu Vîlcea, nici la Canal, sensibilul nomenclaturist, care a reprezentat, la cel mai înalt nivel, regimul concentraţionar (doar n-ar putea pretinde că şi sub Ceauşescu n-au fost întemniţaţi şi n-au murit oameni din motive politice!), se plînge pe ton înalt, de detenţia de care a avut parte. Cum se plînge? Într-un chip foarte interesant: „Am fost băgat în puşcărie nu ca un potenţial militant politic periculos pentru puterea nouă, ci ca un borfaş de rînd. Aceasta este lumea ce mi-a fost rezervată, a deţinutului de drept comun, a hoţilor, violatorilor, jefuitorilor, asasinilor. Mai josnic decît atîta nici că se putea". Ba se putea, domnule lamentuos! *Memorialul durerii,* ca şi nenumărate alte documente, ne arată că se putea! Iar cît priveşte indistincţia dintre deţinutul de conştiinţă şi cel de drept comun, nu cumva este o „găselniţă" pe care a cultivat-o, pe scară largă, Periclele şi Napoleonul românilor? Idolul dv., în cadrul religiei materialist dialectice şi istorice? Oare cine, dacă nu acesta, s-a străduit a disimula nemulţumirea crescîndă împotriva regimului său, asimilîndu-i actele, în chip fraudulos, delictelor de drept comun? În uşurătatea sa speculativă, în mişcarea sofistică a meditaţiei sale de nomenclaturist întărîtat, Dumitru Popescu îl invocă, drept termen pozitiv, nu pe altcineva decît pe Stalin: „Vedeţi, sceleratul acela de georgian (...) a avut măcar fair play-ul, elementara probitate civică să acorde victimelor sale statutul de rival politic, să recunoască periculozitatea lor pentru propria sa putere. Nu i-a numit duşmani ai lui personali, ci «duşmani ai poporului»". Am fi crezut că fostul cepexist poate înălţa rugi de mulţumire cerului ideologic pentru că n-a ajuns în numita categorie. Dar neavînd, pesemne, ceva mai bun de

făcut, d-sa acuză puterea actuală că nu l-a tratat conform baremului stalinist: „Nouă ne-au refuzat reprezentanții noii puteri acest elementar gest de fair play politic. Ca atare și perspectiva ce ar fi derivat de aici. A transfigurării suferite din punct de vedere politic de cei stigmatizați pe vremuri cu anatema lui Stalin". Deci, cum s-ar părea, ar pofti și cununa de martir! Nu e prea-mult, pentru o singură viață de om, și condiția de cepexist și martirajul? Nu v-ar strica mai puțin masochism și mai mult realism, tovarășe Dumnezeu!

Ceea ce frapează în pledoaria ex-demnitarului Dumitru Popescu este însă, mai presus de toate, conștiința d-sale de inocență. Nici o urmă de pocăință, nici o remușcare nu-i întunecă țeapăna încredere în „dreptatea" sa de privilegiat. Să fie sentimentul de nomenclaturist, așa cum observa un sovietolog, un substitut al transcendenței, un surogat de absolut? Dumitru Popescu continuă a sta rigid, cu o neclintită morgă protocolară, ca la faraonicele festivități ceaușiste, în fața unei opinii publice care nu mai e cenzurată. Postura d-sale reprezintă un amestec de impertinență și burlesc. Gomosul autor *kitsch* nu pare a realiza o clipă ideea că poate fi învinovățit nu numai de genocidul din decembrie (deși nici această ultimă crimă a dictaturii n-a căzut din cer senin și nu poate fi atribuită doar executatului de la Tîrgoviște), ci și de o întreagă, sinistră carieră de căpetenie a totalitarismului, de om de încredere al cîrmaciului dezaxat, pe care l-a stimulat în demența lui, din răsputeri. De un șir lung de propoziții ultrademagogice, perfidii, acte represive, fărădelegi de tot soiul, care au umbrit cultura acestei țări și au schilodit destinul unora dintre slujitorii ei. Cu toate acestea n-are nici o mustrare de conștiință. Dimpotrivă, își susține cu țîfnă onorabilitatea de burtă-verde de partid. Fără nici o jenă afirmă că face parte din „grupul acela de oameni bătrîni, serioși, muncitori, pașnici" (cepexiștii!), care „au dus o viață decentă" (sic!). Și iarăși ciupește coarda patetică: „Cel mai distrugător pentru conștiința umană este sentimentul nevinovăției ultra-

giate. Există o deosebire fundamentală între infractorul care suportă consecințele actelor sale, săvîrșite în deplină cunoaștere a riscurilor, și omul care nu a făcut nici un rău, asupra căruia năpasta cade din senin". Dar avem impresia că situația e și mai dramatică atunci cînd infractorul nu are luciditatea trebuitoare pentru a-și judeca urmările propriilor fapte. Cînd, vinovat fiind în mod indubitabil, are iluzia unei stări angelice ori o simulează. Căci un asemenea infractor rămîne un potențial pericol social. E un energumen care-și poate actualiza în orice clipă răul ce intră în constituția sa obiectivă.

Avem bănuiala că, dacă ar mai fi trăit, Nicolae Ceaușescu însuși ar fi emis acum texte de explicație și disculpare, cu scopul de-a ne dovedi că n-a fost atît de... ceaușist cum se crede.

P.S. Dumitru Popescu ne-ar putea imputa, așa cum a încercat, într-o publicație păunesciană, că ne folosim de prefabricate ale „propagandei anticomuniste", așadar că ne alcătuim zidul din cărămizi precare ale banalității. N-avem pretenția de a fi neapărat originali. Uneori adevărul e obligat a lua fața banalității. Cînd cineva susține că soarele răsare de la apus, trebuie să-i reamintim formidabilul loc comun că răsare de la... răsărit. Și fără a face pînă nu demult obligatoriul ocol prin bibliografia crepuscularului Sadoveanu. N-are rost a torsiona cuvintele și a propune paradoxuri la fiecare pas. Cînd sîngele (hai să facem o concesie și să zicem: fie și cel intelectual) șiroiește de pe mîinile unui individ, care și-a agresat semenii, în văzul lumii, la ce bun disputele în materie de filosofie a dreptului și despicarea în patru a firului jurisprudenței?

Insolență

Toate sînt făcute să îmbătrînească la oameni, afară numai de nerușinare, după cît se pare. Asta, cu cît crește neamul muritorilor, cu atît devine mai mare, pe zi ce trece. (Theodectes)

Există, în Infernul dantesc, imaginea unei teribile metamorfoze, evocate și de G. Călinescu: cea în care victima ia forma reptilei și viceversa. Ne-am amintit-o citind „replica" d-lui Dumitru Popescu zis Dumnezeu, apărută în „România literară" (nr. 17/1995), deși poate ar fi fost mai nimerit a ne referi la binecunoscuta anecdotă cu hoțul care, pentru a i se pierde urma, strigă din răsputeri: „prindeți hoțul!". Dacă ne-am încumetat, totuși, a-l pomeni pe ilustrul florentin, am făcut-o spre a sugera apartenența teratologică a unui fenomen, care, la ora de față, depășește persoana numitului nomenclaturist, caracterizînd mișcarea în cerc vicios a unei mentalități ce apasă o etapă istorică, provizoriu botezată de „tranziție". O mișcare de falsă înaintare, încercînd a-și ascunde natura iluzorie prin supralicitarea viciilor trecutului, înfățișată drept cinică noutate. O „tranziție" nu spre altceva decît, măcar deocamdată, propria sa caricatură. Una din trăsăturile acestei caricaturi e surprinsă lapidar chiar în titlul textului de care ne ocupăm și care sună astfel: *„Realism socialist" anticomunist.* Victimei (căci orice anticomunist a fost/ este la noi, în principiu, o victimă) i se atribuie cu forța identitatea torționarului (căci orice reprezentant de oarecare anvergură al ideologiei comuniste a fost/

este la noi, în principiu, un torționar). E o manevră explicabilă, credem, prin însăși suprasaturația ticăloșiei, ce debordează în tentative de transfer. Un prototip al operației e dat de celebra „reeducare" de la Pitești. Neînstare a-și susține conștiința neagră, dizolvantă de umanitate, torționarul ține a o extrapola asupra victimelor, a mînji, pe cît posibil, întreaga lume cu noroiul ce constituie singurul conținut sensibil al concepției sale „progresiste". E un caz de comportament demonic. Acesta și nu altul e mecanismul mental al lui Dumitru Popescu-Dumnezeu, descendent (in)direct al unor Nicolski, Drăghici și compania, care, ca și predecesorii săi, are năravul a obliga pe cei de altă opinie a-i adopta chipul și asemănarea.

Ce pretinde fostul *number one* al ideologiei comuniste din România? Nici mai mult nici mai puțin decît că subsemnatul, în calitate de comentator al volumului d-sale de „memorialistică", n-ar fi decît un „realist socialist" întors pe dos ca o mînecă: „Unde am mai întîlnit noi accastă rafinată metodă de creație? Unde? Unde? Unde? Dar hai să nu fim ipocriți, să nu ne prefacem că scormonim prin memorie și că memoria ne servește greu. N-am mai citit noi opere literare cu demoni de clasă, cu monștri politici, cu întruchipări ale răului absolut, ale răului constituțional, obiectiv? Oh! Cîte nu ne-au delectat tinerețea! Erau portretele «literare» făcute exploatatorilor, capitaliștilor, politicienilor burghezi, chiaburilor și cozilor lor de topor. (...) Erau operele «realismului socialist» ce au făcut vogă la începutul anilor '50, cu deosebire înainte de decesul lui I.V. Stalin". Delectante rînduri! Întîi de toate, pentru că mai marele cenzurii de odinioară ne cenzurează, *el pe noi,* acuzîndu-ne de ceea ce a alcătuit propria sa credință ori măcar propria sa declarație de credință. O credință întemeiată pe nemiloasele principii ale „măreței învățături" marxist-leniniste, tendențioase, exclusiviste, falsificatoare și represive, care s-au mlădiat conjunctural, dar nu s-au schimbat în esență, din 1944 pînă în 1989. Cum de se lansează oare dl Dumitru Popescu în

aventura unei ironii ce, chiar în infimă cantitate, ar trebui să se întoarcă împotrivă-i, să-i anihileze întreg trecutul, întreaga ființă? Mister! În raport cu ce moment îl putem socoti un simulant? Cu cel cînd făcea apologia „artei" în postură de slujnică umilă a partidului, ori cu cel cînd își ia îngăduința a o lua peste picior? Ori... în ambele ipostaze, fiind vorba de un vid moral și de absoluta disponibilitate aferentă, prin simplul joc al turpitudinii? În al doilea rînd, se cuvine menționată incapacitatea caracteristică a ex-demnitarului de a ieși din sfera unor reprezentări familiare, deloc invidiabila sa, pentru a ne exprima astfel, lipsă de fantezie. „Exploatatorii", „capitaliștii", „politicienii burghezi", „chiaburii", „cozile de topor", cam la aceștia se reduce repertoriul d-sale de repere tipologice, cultura d-sale estetică și antropologică, pusă sub semnul unei distractive monomanii „de partid și de stat". Constatînd că se servește doar de atari etaloane, cum ne-am putea mira, în definitiv, că vede pretutindeni „realism socialist"? „Dl Grigurcu, afirmă fără a clipi interlocutorul nostru, folosește metoda realismului socialist nu pentru a înfiera dușmanul de clasă al comunismului (cum făceau strămoșii), ci pentru a pune la stîlpul infamiei dușmanul de clasă al anticomunismului". Ne amintim de un biet preot de pe vremuri, membru al unui cenaclu literar de provincie, căruia i se dădea indicația, trasată la origini de înalți și temuți oficiali, precum Leonte Răutu, Iosif Chișinevski sau Dumitru Popescu, de a „cînta" bucuria „muncii libere". Ei bine, în ce fel credeți că s-a conformat clericul versificator? A venit, foarte mulțumit de sine, cu o poezie închinată „campaniei agricole de vară", care începea cu cuvintele: „Într-o zi de Sînt Ilie"! Sacerdot al îndoctrinării comuniste, autorul romanului intitulat atît de expresiv și adecvat *Pumnul și palma* nu e în stare decît a psalmodia lait-motivele propagandistice. Pasăre ce pe limba ei piere...

Tot pe linia transferului de conștiință culpabilă se înscrie și un alt aspect al „replicii" pe care ne-o oferă tovarășul

„Dumnezeu". Şi anume încercarea de a stabili o legătură între articolul nostru şi „portretul" ce i s-a făcut fostului cepexist în „Puternicul oficios cultural al Uniunii Sovietice, «Literaturnaia Gazeta»": „«Literaturnaia Gazeta» nu spunea «Göbels (sic!) al comunismului» ci, dimpotrivă, un Göbels (sic!) antisovietic. Gazeta mai adăuga menţiunea că göbelsul (sic!) identificat de ea în literatura română va sfîrşi rău, la fel ca cel autentic de la care împrumutase sinistrul nume. (Zici că să nu crezi în prooroci! Prezicerea Moscovei s-a împlinit)". De unde într-adevăr rezultă că se împlinesc uneori şi vaticinaţiile din presa sovietică! N-avem nici o vină! Dar cînd dl Dumitru Popescu afirmă că: „vocea ameninţătoare din «Literaturnaia Gazeta» răsună azi din nou în urechile noastre din gura d-lui Grigurcu", nu mai avem încotro şi sîntem nevoiţi a aminti un fapt arhicunoscut. Acela că, oricît s-au dorit de „independenţi" şi „suverani", cu scopul de a-şi consolida puterea ilegitimă, comuniştii români s-au aflat, pe întreaga durată a stăpînirii lor, sub umbrela protectoare a Moscovei. N-au fost decît prăsila, defalcată pe mai multe generaţii, a unei ocupaţii străine. Nici dl Popescu-Dumnezeu, nici Dumnezeul d-sale de rang superior, Nicolae Ceauşescu, nu şi-ar fi fi putut face mendrele într-un stil cu vicleniе „tradiţional", dacă n-ar fi avut în spate pe „marele frate" din Răsărit, gata a le sări în ajutor. Schimele lor naţionaliste n-au constituit decît diversiuni de uz intern, aprobate tacit de către „Sfîntul scaun" al Kremlinului, în pofida unor minore diferende (certuri în familie). Înveşmîntată în costum naţional şi pusă pe melodie folclorică, ideologia comunistă nu şi-a pierdut natura sovietică, importată, străină de sufletul şi aspiraţiile poporului român. Dovada zdrobitoare a acestei stări de lucruri o reprezintă prăbuşirea regimului ceauşist, în clipa în care doctrina Brejnev a fost suspendată. Altminteri eram siliţi a suporta în continuare monologul neostalinist al d-lui Dumitru Popescu, care nu ne-ar fi îngăduit nici cel mai neînsemnat „drept la replică". Ce drept moral are d-sa a se plînge de „persecuţia" Moscovei?

Dar dacă e să găsim o culme a textului în cauză, care ar putea fi socotit compus exclusiv din... culmi, aceasta ar fi, incontestabil, lista refuzurilor. Colocutorul nostru refuză notele prin care, în virtutea cărții d-sale și a activității d-sale, defel anonime, ne-am străduit a-l descrie. Merită a reaminti lungul și aproape pateticul d-sale pomelnic de recuzări: „Imaginînd un Dumitru Popescu sui generis, creatorul (adică subsemnatul – n.n.) îi concepe următoarele caracteristici de bază: «Mai marele propagandei dictatorului», «comisarul suprem al ideologiei», omul care «a reprezentat la cel mai înalt nivel regimul concentraționar» și care a făcut o «sinistră carieră de căpetenie a totalitarismului», «l-a adulat cu josnicie» pe Ceaușescu și «a strigat primul în cele patru zări ale lumii (*sic!*), ajungînd «arhitect principal al cultului personalității», care «a preamărit-o (pe Elena Ceaușescu) ani în șir... ca pe o zeiță asiatică» și care «a mutilat sufletele în impozantul său birou de satrap».(...)

«Arogantul demnitar comunist», «sumbrul nomenclaturist», «insolentul memorialist», «fostul valet ideologic», «nomenclaturist întărîtat», «gomosul autor kitsch», «burtă verde de partid», «infractor», «potențial pericol social» (...) «bîiguielile unei logici dereglate», «cinică rîvnă», «stridența minciunii», «ignobilă», «impudică», «dezgustător», «mizerabile încercări». Să ne oprim, totuși". De ce să ne oprim? Tovarășul „Dumnezeu" susține că ar fi la mijloc o „proză", cu un „personaj" negativ, cu un „erou" plăsmuit într-un „atelier" de ficțiuni. Așadar o cacealma beletristică, prin mijlocirea căreia am supune persoana d-sale, de o faimoasă toleranță și blajinătate, unei „molestări politice". Așa să fie? Oare n-a fost Dumitru Popescu-Dumnezeu mai marele propagandei dictatorului, comisarul suprem al ideologiei, omul care a reprezentat, la cel mai înalt nivel, regimul concentraționar? Oare n-a făcut o sinistră carieră de căpetenie a acestuia, nu l-a adulat cu josnicie pe Ceaușescu, ajungînd arhitectul principal al cultului personalității sale, la care a asociat-o și pe Elena Ceaușescu? Oare n-a

mutilat sufletele oamenilor de cultură în impozantul său birou de satrap?Oare n-a fost un demnitar comunist de-o aroganță renumită, un sumbru nomenclaturist, un valet ideologic al cuplului dictatorial, un gomos autor kitsch, un burtă verde de partid, un infractor, cel puțin pe planul culturii? Oare volumul d-sale nu exprimă insolență, ilogism, cinism, stridență a minciunii, impudoare ș.a.m.d.? Ce ține aici de ficțiune? Ce contravine aici realității celei mai palpabile? N-a funcționat oare numitul Dumitru Popescu ca o umbră a lui Alah-Ceaușescu pe pămîntul românesc? Umbra propagandistică a tiranului, pe care n-ar putea-o concura, de pe tărîmul de dincolo, însă fără mari sorți de succes, decît un Leonte Răutu? Constrînși de limitele spațiului și, mărturisim, și de cele ale interesului pe care un atare autor îl poate avea pentru noi, am înfățișat doar o mică parte din probele posibile pentru susținerea judecăților mai sus menționate, suficiente însă, nădăjduim, spre a le acredita. În fața lor, tovarășul Dumitru Popescu – și numai tovărășia sa – se retrage în... literatură. În literatura „replicii" sale, neavînd nimic comun cu realitățile asupra cărora, prin filiera logică a propriilor necesități, ar fi trebuit a se rosti. Păcat că se manifestă ca un simplu prozator neorealist socialist, cînd ar fi trebuit să aibă conduita unui acuzat interesat de apărarea sa.

Uluiește atîta siguranță de sine. Dl Dumitru Popescu e departe de cea mai vagă autocritică, de cea mai ușoară remușcare. Totul i se pare, în existența d-sale superior nomenclaturistă, echivalent cu desăvîrșirea, drept care poate fi privit ca un monument, încă nerecunoscut, al desăvîrșirii. Boss implacabil al doctrinei comuniste aplicate, ne mustră de pe soclul acesteia, cu o remarcabilă consecvență, pentru cîteva foarte vechi, necoapte stihuri. Ne recunoaștem, firește, grava vinovăție de-a fi rupt o singură frunză, în comparație cu un codru întreg distrus de acerbul nostru procuror, nedispus a plăti nici cea mai mică amendă. Dar cu cît calm olimpian oficiază d-sa în numele unor „convingeri personale" (care or fi, sîntem

curioşi), asociindu-şi şi numele unui „coleg de breaslă" (aici se iveşte un echivoc: e vorba de breasla literară sau de breasla cepexistă?)! Cu cît aplomb calcă peste naivele delimitări ale binelui şi răului, ale justiţiei şi injustiţiei, alungîndu-şi „gîndul (lor) păcătos"! Cu cîtă superbie trece peste barierele istorice, osîndind sarcastic literatura „vechiului regim", care emitea „sentinţe de vinovăţie «indubitabilă», justificînd procesele politice, blamul public" şi totodată deplîngînd „viziunea coşmarescă" pe care unii o au asupra regimului în chestiune, împrejurarea că zugrăvesc comunismul „în întregime negru" (de parcă ar dori să interzică realismul)! I-am admira impudoarea ca pe o capodoperă *sui generis*, dacă nu ne-ar încerca o decepţie intimă. Tovarăşul Dumitru Popescu ne răspunde prea tîrziu. Cu o întîrziere de peste două decenii. Lovit de un abuz care mi-a răsucit cursul existenţei pînă azi, am fost pus în situaţia de a-i adresa, pe cale strict ierarhică, mai multe memorii. N-am primit nici un răspuns. Ştiam că tovarăşul Popescu-Dumnezeu e *obligat*, prin natura funcţiei ce-o deţinea, a se ocupa de un atare caz, dacă acesta nu s-a rezolvat de la sine de către eşaloanele administrative inferioare. N-am bănuit însă slăbiciunea tovărăşiei sale, ocolirea probei de insolenţă pe care o putea produce şi atunci, anume consemnarea, cît de sumară, a faptului că n-aş avea dreptate. De ce n-aţi îndrăznit, d-le Dumitru Popescu, să-mi spuneţi că n-am dreptate? De ce n-aţi respectat măcar o brumă a legalităţii? Printr-o rezoluţie care să fi dat un oarecare temei strivitoarei dv. sfidări birocratice. Acelei sfidări care mi-a schimonosit viaţa chiar în miezul ei activ, în care văd – cum aş putea să nu văd? – o cauză a marginalizării şi a cortegiului de amărăciuni ce m-au însoţit de-a lungul unor ani mulţi. Doar pentru a-mi reproşa, eventual, acum că aş vrea să mă... răzbun? Spuneţi-o, vă rog, clar, cu condeiul înmuiat în conştiinţa dv. de culoarea cernelii! Vă cred capabil şi de aşa ceva! Numai că eu mă consider doar o simplă particulă din masa uriaşă a injustiţiilor comise ori

patronate de dv., o particulă neînsemnată poate, însă în măsură a dovedi, prin însăşi existenţa ei, demonia întregului. Pretinzînd că aţi cioplit himere, aţi modelat, de fapt, doar această demonie nespus de reală şi de cumplită, a comportării de şef al unui lagăr de suflete.

P.S. Dacă nu în birourile agramate ale c.c.-ului, măcar în cele semidocte ale Academiei Ştefan Gheorghiu, aveam impresia că dl Dumitru Popescu ar fi trebuit să înveţe cum se scrie corect numele celui cu care a emulat: Goebbels. Şi apoi în acel „mai plenar" nu chicoteşte oare sardonic „deplina unanimitate" a zeului d-sale împuşcat?

Exilul creator

Firește, exilul scriitorilor, artiștilor, cărturarilor n-a fost „inventat" în epoca noastră (l-au cunoscut, dintre români, în felurite variante, și Dimitrie Cantemir, și pașoptiștii, și Caragiale și Brâncuși), dar în această epocă a dobîndit o plenitudine întunecată, o tristă „desăvîrșire", care-l desemnează drept un fenomen fără pereche. Înscăunarea totalitarismului comunist l-a transformat într-o paradigmă. A devenit nu numai o formă de protest mai extinsă decît oricînd, ci și o esențializare, o transfigurare a protestului. Dincolo de particular, de pitoresc și de aleatoriu, s-a compus dintr-o înfruntare simbolică a flagelului cotropitor, într-o emblemă a Binelui asumat în chip dureros. Nu doar *„une école de vertige"*, cum spunea Cioran în *La tentation d'exister,* ci și o școală a lucidității, nu numai una a suferinței, ci și una a instrumentalizării morale și civice a acesteia. Nu doar un catharsis, ci și o inserție majoră în realitatea istorică. Putem vorbi de exil ca de-o alternativă ontologică la dezumanizarea produsă de comunism, ca de-o retragere masivă a ființei în temeiul imperativelor ei de a-și păstra imanența. Îl putem socoti, acum, drept o dimensiune definitorie a existenței ce se perpetuează. O manifestare a acelui instinct curajos-retractil, a acelui „boicot" (la noi cu deosebire prezent, prin conotația „mioritică"), ce, incluzînd ipostaza difuză, uneori, totuși, concentrată în secvențe acute, a confruntării, ca și speranța revanșei, constituie modul fundamental de

supraviețuire a unui popor „sub vremi". Atît de vitrege au fost/ sînt vremile actuale, încît exilul s-a despicat în două: unul extern, altul intern.

Primul e relativ bine cunoscut, datorită factorului spațial care-l circumscrie. Este surghiunul clasic, risipirea în lume, diaspora. Un capitol pe care, grație delimitării lui precise, unii se pot grăbi a-l comenta ca pe un fapt izolat, marginal în viața națiunii, ca pe o „curiozitate". Dar lucrurile nu stau așa. Deoarece exilul extern nu este decît vîrful vizibil al aisbergului, a cărui masă colosală o constituie exilul dinlăuntrul țării. Întreaga Românie a fost împinsă, sub regimul opresiv, în exil. Alienîndu-se instituțiile, structurile sociale și economice, tradiția culturală și religioasă, toți oamenii de bună conștiință s-au pomenit victime și au recurs, mai mult ori mai puțin intenționat, la o strategie a împotrivirii. Chiar dacă exodul lor peste granițe a fost, prin forța împrejurărilor, limitat, toți românii care au meditat la ce se petrece în jurul lor și cu ei, au avut o mentalitate de oponenți. S-au separat, cu un sentiment de frustrare, de o conducere în care nu se regăseau și care îi trata, de cele mai multe ori, în chip arbitrar și ostil. Nu contează locul în care s-au aflat, ci starea lor de spirit refractară, în ciuda unor aparențe mecanice de subordonare și cîteodată chiar de adeziune rituală la pretențiile uzurpatorilor instaurați de către o armată străină. O sumară analiză ne descoperă un șir de similitudini între relegații de-afară și cei din interior: dificultățile de adaptare, cenzura (de-o parte cultural-lingvistică, de alta ideologică), simțămîntul provizoratului, aspirația spre normalitate. De asemenea, corupția. Dacă în România colaboraționiștii alcătuiau o categorie inflorescentă și foarte în văzul tuturor, căci în rătăcirea lor stipendiată nutreau o iluzie milenaristă și nu se temeau de o zi a scadențelor, nici diaspora n-a fost lipsită de prezența cozilor de topor, de la agenții securității trimiși cu misiuni ucigașe, la agenții de influență și sicofanții ce se raliau în genere extremei drepte, din ce în ce mai agreate de ceaușis-

mul intrat în degringoladă, de tipul Iosif Constantin Drăgan, Gustav Pordea, Michael Titus, inclusiv veteranul Pamfil Şeicaru.

S-a afirmat, însă nu s-a insistat îndeajuns asupra consecinţelor acestei afirmaţii ce conţine un adevăr capital, că tot ce s-a produs valoros în România comunizată, în materie de literatură şi artă, reprezintă o opoziţie, declarată ori subiacentă, la linia oficială. Tot ce are şanse a dura a apărut, în raport cu autoritatea despotică, *à contre courant.* A ilustrat tendinţa de dezideologizare în care creatorii au văzut singura lor cale de reuşită substanţială. Cu alte cuvinte, e vorba de un rod al exilului intern, convergent cu rodul exilului extern. Exilul, sub ambele-i aspecte, a fost unica forţă creatoare a românilor, după 1945. Înstrăinîndu-ne de un eşafodaj administrativ şi propagandistic ce ne jignea şi ne păsa, ne-am apropiat compensator de noi înşine. Înfruntînd cerinţele partinice care funcţionau frecvent ca ucazuri în faţa cărora nu se putea crîcni, întregul păienjeniş de imixtiuni, ameninţări, capcane, controale, ispite pe care puterea le-a ţesut cu consecvenţă în jurul lor, înfruntînd nu o dată mizeria fizică şi morală, interdicţia publicării, domiciliul forţat şi chiar temniţa, cei mai buni scriitori şi intelectuali ai noştri au mers pe drumul vocaţiei şi al demnităţii, asigurînd continuitatea spiritualităţii naţionale. Blaga, Voiculescu, Dan Botta, Emil Botta, Gheorghe Brătianu ţin în cumpănă toată maculatura penibilă a anilor '50. Cînd a publicat *Bietul Ioanide,* G. Călinescu a fost supus unui tir de învinuiri de pe poziţiile realismului socialist (unul din procurori era un oarecare N. Popescu-Doreanu), la care n-a avut drept de replică. Aidoma Bisericii unite, literatura adevărată trebuia să se ascundă în catacombe. Numeroşi autori mai tineri au cultivat o „literatură de sertar" (Cercul literar de la Sibiu, Şcoala de la Tîrgovişte etc.). Pînă şi *Groapa* a fost ţinta incriminărilor dogmatice, iar A.E. Baconsky, cînd s-a abătut, într-o măsură ce ni se pare azi inofensivă, de la canoane, a fost înlăturat de la conducerea

revistei „Steaua". După o scurtă liberalizare (un soi de n.e.p. în cultură), în răstimpul căreia creatorii au putut recuceri cîteva poziții estetice și și-au asigurat cîteva linii de comunicație cu trecutul, conflictul lor cu puterea a reizbucnit. În circumstanțe însă schimbate, în avantajul tiraniei ce s-a reechipat. Înțelegînd că nu poate înfrînge nonconformismul organic al scriitorilor care contează (în subtext își disprețuia slugile, urmărind captarea ori anihilarea producătorilor de valori autentice), aceasta a recurs la mijloace mai subtile. Între care și o anume „toleranță" bizantină față de unele „erezii", cu scopul de a atenua sentimentul de distanță între oficialitate și inteligentsia. Avem toate motivele a crede că responsabilii ideologici simțeau presiunea exilului intern, ca pe o forță pe care, neputînd-o lichida, au încercat a o micșora prin deschiderea unor supape. Așa cum în afară au fost dirijați agenții de influență, înăuntru s-a trecut la exploatarea cîtorva personalități mai labile. S-a încercat astfel introducerea unor zone de confuzie între rezistență și oficialitate, sub egida duplicității oficialilor și, în cel mai bun caz, a unui amestec de bune intenții și ipocrizie, de creație reprezentativă și demagogie din partea celor antrenați. Totdeauna răsplata pe care au primit-o aceștia poate fi pusă în evidență. Astfel au fost cultivați indiferenții boemi (Nichita Stănescu), pioșii abili (Ioan Alexandru), sus-pușii inconformiști inconsecvenți și cu toane (Marin Preda, Eugen Jebeleanu), mediatorii sfătoși, care doreau încadrarea pașnică, „înțeleaptă", a autorilor în sistem (G. Ivașcu), eruditii speculativi într-un plan convenabil (Edgar Papu) ș.a. Dar realitatea gravă a exilului n-a putut fi clintită din suflete. Numeroase personalități s-au păstrat neîncovoiate. Scriitorii și intelectualii de seamă rămași în țară (ce putem reproșa unor Gellu Naum, N. Steinhardt, Petre Țuțea, Leonid Dimov, Radu Petrescu, Alexandru George, Șerban Foarță, Sorin Mărculescu, C. Abăluță?), alături ce cei ce au luat calea pribegiei (în frunte cu Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, I. Negoițescu, Paul Goma, Dorin Tudoran,

Alexandru Paleologu, Ion Vianu, Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Gelu Ionescu, Norman Manea, spre a nu uita nici o clipă constelația de internațională strălucire Ionescu-Eliade-Cioran), au ilustrat principiul exilului creator. Adică acea formă a supraviețuirii neamului întru spirit constructiv, specifică timpului nostru, care se manifestă în opoziție (activă sau pasivă) cu puterea totalitară și cu utopia sa scelerată, privitoare la omul nou, comunist, la acel Partopithecus ridiculizat de Zinoviev, ce amenință a ne înghiți pe toți! Dacă ne-am conservat condiția umană, în sensul kantian al conceptului, după care omul trebuie să fie pentru om nu doar un mijloc, ci și un scop, aceasta se datorește într-o covîrșitoare proporție exilului...

Convinși de faptul că exilul, indiferent de înfățișările sale, reprezintă o fundamentală rezistență împotriva lor, comisarii culturali ai comunismului l-au combătut cu înverșunare, acuzîndu-l de toate tarele posibile. Ce era mai la îndemîna lor decît a specula pretinsul antipatriotism al diasporei? Cu toate că motivul politic preponderent al emigrației incriminează regimul samavolnic și opresiv care a încălcat brutal drepturile omului și a dus societatea la o degradare multilateral dezvoltată. Și ce era mai la îndemîna politrucilor decît să-i acuze pe exilați de huzur, în timp ce „noi *(sic!)* cei din țară am mîncat salam cu soia"? Cu toate că, dacă e să vorbim despre consumatorii de icre negre și șampanie franțuzească, alimente metafizice pentru românul de rînd, aceștia sînt mai curînd de găsit în rîndul nomenclaturiștilor și al favoriților puterii. Blamîndu-i pe cei ce s-au exilat, exponenții regimului își dădeau în vileag concepția subcivilizată, ura împotriva străinătății, caracteristică individului primitiv, xenofobia tribală extrapolată asupra unei părți a propriului popor. O atitudine, așadar, antinațională, la care se pot asocia resentimentele de ordin personal, cu un caracter de asemenea antinațional, împotriva elitei intelectuale (care avea o pondere mare printre emigranți), ca și împotriva soluției demne, cutezătoare, de refuz a tiraniei, împotriva moralei în

act. În atari reacții colcăind de o ură neputincioasă se reflectă, ca într-o fidelă oglindă, complexul inferiorității intelectuale, etice, sociale. Observații valabile chiar cînd ele vizează textele unor autori închiriați de putere, cu circumstanța agravantă că decăderea lor se putea autoanaliza. Adrian Păunescu, Eugen Barbu, Vasile Nicolescu sau Arthur Silvestri au preferat însă rolul unor calibani, cîntînd la unison cu activiștii ignari... Cît privește exilul intern, chestiunea a fost așa de delicată, încît propaganda a preferat s-o treacă sub tăcere. Recunoașterea proporțiilor lui – practic, dezrădăcinarea unui întreg popor – ar fi însemnat recunoașterea eșecului catastrofal al „socialismului victorios". Rezistența morală a românilor era, din cînd în cînd, tasată prin expulzarea cîte unui disident mai supărător, cu răsunet în Occident, căruia, dacă era scriitor sau om de știință, i se ștergeau cu strictețe urmele din biblioteci.Operația avea alura sinistră a unei crime (morale) perfecte, umbrite doar de regretul autorității că nu putea fi dublată de o crimă propriu-zisă (cu toate că s-a încercat și o asemenea „soluție finală")...

Ne-am așteptat, în credulitatea noastră, ca după decembrie '89 atacurile la adresa exilului să-și piardă rostul. Să sucombe de moarte naturală. Reluarea lor constituie una din probele cele mai convingătoare asupra continuității comunismului în România, situație negată teoretic de cei cu musca pe căciulă, dar decelabilă în fapt. Dacă simptomele sînt aceleași, diagnosticul nu poate fi decît identic. Aceleași veninoase învinuiri de trădare, de lașitate, de căpătuială se produc în virtutea acelorași (re)surse informative, care sînt organele securității lui Ceaușescu. Aceeași impertinentă calomniere a intelectualității antitotalitare, de ieri și de azi, trădează aceleași complexe, aceeași concepție, aceleași țeluri. Aceeași silință de caricaturizare, de trivializare a opoziției divulgă aceeași intenție de a compromite noțiunea de ideal, de a-i dezarma moralmente pe oponenți. Vînzătorii de țară bine cunoscuți îi acuză că sînt vînzători de țară pe militanții pentru democrație. Oarecari

schimbări s-au înregistrat doar în echipa denigrării. Stîlpilor de presă ai dictatorilor li s-au alăturat cîteva personaje noi, care clamează cu sîrg ruşinea exilului, în numele unui „apolitism" şi al unui „estetism" tot atît de etatizate şi de manipulate cum fuseseră tezele jdanoviste ale realismului socialist. Personaje relativ curate în decursul „epocii de aur", deşi, la o privire mai atentă, din speţa mielului care suge la două oi. Deoarece au recoltat atît avantaje substanţiale din partea oficialităţii defuncte (funcţii, călătorii, premii, pînă şi Valeriu Cristea, cel mai „umil" dintre apostolii retrograzi, era rezident la Bucureşti, redactor la „România literară" şi voiajor la Paris, unde a avut prilejul de a face „constatări" într-un radios consens cu cele ale unui Arthur Silvestri), cît şi elogii de la Europa liberă, care i-au înzestrat cu o aură de onestitate (cît de meritată, ne dăm seama acum). Lipsa de scrupule a *literatorilor* depăşeşte simplul impact pentru stabilirea (sau consolidarea) unei ierarhii literare, competiţia din sînul breslei, oricît am admite că aceasta s-a înteţit după prăbuşirea dictatorului. Ea vădeşte o precisă continuitate ideologică şi de moravuri... Şi ce denotă altceva atacurile autorilor cu pricina, săvîrşite nu o dată cu arme din panoplia mîrşavă a ceauşismului, decît actualitatea exilului, deplina sa actualitate? Întrucît adversarul său din trecut, împrospătat cu noi forţe, a rămas pe poziţii, silindu-se a defăima atît diaspora cît şi pe autorii din ţară ce au respins compromisul, acesta e obligat a-şi urma lupta. O luptă, în primul rînd, pentru „informare şi adevăr", care, după cum arată Tzvetan Todorov, în *Face à l'extrême,* alcătuieşte principala prioritate a acţiunii antitotalitare. Numai după ce a fost eliminată cauza, dispar efectele! Strînşi sub steagul puterii „emanate", conservatorii de toate nuanţele, de la foştii nomenclaturişti şi extremişti pînă la falşii esteţi de la „Literatorul", impun un *statu quo* sumbru peisajului nostru politic şi social, marcat de sciziunea fiinţei naţionale operate de comunişti. Atîta timp cît impostura restauraţionistă se va menţine, exilul, în înţelesul său geografic, ca

şi în cel etic-civil, va fi nevoit a se menţine la rîndul său. Nu de bunăvoie, după cîte ştiu, rămîn departe de patrie mulţi emigranţi români. Nu cu plăcere mulţi dintre scriitorii din ţară suportă privaţiuni profesionale şi existenţiale, ca şi cum *miracolul* din decembrie nici n-ar fi avut loc. Fripturiştii de după acel moment, despre care nu le prea convine a vorbi, au luat toate măsurile în această privinţă. Ei n-au ezitat a accentua deliberat lipsa de interes a puterii faţă de scriitori, a-i sugera chiar (vezi cazul Marin Sorescu) să ne lipsească de subvenţiile ce reprezintă pentru noi o condiţie de supravieţuire. Neînstare a ne reduce la tăcere prin argumente şi printr-o pildă de corectitudine, încearcă a ne sugruma prin procedeul „la zi" al factorului economic... Un important autor român îmi scria deunăzi cu amărăciune că nu se poate întoarce la Bucureşti, deoarece n-ar avea nici un venit şi nici locuinţă. Personal, am temeinice motive, de ordin nu numai moral, ci şi administrativ, de a mă considera în continuare un exilat în această ţară suspendată între un trecut ce n-a trecut şi un viitor ce nu s-a ivit încă.

Războiul rece al modelelor

Modelele au exercitat asupra omului civilizat o atracție mergînd pînă la fascinație. Cristalizare a unei experiențe, ele par a asigura o „protecție" prin siguranța oferită de anume rețete de succes. Și, firește, un reper al regăsirii de sine în lumea greu determinabilă a spiritului, pe drumul, atît de incert, al constituirii valorilor. De unde valența lor pedagogică, vădită în scrieri de tipul *Vieților* plutarhiene, ca și de tipul autobiografiei referențiale, precum *Dichtung und Wahrheit* a lui Goethe. Dar, cu timpul, ele au tins a depăși tipicul tihnit, clasicizant, intrînd în zona turbulentă a paradigmei paradoxale prin originalitate, propuse în secolul XVIII și accentuată pînă în zilele noastre. Geniul e un asemenea model fără date funcționale, o magmă ce țîșnește din adîncurile irepetabile ale personalității. Neputînd fi imitat, este intuit ca tipar simbolic. Modelul se reduce astfel la informul demoniei, la un cîmp de pure intensități și incandescențe. Romantismul, ai cărui zei sînt Shakespeare și Homer, aduce o primă criză conceptului de model. De remarcat că evoluția lui se produce printr-o existențializare vehementă, care echivalează cu o deschidere. Limitele rigide care-l trasau se dizolvă. Modelul clasic are soliditatea finitului, modelul romantic are misterul infinitului. Dispărînd factorul canonic, poruncitor în absolut, modelul se pune la îndemîna unor interpretări, interpolări și chiar... remodelări diverse, funcționează ca o materie plastică ce se poate schimba

fără mare greutate de la o împrejurare la alta. Accepția sa de unicat este compromisă. Producția sa curentă are loc sub formă de variante. Structurii *ne varietur* îi este preferată fluiditatea. Mai mult decît a instrui, a educa, a decide, își propune a atrage și a cuceri. Caracterul imprevizibil al efectului său crește. De la arhetipul platonician se ajunge la succesiunea de secvențe heracliteene.

Pe acest fundal al modelului relativizat au acționat, abuziv, totalitarismele. În principiu, ele au încercat a restitui paradigma totală, clasică, pusă, evident, în slujba lor, ideologia fiind, cu pretențiile sale dogmatice, un clasicism *sui generis*. În fapt, n-au făcut altceva decît să profite de relativizarea paradigmei, de permeabilitatea ei. Au infectat-o cu germenii intereselor lor adesea inavuabile, cu o tendențiozitate căreia i s-a găsit numele oficial de „angajare". Comunismul a balansat, tragicomic, între fixitatea dogmei și adaptările ei, în funcție de cerințele puterii represive pe care a instaurat-o, revelînd un „clasicism" degenerat în pragmatismul cel mai antiumanist, și un pragmatism al cruzimii aspirînd către un cer de norme pur formale. Modelul său a fost un jalnic hibrid, neînstare a se sprijini nici pe consecvența unei doctrine, nici pe generozitatea spontaneității asumate. După caz, erau speculate diverse fațete ale fenomenului „exemplar", într-o perspectivă de incoerență descurajantă. Aspectul „clasic" al marxism-leninismului reiese din, de pildă, aserțiunea lui J.-P. Sartre, conținută în *Critica rațiunii dialectice*, conform căreia acesta înseamnă filosofia de nedepășit a epocii noastre. Aspectul său real rezultă din, de pildă, aprecierile făcute (indiscutabil, în deplină cunoștință de cauză!) asupra ideologiei comuniste de către Soljenițîn: „Ea este cea care aduce ticăloșiei justificarea căutată, îndelunga fermitate necesară ticăloșilor. Este teoria socială care-l ajută pe ticălos să-și scuze actele în propriii lui ochi și în ochii altora, să audă adresîndu-i-se nu dojeni și blesteme, ci laude și mărturii ale respectului. (...) Ideologia este cea care a avut

în secolul al XX-lea meritul de a experimenta ticăloşia la scară de milioane".

Propunîndu-şi a restaura paradigma tradiţională, pedagogică, foarte bine venită ca paravan al fărădelegilor, propaganda comunistă a revenit la practica popularizării intensive a unei galerii de figuri socotite a avea un prestigiu maxim. În intenţie, ele beneficiau de o alură obiectivă, imuabilă. Se împărtăşeau din mistica de partid, în afara oricărei îndoieli admise. În fond, se întemeiau pe o subiectivitate deformatoare, fluctuantă în raport cu tropismul politic. Apolinismul lor era falsificat. Accepţiei despotice a modelului i se asocia un clişeu „revoluţionar" plin de ipocrizie, un „prometeism" burlesc, sovietizat. În vîrful piramidei tronau, firește, „clasicii" învăţăturii „invincibile": Marx, Engels, Lenin şi, multă vreme, Stalin, la care se adăugau idolii locali: Mao, Ho Şi Min, Tito, Castro, Kim Ir Sen, Ceauşescu etc. Dată fiind pretenţia absolută, simulînd transcendenţa, a doctrinei comuniste, modelul modelului e unul biblic (iată că se verifică încă o dată că ateii programatici, militanţi, nu sînt decît credincioşi pe dos, obsedaţi de religiozitatea pe care o abjură). „Marii dascăli" reprezintă chipul plural al unei divinităţi secularizate. Naşterea lumii noi ce-i altceva decît o versiune laică a genezei? „Omul nou" e creat după chipul şi asemănarea „dascălilor", aşa cum omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Recunoaşterea modelului suprem în cei patru „dascăli" (la un moment dat, prin împingerea în umbră a lui Stalin, au rămas doar trei, ca o parodie a Sfintei Treimi!) constituie un act de credinţă. Punerea lor în discuţie, mai mult: simpla lor tratare ceva mai liberă, fie şi printr-o vagă nuanţă scăpată de sub controlul „organelor", reprezintă, în schimb, o erezie pasibilă de excomunicare şi de ardere pe rug. Un sobor de sfinţi înconjoară Sfînta Treime roşie. Proveniența lor este recentă, aidoma conducătorilor din toate domeniile de activitate, a „cadrelor de nădejde" în genere, „calificate" din mers, adică improvizate la modul cel mai

hazardat. Uneori sînt minori hipertrofiați, aduși pe primul plan al istoriei rescrise din dispoziția partidului, prin uzurparea adevăratelor figuri însemnate ale vieții politice, incomode întrucît ar întrupa concepția „burghezo-moșierească", „ideologia exploatatoare" etc. I.C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Filimon Sîrbu, Donca Simo, Olga Bancic, Vasile Roaită, în locul lui Ion Brătianu, Petre Carp, Titu Maiorescu, Ion I.C. Brătianu, C. Stere, Iuliu Maniu, Ion Mihalache. În literatură I. Păun-Pincio, D.Th. Neculuță, Al. Sahia, A. Toma, în locul unor Blaga, Arghezi, Ion Barbu, V. Voiculescu, Ion Pillat. Alteori apar de-a dreptul ficțiuni, plastografii în biografie și scenariu eroic, precum Stahanov și Zoia Kosmodemianskaia (primul, „ajutat" la o fabuloasă depășire de normă de către mai mulți mineri, cărora li s-a ordonat tăcere, sub amenințarea unei straşnice pedepse, a doua, o dezechilibrată psihic, ieșită din ospiciu, care, înainte de a distruge comandamentul german, a incendiat în neștire casele țărănești, fiind prinsă și predată autorităților de către proprietarii lor).

În fine, spre a consolida șchioapa hagiografie de partid, i s-au adăugat numele unor personalități de valoare reală. Pentru a merita cinstea „sanctificării" lor ideologice, acestea au trebuit să suporte însă o masivă operație de „ajustare" (botezată „reconsiderare"), care a dus la pocirea, cîteodată pînă la nerecunoaștere, a figurii lor. Am putea vorbi de o chirurgie antiestetică. Pușkin și Eminescu, Gogol și Tolstoi, Petöfi și Mickiewicz, Cehov și Caragiale, Ady și Bacovia, Turgheniev și Sadoveanu au fost aliniați, asemenea unor recruți, în frontul disciplinat al „idealului progresist", al „demascării", adică al prefigurării tărîmului paradiziac al comunismului pe care n-au fost în stare a-l percepe cu toată claritatea din pricina unor „limite ideologice" (lucru la îndemîna celui din urmă activist!). Evident, marii scriitori și artiști alcătuiau un cerc marginal al modelelor comuniste. Pontifii proletcultismului, criticii și istoricii literari aserviți, aveau grijă a le scoate la iveală

„deficiențele", „erorile", din stricta aplicare a supraparadigmei, *id est* a calapodului „luptei de clasă". „Cinstirea" ce li se acorda era în așa fel adusă din condei, încît să rezulte supremația clară a instanței politice și a nomenclaturii ce-o deservește, preluînd cu dezinvoltură sarcinile divinității. În ierarhia dominată de faraonii de partid, marii creatori, vii sau morți, nu erau decît subalterni, mai mult ori mai puțin nevrednici, ai depozitarilor autorizați ai dogmei.

Ce s-a petrecut după decembrie '89? A izbucnit un război rece al modelelor. Un război straniu, în care izbînda nu rezidă doar în înlăturarea unora dintre ele, ci și în „coexistența" lor „pașnică", într-un melanj subversiv. Unele „modele" ale trecutului vor a trece, camuflat, în prezent, salvîndu-se printr-o pe cît de ilegitimă pe atît de vicleană regrupare. A asocia pe Ceaușescu cu Ion Antonescu sau pe Adrian Păunescu cu Octavian Goga, dacă nu chiar cu Eminescu, ce reprezintă altceva decît o atare tentativă frauduloasă? Este Eugen Simion un lovinescian autentic? Cred că am răspuns, cu alte prilejuri, suficient de argumentat la o asemenea prezumție. Privind situația cu oarecare luare aminte, ne dăm seama că se înfruntă, în preajma noastră, două puncte de vedere asupra conceptului de model. Unul autoritar (pseudoclasic, oglindind un romantism pervertit, al „revoluției proletare" care a trecut rapid la „contrariul" său) și altul democratic (informat de un romantism regăsit întru demnitate a spiritului). Modelele autoritare, de sorginte ideologică, sînt în vădită pierdere de teren. Din această pricină recurg la o metodologie a subterfugiilor. Un procedeu, după cum am arătat, este cel al amestecului tendențios. Altul este al împingerii în primul eșalon a unor indivizi ce, sub trecutul regim, făceau parte din eșalonul doi ori se plasau chiar la coadă, fără însă a-l fi negat vreodată în esența sa. Animați de mentalitatea totalitară, aceștia profită de „amurgul zeilor" pe care i-au adorat, pentru a le lua locul. E o religie, aparent fără zei, în realitate cu zei deghizați, care își ascund puterea

politică sau (şi) economică, renunţînd la unele însemne exterioare ale ei, prea bătătoare la ochi, la fastul megaloman (cu toate că unii lideri nu renunţă nici măcar la o astfel de vanitate, străduindu-se a se substitui căpeteniilor partidului unic, aproape fără nici o schimbare de regie sau decor). Vor să pozeze în oameni noi, cu toate că stigmatele trecutului pe care le înfăţişează nu lasă nici un dubiu asupra naturii lor adevărate. Nerezistînd unei competiţii liberale, autoritarii nu se dau în lături de la agresivitate. Cultivă agresivitatea în virtutea zestrei lor genetice comuniste.

Ei, sau scribii lor de casă (au destui bani pentru a-i închiria), îi terfelesc cu ură, în afara oricăror scrupule etice, ba chiar şi în afara logicii ce ar trebui să asigure unitatea unei poziţii teoretice, fie şi eronate, pe toţi indezirabilii, adică pe adversarii de ieri şi de azi ai totalitarismului, pe cei ce stau la baza răsturnării din decembrie. Cu toate că au confiscat-o, nu-i iartă pe cei ce o întruchipează în gînd şi faptă. Batjocoresc nu doar busturile opozanţilor de frunte, dar îi contestă şi pe eroii Revoluţiei, punînd-o în contul unei „intervenţii străine", al unor „agenturi de spionaj", ca şi pe cei ai rezistenţei în munţi ori din perimetrul sinistru al Gulagului, ce rămîn pentru ei, ca şi pentru torţionarii lor, nişte „bandiţi", nişte „lepădături". Aşadar, deşi profitori ai schimbării, îi stropesc cu noroi pe autorii şi pe precursorii acesteia. Totodată fac mare caz de „valorile trecutului", cărora vor a le construi capele exclusiviste, în timp ce neagă valorile de seamă actuale ale culturii şi vieţii noastre civice. Îmbinarea confuză de criterii doctrinare, în creuzetul căreia internaţionalismul de extremă stîngă se întîlneşte cu naţionalismul de extremă dreaptă, e de asemenea simptomatic pentru conduita lor dereglată. Semnul comun sub care se plasează toate componenetele sale este violenţa. Se mai poate vorbi astfel de o conservare a autorităţii, trebuitoare oricărui model? Mai curînd credem că are loc o degringoladă a ei, un spectacol de demonie tulbure, descompusă, care obnu-

bilează orice încercare de raționalizare a mentalității în chestiune. Ea galopează către absurd. Putem avea în vedere, ca termen de comparație „nobil", mărturia tîrzie a lui Sartre, după care concepția lui realiza mai curînd anarhia decît sovietismul. Anarhie pe care Eugen Ionescu o punea pe seama resentimentelor de mic burghez ale filosofului existențialist, rebel împotriva condiției sale şi, prin exacerbare, împotriva lumii întregi. Iată cum idealul „revoluționar" al umanismului ajuns la „apogeul" său se întîlnește cu spiritul de revanşă, egoist, individualist, *ergo* antisocial(ist)! Dată fiind miza mare a contrariilor, mixtura lor poate dobîndi o înfățişare monstruoasă. Şi nu trebuie să mergem prea departe pentru a o constata...

Modelele romantismului liberal nu sînt nici ele scutite de o tensiune internă, generată de notele lor contradictorii. Paradigme relativ onorabile păstrează nu o dată urmele unei pasivități, ale unei prudențe „esopice" ori, dimpotrivă, ale unei dezlănțuiri sentimentale imprudente, ale unei exaltări ce nu se analizează şi, pe calea aceasta, spre a spune lucrurilor pe nume, se oferă compromisului. Desigur, marea, purificatoarea năzuință a intelectualilor noştri de bună credință a fost abolirea modelelor negative produse de totalitarism. Cultul paranoic al cîrmaciului, într-atît de vivace încît a sfîrşit prin a absorbi minicultul principalilor săi sateliți artificiali din trecut şi prezent, le-a creat un dezgust salutar, precum o reacție a sănătății psihice. Dar ce s-a opus listei de personaje „exemplare" alcătuită de foruri? Mai întîi, cîteva modele ale unei opoziții timide, mai curînd ale unei anume decantări ori nuanțări a standardului oficial. În contextul dat, dimensiunile lor au fost exagerate rapid, pînă la un soi de mitizare dublă. O mitizare naiv-insurgentă ce se desfăşura în paralel cu una pusă la cale de autorități. Acestea din urmă preluau în exploatare unele succese literare şi artistice, atît pentru a-şi subordona vocațiile respective, cît şi pentru a se împăuna cu rubrica de „victorii culturale" ale „socialismului" victorios prin definiție. Caz tipic:

N. Labiş. Împrejurarea că, talent neîndoielnic, chiar viguros, cîntăreţul *Primelor iubiri* a fost deopotrivă un protestatar şi un obedient, un decepţionat şi un propagandist ce încerca a făuri un limbaj mai credibil al propagandei, s-a uitat. Oricum, cultul acestui nefericit tînăr nu se poate explica decît prin situaţia generală. Fără a se pune chestiunea „eliminării" sale (pînă cînd ni se vor atribui intenţii pe care nu le avem?), socotim că faima lui suferă (a început deja a suferi) o semnificativă reducţie. Mitul lui Nichita Stănescu, de o amploare considerabil sporită şi cu efecte ce par mult mai profunde în anomalia sa, s-a constituit, în bună măsură, pe aceleaşi coordonate, aşa încît precedentul labişian ni se prezintă, în raport cu acesta, nu altminteri decît o repetiţie generală. Şi într-o situaţie şi în cealaltă, instituţionalizarea, adică intervenţia puterii, este elocventă. N-a fost vorba, aşa cum afirmă azi nostalgicii perioadei totalitare, de o afirmare normală a unor talente, de îmbrăţişarea lor normală de către mulţimile de cititori entuziaşti, ci de un fenomen mai complex, în cadrul căruia puritatea recepţiei s-a impurificat prin ideologizare, exces, fetişism, adică prin înăbuşirea spiritului critic, ceea ce a făcut cu putinţă manipularea şi trucarea valorilor. E indiscutabil că acestea n-au rămas egale cu ele însele, nici la nivelul emisiei, nici la nivelul recepţiei. Nu puterea a „cedat", admirînd sincer pe noii creatori, ci destinul acestora a fost marcat de imixtiunea puterii, de pornirile ei pîngăritoare şi anexioniste.

Alte modele relative: Marin Preda, Geo Bogza, Eugen Jebeleanu. În mod cert, la timpul corespunzător reputaţiei lor „democratice", ei au reprezentat întrucîtva o formă de opoziţie la regimul comunist. S-au împotrivit, în unele momente, unor ingerinţe excesive, unor dogmatici stridenţi. Dar traiectoria biografiei şi a scrisului lor este ambiguă. Înainte de, sau odată cu actele lor inconformiste, au servit masiv puterea totalitară, au ilustrat cu vîrf şi îndesat ceea ce se cheamă realismul-socialist. Aidoma lui Ianus, au două chipuri. Recunoscînd valoa-

rea estetică a producției lor precum și unele acțiuni de demnitate profesională și cetățenească, nu putem uita prestația lor în direcția contrară și nici lipsa de fermitate, ocolirea ultimelor consecințe ale unei poziții de ruptură cu „linia" oficială, ce s-ar fi lăsat mai mult ca sigur cu neplăceri personale. Prețiosul lor statut social privilegiat, confortul lor sporit nu trebuiau cu nici un preț tulburate. De unde inconsecvența și insuficiența de accent a protestului lor. Nu strică a ne aminti propozițiile prin care-i judeca I. Negoițescu, în cursul unui dialog cu Emil Hurezeanu, din 1988: „Un Geo Bogza, ca și un Eugen Jebeleanu, oricît ar fi ei de cumsecade și de cu bun simț, sînt copleșiți de același fanatism: ei continuă și azi să creadă în viitorul comunismului și consideră îngrozitoarea perioadă actuală doar ca o etapă amendabilă, pe calea realizării oribilei lor utopii. Ei nu-și dau seama, în fanatismul care le închide ochii, le încleștează gura și le amorțește mîna ce ține condeiul, că devin astfel uneltele, fără îndoială involuntare, ale călăilor poporului nostru și totodată un rău exemplu pentru scriitorii români, căci contribuie la dezarmarea conștiințelor. Istoria îi va judeca aspru și micul lor talent nu va fi în măsură să-i apere. Dacă ar fi trăit o decepție, dacă și-ar fi pierdut credința în comunism, ar fi fost datori față de cei ce s-au lăsat înșelați de dînșii, să o declare limpede, cum au făcut-o și alți comuniști, în alte țări". Ceea ce scriitorii în chestiune n-au făcut-o niciodată! Azi, calitatea lor de modele s-a perimat. Și-au trăit traiul. În corectă conștiință, acestea păstrează doar un sens istoric. Uneori, din păcate, se pun chiar de-a curmezișul istoriei. Astfel, prețuirea ce se poate acorda unui creator ca Marin Preda s-a transformat într-un „predism" îngust și intolerant, care interzice orice discuție deschisă în jurul lui, spre paguba vădită a acestuia. La fel stau lucrurile și cu autorul *Necuvintelor,* confiscat de un club de admirație furioasă, care-și imaginează că e și eternă. Oare suporterii lor nu-și dau seama că evoluția conștiinței literare nu poate fi zăgăzuită? Că, pretinzîndu-se descendenți ai lui E.

Lovinescu, ar fi trebuit măcar să ia în considerare teza mutației valorilor estetice? Că, în cele din urmă, ei înşişi riscă a deveni un balast al supraviețuirii scriitorilor pe care-i idolatrizează cu prea puțină responsabilitate?

În orice caz, atari modele, acoperite, precum nişte icoane falsificate, de aurul calp al „epocii de aur", nu suportă alăturarea de altele, despre care înainte de 1989 era interzis a se vorbi public. Modele ce pot confirma o deplină integritate morală, o statornicie achitată cu mari suferințe sufleteşti şi fizice, în care se concentrează, izbăvitor, întreaga putere de rezistență şi lealitate a societății româneşti, asumîndu-şi la nevoie martiriul: Mircea Vulcănescu, Gheorghe Brătianu, V. Voiculescu, Lucian Blaga, Constant Tonegaru, Ion Caraion, Dan Botta, N. Steinhardt, Petre Țuțea, Ovidiu Cotruş. Şi, desigur, Doina Cornea. Altă calitate, alt destin! Dacă pentru diverşi nemulțumiți ocazionali, încurcați în plasa unor țîfne şi vanități, protestatari de duminică ori rezistenți de cafenea, eventual cu masa boiereşte rezervată, temători a-şi pierde oarecari privilegii şi comodități cu care s-au deprins din vremea stalinismului, pe ale cărui state de plată figurau pe poziții avansate, lupta cu Diavolul a fost o utopie practicată cu scepticism şi cu o elegantă precauție (cel mult), pentru cei înşirați mai sus, sub stigmatul victimizării, a fost o zguduitoare realitate. Prestigiul lor ia naştere din suferință. Din legătura de nedesfăcut dintre faptă şi cuvînt, dintre faptă şi faptă, dintre cuvînt şi cuvînt. Dacă le adăugăm pe cîțiva, de la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca la Goma, Tudoran şi Calciu Dumitreasa, neînfricați şi cunoscuți militanți din diaspora, obținem acel şir de modele la care putem aspira, a căror calmă, lipsită de ifose înălțime ne tonifiază, ne îndeamnă la perfecționarea de sine. Nu e nevoie de reclamă sau de sforțări propagandistice pentru a le impune. Ele se impun singure, treptat, cu autoritatea autenticității. Sînt modelele pe care le-am aşteptat atît amar de vreme. Romantismul lor activ (idealismul lor, dens, dus

pînă la sacrificiu), spală tagma inteligheņţiei noastre de păcatele sale bine ştiute. Indecizia, ispita avantajelor, fariseismul, laşitatea, politica jumătăţilor de măsură, spre a nu mai vorbi de oportunismul făţiş, grosolan, ce i-a caracterizat (îi caracterizează) pe mulţi dintre noi, pot fi neutralizate de simpla luare la cunoştinţă a existenţei lor. O luare la cunoştinţă onestă şi receptivă. Asemenea personalităţi sînt acum adevăratele noastre modele.

O Cassandră a criticii: Monica Lovinescu

Nume legendar prin prezența sa pluridecenală, alături de Virgil Ierunca, la microfonul Europei Libere, Monica Lovinescu se înfățișează pentru prima dată cititorilor din România cu o carte cît se poate de caracteristică: o culegere de comentarii radiofonice, intitulată *Unde scurte* (Ed. Humanitas, 1990, apărută mai întîi la Ed. Limite, Madrid, 1978). Textele acoperă perioada 1962-1971, așadar, perioada aproximativei „liberalizări", exprimînd o „obsesie" mărturisită a autoarei: „soarta literaturii române". Într-atît ele plutesc în văzduhul conștiinței noastre, într-atît se confundă cu timbrul de neuitat al rostirii lor inițiale, încît ni se pare greu să trecem de la oralitatea casantă, căreia i-au fost hărăzite, la privelișteа lor tipărită, nu mai puțin casantă, conservînd însă o notă misterioasă, oraculară, a liberei rostiri receptate în condiții de clandestinitate. În filigranul lor se profilează o figură de Cassandră. Monica Lovinescu a avut/are darul de a sesiza defecțiunile, anomaliile, frustările, într-un cuvînt nenorocul unei epoci dificile, poate cea mai dificilă din cîte a cunoscut evoluția literelor noastre. Și nu doar de a le sesiza, ci de a le pre-vedea urmările. Limbajul său e solemn-îndurerat, într-o perspectivă transpersonală, de dramatism istoric: „Nu pot fi nici observator, nici judecător. Las observația străinilor și judecata, celor de apoi. Deocamdată «aici şezum și plînsem» împreună". Deși asumîndu-și o „distanță a privirii" generatoare de obiectivitate, ca și o „distanță

geografică" precum o condiție dureros obligatorie a libertății, Monica Lovinescu și-a impus, ca o veritabilă profetesă, un „cifru", trebuitor pentru a-i feri de consecințele unor dezvăluiri totale pe autorii vizați: „Pot într-adevăr să spun totul? Nu. Sînt obligată să respect un anume cifru al prudenței. Și atîta timp cît literatura în România se va traduce și într-o fișă de poliție, așa va trebui să fie. Altfel, printr-o limpezire prea deplină a situațiilor și a textelor – devii complicele involuntar al dosarului pe care îl are fiecare scriitor, fiecare om, în celula cea mai aerisită a României, dar din care n-au dispărut toate zăbrelele". Dar această ocrotire parțială a celor mai curajoși n-o oprește a revela răul, care capătă dimensiuni uriașe, care se revarsă în viitor. Dimpotrivă, accentuează o atare îndatorire. E lesne de constatat că paginile scrise cu destui ani în urmă pun chestiuni ce rezonează în timp, ce ajung pînă la preocupările, crispările, durerile, așteptările, neîmplinirile noastre și chiar pînă la termenii noștri postrevoluționari. Lecția de intransigență se dovedește a fi vizionară. Astfel, Monica Lovinescu vorbește, *avant la lettre*, despre „originalitatea «cazului» românesc în procesul de liberalizare a Răsăritului". Nu se potrivesc oare asemenea aprecieri, ca o mănușă, clipei de față: „Din înțelepciune, spun unii, din lipsă de combativitate, pretind alții, dintr-o mie de motive, bune, rele sau amestecate, intelectualii români au urmat la început o cale cu totul aparte"? Criticul ne mustră cu mîhnire pentru că România e „una din rarele țări cu regim comunist în care intelectualitatea nu s-a transformat în «inteligheția»", dînd noțiunii sensul de „elită a spiritului care devine și o elită a curajului civic". Am avut neșansa, cel puțin pînă la un punct, de a ne deosebi astfel de Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Rusia, state în care fărădelegile stalinismului au fost puse în discuție, în care contestarea regimului comunist a pornit de jos în sus, de multe ori din rîndul scriitorilor și al intelectualilor. La noi, în schimb, „teroarea stalinistă a fost pusă între parantezele tăcerii. Literatura nu s-a ocupat de ea.

La foarte puțini scriitori – n-ai nevoie de degetele unei mîini pentru a-i număra – mai circulă, prin romane, cîte un personaj care a fost arestat, o greșeală în colectivizare, un non-sens în aplicarea legii". „Liberalizarea" noastră, poruncită de conducere, s-a tradus, crede Monica Lovinescu, într-o literatură de evaziune, strict estetică, respectînd, cu puține excepții, „tabuurile esențiale", deci crimele și abuzurile tipic comuniste care s-au săvîrșit pe tot parcursul totalitarismului și din care, unele, putem adăuga, au continuat și după decembrie, pînă azi. Literatura terorii n-a avut, sub pana scriitorilor români, decît întrupări sporadice: „În timp ce în alte țări, pana alerga prea repede pe hîrtie pentru că avea prea multe de dezvăluit, de mărturisit, pentru că trebuiau secate toate bălțile minciunii, ipocriziei, mîlul moral, la noi se lucra cu migală la cuvînt, se încerca saltul în contemporaneitate nu prin tematică, ci prin forme". N-am avut, din păcate, un Soljenițîn, un Pasternak, un Tibor Dery, un Mrozek, un Andreievski. În direcția contestării, „nici o operă majoră deci. În schimb, generalizarea talentului". Paradoxal-amară generalizare! Și iată că în acest climat al uitării culpabile, al eludării abile, al compromisului mai mult sau mai puțin sofisticat, s-a ivit complicitatea puterii „emanate" cu așa-zișii „teroriști", care au comis odioasele crime de la finele anului 1989. Sub pulpana aceleiași puteri a avut loc mineriada, care a siderat lumea civilizată. Timpurile se amestecă, așa cum a prevăzut Cassandra. Lanțul sîngeroaselor împrejurări trece dincolo de spațiul cărții, în spațiul nostru cotidian: „Poate că niciodată nu s-a mai întîmplat așa ceva în istoria României, fertilă totuși în încercări și nefericiri de tot felul: România nu mai are morți. Cimitirele reale sînt acoperite de giulgiul tăcerii". Și următoarea predicție, în lumina dureroasă a cărcia putem zări siluete de scriitori actuali, care clamează apolitismul, retragerea, lipsa de răspundere civică: „Cît despre supraviețuitori, ei se pot întoarce dacă acceptă aceeași lege a uitării: pocăiți de inocența lor, muți asupra trecutului,

punîndu-se pe ei înşişi între aceleaşi paranteze ale camuflării". Iată şi alte rînduri care ne frisonează prin actualitatea lor, de parcă n-ar fi fost scrise cu aproape douăzeci de ani în urmă: „Mediul literar românesc se confundă cu o geografie complicată şi în continuă mişcare, curajoşii de ieri devenind deodată neutrii de azi, iar compromişii de altădată metamorfozîndu-se în opozanţi îndîrjiţi". Sau: „Faptul că o majoritate de scriitori s-a aflat disponibilă pentru a executa, în clipa unui vot secret, ordinele oculte ale partidului, ne obligă să constatăm că frica funcţionează mai departe ca un motor secret, chiar acum cînd o parte din motivările ei de altădată au dispărut". Sau, în chip de corosivă concluzie: „Conformismul poate astfel să se transforme într-un reflex de tip aproape pavlovian". Este detectată cu sagacitate şi lipsa de „angajare" ideologică reală, farsa aderenţei la marxism-leninism, la „linia" partidului, care ascundea doar mobiluri ariviste, „o sete de parvenire socială fără precedent". Lamentabila versatilitate a unor Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Dan Zamfirescu, M. Ungheanu etc., izbitoarea lor alienare etică, sînt aici fixate în principiu: „În România, cel puţin, printre scriitori (dar nu numai printre ei), denumirile comunist sau stalinist n-au prea mare sens. Partidul s-a umflat din oportunism, uneori din necesitate, nu din convingeri. După fraza unui comunist român din vechea gardă: «Puţini am fost, mulţi am rămas». Aceşti «mulţi» nu-şi feresc credinţa, ci scaunele. N-au avut drame de conştiinţă în momentul destalinizării, ci numai probleme de adaptare". Şi încă un pasaj, care, citit cu ochii noştri de azi, vaticinează, într-un fel anevoie de tăgăduit, referitor la aspectele de conjectură ale Revoluţiei precum şi la diversiunea naţionalistă ce, în urma ei, s-a lăţit pînă la proporţii de coşmar: „Revoluţia este o figură – de stil? – a celor care azi, dorind să se delimiteze faţă de Kremlin, îşi inventează, patetic dar fals, împămînteniri şi rădăcini". Avem a face cu o continuitate a „siluirii" spiritualităţii noastre, cu un tribut plătit nu sub formă pecuniară, aşa cum ni-l pretindeau

turcii, ci în moneda conştiinţei, aşa cum ni l-au pretins exponenţii totalitarismului roşu: „Şi continuăm să-l plătim – mai la fereală– atîta timp cît ne slujim de ideologia lor. Nici o «revoluţie» imaginară nu poate schimba acest blestem". Evident, oportunismul naşte oportunism. Azi, ca şi ieri, o seamă de oponenţi autentici ori trucaţi trec de cealaltă parte a baricadei, de partea puterii instituţionalizate, dispensatoare de avantaje, apropiindu-se de veteranii colaborationismului, în mare parte reactivaţi şi ei în atmosfera confuziei dirijate: „În această atmosferă de descurajare, de ipocrizie şi de teamă, se iveşte printre tinerii protestatari de ieri, o nouă gardă a compromisului care-şi întemeiază o carieră rapidă pe buna conştiinţă pe care i-o dă – sau se preface că i-o dă – această primejdie metamorfozată în tragere pe sfoară. Din această tulburare a apelor, reapar şi vechii stalinişti care încearcă o operaţie de reîngheţ". Vorbe ce par izvorîte din observarea celor mai recente împrejurări!

Imagine a unei epoci sumbre, în ciuda temporarei şi, în fond, insidioasei liberalizări, volumul Monicăi Lovinescu nu e mai puţin sumbru în majoritatea propoziţiilor sale. Firește, sînt relevate şi valori, merite, împliniri, dar ele se plasează într-un context aberant, vrăjmaş, al actului creator, avînd aerul unor excepţii, al unor insule pierdute pe întinderea unei mări furioase. Genul proxim e coşmarescul. Accentul cade pe compromis, pe contrafacere, pe impostură. Ingerinţele politice sînt semnalate aproape pretutindeni. Noua Cassandră a beneficiat de tristul privilegiu de a vorbi din exil, unde nu avea altă reţinere decît cea pe care singură şi-a impus-o, după cum am văzut, spre a-i feri pe confraţii din ţară de o involuntară „complicitate" la represiunea care-i pîndea. Explicabil, a vorbit cu precădere despre ceea ce nu se putea spune la noi. Ne îndreptăm, prin urmare, atenţia, spre numeroasele elemente de rechizitoriu ale discursului său. Prin adevărul lor incisiv, în care ne recunoaştem frecvent propriile observaţii şi judecăţi interzise, propriile stări afective jugulate, ele alcătuiesc un

document de prim rang al conştiinţei literare româneşti, degrevate de odioasele manifestări ale cenzurii şi ale autocenzurii. Un document echivalent cu o restituire a eticului drept o condiţie *sine qua non* a esteticului: „Pentru a pătrunde din nou în literatură – după zodia realismului socialist care o anulase – se cere un inevitabil popas pe pragul etic", mărturiseşte Monica Lovinescu. „De pe acest prag am privit mai ales, fără a-l confunda însă o clipă cu un criteriu estetic". De pe acest prag necesar al bunului simţ, care analizează şi sancţionează, sînt indicate cîteva fenomene generale. Bunăoară, cel al aservirii principiului estetic unei morale inverse, pervertite: „Unui scriitor ascensiunea în partid, în organizaţii ca Uniunea Scriitorilor, sau chiar la direcţia revistelor, nu-i asigură numai avantaje materiale. Funcţia socială se poate transforma şi în criteriu estetic. Critica se opreşte pe pragul funcţiei sociale, sau chiar devine delirantă". Literaţilor care au dobîndit ranguri de partid li se crea un statut de tabuizare: „Cine, în toată România, a îndrăznit să critice cercetările sociologice ale lui Miron Constantinescu? Cine şi-a îngăduit rezerve faţă de «operele» lui Dumitru Ghişe? Faţă de lucrarea sa despre existenţialism – o vulgarizare lipsită de orice umbră de originalitate, sau de penibila sa prefaţă la *Trilogia Culturii,* în care acest funcţionar de partid, umflat de propria sa mediocritate, dădea lecţii de metodă filosofică lui Lucian Blaga?". Complementar, anumite funcţii se asociau automat cu elogiul, nu o dată dilatat fără jenă. Mai întîi de toate, funcţia de preşedinte al Uniunii Scriitorilor oferea „un loc încă din viaţă în Panteonul literelor". Astfel, „Mihai Beniuc a fost transformat la vremea lui în geniu naţional, Demostene Botez, în poet major, iar Zaharia Stancu este tămîiat de mai toţi criticii – chiar şi (de) esteţi rafinaţi, care n-au cum să-i guste romanele". Nu e surprinzător faptul că poziţia de preşedinte al obştii scriitoriceşti era vînată cu ardoare: „Dacă mai adăugăm alte beneficii, ca posibilitatea de a oferi o largă ospitalitate, pe banii Uniunii, editorilor şi

traducărorilor care te vor publica apoi în străinătate, indiferent de lipsa de răsunet pe care o va avea opera ta, cum să nu fim surprinşi de luptele electorale din jurul unui astfel de post?" Dar acesta nu era singurul post rentabil, în măsură a asigura un artificial succes critic, o popularitate regizată: „Sînt şi funcţii mai modeste, în stare să asigure valorificarea estetică a operei. Redactorii ziarelor literare din Bucureşti – şi niciodată ziarele n-au avut atîţia redactori – sînt siguri că volumele lor vor fi recenzate, imediat ce apar. Un post de redactor, bine mînuit, poate aduce deci şi el unele foloase estetice, chiar dacă nu asigură inviolabilităţi de tipul funcţiilor precedente". Victimele unui astfel de sistem mixt, administrativ-critic, erau, normal, autorii onești, străini de compromisuri politice şi de adulare, care înţelegeau scrisul ca pe o expresie integrală a conştiinţei lor: „În schimb, scriitori care n-au urcat nici o treaptă pe scara ascensiunii, care se menţin voit în afara oricărui joc, care nu se află la nici o gazetă, şi care nu pot asigura nimănui nici un serviciu, pot aştepta multă vreme cronica ce-i va scoate dintr-o îngăduitoare indiferenţă". Un efect al acestui mediu viciat, în care funcţia şi poziţia socială se prefăceau în criteriu estetic, „iar lipsa de funcţie (devenea – n.n.) un motiv de rezerve, indiferenţă sau uitare", îl reprezenta o destabilizare a criticii în ansamblul său, care, chiar dacă avem în vedere activitatea unor critici de relativ bună conduită, nu se putea sustrage oscilaţiei între entuziasme clişeizate şi omisiuni: „Chiar dacă faza numită, cu un eufemism, a «sociologismului vulgar», este depăşită în critica de azi, sociologia nu este, după cum vedem, cu totul absentă din judecăţile estetice, din entuziasmul sau lapsusurile multor, foarte multor cronicari. Că există printre critici şi excepţii, este adevărat. Dar şi aceştia din urmă îşi pot cel mult îngădui să nu tămîieze, să tacă. Nu şi să atace «operele» mai marilor politici". Atari „omisiuni" sînt, în largă măsură, suplinite de *Undele scurte* ale Monicăi Lovinescu. Principalul lor interes rezidă, credem, în blamarea unor colabo-

raționiști de diverse grade, la care demisia morală s-a împletit totdeauna cu o rătăcire literară. Se află aici o pildă a necesității îmbinării criteriului estetic cu cel etic, care îmbinare, indiferent de posibilele speculații, funcționează în concret ca o probă infailibilă a valorii creației. Cei mai ilustrativi sînt, indiscutabil, tenorii comunismului (termenul de tenori e unul favorit al autoarei), scriitori ce s-au găsit în fruntea acțiunii de mutilare și asasinare a producției literare și a magistraturii critice. Lor li se acordă un loc, deloc invidiabil, în prim-planul imposturii, al impudoarei, al grotescului, care e, deseori, și prim-planul cărții. Mihai Beniuc e „un fost poet care ajunsese să confunde cuvîntul cu delațiunea polițistă. Pentru ca să nu uităm niciodată că Mihai Beniuc, printre atîtea păcate capitale, a înfăptuit unul de care va avea să răspundă în fața viitorului. În romanul său *Pe muchie de cuțit,* Mihai Beniuc, rîvnind la gloria de a fi singurul mare poet ardelean în viață, s-a hotărît să încerce suprimarea aceluia care îi sta în cale prin talent și atitudine, Lucian Blaga". În aceleași ape mîloase ale denunțului se scălda și autorul romanului *Desculț:* „Zaharia Stancu s-a specializat în relațiile cu scriitorii contestatari ai Răsăritului. Relații – înseamnă la el, atac. La adăpostul puterii și păzindu-și scaunul care i-a fost oferit, Zaharia Stancu a atacat sistematic pe scriitorii revoluției maghiare și a scris un articol memorabil – mai memorabil decît toate romanele sale reunite – despre Pasternak, cu acest titlul: *Pasternak? N-am auzit de Pasternak".* Și, bineînțeles, aceeași practică de sicofant a început-o de timpuriu și autorul *Groapei,* uns într-o vreme cu impozanta calitate de membru al c.c.: „Numirile de scriitori în Comitetul Central – în afară de infime excepții – s-au făcut și ele după criterii vechi, alegîndu-se sistematic personalitățile compromise sau mediocrițățile încercate. Cu astfel de scriitori, nici o frică de critică. Și nici măcar de o valoarea reprezentativă nu poate fi vorba: departe de a voi să vorbească în numele confraților lor, acești scriitori, în cele mai multe cazuri, vor vorbi împotriva

colegilor. Unul dintre ei a şi început să-şi denunţe confraţii mai puţin conformişti. E vorba de Eugen Barbu care, de cînd nu-i mai sînt lăudate operele pe prima pagină a ziarelor, suferă de un atiintelectualism acut şi de nu mai puţin declarată nostalgie a epocii realismului socialist". Amuzant, „Principele" de Cuţarida suferă şi de o ilegitimitate pe care încearcă a o masca, revendicînd un înaintaş ilustru: „În acest denunţ al confraţilor care nu se ocupă «partinic» de «actualitate», Eugen Barbu şi-a găsit un înaintaş, cel puţin neaşteptat. Pe Eminescu! Eminescu, scrie negru pe alb Eugen Barbu, făcea, de fapt, în articolele politice «realism socialist». E drept, critic, dat fiind că «realitatea timpului său era înfiorătoare». Pe cînd acum, toată lumea ştiind cît de trandafirie este realitatea, Eugen Barbu se poate deda la un realism socialist al laudei integrale". I se alătură lui Barbu un alt nomenclaturist cultural, Mihnea Gheorghiu, care face şi el o critică „angajată", asociind delaţiunea cu triumfalismul deşănţat: „Mihnea Gheorghiu denunţă, în faţa lui Nicolae Ceauşescu, «misticismele» din poezia lui Leonid Dimov. Eugen Barbu vînează nepatrioţi, şi cu toţii tabără împotriva «onirişţilor». Ne putem lesne da seama, în asemenea condiţii, ce înseamnă exact îndemnul la «adevăr». Mai ales din gura cuiva care-l asemuie pe Lenin cu... Dante". Un oportunist lilial, ca să zicem aşa, este Edgar Papu, care încearcă a-şi disimula gestul propagandistic cu ajutorul unei tendenţiozităţi teoretice: „Edgar Papu încearcă să reînvie criteriul, atît de compromis, al «optimismului» şi să facă din el, nici mai mult nici mai puţin, decît «o condiţie fundamentală a adevărului operei, certificîndu-i autenticitatea» (...) E simplu, nu-i aşa? Nu e simplu, e trist. Deoarece nu de o atitudine literară («optimistă» sau «pesimistă») e vorba aici, fiecare putînd să aibă adepţii ei. Ci de ceea ce a fost săvîrşit împotriva literaturii române, în numele optimismului obligatoriu, timp de douăzeci de ani şi ceva. Edgar Papu ştie foarte bine acest lucru, l-a trăit, l-a suferit. Numai o amnezie ar putea explica ce i se întîmplă acum".

Evident, e un fel de a vorbi, căci nu amnezia lămureşte atitudinea demisionară, din ce în ce mai agravantă, a părintelui protocronismului, care, la ora actuală, face parte din garda personală a directorului „României Mari"...

Dar dincolo de asemenea cazuri notorii, clasate în opinia publică, există altele, ale unor autori la prima vedere mai onorabili, al căror trecut dubios (ori de-a dreptul ruşinos) a fost între timp uitat (uneori n-a atras atenţia niciodată), în circumstanţele unei fluidităţi a conştiinţei literare autohtone, care s-a simţit nu o dată stînjenită de povara vinovăţiei sale. Încălcările moralei n-au fost totdeauna spectaculoase şi neîntrerupte, îmbrăcînd forme cu atît mai primejdioase, cu cît aveau dibăcia de a se ascunde după unele atitudini rezonabile. E o zonă de penumbre, pe care istoria literară a epocii contemporane, atîta cîtă s-a putut face, n-a explorat-o nici pe departe aşa cum s-ar fi cuvenit. O zonă de echivocuri ale virtuţilor proclamate de cvasitotalitatea comentariilor credule, nesigure, neglijente, cenzurate ori interesate, adică de cvasitotalitatea pur şi simplu a comentariilor. În calitatea ei de Cassandră, Monica Lovinescu ghiceşte nu doar în viitor, ci şi în trecut. Ghiceşte într-un trecut încă prea puţin restabilit, enigmatic, a cărui cunoaştere e însă strict necesară pentru echilibrul nostru spiritual, pentru efortul nostru constructiv. Căci revelarea celor petrecute, cu exactitate şi fără păgubitoare menajamente, fără convenienţe mistificatoare şi fără ipocrizii, contribuie la explicarea a ceea ce se întîmplă în prezent şi prefigurează viitorul. Avem nevoie de adevărul întreg, ştergînd deosebirile între ceea ce ar fi oportun de afirmat şi ceea ce n-ar fi, dintre ceea ce ar reprezenta prestigiul indiscutabil şi ipostazele lui discutabile. Adică de o cunoaştere neîngrădită, aptă a înlătura prejudecăţile... Cititorii dispuşi a vedea într-un inconsecvent prozator şi suspect disident, cu o rapidă ascensiune politică, sub egida Frontului, un ins imaculat, pot întîlni, sub condeiul Monicăi Lovinescu, nişte preciziuni dezamăgitoare: „Aurel Dragoş

Munteanu, care într-un delir de arivism își începea articolele cu Dante, le continua cu Marx și le încheia cu Nicolae Ceaușescu, pentru a justifica printr-o astfel de filiație sui-generis, necesitatea «revoluției culturale»". Nici măcar un cărturar de incontestabilă vocație și productivitate, înclinat, s-ar părea, spre nesocotirea deșertăciunilor lumești în temeiul unei cucernicii structurale, precum Nicolae Balotă, n-a scăpat ispitelor conjuncturalismului, căruia i-a adus ofrande într-un loc pe cît de vizibil, pe atît de stînjenitor: „Imediat ce se află în paginile „Scînteii", autorii cei mai personali își părăsesc și stilul și viziunea pentru a se îmbrăca în veșmintele cenușii de rigoare. Limba moartă e ca un bilet de liberă trecere, de care se servesc toți pentru a exprima adevăruri oficiale. Dacă n-ar fi semnătura, desfidem pe oricine să recunoască în articolele sale umaniste (punem «umanismul» între ghilimelele socialismului, așa cum a fost, și mai e încă trăit în România) pe eseistul rafinat care este Nicolae Balotă. Într-atîta, încît la primul articol, în ciuda acestei semnături, am șovăit: ne aflam, poate, în fața unei erori de tipar. N-aveam dreptate, și articolele următoare ne-au lămurit: greșeala nu era de tipar, ci de conștiință". Un alt personaj tratat neconvențional e George Ivașcu. Dincolo de meritele lui incontestabile, legate de orientarea „României literare" și de prețuirea acordată lui Nicolae Manolescu, care i-a păstrat o caldă gratitudine, acesta a fost, totuși, un om al adaptării, un șambelan al noilor curți, cu șira spinării flexibilă, înzestrat cu iscusințele trebuitoare dobîndirii și menținerii unor „situații". Nu e necesar să-l idealizăm. Ca și alți oameni de litere aserviți regimului comunist, care au avut un anume rol „pozitiv", el era un ambivalent, un ambiguu. Monica Lovinescu ne oferă în acest sens cîteva dovezi convingătoare, spicuite din amplul articol apărut în „Contemporanul", cu prilejul discuției ordonate de către partid asupra faimoasei antologii de poezie română modernă a lui Nicolae Manolescu: „Documentul principal rămîne (...) articolul lui George Ivașcu. De fapt nu interesează

autorul, ci tendința. De altminteri e o proză de tribună: limbaj oficios, argumentație căznită, referințe la putere. Nu un om o semnează ci, în spatele lui, o cohortă de văduviți ai notorietății. Loviți de absența lor din antologie". Actul inavuabil al participării la represaliile dictate de oficialități (între „absenții" ce le-au alertat erau Eugen Jebelcanu, Geo Bogza, Radu Boureanu, Mihai Beniuc, Maria Banuș) duce la un montaj de sofisme, de aserțiuni șubrede, dezolante în scrisul unui istoric literar: „Sîntem înecați într-un lung și inutil tablou istoric spre a ni se dovedi că orice antologie este, și trebuie să fie, un act civic și obiectiv. Este citat Maiorescu pentru a se justifica – paradoxal – un criteriu neestetic. Ni se dau exemple din străinătate (aici G. Ivașcu se dovedește original, socotindu-l pe Seghers drept un «poet necontestat» – așa se clădesc reputațiile la București...). Se uită însă că cele mai interesante antologii au fost cele «subiective» și, de ce nu, firește, nedrepte, dezvăluind personalitatea autorului, ca aceea a lui Thierry Maulnier, de pildă". Putem întări opinia Monicăi Lovinescu prin consemnarea unei mici experiențe personale. La un moment dat, am fost atacat de către „Săptămîna", în maniera ei curentă, pentru un text ce a văzut lumina tiparului în „România literară", de sub direcția lui G. Ivașcu. Bineînțeles, am vrut să răspund în coloanele acesteia din urmă, așa cum mă îndreptățea un elementar principiu de comportare în publicistică. Spre surprinderea mea, G. Dimisianu mi-a comunicat că nu e posibil, dîndu-mi de înțeles că directorul său n-ar vrea „să se pună rău" cu revista condusă de Eugen Barbu. Am fost, așadar, sacrificat de dragul unei armonii factice, la nivelul posturilor de conducere... O amintire a Monicăi Lovinescu provoacă o asociere imprevizibilă. Autoarea ne relatează că, la un examen pe care l-a trecut, prin 1946, la Facultatea de Litere din București, cu G. Călinescu, a primit o întrebare maliționsă la care a refuzat să răspundă: „Să-mi vorbești de E. Lovinescu, să-mi spui dacă este un mare critic". Pentru a urma astfel: „Mi-am adus aminte de ea

ori de cîte ori circumstanțele m-au obligat să apăr opera tatălui meu. Cînd N. Tertulian publica în 1956 un volum intitulat *E. Lovinescu sau contradicțiile estetismului,* sau cînd, mai recent, în numărul 16 al «Luceafărului» (1962), Ov.S. Crohmălniceanu, cu mai puține scrupule decît N. Tertulian, care cel puțin nu deforma citatele, dădea despre E. Lovinescu o imagine cadrînd destul de bine cu injuriile de pe vremea stalinismului integral. (...) Şi n-aş fi ieşit din această rezervă dacă, în țară, condițiile n-ar fi fost de aşa natură, încît nimeni nu putea replica nici lui Tertulian, nici lui Crohmălniceanu, nici restabili citatul trunchiat, nici aminti omisiunea practicată, nici lupta împotriva neadevărului flagrant". Din păcate, nu mulți își aduc aminte de asemenea lipsite de scrupule procedee ale celor doi exegeți, care, fără nici o explicație, au trecut pe pozițiile literare pe care altădată le condamnau, vituperînd, şi nu fără efect asupra situației literare şi existențiale a unor confrați ce înțelegeau a-şi păstra demnitatea, împotriva decadentismului, cosmopolitismului, idealismului, a artei burgheze putrede! Ei s-au sustras, astfel, pînă azi unei drepte analize a traiectoriei lor literare, care e departe de a fi unitară, e departe de a fi pe de-a-ntregul stimabilă. O analiză de care istoria literară nu se poate dispensa. Şi nu strică să cunoaştem mai îndeaproape şi alte aspecte ale trecutului apropiat. De pildă, cedările şi cochetăriile cu puterea ale lui Nichita Stănescu, care ne-ar obliga la mai multă circumspecție față de tendința frivolă de a-l proclama o conştiință „pură", „absolută", un fel de nou Eminescu, vai, şi din punct de vedere etic: „La destul de mici intervale, mi-a fost dat, în ultima vreme, să citesc în presa de la Bucureşti, cîteva articole ale unui tînăr scriitor, care aduc aminte de vremuri, încă apropiate, dar din nefericire nu fără întoarcere, în care plecăciunea şi nesinceritatea erau tributul cotidian al mai tuturor oamenilor de condei din România. Tînărul scriitor este printre cei mai talentați poeți ai clipei de față: Nichita Stănescu". Autorul *Necuvintelor*, ce n-a ezitat a se asocia unei

delegații care s-a înfățișat dictatorului pentru a-i cere aplicarea „mai fermă" a politicii de partid în cultură, aplicare pasă-mi-te sabotată de către marea majoritate a membrilor Uniunii Scriitorilor, mai apare o dată menționat de către Monica Lovinescu, în legătură cu fanariotele aderențe ale unor oameni de litere la tezele funeste din iulie: „N-au mai existat granițe de vîrstă în adeziunile la Teze, unde, alături de vechi discreditați ca Mihai Beniuc, Demostene Botez, Aurel Baranga, Radu Boureanu, Mihnea Gheorghiu și atîția alții, încît o simplă listă ne-ar mînca tot spațiul, au venit să se rînduiască, în bună și neașteptată ordine, cîțiva tineri ai speranței de ieri sau și mai tinerii de azi. În fruntea lor: Nichita Stănescu (care de mult practica un moale relativism față de valorile etice), Radu Enescu, Grigore Hagiu (la el compromisul s-a și versificat), Ovidiu Genaru, alții pe care i-am mai numit: Aurel Dragoș Munteanu, Mihai Ungheanu". E bine să știm și să nu uităm pentru a nu mai aluneca pe panta poncifelor ultrapozitive, a festivismului în materie de istorie literară! O bună memorie ne ajută să evaluăm mai corect profilurile scriitoricești! Cu atît de apreciatul romancier și eseist Alexandru Ivasiuc, spune Monica Lovinescu, „lucrurile (...) sînt infinit mai simple și mai directe. El îndrăznește ceea ce nici Mihai Beniuc nu face: el cere pur și simplu ca cele întîmplate sub stalinism să nu mai fie considerate «ca greșeli». Pînă acum, eufemismul acesta – «greșeli» –, acoperind de fapt adevărate «crime», era admis de toată lumea, pînă și de partid, pînă și de «vîrfuri». Exponentul noii gărzi a compromisului vine să spele stalinismul și de această pată. «Acest termen de etică – ne spune Al. Ivasiuc – nu are decît o foarte strictă importanță... și mai multe din aceste lucruri au fost determinate de cauze foarte profunde». (...) Credem că nici un scriitor, în toate străduințile de restalinizare din Răsărit, n-a îndrăznit să pronunțe cuvinte mai grave". Iată, prin urmare, că la informațiile biografice privitoare la comportarea lamentabilă a lui Ivasiuc, în cazul lui Goma, precum și în altele, se

adaugă dovezile textuale ale colaborationismului celui mai jenant, care nu se sfia a tinde la performanță. Sub fațada unei creații de factură generalizat eseistică, bizuită pe o mare mobilitate cerebrală, pe o părelnică gratuitate a jocului conceptual, se ascundea una dintre conștiințele cele mai corupte, cu atît mai vinovată, cu cît era mai în cunoștință (intelectuală!) de cauză, ale liberalizării noastre. Acel *dandy* marxizat fără necesitate, care era autorul *Păsărilor;* apărea cu atît mai nociv, în perioada tulbure în care și-a înscris activitatea, cu cît încerca a da ideologiei de partid o față „filosofică", o aparență de reflecție liberă, conectată la sursele de cultură contemporană... Să adăugăm tot aici o distanțare a Monicăi Lovinescu față de Marin Preda, pe care în acei ani îl lăuda într-un mod ce ni se pare exagerat. Prezența acestuia la Conferința Scriitorilor din mai 1972 s-a caracterizat printr-o „intervenție cenușie" (care – n.n.) nu mai păstra (...) nici o amintire a discursului său răsunător de la Conferința Scriitorilor din 1968". Explicabil, căci „îndrumarea de partid" a schimbat macazul, punînd în primejdie posturile de conducere și privilegiile scriitorilor care dispuneau de ele prin grația aceluiași atotputernic partid... Tabloul ce ni-l oferă această Cassandră literară se întunecă și mai mult, dacă ținem seama de evoluția dezamăgitoare (ca n-a putut profeți chiar totul!) a unor autori către care, în răstimpul cuprins în volumul *Unde scurte,* i s-a îndreptat prețuirea și nu o dată fluxul de simpatie. Deveniți, la ora actuală, nume controversabile, dacă nu nemijlocit contestabile, pentru că au optat în favoarea unor atitudini străine luptei pentru democratizare, pentru conformismele și chiar pactizările cu noile autorități, aceștia exemplifică însă, nu mai puțin, viciile structurale ale literaturii române de sub totalitarism, acel „drum aparte" pe care a apucat-o ea între literaturile Estului, relevat și deplîns de către Monica Lovinescu. Dintre aceste nume care, neîndoios, nu-i mai dau satisfacțiile inițiale, le amintim în primul rînd pe cele ale unor D.R. Popescu, Eugen Simion, Marin

Sorescu, Romulus Vulpescu. E, în consecință, încă o confirmare a „complicităților" și a „ipocriziilor" ce ne macină, prin amplificarea imprevizibilă a lotului negativ, sub un astru malefic, care n-a scăpătat, așa cum nădăjduiam, concomitent cu înlăturarea formală a secerei și ciocanului. Cassandra e, concomitent, împăcată și tristă.

Virgil Ierunca despre estetismul torturii

Amintită frecvent, întrebarea lui Theodor Adorno dacă mai are vreun sens să se scrie poezie după Auschwitz continuă a stîrni meditația. Cred că, în pofida patetismului său potențat de istoria secolului în curs, această propoziție conține o notă de falsitate. Ea tratează literatura printr-o prismă peiorativă, printr-o accepție a superficializării, ca și cum ar exista realități pe care scriitorul să nu aibă capacitatea a le aborda, ca și cum ar exista adevăruri menite a-i rămîne străine. În fapt, lucrurile stau altfel. Dacă înțelegem răul din lume, dacă putem circumscrie cu oarecare exactitate înfățișările ei aberante și resorturile lor demonice, aceasta se datorează, și nu în ultimul rînd, capacității artiștilor de a le intui, evoca și analiza. Literatura s-a apropiat în chip firesc, de la începuturile ei, de dramele conștiinței și ale trupului. Suferința a constituit unul din filoanele ei fundamentale. A-i opune un segment sau altul al realului nu e, desigur, decît un artificiu retoric, un efect, el însuși, literar. Caznele îndurate de deținuții lagărelor naziste ori comuniste nu se refuză decît literaturii proaste, tendențiozității fabricate sau verbului neinspirat. Altminteri ele stau la îndemîna oamenilor condeiului, drept teme generoase. Teme ce dobîndesc forța de sinteză emoțională, de expresie persuasivă proprie literaturii, chiar dacă se găsesc undeva între ficțiune și consemnarea datelor brute. Ia naștere o creație aparte, un gen complex în care putem include *1984* al lui Orwell și *Arhipelagul*

Gulag al lui Soljeniţîn, *Cronicile din Kolyma* ale lui Varlaam Şalamov şi atîtea alte cărţi memorialistice consacrate „tuturor nenorocirilor suferite şi tuturor lacrimilor vărsate" sub totalitarism, spre a face uz de cuvintele Nadejdei Mandelştam. Un gen în care documentul devine deseori nerăbdător, germinînd întru spirit, spre stupoarea unei literaturi ultradistilate şi lipsite de vlagă, însă rămînînd coincident cu literatura ca atare, aptă a porni din orice punct al existenţei spre a da seamă de orice experienţă umană. În raftul unei asemenea producţii caracteristice veacului nostru, care începe a-şi face, cutremurat şi ruşinat, bilanţul, se aşază şi volumul lui Virgil Ierunca, *Fenomenul Piteşti,* care (fapt ce ar fi părut de domeniul fantasticului pînă la Revoluţia din decembrie) a văzut lumina tiparului la Bucureşti, în Editura Humanitas.

Importantul critic literar, cunoscut întregii suflări româneşti prin apostolatul său pluridecenal de la postul de radio Europa Liberă, îşi propune a înfăţişa, din imboldul unei înalte obligaţii etice, acea experienţă unică în universul concentraţionar comunist, pe care a întruchipat-o Piteştiul, „una din cele mai neomeneşti din cîte au fost vreodată înregistrate într-o posibilă antologie a sadismului". E vorba de aşa numita reeducare, aspirînd la distrugerea psihică a deţinutului, începută la 6 decembrie 1949 şi încheiată în 1952, nu fără a fi proliferat şi în alte temniţe. Ea a fost acoperită grijuliu de tăcerea oficială, din două motive. Mai întîi, pentru că procesul înscenat de partid n-a putut fi îndeajuns de eficient pentru a căpăta un caracter public şi a se finaliza cu condamnarea credibilă a unor ţapi ispăşitori. În al doilea rînd, „şi aici stă, fără îndoială, cheia tăcerii, victimele reeducării au fost nevoite să devină, la rîndul lor, călăi. Or, călăul – chiar împotriva voinţei şi firii lui – nu se grăbeşte niciodată să-şi mărturisească crimele. De-a lungul experienţei de la Piteşti, categoria martorului inocent a fost pur şi simplu suprimată". Avem a face aşadar cu un promontoriu al monstruozităţii. Cu o bestialitate ieşită din comun, cu

o sumbră performanță asupra căreia se mai poate reveni (mărturiile și alte probe se vor amplifica neîndoielnic), dar care, în esența sa, este aici fixată în mod irevocabil. Autorul își propune a identifica trăsăturile abominabilului, a reda teratologiei ceea ce îi aparține. Prima asociație e cea orwelliană. Ministerul adevărului, instrument de bază al statului comunist, re-scrie cotidian istoria, pentru a se pierde urmele crimei. Puterea uzurpatoare apare astfel lipsită de trecut, iluzoriu spontană: „În crematoriile acestui Minister dispăreau, clipă după clipă, nu numai documentele adevărate asupra trecutului, dar și versiunile succesive ale puterii". Evident, nucleul operației abjecte îl constituie principiul „reeducării", prin utilizarea *Poemului pedagogic* al lui Makarenko. Exegeza lui „pe viu" nu este decît torturarea fratelui de suferință: „Infractorul, conștient că e un element declasat, care nu mai are altă salvare decît sprijinul partidului, își ia sarcina de a-i reeduca pe alții, care au fost în situația lui, pe drumul cel bun". Se ajunge la un fel de artă pentru artă a torturii aplicate fără un scop practic. Un soi de purism al brutei dezlănțuite, în sinistră analogie cu decantările estetice ale epocii moderne. Următoarele cuvinte ale lui Dumitru Bacu, martor nemijlocit și sursă de prim ordin a cărții, sînt lămuritoare: „Aici s-a bătut numai de dragul de a se bate. S-a bătut fără scop. Muncitori și studenți, elevi, intelectuali sau analfabeți, au fost chinuiți de-a valma, chiar cînd nu mai aveau nimic de spus, chiar cînd spuseseră mai mult decît făcuseră". Ia astfel naștere o categorie necunoscută în analele justiției, cea a vinovaților-nevinovați, a călăilor-victime, a schingiuiților-schingiuitori, reeducați pentru a deveni reeducatori: „O categorie pe care Thierry Maulnier n-o cunoștea atunci cînd scria, după procesul Mindszenty, în *La face de méduse du communisme:* «În fața unui tribunal de democrație populară, nimeni nu mai poate fi sigur de a fi Antigona, deoarece Antigona însăși dac-ar apărea azi în fața unui tribunal dintr-o democrație populară, ar spune fără îndoială: – Eram plătită»".

Atrocea butadă citată de Virgil Ierunca scoate în evidență factorul cel mai înspăimîntător și anume dizolvarea conștiinței. Aceasta devine o caricatură a ei însăși. Celui victimizat i se refuză identitatea și, prin urmare, și martiriul: „Se produsese, de fapt, la Pitești, o mutație a psihismului omenesc. Se născuse un nou tip uman – dacă se mai putea numi astfel – care va deveni o enigmă și o teroare pentru deținuții din închisorile alese pentru extinderea experienței".

Sînt reconstituite – întru pomenirea neagră a ororii ajunse la apogeu – cele patru faze ale reeducării. Concepute într-o manieră sistematică, ele urmăreau anularea statutului omenesc al captivilor. Avem a face cu o inițiere declasată, cu un protocol al trecerii forțate în subumanitate. Puterea brutei funcționa ca o ghilotină pentru suflete, în cazul în care trupurilor li se mai acordau șansele unei supraviețuiri. Personalitatea victimei era zdrobită, adevărul ingenuu și neputincios al ființei era gîtuit. Nicăieri, nici în cele mai renumite locuri ale Gulagului, precum Solovka, Belomorski-Kanal ori Kolyma, nu s-a mers cu perversitatea la asemenea procedee. Chiar „sinuciderea personalității", practicată de chinezi și revelată de către preotul belgian Dries Van Coillie, rămînea cu un pas în urmă. Prizonierii erau uciși moralmente, rămînînd în viață, erau reduși la neant continuînd a viețui sub aspectul unor corpuri chinuite. Iată etapele acestui uluitor proces de dezumanizare: „Reeducarea avea patru faze. De-a lungul primei, denumită *demascarea externă,* deținutul trebuia să-și arate loialitatea față de partid și de organizația O.D.C.C. (organizația deținuților cu convingeri comuniste), spunînd tot ce ascunsese la anchetele de la Securitate, denunțînd toate legăturile pe care le păstra în afara închisorii, ca și complicitățile de care beneficiase. În cursul acestor demascări externe, ale căror rezultate erau înaintate Ministerului de Interne, s-a aflat mai mult decît la toate anchetele de pînă atunci de la Securitate. (...) A doua fază, *demascarea internă,* dădea și ca rezultate excepționale pentru Securitate. Studentul

schingiuit trebuia să demaşte pe aceia care-l ajutaseră să reziste în interiorul închisorii: fie printre ceilalţi deţinuţi (cei care-l îmbărbătaseră sau îl puseseră în gardă să fie prudent), fie din administraţia închisorii: un anchetator mai binevoitor, un miliţian care-i făcuse vreo favoare în timpul executării pedepsei. (...) Astfel se trecea la faza a treia, *demascarea publică*, în cursul căreia deţinutul e nevoit să calce în picioare tot ce are mai sfînt şi, în primul rînd, familia, Dumnezeu – dacă e credincios, soţia sau iubita, prietenii, pe el însuşi. Trecutul fiecăruia este analizat punct cu punct, pe temeiul lui trebuie inventată versiunea cea mai monstruoasă cu putinţă. (...) Cînd deţinutul este considerat demn de a intra în O.D.C.C., intervine a patra fază şi ultima condiţie pentru a răpune orice speranţă a unei întoarceri înapoi: reeducatul este pus să conducă procesul de reeducare al celui mai bun prieten al său, schingiuindu-l cu mîinile lui şi devenind, astfel, la rîndul lui, călău". Imaginaţia infernală dobîndeşte, prin urmare, o înfăţişare metodică, precum o pseudoştiinţifică aplicaţie, emulînd cu viziunile literaturii S.F., trase în zona groazei.

Iniţiat de călăul Nicolski, generalul comandant suprem al Securităţii româneşti timp de 16 ani, experimentul Piteşti a avut în fruntea sa pe Eugen Ţurcanu, deţinut-torţionar caracterizat, după cum ne arată Virgil Ierunca, de o inteligenţă excepţională, de o iresponsabilă dorinţă de afirmare, de un spirit demoniac. Poate vreun iubitor al senzaţionalului va reconstitui cîndva, în amănunt, biografia acestui sinistru personaj, campion al sistemului concentraţionar. Apropiindu-se la început de legionari, face parte, din 1940-1941, din Frăţiile de Cruce. Neavînd vocaţie de persecutat, rupe orice legătură cu ei în momentul cînd aceştia intră în ilegalitate, sub Antonescu. După 23 august se înscrie, bineînţeles, printre primii, în partidul comunist. Evoluează pe linia acestuia ca un bun agitator. Devine membru al biroului judeţean al unei şcoli de diplomaţi. Ca student la drept, denunţă pe doi colegi ai săi, între care filosoful

de mai tîrziu, Titus Mocanu. Demascat, la rîndu-i, de un fost camarad legionar, e azvîrlit în Gulag. Aici se pune în slujba Securității, care-l manevrează pentru a anihila fără putință de recuperare, așa cum am arătat mai sus, forța de opoziție a deținuților. Dincolo de rețeaua datelor unei vieți ce trezește repulsie, individul poate fi interpretat ca un geniu malefic, asemuit cu un personaj al *Posedaților*. Virgil Ierunca nu ratează prilejul de a-l lega de hermeneutica crimei autoreflexive, sub steaua dostoievskiană: „... Pe bună dreptate, unii dintre cei care l-au cunoscut pe Țurcanu, l-au putut compara cu Verkovenski. Stavroghin, ghicindu-i gîndul, îi spune lui Verkovenski, care pregătește asasinarea lui Șatov de către mica sa organizație de revoluționari: «... ajunge să împingi pe patru membri din grupul tău să-l ucidă pe al cincilea, sub pretextul că e un denunțător, pentru ca o dată ce împreună au vărsat sînge, împreună să fie legați. Ei îți vor deveni sclavi, nu vor mai îndrăzni să se revolte și să ceară socoteli»". Iată cum a fost actualizată o rețetă a fărădelegii! Iată cum literatura răspunde în real și cum realul răspunde în literatură! Sfîrșitul lui Țurcanu și al ciracilor săi a fost cel previzibil. Partidul și statul s-au descotorosit de ei, după ce îi utilizaseră cu cinism, trimițîndu-i în fața tribunalului militar care i-a condamnat la moarte. Revoluția, fidelă propriei irațiuni celebre, și-a devorat și de astă dată copiii. Dar legenda asului torționar nu se încheie aici. Autorul consemnează zvonul potrivit căruia Țurcanu ar fi așternut pe vreo două mii de pagini rezultatul „muncii" sale, realizînd un veritabil tratat asupra puterii de rezistență a deținuților și a mijloacelor de a o frînge: „Dacă lucrul e adevărat, dată fiind inventivitatea demonică și proverbială a lui Țurcanu în materie de tortură, ca și deosebita, unii spun chiar luciferica sa inteligență, atunci arhivele Securității au posedat o a doua operă a unui alt marchiz de Sade, cu o experiență infinit mai bogată, cum nu-i putea oferi decît un regim totalitar". Neantul pare a fi înghițit însă opul odios, spre

a-i pecetlui misterul: „Opera aceasta, dacă va fi existat, a fost aproape sigur distrusă după proces".

Concluzia cărții de care ne-am ocupat nu se axează însă pe pitorescul demonic, pe nici un fel de particular. Fixîndu-i în apă tare pe cîțiva comandanți, anchetatori, schingiuitori ai Arhipelagului Gulag autohton, în cap cu Nikolski și Țurcanu, ea evită a dilata rolul lor de executanți pînă la o însemnătate necuvenită. Agenții istoriei nu se confundă cu istoria. Un dosar oricît de încărcat este altceva decît viața ce se desfășoară în spatele său, cu un ethos propriu și cu o perspectivă, firește, nelimitată. Ferindu-se de „literatură", adică de o ispită, în cazul de față, a detaliului sîngeros, de o fascinație a excrescenței morbide, care ar fi putut duce la un baroc derutant, Virgil Ierunca privește în inima lucrurilor și se pronunță răspicat: „de fapt, adevăratul proces al reeducării de la Pitești n-a avut încă loc și nu va avea atîta vreme cît nu va putea fi implicată răspunderea partidului comunist român, cît nu va fi chemat la bara acuzării adevăratul vinovat: regimul comunist din România". Cuvinte care, azi mai mult decît oricînd, părăsesc filele cărții spre a răsuna peste întinderile unei țări postrevoluționare ce așteaptă un asemenea proces ca un act al legitimării sale sub semnul democrației. Atîta vreme cît călăii de ieri nu vor fi cu adevărat trași la răspundere, nu doar răzleț, aleatoriu, propagandistic, ci prin punerea autentică sub acuzare a sistemului pe care l-au slujit, nu vom avea liniște, așa cum de bună seamă nu au cei morți de mîna lor.

În cunoştinţă/conştiinţă de cauză: I. Negoiţescu

Volumul *În cunoştinţă de cauză* (Ed. Dacia, 1990) schiţează o autobiografie a autorului său. Deschizîndu-se cu celebrul Manifest al Cercului literar din Sibiu, publicat în ziarul „Viaţa" din 13 mai 1943, sub forma unei scrisori adresate lui E. Lovinescu, el continuă cu scrisoarea nu mai puţin răsunătoare adresată lui Paul Goma la 3 martie 1977, precum şi cu o serie de articole şi interviuri apărute în presa străină şi în cea de exil, ori difuzate prin posturile de radio Europa Liberă şi BBC. E punctată astfel o „existenţă literară", reflectînd o „perioadă istorică nemaipomenită pe care am trăit-o din tinereţe pînă în pragul bătrîneţii", după cum ni se mărturiseşte criticul, rezident azi la München, într-o notă preliminară. O existenţă nu doar îndelungată, ci şi pilduitoare, prin vocaţie şi consecvenţă, prin altitudinea unui ethos profesional niciodată trădat. Totodată însă zbuciumată, „aventuroasă", purtînd amprenta unor împrejurări istorice dintre cele mai neprielnice şi, desigur, pe cea a unui destin singular. Punctul de plecare îl alcătuieşte admiraţia pentru mentorul „Sburătorului", căruia avea să-i dedice mai tîrziu o succintă monografie, socotit a fi „un adevărat model de generaţie", „atît prin probitatea intelectuală, poate cea mai desăvîrşită în contemporaneitate, cît şi printr-o operă ce reprezintă bunul gust în cea mai pură accepţie a cuvîntului". Putem deduce de aici că tînărul învăţăcel înflăcărat în manieră analitică s-ar fi voit şi, poate, în condiţii normale,

chiar ar fi fost, un nou E. Lovinescu. Dar din felul în care i s-a desfăşurat viaţa şi cariera literară, deformate, întrerupte, răstălmăcite, ne putem gîndi doar la un Lovinescu lovit de interdicţia publicării timp de cîteva decenii, anchetat cu brutalitate, tîrît prin închisori, silit a se expatria. La un Lovinescu expus persecuţiei celei mai dure, prigoanei şi umilinţei morale şi fizice, cu traiectoria biografică dureros distorsionată, împins în „scandal" şi condamnat la martiraj. Oricît de sensibil se arăta marele predecesor la primejdiile regenerate care pîndeau literatura română în ultimii ani ai existenţei sale, nu e deloc sigur că ar fi prevăzut proporţiile dezastrului, privelişteа lui apocaliptică. După cum n-ar fi prevăzut, probabil, dezerţiunea comilitonilor săi cu o generaţie mai tineri, aparţinători ai celei de-a treia generaţii maioresciene, care, cu excepţia prematur decedatului Pompiliu Constantinescu, au mărşat cu toţii la compromisul, în diverse grade şi configuraţii, cu puterea totalitarismului comunist. Însă, după cum putem presupune, E. Lovinescu nu s-ar fi abătut de la drumul său dacă ar mai fi trăit după 1944, constatăm că s-a întîmplat cu I. Negoiţescu, exponentul de frunte al celei de-a patra generaţii maioresciene şi, totodată, un lovinescian veritabil, nu doar prin orientarea sa, prin constituţia estetică a personalităţii sale sensibile, ci şi prin conduita fermă, plină de dignitate, de care a dat dovadă. Parcurgîndu-i cartea situată la întretăierea fatală a drumului literar cu cel al atitudinii civice, ne dăm seama limpede de temeiurile unei atari conduite, care-l impun exemplar nu numai faţă de criticii interbelici şi faţă de cei ai generaţiei sale, ci şi faţă de numeroşii critici ce au venit ulterior, în sînul cărora defetismul, cedarea, corupţia s-au strecurat nu o dată în chipuri dintre cele mai rafinate. Nu credem a greşi afirmînd că alături de Monica Lovinescu şi de Virgil Ierunca, evocaţi cu căldură în ultimul text al cărţii, I. Negoiţescu întrupează cea mai înaintată poziţie morală de care dispune comentariul nostru literar contemporan. Un comentariu în care esteticul îşi dă pe faţă propriul său spectru

etic, eticul său intrinsec, care ajunge a se manifesta, atunci cînd necesităţile timpului o cer, ca o „politică estetică". Chiar dacă această circumstanţă stîrneşte împotrivirea explicabilă a celor incorecţi, pentru care orice apel la moralitate e ca o aluzie la funie în casa spînzuratului, ea ni se înfăţişează ca o comportare inevitabilă a esteticului agresat, ameninţat cu mutilarea, pîngărirea, distrugerea. E o elementară luptă în virtutea instinctului de conservare a spiritului. Autorul *Lămpii lui Aladin* devine un *angajat,* precum, cu decenii în urmă, Sartre, iar înaintea acestuia Gide, deşi la antipodul lor, ferindu-se de orice versatilitate, fluctuaţie, situare contradictorie, orientîndu-se cu statornicie după steaua polară a artei. E vorba, aşadar, de un angajament lăuntric al creatorului, de un legămînt faţă de propriul său har, faţă de propria sa natură esenţială.

Un aspect important al poziţiei criticului îl reprezintă deschiderea sa spre universalitate. E un fapt preţios ca tocmai acest ardelean să rupă atît de categoric punţile spre cultura minoră a autohtonismului, inevitabil limitată, paseistă, tendenţioasă, nediferenţiată prin coincidenţa ei cu interesele locale şi pasagere, oricît de stringente în planul existenţei obşteşti. Trecutului i se recunoaşte cu francheţe ceea ce îi aparţine: „Desigur, a fost firesc în faza juvenilă a culturii române, fază care a acoperit prima jumătate a secolului trecut, să se fundeze totul pe naţionalismul romantic, datorită căruia am început să scriem româneşte şi să ne cunoaştem prin istoria şi prin sensibilitatea noastră proprie, oricît de neîmplinită ar fi cea dintîi şi oricît de primitivă cea de-a doua". Era normal, socoteşte I. Negoiţescu, ca o literatură fără clasicism să purceadă de la poezia populară, care, în pofida interesului său precumpănitor etnografic, „reprezenta totuşi un izvor cert pentru marile posibilităţi viitoare". Dar logica istoriei e puţin complezentă cu formele primordiale, revelînd că „o cultură majoră începe acolo unde formele colective şi nediferenţiate sînt înlocuite cu o creaţie eliberată din magma comună şi strict individuală a

personalității". Politica, și acel caz special al ei care este naționalismul ,nu posedă decît „o bază și o expresie eminamente socială", în timp ce „ideea de cultură, deși le corespunde în măsura în care e contingentă factorilor de civilizație, rămîne totuși legată, în ce are ea suprem și esențial, de omul ca individualitate și ca personalitate". Sau, în chip de corolar: „Ceea ce e permanent și depășește caducitatea intereselor politice, este cultura, străbătută de fiorul eternității, supraviețuitoare dincolo de construcțiile oportune ale organizării sociale, care, prin însăși caracterul lor sînt amenințate de la o zi la alta să îmbrace un aer desuet". Cu ochii ațintiți spre marile orizonturi, exegetul vizează „actul de creație spirituală", care „convine unui cerc de receptare și asimilare mult mai larg", întrucît răsfrînge „ce e mai general, ideea pură a umanității". Drept exemple peremptorii ni se amintesc operele unui Platon, ale unui Goethe sau ale unui Rodin, care sînt ferite de perimare, căci au absorbit pînă la nerecunoaștere indiciile asupra momentului și toposului în care au fost produse. Pe tărîm românesc, „această concepție de libertate spirituală, neîngrădită de nici un formalism exterior, corespondent al unor interese de ordin național, moral sau politic, a fost întronată cu o energie limpezită în inteligență de Titu Maiorescu". Situîndu-se sub lumina siderală maioresciană, I. Negoițescu combate retrospectiv sămănătorismul, focar periculos al confuziei dintre estetic, etic și etnic, și gîndirismul, apreciat drept un „neosămănătorism", precum și fenomenul, încă neistovit pînă azi, în 1991 (în scrisoarea sa din 1943), al literaturii naționaliste, ce se vrea, atît de anacronic, regională și „specifică", avînd o bază favorabilă în Ardeal (acum mai cu seamă în Basarabia): „Stăruie aici o adevărată obsesie ca opera de artă, precum orice operă de cultură, să fie «cît mai românească», și ca să nu fie dubiu asupra caracterelor celor mai românești, mai specifice, se recurge la cultura populară, rurală, ca la un mediu exclusiv de îndrumare și imitație, ca un orizont răturnat în aceeași incipientă primitivitate. E un

abuz ce mărturiseşte lipsa gravă a unei conştiinţe estetice şi a bunului gust". Observăm cît de departe se află autorul de orice orgoliu etnicist, de orice măruntă prezumţie patriotardă. Luciditatea sa critică, vestejind ceea ce reprezenta în acel moment, după cum reprezintă încă şi la ceasul de faţă, o masă împovărătoare a ereziei, se îndreaptă către viitor. Dacă, la un moment dat, a existat un mesianism liric, ilustrat de Goga, nu înseamnă că în acest „epizod de istorie literară" se sfîrşeşte „formula definitivă a unei activităţi mai schimbătoare, mai supusă evoluţiei, ca oricare alta". Ruralismul exaltat, aversiunea faţă de oraş, „mentalitatea confuză şi tendenţioasă", care e o stare de spirit retrogradă, servindu-se, acum ca şi odinioară, de un limbaj „neaoş", fără mare rezonanţă peste graniţele momentului şi ale perimetrului geografic redus, sînt semnele unei fundături pentru creaţia literară românească, o condamnare a ei la un etern „minorat": „Toate marile culturi s-au realizat (...) în mediu urban, fie el naţional sau cosmopolit, şi au reprezentat prin excelenţă o semnificaţie de urbanitate. Exaltarea ruralului şi a etnicului, de justificat în preocupări sociale, devine un viciu ameninţător atunci cînd tinde să copleşească fenomenul artistic, care nu-şi poate afla ambianţa cultă şi prosperă, în sensul unei creaţii majore, decît în urbanitate şi în exclusivitate estetică". De subliniat, iarăşi, că distanţarea tînărului critic de la începutul anilor '40 faţă de tendinţa extraestetică manifestată în Ardealul său natal, rămînînd actuală, prin circumstanţele unei vehemenţe naţionaliste resuscitate acolo după decembrie 1989, la modul cel mai agresiv, mai anticuropean, poate fi extrapolată şi asupra unei însemnate cantităţi de texte literare produse recent în Moldova dintre Prut şi Nistru, care ţintesc o competiţie întru specific, eclipsată, din păcate, de ignorarea evoluţiei limbajului poeziei, cantonată într-o tradiţie absolutizată (deseori modestă). Nu pe calea unor scrieri atinse de caducitate formală, care confundă arta cu politicul, subordonate unei propagande nescutită nici ea de excese ale altor timpuri,

înveninată şi intolerantă, poate fi slujită cu eficacitate cauza spirituală a unui popor şi, pînă la urmă, nici măcar cauza lui etnică. I. Negoiţescu poate combate şi azi, cu legitimitate, utilizînd rîndurile sale adresate lui E. Lovinescu, „complexul de inferioritate al culturalului ardelean (putem completa: şi basarabean), care vrea, (dacă se poate!) o cultură «mai românească» decît a celorlalţi fraţi de peste munţi şi de peste ape...". Îi putem reproduce cuvintele înfiorate de umoare, cu impresia că nu şi-au pierdut semnificaţia izvorîtă dintr-un adînc bun simţ estetic, dintr-o privire istorică ce nu îngăduie improvizaţia axiologică: „respectabilă intenţie, dar absurdă! Iată de ce trebuie, spre salvarea spiritualităţii în această regiune, o cît mai grabnică liberare din crusta anacronică a sămănătorismului specificist, manifestat în prostul gust al interminabilelor cercetări asupra lui Ilarie Chendi sau Maria Cunţan...".

Însă antinaţionalismul, atît de luminat şi de oportun, al lui I. Negoiţescu, nu poate fi egalat,decît printr-un gest de rea credinţă, cu lipsa de patriotism. Atitudinea substanţial patriotică a criticului e probată, mai întîi de toate, aşa cum reaminteşte el însuşi, prin stăruitoarea şi bogata lui activitate închinată creaţiei literare a poporului său, valorilor acestuia, care, pentru a fi eficient cultivate, se cuvin puse într-o perspectivă europeană, sincronizată cu valorile lumii. Consemnînd „grozăvia acelor ani de după 1974, cînd cultura noastră a fost silnic desprinsă de contextul ei european firesc, valorile tradiţiei naţionale falsificate sau chiar respinse şi aruncate în urîta groapă a neantului, iar orice efort de creaţie autentică supus unei puternice presiuni de înstrăinare sau înăbuşit în faşă", exegetul defineşte sentimentul de patrie indirect, prin denunţarea contrafacerilor odioase pe care le-a suferit acesta în răstimpul dictaturii. Scriitura sa dobîndeşte aici conotaţii patetic-protestatare, expresii ale unui patriotism subiacent, ca o pînză de apă detectabilă doar prin urmările ei fertilizante: „Cuvintele patrie şi patriotism au devenit monedă curentă a precupeţelor literare:

dar o monedă falsă, căci nu are acoperirea în aur a sentimentelor adevărate. Adevăratul patriotism nu constă în declarații și proclamații, pe cît de pompos festive, pe atît de găunos stereotipe, în plicticoase și zgomotoase comemorări, care se succed atît de abuziv încît sleiesc sensibilitatea nației, căreia i s-a făcut lehamite de această literatură de parastas". Mai mult, verva se învîrtoșează într-o diatribă suculentă, într-o succesiune de imagini aținte ale decăderii. Lealitatea contemplativă și rezervat-speculativă a criticului virează astfel spre zona combatantă, în maniera cea mai energică, nimicitoare a obstacolelor, verbul fiind prevăzut cu explozibil. Frazele transcriu izbucnirile sentimentului său de curată indignare intelectuală: „Iată cum memoria voievozilor și martirilor, a bărbaților de seamă, a creatorilor de cultură, care, cu toții, au dat suflet poporului nostru, este zi de zi, ceas, de ceas, veștejită, stoarsă ca o lămîie, sub forma efemeră a paginii de ziar". Modalității necontenit sărbătorești a propagandei comuniste i se oferă următoarea chibzuit-revoltată analogie: „Să ne închipuim ce s-ar întîmpla dacă toate terenurile agricole din țară ar fi transformate în parcuri de agrement: nu numai că n-am mai avea cu ce să ne hrănim, dar sensul și frumusețea activității umane ar dispărea într-o uriașă masă de grotesc". Fariseismul cultului tradiției e fulgerat prin imaginea unui cimitir profanat, care ne smulge o compasiune vecină cu exasperarea: „Actuala noastră administrație literară are tendința de a propune tradiția ca pe un neîntrerupt parc de statui, ceea ce ar face din literatura română un conglomerat de monumente mutilate: căci operele clasicilor apar în ediții trunchiate". Naționalismul ceaușist, ce implică o „autarhie culturală funest pauperizată", duce la tragicul paradox al distrugerii sentimentului național românesc pe măsura înscenării lui paroxistice. Cu o tăioasă intuiție, exegetul îl fixează în plasticitatea abstractă a aberației: „Naționalismul grosolan și pustiitor, impus azi românilor de către un dușman perfid și iresponsabil în același timp, dă în fine rezultate:

românii se simt apatrizi în propria lor patrie". Declarîndu-se „un vechi prețuitor al valorilor istorice și culturale ale poporului maghiar", care a rîvnit „întotdeauna la o prietenie reală și durabilă între români și maghiari, atît pe linie internațională, între țările noastre, cît și pe linie națională, adică în problemele legate de prezența importantă a ungurilor în Transilvania", I. Negoițescu ripostează, într-un text datat 19 august 1989, împotriva șovinismului reînviat de dictatură, dar și în perioada postrevoluționară, a acelui penibil extremism care tinde a ne scoate din ritmul integrării în civilizația Europei finalului de mileniu, a ne azvîrli înapoi în climatul unor uri întunecate, emanații ale unui trecut ce neapărat trebuie depășit. Propozițiile sale salubre și perfect civilizate, cu un nobil substrat umanist, care îi pot irita pe actualii troglodiți cu condei de la publicații precum „România Mare" și „Totuși iubirea", nu ne îndoim că vor obține adeziunea spiritelor răspunzătoare de azi și de mîine: „Noi (...), prin maghiarii ardeleni și, prin comunitatea lor, cu cei din Ungaria, avem șansa de a convietui în strînsă legătură cu un popor de o veche și nedezmințită vocație europeană. Prin maghiarii din mijlocul nostru sîntem și noi mai europeni. Să-i cultivăm deci, acordîndu-le toată prietenia noastră! Să luptăm ca să li se recunoască toate drepturile ce li se cuvin într-o lume civilizată, pentru a cărei civilizație tocmai ei luptă cu exemplar devotament". În sfîrșit, precum la un înalt examen de onestitate intelectuală și civilă, criticul nu se dă în lături ca, în conformitate cu rațiunea încredințărilor sale, să se rostească dezaprobator față de un efect echivoc, rezonînd în timp, pînă la noi, pe care l-a avut gazetăria înverșunat arhaizată și xenofobă a lui Eminescu: „Fiindcă ideile politice ale lui Eminescu – deși el le-a promovat cu bună credință și cinstit, și nu le-a înțeles în sensul în care au fost preluate apoi, după el –, ideologia lui politică (și pentru faptul că a fost atît de pasionant de frumos formulată) a jucat un rol nefast în evoluția ulterioară a Românici, și în special în secolul al XX-lea, încît

s-a ajuns pînă la această aberație, că, în mod justificat, chiar și Ceaușescu poate revendica o legătură cu ideologia politică a lui Eminescu!..." E de mirare că o astfel de opinie n-a fost încă vînată și huiduită de mercenarii intereselor unui conservatorism multilateral dezvoltat! Dar clasicii nu pot fi cinstiți cu adevărat decît prin înlăturarea poncifelor, a frazelor solemn didactice, prin scufundarea lor în fluxul unor considerații pe cît posibil spontane, libere, ceea ce constituie încă o lecție a Occidentului liberal pe care trebuie să ne-o însușim. Nu pentru prima oară autorul *Engramelor* ne demonstrează necesitatea unui atare comportament, care să ne scutească de provinciala închinare în fața unor fetișuri, de protocolul pioaselor, însă defel inofensivelor banalități.

Bineînțeles, I. Negoițescu e unul din autorii cei mai autorizați a vorbi despre colaborationism. Nu doar pentru că întreaga sa activitate a fost probă, lipsită de concesii (cu excepția unui mic articol de „renegare" din „România literară", literalmente smuls cu forța unui om încătușat și amenințat, supus torturii psihice), ci și pentru că ne pune la curent, în maniera unei transparențe nu de toate zilele, cu procesul devenirii sale, cu etapele structurării unei conștiințe. Inițial, mentalitatea sa era, precum a majorității confraților, cea a unei profesionalități corecte, oarecum indiferente la problemele, ce se acumulau neliniștitor, ale societății românești: „Istoria putea să treacă alături de noi, deasupra noastră, căci noi, scriitorii, ne considerăm legați numai de literatura ce o practicăm și de condițiile practicării ei, astfel că se cuvenea să ne restrîngem la interesele breslei din care făceam parte: cenzură, hîrtie, pașaport, economia fondului literar, birocrația anticulturală". Cu timpul, își dă seama că acest calcul a fost greșit. Căci partidul comunist, „birocratic și stăpîn al vieții", „cel mai mare adversar al naturii și al celor naturale", tocmai asta urmărea, reducerea la tăcere, îngenunchierea intelectualilor, „un raport de umilire, ca de la stăpîn la sclav, ca de la exploatator la exploatat (spre a folosi

limbajul marxist). Partidul, care conduce țara, umilește pe cetățenii ei pentru a-i stăpîni mai ușor, iar scriitorii, ca cetățeni, se umilesc pentru a se acomoda puterii deșănțate a partidului. O umilință și o acomodare menite a face din scriitori cetățeni fără conștiință civică". Îl trezește la realitate atitudinea lui Paul Goma, care a constituit o excepție. Sesizînd cu promptitudine semnificația „extraordinară în statul comunist" a *Chartei 77* și solidarizîndu-se cu ea, prozatorul „a încălcat raportul de umilire, a rupt lanțurile care leagă pe toți scriitorii români". I. Negoițescu aderă la mișcarea Goma, adresîndu-i promotorului ei o scrisoare de admirație: „Îmi era imens de rușine de tăcerea noastră, a scriitorilor români. Persecuțiile absurde, și tocmai de aceea mai umilitoare, la care fusesem supus, afectau tocmai calitatea mea de scriitor, o calitate pentru care eram orgolios". Cu mare sinceritate însă, criticul își înfățișează poziția, își divulgă fără nici o cruțare de sine ceea ce consideră a fi fost limitele și insuficiențele sale de înțelegere din acel moment, își transcrie meandrele reacțiilor: „Desigur, ceva mocnea în mine, așa cum mocnește permanent, conștient sau inconștient, fără să izbucnească însă, în toți umiliții. Dar hotărîrea de a adresa o scrisoare publică de admirație lui Goma a fost bruscă". Ca și, mai lămuritor: „Trebuie să mărturisesc că din păcate nici eu nu l-am înțeles în acea vreme, deși îl admiram – și deci n-am făcut atunci ceea ce era absolut necesar: să ader alături de el la *Carta 77* și să combat pentru ea". Asemenea eșantioane ale confruntărilor din forul său interior ni-l fac pe autor apropiat pe o cale simpatetică și, în consecință, foarte credibil în privința aprecierilor pe care le face asupra unor colegi de breaslă. Ele exprimă o reacție a ethosului contrariat, lezat de peisajul vast al „rinocerizărilor", al valorilor literare maculate prin compromis. E de prisos a insista în direcția sensului lor de responsabilitate patriotică implicită. Cu cît azi se ridică voci, nu neapărat de proastă calitate, grosolan părtinitoare și repulsiv demagogice, precum cele din coloanele „României Mari", care cer

„înțelegere", clemență și, dacă se poate, uitarea păcatelor, cu atît interesul unor asemenea aprecieri sporește. Pe lîngă faptul că prescrierea reclamată ar constitui o mistificare în actele istoriei literare, ea ar însemna și un atentat la conștiința literaturii care s-ar vedea astfel lipsită de imunitate, expusă oricînd pericolelor unei noi contaminări. Avem prilejul a repeta aici convingerea noastră că oportunismul ceaușist n-ar fi fost posibil, măcar la dimensiunile pe care le-a avut, dacă s-ar fi tras cu consecvență toate concluziile asupra oportunismului realist-socialist din perioada Dej, dacă unor scriitori și critici pătați de la început nu li s-ar fi acordat un statut de onorabilitate după 1965, ca și cum totul ar fi fost în regulă. După cum virulentul oportunism actual, de la adaptarea subtilă a „diplomaților" gen E. Simion și M. Sorescu, pînă la agresiunea nerușinată a vechilor slugi ale dictatorului, ce par a nu mai avea nimic de pierdut, ducîndu-și apucăturile ciocoiești la o treaptă paroxistică, oportunism ilustrînd mari pofte de carieră, intrate într-o nouă fază, „liberalizată", nu s-ar fi produs fără indiferența crasă cu care a fost tratată „epoca de aur", inclusiv la prima întrunire a scriitorilor de după revoluție. Să citățm, așadar, cîteva propoziții revelatoare ale lui I. Negoițescu, cu o dublă valență, de *témoignage* și de judecată critică obiectivă. Mai întîi cele referitoare la vîrfurile colaborationismului, între care „monștrii aparatului administrativ: Dodu Bălan, Ion Brad, Vasile Nicolescu, Ion Ghișe (*sic!* În realitate îl cheamă Dumitru!), Nicolae Dragoș sau ticăloșii sortiți să pună bețe în roate activității noastre specifice, chiar din sînul profesiunii literare, de la impostori ca Mihnea Gheorghiu și Dinu Săraru, la cinici lipsiți chiar și de conștiință profesională, ca Eugen Barbu și Adrian Păunescu, a căror mentalitate e identică cu a proprietarilor și chiaburilor din romanele realist-socialiste". Tonul e mînios în pornirea sa justițiară, într-un cadru în care considerațiile asupra sumbrelor figuri alternează cu cele asupra unor diferențieri epocale: „Între epoca nulă și sinistră a lui Beniuc

şi Paul Georgescu şi cea mormîntală şi fetidă a lui Ion Gheorghe şi a lui Ion Lăncrăjan, se intercalează acea epocă în care se cuprinde anul 1977 şi în care lupta între bine şi rău părea posibilă mai ales datorită apărării intereselor profesionale". Nu ne vom opri asupra unor portrete în apă tare, în genere previzibile, precum cel al lui Mihai Beniuc, care a lăsat „o imagine cum nu se poate mai detestabilă", pentru a face loc altora, reprezentînd autori ambigui, asupra compromisurilor cărora nu există un consens şi deseori nici informaţii satisfăcătoare în circulaţie publică. Profitori ai regimului uzurpator, deoarece s-au înscris în rîndul apologeţilor lui celor mai fervenţi, ei au manevrat la un moment dat elementele unui oarecare dezacord, ale unor rezerve, nu fără fluctuaţii abile, ce, adesea, i-au apropiat din nou de interesele puterii comuniste. Superficialitatea ori naivitatea, ori atitudinea aşijderea interesată înclină acum a le estompa umbrele, a le acorda o faţă artificios luminoasă, festivistă precum textele pe care le-au produs la comandă oficială. I. Negoiţescu previne o astfel de interpretare unilaterală. În unele dintre paginile în chestiune el ni se descoperă din nou apropiat de E. Lovinescu, cel ce asocia curent sancţiunea estetică cu cea moralistă, trecîndu-i pe scriitori prin prisma unei sagace percepţii asupra omenescului lor, aşa cum i s-a înfăţişat nemijlocit. Iată-l, bunăoară, în viziunea autorului *Scriitorilor moderni,* pe Geo Bogza, în clipa în care îi solicită sprijinul pentru acţiunea Goma: „Mi se părea curios că el, viteazul ziarist de stînga din România burgheză, nu mai era capabil astăzi, sub comuniştii pe care el îi ajutase să se înstăpînească, de o atitudine răspicată faţă de situaţiile de nedreptate flagrantă din ţara noastră. Citind scrisoarea mea, mi-a spus: te aprob întru totul, domnule Negoiţescu, şi aş iscăli şi eu textul dumitale dacă nu l-ai fi adresat lui Paul Goma. Cine e acest Goma? E uşor de înţeles stupoarea mea la aceste cuvinte, care dovedeau cît de puţin avea de-a face omul din faţă-mi cu *Charta 77,* cu răbufnirea cetăţenească a adepţilor lui Paul Goma. La despărţire, în

semn de rămas bun, demobilizatorul Geo Bogza a adăugat, cu tristețea lui îndeajuns de teatrală: «Nu se poate face nimic, domnule Negoițescu»". Defetismul autorului *Țării Oltului* ca și cel al companionilor săi este explicat necruțător: „Un Geo Bogza, ca și un Jebeleanu, oricît ar fi ei de cumsecade și de cu bun simț, sînt copleșiți de același fanatism: ei continuă și azi să creadă în viitorul comunismului și consideră îngrozitoarea perioadă actuală doar ca o etapă amendabilă pe calea realizării oribilei lor utopii". Ca și: „Istoria îi va judeca aspru și micul lor talent nu va fi în măsură să-i apere". Cu o logică imbatabilă, I. Negoițescu destramă o posibilă apărare a acestor opozanți atît de relativi: „Nu în numele literaturii au combătut odinioară Bogza și Jebeleanu fascismul. Dezertarea lor de astăzi corespunde însă, din păcate, profesionalismului ineficient în care, ca scriitori, ne zbatem, asistînd umili și neputincioși nu numai la distrugerea societății, dar și la pieirea literaturii pe care zadarnic ne-am străduit să o promovăm". Despre îndrăznelile cu voie de la „conducere" ale unui glorios romancier aflăm următoarele: „Nu este, din capul locului, de presupus că Marin Preda și-a scris romanul (*Delirul)* căutînd să ducă de nas partidul. Nu este de conceput așa ceva. Sînt convins că subiectul i-a fost sugerat de partid. Sau, dacă el însuși a făcut propunerea de a scrie un roman în care să apară Antonescu, partidul a acceptat, pentru că asta și vroia. Aici nu este un punct cîștigat de Marin Preda față de partid. Dimpotrivă, e un punct cîștigat de partid față de Marin Preda". Afirmații, indiscutabil, de bun simț, corespunzînd realității, ori măcar foarte verosimile. Savuroasă, ca o mică scenă a simptomelor arivismului precaut și infidel, este relatarea asupra întîlnirii criticului, în aceleași circumstanțe încordate produse de cazul Goma, cu un alt romancier de reputație: „Constantin Țoiu, care mi-era vechi prieten, se făcuse alb ca varul. Am ieșit împreună cu el, dar tot timpul drumului s-a ferit să discute tema; o stînjeneală grea se lăsase între noi. Acum, după publicarea romanului său

Galeria cu viță sălbatică, avea renume, era cineva! Altă dată, în vremea stalinismului, cînd eu eram interzis și mă aștepta închisoarea, căci fusesem demascat în «Scînteia», el – ca simplu traducător – mă ajuta cu curaj să lucrez clandestin. Pe scriitorii români, însă, succesul și prestigiul îi corupe... Iar dacă partidul îi adoptă în Comitetul Central își pierd chiar și conștiința profesională, devenind servitori credincioși și lingușitori, ca D.R. Popescu". (Subsemnatul a cunoscut, în raporturile sale cu autorul în chestiune, membru al abuzivei „conduceri operative" a Uniunii Scriitorilor prezidate de D.R. Popescu, o experiență similară). Referitor la ultimele zile ale dictaturii ceaușiste, apare o apreciere originală asupra protestului limitat al celor șase dizidenți-scriitori în favoarea lui Mircea Dinescu. Un punct de vedere a cărui diferențiere mîhnită posedă acoperirea morală a propriilor căutări ale exegetului, a propriilor sale neajunsuri înfrînte, pe linia clarificării unei posturi militante: „Dacă cei șase scriitori ar fi dat publicității un text prin care să-și arate acordul cu ideile lui Mircea Dinescu din interviul lui, sau cu ideile lui Dan Deșliu din scrisoarea lui către Ceaușescu și, în același timp, și cu ideile celorlalți scriitori – Aurel Dragoș Munteanu, Dan Petrescu, Liviu Cangiopol (*sic!* corect este Cangeopol) –; dacă ei și-ar fi declarat adeziunea la *ideile politice* care au fost vehiculate în textele acestora, atunci ei ar fi reprezentat un *model.* Așa, textul lor, de apărare strict profesională a lui Mircea Dinescu, oricît de admirabil este, mai degrabă descurajează decît încurajează". Intransigența lui I. Negoițescu are această specială calitate a mărturiei biografice, a sincerității statornice, a umanizării calde. Cîtuși de puțin inchizitorială, ea întruchipează un bilanț existențial impunător, pornind de la o intimitate frămîntată, emoțională, interogativă și autointerogativă, ce s-a lămurit treptat asupra raporturilor sale cu sine și cu lumea apăsătoare în care s-a aflat criticul pînă la surghiunul său. Punctul de sprijin al conștiinței literare a lui I. Negoițescu e unul interior, comunicabil și verificabil ca o spovedanie și ca un resort liric, „absolut".

Mesianicul şi mercenarul

Într-un regim opresiv, figura scriitorului capătă adesea o trăsătură mesianică. Opunîndu-i-se explicit ori implicit, creatorul întru cuvînt captează într-însul energiile necesare orientării spre viitor. Transcende astfel prezentul ingrat, nu doar în nume propriu, ci şi într-o calitate exponenţială, subliniată în circumstanţele lipsei de libertate. Fenomenul s-a manifestat şi în perioada comunismului. Sub incidenţa acestuia, a dobîndit cîteva note particulare. Intrucît erau mereu deturnate, dacă nu interzise, o sumă de domenii ale culturii, precum filosofia, studiul religiilor, sociologia, politologia (nemarxiste), scriitorul a trebuit, într-un fel, să le suplinească. La fel a încercat să suplinească şi vidul de informaţie, reconstituind unele imagini ale istoriei recente şi chiar aruncînd sonde în zonele prohibite ale prezentului. Eseist cu mize sporite, ziarist şi gînditor politic mai mult sau mai puţin disimulat, şi-a asumat un rol ce depăşea strictul perimetru estetic. Un rol cu un substrat soteriologic. Printr-însul scriitorul viza o mîntuire în virtutea valorilor nonviolente ale culturii, în opoziţie cu „ideologia mîntuirii prin violenţă" (François Fejtö) promovată de partidul-stat. Suferinţele sale şi ale semenilor săi l-au obligat să vaticineze. Astfel a luat naştere un tip de scriitor aparte, critic social şi confesor, „cercetător" pluridisciplinar şi pedagog. Amestecul genurilor, cooperarea procedeelor, toate impulsurile spre conglomerat, sinteză, ambiguitate ale poeticii moderne susţin

conglomeratul, sinteza, ambiguitatea trebuitoare pentru a sugera ceea ce instanțele cenzurii opreau a fi rostit de-a dreptul. Un exemplu caracteristic îl constituie Octavian Paler. Dar și Doinaș, Ana Blandiana, Manolescu, Alexandru George, Ileana Mălăncioiu, Mircea Dinescu, Buzura, Bujor Nedelcovici, ca și Goma, Monica Lovinescu, Negoițescu, Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu se așază pe aceeași linie a esteticului coroborat prin necesități culturale și civice.

Ce a rămas din acest tip de scriitor după decembrie? Cenzura s-ar zice că a dispărut ca instituție, dar nu și climatul totalitar, care s-a mulțumit cu o remaniere de cadre și cu o infuzie de „capitalism" adaptat ambițiilor hegemonice și cupidității sale. Din care pricină mesianicul a rămas în vigoare. Nu s-a putut dezechipa, nu și-a putut limita acțiunea la o sferă pur contemplativă. A fost nevoit a-și continua misiunea cetățenească aproape în același mod al mixturii de limbaje, al compensărilor circumstanțiale, al „pluralismului" activ. Nu doar ca lampadofor al democrației în sine (cu toate că și aceasta e o ipostază nobilă), ci și pentru a-și proteja creația. Pentru a oferi contribuției sale specifice – esteticul – mediul de securitate de care are nevoie. Pentru a apăra creația în temeiul unor garanții etice. Adversarul scriitorului în chestiune a rămas, ca și pînă acum, mentalitatea totalitară, întrupată în autoritatea de stat. S-au schimbat doar mijloacele represive ale acesteia. Nemaiputîndu-se menține oficial cenzura, s-a trecut la înlocuirea ei cu noi metode care să atingă același scop, adică jugularea conștiințelor refractare compromisului. Pe de o parte, așa-zisa „cenzură economică". Adică retragerea sau restrîngerea la un minim rușinos a subvențiilor de stat (partea de buget afectată culturii în România e, se pare, cea mai scăzută din Europa), ceea ce, în absența unor mecanisme de sponsorizare de factură occidentală, îi împinge pe creatori la marginea societății. Evident, există și excepții, adică fundații, edituri sau publicații

retribuite de la buget, în schimbul unui program (uneori camuflat) de cotrocenizare. Pe de altă parte, puterea inspiră o campanie împotriva creatorilor neînregimentați, de o perfidie ce s-a exersat de-a lungul deceniilor de comunizare forțată. Inovațiile ei sînt demne de interes pentru cei ce urmăresc avatarurile, nu o dată pitoresc sofisticate, ale crizei comunismului. La început, esteticul a fost tratat de către comisarii ideologici ca o erezie pasibilă de cele mai grele pedepse, inclusiv arderea pe rug a cărților şi excomunicarea, dacă nu şi azvîrlirea în temniță a autorilor. Tolerat şi discret încurajat ulterior, spre a frîna reacția de nemulțumire față de racilele crescînde ale sistemului, este acum proclamat cu ostentație agresivă, utilizat ca armă de luptă împotriva reprezentanților săi legitimi. E transformat într-o formă de cenzură *sui generis*, corespunzătoare ideologiei de odinioară. Paradoxal, arta pentru artă devine un slogan tendențios. Nu este, totuşi, o noutate absolută. Încă acum cîteva zeci de ani, Edgar Morin se amuza observînd cum antistalinismul era furat antistaliniştilor de către stalinişti. Furtul esteticului nu reprezintă decît o variantă a brigandajului ideologic, practicat pe o scară largă în etapa crepusculară a totalitarismelor. Ceva mai grosolană, trădînd debusolarea comisarilor doctrinei în faza ei de lichidare, ni se înfățişează pornirea împotriva... eticului. Urmaşii celor ce jurau „pe codul eticii şi echității socialiste", strîmba cartă, încălcată la fiecare pas, a propagandei ceauşiste, deseori chiar cei ce jurau pe „principiile" acestei carte şi se băteau cu pumnii în piept pentru a fi cît mai demni de crezare, se încruntă şi dau semne de nervozitate (de altminteri lesne de înțeles) cînd vine vorba de condiția morală a scriitorilor. De ce adică să vorbim despre moralitate? Ce importanță are aceasta? A te ocupa de etic nu înseamnă a eclipsa esteticul? Logica acestor domni e măcar extravagantă. Să nu ne ocupăm aici de fuga lor panicată, atît de... dialectică, spre pozițiile contrare îmbrățişate cu fanatism, de la tendință la gratuitate, de la ura de clasă la ura națională, şi să le reamintim doar că

refuzul de a discuta morala include în el însuşi o poziţie morală. Una nu tocmai măgulitoare...

Însă regimul comunist a modelat şi un alt tip: scriitorul mercenar. La antipodul scriitorului mesianic, acesta e, în pofida pompoaselor declaraţii futurologice, complet lipsit de simţul viitorului. După cum e lipsit şi de simţul trecutului, refuzînd a-şi însuşi lecţiile istoriei şi folosind tradiţia ca pe un simplu material de pavoazare a faţadei propagandistice. Se identifică pe deplin cu decăderea prezentului „socialist". Nu e decît o versiune a „omului nou", acel Parthopitecus, despre care vorbea Zinoviev, decretat de regimul totalitar şi încărcat cu toate tarele lui morale: ipocrizie, arivism, lăcomie, brutalitate, înclinaţie spre linguşire, intrigă, demagogie. O canalie perorantă, o lichea drapată în lozincile zilei ori ale orei, gata a le primeni la iuţeală. Dacă scriitorul mesianic e, prin forţa lucrurilor, cuprinzător, „bogat", pluralist, trepăduşul totalitarismului e îngust, sărac, reducţionist. Se închistează în dogmă, în „indicaţii preţioase", în limba de lemn. Retează cu sadică satisfacţie legăturile cu marile valori ale trecutului antecomunist, trage zgomotos obloanele în faţa autorilor occidentali necomunişti, a inconformiştilor în genere (e semnificativ articolul obtuz al lui Zaharia Stancu, *N-am auzit de Pasternak*, apărut în momentul în care autorul *Doctorului Jivago* a primit premiul Nobel). Sacrifică, micşorează, umbreşte, mistifică, spurcă tot ce se poate. Lexicul său e mizer, metafora anacronică şi plată, scriitura primitivă. Oracolul său e fals. Dacă nu e ignorant, mercenarul mimează ignoranţa. Dacă are gust, mimează prostul gust. Dacă e talentat, îşi înjoseşte talentul ori şi-l anulează. Univocitatea sa e stridentă ca un ţipăt de trompetă ori ca un răpăit de tobă. Dacă mesianicul visează o mîntuire a artei sale şi a poporului său, mercenarul zace în noroiul concepţiei comuniste precum într-o demonie joasă, fără scăpare. Nu numai că nu-l deranjează imixtiunile „forurilor" şi intervenţia foarfecelor cenzurii, dar se simte protejat de acestea şi le ajută de cîte ori

are prilejul prin practicarea unor „demascări" ale confraților ce se abat de la „linie". „Morala" sa conține acel „polițism" scriitoricesc, propriu societăților concentraționare, despre care scria mai demult, cu oroare, Thierry Maulnier. E o făptură bicisnică, neviabilă, însă cu atît mai înrăită, cu atît mai avidă, dornică a stoarce cu orice preț favorurile clipei. O biată efemeră ce se zbate între geamurile sediilor de partid. Presimte, probabil, că istoria literară o va refuza și de aceea amplifică artificiul, supralicitează compromisul, adînceşte răul. Cazuri tipice: Mihai Beniuc, A. Toma, Sorin Toma, Ion Vitner, N. Moraru, Paul Georgescu, Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Dumitru Popescu-Dumnezeu, D.R. Popescu. Dar și alții, care au încercat a se redresa, lucru ce nu ne face a uita că prestația lor realist-socialistă a fost la fel de virulentă: Eugen Jebeleanu, Geo Bogza, Marin Preda, A.E. Baconsky, Ov.S. Crohmălniceanu. Cei care se silesc a extrage din rîndul celor din urmă „modele morale" ar trebui să mediteze mai întîi la chestiunea dacă un destin în zig-zag estetic și moral, chiar atunci cînd a sfîrșit „cu bine" (însă, de regulă, fără mari inconveniente în nici o împrejurare, mînat de o adaptabilitate „naturală"), merită a fi socotit „exemplar", dincolo de contextul în care accentul său pozitiv avea o semnificație mai curînd momentană decît absolută. Și în al doilea rînd, la raportul dintre acești „exemplari" ai ambiguității și alternanței, pe de o parte, și autorii de seamă care au suferit pentru consecvența lor, care, în felul în care au creat și au trăit, nu riscă a mai suporta avariile relativului etic, pe de altă parte. Numele lor de victimizare și lumină se întind de la V. Voiculescu, Lucian Blaga, Dan Botta, Radu Gyr, Mircea Vulcănescu, la N. Steinhardt, Petre Țuțea, Ion Caraion, Constantin Tonegaru, Radu Petrescu, Leonid Dimov, Ovidiu Cotruș, I. Negoițescu. Îi rugăm pe cititorii de bună conștiință să compare o listă cu alta și să chibzuiască.

Dacă la vremuri noi se cer oameni noi, de ce nu s-ar cere și la tertipuri noi? Astfel a judecat, se pare, și regizorul suprem

al epocii postdecembriste, făcînd cu putință ivirea unei noi generații de literatori aserviți puterii. E drept, au fost racolați și stîlpii propagandei ceaușiste, așa cum cultul geniului Carpaților n-a avut nici o dificultate a-și anexa o sumă de cîntăreți ai lui Stalin și Dej. Dar centrul de greutate al noii echipe stă în altă parte. Și anume în persoana acelor autori ce s-au păstrat mai puțin pătați, în dorul unei angajări mai „liberalizate" (cu aparențele renovate). Trebuie să recunoaștem alura „ameliorată" a proaspeților mercenari. Ei sînt mult mai stilați decît predecesorii lor. Nu recurg la osanale fără perdea, *à la* Adrian Păunescu. Colindul lor e doar șoptit, sorcovirea lor nu e teatrală, ci doar insinuantă. Au renunțat la primitivismul proletcultist. Masca lui Caliban au vîrît-o în buzunar. Arborează o amplă paletă culturală, sînt europeni, deschiși contactelor chiar cu asupră de măsură (voiajuri, burse, delegații ce se succed într-un ritm vertiginos). Nu numai că nu refuză tradiția, dar o aclamă, o curtează asiduu, se prosternează în fața ei. Drept care au primit și cheile de paznici ai templului. Nu numai că au abandonat tendința poruncitoare a socialului, dar au înălțat flamura estetismului cu o suficiență ce derivă din dorința aprigă a unui monopol. Mustră, trag la răspundere, osîndesc în numele esteticului pasă-mi-te, păgubit prin militantismul democratic ori prin dorința de adevăr a unor confrați. Univocitatea partinică au înlocuit-o cu o versatilitate ce îngăduie multe. Sînt lunecoși, sofiști, proteici, pe cît de prosperi. Rafinați în delicata lor infatuare, care nu acceptă polemica, în schimb suportă mirosul trăsnitor al nespălării morale de-o viață, cînd îi strîng mîna cu efuziune, al bardului de la Bârca. Niște aleși. Se fac că nu văd realul întristător, avînd urechea ciulită doar spre cîrtirea – atît de enervantă! – a opoziției. Ce mai încoace-încolo: oameni de elită, care se întîmplă a condamna cu asprime „elitismul". De la Eugen Simion, Augustin Buzura, Andrei Pleșu la Marin Sorescu și înapoi, n-au nimic a face cu rudimentarul, repulsivul Parthopitecus, pe care-l blamează cu năduf sau cu ironie. Nu-

mai că recompensele ministerial-academic-editorial-pecuniare pe care le dobîndesc, în auzul şi în văzul lumii, nu figurează (n-au cum să fie în altă parte, oricît ne-am frămînta, oricît am dori să fie altfel) decît la rubrica impozantă a cîştigului descendenţilor acestuia.

Între rug şi ghilotină

„Şi apoi cu ce drept să condamni ghilotina, cînd ai privit cu simpatie rugul?", se întreabă Cioran. Întrebare ce ne urmăreşte dacă luăm în considerare, comparativ, felul în care ne raportăm, azi, la fascism şi la comunism. Similitudinea dintre cele două braţe principale ale totalitarismului credem că nu mai trebuie dovedită, ci doar, cel mult, rememorată cu amărăciune. Ambele se bizuie pe un antiumanism cumplit, tradus în metodologia unei chirurgii sociale, menite a extirpa largi categorii omeneşti, etnii sau clase. Ambele se clădesc pe minciuna unei propagande, care, pornind de la afectarea raţiunii (Hitler se lăuda cu darul său de „a raţiona cu răceală de gheaţă", iar Stalin cu „lipsa de milă" a propriei sale „dialectici"), ajunge la cea mai dură intoleranţă, la obligativitatea unei conştiinţe uniforme. Ambele dovedesc a fi, dincolo de ideologii şi de ţeluri emfatic declarate, mijloace brutale de a accede la putere, la o putere nelimitată, socotită drept scop în sine. Între fascism şi comunism există o consubstanţialitate pe care o învederează nu doar momentele mai vechi de cîrdăşie dintre ele (precum funestul pact Molotov-Ribbentrop, de la 23 august 1939), ci şi evoluţia celor două extremisme în ultimii ani, aspirînd la o confluenţă numai aparent paradoxală. Bestiala atracţie exercitată de puterea absolută îi face pe succesorii comunismului oficial răsturnat (dar continuînd a dăinui subteran şi avansînd din nou, cu disperată tenacitate, către suprafaţă) a se înzestra

cu elemente ale „celeilalte" tabere extremiste, precum antisemitismul, xenofobia în genere, un cult dezmățat al tradiției, mania comemorărilor ș.a., dintr-un impuls identic de a transforma, după cum se rostește Hannah Arendt, „ideologiile respective în arme". Și, cu toate acestea, unii dintre noi se arată tentați a aplica celor două monstruozități istorice măsuri diferite. A privilegia astfel unul dintre extremisme. A osîndi ghilotina, închizînd ochii în fața rugului...

Ce se petrece? Cîțiva comentatori – ne referim exclusiv la cei, în genere, stimabili – s-au „specializat" în stabilirea influențelor de „dreapta" în scrisul și în conduita unor scriitori și intelectuali de seamă ai noștri. Foarte bine. Sîntem pentru „un cer deschis" în materie de restabilire a adevărului și de interpretare a acestuia. Chiar dacă e vorba de fruntașii generației '50 (Mircea Eliade, E.M. Cioran, Mircea Vulcănescu etc.), în frunte cu celebrul lor mentor, Nae Ionescu, sau de alte mari personalități ale literelor noastre, de la Ion Barbu la I. Negoițescu, cercetarea nu poate fi decît folositoare. Nu credem că ar trebui să existe teme ori nume tabu. Cu toate că nu putem a nu remarca o tendință de incriminare exagerată, adică trecînd nu doar peste relativitatea importanței probelor, ci și peste evoluția autorilor în chestiune. Evoluție care, de regulă, a reprezentat o emancipare hotărîtoare în raport cu o experiență juvenilă, limitată și, aproape totdeauna, judecată cu regret de către cei ce au parcurs-o. N-ar fi excesiv a taxa, acum, drept „fasciști" pe Eliade sau Cioran? Arheologia politică practicată în straturile biografiei lor scoate la iveală mai curînd aspecte ale unei crize de „creștere" decît ale unui oportunism civic, material-mente profitabil, de felul celui ce poate fi din plin detectat la scriitorii și cărturarii deveniți mercenari ai regimului comunist. Nu încercăm a scuza pe nimeni, dar nici a favoriza o supralicitare a rechizitoriului. Cu atît mai vîrtos, cu cît un I. Negoițescu, bunăoară, a dat dovadă de o impresionantă probitate, reconstituindu-și, din proprie inițiativă, dosarul „păcatelor tinereții",

din elemente practic uitate. Fără meticuloasele relatări ale regretatului critic, din *Straja dragonilor*, nici n-am fi fost la curent – cine ştie cîtă vreme? – cu tribulaţiile sale adolescentine, pe care el cel dintîi le-a exhumat pentru a se autosancţiona cu asprime...

Dar încă mai jenantă decît această pornire îngroşată de culpabilizare la care ne-am referit ni se înfăţişează unilateralitatea ei. Deseori exegeţii în chestiune „uită" a se ocupa de „rinocerizarea" comunistă, indiscutabil mult mai extinsă şi cu aspecte mult mai devastatoare, la noi, decît cea de dreapta. Ca şi cum proporţia ar fi fost inversă! Însă cum am putea uita că la cele cîteva luni de stat legionar şi la cei patru ani de guvernare a mareşalului Ion Antonescu, care n-a fost chiar cea mai dură, în constelaţia de atunci a Europei, dominată de Germania hitleristă, corespund patru decenii şi jumătate de totalitarism roşu? Oricît de grave au fost abuzurile săvîrşite sub cîrmuirea de dreapta (şi nu considerăm în nici un caz că ele trebuie trecute sub tăcere), nu aceasta a schingiuit în modul cel mai dureros societatea românească şi nu aceasta a deformat conştiinţa noastră colectivă în cel mai înalt grad, cu efecte ce încă se resimt şi se vor resimţi un timp indeterminabil. Nu extremismului de dreapta, ci bolşevismului importat şi apoi menţinut prin ceea ce s-a numit „ocupaţia românilor de către români" îi putem imputa racilele cele mai severe de care suferă societatea noastră. Problema capitală cu care ne confruntăm în prezent o constituie ideologizarea comunistă ce ne-a contaminat sufletele aidoma unui accident nuclear, infinit mai dezastruos decît cel de la Cernobîl. Aceasta trebuie să stea în centrul atenţiei noastre civice. A te face că nu vezi accentul de urgenţă al anihilării ideologiei comuniste înseamnă a eluda spiritul de obiectivitate cu care se cuvine abordată istoria de către orice analist al său. Nu cumva în spatele unei atari discriminări se găsesc motive personale? Nu cumva unii comentatori unidirecţionaţi către cedările de dreapta, înverşunaţi exclusiv împotriva lor, au

niscaiva motive, ținînd de propriul lor trecut, pe care evită a-l scruta autocritic, de a nu se ocupa, cu o cel puțin egală insistență, de compromisurile făcute comunismului? Dezechilibrul este, oricum vădit. El apare subliniat – cu aluzia de rigoare la substratul său biografic – în scrisoarea consternată pe care Marie-France Ionesco, fiica marelui Eugen Ionesco, a adresat-o istoricului literar Z. Ornea, prin intermediul revistei „22" (nr. 5/1995) din care citãm: „Domnule, credeți oare cu adevărat, în adîncul conștiinței dumneavoastră, că aceia care se grăbesc astăzi să facă publice pagini private – pagini care incriminează, subliniez, doar *unul* dintre răurile istorice –, credeți că aceia care jubilează în fața acestor revelații (de multă vreme cunoscute din scrieri publice) ar resimți aceeași bucurie văzînd că reapar la lumină unele din scrierile lor – private sau publice – în care se făcea elogiul *celuilalt* rău, al comunismului care a pustiit România și a supus-o terorii mai bine de 40 de ani?" Avem impresia că discuția asupra subiectului abia se deschide.

Ideologia în fază barocă

Starea critică a culturii e azi, la noi, un fapt incontestabil. N-o pot nega nici măcar condeiele poleite de festivism ori ultraagresive (nu o dată e vorba de unul şi acelaşi condei rotit sub soarele oportunismului). E un fenomen cu care te întîlneşti mereu, un monstru cu multiple feţe, din cele ce se nasc din somnul raţiunii. Al unei raţiuni ce poartă numele de morală. Deoarece morala e raţiunea specifică a acestui cumplit sfîrşit de mileniu, în care abuzurile au atins cote fără pereche în istorie, prin proporţiile şi semnificaţiile lor dezumanizante. O raţiune ce continuă a fi încălcată, sfîrtecată de cruzimi şi falsuri, de represiuni şi ipocrizii, chiar cînd aparenţele sînt ale unei redresări... Fiind principala victimă a totalitarismelor, morala trebuie să devină principala lor succesoare. Dar procesul nu e deloc simplu. Greşesc cei ce cred, aşa cum arată Alain Besançon, că doborîrea puterii comuniste ar duce automat la restaurarea democraţiei. Ora purificării morale se amînă *sine die*. Bătaia sa a fost pur decorativă, propagată exclusiv în zona dorinţelor noastre. Realitatea ne sileşte a reflecta mai curînd la un alt ciclu de dificultăţi şi complicaţii, alcătuit din derutante mişcări de flux şi reflux, cuprinzînd nenumărate subterfugii şi ambuscade organizate de către cei ameninţaţi a-şi pierde puterea şi privilegiile, decît la o idilică trecere la normalitatea civilă. Orizontul apare acoperit de nori. Adică de impedimentele ce rezultă din inerţia unei formidabile mase de anomalii

sedimentate timp de decenii şi prăvălite asupra destinelor noastre, dîndu-ne senzaţia deznădejdii, a sufocării. Istoria ne poate consola întrucîtva prin intermediul cuvintelor lui Goethe despre revoluţia din iulie 1830: „Iată o revoluţie pe care am prevăzut-o. Dar să nu credeţi că totul se va termina odată cu ea. Lupta dintre radicalism şi conservatorism va continua. Istoria nu s-a sfîrşit". Traducînd olimpiana reflecţie în idiom practic, vom înţelege că trebuie să ne asumăm realităţile dramatice, să ne confruntăm cu ele. Să le supunem analizei, să le dezamorsăm prin luciditate. Cu cît conştiinţa noastră în faţa primejdiei va spori, cu atît primejdia va scădea.

Ne aflăm într-o fază a ideologizării baroce. Proteismul, masca, strategiile, subtilităţile amăgitoare sînt inflorescente. Negaţia brutală, respingerea peremptorie, excomunicarea politic-administrativă nu mai funcţionează, drept care impulsurile ideologice se ascund sub înfăţişări mai mult ori mai puţin imprevizibile. De cîte ori e posibil, se iveşte mimarea decenţei. Antidemocraţia se ornează adesea, strident, cu penele democraţiei, centralismul economic se maschează cu sloganuri reformiste, naţionalismul se acoperă cu formulele integrării europene, corupţia cea mai deşănţată se ambalează în straturile laborioase ale unei legalităţi de paradă. Autoritarismul şi aroganţa de odinioară trec, măcar parţial, în abilitate. Ambiţia politică preferă a adopta un registru cameleonic. Nici morala momentului, inclusiv în domeniul la care ne vom referi în speţă, cel literar, nu face excepţie. Un barochism pervers o informează. Nu vom înregistra, Doamne păzeşte, resurecţia unor prescripţii proletcultiste ori o pledoarie în favoarea cenzurii, dar, sub o retorică spăşită, de nu chiar generoasă, vom regăsi funcţionalitatea restrictivă pe care a indus-o totalitarismul comunist, precum un blestemat reflex. Din fericire pentru profitorii confuziei, există o polivalenţă a cenzurii. Tendinţa de monopol în viaţa literelor reapare în haine noi, potrivit principiului variaţiunilor pe aceeaşi temă. Desigur, ea nu mai poate fi exercitată

de către un for de partid sau de stat, manifestîndu-se în cercul cîte unei reviste ori al cîte unui ziar. Publicațiile în chestiune formează un cartel discret al tendențiozității disimulate, de la cele ce cultivă insanitatea extremistă pînă la iezuitul tradiționalism estetizant al „Literatorului". Mijloacele variază de la caz la caz, numitorul fiind comun. Uneori nici măcar mijloacele, căci simandicoșii comilitoni ai periodicului amintit recurg tot mai des la limbajul truculent, apropiindu-se și pe această cale, pînă la indiscreție, de discursul lui Adrian Păunescu, de exemplu (cu toate că, în obișnuitul d-sale stil de inadvertențe, acad. E. Simion osîndește pamfletul!). Ce susțin conservatorii literatori? În esență, că tot ce s-a făcut (scris) sub trecutul regim e bun făcut (scris) și că, prin urmare, orice rediscutare (revizuire, reevaluare) a epocii cu pricina ar fi neavenită. Că am avea a face cu un „clasicism" al „epocii de aur", strivitor și intangibil, în fața căruia n-am putea decît să ne prosternăm. Orice relativizare, orice controversă, orice rectificare, oricît de mică, este, în optica paznicilor templului, o erezie ce trebuie aspru pedepsită. Nici o atenție nu s-ar cuveni acordată condițiilor presiunii ideologice, care deformau, direct sau indirect, creația, precum și sancționarea critică a acesteia. Nu se suflă o vorbă despre oribila acuzație a „crimelor de gîndire" (ceea ce George Orwell numea *thought-crimes),* care-i făcea pe scriitori să tacă ori să spună altceva decît voiau, mutilîndu-le personalitatea. Despre nemerniciile comise și dramele provocate de controlul partidului și al securității. Marile compromisuri sînt fraudulos asimilate unor compromisuri venale, dacă nu total neglijate. Cu cinism, conservatorii ne oferă o apoteoză a unui timp în care chiar și scrierile cele mai substanțiale nu puteau apărea decît cu prețul unor sacrificii (sînt cunoscute penibilele tîrguieli cu cenzura, urmate de cedări mai mari ori mai mici și chiar de refacerea completă a cărților), în răspăr cu un mediu al falsității în care nu erau apte a se integra decît ca factori ai opoziției. Ne propun o tăcere vinovată în continuare, echivalînd cu

acceptarea... În subsidiar, nimic nu ne opreşte a medita şi la avantajele personale ale autorilor în chestiune, rezultînd din menţinerea unui *statu quo* al etichetelor măgulitoare, dobîndite în „epoca de aur", ce le-ar da iluzia eternităţii. Rimînd cu conservatorismul politic, conservatorismul lor literar este legat şi de o foarte verosimilă motivaţie subiectivă...

Lăsînd la o parte starea anormală a conştiinţei critice care s-ar produce astfel, să observăm că fobia conservatorilor la dez-ideologizare (orice reacţie anticritică este azi suspectă de un substrat ideologic) are un efect mai larg, aşa cum refuzul cuiva de a dezinfecta un spaţiu al unei maladii contagioase reprezintă un factor de „colaborare" cu maladia respectivă. Nu mai trebuie demonstrat, sper, caracterul nociv al unei atari ipostaze. Caracter pe care încearcă a-l ascunde, contraatacînd. Nu întîmplător ei îi calomniază pe adversari, străduindu-se a transfera asupra acestora propria lor conformaţie de conştiinţă, propriile lor scheme de gîndire şi intenţii. „Argumentul" literatorilor cum că aplicarea criteriului etic, în virtutea căruia se pot depista urmările destructive sau mistificatoare ale climatului comunist, n-ar reprezenta decît un revers al criteriului ideologic, n-are mai multă valoare decît aserţiunea potrivit căreia aplicarea normelor justiţiei ar fi blamabilă aidoma unui revers al injustiţiei. Ca şi cum ar trebui să renunţăm la a-i judeca pe infractori pentru a nu deveni la rîndul nostru infractori! Sofismul este evident. Un sofism ce răsfrînge oportunismul. De altfel, autorii în discuţie fac un pas mai departe, devenind avocaţii unora dintre cei mai compromişi scriitori, ai slugilor de nădejde ale dictaturii, pe care le cauţionează în numele „talentului" lor terfelit, al „operei" lor prostituate. Conexiunea ce se produce cu procesul comunismului e limpede: nimeni nu trebuie să răspundă de nimic, nu există vinovaţi, conceptul de vinovăţie însuşi nu e decît o abstracţiune pernicioasă, un atentat la „reconcilierea naţională". De ce să mai scormonim irealitatea imediată a colaboraţionismului? Crimele

Gulagului au fost săvîrşite de marţieni ce s-au pierdut pentru totdeauna în spaţiile cosmice impenetrabile, iar cîntările de slavă aduse tiraniei, carierele mănoase fondate pe josnicii ditirambi nu reprezintă decît o iluzie a vînătorilor de vrăjitoare. O halucinaţie pe care n-ar putea-o confirma nici un petec de hîrtie tipărită, nici o bandă magnetică, nici o fotografie şi nici un film. Marii adulatori de ieri ai faraonului, deveniţi extremiştii cu infinit tupeu de azi, sînt curaţi ca lacrima. Pornirile lor revanşarde, imboldurile lor exterminatoare, campaniile lor bizuite pe minciuni, trombele noroioase de insulte împotriva celor cu alte opinii, nu-i aşa că nu sînt decît scorniri? Li se întinde o mînă amicală şi li se dau onorurile protocolului estetic. Azi în presă, mîine, „mai ştii? – la Academie...

Respingînd, pe cît le stă în putinţă, discuţia liberă, conservatorii afişează cîteva principii uzurpate. Cultivă cu plăcere un soi de potemkiniadă verbală. Nu dorim a-i numi neapărat „criptocomunişti", termen ce-i „ofenscază", dar cine e de vină că, vrînd-nevrînd, facem asocierea cu grandioasa structură a instituţiilor de carton vopsit pe care totalitarismul o înfăţişa cu zîmbete credulilor de la noi şi de aiurea, pentru a proba apartenenţa sa la „democraţie"? Că ne amintim prevederile în favoarea drepturilor omului înscrise în constituţia sovietică precum şi în constituţia ceauşistă – aceste simboluri solemn-batjocoritoare ale vacuităţii –, ca şi semnăturile pe care potentaţii „socialişti" le-au pus, cu o senină impudoare, pe o sumă de tratate şi convenţii internaţionale? Desigur, minciuna gangsterismului politic comunist e una, bizantinismul cultural post-decembrist e alta. Însă ocaua ce ne ajută a măsura ipocrizia de sorginte ideologică e aceeaşi. Dl Eugen Simion, care s-a declarat critic marxist-leninist, ar trebui să admită că mecanismul critic se poate ghida, prin contaminare, şi după cel politic, atît în circumstanţele în care acesta din urmă e „obligatoriu", cît şi în cele în care e acceptat benevol... Astfel ni se vorbeşte despre „apolitism". Aparent ar fi o expurgare a creaţiei şi a

exegezei tocmai de ceea ce a dus la degradarea lor. În fapt, e un apel la stagnare, o încercare de a bloca examenul malformațiilor, de a împiedica diagnosticul real. Cum poți ocoli termenii politici referindu-te la o incontestabilă imixtiune a politicului unidirecționat și impus cu forța precum un ucaz? Cum îl poți repudia fără a-l numi? Cum poți examina un cocoșat fără a vorbi despre cifoza lui, cum poți trata un bolnav de tuberculoză fără a lua în seamă acțiunea bacilului Koch? Poate printr-un act de șamanism, asupra căruia am putea primi lămuriri de la practicanții lui din capela ortodoxă a „Literatorului" ori de la cea eclectică a „Dilemei". Și apoi de ce e deplînsă, cu lacrimi de crocodil, „politizarea" cea consumatoare de vlagă literară a scriitorilor, cu exemplificări exclusiv din categoria – majoritară – a opozanților față de actuala cîrmuire? Oare de partea cealaltă a baricadei nu se face „politică"? Cum putem considera reproșurile de acest gen ale celor ce ei înșiși s-au înhămat la carul politic al puterii, cu vorba și cu fapta, ambele de notorietate? Neputința lor absolută de a răspunde la atari chestiuni este elocventă în sine... Nu ne apare mai consistent nici recursul conservatorilor de spiță nouă la teza „autonomiei esteticului". Corespondent, în intenția lor nu tocmai dreaptă, al „apolitismului", acesta s-ar voi un fel de exorcizare a demonici participării creatorilor la treburile publice. Se pierde din vedere faptul că autonomia esteticului nu poate fi reală decît într-o cetate în care există garanția valorilor democratice și că militantismul pentru instaurarea lor temeinică decurge din chiar necesitățile esteticului, că alcătuiește o obligație a acestuia față de sine. Lupta politică a celor mai mulți scriitori de azi nu e o dezertiune, un chiul nedemn de la masa de scris, ci un rezultat al înțelegerii clare a situației, un semn al bunei lor orientări. Și ce tradiție continuă, mă rog, în acest caz, conservatorii, cei ce se prezintă a fi atît de grijulii cu tradiția? Tradiția lui Eliade, Grigore Alexandrescu, Kogălniceanu, Bălcescu, Alecu Russo? A lui Eminescu, a lui Maiorescu, a lui Hasdeu, a lui Caragiale?

A lui E. Lovinescu, pe care-l invocă pe cît de insistent, pe atît de fără noimă? Ori „tradiția" aparține acelei diversiuni puse la cale în cabinetele c.c.-ului, într-o etapă de declin rapid și iremediabil al „noii orînduiri", cînd esteticul s-a văzut „reabilitat" peste noapte, pentru ca în numele lui să fie oprită acțiunea critică a scriitorilor față de sistemul falimentar? N-a fost decît un estetism manipulat, cu voie de la poliție. O manevră tîrzie, purtînd amprenta neliniștii politrucilor, prin care se urmărea stoparea radicalizării conștiințelor. În istoria comunismului, se poate face o analogie cu liberalizarea religiei, de către Stalin, în cursul celui de-al doilea război mondial. Cui îi folosește acum estetismul pretins apolitic, orb și surd la context, împotriva propriilor sale interese vitale? Nu e greu (sau, dimpotrivă, e foarte greu!) de răspuns la o asemenea întrebare... La fel, unii conservatori fac uz de conceptul de adevăr, cu aerul că-l au în folosință privată, că e un fel de inel cu pecete pe care-l poartă la deget ei și numai ei. Jocul e simplu: cei care sînt de acord cu opiniile lor au acces la adevăr, ceilalți sînt „dușmanii" adevărului. O asemenea operație grosolană, purtînd nu o dată chiar semnături academice, își dovedește utilitatea... atîta cît poate fi, în planul unei polemici în care observațiile neconvenabile nu pot fi parate, în care nu li se poate face față pe cale logică. Identificîndu-te cu adevărul, dai impresia că ești invulnerabil. Soluția a mai fost încercată, inclusiv la nivelul superior al absolutismelor și totalitarismelor. Triunghiul falsului apolitism, al estetismului cu motivație eterogenă și al adevărului tratat ca monopol, închide spațiul dogmatic al unei rezistențe la înnoire.

Dar impasul moralei prezintă și înfățișări mai puțin bătătoare la ochi. Vîrtoasa vrăjmășie împotriva autorilor ce nu se lasă înduplecați de frumusețea *democraturii* noastre și de rococoul estetismului oficializat, chemător precum o sirenă de sub pulpana puterii, nu epuizează șirul decepțiilor de care avem parte, în căutarea identității noastre est-etice. Apare o indife-

rență, o moleșeală, o somnolare atît de binevenite pentru cei cărora le e frică de propozițiile noastre critice. Un, am putea zice, apolitism spontan, mai puțin culpabil decît cel elaborat și susținut printr-o retorică „angajată", dar nu mai puțin dăunător, precum un produs al oboselii și al decepției. O consecință a uzurii pe care miza vechea putere și pe care n-o desconsideră defel noua putere. Știm cu toții că fuga după alimentele greu de procurat, cozile istovitoare, mijloacele de transport insuficiente și supraaglomerate, lumina scăzută, frigul ș.a.m.d. provoacă o limitare a conștiinței, un automatism, o obedință „naturală", în fața cărora autoritățile își pot freca mîinile de bucurie. Unii din noi ocolesc pur și simplu a se pronunța, evită chestiunile mai „dificile" (de parcă viața noastră, cu prea puține excepții, n-ar fi țesută din dificultăți). Nu se „amestecă". Se păstrează într-o așteptare cenușie, zgribulită, ce poartă, pe dinăuntru măcar, dacă nu și pe dinafară, stigmatul mizeriei. Cultivă un defetism care le mărginește accesul doar la anume „rații" ale adevărului. Cu cît mai multe parcele ale acestuia sînt scoase din raza lor de interes, cu atît se simt mai ușurați.

O rezervă bine inculcată de organele antedecembriste (fiică legitimă a spaimei stăpînitoare în mediul concentraționar) îi oprește a intra în controverse, a se rosti asupra unor nume, orice s-ar întîmpla, foarte bine cotate, precum Marin Preda ori Nichita Stănescu, ori să pomenească altele, orice s-ar întîmpla, suspecte, precum I. Negoițescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Paul Goma, Dorin Tudoran, Ion Vianu etc. La rigoare, îi interesează doar, ca pe niște înfrînți ce-și recunosc înfrîngerea, datele strict economice, precum pensiile, casele de odihnă, dreptul la tratament gratuit. Nu le-au dat acestora o preeminență covîrșitoare, pînă la excluderea aproape totală a elementelor de substanță, la Conferința pe țară din primăvara anului 1990? Urmași ai pensionarilor din perioada lui Ceaușescu, care erau îndemnați a-și investi energia în formidabila operație a recuperării sticlelor și borcanelor goale, nu doresc „a se pune rău"

cu nimeni. Dacă se schimbă roata? Dacă X sau Y, dintre lichelele patentate, ajung iar „sus"? Unele n-au ajuns deja „sus", mai „sus" decît erau înainte? Prudența nu strică niciodată.

Chiar atunci cînd scriu articole întrucîtva protestatare, o fac cu ațe de atîtea culori, încît ansamblul e bariolat, greu descifrabil în finalitatea sa. Ce-a vrut să spună autorul? Care e poziția sa ? Cu cît mai greu de aflat, cu atît mai bine. S-a dezvoltat o remarcabilă industrie articlieră ofensiv-inofensivă, curajos-inhibată, ca o învîrtire victorioasă în cerc. Arabescurile frazeologice ilustrează un baroc al conștiinței ce, evitîndu-se pe sine, își dă ocol în chip artistic. Logoreea cetățenească e cu grijă decuplată de atitudinile precise, de responsabilitățile ce le-ar incumba. Verificați, vă rugăm, în majoritatea gazetelor! Cu capul plecat fiind aproape tot timpul, scriitorii de acest tip scriu și cu o inteligență plecată. Vom da, după cum obișnuim, și cîteva citate, chiar din cadrul dezbaterii inițiate de „România literară" pe tema crizei culturii: „Dacă editorul X reeditează *Clipa* sau *Desculț* și lumea le va citi în metrou, criticul poate să stea și-n mustăți: importanța actului rămîne exclusiv elitară. Noi vom tot reinterpreta în cerc închis, ca și presa de opoziție de azi, în care se scriu reciproc epistole, în vreme ce lumea înoată în largul altor ape" (*R. l.* nr. 3/1993). Deci zădărnicie pe toată linia! Este emițătorul acestor rînduri elitar sau anticlitar, este în favoarea sau contra opoziției? Așa cum se cade, nu trebuie să aflăm exact... Altcineva privește chiorîș... etica: „Rezonanțele etice ale preceptului «meseria – brățară de aur» ar trebui să-și piardă relevanța în spațiul acțiunii culturale. Pentru omul contemporan important este să faci bine ceea ce faci" (*R.l.* nr. 4/1993). Dar poți să faci „bine", dacă nu faci „etic"? Nedumerirea noastră se pierde în spațiul de pîslă al precauției care e mama înțelepciunii. Se are în vedere chiar invalidarea criteriilor de căpetenie cu care operăm, din unghiul unui *nou* nebulos și atotputernic ce le-ar ridiculiza: „Criteriile bătrînești: cel moral și cel estetic" (*R.L.* nr. 3/1993). E oare o

ironie în aceste vorbe ale unui confrate îndeobşte ironic? Nu sîntem deloc siguri. Drept care ne pregătim a *îmbătrîni* grabnic la porţile implacabile ale esteticului şi moralei sale, nemaiavînd putere a ne stabili într-un loc mai prielnic...

Scrisoare deschisă

Domnule Valeriu Cristea,

Îngăduiți-mi a vă adresa cîteva rînduri în urma citirii articolului dv. *A spune ceea ce gîndesc,* apărut în „România literară", nr.18/1990. Afirmați chiar de la început: „Una din surprizele majore pe care ni le-au rezervat ultimele luni, perioada de după Revoluția eliberatoare din decembrie, este de a constata că *a spune ce gîndești* nu e astăzi cu mult mai ușor decît ieri. Terorismului fizic, de stat, i s-a substituit neînchipuit de repede terorismul psihic al unor autentice sau doar pretinse grupuri de opinie, energice, bine organizate și, nu o dată, foarte gălăgioase". Situația ar părea alarmantă, cu toate că am impresia că semnul de egalitate pe care-l puneți fără clipire între „terorismul fizic, de stat" (adică extraordinarul aparat de represiune ceaușist!) și ceea ce numiți „terorismul psihic" ar necesita ceva mai multă reflecție. Să vedem însă în ce constă acest din urmă „terorism" care vă înspăimîntă atît de mult. Ne spuneți, puțin mai la vale, că e o atitudine a... intelectualității: „Culmea e că tocmai intelectualitatea (o parte a ei, firește) pare foarte dornică de a se masa în jurul unei idei (ori simple prejudecăți) comune". Propoziția nu mi se pare tocmai limpede. După ce îi acuzați pe intelectuali (de bună seamă, „o parte", îi vizează pe cei mai reprezentativi, pe cei care au configurat, la ora actuală, un punct de vedere cu miză națională) că s-ar

substitui mașinii de asuprire totalitare (ceea ce cred că nici nu constituie o ofensă: e doar o enormitate, o extravaganță), vă minunați de faptul că ei se „masează" în jurul unei „idei" (fie și „comune"). Dar ce ar putea face altceva intelectualii? Evident că se „masează" în jurul unei idei, dacă pînă și „minerii" fac același lucru! Evident că fiind intelectuali sînt întrucîtva mai familiari cu ideile, pe care, cu voia dv., le și emit, decît alte categorii de cetățeni! Că aceste idei sînt și „comune"? Însă e posibil să ne raportăm doar la idei personale ori de o frapantă originalitate? Și apoi care este deosebirea dintre o „idee" și o „prejudecată"? Nu cumva hotarul trece prin subiectivitatea cea mai vie și prin urmare impenitentă? Cum se explică, sub încercata dv. pană și pe un spațiu atît de redus, acest amestec marcat de confuzie și răstălmăcire?

De fapt, îmi dau seama ce vă supără: izolarea dv. față de curentul larg al confraților noștri, al intelectualilor de elită în genere, împotriva persistenței structurilor și mentalităților comuniste, împotriva indivizilor ce se îndărătnicesc a le reprezenta. Deși nu vă rostiți direct, e clar că, în cadrul acesta intelectual, dv. aveți simțămîntul unui minoritar. Pentru a atenua un atare simțămînt, probabil jenant, încercați a schimba perspectiva într-un fel „democratic", înrudit în fond cu conceptele „unanimității", ale „maselor largi populare", ale „voinței întregului popor" etc. Drept care calificați astfel „grupurile" intelectualității manifest anticomuniste (conceptele corespondente: „cercurile reacționare", „agenturile imperialiste" ș.a.m.d.): „Minoritare, infime chiar în raport cu întreaga structură socială a țării, ele pot fi sau numai părea dominante pe «spații mici», într-o breaslă sau într-o instituție de pildă...". Chiar dacă lucrurile stau așa, avem a face cu o manifestare a democrației, care permite, în gradul în care e autentică, deplina expresie a minorității. Ce rost are să subliniați dv., ca minoritar al unei minorități (iată că v-am împrumutat limbajul!), calitatea sa specifică? Ce importanță are aici statistica? Nu cumva se prelinge în

(sub)conştiinţa dv. o imagine globală a unei mulţimi cu o singură voce, a unei autorităţi totale, fără nici o fisură, monolitice? Nu cumva o formaţie sau (şi) o afinitate marxist-leninistă continuă a vă dicta din penumbră reacţiile iritate şi nu tocmai paşnice? Nu cumva o stare de tensiune permanentă, o stare belicoasă, tipic partinică, se infiltrează în frazele dv. ce se vor postrevoluţionare? Căci altminteri de ce vă plîngeţi de „grupurile infime" ce v-ar teroriza? Cum, prin ce mijloace, sînt tentat a vă întreba în continuare! Şi nu ajungem astfel a pune sub semnul întrebării chiar principiile democraţiei?

La un moment dat faceţi o observaţie cu valoare confesivă: „După ce am fost forţaţi decenii în şir la unanimitate, iată că acum, liberi fiind, nu ne putem împotrivi parcă inerţiei de a gîndi la fel, în bloc, ca unul singur". Într-adevăr, nu ne putem totdeauna împotrivi inerţiei „blocului" artificios. Căci nici dv. nu sînteţi individualist. Purtaţi stigmatul „deplinei unanimităţi". Faceţi parte dintr-o categorie de persoane, din păcate amplă, care nu sînt de acord cu protestele intelectualităţii „minoritare", cu lupta sa în favoarea unei finalizări a revoluţiei şi, fie că o doriţi sau nu, slujiţi cauza stagnării, a perpetuării unor lamentabile fenomene caracteristice defunctului regim. E drept, nu sînteţi singurul intelectual situat pe această paradoxală poziţie antiintelectuală. Un coleg al nostru, un critic de vază, se lamenta şi el zilele trecute că „odată cu dreptul de a opta pentru o formaţie politică şi de a avea opinii politice, creşte, într-un mod, după mine alarmant, şi gradul de intoleranţă". Se pare că a luat naştere un snobism antiliberal, însoţit de grimase exagerate ale spaimei, de feciorelnice pudibonderii, de un ritual de ultimă oră al complicităţii învăluite cu puterea în ascensiune. Interesant e că asemenea sensibilităţi la „intoleranţa" democratică rimează cu atitudinile publicistice ale lui G. Călinescu din perioada 1944-1947, care închidea ochii generos la ravagiile brutalei dictaturi incipiente, pentru a critica exclusiv partidele ce se ridicau împotriva regimului impus prin

violență și pe intelectualii cu vederi antitotalitare. Deși țineți a vă diferenția radical de Divinul în unele din paginile dv. de exegeză, aici îmi păreți un discipol al său fidel. Vă jucați cu Istoria, precum s-a jucat și G. Călinescu, și s-ar putea să pierdeți ca și el, prin frivolitate. Și mai e ceva: factorul, cum să spun, lucrativ și de propulsare personală. Dacă pe dv. nu v-aș putea pînă acum incrimina (deși a face jocul celui care ține în mînă pîinea și cuțitul nu e, în sine, o ipoteză inocentă), să nu uităm că Divinul a năzuit din răsputeri la o mare carieră politică, zădărnicită doar de ingratitudinea guvernanților comuniști, antiintelectuali și ei pînă în vîrful unghiilor. La rîndul său, confratele din care am citat mai sus s-a aruncat hămesit asupra a patru-cinci posturi de conducere și ar fi acceptat bucuros încă paisprezece-cincisprezece dacă n-ar fi întîmpinat nici un obstacol. Din primele ceasuri de după Revoluție a ținut să apară la rampă, de parcă ar fi luptat ori ar fi pătimit întru libertate, în virtutea unui bine cunoscut vedetism maladiv. Pozînd și înainte pe unde putea (pe unde-l duceau feluritele mănoase aranjamente), acum s-a străduit a fi fotografiat și televizat cît mai des de aparatele Revoluției. Și... a reușit! Nimeni, după Ceaușescu, nu și-a publicat mai multe poze decît acest personaj într-una din revistele în care anunța cu litere de-o șchioapă că s-a instalat „director"! Mă puteți întreba de ce v-am asociat. Simplu: pentru că v-au asociat cuvintele scrise și atitudinile politice. Pentru că și altă dată v-ați solidarizat cu tovarășul dv. de echipă. Să revin însă la firul considerațiilor mele.

Incontestabil, e dreptul dv. de a respinge condamnarea nomenclaturii, conținută în punctul 8 al Proclamației de la Timișoara. După cum e dreptul dv. de a lua apărarea nomenclaturii, ceea ce și faceți în paragraful al doilea al articolului la care mă refer. O faceți în virtutea unei, transcrise cu majuscule, CONCEPȚII DESPRE OM („Omul, ce minunat sună acest cuvînt!", rostește ecoul glumeț), și bineînțeles în virtutea unei teze a lui Dostoievski, al cărui hermeneut temeinic sînteți.

Ne reamintiți că autorul *Demonilor* a luptat împotriva așa numitei „teorii a mediului", care încerca a-l deposeda pe om de responsabilitatea sa, de libertatea sa de opțiune. „Dar omul, susțineți dv., nu e o jucărie. El nu este și nu poate fi o victimă pasivă în ghearele forțelor de presiune exterioare (mediu, clasă socială, castă, regim sau sistem politic). El nu poate fi chiar așa, pur și simplu, lucrat, prelucrat, fasonat, strunjit după un model dat, uniformizat". În treacăt fie zis, era bine să fi reamintit acest lucru conducătorilor noștri de pînă în decembrie 1989. Acum, cînd vă pronunțați în calitate de avocat al nomenclaturii, vorbele dv. sună, scuzați-mă, foarte puțin convingător. Îmi vine în minte, vai, o remarcă similară a lui Dinu Săraru, care-i compătimea pe activiști și pe securiști pentru faptul că, absorbiți în „munca" lor, nu aveau răgazul trebuitor pentru a ieși cu familia în parc... Aplicate unor realități limitate, integrate unor contexte, adevărurile generale se relativizează. Raportîndu-vă prea amplu, filosofic, la natura umană, riscați, aici, a aluneca în sofisme îndeajuns de facile. A refuza nomenclatura, sînteți de părere dv., „înseamnă a-l socoti pe om bun sau rău în funcție exclusiv de tipul de criterii proprii anilor '50. Înseamnă a ne întoarce la dosarul de cadre, la apartenența politică, la originea socială și la cine știe ce alte păcate și tare originare". Chiar așa? Cinismul, vă spun cu toată sinceritatea, nu vă aduce, în această circumstanță, un bun serviciu. Încercînd a-i dezvinovăți pe potentații și pe favoriții dictaturii răsturnate, nu vi se pare că îi jigniți pe cei ce au suferit din pricina lor, dintre care mulți nu mai sînt în viață? Recomandîndu-i pentru funcții în viața publică, nu vi se pare că aduceți un prejudiciu întregii noastre societăți?

Înțeleg, cred că înțeleg umanitarismul dv. speculativ și sentimental, dar aici el este neavenit, în măsura în care încearcă a șterge vina, a pulveriza răspunderea în planul unei existențe colective. Witold Gombrowicz arată în amintirile sale că, cercetîndu-i îndeaproape, omenește, pe inculpați, a ajuns la

concluzia inexistenței vinovăților și a vinovaților. Însă el a părăsit justiția, în afara căreia funcționarea normală a societății e de neconceput. Dv. faceți propuneri în sfera justiției sociale, propuneri ce ne pun în primejdie. Nomenclatura pe care o apărați în numele unei „naturi umane" abstracte e alcătuită în zdrobitoare majoritate din inși imorali, parazitari, care au săvîrșit față de noi toți abuzuri de toate soiurile. Viața poporului român a fost foarte grav perturbată, economia ne-a fost distrusă, cultura umilită, cîteva categorii de oameni au fost decimați, politica a fost batjocorită, transformată într-o parodie. Autorii acestor fapte ticăloase au beneficiat, după cum prea bine știți, de un regim de privilegii sfidător la adresa mulțimilor truditoare. Credeți că e moral să ștergem trecutul cu buretele, credeți că e firesc să-l uităm? N-aș vrea să fiu cu tot dinadinsul patetic, dar nu mă pot împiedica să vă atrag atenția că între oamenii pe care încercați a-i scoate basma curată ori cel puțin a-i proteja se află călăii de la Canal, de la Pitești, de la Sighet, de la Aiud, de la Rîmnicu Sărat, se află așa zișii terorişti din zilele Revoluției, după cum se află și cei ce i-au comandat. Și pentru ei cereți clemență? Și pe ei doriți să-i promovați în scaunele de conducere? Dar acești criminali odioși nu sînt cu nimic mai buni decît criminalii de război naziști! Gulagul nu e mai puțin teribil decît Auschwitz-ul! Pentru noi, românii, nazismul roșu e cel care a deținut supremația răului. Sînteți de acord, nu-i așa? Dacă ați vorbit de „omenia" nomenclaturii, fără a-i ataşa și înfiera pe torționarii și asasinii care abundă în sînul ei, înseamnă că i-ați îmbrățișat în acolada bunăvoinței dv. și pe ei. Iar în acest caz, în chipul cel mai logic, înseamnă că trebuie să vă extindeți pledoaria absolutorie și asupra nazismului, să cereți prescrierea deopotrivă a ambelor loturi de crime, comuniste și naziste! Altminteri, trebuie să recunoașteți, ați fi inconsecvent!

Iată unde duce, domnule Valeriu Cristea, dizolvarea noțiunii de vinovăție, suspendarea noțiunii de justiție! Oare cutezați a vă asuma și explicit consecințele implicite ale umani-

tarismului dv., practicat cu un atît de neașteptat, de suspect, de stupefiant obiect? Întrucît ați exprimat public o sumă de opinii pe marginea cărora m-am simțit dator a vă scrie prezenta epistolă, nădăjduiesc că răspunsul dv., dacă veți socoti că merită dat, va avea de asemenea un caracter public. Vă mărturisesc că aș fi bucuros să constat că vă însușiți pînă la urmă principiul bătrînului Eschil, din *Agamemnon:* „Vinovatul trebuie să pătimească". Și aceasta nu dintr-un sentiment de răzbunare, ce ni s-ar înfățișa în toate împrejurările degradant, ca orice formă a primitivității, ci dintr-o nevoie de sănătate etică a vieții obștești, dintr-o nevoie de a clădi un viitor care să nu ne dezonoreze.

Al dv. vechi și plin de prețuire cititor, cu regretul sincer de a fi fost moralmente silit a vă scrie cele de mai sus,

Gheorghe Grigurcu

P.S. În articolul dv. *O instituție asediată,* din „Panoramic radio-tv", nr. 20/1990, văd că perseverați în a vă exprima, în felul ce vă e propriu, „nostalgia paradisului" totalitar. Vă îngrozește practica democratică exercitată asupra radiotcleviziunii, pe care o percepeți în termeni de război: „Însă asediul cel mai prelungit și mai înverșunat a fost și este asediul, la figurat, din partea presei scrise (și există în momentul de față peste o mie de publicații), a partidelor (și sînt peste 80), a nenumăratelor grupuri, asociații, sindicate, a manifestanților și independenților, în fine, din partea simplilor cetățeni care au și ei un cuvînt de spus". Ce păcat că unul s-a transformat în multiplicitate, că „simplii cetățeni" au prins glas! Puneți la îndoială buna-credință și curajul poetei Ana Blandiana (dovedit și în circumstanțe cu mult mai periculoase), comparînd-o, strepezit, cu o „Julietă a revoluției". Oare cine ar putea, acum, juca rolul lui Iago? În fine, doriți o alianță cu Mîntuitorul, afirmînd textual: „Hristos (...) nu ar fi fost de acord cu spiritului punctului 8 de la Timișoara". E riscant, credeți-mă, să subestimați simțul pentru umor al românului!

La umbra injuriei în floare

Un lucru mi s-a părut ciudat la Conferința scriitorilor din 1990: lipsa de interes a majorității celor ce au luat cuvîntul față de chestiunile de principiu ale obștii noastre. Ca şi cum nu ne-am fi despărțit, în circumstanțe dramatice, de un totalitarism ce ne-a umilit şi secătuit deopotrivă trupul şi sufletul, ca şi cum acest totalitarism n-ar fi continuat a-şi infuza veninul în corpul nostru social, ca şi cum toate ar fi trebuit de acum încolo să urmeze de la sine bune şi frumoase, într-o paradiziacă perspectivă, în veşnicie. Referindu-se în treacăt şi cam fără chef, atunci cînd nu le-au omis de-a dreptul, la problemele cardinale ale momentului, cei mai mulți vorbitori au preferat a se ocupa de mărunțişurile administrative, de aspectele contabiliceşti, de formularea unor prevederi ale statutului etc. N-am ştiut ce să cred. Altfel mi-am imaginat primul conclav scriitoricesc după doborîrea tiranului. Să fi fost la mijloc o timorare, o oboseală, o comoditate, o punere voită în paranteză a unor opinii presupuse ca admise de către toată lumea? Mi-ar fi greu să răspund. În orice caz, efectul acestei abstrageri din patosul civil şi, la urma urmei, chiar din cel strict profesional, a fost negativ! Căci ea a reprezentat un stimulent pentru colaboraționişti, pentru oportuniştii de toate soiurile, să treacă la acțiune. Văzînd că nu există nici o opreliște serioasă, aceştia au prins curaj, ieşind în public sub deviza revanşardă (au şi ei lozincile lor!) „vom fi iarăşi ce-am fost şi mai mult decît atît"! Nu ştiu

dacă vor putea recupera chiar toate situațiile pierdute, întrucît ele depindeau de monopolul cultural al dictaturii pe care o slugăreau, dar, într-un fel, au și ajuns „mai mult" decît „ce-au fost". Căci, în condițiile emancipării presei, cîștigate cu sîngele vărsat pe baricadele Revoluției, indivizii în cauză și-au permis un limbaj al insultei încă neîntîlnit, o grosolănie și o turpitudine în calea căreia pare a nu sta nimic. Lipitori pînă deunăzi ale bugetului propagandei ceaușiste, ei exploatează acum jertfele din decembrie 1989, cele ce le-au îngăduit a-și tipări, în afara oricărei cenzuri, insanitățile. Stropesc cu noroi tot ce nu le convine, adică tot ce diferă de natura lor coruptă, în contul acelor jertfe. Invectivează urcați cu picioarele pe cadavrele eroilor. Ei sînt adevărații profanatori de morți! Este acesta un trist paradox al Revoluției. În măsura în care ținem la principiile democratice, sîntem siliți a-i tolera pe cei ce le-au încălcat ieri, pe cei ce abuzează azi de litera lor, batjocorindu-le spiritul. Tot ce putem face e să le dăm riposta meritată, să le punem în lumină conștiințele soioase, textele venale.

Elocvent e faptul că atari publiciști nu se arată capabili a susține o polemică în sensul consfințit al termenului, adică o confruntare de la idee la idee, de la argument la argument. Nu-i interesează cîtuși de puțin ideile sau argumentele. Cu o impudoare proprie jurnalisticii comuniste, aceste vlăstare tipice ale ei nu au în vedere nici o logică, nici o coerență, nici o măsură. Dai un citat și ți se impută mărimea urechilor sau un neg. Aminteşti o atitudine a cuiva, afirmată negru pe alb, și constați cu stupoare că ți-au fost chestionați vecinii pentru a afla ora la care te culci seara. Răspunsul vine pe căile ocolite, viclene, ale incorectitudinii crase ce evită a se asuma pe sine. Pare mai ușor a defăima un om decît a analiza și a combate un punct de vedere. Cu o patimă neagră, de detectivi detracați și de agenți ai poliției secrete, înrăiți pentru că au rămas fără slujbă, scribii în chestiune îți răscolesc viața intimă și, neputînd a culege nimic compromițător din coșul de rufe murdare, umflă

în chip delirant cîteva detalii banale, nedîndu-se în lături de la calomnia cea mai dezgustătoare. Ţi se atribuie vicii, tîlhării, crime. Privindu-se în oglindă (cine a vorbit despre *teama de oglinzi?),* ipochimenii respectivi, cu fizionomii pocite de ură şi acoperite cu jegul imoralităţii, îţi atribuie propriile lor trăsături agrementate cu o sinceră fabulaţie de mahala. Mardeiaşii, care îşi dibuie un alibi literar, se străduiesc a te aduce la nivelul lor, adică a te trage în mocirlă. În sport s-ar putea vorbi despre lovitura sub centură. În justiţie, despre incidenţa Codului penal. Dar epavele periodicelor totalitarismului nu par a se sinchisi. Nu le pasă că nu vorbesc la obiect, că n-au o ţinută decentă, nici o urmă de bun simţ. Scopul lor este de a spurca. De a spurca necontenit, cu orice preţ. Partida cîrdăşiei lor cu p.c.r. e pierdută şi e cu neputinţă să nu-şi dea scama. Drept care au o reacţie imundă a conştiinţei unei înfrîngeri totale, a disperării, în raport cu care le e indiferentă ultima impresie ce-o lasă...

Dar să-l înţelegem, totuşi, întrucîtva, pe bossul „României Mari"! Cum s-ar putea el apăra în mod cît de cît convingător de observaţiile privind prestaţia sa colaboraţionistă, ciocoismul său virulent, ampla sa campanie împotriva valorilor româneşti, cu tirul reglat de securitate? Cum ar putea nega paginile, maldărele de pagini scrise cu propria-i mînă, ce vinovate-i stau în faţă? Cum ar putea dovedi că a fost obligat să le scrie, cînd în jurul său s-au aflat atîţia scriitori şi intelectuali cu conştiinţa nepătată, în pofida prigoanei şi a persecuţiilor, a marginalizării? Chiar dacă ar avea inteligenţa lui Platon şi harul expresiv al lui Shakespeare, nu ar izbuti să iasă basma curată. Aşa încît face şi el ce poate: mă ocărăşte în stil de chivuţă aţîţată fiindcă a fost prinsă în tîrg cu mîţa-n sac. Îşi aduce aminte de vorbuliţele nobile desprinse din frecventarea Academiei din Cuţarida („cioclu", „chelner al ţărînii", „scormonitor de borhot", „gropar"), ca de tot atîtea criterii literare, adăogindu-le şi o savantă frîntură de bocet, care conţine sacramentala formulă optativă „pupa-ţi-aş". Fidel obiceiului său de a împărţi pe toţi confraţii

care nu-i sînt pe plac în două categorii, pederaşti sau vînduţi ungurilor, mă înscrie şi pe mine într-una (deocamdată într-una singură) din aceste clase ale imaginaţiei sale, lipsite nu numai de inocenţă, dar se pare că şi de sănătate (de unde, între altele, obsesia precizării comportamentului intim al tuturor celor ce-i intră în colimator). Dacă-i voi mai da un răspuns, am vaga bănuială că voi intra şi într-o subclasă a desconsiderării şi anume în cea de bastard. Cu o demnitate ţeapănă de doctor honoris causa al Universităţii de jandarmi, Eugen Barbu mai insultă şi revista „Contemporanul", ce mă publică, folosind o elegantă paletă lexicală, atît de adecvată: „Fără să vreau, am dat peste un fel de polemică într-o revistă cît un cearşaf, plină de dejecţii, în care adorm moaşele, peştii, prostituatele de la Gara de Nord, că în *Crucea de piatră* nu mai e dever de o jumătate de secol, revistă pe numele ei «Contemporanul!»" Şi toate acestea fără a sufla un cuvînt despre articolul din revista „22" ce i-a provocat accesul coleric! Ca şi cum nici nu i-ar fi căzut sub ochi! Apoi se opreşte la articolul *Despre Marin Preda, neconvenţional*, apărut în „Contemporanul" (unde dai şi unde crapă!), luînd subit apărarea celui pe care l-a urît o viaţă (după cum singur recunoaşte). Doar, doar va izbuti să se spele de ruşine! Netulburat de lipsa de consecvenţă, îl evocă, favorabil de astă dată, şi pe Petru Dumitriu. „Aristocratul" rămas în Occident, căruia i-ar fi purtat „respect", nu e altul decît „condotierul" din *Caietele Principelui*, tip infernal, în optica mai veche a lui Eugen Barbu, o întrupare a parvenitismului, a lipsei de scrupule, a bizantinismului la apogeu. Care e părerea sa autentică? La ce imagine trebuie să ne oprim? De fapt, o astfel de întrebare se poate pune doar într-un cadru de existenţă etică. Aşa încît trecem...

Un alt caz de agresiune în presă, cu un caracter aparte, de o deosebită gravitate, este cel ilustrat de către Mircea Micu. Ajuns (în ce împrejurări? cu ce îndreptăţire?) redactor-şef al „Vieţii capitalei" (fosta „Săptămîna"), aşadar moştenitor al

lui Eugen Barbu, acest veleitar literar, cu o atît de bună reputație, încît scriitorii onorabili îl ocolesc cu discreție, cîntă într-un înduioșător duet cu autorul *Groapei*, aria calomniei, într-un editorial intitulat patetic *Marin Preda profanat*! Mai toate sudalmele și fanteziile murdare din textul lui Eugen Barbu se regăsesc aici și viceversa. Colaborarea e remarcabilă, facilitată, după cum îmi dau seama, și de aportul unui poet ceaușist, care are multe pe conștiință și pe care, din păcate, l-am cunoscut îndeaproape... Fostul valet al nomenclaturii, dacă nu și mai rău (ne istorisește el însuși, cu un haz inconștient, felul în care-i ducea, cu dichis chelneresc, „ciupercuțe" de cofetărie Suzanei Gîdea), vrea să se „recicleze", afirmîndu-se combatant. Își ridică vocea... și brațul (după cum vom vedea), într-o sforțare de demonstrație a demnității. Dar mijloacele, vai, nu-l ajută. Așa-zisul său curaj nu e decît o grămăjoară de necuviințe. Vulgaritatea sa structurală nu-l părăsește nici o clipă, dînd intenției de spectacol justițiar o jalnică înfățișare de scenă suburbană. Limbajul îi trădează mentalitatea trivială incorigibilă. Pretențiile de distincție nu-l prind pe acest personaj, descins parcă din celebrele „cîntice" ale M.R.P.-ului. Singurul său registru este cel al înjurăturilor ce se bat la gura sa ca la ușa cortului. Nici pe el nu-l preocupă cîtuși de puțin fondul de critică literară și de peisaj moral, articulat din elemente obiective, al articolului la care se referă. La ce să-și piardă timpul cu fleacuri? „Inovația" lui Mircea Micu, trăsătura care-l deosebește pe acest subpamfletar de pamfletarii care pot fi luați în seamă măcar pentru că sînt exclusiv oameni ai condeiului, este recurgerea la șantaj și la amenințare față de integritatea fizică a adversarului. Aidoma unui fante de obor, nu pune prea mare temei pe scrisul său, oricît de încrîncenat și de scabros (de altminteri, bine face!). Trece la amenințări gen „pumnul și palma", dacă nu șișul. Mă întreb dacă acționează singur sau în bandă. De asemenea, îmi închipui ce isprăvi ar comite sub aripa zeului său protector, Bachus, (meteahnă pe care, fără pic de obraz, o

reproşează altora). Pînă una alta, îmi face următoarea dulce promisiune: „Îmi rezerv dreptul de-a reacționa în stil personal cu ocazia proximei întîlniri..." Şi după ce se referă delicat la atitudinea mea „nepălmuită", ține să mă avertizeze prin mijlocirea acestei fraze tuciurii, în care, precum vuietul mării într-o scoică, rezonează întreaga sa personalitate complexă: „Îi atrag atenția lui G. Grigurcu pentru prima şi ultima oară, că dacă nu-şi reprimă veninul care-i tulbură mințile, mă voi ocupa mai îndeaproape de ilustra sa «activitate morală» şi din perioada cît a «şerpuit» pe la Oradea şi din alte perioade mai mult sau mai puțin romantice şi ireproşabile". Scurt şi cuprinzător, nu-i aşa? Contribuția lui Mircea Micu în problema mult discutată acum a libertății presei e de o originalitate... izbitoare.

Desigur că asemenea rînduri abominabile văd lumina tiparului în virtutea dreptului fiecărui cetățean de a-şi exprima nestînjenit părerile, drept fundamental pe care nu ne permitem a-l negocia. Desigur că ele, din fericire, se descalifică prin sine, ajungînd sub ochii cititorilor lucizi cu semnificația unui verdict conținut asupra autorilor lor. Cu toate acestea, anume limite nu pot fi depăşite. Dacă de la calomnia sistematică şi ocara de ultima speță se trece la terorizarea preopinentului, la evocarea unor represalii fizice împotriva celui cu al cărui scris nu eşti de acord, cădem de-a dreptul în domeniul barbariei. Nu mai avem a face cu un conflict între texte, care, oricît de nedrepte, neargumentate, ofensatoare ar fi, se plasează, oricum, într-o sferă abstractă, ci cu un conflict oribil dintre un text şi o armă. Publicistul care-l provoacă încalcă regulile, atît de flexibile, de relative de altfel, ale jocului civilizației. Sînt încredințat că Uniunea Scriitorilor, al cărui membru este *micul* mafiot de cartier, ale cărui declarații impertinente le-am prezentat mai sus, nu poate rămîne indiferentă la o atare manifestare ieşită din comun, vădit degradantă. Ea are îndatorirea morală de a-l dezavua în chip public, spre a nu-i jigni pe ceilalți membri ai săi, care, în cea mai mare parte, au suferit şi adesea suferă

încă în strădaniile lor pentru împlinirea unui ideal estetic şi, deopotrivă, a unui ideal uman. Colectivitatea scriitorilor din România (măcar ea!) nu poate accepta în sînul său violenţa, care, între totalitarism şi posttotalitarism, încearcă a ieşi la suprafaţă ca un monstru antropofag. Măcar noi, scriitorii, să închidem poarta în faţa acestuia!

Ciclul imposturii

Într-un chip tot mai accentuat, presa noastră se face expresia unei neliniști. Dacă o citim fie și pe sărite, fie și foarte sumar, constatăm cum țîșnește din coloanele ei o contrarietate, o iritare, o amărăciune pe care nimeni nu le-ar fi bănuit în frumoasele zile cînd Revoluția părea definitiv biruitoare, ca o eternă primăvară instaurată pe aceste plaiuri, îngăduindu-ne a ne cufunda „într-o mare de visări dulci și senine". Frumoasele, atît de repede apuse, zile din Aranjuez! Aurita lor umbră ne sporește și mai vîrtos dezamăgirea. Dar este cu adevărat o dezamăgire? Cum se poate vorbi de dezamăgire într-un răstimp atît de scurt? Înainte chiar de un început temeinic! Nu cumva ne jucăm de-a vorbele? Din păcate nu ne jucăm, deoarece dezamăgirea e o stare, la ora actuală, reală, pe deasupra posibilelor îmbinări de cuvinte, care ar putea fi capricioase și frivole în raport cu un autor, cu un grup restrîns de autori cel mult, însă nu în raport cu marea majoritate a semnăturilor din marea majoritate a periodicelor noastre, mai numeroase ca oricînd în ultimele patru-cinci decenii. Indiferent de opțiuni, de temperament, de obiectiv și de strategii, publiciștii aparținînd nu numai profesiei gazetărești, ci și unei sfere mult mai largi, intelectuale și civice, dau glas unei dispoziții mai mult ori mai puțin alarmante. Unei suspiciuni ce pare a crește. De ce oare? Iată o întrebare ce se privește pe sine în oglindă. Mai bine zis într-un șir de oglinzi paralele, care o multiplică halucinant, în vastul decor al unui climat sufletesc național. E o neliniște a

unei țări întregi. A-i cerceta temeiurile înseamnă a o adînci în ea însăși, fără prejudecăți, cu un bun simț contemplativ-analitic. Sîntem capabili de o atare postură? Dacă nu fiecare în parte, măcar mai mulți (toți?) la un loc să ne străduim a restitui întrebării noima sa.

Neliniștea e generată acum de greutatea împlinirii unui proiect amenințat cu ratarea. Ne sperie, dacă nu direct, măcar în maniera pe care o ilustrează o așteptare difuză, incapacitatea noastră de autorealizare. *Hic et nunc*, de autorealizare întru democrație. Societatea românească, supusă vreme îndelungată dictaturii comuniste, și-a făurit idealul unei reveniri la libertate, ideal aproximativ pînă în decembrie 1989, devenit orbitor de precis, de o exactitate fulgurantă după această dată. Confruntarea idealului cu realitatea era mereu amînată, căpătînd, în subteran, contururi utopice, legendare. Hrănit de propria-i ipostază larvară, idealul părea uneori irealizabil. Ieșit la lumină, confundat cu lumina însăși, ne-a apărut, în cîteva clipe de har, drept un generator de feerie pură. Propria sa articulare a degajat o stare conflictuală, firească oricărei formulări ce reprezintă, evident, o delimitare de inform. Un al doilea impact, de o rezonanță socială maximă, a fost (este) cel cu structurile concretului, de la nivelele ordinii de stat pînă la cele ale traiului cotidian. Idealul democrației s-a văzut transpus în act. Pus așadar în ecuație istorică. Revoluției îi datorăm această excepțională șansă a întrupării unei scheme ideale, care ne-a înflăcărat visele. Factor fenomenal, revoluția reverberează în schema sa. O interoghează spre a-și găsi legitimitatea. În aceasta constă diferența între o revoltă oarecare, manifestare confuză, maree gregară ținînd de convulsiile subconștientului colectiv, și o revoluție, stare lucidă, urmărind a corecta, deci a conștientiza istoria. Revoluția românească din 1989, ca orice revoluție ce-și merită numele, e un fapt de conștiință. Adică de vigilență îndreptată asupra propriei sale condiții, asupra substanței sale intrinseci care echivalează cu recîștigarea democrației.

De la început, democrația noastră abia ivită pe lume, având fragilitatea și gingășia unui nou născut, a suportat două grele încercări. Cea dintîi ține de condiționarea ei teoretică. Ni s-a propus (mai bine zis impus) o democrație specială, „originală", ca și cum democrația pur și simplu n-ar fi fost de-ajuns. Ca și cum unui prunc aflat în primele săptămîni de viață i s-ar putea prescrie o pregătire, o profesie, o stare civilă. Ca și cum fericirea sa ar consta într-o prematură, nefirească delimitare a existenței sale. Cu aplomb, cu grijă paternală, cu insinuare sau cu o dezinvoltură ce dă de bănuit, ni s-a vorbit despre un anume soi de democrație, încă nemaivăzută în lume. O democrație în unicat. Nu cumva? Nu cumva avem a face cu ecoul unui discurs arhicunoscut? „Democrația socialistă", „democrația românească", ceaușistă nu alcătuiește cumva prototipurile actualei noastre democrații postrevoluționare? Îngrijorarea ne-a cuprins ca în fața unui fals. Familiarizați cu pornirea malignă a deturnărilor, a versatilității, a mistificărilor, noi, cetățenii ce nu disprețuim reflecția ne-am socotit îndreptățiți a examina teza cu pricina. De ce o democrație aparte și nu democrația ca atare? De ce nu democrația existentă în țările avansate, ci o democrație experimentală, fantomatică? Ce se ascunde în spatele acestei teribil de orgolioase voințe de „originalitate" la scară obștească? Nu cumva un elitism păgubos? Căci să recunoaștem: nici Stalin, nici Tito, nici Mao, nici Castro, nici Ceaușescu n-au reprezentat decît în vorbe mincinoase și în manevre de disimulare politică dezgustătoare „masele", „poporul", „proletariatul", noțiuni cu care își ornamentau carul de triumf efemer, întemeindu-se *de facto* pe un voluntarism personal. Cultul, cumplit ca un flagel, al personalității lor era net antimarxist. „Originalitatea" despotismului alcătuia sinistrul cuvînt de ordine ascuns sub sloganuri colectiviste și nu o dată chiar sub fațade democratice. Nu e de mirare că orice referință la „originalitatea" unei structuri politico-social-economice ne înspăimîntă în ceasul de față. Elitismul comunist, implicat în crearea nomenclaturii ca și în

instituirea conducătorului zeificat, era, pînă la un punct, un secret de stat şi de partid. Secretul lui Polichinelle, firește. Dat pe față, acum, prin proclamarea altei „originalități", nu devine mai puțin suspect. Dimpotrivă, ar putea fi socotit drept o tentativă disperată de a salva ce se poate salva, prin cinică „transparență". O pseudoexpiere ce nu presupune curmarea acțiunii condamnabile, ci continuarea ei sub pavăza recunoaşterii.

A doua încercare la care e supusă plăpînda noastră democrație ține de mijloacele precare ce-i sînt puse la dispoziție. De aparatul său insuficient, incapabil a filtra impuritățile, a reține toxinele, primejdioase la culme, ale tentațiilor autoritariste, care lesne pot deveni dictatoriale. Să nu ne lăsăm păcăliți de aparențe! Oricît ar fi de frumoasă retorica unei puteri democratice, oricît ar fi de îmbietoare promisiunile ce le conține, ea nu alcătuieşte în sine o garanție împotriva dictaturii, ci doar prin funcționalitatea ei. Cu cît aceasta din urmă e mai perfecționată, mai omogenă, mai consecventă, cu atît primejdia totalitară scade. Şi... invers! Sistemul democratic nu e un garant, ci un arsenal. „Democrația nu e bună pentru că scapă de riscurile dictaturii, afirmă André Glucksmann, ci pentru că oferă mijloacele de a lupta împotriva ei. Într-o democrație, alegătorii se pot înşela: Hitler a obținut majoritatea în alegeri libere. Dictatorii însă nu se înşală; din clipa în care a dobîndit puterea, Hitler a suprimat puterea alegătorilor şi democrația. Democrația pune multe obstacole paranoiei puterii: libertatea presei, comunicarea, libertatea religioasă etc. Ea ridică obstacole în fața puterii care locuieşte în fiecare om; a celor mari în fața copiilor, a bărbatului în fața femeii şi, mai ales, a preşedintelui în fața țării". Cuvinte în care desluşim un optimism precaut. Ele ne pun în gardă împotriva totalitarismului în germene, vizibil, cu ajutorul lentilelor măritoare, în straturile morale ale ființei. E o microanaliză ce se poate efectua în laboratoarele unei civilizații stabile, sedimentate, mai curînd decît în cele ale uneia frămîntate, care abia îşi caută identitatea. „Dictatura"

embrionară a adultului în fața copilului și a bărbatului în fața femeii poate fi, negreșit, supusă unei interesante investigații. Dar în planul politic al actualității noastre ne izbim de fenomene mai puțin sofisticate, care atentează la democrație într-un mod brutal. Radioteleviziunea lasă încă de dorit în ceea ce privește obiectivitatea și selecția informației și ale comentariului, dăruind un generos cîmp de acțiune tendențiozității și improvizației. Au loc bizare acte de vandalism, atît împotriva sediilor partidelor de „opoziție", cît și împotriva casei guvernului (să fie vorba de un gust regizoral al simetriei?), fără ca dedesubturile manipulării (evidente) să fie revelate, fără ca adevărații făptași să fie trași la cuvenita răspundere. Diverși exponenți culpabili ai dictaturii înlăturate circulă între noi fără nici o opreliște, trăiesc confortabil, ba uneori mai dau și lecții de ... democrație (cazul lui Eugen Florescu este grăitor; pe cînd i se vor alătura Mihai Dulea și compania?). E practicat terorismul psihologic (alături de cel fizic), punîndu-se la contribuție vechiul limbaj de lemn (durabil, se vede), vechile clișee mentale, vechile năravuri. Deoarece cum am putea interpreta altminteri contramanifestațiile, deplasările masive, pe contul statului, ale unor „oameni de bine", scoși din producție, etalarea unor persoane agresive și agramate, cu o orientare politică „fermă" în schimb, gata a denunța „dușmanul de clasă", „reacționarii", „cosmopolitismul", „popii" etc.? O „democrație" rezemată încă în bîtă și în ghioagă! O „democrație" ce vorbește pe de o parte despre computere și microprocesoare, iar pe de alta se compromite cu mijloacele „alegerilor" din noiembrie 1946! Imaginea e descumpănitoare. Sub drapelul de pe care a fost decupată stema nefastului socialism de import se perpetuează concepțiile și moravurile totalitare, încolonate într-un marș ce ne umple de frică și repulsie. De ce atît de puțină toleranță? De ce valul de ironii ieftine la adresa partidelor tradiționale, supuse discriminărilor vexatorii, umilințelor, unui tratament inspirat nemijlocit de dictatură? De ce manipularea

opiniei publice prin stîrnirea impulsurilor joase, ale violenței, inculturii, lipsei de respect, xenofobiei? De ce plierea vieții politice tocmai pe acele trăsături blestemate, pe care comunismul le-a imprimat sufletelor noastre, mutilîndu-le? De ce un război al nervilor împotriva unui popor vlăguit, prin penurie de alimente, energie și medicamente, dar și prin cea de informație, de idei, de contacte cu lumea? De ce ruptura dintre muncitori și intelectuali, dintre vîrstnici și tineri, instigarea unora împotriva altora? De ce practica dezinformării crase, precum un aperitiv deloc promițător al unor alegeri ce s-au fixat în mare grabă? De ce zbenguiala partidelor liliputane lîngă picioarele unui Gulliver pe care l-am văzut timp de 45 de ani înveșmîntat într-un roșu de rău augur? De ce, *last but not least,* echivocul unei politici economice, balansînd între normele pieții și vechile rînduieli centraliste, punînd astfel sub semnul întrebării un domeniu vital? De ce?

Pentru a vorbi fără ocol, neliniștea la care ne refeream la începutul prezentului articol are ca obiect pericolul reîntoarcerii la comunism. Desigur, nu la comunismul „clasic", iremediabil compromis, ci la o variantă a sa „înnobilată", travestită în umanitarism și neoiluminism, într-un reformism prevăzut cu perucă pudrată și manșete de dantelă, cu, pe deasupra, o bonomie abilă, împrumutate aceluiași progresist veac al XVIII-lea. La un comunism care și-a remaniat limbajul, care a renunțat la cea mai mare parte a ideologiei sale, dacă nu la totalitatea ei, care s-a „purificat". La un comunism de salon, elegant, dispus la cozerie. Dar, ni se poate replica, ce a mai rămas, în cazul acesta, din comunism? A rămas, sub masca „umanizată", impulsul său brutal și viclean, pofta bestială de subjugare și exploatare, dispoziția sa acaparatoare, minciuna, rapacitatea, lichelismul. A rămas comunismul dezideologizat, faimoasa lui stafie care s-a drapat la un moment dat într-o anume doctrină spre a-și satisface pornirea primitivă, servindu-se de „învățătură" ca de-o unealtă vremelnică. A rămas

figura lui de Caliban pocit de ignoranță și de ură. Asemenea fascismului, rudă de sînge a sa, comunismul nu e altceva decît o răbufnire a instinctualității agresive, dizolvante de valori spirituale, opuse culturii și civilizației. Asocierea sa cu o teorie este doar un alibi. E semnificativă circumstanța că atît conducătorii ignari de ieri, cît și ideologii „rafinați" de azi, orientați spre reforme, o repudiază fără remușcare. Rădăcinile totalitarismului marxist-leninist se pierd în adîncurile tenebroase ale ființei umane, în primitivitatea ei feroce, irecuperabilă. Ele nu sînt ușor de smuls. Să nu ne bucurăm, prin urmare, prea devreme, de dispariția comunismului: „Comunismul, susține un specialist în materie, Alexandr Zinoviev, traversează acum o criză profundă și totală, lucru incontestabil! Dar criza nu înseamnă încă faliment. Alte tipuri de organizare socială au trecut și ele prin criză. (...) Comunismul se află abia la începutul istoriei sale. El va trebui, la rîndul său, să facă față propriilor conflicte, crize, căderi și ridicări. Dar e prea devreme să vorbim despre înmormîntarea lui. Primejdia reprezentată pentru dînsul de revoluții ca acelea din Germania sau România nu trebuie să fie supraapreciată, suprasolicitată. Stîrnind un adevărat uragan în mass media occidentală, aceste revoluții nu au modificat radical temelia vieții milioanelor de oameni... Comunismul posedă capacitatea de a supraviețui în circumstanțe dificile". Așa e! Bănuim că formidabila energie pusă în slujba minciunii și a răului pe care a reprezentat-o comunismul real nu va dezarma cu una cu două, nu va capitula. Unde sînt așa-zișii teroriști care aproximativ o săptămînă au ținut în loc întrega armată a țării? Unde se află pletora de paraziți de partid, inși ai fărădelegilor și ai adulării respingătoare, membri plini de rîvnă ai cooperativei alaiul? Pare că i-a înghițit pămîntul, dar, de fapt, nu i-a înghițit. Ei se ațin în umbră, pîndesc clipele favorabile unei reintrări în circuit. Precum în Uniunea Sovietică, unde au pus frîne solide bunelor intenții de perestroica ale lui Mihail Gorbaciov, așteaptă, cu sardonic surîs, împrejură-

rile în care ne vor produce dificultăți, traume, deziluzii. Așteaptă cu răbdare. Ce doresc, în fond? Oricum, nu revenirea la vechea înfățișare de satrapi, ceea ce ar fi greu de conceput, ci metamorfoza mîntuitoare, includerea într-un ciclu baroc al imposturii, care să le ofere o șireată supraviețuire. O propice atmosferă tulbure, în care să se poată strecura, sub pulpana unei formațiuni politice ambigue, înspre măcar o parte din bunurile și privilegiile deținute odinioară. Nimic mai mult, dar nici mai puțin decît atît.

Un Pietro Aretino român?

Nu cred că există în viața publică românească, în momentul de față, un exemplu mai rău decît cel al lui Adrian Păunescu. Pentru că e rău pe ambele versante istorice: înainte și după decembrie. Unii slujitori ai totalitarismului (e drept, foarte puțini) s-au „îndreptat" pe parcurs, alții (iarăși nu mulți) au avut bunul-simț ori precauția de a rămîne în umbră după 1989. Alți autori, în fine, au trecut drept negustori cinstiți ai cuvîntului pînă la Revoluție, dîndu-și în petec abia în ultima vreme. Păunescu a perseverat. Păunescu a fost și rămîne o piramidă a turpitudinii. Primul, așa cum se dorește, într-un exces monumental al Răului. Poate că singurul regret ce-l macină e de a fi rămas (pînă acum, căci timpul nu e pierdut) un mercenar retoric, de-a nu fi el însuși un cîrmaci, un Mao, un Kim Ir Sen sau un Ceaușescu. Ne închipuim cum ar fi juisat în fața unor parăzi faraonice, care i-ar fi clamat lozincile versificate pînă-n tării, i-ar fi scandat delirant numele și i-ar fi săltat chipul hirsut, marxist-engelsist- castrist, de dascăl-impostor, de geniu fabricat în laboratoarele ideologico-securiste. Imaginea sa despre sine e magnifică: „Adevărul e că, orbiți de ură și de invidie, adversarii mei sînt geloși pînă și pe nenorocirile mele, ca să nu mai pun la socoteală succesele mele" („Totuși iubirea", nr. 146/ 1993) „Adevărul"? Ni se pare că e puțin diferit... Cei care vor să-i semene lui Adrian Păunescu, deci cei ce pot fi realmente „geloși", s-au oploșit în coloanele foilor extremiste, de unde, evident, nu-l contestă pe mentorul lor. Cei ce-l refuză,

„adversarii", sînt stăpîniți într-adevăr de un simțămînt neplăcut, dar totuși altul decît invidia (vorbesc și de propria-mi experiență): de un dezgust și de o silă, care, uneori, îi împiedică a ajunge la indignarea cuvenită. Adică de o reacție elementară, aproape fiziologică, provocată de concentrarea de mișelie, de grămada de insolență care abate gîndul din drumul său, determinîndu-l, instinctiv, a ocoli locul cu iz pestilențial. „Invidie"? Ni se poate răspunde că e vorba de un autor, totuși, „talentat". N-am putea contesta nici noi o ușurință a discursului, o oarecare bosă a potrivirilor plastice care mint și spurcă. Dar atîta ajunge? Dacă în spatele spectacolului verbal se ivește un farsor, și nici acesta cel puțin nu-și poate menține identitatea, recunoscîndu-și public regresiunea pe scara zoologică pînă la o expresivă viețuitoare omnivoră, unde mai încape „invidia"? „Este o mare nenorocire, remarca Chamfort, să pierdem prin caracterul nostru drepturile pe care talentele noastre ni le dau asupra societății". Ni se pare că, din punctul de vedere al unei societăți ce se respectă, autorul *Fîntînii somnambule* și-a cam pierdut aceste drepturi... Faptul că Adrian Păunescu nu e doar tolerat în cetatea noastră postdecembristă, ci și propulsat în ranguri înalte, împins pe poziții mult superioare celor avute sub dictatură, nu constituie decît un simptom al bolii grave de care suferă cetatea. Neruşinarea sa e și neruşinarea celor ce-l sprijină, situați pe treptele înalte ale puterii...

Dar să-i mai dăm cuvîntul măscăriciului ceaușist de odinioară, care încearcă a-și prezenta cu ifose „gestiunea morală": „Voi rămîne legat de Cenaclul Flacăra, care a fost cea mai puternică mișcare culturală din estul Europei și cea mai deschisă și pătimașă formă a luptei artei pentru libertate". Deci mai mult decît samizdatul sovietic, decît Saharov și Soljenițîn, mai mult decît Solidaritatea, mai mult decît Carta 77! Proslăvirea băloasă a cuplului dictatorial, refren obsedant, pivot nelegiuit al cenaclului în cauză, n-ar fi fost decît o formă, și încă „cea mai deschisă și pătimașă", a „luptei artei pentru libertate". Vechea noastră vorbă bătrînească, „stai și te cruceşti", e, în

cazul de față, mult prea neputincioasă. Diavolul păunescian e atît de mincinos, încît nu se mulțumește a îngheța apele, ci vrea să înghețe și flăcările înseși ale luptei împotriva totalitarismului, prefăcîndu-le într-un monstruos peisaj speologic, cu stalactite și stalagmite ale nădejdilor și sacrificiilor batjocorite. Ce are comun lupta pentru libertate cu virtuțile atribuite, într-un grad de odioasă exaltare, lui Nicolae Ceaușescu și Elenei Ceaușescu? Ce are comun această luptă nobilă cu spasmele cocoțării și cu tertipurile înavuțirii rapide și fără scrupule ale poetului de curte numărul unu? „Niște pigmei m-au rezumat calomnios", scînceşte Adrian Păunescu. „Am cunoscut, și înainte de 1989, sfertodocți și mi-e dat să-i cunosc și acum, cum judecă un fenomen artistic din auzite", mai adaugă pîrîciosul bard de la Bârca, iluzionîndu-se, pesemne, că trăiește deja peste un secol și că nu mai există martori ai isprăvilor sale. Îl asigurăm că există milioane de cetățeni care nu le cunosc doar „din auzite" și că, date fiind proporțiile eposului său adulator, e foarte probabil ca acesta să-și perpetueze amintirea și în posteritate...

A existat în Italia veacului al XV-lea un scriitor, de un incontestabil „talent" și el, pe numele său Pietro Aretino. Ambițios și prolific, și-a închinat pana, pentru a ne exprima cuviincios, puternicilor zilei, trecînd ușor de la o poziție la alta, ilustrînd fiecare poziție cu o diligență pe care o putem presupune direct proporțională cu tariful și avantajele vizate. A fost un ins „abject" și „popular", pe care papa îl săruta și care călărea alături de Carol Quintul, avînd „nevoi fără margini, doritor să cheltuiască și să risipească", prevăzut „cu poftele cele mai neînfrînate și cu multe mijloace intelectuale pentru a le satisface", „obraznic", „josnic și laș", vînzîndu-și „la preț bun calomnia, tăcerea și lauda". „Avea logica răului și vanitatea binelui" (Francesco de Sanctis). Pe deasupra libelelor sale, a rămas faima sa de om al tuturor compromisurilor, de „condotier al literaturii", cum l-a numit Tizian. Linguşirea, şantajul, versatilitatea, vulgaritatea mergînd pînă la pornografie, vanitatea mergînd pînă la megalomanie, parcă sînt reperele unui

personaj cunoscut! Ca şi ipostaza poetică: „Făuritor de versuri foarte grosolane, simţi (...) fierea şi răutatea unite cu slugărnicia". Va avea oare Adrian Păunescu norocul să rămînă un Pietro Aretino român?

Nu putem rezista ispitei de a da cîteva citate din Pietro Aretino, menite a întregi portretul surprinzător... păunescian al acestuia: „La Bologna, prima oară, au început oamenii să-mi facă daruri: episcopul de Pisa a pus să mi se facă o manta de atlaz negru brodată cu aur, cum nu a existat alta mai frumoasă; la Mantua, pe lîngă domnul marchiz, mă bucur atît de mult de graţia lui, încît el renunţă la somn şi la mîncare pentru a sta de vorbă cu mine, şi spune că nu are o altă plăcere mai mare; i-a scris cardinalului despre mine lucruri care într-adevăr mă vor ajuta în mod onorabil, şi am primit în dar trei sute de scuzi. Întreaga curte mă adoră, şi cine poate să aibă unul din versurile mele pare preafericit; şi cîte am făcut, stăpînul meu a pus să fie copiate, şi am făcut unele spre lauda lui. Şi astfel stau aici, în fiecare zi îmi dăruieşte cîte ceva, şi lucruri de preţ pe care le veţi vedea la Arezzo". Sau: „După ce m-am refugiat sub egida măreţiei şi libertăţilor veneţiene, nu mai am nimic de invidiat. Nici suflul invidiei, nici umbra răutăţii nu vor putea să-mi întunece faima, nici să ia puterea casei mele(...) Îmi este de ajuns geniul meu independent. Îi las pe alţii să urmărească nebuneşte puritatea stilului, profunzimea gîndirii; îi las să se chinuie nebuneşte, să se transforme, schimbîndu-se pe ei înşişi. Fără maestru, fără artă, fără model, fără călăuză, fără lumină înaintez, iar sudorile cernelurilor mele îmi aduc fericirea şi faima. Ce aş putea dori mai mult? Cu o pană şi cu cîteva foi, îmi bat joc de univers". Drept epilog, reproducem următoarele rînduri din *Istoria literaturii italiene* a lui Francesco De Sanctis: (Pietro Aretino) „a murit la 65 de ani, în 1557, şi din renumele acesta atît de mare n-a mai rămas nimic. Operele lui au fost uitate puţin după aceea; amintirea lui este ruşinoasă; un om bine crescut n-ar pronunţa numele lui în faţa unei femei".

E inadmisibil!

Spațiu al reciclărilor surprinzătoare, parlamentul ales la 27 septembrie ne înfățișează cîțiva indivizi ce ar fi trebuit să mulțumească Cerului pentru că n-au fost trași la răspundere pentru comportarea lor sub dictatură, pentru că nici cel puțin n-au fost nevoiți a trece un timp la „munca de jos", cea expiatoare, sau a se exila (eventual la sînul lui Kim Ir Sen). Dar soarta lor nu fuse crudă nici de astă dată, mica lor oștire n-a fugit sfărîmată așa cum ar fost de crezut, ci s-a regrupat sub steagul comunisto-fascist, scos din lada moștenirii lăsate de defunctul tiran. Totul e bine, cînd se sfîrșește cu bine. Pentru unii, chiar cu mai bine. De pildă, pentru Adrian Păunescu, uns președinte (pentru patru ani?) al Comisiei pentru cultură și mass-media de la Senat. Rămînem înmărmuriți. Nici Ceaușescu nu s-a gîndit a-i da o atare demnitate principalului său poet de curte, care i-a construit, în bună măsură, gloria de mucava pătată cu sînge și i-a trîmbițat, neobosit, în patru zări, vorbele demenței aducătoare de dezastru național. Deși Caligula și-a făcut calul consul, caligularul geniu al Carpaților a preferat să-l lase pe al său la iesle. Pentru ca bardul-simbol al corupției să capete o înaltă funcție senatorială, a fost necesară în România o revoluție, au trebuit să fie răpuse viețile a multe sute de eroi. Înălțarea sa, sub semnul anomaliei tragice a unui timp în care ne-am pus nădejdile, a costat enorm. Se cuvine a o prețui în consecință. A admira performanța gangsterului propagandei

mincinoase, care a dat o nouă lovitură de maestru, tocmai cînd s-au adunat toate probele pentru a fi judecat, aşa cum nu am fi crezut că se va întîmpla nici în coşmarele noastre cele mai insuportabile.

Dostoievski scria că ticăloşii se împart în trei categorii: ticăloşii naivi, care socotesc ticăloşia lor drept cea mai aleasă noblețe, ticăloşii care se ruşinează de ticăloşia lor, atunci cînd vor s-o ducă pînă la capăt şi, în fine, ticăloşii pur şi simplu, ticăloşii pur sînge. Unde să-l încadrăm pe Adrian Păunescu? Nu-l putem insulta, considerîndu-l naiv ori cultivator al vreunei noblețe. Nici sfios sau indecis nu e, atîta vreme cît găseşte formula sigură de a-şi transforma eşecul cel mai ruşinos în izbîndă. Conform măreției Răului ce-l întrupează într-o abundență carnală şi textuală, într-o tentaculară unduire siderantă, de monstru marin, nu poate fi decît un pur al Răului. Vocația, pasiunea şi conduita sa nu lasă nici un dubiu. N-a trecut oare de la un stăpîn la altul, şi nu la un altul oarecare, ci la stăpînul ce l-a răpus şi l-a înlocuit pe cel dintîi (pe care a pretins şi – culmea! – pretinde în continuare că-l venerează ca pe un zeu)? N-a afişat un patriotism înflăcărat, *poruncitor* şi excomunicator, ale cărui componente sînt proslăvirea decăderii țării sub comunism, izolarea ei de sursele morale şi materiale ale Occidentului, apărarea nemerniciei nomenclaturiste, cultivarea disensiunilor etnice, cîrdăşia cu separatistul Mircea Snegur? N-a avut impertinența de a reveni în forță, atunci cînd *de sus* i s-a făcut un semn discret, cu un nou discurs demagogic, ca şi cum pe cel vechi l-am fi uitat, reluînd, de la un moment dat, cu incomensurabil cinism, chiar frazele retoricii vechi, după ce, nevenindu-i a crede ce noroc îl aştcaptă, schițase o palinodie? Aşadar, nu încape discuție că avem a face cu un pur sînge...

Şi acest personaj a devenit un soi de *boss* al culturii româneşti. Măscăriciul scatofag, care ar fi fost normal să orînduiască, măcar cîțiva ani, scena unui cămin cultural sătesc (cît de fericite ar fi fost victimele Gulagului să li se rezerve o

asemenea condamnare!), e de presupus că va dirija orchestra valorilor noastre intelectuale, radio-televiziunea, presa, edițurile și – de ce nu? – uniunile de creație. Nu i-a fost de ajuns că ne-a batjocorit și ne-a calomniat, că s-a îmbogățit și și-a lăbărțat, post-revoluționar, deja supraponderala imoralitate, că ne-a scuipat în obraz și a azvîrlit peste peisajul întregii țări – ca să se vadă pînă hăt, departe – noroiul prin care a trecut în viteză cu Mercedesul ciocoismului său fabulos, dar ni s-a suit și pe grumaz cu o „președințe" asupra conștiințelor. Nu e prea mult? Cred că e inadmisibil! Oare cîți din scriitorii, artiștii, ziariștii noștri l-ar alege să-i reprezinte? Ar avea curajul să reflecteze la votul lor? Dacă-și îngăduie a teroriza Senatul cu vorba sa anacronic-amenințătoare și cu reaua-i creștere, își închipuie că ne va putea teroriza și pe noi? Sînt convins că mă aflu în asentimentul marii majorități a confraților de condei, atrăgînd atenția protectorilor lui Adrian Păunescu asupra faptului că, urcîndu-l scandalos pe un soclu atît de nepotrivit, nu-și fac decît un grav deserviciu.

Sfînta mare neruşinare

Ca orice fenomen de patologie morală, neruşinarea face parte dintr-o pedagogie îndoită. Ea ne învaţă „cum n-ar trebui să", dar ne învaţă şi ceea ce este ea de fapt. Cu un deget acuzator arată spre sine, dar totodată se priveşte în oglindă, calmă, obraznică, saturată de propria-i identitate. Poţi s-o iei în accepţia care-ţi convine. Dar chiar dacă optezi pentru refuzul ei, se insinuează, îţi impune obrazul nemijlocit, deşucheat, oribil. Te terorizează prin impuritatea prezenţei sale care e mai puternică decît morala ce-o poţi extrage dintr-însa, avînd prestigiul concretului. Aşa se explică proliferarea şi succesele neruşinării. Cu cît e mai plină de sine, mai emfatică, mai revărsată, cu atît are mai multe şanse de-a înspăimînta, deruta, inhiba, influenţa şi – de ce nu? – convinge. Marele său duşman e pocăinţa. Un neruşinat care s-ar căi ar fi un caz pierdut pe eşichierul strategiei sale specifice. Dimpotrivă, unul care îşi etalează impostura fără contenire, care şi-o asumă cu cinism inventiv, şi-o îmbogăţeşte cu note impredictibile, e mai mult ca sigur un învingător. Precum Adrian Păunescu, care, în văzul naţiei, se înclină batjocoritor, asemenea unui bufon, declarînd: „Aveţi nevoie în societatea noastră de un porc? Nu mă uitaţi. Oricînd sînt, ca porc, la dispoziţia dumneavoastră". Un porc la dispoziţia întregii Românii, care se oferă benevol în acest rol, nu e, oricum, un fapt de toate zilele. E o practică exhibiţionistă „de vîrf", ce stupefiază în aceeaşi măsură în care dezgustă. Şi un recurs la

simbol. Ne putem răfui cu un individ abject sau cu altul, dar cine-i poate sta în cale porcului național? Acelei făpturi ce-și face loc în scenariul crizei noastre obștești, precum o componentă mitică!

Mărturisim că nu ne-am fi așteptat la o sinceră, totală pocăință a bardului de la Bârca. Prea adîncă a fost mizeria morală în care s-a cufundat, prea mlăștinos discursul său lingușitor și arivist pentru a nu reprezenta semnalmentele unei naturi ca și incorigibile. Ar fi trebuit să se petreacă un miracol pentru ca aceasta să se schimbe. Ne gîndeam însă la o oarecare prudență. Speram ca apologetul tiranului să priceapă că ar fi în favoarea lui o perioadă de discreție, de retragere, fie și relativă, pentru ca lumea să-l piardă din vedere. Uitarea e o formă mecanică a iertării. Credeam că ultraversatul Păunescu își va da seama de acest lucru. Dar n-a fost așa! O îm-păunare (uneori numele par predestinate!) îi ocultează judecata. Sfidîndu-și propriul interes, de lichea ce ar fi putut urma cu folos sfatul conținut în celebra scrisoare a lui Gabriel Liiceanu spre a redeveni cît de cît un om cumsecade, directorul revistei „Totuși iubirea" a revenit în prim-planul asigurat de emisiunea tv. a d-lui Mihai Tatulici. Cu tobele și trîmbițele aroganței, echivalente cu o pierzanie. Cu gesturile unei megalomanii ce ne amintește de un prea trist caz istoric, echivalente cu o inconștiență. Pletos și pletoric, hirsut și neobrăzat ca un monah satanizat, care, în răstimpul hărăzit reculegerii, a pus la cale noi proiecte maligne. Insolența propriei sale comportări e un prilej de jubilare. Decăderea e o apoteoză savurată cu delicii perverse. Adrian Păunescu nu-și încape în piele de „gloria" ce-o cunoaște, una din cele mai soioase din cîte a înregistrat viața publică românească: „Gloria de care mă bucur și gloria pe care o suport depășesc orice limită cunoscută de mine pînă acum (și nu numai în legătură cu mine)" („Totuși iubirea", nr. 97/1992). Într-un fel are dreptate! Limita depășită nu e însă a gloriei, ci a ne-rușinii.

Citim şi ne uimim de ifosele bardului prostituat, ca de forme morbid-prodigioase ale acelui cinism despre care spuneam că distinge marea neruşinare. Sau, după o sintagmă consacrată de titlul unui mai vechi prozator, sfînta mare neruşinare. E o ebrietate a laudei de sine, a înscrierii neîndoioase a unei asemenea laude în sfera delirului de grandoare. Scăpat de obligaţia de rîndaş al adulării, sluga ţine a se îm-păuna cu rangul stăpînului răposat: „Emisiunea de televiziune «O poveste fără sfîrşit: ADRIAN PĂUNESCU» (...) a avut efectul unui final de campanie prezidenţială". Dar ţiganul ajuns nu se mulţumeşte a fi preşedinte, ci se vrea chiar împărat, întocmai ca-n basm. Şi dacă nu se poate împărat, măcar... rege: „Cineva mi-a dat o revistă «Expres Magazin», în care, pe pagina întîi (...) ocup, împreună cu regele Mihai, faţada revistei. Mare am ajuns, băieţilor zburdalnici!" Atît de mare, încît s-ar putea să poftească a fi, totuşi, împărat. Îi umblă prin minte şi o muscă napoleoniană: „Nu-i nimic, mergem înainte, domnule Ţepeluş, s-a descurcat ea omenirea şi fără Napoleon Bonaparte". Fără Adrian Păunescu s-ar descurca, evident, mai greu!! Omagiile îl copleşesc deja, în cabinetul 3, după tipicul comunist, urmînd a fi, probabil, în curînd date publicităţii la gazetă, în nespus de atractive pagini de „telegrame": „Am primit clipă de clipă, pe patru linii de telefon, omagii, cuvinte de aprobare, semne de solidaritate şi fraternitate, din ţară şi de peste hotare". Să notăm şi buna dotare a cabinetului 3, care dispune, deocamdată, de patru linii de telefon. La mai mare! E, oricum, un progres faţă de ceilalţi scriitori ai noştri, ale căror cabinete de lucru nu beneficiază, în genere, decît de trei asemenea linii...

Dar Păunescu nu e doar un egolatru, ci şi un exponent – acum fără perdea, căci marele pericol de a fi tras la răspundere i se pare că a trecut – al vechiului său program pro-totalitar. În turpitudinea sa, nu se dă în lături de a-şi prelua, *tale quale,* propoziţiile trecutului „glorios". Greşeli? Da' de unde! Cu o mină decisă, bardul înlătură diplomatica speculaţie a lui

Tatulici privitoare la ridicarea la putere, în ființa sa, a meritelor și erorilor românului comun: „Eu nu cred că am făcut de o sută de ori mai multe greșeli decît ceilalți colegi ai mei. Iar dacă am făcut greșeli, eu le pot oricînd justifica prin sensul unei lupte la care m-am angajat". Să le „justifice" prin „sensul unei lupte"? În ce a constat acea „luptă", se știe! Averea, întreprinderile de presă, impertinențele actuale, bonapartismul dîmbovițean ne revelă că obiectivele ei au fost atinse. Acuzația de a-l fi linguşit pe dictator nu i se pare linguşitorului său de căpetenie demnă de a fi luată în seamă, pentru că era... sincer: „Nu-mi puteam permite să-i adresez lui Nicolae Ceaușescu cuvinte jignitoare, pentru că nici nu credeam în ele, dar și pentru că, exagerînd adeseori adjectivele laudative la adresa celui ce a fost cîrmaciul României, eu nu făceam ceea ce nu credeam, nu spuneam una și gîndeam alta". L-am crede pe cel ce, totuși, voia să pozeze într-un soi de disident, dacă am crede în capacitatea sa morală de a crede în ceva. Dar poate fi un atare personaj credibil? Poate avea alt punct ferm al conștiinței decît propriul interes, care-i cere o cît mai mare capacitate de adaptare? Alt reper decît imboldul parvenirii nemărginite care-l mînă, surescitat și neguros, pofticios și ilicit, de la un compromis la altul, de la un stăpîn la altul? Un asemenea individ spune ce crede în măsura în care crede ce spune. Adică se manifestă în ipostaza avantajului de moment, ce-i substituie orice credință. Incoerența sa e suverană. Dovezi? Iată una, dulce, din nenumăratele ce s-ar putea administra. Nu mai departe decît în același articol în care își reînnoiește „crezul" în cauza tiranului, curtezanul său scrie următoarele: „Mi-am făcut datoria față de cultura română și față de generația tînără, la a cărei mentalitate revoluționară am contribuit". Cuvinte ce configurează un adevărat Everest al neruşinării! Generația tînără e cea care s-a jertfit pentru răsturnarea dictaturii ceaușiste. Fapta ei cea mai importantă o reprezintă revoluția din decembrie, importantă pentru întregul nostru popor, chiar dacă

a fost confiscată de garnitura de rezervă a totalitarismului. Incontestabil, e vorba inițial de o revoluție ce a pecetluit cu sînge inocent ruptura de lumea pe care a proslăvit-o cîntărețul de curte. Cum și-a făcut „datoria" față de acești tineri dirijorul cenaclului Flacăra? Mințindu-i, abrutizîndu-i, drogîndu-i cu o falsă senzație de putere, propagandistic controlată? Aducîndu-i la cheremul despotului prin nocturne spectacole orgiastice, simetrice cu faraonicele parăzi diurne? Răscolindu-le trăirile primare, visceralitatea, spre a-i abate de la o reacție lucidă, critică? Vulgarizînd istoria și cultura noastră, promovînd kitsch-ul, propunînd modelul cabotinismului de partid? Relația Păunescului cu eroii din decembrie este asemănătoare cu cea dintre un răufăcător și victima lui. Însă marea, dementa ambiție a bardului de la Bârca consistă în a se fi socotit mentor al tineretului revoluționar, un lider, dacă se poate chiar principalul lider, al zguduirii noastre anticomuniste. Hulpav cum e, nu s-ar învoi a renunța la nici una din ipostaze, mai ales dacă sînt la superlativ. Cel mai mare ceaușist și cel mai mare anticeaușist în același timp! Insanitatea contradicției nu pare a-l jena. După cum nu pare a-i jena nici pe fanii săi, care-i adoră jegul frazeologic și-l urmează în prăpastia confuziei nebunești. Proclamîndu-l genial și comparîndu-l cu Nicola Iorga (*sic!*), un ziarist mîzgălește următoarele odioase vorbe: „A.P. putea stîrni personal revoluția din decembrie 1989, dar n-a făcut-o" („Adevărul", 10 iulie 1992). Bine că nu ni se spune că A.P. ar fi putut crea Universul, dar n-a făcut-o. Sau o vom afla și pe asta?!

Afirmații aberante

Socotită o „invenție" a veacului XX, literatura absurdului e – s-ar părea – suficient de abundentă. Poate că și din pricina faptului că demonul ce-o inspiră, Absurdul în persoană, este mai prezent și mai activ decît odinioară, înzestrat cu ideologii și strategii, cu tehnici și tertipuri inedite. Pentru că e mai real ca alte dăți, avînd grija perversă de a-și anunța, nuanțat și dialectic, prezența prin dureroasă conștientizare și sarcastică autoconștientizare. Dar nu e decît o iluzie ca atîtea altele. Nemulțumit de „uriașele stocuri supranormative" ale materiei sale, care, în viziunea crepusculară a lui Ion D. Sîrbu, dădeau impresia a ajunge pentru cîteva bune decenii, Absurdul acesta de nesmintită actualitate, care se joacă prefăcînd realul, după plac, în „suprareal" și „subreal", poftește a se multiplica și pe mai departe. Nesățios de sine și vanitos peste poate, se dorește înmulțit de asemenea în textele ce-l certifică. Texte ce izgonesc rațiunea și morala salvatoare „în vise, în cărțile uitate sau în subtextul unor rugăciuni ilicite", după cum se exprima, cu putere de Adevăr pentru multă vreme, exilatul de la Craiova mai sus menționat, în paginile căruia ne regăsim cu emoție nu o dată. Unul din ele, care întrupează fără pic de îndoială figura proliferantă a Absurdului nostru celui de toate zilele, e semnat de Adrian Păunescu și poartă un titlu, după cum vom vedea îndată, narcisiac: *Marea neruşinare* („Totuși iubirea", nr. 261/ 1995).

Ce susține, de data asta, bardul de la Bârca? „Îndeobște, în judecățile anticomuniste de după 1989 se pleacă de la ideea, în general nedovedită, că socialismul românesc a contravenit esenței umane, a fost o anomalie, a fost o derogare de la regulă". Deci, reconstituind fața afirmativă a propoziției, „socialismul românesc" ar fi fost o expresie a ființei umane, un fenomen firesc, o confirmare a „regulei". Dacă esența umană este tarată, mizeră, caricaturală, dacă firescul este minciună tentaculară, iar regula este violența multilateral dezvoltată, îi putem da dreptate preopinentului nostru. Ce ar mai fi de „dovedit" aici? Ajunge o simplă schimbare a codului. Totuși, *codindu-se* a tăia nodul gordian, Adrian Păunescu manifestă o slăbiciune pentru „dovezi", pe care inși din categoria d-sale n-ar trebui s-o aibă. „Nu se putea dovedi că n-ar fi existat economia națională, că s-ar fi dărîmat cultura națională, nu se putea susține că învățămîntul n-a fost gratuit, nu se putea contesta binele mare pe care-l făcea oamenilor împrejurarea că nu plăteau asistența medicală, nu se putea susține că România n-ar fi avut o politică independentă, prin N. Ceaușescu și P.C.R.", articulează avocatul „epocii de aur", în continuare. Dar dacă vrea dovezi, de ce să nu i le oferim? Dovezi luate din sfera percepției elementare, care n-ar putea decît să-i dea pînă la urmă satisfacție celui ce, pe de altă parte, declară că „personal" crede în democrație și că „democrația nu se poate lipsi de criteriile logice". Potrivit „criteriilor logice", economia națională a „epocii de aur" a capotat într-un declin ce ne-a situat la coada Europei, ducînd la o stridentă pauperizare generală, cultura națională a fost supusă jugului unui dirijism și unei cenzuri tot mai apăsătoare, dărîmarea unor biserici, instituții și lăcașuri de cultură devenind chiar de ordinul concretului simbolic, învățămîntul se înfățișa tot mai infestat de propagandă, subminat de corvezi extrapedagogice și invadat de mediocritate și corupție, asistența medicală era înapoiată și bizuită pe o salarizare a cadrelor atît de precară, încît „gratuitatea" ei, în practică, se

reducea considerabil, iar cît priveşte faimoasa politică ceauşistă a „independenţei", nu constituie un secret pentru nimeni natura sa diversionistă şi demagogică, stalinismul său drapat într-un costum naţional pîngărit. Sîntem, oricum, curioşi, dacă raportîndu-ne la asemenea dovezi, Adrian Păunescu va mai opta pentru „criteriile logice" ori va prefera, după cum s-a obişnuit, mistica omagiului şi a injuriei, în orice caz mai puţin complicată, chiar dacă idolii săi se schimbă într-un chip derutant...

Nu mai puţin fidel iraţiunii se arată poetul-senator atunci cînd îşi mărturiseşte idealul înalt al unei „societăţi capitalist-socialiste" (Nu e cumva pseudonimul restauraţiei, care l-a copleşit cu demnităţi şi onoruri – relaţiile acestora din urmă cu onoarea reprezentînd o altă chestiune?). Remarcăm că o asemenea societate se bazează pe principiul atît de actual al reciclării deşeurilor, în situaţia de faţă nomenclaturiste. Precum o afacere de familie comunistă, ce-şi manifestă solidaritatea la greu. O mînă spală pe alta. Acest „socialism democratic" nu s-ar putea construi, vezi bine, „fără foştii mari manageri socialişti, fără competenţele care au dat viabilitatea economiei comuniste". „Competenţe", evident, pe măsura „viabilităţii" în chestiune. A strălucitei politici a frigului, foamei, întunericului, fricii. A cozilor interminabile şi a osanalelor la fel de interminabile, în care ştim noi cine era expertul între experţi. Şi întrucît îşi închipuie că n-a fost „înţeles", Adrian Păunescu se explică îndeajuns de distractiv: „Să ne înţelegem. Eu n-am nostalgia ideilor comuniste, ci nostalgia marilor directori şi a remarcabilelor miniştri de meserie din rîndurile Partidului Comunist Român". Nici nu ne imaginam că ar fi fost un comunist „în crez" (n-are organ pentru crez, oricare ar fi acela). În schimb, sîntem convinşi că are nostalgia directorilor şi miniştrilor adulatori ai dictatorului, „mari" şi „remarcabili" întîi de toate ca *yesmani,* ca părtaşi prea plecaţi ai capriciilor, abuzurilor şi paranoiei prezidenţiale. Aceasta este treapta imediat superioară Păunescului, către care bardul oficial privea cu jind. Cu astfel de indivizi se simţea

consubstanțial în mentalitate şi comportament comunist, lucruri nițel diferite de ideologia comunistă, de care se leapădă ca de o mănuşă murdară, însă împotriva cărcia n-ar fi îndrăznit înainte să cîrtească fie şi printr-o singură silabă. Instinctiv, pricepe că locul său este alături de nomenclaturişti, întru sprijinire mutuală. Îl „înțelegem" şi noi. Ne dăm seama că atitudinea de „mamă a răniților" pe care o manifestă asiduu față de foştii dregători ai comunismului îi prieşte. Deşi adaosul că „remarcabilii miniştri de meserie" ai Împuşcatului (care „meserie"? Se eliberează undeva atestate pentru o atare „meserie"? Chit că e, mai mult decît multe altele, „brățară de aur"!) ar fi utili azi, nu e decît o dulce aberație. O aberație circumscrisă de cea, încă mai savuroasă, a hibridului capitalist-socialist, a „democrației originale" cum ar veni, cu 80% (măcar) capital moral „de partid şi de stat" totalitar.

La un moment dat, absurdul dobîndeşte un aspect bestial-idilic. Pentru ca expresia noastră să nu pară, la rîndul său, absurdă, să-i dăm cuvîntul exersatului circar de imagini tendențioase: „În mod ilegitim, soldatul sovietic de ocupație a siluit România, viol în urma căruia avea să se nască o ființă pe care aş numi-o «generația mea». N-avem noi nici o vină că justiția internațională n-a funcționat şi că a venit peste mama celovekul şi i-a schimbat viața. (...) Problema ilegitimității nu se mai poate pune însă, după ce copilul, care a rezultat din acea agresiune, e pe picioarele lui şi toate avuțiile din curtea mamei sale au fost spălate şi puse-n ordine, investite şi determinate să producă". Mai că-ți vine să crezi! De dragul acestei alegorii pe muchia trivialului, Adrian Păunescu îşi ia îngăduința a insulta nu doar propia generație, ci încă cel puțin una, care s-a ivit în urma înrobirii României. Vorbind cu jovială iresponsabilitate în numele lor şi pretinzînd că nu sînt decît rodul unui... viol. Chiar îşi închipuie bardul ceauşist că toți cei ce s-au născut după 23 august 1944 şi au trecut prin sistemul educațional al regimului prosovietic (aşa a fost, în pofida aparențelor, pînă

în 1989), pe care nu ostenea a-l proslăvi, ar fi niște bastarzi ideologici? Niște scandaloși „oameni noi", produși din împerechierea ocupantului străin cu băștinașii? Și apoi de unde ideea că toate „avuțiile" din curtea maternă ar fi fost, sub comuniști, „puse-n ordine", „determinate să producă"? Ne întoarcem la cele reamintite mai sus. De fapt, „violul" inițial, săvîrșit de „celovekul" bolșevic, a fost urmat de nenumărate altele, într-o suită de agresiuni asupra trupurilor și conștiințelor ce nu poate fi uitată, nu poate fi iertată. Cu cinism, Adrian Păunescu își susține necuviința astfel: „Dacă socialismul este ilegal, toate epocile pe care le-a traversat România sînt ilegale și ar însemna că ne aflăm în mezozoic". Și cu un încă mai mare cinism, încearcă a apăra „momentul criminal al violului" (în realitate, răstimpul lung al unor violuri pe care nici o statistică nu le-ar putea vreodată epuiza) cu ajutorul unui citat din Walt Whitman: „Tot ce s-a întîmplat, trebuia să se întîmple". Marele vinovat: destinul. Ce formalități trebuie oare îndeplinite pentru a traduce destinul în fața justiției?

„Curios" i se pare lui Adrian Păunescu că mulți dintre cei ce contestă totalitarismul acceptă monarhia: „Ce criterii îi determină – se întreabă poetul de curte republicană – să pretindă socialismului de dezvoltare un comportament, dar, în schimb, să considere că singurul tratament pentru excesele de anarhie ale democrației este autocrația regală? Adică, de ce ar fi de preferat – în termenii democrației – răul numit Regele Mihai, răului numit Președintele Ceaușescu? Deocamdată, Regele Mihai n-a avut tăria nici să trăiască, nici să moară pentru țară, în vreme ce președintele Ceaușescu a avut această încăpățînare, care-l martirizează treptat-treptat: a trăit pentru țara lui, a murit pentru țara lui". Lăsînd la o parte ambiguitatea sintagmei „excesele de anarhie ale democrației", în care am putea citi fiorul de spaimă al zelatorului dictaturii ce era cît pe-aici să fie linșat, să precizăm că monarhia constituțională a României n-a fost niciodată o „autocrație". Jongleurul de termeni

scapă una din farfuriile sale, care se sparge în țăndări. Dar zgomotul strident produs nu ne împiedică a aprecia cum se cuvine, adică printr-o reacție de indignare, aserțiunea infamă ce urmează. Conform acesteia, regele Mihai ar fi egal, sub semnul răului, cu... Nicolae Ceaușescu. Pînă aici coboară, așadar, autorul ce ne aducea la cunoștință că ar crede în democrație și „în criteriile logice"! S-o spunem pe șleau: bufonul propagandistic, care a lustruit pantofii cizmarului descreierat, confecționați bineînțeles de altcineva, pînă cînd acesta l-a îmbrîncit, scîrbit pînă și el de atîta mișelie, cultivă răul în așa cumplită măsură, încît nu se sfiește a desfigura una din figurile luminoase ale istoriei noastre, pentru ca imaginea hidoasă a „eroului" său să dobîndească un avantaj. Un amestec de iconoclastie și iconodulie, deopotrivă de grotești. Regretînd, probabil, că suveranul legitim al României n-a fost executat, Adrian Păunescu n-are, el, tăria de-a recunoaște că mai marii întru teroarea comunistă au fost cei ce l-au detronat și l-au silit pînă azi pe monarhul nostru a rămîne departe de țară. Cum ar putea un om cu bun simț a învinui o victimă? Cum ar putea cineva fără obrazul de toval al lui Adrian Păunescu a-l proclama „martir" pe tiranul răsturnat de la putere de către poporul revoltat și executat de către proprii săi „tovarăși de luptă"? Oare Nicolae Ceaușescu și-a dat viața benevol? Pe cîmpul de luptă? Ori avînd de ales între păstrarea credinței strămoșești și abjurare, precum Brâncoveanu? „A trăit pentru țara lui", susține principalul său cîntăreț de curte. Nu cumva a trăit pentru propria sa sete de putere patologică, pentru grandomania sa care ne-a umplut de rușine și ne-a decimat precum un flagel? Nu cumva a murit pentru că în sînul lumii comuniste se aplică periodic, ca într-un Bizanț sălbăticit, legea suprimării conducătorilor?

Să presupunem însă că Adrian Păunescu e consecvent (deși, vai, n-a fost nici măcar în această privință) cu ditirambii impudici închinați, în cantități industriale, „geniului Carpa-

ților" și supersavantei sale soațe, „de renume mondial". Să admitem că îl admiră sincer pe funestul dictator, în virtutea unei debilități cerebrale și distrofii morale. Atunci cum se explică lauda, chiar dacă nu la fel de băloasă, din motive de tactică „democratică", pe care o aplică celui ce a patronat execuția Ceaușeștilor, fără suficient temei legal, printr-o manevră de tip NKVD? E vorba aici de aspectul cel mai respingător al atitudinii bardului de la Bârca. Iată desenul irecuzabil, în pagină, al cîtorva din limbile sale, din nou pline de ardoare: „Dacă nu era Ion Iliescu, șocul trecerii bruște, la un capitalism revanșard, ar fi putut primejdui nu numai bazele societății, ci și bazele țării"; „meritul acestui remarcabil om politic"; unul „dintre cei mai inteligenți și mai luminoși oameni politici pe care i-am cunoscut". Și, în oportunistă conexiune, o asemenea încercare de „justificare" istorică: „A se reține deci: legîndu-și încrederea de un alt comunist, aflat în conflict cu Nicolae Ceaușescu, poporul român nu putea dori anticomunism în țara sa. Ci un socialism mai omenesc". Ce-am putea însă reține altceva decît strădania poetului-ludion, a apologetului tarifat, a saprofitului literar-politic de a-și face jocul ce-l caracterizează? A demagogului care-și schimbă stăpînii, nu și năravul! A arivistului care triumfă prin absurd, ca o prăsilă de nădejde a acestuia!

Sfîntul Augustin îi mulțumea lui Dumnezeu pentru că nu-l făcea răspunzător măcar de visele lui din timpul nopții. Cărui zeu ar trebui să-i mulțumească Adrian Păunescu pentru că, pînă acum, n-a răspuns niciodată pentru nimic? Avem impresia că poetului-senator i se potrivesc întocmai următoarele vorbe ale lui Cioran: „A rîvni gloria înseamnă a prefera să mori disprețuit decît uitat".

Adrian Păunescu şi apologetul său

Cu modestia-i caracteristică, ferindu-se de deşarta publicitate şi neacceptînd să-i apară poza în revista ce-o conduce, „Totuşi iubirea", decît de... cîteva sute de ori pe an, Adrian Păunescu prezintă cu generozitate, pe prima ei pagină, un articol intitulat *Poetul neliniştilor noastre: Adrian Păunescu,* semnat de prof. dr. Ion Dodu Bălan (nr. 47/1993). Dacă Adrian Păunescu e arhicunoscut, nu credem că strică a rememora cîteva date în legătură cu exegetul său. E unul dintre satrapii culturii româneşti din decursul „epocii de aur". A făcut tot ce i-a stat în putinţă, din vîrful Consiliului culturii şi educaţiei socialiste unde l-a aşezat dictatura, să împiedice apariţia unor cărţi neconvenabile regimului, să înăsprească cenzura aplicată periodicelor culturale, să amărască zilele scriitorilor de valoare şi bun simţ, împingîndu-i nu o dată la exil şi la gesturi disperate. Şi-a legat numele de abuzuri de tot soiul, un abuz fiind chiar prezenţa d-sale în calitate de „prof. dr." la Universitatea din Bucureşti. Deşi izgonit de la catedră de studenţi, în zilele justiţiare ale Revoluţiei, a revenit prin nu ştim ce mijloace, desigur nu spre onoarea învăţămîntului superior. Nu doar submediocru, ci şi lipsit de o elementară probitate, nu s-a dat în lături de a recurge la plagiat. Virgil Ierunca a dovedit plagiatul său din Şerban Cioculescu. Nu este exclus să existe şi altele. Să ne mai mirăm că un astfel de ipochimen îl ridică în slăvi pe bardul de la Bârca? Ne-am mira dacă n-ar face-o!

Ce afirmă prof. dr. Ion Dodu Bălan? Afirmă că „Păunescu e o forță a naturii, e un izvor de energii care vine din adîncurile pămîntului românesc, a cărui revărsare la lumina istoriei neamului nimeni și nimic n-a putut și nu-l poate înăbuși". Noi ne gîndeam mai degrabă la o defecțiune de canalizare ce nu poate fi remediată, provocînd o revărsare de lichid imund. „Versul său energic (...) a sărit nu o dată la beregata tiraniei", perorează mai departe prof. dr. în chestiune. De fapt, versul păunescian a sărit nu la beregata, ci la papucul tiranici, spre a-l săruta cu evlavie. Prezentîndu-l pe poet drept adversar al „prostiei depresive" (*sic!*), comentatorul său are dreptate. Întrucît există și o prostie tonică, prin amuzament, în privința căreia d-sa se cam pricepe... Ne mai vorbește prof. dr. Ion Dodu Bălan despre „volumele sale de versuri (...) gardate în presă de imnuri care le asigurau trecerea spre lume și eternitate". Adică „imnurile" păunesciene, închinate știm noi cui, ar fi asigurat „eternitatea" poeziei sale. De acord și aici. La așa „imnuri", așa „eternitate"! Mai pretinde exegetul: „Poetul a riscat să spună răspicat adevărul, istoric, politic, cultural și social, să abordeze teme tabu, să se întrebe, în gura mare, despre soarta amară a omului și a țării". Păi dacă așa stau lucrurile, ar fi trebuit ca apologetul său să-l situeze fără ezitare pe Adrian Păunescu alături de Doina Cornea, de părintele Calciu-Dumitreasa, de Paul Goma, de Dorin Tudoran. De ce să nu-i recunoască meritul pînă la capăt? De ce să nu-l pună în rîndul, dacă nu chiar în fruntea luptătorilor anticeaușiști? Scrie încă prof. dr. Ion Dodu Bălan: „Versurile-s încordate ca o coardă de arc ahcian și cuvintele pornesc din ele, ca niște săgeți ce vînează impostura, lingușeala, neomenia, trădarea de țară și de popor". Riscantă aserțiune! Dacă vînează într-adevăr „impostura, lingușeala, neomenia, trădarea de țară și de popor", versurile lui Adrian Păunescu se îndreaptă împotriva propriului lor autor. Sînt versuri... sinucigașe! La un moment dat, sufocat de admirație, exegetul afirmă despre cel îndeobște cunoscut ca un poet de curte: „Adeseori

prin vocea lui lirică, prin versurile sale, vorbeşte, plînge, strigă (...) un neam întreg (...) oprimat de dictatură". Noroc că ni se atrage atenţia! Altminteri rămîneam cu impresia eronată că în respectiva voce se lăfăie tocmai duhul dictaturii, ca în cel mai însemnat fief literar pe care l-a dobîndit. Iar cînd susţine că bardul de la Bârca ar fi „un Goga al vremii noastre", „un publicist (...) din stirpea ilustrată de Eminescu", prof. dr. Ion Dodu Bălan săvîrşeşte un lucru inutil: vrea cu tot dinadinsul să se facă de rîs, tocmai d-sa care e o autoritară întrupare a ridicolului.

Reabilitarea dictatorului

Încercările de reabilitare a lui Nicolae Ceauşescu nu ne surprind. Ele fac parte dintr-un scenariu care iese la lumină pe măsură ce actorii scenei noastre sociale şi politice îl transpun în existenţa noastră cotidiană, a noastră, a celor ce începem a nu ne mai mira de nimic. Mai întîi a fost, firește, sacrificarea monstrului (sacru), printr-un act „purificator" (citeşte salvator) pentru nomenclatura care socotea că astfel îşi va face uitate păcatele, că va putea intra, nestînjenită sau aproape, într-un nou ciclu al profitului. Dar mecanismul totalitar a funcţionat tot timpul. Procesul intentat ţapului ispăşitor n-a constituit altceva decît o lugubră parodie a justiţiei, inspirată de practicile staliniste (exprimînd sadismul lor birocratic, pedant, care-şi savura cu lentoare exerciţiul), condusă de inşi formaţi în climatul de ipocrizie şi cinism al comunismului. Ceauşescu şi consoarta sa au fost condamnaţi şi executaţi nu de altcineva decît de progeniturile sistemului pe care l-au reprezentat. Momentul sîngeros a fost urmat de o pe cît de enormă pe atît de suspectă campanie anti, nu fără participarea unor foşti adulatori şi profitori, în accentele exaltate pînă la paroxism iacobin şi pînă la trivialitate ale căreia se putea desluşi efectul unei baghete oculte. Reacţia populară părea manipulată cu o rece iscusinţă profesională. Poliţia secretă nu dormea, doar, pînă una-alta, se ascundea în orele de serviciu prelungite. Se crea încă o dată iluzia înnoirii abrupte, a „revoluţiei". Însă, odată înscău-

nați și dobîndind un anume control asupra situației, emanații n-au mai avut nici un interes ca monstrul răpus (precum un rival) să rămînă pentru totdeauna cufundat în neantul oprobriului. Dimpotrivă! Așa încît a urmat o sumă de manevre, pornite la început cu prudență, din puncte periferice, aparent scăpate de sub control, cu scopul de a-i restaura „meritele", dar mai ales mentalitatea, coincidentă cu mentalitatea moștenitorilor, adică a celei de-a doua garnituri a conducerii p.c.r., care visează cu ochii larg deschiși o democrație „originală", presupunînd conservarea unui cît mai însemnat cuantum de structuri și, implicit, de privilegii. În scurt timp s-a conturat un veritabil front extremist, evident tolerat de putere, care-l deploră pe „geniul Carpaților" și-i agită însemnele nu altfel decît procedează neonaziștii cu imaginea Führerului. E adevărat că sîntem privați de multe, dar îi avem pe proprii noștri neofasciști, cu atît mai mîndri de ei cu cît se împăunează cu o fuziune ideologică (mai exact spus, o masivă infuzie de fascism în corpul muribund al comunismului). În atari condiții, cum să nu reînvie proslăvirea lui Nicolae Ceaușescu, într-un evantai de elogii postume, care au toate șansele de a-l egala pe cel al elogiilor antume? Nici una din aceste laude credem însă că nu întrece în insolență aserțiunile care vizează ținuta „intelectuală" a despotului semianalfabet, „competența sa" în „branșa" culturii. Recordul îl deține și acum – ați ghicit! – Adrian Păunescu, care, în „Totuși iubirea" nr. 5/1992, își deapănă cu emoție ancilară amintirile legate de circumstanțe în care, îndemnat, după cum susține, de către Marin Preda, a solicitat o audiență la faraon: „Am fost împreună acolo, Nicolae Ceaușescu a avut față de noi o atitudine (...) nu lipsită de căldură". Aidoma unui omniscient (hermeneut, estetician, filosof al cuvîntului), „Ceaușescu a dorit să intre în detalii, să se explice, să promită o altă viziune asupra realismului socialist". Și cînd te gîndești cît de problematică era, pentru muritorii de rînd, fie ei și scriitori, să ajungă măcar la un secretar de partid județean sau

municipal! Vajnicului dizident de la Bârca i se deschideau nu doar porțile împăratului, ci și cele ale propriei inimi, spre a se scălda în bucuria festivă, în extaza clipei memorabile: „Ne aflam în biroul lui Nicolae Ceaușescu, birou în care se luaseră importante decizii cu privire la soarta țării, iar acum se discuta pe muchie de cuțit, cu economie de cuvinte, despre viitorul culturii române". Piramidal! Cu cîtă acuitate, cu cîtă economie de cuvinte (așadar nu numai de curent electric și de hrană!) se desprindeau, de pe augustele buze, indicațiile prețioase! Pe cînd, Adrian Păunescu, reabilitarea savantei de renume mondial? Dacă ne-am apucat de o treabă, s-o facem pînă la capăt, nu-i așa?

Admiratorii

Spectaculoasa, însă mai cu seamă ruşinoasa revenire în actualitate a lui Adrian Păunescu, oficializată prin emisiunea tv. a d-lui Mihai Tatulici din 17 iulie 1992, a fost însoţită de o serie de comentarii: o cometă rău prevestitoare cu o trenă de false lumini. Prefirîndu-le, ne dăm seama de dimensiunea şi de natura răului. Constatăm cît de adînc a pătruns în conştiinţe, pervertindu-le, determinîndu-le a nu-l vedea sau chiar a-l înfăţişa drept bine. A închide ochii asupra evidenţei scelerate şi a proiecta în schimb o imagine a creaţiei, a candorii, a caracterului, a curajului acolo unde în realitate se cască, hidoase, golurile lor. A arunca răspunderea păcatului nu asupra celui ce-l săvîrşeşte ci asupra celui ce cutează a-l numi. Ce malefică alchimie a putut poci astfel percepţiile, simţămintele, judecăţile? Acum, cînd oamenii condeiului se pot exprima cu suficientă libertate, pentru a fi întrutotul răspunzători de ceea ce emit, cînd cenzura nu mai poate alcătui un paravan pentru oportunisme şi laşităţi! Confruntarea cu poetul de Bârca e un test. O probă eliminatorie la examenul bunului-simţ literar şi civil. Să admitem că odinioară a-l înfăţişa în lumina realităţii nu era la îndemîna oricui. Riscurile unui impact cu oficialitatea, ce ar fi sărit în apărarea protejatului său de lux, inhibau impulsul rostirii adevărului şi al sancţionării monstruozităţilor. Pentru a-l „critica" pe Păunescu, trebuia să ai îndrăzneala de a fluiera în biserică. Dar azi? Comentatorii cu pricina se pun, de bunăvoie şi nesiliţi de

nimeni, în abisul oportunismului gratuit, al compromisului pur. Nu e oare un soi de sacrificiu, care maculează, care înjoseşte iremediabil? O mesă neagră, satanică? Vedem cu multă tristeţe că printre cei ce oficiază se află nume pînă deunăzi respectabile şi dătătoare de speranţe.

Astfel, dl Eugen Simion crede de cuviinţă a-l prezenta pe bardul de la Bârca în tonuri cît se poate de luminoase, dacă nu exaltante: „A trecut, altfel zis, de la o poezie de tip încifrat la o poezie socială şi chiar, într-o variantă mai acută, la o poezie de natură politică. Am scris despre el un capitol întreg în «Scriitori români de azi» şi cînd am recitit zilele acestea acele pagini am observat că n-am nimic de corectat. Judecata de valoare este justă. (...) Eu îl consider un poet peste care nu se poate trece, un creator excepţional în sfera poeziei profetice, un poet obsedat de istorie şi hotărît să se confrunte cu ea". Să remarcăm din capul locului siguranţa de sine a verdictului, acel trufaş „n-am nimic de corectat", ce acoperă nu doar excelenta conştiinţă de sine a exegetului infailibil, ci şi distanţa de la o epocă la alta, de la expresia jugulată de către totalitarism la cea eliberată. Aşa că nu numai refuzul revizuirilor este implicat aici (un antilovinescianism, să zicem, temperamental, o rigiditate dăscălească a celui ce cochetează, totuşi, cu „impresionismul"), ci şi o opţiune extra-estetică, o solidarizare cu Marele Oportunism. Ce fel de poezie „socială" şi „politică" a comis propagandistul numărul unu al dictaturii? Cel ce a glorificat în chip delirant, pe cele mai întinse suprafeţe, dublul chip al acesteia? A nu-i specifica factura înseamnă a o accepta. Straniu ceauşism post-festum! E o revelare a mentalităţii în cauză, cu cît mai neaşteptată cu atît mai elocventă. Judecata de valoare poate fi „justă" (cu cîtă olimpică seninătate şi-o declară astfel recentul academician!) atîta timp cît omite orice referinţă la faţa imundă, la mirosul pestilenţial al obiectului asupra căruia se exercită? Ce fel de estet este dl Eugen Simion dacă strîmbă din nas în faţa militantismului pentru democraţie

şi acceptă admirativ prestaţia abject-propagandistică şi adulatoare a poetului de curte? De ce sînt folosite două măsuri în acelaşi domeniu? De ce, dacă nu pentru descurajarea posturii democratice şi omologarea demisiei morale celei mai ţipătoare? Adrian Păunescu e caracterizat şi ca „un creator excepţional în sfera poezie profetice". Dacă nu e cu supărare, ce a profeţit el? Prăbuşirea comunismului cu care s-a identificat? Căderea cuplului tiranic pe care l-a preamărit ca nimeni altul? Impasul nomenclaturii pe care continuă a o sprijini? Liberalizarea şi europenizarea vieţii noastre publice cărora li se opune cu disperare? Am impresia că sînt întrebări retorice pentru toată lumea, cu excepţia celor cîţiva extremişti şi a „apoliticilor" de la „Literatorul".

Nu se lasă mai prejos în observaţii intenabile nici dl Marin Sorescu: „Marginalizarea lui (a lui Adrian Păunescu n.n.) mi se pare o cruzime similară cu marginalizarea unor scriitori de după 1944. E ciudat că terapia de şoc a democraţiei seamănă atît de tare cu terapia de şoc a comunismului sovietic". Ce comparaţie! Ciudată ni se înfăţişează viziunea poetului din fruntea „Literatorului"! Nu-mi aduc aminte să fi citit vreun rînd în favoarea scriitorilor năpăstuiţi după 1944, în vremea îndelungată şi crudă a năpăstuirii lor. Nici Blaga, nici Ion Barbu, nici Arghezi, nici V. Voiculescu nu s-au putut apăra şi n-au putut fi apăraţi de atacurile condeielor proletcultiste. Adrian Păunescu nu numai că poate scrie, sub durata „terapiei de şoc a democraţiei", tot ce-i pofteşte inima, inclusiv calomnii şi injurii, dar are la dispoziţie şi o sumă de publicaţii în proprietate personală. A încerca să stabileşti o paralelă între democraţia noastră incipientă şi absurdităţile comunismului sovietic înseamnă nu doar a insulta pe actualii scriitori români, marea majoritate a scriitorilor români care se rostesc slobod, după ce li s-a scos căluşul totalitar, ci şi a insulta memoria victimelor regimului comunist, multe decedate în temniţă ca urmare a persecuţiilor, fără a fi avut vreodată dreptul la cuvînt. Poate

nega aceste fapte jucăuşul Marin Sorescu? Iar dacă nu le poate nega, parcă nu s-ar cuveni să se joace cu dramatismul lor! Şi ce mai spune d-sa? Mai spune următoarele: „Păunescu este un mare poet de limbă română, o personalitate complexă, excepţională. Forţa sa de creaţie este uluitoare. Mai ales ca a fost aceea care a coalizat împotrivă-i cohorta de condeie anemice şi sterile, trecute, în vălmăşagul întîmplărilor pe care au ştiut să şi le adjudece, cu folos, din planul cinci în planul întîi". Desigur, mentorul „Literatorului" are dreptul de a se extazia oricît de personalitatea „complexă", „excepţională", „uluitoare" etc. a co-provincialului său. Dar nu cred că poate pretinde celor ce-şi exprimă opinia un atestat de „valoare", atît de relativ, totuşi, un fel de bilet pentru „planul" 1 sau 5 al reprezentaţiei literare. Procedeul nu excelează prin bun-simţ. Contează nu biletul imaginar, pretins cu ţîfnă, ci ideile, atitudinea, stilul celui ce intră în discuţie. Or acestea s-ar putea să fie mai puţin convenabile unui personaj ce se consideră ocupant de drept şi pentru vecie al „planului" 1. De unde grimasa formalismului, pe cît de disprețuitor, pe atît de lipsit de temei. Cu sau fără voia lui Marin Sorescu, cu toţii avem dreptul la exprimare! În rest, găsim sub pana sa aceeaşi adeziune largă, estetic-politic-morală, la opera Păunescului. Nu i se impută mai nimic, vinovată fiind „lumea" care n-a răspuns cu suficientă receptivitate la avansurile sale postdecembriste: „Păunescu n-a mai avut acces nici la televiziune, nici la radio, nici la ziare (în afara propriilor ziare n.n.). El a purtat totuşi un dialog continuu cu lumea, un dialog dramatic şi de-a surda (sînt de aceeaşi părere n.n.) în ziarul propriu «Totuşi iubirea», care se citeşte pe nerăsuflate, fie că eşti de acord cu unele puncte de vedere sau cu unele accente (*sic!*). Greşelile fiind aici mult mai mici decît cele care se comit în multe alte ziare". Deci un punctaj maxim al justeţii pentru «Totuşi iubirea"! Pentru cine s-ar îndoi de simpatiile restauraţioniste şi proextremiste ale lui Marin Sorescu, ultima propoziţie citată are darul de a rispi o atare îndoială...

Dar aceste texte nu reprezintă decît prefața simandicoasă a unei dezlănțuiri gazetărești în favoarea lui Adrian Păunescu, e drept, minoritară în raport cu atitudinile critice, însă nu mai puțin aducînd semnale sinistre, așa cum cîteva cazuri răzlețe ale unei maladii infecțioase conțin primejdia ce poate cuprinde întreaga țară. Dînd mîna cu omul micului ecran, dl Mihai Tatulici, literatorii fruntași și-au făcut datoria. Au „dat drumul la Păunescu". Au tras zăgazul, îngăduind un șuvoi tulbure a se revărsa peste întinderile unei prese încă adîncite în examinarea rănilor naționale. Au încurajat astfel (meritul nu li se poate contesta) manifestarea unor noi aberații. Probabil încredințați că cele de care am luat cunoștință pînă în prezent nu sînt destule. În articolele la care ne referim, aserțiunile cinice ale somităților își eliberează lăuntrul multiplu-seminal, asemenea unei păstăi care crapă, în vederea rodului. Rod care e, firește, caricatural. Nici n-ar putea fi altminteri, în virtutea legilor geneticii. Onorabilitatea aparentă, geometria fariseică a păstăii materne cedează, făcînd loc grotescului celui mai sugestiv. Rod bogat! Ne vom opri la un singur exemplu: comentariul intitulat *Povestea Porcului* (un titlu cu o intenție... omagială, însoțit de o fotografie... adecvată!), apărut în „Adevărul" din 20 iulie 1992, sub semnătura lui Sergiu Andon. Ce aflăm de la dl Sergiu Andon? „Astfel, observînd tema dată, vom zice că emisiunea era de mult necesară ca un gest restaurator față de o personalitate de excepție, căreia atributul de genial nu poate stîrni rezerve decît proștilor sau invidioșilor". Cu riscul de a intra în aceste ingrate categorii, nu ne putem împiedica a ne amuza copios de rîndurile ziaristului menționat. Rînduri de zile mari. Indimenticabile, cum ar zice G. Călinescu. De pildă: „Inclusiv în timpul maratonului din Studioul 2, A.P. și-a redemonstrat laturi ale genialității sale: un intelect fenomenal, cu capacitate de memorizare, efort și cu reactivitate comparabile cu ale lui Iorga". Deci, iată-l pe noul Iorga! Ne putem întreba cîte volume va cuprinde opera d-sale capitală, de bună seamă

Istoria lui Nicolae Ceauşescu, în versuri. Nimeni altul n-ar fi mai potrivit pentru o asemenea întreprindere, deoarece fostul scrib de curte posedă „o energie vulcanică, în stare să proiecteze duplicitatea şi cameleonismul la dimensiuni şi valori cosmice. Pentru că poetul şi agitatorul discutat asta este: un monument viu şi măreţ al condiţiei generale a neamului său". Avem, aşadar, un elogiu, ce e drept insolit, al specificului naţional românesc, compus dintr-un paroxism al duplicităţii şi al cameleonismului. Cum de n-aţi reţinut nuanţa, colegi extremişti? Cum de a scăpat o atare strălucire măreaţă ochilor dv. de arguşi patriotici? Însă care sînt meritele intrinseci ale geniului comparabil cu Iorga, de a cărui existenţă n-am prins de veste? Dl Sergiu Andon nu se încurcă în a le prezenta, într-o cadenţă logică foarte originală: „El a cîntat şi a contestat cu egal patetism regimul şi pe autoritarii săi lideri, a stigmatizat închistarea consolidînd-o, excepţia de la regulă, a fulgerat nedreptăţi individuale drapînd nedreptatea generală, a regenerat termenul «revoluţie» estompînd ideea de a înfăptui, a folosit incendiar simbolurile luminii, luptei libertăţii, (...) sedînd şi mai puternic o spiritualitate drogată". Se poate înţelege ceva de aici, iubiţi cititori? Ce se poate înţelege? Că un om stă alergînd şi strigă tăcînd? Farfuridi ar păli de invidie în faţa acestui tur de forţă retorică. Iată dezvoltarea „complexităţii" păunesciene, statuată de către Marin Sorescu! Tema magistrului de la „Literatorul" e reluată în mod creator! Nimic nu-i lipseşte genialului. La aşa geniu, aşa exegeză. Evident că „doar răutatea stupidă a celor incapabili să se ridice deasupra propriei invidii, doar pizma că a fost în stare să trăiască simfonic o stare generală lamentabilă ar putea inspira reproşuri faţă de reintrarea Păunescului în spaţii potrivite anvergurii sale". Care sînt aceste „spaţii"? Indiscutabil, spaţiile fabulosului, ale basmului şi legendei, mai mult ori mai puţin mioritice, mai puţin ori mai mult... porcine: „Da, Adrian Păunescu este un porc. Povestea lui este, în parte, povestea porcului. El a fost un Făt-Frumos al cugetu-

lui, pe care vrăjile uzurpatorilor l-au metamorfozat în rîmător neobosit şi zgomotos. A fost un porc acceptat pe post de băiet, în sărmanul bordei mioritic, de-un moş şi o babă obsedaţi de a-şi mîngîia bătrîneţile şi cu ceea ce le lipsea: cu un disident".

Rămînem cu răsuflarea tăiată, cu tocul înţepenit. Doar un singur gînd modest izbuteşte a se salva din starea de perplexitate ce ne-a cuprins, pe care-l notăm aici în chip de final lipsit de fastul stilistic ce l-ar fi cerut declaraţiile corifeilor de la „Literatorul" şi urmarea lor naturală, regalul din „Adevărul": cine seamănă cinism, culege ridicol.

Noii intermediari

Exilul continuă a rămîne pentru noi toți (deşi din puncte de vedere diferite) un fenomen incomod. Desigur că există în rîndul lui straturi cronologice distincte, orientări, opinii, interese nu o dată divergente şi chiar contradictorii. Incontestabil, o microinterpretare a sa ne-ar putea duce la concluzia că fiecare surghiunit îşi asumă o experienţă unică, aşadar că există atîtea exiluri cîți exilați. Analiza se poate urma în multe direcții, însă nu poate neglija două trăsături esențiale: direcția anticomunistă a diasporei româneşti din perioada postbelică, precum şi masivitatea acesteia, ceea ce îi configurează un statut istoric fără precedent. Ca urmare, regimul totalitar resimțea în activitatea exilului o mare primejdie. Nici un mijloc n-a fost cruțat pentru a reprima partea reprezentativă, cea mai conştientă şi producătoare de mentalități a acestuia, pentru a reduce la tăcere vocile purtătoare de adevăruri ce nu se puteau rosti în țara subjugată. De la propaganda „subtilă", de captare a relegaților mai slabi de înger, susținută de „Tribuna României" (secția externă a *Cîntării României),* pînă la atacurile abjecte din „Săptămîna" şi „Luceafărul", de la trimiterea unor emisari cu ramuri de măslin, gen Victor Eftimiu sau Constantin Noica, pînă la cea a unor asasini instruiți de securitate şi supuşi direct ordinelor cîrmaciului (Bistran, Moțu Haiducu), s-a încercat, vorba ilustrului executat, *totul.* Dar acum? Deşi exilul rămîne la fel de jenant pentru puterea restaurațională, tot mai

fără perdea în manevrele ei, ni se pare ciudată o anume acalmie, în ce-l privește, a presei extremiste, care alcătuiește unul din stîlpii de susținere ai puterii în cauză (cred că nici puterea și nici presa rău famată care-i face jocul n-ar putea nega cu seriozitate constatarea solidarizării lor). Extremiștii ni se înfățișează, absorbiți de răfuiala cu opoziția, în speță cu disidenții și cu rezistenții de ieri, rămași pe poziție. Au aerul a-i fi uitat pe adversarii lor acerbi din pribegie, împotriva cărora foloseau pînă nu demult artileria grea. Cum se explică faptul? Considerăm că nu altfel decît prin preluarea acțiunii antidiaspora de către persoane culturale cu o oarecare prestanță, care nu țin (probant) de serviciile politice ori polițienești ale noului-vechi regim, chiar dacă prin însuși actul colaborării cu interesele lui, creează semne de întrebare. A apărut o nouă generație de intermediari. Oameni cu obrazul subțire și cu diplomația la fel. De-o inteligență europenizată ce le nutrește snobismul și le ațîță ifosele. Uneori din rîndul opoziției anticeaușiste, deși, pentru a relua vorba lui Paul Goma, nu credem că rezistența „îți dă ceea ce n-aveai de-acasă și nici cum să capeți", sau, vai, chiar din rîndul exilaților. Ne-ar veni greu a pune în discuție motivația fiecăruia în parte, dar ne e cu neputință a eluda tropismul tuturor cazurilor laolaltă, care e, net, cel al slujirii puterii postdecembriste. Slujire mai mult sau mai puțin voluntară, întrucît nu ne imaginăm orbirea celor pe care-i avem în vedere, asupra scrisului lor. Ne vom referi acum doar la doi autori, dintr-un șir mai lung.

Se încearcă, întocmai ca-n epoca de aur calp, ridiculizarea exilatului. Trăsăturile acestuia sînt aduse, de un condei miticist (căci există și un Mitică superior, speculativ, erudit, spiritual), sub semnul imbecilității, al exagerării fără noimă, al fuduliei agresive. Amuzant, „caragialismul" pe care un Mircea Iorgulescu îl atribuia faunei comuniste, e transferat acum, cu dezinvoltură, în ograda opoziției, proiectat, în primul rînd, asupra opoziției din pribegie. Acreditînd teza răuvoitoare că omul

din diaspora „se comportă ca şi cum exilul asigură prin el însuşi un inviolabil prestigiu moral şi politic", dl Andrei Pleşu nu se comportă altminteri decît intelectualii de tip nou ai anilor '40-'50, deveniţi cu grăbire „angajaţi", adică trecuţi în solda puterii sovietizate, de la G. Călinescu şi Mihai Ralea la Mihnea Gheorghiu, Valentin Lipatti, M.R. Paraschivescu. Instrumentul subtilului ex-ministru al culturii e şarja groasă: „Românul din afară se crede mai competent, mai legitim, mai pur. Necontaminat de toxina dictaturii, el nu poate fi decît infailibil. Tot ce spune e oracular, toate motivaţiile lui sînt sublime. Ca atare, a avea o opinie diferită de a lui sau a-l comenta critic, e a face jocul securităţii, a abdica de la morală, pe scurt, a fi «omul puterii»". Cînd caricatura nu e resimţită ca suficientă, se încearcă „demonizarea" transfugului, cum ar spune Monica Lovinescu, printr-o înteţire a conflictului dintre ţară şi diaspora. Celei din urmă i se neagă aportul la producerea de valori, ca şi cum n-ar fi de domeniul percepţiei primare faptul că valorile româneşti ale ultimelor decenii au apărut atît în ţară cît şi peste graniţă. Dacă nici un exilat cu bun-simţ n-a susţinut vreodată că literatura română contemporană reprezintă monopolul exilului, iată că dl Virgil Tănase, într-un interviu acordat nu altcuiva decît „împarţialului" C. Stănescu, neagă exilului orice calitate creatoare: „eu am crezut totdeauna, inclusiv în aceşti 15 ani de exil, că adevărata cultură şi literatură română se fac în România, şi nu în exil". Sau, cu un şi mai apăsat accent demagogic: „literatura română e una şi ea s-a făcut şi se face în ţară". Diversiunea este incontestabilă. Hazul său rezidă în circumstanţa surprinzătoare că dl Virgil Tănase, care a trăit, scris, publicat timp de un deceniu şi jumătate în Franţa, se neagă astfel pe sine. Dar, pornit, cu o rîvnă acuzatoare teribilă, împotriva diasporei căreia îi aparţine, d-sa nu se mulţumeşte a fixa bariere arbitrare între cultura din exil şi cea din patrie, ci face răspunzătoare diaspora de imaginea proastă a României peste hotare. O atare *imagine* cosmetică alcătuia, dacă ne amintim

bine, una din obsesiile dictaturii. Clişeul e preluat de guvernanţii de azi, între atîtea alte deşeuri ideologice, în străduinţa de a-i culpabiliza pe *ceilalţi* pentru propriile lor erori, uneori doar pitoreşti, alteori de-a dreptul dramatice. Recentul parizian le ţine isonul: „În momentul de faţă România are, în Franţa cel puţin, o imagine foarte deteriorată şi, după părerea mea, într-o foarte mare măsură aceasta se datorează şi exilului românesc". Ca şi cum exilaţii ar fi organizat mineriadele, ar fi persecutat opoziţia, ar fi manipulat televiziunea, ar fi dat frîu liber extremismului şovin, ar fi încurajat corupţia! Ca şi cum rocambolismul politic dîmboviţean de după 1989 ar fi fost regizat în Occident sau chiar importat de acolo, ca o marfă alterată şi, pe deasupra, însoţită de acte frauduloase!

Îndatoritor, dl Virgil Tănase oferă şi soluţii de îndreptare. În dubla sa calitate, de transfug şi de martor al acuzării în procesul intentat transfugilor, propune (cam ca dl Andrei Pleşu) pacificarea, armonia, înlăturarea „crispărilor" atît de dăunătoare sănătăţii şi frumuseţii noastre naţionale. O concordie generală, a cărei condiţie ar fi gîtuirea raporturilor dintre exil şi ţară, în aşa chip încît „disputele" politice dinăuntru (ah, această sîcîitoare democraţie) să nu mai răzbată în afară: „Cred că în momentul cînd crispările vor dispărea, cînd vom înceta a ne mai transporta pe plan extern disputele noastre politice eterne, exilul va mai putea juca un rol foarte important (...) pentru a răspîndi în alt spaţiu cultural ceea ce se întîmplă în România". Ca şi cum – atenţie: zăhărelul! – cultura românească nu s-ar putea difuza în Occident decît prin sterilizarea politică a diasporei, prin amuţirea glasurilor ei protestatare. Ca şi cum, pentru binele spiritului românesc, ţara şi exilul ar trebui decuplate! Dl Virgil Tănase observă ca un comerciant isteţ în faţa unor cumpărători naivi: „Noi nu reuşim să ne înţelegem interesele elementare". După ce interlocutorul d-sale îi atrage cu simpatie atenţia că „veţi fi acuzat de «colaboraţionism»", prozatorul, odinioară atît de popularizat de Europa Liberă,

mărturiseşte: „Dacă introduc în selecţie criteriul politic sînt nevoit să-i dau la o parte şi pe Sadoveanu şi pe Arghezi. Ceea ce este destul de delicat". Bineînţeles că e „delicat"! Dar am fi curioşi cine i-ar pretinde să facă uz de un „criteriu politic" atît de troglodit, încît să dea la o parte operele *viabile* ale lui Sadoveanu şi Arghezi. Nu cumva acest cenzor nemilos e... fictiv? Căci nădăjduim că dl Virgil Tănase nu vrea să traducă *Mitrea Cocor* şi tabletele procomuniste ale autorului *Florilor de mucigai*...

O împrejurare ne lasă, totuşi, mai mult decît altele, într-o stare de perplexitate: dacă dl Virgil Tănase este atît de nemulţumit de diaspora, dacă e încredinţat că literatura română, „una", s-a făcut şi se face exclusiv în ţară, de ce nu se repatriază? De ce preferă a se reîntoarce grăbit pe malurile Senei, îngroşînd trupa exilaţilor sterili, prezumţioşi, cîrcotaşi, care aduc grave prejudicii intereselor patriei? Dacă s-ar pune de acord fapta cu cuvîntul, cel din urmă n-ar fi ceva mai convingător? Aşa cum stau lucrurile, ni se pare că dl Virgil Tănase face figura medicului care perorează împotriva efectului nociv al nicotinei, rămînînd el însuşi un statornic fumător.

Cocoașa cămilei

Indiferent de opinia noastră politică (măcar aici putem realiza, cum se zice acum, un consens), sîntem implicați într-o amplă discuție postrevoluționară. O discuție ce nu lasă pe nimeni nepăsător, aducîndu-ne în acea postură burlescă înregistrată cîndva de către Voltaire, ce declara că n-a văzut om care să nu fi condus un stat oarecare: toți, la masă ori în odaia lor, etalează sistemul personal de guvernămînt, reformează cu dezinvoltură Armata, Biserica, Justiția, Finanțele... E o dezbatere mai mult decît firească în împrejurările în care societatea trece de la tiranie la libertate, în care experimentează, deci, un nou mod al ei de a fi. Libertatea se află în centrul atenției, fie că ne dăm seama, fie că nu, de acest lucru. Fie că o dorim, fie că o refuzăm mai mult ori mai puțin deliberat. În chip obiectiv, s-a produs un dezgheț, dar sloiurile metehnelor totalitare plutesc încă amenințătoare pe undele umflate ale schimbărilor sociale. Libertatea fascinează și sperie deopotrivă. Fascinează prin coincidența ei cu expansiunea vieții, cu dorința noastră tulbure de ilimitare, de necondiționare. Sperie prin excesul ei, prin revărsarea ei posibilă în haos, ceea ce alarmează instinctul nostru de conservare și, printr-o tendențioasă interpretare a situației, dă apă la moară celor ce ar vrea o restaurare a autoritarismului. Poate că, statistic, frica de libertate precumpănește. Și cum nu ne-am teme de înlăturarea tuturor stavilelor, a tuturor interdicțiilor, cînd peste o jumătate de secol oficialitățile le-au

cultivat cu sistem, ba chiar şi cu o ardoare doctrinară? N-a reprezentat comunismul o religie a stavilei? N-a vorbit mesianic despre libertate ca despre o „necesitate înţeleasă" a sistemului său? Cum să înţelegem, în consecinţă, libertatea pentru a nu ne teme de ea?

Să spunem răspicat că libertatea la care năzuim, ca inşi civilizaţi, nu e compatibilă cu abolirea criteriilor civilizaţiei şi culturii, cu dezordinea care nu poate naşte decît dezordine. Nu e o exacerbare a negaţiei, o sfidare a valorilor. Nu e cinism şi nu e anarhie. Autenticul act liber e, fie că ne convine fie că nu, un act de disciplină. O conştiinţă atentă asupra ei însăşi îşi dă seama de libertatea de care dispune, pipăindu-şi îngrădirile. „Îmi simt mai ales limitele, mărturiseşte Gide, şi e firesc să fie aşa, pentru că nu rămîn niciodată, sau aproape niciodată, în mijlocul coliviei; fiinţa mea năvăleşte înspre gratii". A rămîne în „mijlocul coliviei" ar fi un semn de inconştienţă, fie prin entuziasm juvenil, fie printr-o mediocritate intelectuală, printr-un semidoctism al emancipării. A fi cu adevărat liber nu înseamnă a face „ce vrei", căci aceasta e o pornire năzurosnaivă ori vinovat-demoniacă, în funcţie de mentalitatea la care se raportează. În cazul acesta ni se poate pune întrebarea ce-i reproşăm faimoasei definiţii marxiste, care asociază libertatea cu necesitatea. Iată ce: marxismul e o impostură calificată, la intersecţia corpului său speculativ cu realitatea istorică. Prin necesitate, zelatorii săi n-au avut în vedere o necesitate organică a fiinţei umane, un adevăr al ei, ci o biată trebuinţă a ideologizării, prin urmare, un fals. Aşa-zisa necesitate comunistă care ar determina libertatea nu pornea dinăuntrul individului, ci din afara lui. Nu era o răsfrîngere a naturii omeneşti, ci o substituire a ei printr-o „legitate" absolutizată arbitrar. Ca şi alte dăţi, ideologii partidului unic vidau o idee pentru a-i exploata aparenţele, pentru a iluziona prin „respectarea" unei bune conştiinţe şi a bunului simţ. Iraţiunea lor hîdă nu se declara ca atare, era prea pipernicită şi meschină pentru a apărea la rampă

şi a obţine efecte luciferice. Ea prefera a se ascunde în spatele unei terminologii onorabile, a unui simulacru de dreaptă judecată. Era o iraţiune minoră, specifică unor birocraţi avizi de putere, unor cinovnici care nu-şi mai acceptau condiţia, nutrind în secret visuri dezmăţate, acut disproporţionate faţă de resursele lor sufleteşti mizere. Mimînd a surprinde caracterul nobil, raţional al libertăţii, comunismul o înjuga la repulsivul său car propagandistic. Din unghiul tezei marxiste, libertatea nu era decît o mască a înrobirii ipocrit teoretizate.

Dar ce este de fapt libertatea? G.K. Chesterton avertiza cu ironie: „Să nu eliberezi o cămilă de povara care-i încarcă cocoaşa. O poţi elibera de condiţia ei de cămilă". Aşadar, libertatea poate fi o „libertate" abuzivă, mutilantă. O alienare a fiinţei, prin „bunăvoinţă" demagogică. Un pseudonim al absurdului. Pe cînd libertatea reală e putinţa omului de a-şi împlini firea adîncă, de a-şi regăsi identitatea. A fi liber este egal cu a fi tu însuţi. A respinge constrîngerile, chiar dacă au un aspect constructiv, triumfalist. A-ţi centra personalitatea exclusiv pe „conştiinţa şi organizarea facultăţilor sale" (Camus), adică pe ceea ce îi este propriu. Să notăm că totalitarismul a deformat conceptul de libertate în două feluri. Nu numai, aşa cum am amintit mai sus, impunîndu-i mecanismul artificial al unei necesităţi pretinse ultime, de factură ideologică, dar şi prescriindu-i un cadru de excese, de cumplite exagerări, paradoxal legat de împlinirea necesităţii anihilante. Pentru marxişti, libertatea era echivalentă cu distrugerea unei societăţi şi cu conjecturala edificare a alteia. Omul era îndepărtat de libertatea lui autentică, pentru a-şi asuma una iluzorie, propagandistică. Obligaţia supunerii era mascată de impactul dislocărilor, de energia pusă în slujba catastrofelor provocate. Constrîngerile dure, metodice, extinse pe întreaga arie existenţială, erau învăluite în programul grandilocvent al unor „transformări" utopice, în care chipurile, contau iniţiativele personale, se puteau pune în valoare vocaţiile şi meritele. O retorică stereotipă a

„eliberării" de „exploatarea omului de către om" se străduia să ascundă o altă manieră de exploatare, în beneficiul partidului-stat. Altfel spus, comunismul despovăra cămila de cocoaşa ei, impunîndu-i „libertatea" de a nu mai fi cămilă.

Tragicul „mister"

Alain Besançon consemnează cu stupoare un „mare mister istoric" al timpului nostru. Şi anume, diferenţa radicală de tratament ce se aplică nazismului şi comunismului. Cel dintîi e osîndit cu fermitate, refuzat cu oroare în întreaga lume civilizată, reprezentanţii săi, nu numai cei din prezent, dar şi cei dintr-un trecut mai mult decît semisecular, suportă rigorile legii cînd se constată că au încălcat-o. Printr-un acord cvasiunanim, este considerat un factor nociv, ce trebuie izolat şi eliminat prin măsuri concrete. Pe cînd comunismul are parte de o „iertare" precipitată, „care a fost emulată pretutindeni". Era o vreme în care, în chip real ori prin simulacru, intelectualii pretindeau că nu sînt la curent cu realităţile sale atroce. „Acum toată lumea ştie ce este comunismul şi el este amnisitiat". De ce? Cu ce consecinţe? Falsificarea conştiinţei publice este de netăgăduit: „Nazismul continuă să fie obiectul execrării universale şi aş spune chiar că, din cauza amnistierii comunismului, execrarea nazismului a crescut chiar în intensitate, pentru că s-a produs o concentrare a focarului răului". Printr-o unilaterală înăsprire a rigorii, rămîn în centrul atenţiei şi formele „mult atenuate, conexe" ale totalitarismului de dreapta, precum franchismul, vichysmul etc., devenite obiectul unei veritabile „industrii de execrare". Dar comunismul? Ei bine, cele 50 de milioane de morţi în Rusia, cele 60 de milioane de morţi în China, milioanele de morţi din alte ţări, din pricina lui, par

unora un lucru mai puțin grav decît exilarea, din ordinul lui Mussolini, a cîtorva opozanți în insulele Lipare...

Să încercăm a schița un răspuns la amara perplexitate a celebrului politolog francez. La o privire analitică, „misterul" începe a se destrăma. Supusă unei radiografieri, scandaloasa nedreptate își revelă unele cauze. Se cuvine, întîi de toate, a lua în calcul deosebirea de durată dintre cele două totalitarisme. Desfășurîndu-se într-un timp mult mai lung decît nazismul, tirania roșie s-a implantat mai adînc în mentalitatea umană, a modelat-o mai decis în conformitate cu proiectul său malefic. Exclusivistă, dogmatică, represivă, a creat iluzia că e singura formulă a realului. Prin măsuri violente, a uzurpat fața Binelui. Obișnuința a lucrat în favoarea sa. Pavlovienele reflexe condiționate au desăvîrșit ceea ce n-a putut face convingerea, jinduita însă atît de greu atinsa adeziune „de bună voie". Suprimînd orice opoziție, orice reacție critică, regimul comunist a produs serii umane spiritualiceşte dezarmate, lipsite de anticorpi morali. Pe acest fond, infecția cu virusul ideologic avea calea larg deschisă. Ceea ce, pe o perioadă mai scurtă, ar fi putut surprinde, şoca, revolta, s-a transformat, de-a lungul a cîtorva generații, într-o a doua natură individuală şi socială.

Intoxicarea prin propagandă a căpătat, în comunism, proporții fără precedent. În mai mare măsură decît nazismul, care se răfuia cu „viciile" democrației occidentale şi cu produsele „degenerate", „iudaizate", ale artei moderne, comunismul a căutat să suprime ori să mistifice trecutul în ansamblu, să taie toate rădăcinile tradiției. Modul metodic în care a procedat e înfricoșător. A prefăcut în cenușă toate valorile ce alcătuiau cultura şi civilizația anterioare instalării sale, de la religie la politică, de la artă la morală. Primul timp al nelegiuitului proces a fost cel al epurării. Era nevoie de *tabula rasa* pentru edificarea „omului nou", act de adamism partinic. Al doilea timp l-a reprezentat îndoctrinarea ca atare. Mai dură, mai vicleană, cu mult mai extinsă decît cea a nazismului sau a fascismului,

ea s-a întemeiat pe o „învățătură" cu pretenție absolută, cea mai înaltă și ultimă expresie a rațiunii. „Miezul dur al comunismului, arată Alain Besançon, este constituit de ideologie. Adică cunoașterea absolută pe care ea o promite și mîntuirea – ceea ce constituie Gnoza". O Gnoză „anticosmică", blestemată. Marxism-leninismul depășea, sub unghiul articulării doctrinare și al coerenței formale, ceea ce s-ar putea socoti ideologia hitleristă. Pe cînd ultima se baza pe o stare de spirit, declarată ca atare, determinată de voința de putere, sănătate, virilitate etc., cel dintîi își ascunde același impuls spre putere, același izvor vindicativ, tulbure în instinctualitatea lui nedecantată, sub aerul unei științe glaciale, care nu putea da greș. Impostura scientizantă avea o anvergură mult sporită. Era exploatată șansa sistemului. Visului pseudoedenic i se asocia demonia logicii, în sensul în care, dusă la ultimele ei consecințe, în cadrul unui sistem, ea poate atinge absurdul. Religie atee, marxism-leninismul fascina prin raționalitatea lui suprem organizată, care-i masca tendențiozitatea primară, subtextul irațional. Sofismul său imperativ așeza pe chipul lui Caliban un obrăzar de filosof.

De asemenea, comunismul n-a șovăit a-și însuși aparențele democrației. În vreme ce nazismul blama fățiș democrația devirilizată, putredă, căpeteniile comuniste se mulțumeau a o vida de sens, manevrînd tiparele ei goale. Nimeni aidoma lor n-a pus în scenă vreodată un spectacol mai terifiant al formelor fără fond. Precum într-un teatru, ei organizau alegeri, cultivau viața parlamentară, mențineau o sumă de instituții tradiționale. Constituțiile statelor comuniste înscriau, cu o impecabilă caligrafie juridică, drepturile și libertățile cetățeanului. Pentru a-și împinge ipocrizia la apogeu, guvernele respective semnau cele mai importante documente internaționale, menite a stipula și a garanta aplicarea normelor vieții democratice. Înscenarea avea, desigur, fața îndreptată către străinătate, spre a îndupleca puterile necomuniste la toleranță, concesii, ajutoare. Dar nu trebuie subestimat nici impactul său intern. Prin îndelungată

practicare, mascarada a semănat confuzie. Carnavalul democrației mimate a reprezentat nu doar un calmant împotriva eventualelor mișcări protestatare, ci și un mijloc de compromitere a principiilor democratice. Cu o întunecată perspicacitate, comisarii ideologici își luau astfel măsuri de asigurare în fața surprizelor unui viitor mai îndepărtat. Dacă etichetele erau identice, cum mai puteai fi sigur că alte borcane au un alt conținut? Surogatul punea sub semnul întrebării produsul original. Parodia democrației a dus, în proporții alarmante, nu o dată catastrofice, la compromiterea democrației. De unde, în mintea multora, indistincția dintre un regim autentic democratic și unul al „socialismului real", care proclama „aceleași" reguli ale jocului.

Grație împrejurării că a avut o viață lungă, regimul comunist a generat o clasă stăpînitoare relativ solidă, „noua clasă", după denumirea pe care i-a dat-o Milovan Djilas, parazitară, arogantă, beneficiind de privilegii specifice, situată practic deasupra legii. Sfidînd teza conform căreia „socialismul victorios" înlătură pentru totdeauna clasele exploatatoare, s-a manifestat ca o asemenea clasă, cu o cupiditate, cu o sete de parvenire și cu o lipsă de scrupule care lăsau mult în urmă ceea ce au făcut, în negativ, atît de huliții moșieri și burghezi. Nutrindu-se dintr-un rezervor al energiei brutale, al grosolăniei ce nu-și putea pune margini, nomenclatura și clientela ei s-au lărgit și s-au consolidat necontenit. Poftele lor au crescut, abuzurile lor s-au multiplicat, emițînd pretenții de normalitate. Spre deosebire de infrastructura nazistă care s-a prăbușit repede, „noua clasă" comunistă s-a bucurat de răgazul trebuitor pentru a-și produce o bază nu doar administrativă, ci și economică, nu doar socială, ci și psihologică. S-a ornat cu o serie de cutume și tabieturi. Și-a atribuit diplome obținute pe ușa din dos. E plină de ifose. Ciocoii care o compun se cred „specialiști" cu o „vastă experiență", indispensabili pentru a pune în funcțiune mașinăriile statului. Integrată într-o rețea de relații

mai mult sau mai puțin ocultă, neexcluzînd trăsături mafiote, se străduieşte a rămîne la suprafață şi după surparea oficială a regimului-matcă. Întinzînd insațiabile tentacule spre puterea politică, reconfigurată datorită unei simple „rotiri de cadre", ca şi spre cea economică, remaniată în stilul rapace al unui capitalism „de tranziție", are, firește, tot interesul de a acoperi fărădelegile trecutului, adică de a se acoperi pe sine. Reacționarismul său obtuz şi agresiv alcătuieşte una din principalele piedici în drumul unei drepte evaluări şi sancționări a comunismului.

Nu putem ocoli nici atitudinea de nepăsare a Occidentului. Supus unui bombardament propagandistic formidabil din direcția Uniunii Sovietice, a Chinei maoiste, a sateliților lor, acesta a dovedit, pînă în anii '70, cînd l-a zguduit verbul de foc al „disidenților", în cap cu providențialul Soljenițîn, o orbire față de realitatea comunistă, pe care n-am putea-o, cred, aprecia mai just decît ca pe un efect de hipnoză. În afara oricărei motivații realiste, comuniştii erau cei „buni", anticomuniştii, cei „răi". O metafizică politică întuneca bunul simț. În materie de încălcare a drepturilor omului, funcționau două măsuri. Printr-o stranie distorsiune a conştiinței, cei ce depuneau mărturie asupra Gulagului erau taxați drept angajați imperialişti. O asemenea funestă asimetrie a judecății definea, potrivit lui Raymond Aron, unul din puținii intelectuali lucizi, sinistrismul. Acel sinistrism care a inhibat protestele împotriva celei mai crunte şi mai fățarnice batjocoriri a ființei umane pentru că se înfăşura în lozinci democratice. Acel sinistrism care a introdus poza snobă a „anagajării" de tip Sartre, de fapt o complicitate cu torționarii, disimulată printr-o retorică umanitaristă. Acel sinistrism care a încurajat relațiile ignobile cu cîrmacii comuniști, primiți şi vizitați de către înaltele oficialități, sprijiniți în sfera materială şi în cea morală, în detrimentul popoarelor captive. Cît de degradante au fost asemenea contacte, care au împletit dezonoarea cu ridicolul, nu s-a arătat încă nici pe

departe. Istoria va avea grijă să le încondeieze. Ajunge acum a ne pune o singură întrebare: oare pentru a spăla ruşinea ordinelor acordate de către „lumea liberă" lui Nicolae Ceauşescu şi a titlurilor academice acordate de aceeaşi „lume liberă" Elenei Ceauşescu ar fi de ajuns toată apa Oceanului Atlantic? Avem destule motive pentru a presupune un confort egoist, un defetism *à la* München, o tactică cinică a guvernanţilor în chestiune, de la care ne-am fi aşteptat la cu totul altceva, dar pe care o mai consecventă confruntare cu Răul i-ar incomoda, se vede, în siesta lor mentală. Nu ne izbim oare şi la ceasul de faţă de sechelele complexului procomunist? Dacă inteligheţia apuseană s-a demarxizat şi nu-şi cruţă săgeţile polemice împotriva comunismului „clasic", ca şi a mlădiţelor năvalnice ale neocomunismului, oamenii politici ai Apusului se arată, în schimb, mult mai conservatori. Comportarea cu liderii Estului le-a creat stereotipii. Slăbiciunile lor faţă de puterile comunismului (aflate în declin), ca şi faţă de tertipurile acestuia (împrospătate), sînt şi acum de o notorietate ce ne scuteşte de obligaţia exemplificărilor.

Să ne mai surprindă „misterul" indicat de Alain Besançon? Să-l considerăm de nedezlegat? Factorul istoric ne vine în ajutor pentru a reduce o posibilă interpretare fatalistă. Dacă cineva ar mai dori azi să disocieze comunismul de nazism, în faţa unei instanţe morale, pentru a favoriza comunismul, l-ar contrazice chiar evoluţia evenimentelor. Dislocat din structurile de dominaţie ce şi le-a făurit şi încercînd a-şi forma altele noi, totalitarismul de stînga se apropie de cel de dreapta, se îmbrăţişează cu el, în pofida unei „vrăjmăşii" cu stagiu respectabil, spre a-şi regenera forţele. Criza îl determină să treacă peste diferenţele ce, în ochii naivilor, părcau structurale. Unirea face puterea, inclusiv în cazul totalitarismelor, nu-i aşa? Ce dovadă mai clară poate fi a comunităţii lor de interese? Ce dovadă mai clară poate fi a vinovăţiei lor comune? Spre a relua o comparaţie a lui Bernard-Henri Lévy, am putea afirma că

totalitarismele „antagonice" ni se înfățișează precum „cei doi teologi ai lui Borges, care și-au trăit întreaga viață anatemizîndu-se și excomunicîndu-se reciproc, dar care, în momentul morții, și-au dat seama că sînt două trupuri în care sălășluia același suflet". Un suflet criminal, care trebuie pedepsit. Omenirea nu-și va găsi respectul de sine și liniștea pînă cînd procesul nazismului nu va fi completat cu un egal de cuprinzător și de sever proces al comunismului.

Literatura interbelică, „o sintagmă procustiană"?

Distinsul meu coleg de facultate, V. Fanache, (nu ne-am văzut de atîta timp încît am senzația că ne aflăm pe planete diferite, solidari doar – cu nostalgică amabilitate vorbind – prin ceea ce se cheamă Galaxia Gutenberg) pune în discuție o temă interesantă: cea a periodizării literaturii române contemporane. Teza d-sale transpare chiar în titlul articolului: *O sintagmă procustiană: „literatura interbelică"* („Steaua", nr. 5/1993). Ea cuprinde două momente: unul de respingere a conceptului în cauză și altul de pledoarie în favoarea unei noi soluții cronologice. Fapt ce presupune o încredere apriorică în finalitatea operației. Noi sîntem mai increduli! Întrucît avem impresia că *orice* periodizare a fenomenului literar s-ar propune, aceasta n-ar avea decît un caracter mai mult sau mai puțin artificial, n-ar fi decît o convenție mai mult sau mai puțin amendabilă. Fie că plecăm de la raportarea la marile evenimente istorice, fie că avem în vedere conceptul de generație (așa cum se profilează în cercetarea pe care am putea-o invoca, pe un arc respectabil, de la Ottokar Lorenz la Al. Piru și de la Wilhelm Dilthey la Laurențiu Ulici), rezultatul e ambiguu. Ce pare constructiv pe o parte, se surpă pe cealaltă. Chestiunea e, hotărît lucru, oțioasă. Nu putem a nu reflecta, în marginea ei, la perspectiva mai largă a istoriei literare. Fiind foarte relativă, așa cum se recunoaște tot mai explicit, istoricitatea însăși a fenomenului literar, prezentarea acestuia pe capitole ale temporalității

nu poate dobîndi un caracter peremptoriu. Simplă colecție de imagini estetice, defilare de personalități („Numai personalitatea este binele suprem"), o istorie a literaturii rezonabilă evită tiparele prea apăsate ale unor evoluții de tip cauză-efect, ale unui „progres" ce n-ar putea fi considerat decît în zona influențelor, a unor „perfecționări" a modelelor etc., deci într-o zonă îndeobște minoră. Neputînd aprofunda aici problema, să reținem că periodizarea literaturii, reflex al înțelegerii ei sub specie istorică, alcătuiește un instrument exterior, suficient de aproximativ și, în consecință, de stînjenitor al exegezei care îl aplică *ad litteram* (excepție face o ingerință istorică majoră, precum dirijarea și „planificarea" artei sub regimurile totalitare, situație la care vom reveni mai jos). Să renunțăm, așadar, la periodizare? Nu neapărat, căci avem nevoie încă, în temeiul unor reflexe culturale, de o analogie istorică. Așezînd faptele estetice cap la cap, ne-am obișnuit să folosim un suport, fie și eterogen, pentru a susține construcția. Istoria e un soi de arac în jurul căruia se încolăcește vrejul creației. Dar să n-o luăm prea în serios! Să nu construim castele de nisip cu prea mult migălite detalii, donjoane, contraforturi, creneluri, a căror surpare lesnicioasă ar risca să ni se pară un dezastru!

Ținînd seama de cele afirmate pînă aici, să ne apropiem de aserțiunile lui V. Fanache. Unele, cum ziceam, se înscriu în registrul negativ, urmărind a demonstra că sintagma „literatura interbelică", onorabilă pentru cei mai mulți, ar fi doar „o contrafacere, o falsă graniță ivită în interiorul aceluiași spațiu literar". Și da și nu! Admițînd o anume îndreptățire criticilor formulate de colegul nostru, nu putem a nu releva aspectele discutabile pe care, la rîndul lor, le înfățișează acestea. Formula cu pricina i se pare lui V. Fanache „de două ori greșită". „Întîi, pentru că ea este o formulă împrumutată de la cele două cataclisme umane (1914-1918 și 1940-1945) abătute asupra secolului și, în al doilea rînd, pentru că este excesiv de limitată, restrîngîndu-se la un interval de aproape două decenii (*sic!*),

cu mult prea scurt pentru a se suprapune cu temporalitatea necesară noțiunii de epocă literară". Cea dintîi obiecție se estompează considerabil dacă ne raportăm, mai întîi, la schimbările de mentalitate, la primenirile generale pe care le-au produs cele două războaie mondiale, cu indiscutabile consecințe în mai toate domeniile spiritului, pe de alta la împrejurarea că un șir de istorici de seamă au admis, ca puncte de reper în jalonarea materiei lor, datele unor rupturi, unor reorientări în dezvoltarea omenirii. Eposul istoric sugerează spiritul comun al timpului, acel *Zeitgeist* cu care are a face și producția literar-artistică. Oare a greșit foarte tare Thibaudet începîndu-și istoria cu anul 1789? Ori G. Călinescu, intitulîndu-și unele capitole conform cronologiei politice: *Epoca domnitorului Cuza, Epoca domnitorului Carol?* Ori Fritz Martini, compartimentînd *Poemul epic curtenesc din epoca dinastiei suabe,* ca și *De la naturalism la primul război mondial, De la expresionism pînă în anul 1945, După cel de-al doilea război mondial?* Al doilea reproș al lui V. Fanache, cel conform căruia epoca interbelică ar fi „excesiv de limitativă", poate primi cu ușurință răspunsul că nu există o epocă standard, canonică. Fiecare unitate de timp, resimțită din punctul de vedere al creației ca specifică, își are propria ei durată, care poate fi mai lungă ori mai scurtă. A o extinde sau a o comprima după o normă „ideală" n-ar însemna tocmai a o... procustianiza?

Interlocutorul nostru aduce și alte obiecții „literaturii interbelice": „În nici un caz nu se poate vorbi de epoci literare în care figurează «jumătate» dintr-un autor. Obligatoriu, o epocă include integral un scriitor, de la debutul său pînă la finele carierei sale, care este identic cu anul morții. Or, ce se întîmplă cu personalitățile numitei literaturi interbelice? Ele sunt decapitate exact la mijlocul activității, toate într-o singură zi calendaristică, după unicul criteriu istorist al trecerii, de voie de nevoie, la epoca socialismului vremelnic victorios sau, mai nou, fiindcă prejudecata persistă, la epoca actuală". Să

reamintim că dramatica „decapitare" se produce în istoriile literare nu doar după criteriul „istorist", ci şi după cel al genurilor. Poeţi, prozatori, dramaturgi, ideologi sînt prezentaţi nu o dată pe secţiuni, felii însîngerate ale personalităţilor multilaterale ce ar putea înspăimînta pe un comentator caritabil. Să-i acuzăm de asasinat pe venerabilii istorici? Ori să avem în vedere faptul că din două rele, în „nararea valorilor", au trebuit să aleagă unul? Cît priveşte trecerea unor personalităţi literare de la o epocă la alta, aceasta e clară, în situaţia de faţă, precum trecerea de la zi la noapte. Uneori a trecut o „jumătate" de autor, alteori mai mult, alteori mai puţin. Cine statuează „obligaţia" ca o epocă să includă „integral" un scriitor, de la debut pînă la moarte? „Epoca socialismului vremelnic victorios" n-a ţinut seama de nici o regulă de politeţe artistică. Ea reprezintă un moment fără precedent de revărsare nocivă a istoriei în creaţie, aşa cum urina pătrunde în sînge. A intervenit cu cruzime desfiguratoare, făcînd să existe într-adevăr „doi Arghezi", „doi Sadoveanu" etc. A ghilotinat personalităţile, lăsînd uneori, în domeniul său tendenţios, doar trupul cu o mînă ce a continuat a scrie sub imperiul unui automatism ideologizat. Căci ce legătură este între poetul „credinţei şi tăgadei", Arghezi, şi poetul exclusivist al tăgadei materialist-dialectice din *Cîntare omului?* Sau între noocratul Camil Petrescu şi realist-socialistul Camil Petrescu? Sau între Sadoveanu cel care celebra solemnitatea obîrşiilor cosmice şi Sadoveanu cel care proslăvea propagandistic o efemeră ocupaţie preocupată a jugula tradiţiile? Sau între G. Călinescu, estetul, elitistul cu o privire intemporală, şi propovăduitorul unui clasicism de partid şi de stat? Din fericire, opera majoră a acestor mari creatori a fost salvată datorită apartenenţei ei la epoca interbelică. Timpul istoric însă a trecut prin fiinţa lor ideală precum o sabie. Nicăieri ca în cazul lor nu se vede mai bine cum o epocă social-politică determină, prin imixtiunile ei, una literară, pe potrivă. A indica factorul negativ, compromisul

alienant, frizînd patologicul, nu poate însemna, aşadar, o „prejudecată". Cu atît mai puțin o „prejudecată" supărătoare pentru că „persistă". Dimpotrivă, e un act de luciditate recuperatoare, fără care nu putem reconstitui scara axiologică, nu ne putem raporta efectiv la valorile literelor româneşti. Singurul mijloc posibil de-a exorciza efectul nefast al epocii totalitare este examenul critic care s-o înfățişeze obiectiv şi s-o delimiteze ca pe un corp străin în organismul literaturii.

Nu putem ocoli nici un alt pasaj al comentariului lui V. Fanache, în care criticul ia în discuție factorul politic: „istoria politică este cea care face muzica, evident muzica literară", scrie d-sa, dezaprobator. Neîndoios, felul în care e descris mecanismul „în trei mişcări dogmatice" al „exegezei scolastice" (*recte* proletcultiste) corespunde realității. „Exegeza" cu pricina a procedat pe cît de „simplu" pe atît de „prost": „a respins tot ce s-a scris înainte de 1944, prin recurgerea la propozițiile servite de teoria marxist-leninistă; a acceptat numai operele create în perioada postbelică, socotindu-le singurele valori viabile; a introdus magicul termen concesiv de «valorificare» a moştenirii literare, confundîndu-se cu achizitorii de pe la cooperativele agricole, care valorificau pieile de viței sau fulgii de gîscă". Nimic nu e de contestat aici. Dar autorul e de părere că: „În zilele noastre dogma pare a se inversa". Cum adică „a se inversa"? Înlăturarea dogmei, analiza urmărilor ei mai vechi şi mai noi, să nu fie altceva decît tot o... dogmă? A vorbi despre politizarea forțată să nu reprezinte decît tot o... politizare? În acest sofism, deloc gratuit, este conținut pericolul anihilării spiritului critic. Dacă ne temem a numi pur şi simplu politizarea abuzivă, nu înseamnă că o tolerăm? Avînd atari temeri falshigienice, V. Fanache pare a se apropia de defetismul „apoliticilor", care se străduiesc a arunca un văl de uitare asupra greşelilor trecutului şi prezentului, precum am avut ocazia a arăta adesea. A confunda o epocă abuziv politică cu una a de-politizării e una din asemenea greşeli ale prezentului cu vădite rădă-

cini în trecut. Supărat pe procedeul de-politizării, aşa cum ar fi supărat pe un genist că ar dori să cureţe un teren minat, V. Fanache se arată iritat, în caz particular, şi de I. Negoiţescu: „Deruta provocată de sintagma «literatura interbelică» a contaminat şi unele spirite critice de finețe, cum s-a relevat Ion Negoiţescu, autorul unui prin volum din *Istoria literaturii române,* perioada 1800-1945, Editura Minerva, 1991". La ce se referă? La faptul că I. Negoiţescu nu se ocupă, în primul tom al *Istoriei* sale, din păcate neterminate, de o seamă de scrieri ale unor autori interbelici, produse în perioada comunistă. Deşi cu unele excepţii, „treceri «ilegale» din teritoriul interbelic în cel actual", cum le numeşte interlocutorul nostru, grijuliu cu „legalitatea". Ar fi vorba de „o brutală oprire" în faţa anului 1945, pricinuită de „presiunile ideologice insinuate foarte probabil în inconştient". Adică în inconştientul criticului exilat. E adevărat că acesta dă dovadă de unele inconsecvenţe de metodă istorică, aş zice, pe care i le-am semnalat şi eu. Însă nu se află în chestiune cîtuşi de puţin vreo „presiune ideologică", fie şi „insinuată în inconştient" cum, cu o elegantă precauţie, propune V. Fanache, ci cu o atitudine pe deplin asumată, de denunţare a ideologiei deformatoare. I. Negoiţescu mi-a explicat că se va ocupa de marile căderi în „groapa" literaturii comandate de regimul comunist într-un capitol aparte din volumul al doilea al *Istoriei.* Nu ştim în ce măsură acesta a fost redactat. De reţinut că I. Negoiţescu a avut în vedere deosebirea tranşantă dintre epocile literare, care fac uneori imposibilă reunirea producţiilor uneia şi aceleiaşi personalităţi sub semnul unei minime coerenţe de concepţie, de scriitură, de etică. Atitudinea sa se situează, prin urmare, la antipodul celei a lui V. Fanache, neîmpietînd însă asupra condiţiei puse de acesta, după care „plauzibile rămîn criteriile care emană din calitatea estetică a textului", ci, din contra, confirmînd-o...

Să vedem acum care e contrapropunerea în materie de periodizare a lui V. Fanache. Refuzînd sintagma „procustiană"

a literaturii interbelice, criticul susține că „această epocă literară se întinde (cu abaterile firești) între 1920-1970 și (...) ea se structurează ca sinteză între tradiție și modernitate, e un triumf al spiritului autohton, care, prin necesară sublimare, se deschide într-un evantai tematic fără precedent, la cote valorice universale". D-sa se bizuie, pentru a-i marca finalul, pe anii încetării din viață ai autorilor care o „traversează". Dacă ne referim la decesul lui Rebreanu, în 1944, la cel al lui Sadoveanu, în 1961 (iar nu în 1964; e probabil o greșeală de tipar), dar și la cel al lui Șerban Cioculescu, în 1988, am putea socoti că se deschide numai pentru decese o vastă epocă. Neisprăvită încă, de vreme ce între noi se mai găsesc cîțiva interbelici, chiar în plină activitate. Și apoi, cum am putea considera cu seriozitate că o nouă epocă începe numai în clipa în care toți reprezentanții celei anterioare au trecut în lumea drepților? Ipoteza lui V. Fanache e, cu toate acestea, interesantă prin insolitul ei speculativ, am spune prin îndrăzneala ei. Ea are avantajul de a cuprinde toată traiectoria evoluției personalităților, de a satisface tendința „judecării estetice globale". Un proiect ideal! Dar totodată dă în vileag viciul oricărei periodizări abordate cu strictețe. Plus un viciu aparte, de sorginte ideologică. Pentru că această așa-zisă epocă se „structurează", dar și se de-structurează în aceeași măsură. Ea include nu doar „sinteza între tradiție și modernitate", ci și ruptura lor violentă, în sensul reîntoarcerii la o tradiție prefabricată, la anacronismul impus al proletcultismului. E nu numai un „triumf al spiritului autohton", ci și o eclipsă a acestuia, printr-o nonliteratură de import. E nu numai „sublimare", ci și degringoladă, impurificare, decădere. Nu cuprinde doar un „evantai tematic fără precedent", vizînd universalitatea, ci și reducția jalnică a temelor, conform rețetarului de partid. E, am spune, un amestec strident de contrarii. Credem că niciodată, în desfășurarea culturii noastre, n-a existat o mai ascuțită și o mai dureroasă sfîșiere a spiritului ei decît în anii regimului comunist. Cum ar putea fi așezate în aceeași albie a

timpului două curente de sens contrar? O atare „epocă" n-ar fi decît un hibrid ce îmbrățișează, în chip vinovat, alături de cele mai relevante împliniri estetice, formele monstruoase ale oportunismului celui mai dezlănțuit, ale celei mai grave îndepărtări de la menirea ei pe care a cunoscut-o la noi arta cuvîntului. Prin urmare, n-ar putea fi considerată decît o încercare de a le diminua, muşamaliza, trece sub tăcere pe cele din urmă. Oile şi lupii sînt convocați pentru a alcătui o stînă. E cu putință?

Şi mai putem nota un semn de întrebare. Afirmă V. Fanache: „Nici o discrepanță de esență nu desparte pe Arghezi din *Testament* şi *Hore* de Marin Sorescu, cel din modernul *La lilieci,* pe Rebreanu de Marin Preda, pe Hortensia Papadat-Bengescu şi Camil Petrescu de Nicolae Breban, pe Blaga, Bacovia şi Ion Barbu de Nichita Stănescu, pe Constantin Tonegaru de Leonid Dimov etc.". Şi atunci? De ce ar mai fi nevoie de hotarul unei epoci literare spre a-i despărți? Cum poate această epocă să ia sfîrşit în 1970? Mai sus, preopinentul nostru susținea „afinitatea electivă" dintre I. Negoițescu şi G. Călinescu: „Comuniunea de spirit îi plasează pe cei doi critici în aceeaşi epocă literară". Neobişnuită epocă literară, deschisă spre infinit! I. Negoițescu a murit în 1993, iar Marin Sorescu şi Nicolae Breban se găsesc, după toate aparențele, în toiul carierei lor creatoare. Neputîndu-ne da seama cînd a încetat epoca literară care e şi una interbelică, aflăm în schimb: „Ciclul literar încheiat lasă loc altuia; cu literatura anilor optzeci se resimte începutul unei noi perioade, a postmodernismului". Oare? Trecînd peste organicele legături cu predecesorii imediați, şaizeciştii, nu putem a nu observa că „nici o discrepanță de esență" nu-i separă pe optzecişti de Geo Dumitrescu, Constant Tonegaru, Gellu Naum, Nina Cassian (cea de la început) etc. N-ar trebui şi ei subordonați aceleaşi epoci-mamut? Şi cum rămîne cu „epoca" 1970-1980, deductibilă, cu mult mai scurtă şi cu mult mai artificială decît epoca interbelică? Ceea ce confirmă considerațiile din primul paragraf al prezentei

însemnări... Periodizarea literaturii contemporane, dacă nu a literaturii în genere, nu e decît o chestiune relativă, care are sorți de succes doar dacă e tratată fără pedanterie. Ea ține de o condiționare istorică a conștiinței noastre, în principiu inadecvată substanței estetice, care aspiră spre o organizare morfologică, în temeiul unor norme intrinseci, așadar spre un climat al diacroniei. Sîntem liberi a privi lucrurile într-un fel sau altul, a aranja în diferite figuri cronologice valorile de dimensiuni diferite, fără a ne aștepta la mari revelații sau la cataclisme ale receptării, cu condiția de a respecta esteticul ce se respectă pe sine. Pentru a nu avea deziluzii, nu trebuie să ne facem iluzii. În afara tendențiozităților extraliterare, periodizarea e un joc inofensiv. Propunerile lui sînt fragile, precum orice gratuitate. Nesatisfăcut de instrumentul atît de des mînuit, de „uzat", dar care pare celor mai mulți încă suficient de solid, al „literaturii interbelice", V. Fanache încearcă a-l înlocui cu o machetă prețioasă, ca un obiect de porțelan. Atenție, să nu se spargă!

Cutremurătoarea colegialitate

Acum, cînd revistele literare se află la ananghie, cînd întreaga noastră cultură e în pericol de moarte, avem prilejul a consemna un gest impresionant de solidaritate cu suferințele noastre, ale tuturor omenilor de litere ce țin a se exprima în acord cu conștiința lor. Prietenul adevărat la nevoie se cunoaște. Și, în cazul de față, mîna de ajutor ce ne-o întinde e cu atît mai utilă, cu cît e în chestiune o persoană așa-zicînd sus-pusă, dispunînd de un fotoliu academic, de altul de șef de revistă, ca și de relații în sferele puterii, pînă-n saloanele, atît de benefice pentru evoluția oamenilor și a lucrurilor, ale Palatului Cotroceni. Dar să nu mai lungim fraza noastră plină de gratitudine. E vorba de umoristul Marin Sorescu, care, de astă dată, grav și ultraresponsabil, așa cum se cuvine într-o circumstanță gravă, se pronunță, într-un mare cotidian, pe tema *Ce se întîmplă cu revistele literare?* Ce să se întîmple? Rău, cît se poate de rău, însă nu din pricina scumpirii uriașe a hîrtiei, sau a penuriei de fonduri, sau a proastei difuzări, ci pentru că (atenție la criteriul onestității și la ținuta sobrietății!) „la tot pasul, te trag de mînă șmecherii democrației". Adică, bieții de noi, cei ce avem naivitatea a dori democrația! Autorul *Morții ceasului* are bunăvoința a ne revela și natura greșelii noastre de neiertat: „Eu cred că pericolul major nu mai este al neocomunismului, care a fost distrus cu stat cu tot, ci al neolichelismului". Așa va să zică, după cum ar fi spus prezidentul Mircea Snegur!

Acum că am aflat din izvor sigur că neocomunismul a fost distrus în România (celălalt prezident, o poate confirma, nu-i aşa?), nu ne rămîne decît să ne recunoaştem, ruşinaţi peste poate, în chipul lichelismului întrupat în mizerele „liote de imitatori şi de zuvragii, cu mîinile întinse a pomană, pîrîtori şi cîrcotaşi, ciurucuri şi mardare", lichelism pentru zugrăvirea indignată a căruia campionul absolut al moralei, care este Marin Sorescu, nu ezită, iată, a-şi muia pana în călimara colegial-balcanică a unor Eugen Barbu şi Adrian Păunescu. Dar punctul maxim al magnanimităţii sale, jovialul bard îl atinge în altă parte. Şi anume în acele rînduri în care, amintind dramatica dispută dintre preşedintele Uniunii Scriitorilor, care cere statului minima subvenţie trebuitoare supravieţuirii publicaţiilor Uniunii şi şeful executivului, care îl refuză, în virtutea unei înalte filosofii contabiliceşti, se aşază de partea celui din urmă. Aproape nu ne vine a crede, drept care citäm, spre a se încredinţa şi cititorii noştri, cuvintele d-sale încărcate de caldă iubire faţă de scriitori şi de respect pentru principiul libertăţii de opinie: „Pe drept cuvînt (*sic!*), primul ministru i-a spus că aceste reviste nu reprezintă cultura română – ci doar, poate, un sindrom al acestei culturi; că odată ce te-ai declarat independent, rămîi independent, nu veni la cerşeală şi că Guvernul nu e masochist să dea bani unor publicaţii care de doi ani n-au făcut decît să înjure Guvernul şi care promit să facă acelaşi lucru în continuare, dacă vor primi stipendii... de la Guvern". Logica redactorului-şef al „Literatorului", copiind logica primului ministru, e imbatabilă! După cum e impecabilă eleganţa d-sale etică, ce-i îngăduie, odată ce este el însuşi subvenţionat şi ocrotit de înaltele autorităţi, să osîndească, mînios şi scîrbit, „cerşetoria" altora! Chiar dacă aceşti alţii sînt marea majoritate a scriitorilor şi gazetarilor români contemporani! Admirînd temeritatea, generozitatea şi demnitatea propoziţiilor în cauză, sugerez ataşarea lor neîntîrziată la propunerea pentru Premiul

Nobel pe care Academia Română a înaintat-o în favoarea incomparabilului Marin Sorescu.

P.S. „În ultimii doi ani, scrie redactorul-şef al «Literatorului», Dinescu s-a integrat de vreo 200 de ori în Europa". Avem o măruntă curioziate: de cîte ori s-a integrat în continent Marin Sorescu? De 201 de ori sau numai de 199 de ori, ceea ce i-ar explica supărarea!

Extemporal Eugen Simion

De mult am simțit că ceva nu e „în regulă" cu Eugen Simion. Criticul era aproape unanim lăudat (inclusiv de către Europa Liberă și „România literară"), atribuindu-i-se un loc central și o autoritate ce nu mi se păreau întrutotul justificate. E drept, activitatea sa, îndeajuns de bogată, a abordat fenomenul important al „renașterii" literelor românești după 1965 și a împlinit astfel rolul necesar al unei prezentări a acestuia, cu un remarcabil impact public. Numele său se leagă insistent, alături de cel al lui Nicolae Manolescu, de imaginea literaturii noastre actuale, așa cum s-a configurat pînă în decembrie 1989. Critica sa de „întîmpinare", simțindu-se însă mai în largul său în încercările de sinteză, a propus liniile ei „consacrate", de care ține seama azi școala și mentalitatea largă a receptorilor. E un merit însemnat ce nu i s-ar putea contesta. Dar s-a creat un „duet" ce nu avea sorți de durată, E. Simion-N. Manolescu. Ambii aveau ambiția solistului. Era nerațional să apară amîndoi criticii pe spațiul îngust de pe podium, cuvenit unei singure persoane. Se cerea o „direcție", totuși, și suprapunerea celor două personalități cu, aparent, țeluri și mijloace similare, părea nu o dată stînjenitoare. Două săbii într-o teacă nu încap. Ruptura s-a produs fățiș după Revoluție, deși, pentru un ochi avizat, latențele ei existau și înainte. S-a produs, după cum era de așteptat, în defavoarea lui Eugen Simion. Fără a dori să-l compar cu Tudor Vianu, îmi amintesc de ceea ce mi-a

spus Tudor Arghezi: „pe cînd Călinescu are vînji naturali, Tudor Vianu pare fabricat". Față de N. Manolescu, E. Simion are un aer oarecum artificial. Pariul său este „onorabilitatea" nu eclatanța. Mai puțin „creator", ghidat de tendința de a „zugrăvi după natură" și de o tactică „diplomatică", dus de curent în loc de a determina un curent, se situează strict la nivelul timpului, fără nici un impuls de a-l devansa. Justețea sa e concurată nu de injustețe, ci de corectitudine. Iar aceasta e concurată de prolixitate. Cu toate că și-a asumat un proiect estetic, „artist", cel lovinescian-călinescian, exegetul nu are decît resurse modeste pentru a-l traduce în fapt (se poate face o analogie cu călinescianismul domesticit al lui Al. Piru). Ferindu-se de controverse, de conflicte, deci, de riscuri, a cultivat un discurs previzibil încă în punctele sale de plecare, cu o aplicație mai curînd stereotipă decît spontană. O tonalitate medie, distilată și solemnă, îl caracterizează. Lipsa unei îndrăzneli mai subliniate îl împiedică a ilustra o consistentă ipostază directoare, locul de *number one*. Un iz acomodant, administrativ, „statistic" se degajă din scrisul său, altminteri „serios", demn de consultat sub beneficiu informativ și chiar pentru o finețe a expresiei rodate. O notă dionisiacă, o vibrație vizionară, o speculație „imprudentă" nu-l înviorează niciodată. Nici o furtună nu atinge fruntea autorului, nici un fulger nu-i iluminează textul. Un confrate glumeț, exagerînd desigur, l-a poreclit Evghenii Simionovici Loc-comunov... În astfel de condiții, chiar critica zisă de „întîmpinare" (cronica literară) își reduce considerabil eficiența, fiind, dacă nu întîrziată, măcar marcată de ceea ce, evident, *trebuia* scris. Într-un fel, Eugen Simion funcționează ca un automat perfecționat. Privind mai de sus, constatăm că o prudență activă, o cumințenie lustruită îl conduc către ceea ce *se cuvine* înfățișat la o instanță elementară a recunoașterii, cea mai neprctențioasă, mai puțin aprofundată. Criticul oferă, așadar, merindea necesară mediului didactic și marelui public, pe care, dat fiind locul de prim-plan ce i s-a

acordat, destui confrați au supralicitat-o, i-au dat tîrcoale încîntați, cu simțurile înflăcărate, ca şi cum ar fi fost o delicatesă pentru propria lor masă...

Nu dorim, prin asemenea considerații, a-i refuza lui Eugen Simion calitățile şi meritele ce nu i se pot refuza: o înzestrare pentru expresia clară şi bine lunecătoare, înflorită de cîte-o metaforă, tenacitatea şi, nu în ultimul rînd, îndreptățirea unor judecăți ce pluteau în aer, condensate sub pana d-sale. Polemizăm doar cu postura de vioară întîi ce i s-a atribuit, apreciere vinovată de superficialitate, aşa cum au admis, între timp, şi unii din admiratorii săi. Eugen Simion ni se descoperă „plat" şi „banal" în raport cu acest pretins rol de „dominare" absolută asupra criticii noastre, de *primus inter pares,* deci în raport cu exagerarea cu care a fost prețuit. Acest simbol superlativ e cel mai supărător reactiv al insuficiențelor sale. Altminteri, exegetul face parte din constelația, îndeajuns de cuprinzătoare, de critici, istorici literari şi eseişti reprezentativi ai deceniilor postbelice, în cadrul cărora preferințele noastre (natural, neobligatorii pentru alții) merg, în afară de amintitul deja Nicolae Manolescu, către alții, precum I. Negoițescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Cornel Regman, Mircea Zaciu, Alexandru Paleologu, Alexandru George, Mircea Martin şi chiar Valeriu Cristea, mai personal şi mai intens acesta din urmă în demonia care-l face a rătăci acum pe acelaşi teren eretic cu coechipierul său de la „Literatorul". Eugen Simion e unul din acei critici în care epoca se poate recunoaşte cu fidelitate tocmai prin absența unor aspecte mai vii ale personalității, care, prin caracterul său unic, sugerează atemporalul. În astfel de cazuri, atît virtuțile cît şi servituțile timpului îşi fac simțite prezența, în proporții, firește, diferite. Rarefierea personalității nu e îndeobşte compatibilă cu energia morală trebuitoare pentru a respinge decis impostura. Această structură e mai vulnerabilă, mai „acomodantă", gata a îmbrățişa necritic accidentele contextului. Astfel ne-a surprins neplăcut, încă cu destui ani înain-

te, ciudata toleranţă a lui Eugen Simion faţă de colaboraţioniştii notorii ai literaturii noastre, atît cei din primul val, stalinist-dejist, cît şi cei din valul secund, ceauşist. Dată fiind aspiraţia d-sale lovinesciană, la care ţine teribil, ne aşteptam s-o onoreze prin delimitări tranşante, prin amendări severe... Însă ciclul *Scriitorilor români de azi* e o galerie nediferenţiată, cam monotonă, în care „marea trădare" est-etică e muşamalizată, minimalizată, dosită, într-o manieră ce poartă gîndul la neatenţia unui inspector financiar faţă de un infractor pe care-l supune controlului... Rîndurile, deseori citate, despre sinuoasa traiectorie a lui Ov.S. Crohmălniceanu de pildă, dau măsura acestei posturi demisionare. De ce oare o asemenea comportare? Teama de risc, comoditatea, „mediocritatea" morală sînt explicaţii plauzibile. Dar, coborînd pe plan biografic, am putea menţiona şi urmărirea unor „bune relaţii", indispensabile *carierei* pe care Eugen Simion doreşte a o realiza cu o statornicie atît de puţin... lovinesciană. Evitarea compromisurilor bătătoare la ochi, în decursul „epocii de aur", ascundea o adaptabilitate secretă, pe termen lung... Sesizînd asemenea lucruri, l-am judecat pe autorul *Dimineţii poeţilor*, încă în anii '70-'80, într-un chip sensibil deosebit de cel al cvasitotalităţii criticilor, riscînd pe atunci mari nedumeriri şi învinuirea de „negativist". Ultima oară, pînă la răsturnarea dictaturii, într-un amplu comentariu, publicat în mai multe numere ale „Suplimentului literar-artistic", condus de Ion Cristoiu, care se temea de intervenţiile cenzurii şi cu care „negociam" în prealabil, în prelungite convorbiri telefonice, pasajele cele mai expuse. Azi se poate vedea cu mai multă limpezime cine a avut dreptate...

După 1989, s-a petrecut un fapt ce nu m-a mirat prea mult: actualizarea unor virtualităţi negative ale lui Eugen Simion, accentuarea defectelor sale. N-a fost un paradox, cum s-a crezut, ci o evoluţie ce se putea prevedea. Mulat pe epocă, „oglindind-o" pasiv, spre a cita parodic un clişeu al „esteticii" realist-socialiste, criticul n-a mai avut resursele autodepăşirii,

ale trecerii într-o altă mentalitate istorică. A rămas moralmente în trecut, declarîndu-se un conservator înfricoşat de „agresivitatea sălbatică împotriva marilor valori ale literaturii române", adică neezitînd a confunda naturala lor rediscutare şi sancţionarea laturii lor oportuniste, incontestabile, cu o „demolare". Ni se înfăţişează, vorbind plastic, în pofida unor tirade generoase pe care le lansează, drept un conu' Leonida subţiat de cultură, însă nu mai puţin mortificat de spaima schimbării: „Există azi în societatea noastră un snobism al contestaţiei", se vaită d-sa, precum o tombateră. Ca şi: „E o modă a negaţiei şi o retorică chiar a depresiunii în presa noastră". Termenul „modă" sugerează aprehensiunea faţă de înnoire. Depărtîndu-l considerabil de tradiţia lovinesciană a recunoaşterii „mutaţiei valorilor estetice" şi a „revizuirilor", deci a deschiderii spre evoluţie a esteticului, pe un fond prodemocratic, liberal, această reacţie retrogradă îl apropie pe Eugen Simion de puterea politică restauraţionistă, pe umărul căreia deplînge trecutul cc nu e altul decît „epoca de aur", pe ale cărei ierarhii valorice jură. Nimic n-ar mai trebui schimbat în literatură şi, cine ştie, şi mai departe... Cît de departe? Cu o încercare de rostire ironică e apărat, bineînţeles, guvernul: „Guvernul trebuie să plătească, guvernul manipulează opinia publică, guvernul aduce minerii la Bucureşti, guvernul împiedică partidele istorice să se desfăşoare, guvernul nu este în stare să păstreze ordinea în societate, guvernul, pe scurt, trebuie tras la răspundere... Să-mi dea voie cei care gîndesc aşa să nu fiu de acord cu ei. Este o explicaţie prea uşoară". De fapt, ironia căznită se evaporă şi rămîne figura indenegabilă a realităţilor... Soluţia preconizată de autor? Bineînţeles „concordia naţională", împăciuirea, faimosul „pupat" caragialesc! Să nu ne „certăm", să nu ne „denigrăm", ci să căutăm laolaltă noi slogane ale progresului, cît mai abstracte, ca să ne angajeze la cît mai puţin, care să drapeze cît mai bine vinovăţiile, să ne facă să uităm cît mai repede fărădelegile trecutului totalitar. „Filosofic", exegetul meditează, „în cel mai înalt grad", la ziua de mîine: „În loc să se certe între ei şi să se

denigreze (e vorba de intelectualii români n.n.), mai bine ar căuta soluții și ar propune idei pentru ca acest popor, strivit de mizerie, să iasă la lumină. Spectacolul vanităților inflamate și al urii dezlănțuite, bezmetice, este deplorabil... Iată de ce, îngrijorat de ziua de azi, mă preocupă în cel mai înalt grad societatea românească de mîine...". Tot în zona „filosofică", Eugen Simion ne recomandă, paternalist, să scăpăm de „complexul de a nu fi ceea ce nu putem fi". De ce să ne gîndim la progres? De ce trebuie să fim nemulțumiți de noi? „Masochismul colectiv" nu e la fel de reprobabil ca și „narcisismul colectiv", de care pomenește Huxley? „Sfîrșitul unei civilizații, ne avertizează exegetul nostru, se anunță prin mulțumirea de sine, dar, aș adăuga, și prin eterna contestare de sine. Cine fuge la infinit de propria identitate sfîrșește prin a și-o pierde". Iată ce culoare roză capătă pînă la urmă meditația, „în cel mai înalt grad", a lui Eugen Simion, asupra viitorului! Nu e mai bine ca lucrurile să rămînă așa cum sînt? O „identitate" a lîncezelii, a neschimbării, a prostrației nu e preferabilă dubioasei „evoluții" către democrație? Ce mai contează contradicția cu alte aserțiuni ale autorului, „progresiste" de ochii lumii? Cel ce, într-o convorbire cu Adrian Păunescu din perioada ceaușistă, s-a declarat „critic marxist-leninist", gîndește și acum în categoria colectivului. Conceptul de elită îi repugnă, întocmai ca propagandiștilor de partid, ca și cum marile acte istorice n-ar fi fost opera unor oameni deosebiți, care au antrenat masele: „Eu cred că ideea selecției este falsă și despărțirea națiunii române în entități gînditoare și entități negînditoare este primejdioasă". Primejdioasă pentru cine? Cine se teme de gîndire? Eugen Simion își afișează „independența" („Eu, domnule sunt un spirit independent..."), cu toate că e, în realitate, un militant suficient de zelos pentru „depolitizarea" oamenilor de litere. Dacă luăm în considerare împrejurarea că majoritatea lor se așază în rîndurile opoziției, ne dăm seama de seriozitatea unei atari „independențe": „Revistele literare suportă acum concurența celor 200 de publicații politice.

Literatura în genere a trecut pe planul doi, toată lumea este interesată de viața politică și face, sub diverse forme, politică". Ca și cronicarii, adăugăm, ca și scriitorii de la 1848 și 1859, ca și mulți dintre scriitorii interbelici. Istoricul literar din ființa lui Eugen Simion nu tresaltă însă la aceste amintiri. D-sa face doar următoarea vaticinație neagră: „Pot doar să spun că multe talente tinere se vor irosi în acest război publicistic...". Vom trăi și vom vedea!

Cei care-i citesc propozițiile paseiste, mustrătoare față de prezent, vituperînd politica, mare consumatoare de literatură, ar putea fi convinși de dreptatea lui Eugen Simion, cu o singură condiție: cea a bunei sale credințe. Rezultatul nu e sigur, însă șansele ar exista... Sinceritatea d-sale, tabloul unei concordanțe între afirmație și afirmație, între vorbă și faptă ar putea fi elemente decisive. Să vedem dacă ele se pot proba: „A nu face politică este pe ascuns politică... Propoziția, de cea mai pură esență stalinistă, este reactualizată și o citesc aproape zilnic prin gazete". Înțelegem enervarea exegetului, dar nu credem că d-sa nu face politică. Nefiind în situația de a nu face politică, ci în cea de-a face „pe ascuns" politică, după paravanele apolitismului ticluit și ale unui estetism de paradă, Eugen Simion se află în plină ipocrizie. Și nici nu e nevoie, pentru a susține aceasta, să evocăm fecundele d-sale contacte cu sferele cele mai înalte ale puterii, onorurile oficiale de care are parte, lungile excursii pe Dunăre etc., întrucît ne putem sluji doar de tendențiozitatea textelor ce le semnează. Prin urmare, nu are dreptul moral de a învinui de... „stalinism" pe cei care-i dibuie duplicitatea. Învinuire coincidentă cu procedeul disperat al neocomuniștilor care nu se pot „apăra" decît prin contrafacere și absurd. Cine, în împrejurarea de față, e... stalinist? Ne apropiem, *volens-nolens*, de fierbintea zonă existențială a lui Eugen Simion cînd citim următoarele: „Acum, cînd scriu aceste rînduri (1 noiembrie 1992), îl înțeleg mai bine decît oricînd pe E. Lovinescu care, în memoriile sale, se arată așa de sceptic în privința scriitorilor români contempo-

rani. Se jertfise la propriu (ratase cariera universitară şi academică) şi la figurat pentru ei, iar ei...". Rezonanţa umoristică a „mărturiei" nu ne scapă, dacă ne gîndim că cel ce se vrea atît de comprehensiv faţă de mentorul „Sburătorului", cel ce vrea a-i reedita exemplul, nu s-a „jertfit" şi nu a „ratat" tocmai cariera universitară şi academică! „Nerecunoştinţa" (adică opinia rezervată faţă de E. Simion) a unor scriitori români ar putea avea, în cazul acestui cunoscut colecţionar de poziţii personale avantajoase, şi alte principii decît în cazul marelui înaintaş. La ce bun să simuleze Eugen Simion săvîrşirea unor „jertfe"? Poza d-sale de martir ar fi de tot hazul... Dar proaspătul academician (de ce, totuşi, ne întrebăm cu naivitate, academician înaintea unor Gellu Naum, Adrian Marino, Alexandru Paleologu, Alexandru George, Nicolae Manolescu, Mircea Zaciu, Cornel Regman, Mircea Ivănescu?) comite şi alte gafe. Scrie astfel d-sa, presupunem fără a medita „în cel mai înalt grad": „Nimeni nu mai ţine seama azi de *petele intelectuale.* Citesc zilnic prin gazete că nu mai contează ce-ai făcut înainte, contează cu cine votezi astăzi. Cincizeci de ani se şterg, astfel, din memoria noastră colectivă. Rămîn actorii ei, cu alte roluri şi alte măşti...". Indiscutabil, sînt destui cei ce ţin seama de „petele (de sînge) intelectuale", care, vorba celebră a lui Lautréamont, nu pot fi spălate de toate apele oceanului. Autorul *Scriitorilor români de azi* însă, tocmai d-sa, nu ţine seama de ele. În ciuda demagogicei sale profesii de credinţă, criticul e dintre cei ce se străduiesc a provoca „amnezia culpabilă", reabilitînd fără jenă „actorii" impudici ai trecutului, încercînd a le acredita noile „roluri" şi noile „măşti". N-a încercat a-i scoate basma curată pe proletcultiştii cei mai înrăiţi? Nu încearcă azi a bloca orice discuţie în legătură cu „marile valori" ale perioadei comuniste care au dat mîna cu regimul uzurpator? Şi – mai ales – nu-l recomandă admiraţiei noastre pe Adrian Păunescu, ca şi cînd totul ar fi fost în ordine în trecutul faimosului poet de curte al dictatorului? Cine, d-le Eugen Simion, „nu ţine seama de petele intelectuale"? Nu daţi nici un exemplu

nominal. Vă putem completa. În mod sigur, dvs.! A arunca asupra altora propria dvs. atitudine prea puțin măgulitoare e o conduită pe care vă las să o calificați singur.

Nu pot încheia prezentele însemnări fără a mă referi la încă un pasaj din cartea lui Eugen Simion, *Moartea lui Mercuțio*, Ed. Nemira, 1993 (de unde am luat toate citatele din cuprinsul lor), pasaj ce mă privește direct. Deși pretinde că nu face polemică, socotind-o, cu o scîrbită superioritate, „la meridianul nostru o zădărnicie", consecventul critic susține că l-aș „înjura" și că l-aș „urî": „Domnul Gh. Grigurcu mă contestă de ani de zile cu o ură neclintită. Ura lui intră în rîndul fatalităților de care mă izbesc în viață. Este inutil, deci, să mă lupt cu ura inevitabilă a domnului Gh. Grigurcu care, în orbirea lui, mă poate acuza de orice din moment ce nu adevărul este în discuție, ci indezirabila mea persoană". De ce „ură"? M-am ocupat de Eugen Simion într-un limbaj exclusiv rațional și urban, încercînd a face analize, a demonstra, în temeiul unor dovezi alcătuite din citate ori din fapte irecuzabile. D-sa nu a răspuns niciodată cît de cît la obiect la afirmațiile noastre, preferînd a se retrage în norul unor prezumții umorale. M-am consolat și eu cu ideea că e mai ușor să învinuiești pe cineva de „ură" și să acuzi „fatalitatea" decît să te comporți rațional. O ipostază mai curînd de babă superstițioasă decît de intelectual modern, dar gusturile... A cui este, totuși, „orbirea"? Cum poate dovedi interlocutorul nostru că nu „adevărul" e în chestiune, ci „indezirabila" (?) d-sale persoană? N-am făcut altceva decît a confrunta această persoană cu criteriile adevărului. Nu sînt de vină dacă rezultatul examenului nu-l bucură pe cel în cauză și dacă acesta nu poate replica într-un chip convingător. Cît privește „injuriile" cărora v-aș fi supus, sînt tare curios, domnule academician Eugen Simion, ce-ați spune dacă s-ar revărsa asupra dvs. limbajul de chivuță cu care m-a tratat, după cum a tratat și pe alți scriitori, protejatul dvs., Adrian Păunescu...

Replică

Recent, cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la naşterea lui Marin Preda, dl Eugen Simion v-a acuzat, într-un limbaj foarte puţin urban, că sînteţi, alături de dl Nicolae Breban, principalul profanator al memoriei prozatorului. Vă simţiţi un Saint-Just al literaturii române?

Întrebarea dv. prezintă cîteva componente. Îngăduiţi-mi a începe răspunsul de la coadă. Nu mă pot socoti „un Saint-Just", deoarece sînt un adversar al violenţei şi al teroarei de orice fel. Nu cer trimiterea cuiva la eşafod. Îmi repugnă grosolănia de limbaj, chiar cînd se întîmplă s-o întîlnesc – şi o întîlnesc din ce în ce mai des – în reviste afine. Apelez la raţiune, propunînd scoaterea în evidenţă a unor realităţi decepţionante din cîmpul literar şi sancţionarea lor civilizată. Nu emit sentinţe fără drept de apel. Încerc a stîrni discuţii în jurul unor cazuri de demisie morală, împletită cu degradarea estetică (urmare a celei dintîi), ridicîndu-mă împotriva fetişizărilor, a mecanismelor dogmatice, încă foarte prezente în conştiinţe. Modesta mea prestaţie se doreşte într-o sferă democratică. Aştept replica şi mă mîhnesc cînd ea nu vine sau vine sub forma iraţională a unor procese de intenţie, calomnii, insulte. Sînt convins că adevărata expurgare morală se obţine prin mijloace raţionale, nonviolente. Însă raţiunea nu exclude rostirea adevărului şi tocmai această pedeapsă abstractă înfurie. Caut să-mi păstrez calmul, încredinţat că-mi aduc contribuţia

cu instrumentele, pe cît posibil, ale civilității, la o cauză dreaptă. Sînt, dacă vreți, un anti-Saint-Just.

...Cică aș fi profanat memoria lui Marin Preda. Și încă alături de Nicolae Breban, adică într-un fel de conspirație cu vechiul meu coleg de facultate de la Cluj, care a avut gentilețea a-mi oferi o rubrică la „Contemporanul – ideea europeană", fără a-mi clinti o virgulă, fără a-mi sugera măcar o singură propoziție, chiar dacă uneori (e omenește) părerile noastre nu coincid. Paznicii templului care mă fac profanator uită cîteva fapte ce nu le convin. Imaginea pe care au construit-o însemnatului prozator decedat este una hagiografică, deci convențională, deci perisabilă. Meritelor sale reale, pe care nu le-a contestat nimeni, li s-au asociat altele, exagerate ori imaginare, într-o dictatură a admirației, care mai devreme sau mai tîrziu trebuia să primească o ripostă. Nu mai e nevoie a preciza la umbra cărui idol s-a creat o atare paradigmă și s-a iscat intoleranța ce nu încetează a o însoți. Lăsînd la o parte discrepanțele valorice dintre operele lui Marin Preda, ca și spectrul, conținut de ele, al unor elemente angrenate într-un joc interpretabil doar în condiții de libertate intelectuală deplină, m-am referit la legenda exemplarității sale etice. Dacă doriți, domnilor, a ne livra legenda drept adevăr curat, trebuie să dovediți că textele incriminate ale autorului *Moromeților* sînt, ele, apocrife, iar existența sa, nescutită de impulsuri despotice și abuzive, de oportunisme și meschinării, este rodul unui scenariu fantast. Cam greu, nu-i așa? Cufundați în încurcătura dv. patetică, va trebui să vă mulțumiți cu două constatări: 1) În ceea ce are mai valoros, Marin Preda nu iese decît limpezit și omologat din baia de acid a controversei, de altfel incluctabile. 2) Mistica predistă, ca orice cult de persoană, e menită eșecului. Nu doar subsemnatul, asupra căruia vă năpustiți, a pus-o sub semnul întrebării, ci și o seamă de „uscături" (a fost întrebuințat cuvîntul) precum I. Negoițescu, Monica Lovinescu, Cornel Regman,

Adrian Marino, S. Damian, Pavel Chihaia, Alexandru George, Barbu Cioculescu ş.a.

Aflu din „România liberă" (8-9 august 1992) că dl Eugen Simion, imperturbabil estet cum îl ştim, m-a calificat, cu ocazia evocării, la Uniunea Scriitorilor, a lui Marin Preda, printr-un epitet clinic. Nefiind eu de faţă şi neangajîndu-se d-sa la un text, atitudinea e cu atît mai plină de dignitate şi curaj. Ca o tăiere a nodului gordian. La ce bun să mai titubăm prin analize, prin argumente? Nu procedează tot aşa, adică prin oralităţi victorioase, D.R. Popescu? Şi alţii urcaţi în aceiaşi barcă strîmtă, în cap cu luntraşul – Caronul ei – Dumitru Popescu-Dumnezeu? Esteţi şi d-lor, cu voie oficială! De fapt, e un procedeu interdisciplinar ce se poate dovedi extrem de productiv. Dacă academicianul E. Simion face uz de termeni medicali, ne putem imagina un medic la fel de vizionar, care pune pacienţilor săi diagnostice critice. Un bolnav e lovinescian, altul structuralist, altul arhetipal, altul marxist-leninist. Nu e minunat? Disciplinele evoluează prin temeritatea slujitorilor lor devotaţi. Noroc că mai există, în timpii noştri decăzuţi, astfel de slujitori, precum dl Simion!

Minunatul ambasador al golanilor

În cartea sa, publicată mai întîi în Franța și apoi tradusă în românește, *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor* (Ed. Humanitas, 1991), constînd din convorbirile purtate cu doi jurnaliști francezi (Marc Semo și Claire Tréan), Alexandru Paleologu ni se revelă în trăsăturile sale cele mai caracteristice. Scutit complet de cenzură și autocenzută, stimulat de activitatea sa de diplomat de după decembrie '89 și, desigur, de mediul parizian în care a ajuns binc cunoscut, eclatantul eseist, care, de altminteri, n-a suferit niciodată de inhibiție, se exprimă acum plenar, în albia unui gen mixt, colocvial, în care memorialistica se amestecă fructuos cu moralismul, cu judecata istorică și cu aluviunile unei foarte întinse instrucții, sub acolada unei participări acute la prezent. Așa cum am mai spus și altă dată, Alexandru Paleologu este produsul unei grefe de mentalitate occidentală pe un trunchi balcanic. Inteligența penetrantă, mobilă, expresia rafinată, fluidă, cuceritoare, venind din ambele direcții, substratului peninsular îi aparține un pitoresc temperamental greu de analizat, o culoare vie, o înclinație spre extrovertire. Sîngele levantin se trădează în ideația spumoasă, în verva ce nu exclude un gust al provocării. Familia literară din care face parte autorul îi include pe cerebralii noștri umorali: G. Călinescu, Camil Petrescu, Paul Zarifopol, M. Ralea, Alexandru George. Textele sale au un regim solar, rațional pînă la arguție și sofism, fără ascunzișurile firilor interiori-

zate, fără „mister". O franchețe, o rostire directă, răspicată, meridională, dă propozițiilor șansa de a se impune dintr-o dată. Deși nelipsit, în unele momente, de diplomație, de simțul atavic al negocierilor, Alexandru Paleologu se distinge prin formula tăioasă, adesea memorabilă, nu doar în „sinceritatea" ei substanțială, ci și în eleganta, norocoasa ei plasticizare. Limbajul înlesnit constituie un rezultat al instinctului social, al deschiderii spre mediu, ce-l caracterizează pe individul sudic. Departe de evita dificultatea, șocarea convenienței, paradoxul, eseistul le caută cu voluptate. Întreaga sa mărturie pare a fi tocmai o exploatare a unor unghiuri de vedere imprevizibile, capabile a clătina variile prejudecăți, neocolind inconformismul luminat al omului de lume, scandalul stilat. Dorința sa, reflex al sociabilității, e de a se „amesteca" în toate, de a-și da cu părerea în toate privințele. Intră în joc și o sportivitate virilă, o discretă aspirație spre performanță, în sfera gratuită a intelectului pur, cu un subtext aristocratic. Autorul vrea să facă impresia unei originalități fără efort, cursive, cu o condescendență dizolvată pînă la nerecunoaștere în masa unui discurs omniscient, de mare vivacitate. Unele note „extravagante" par, deopotrivă, seniorale și plebeene.

La fiecare pas întîlnim sub pana lui Alexandru Paleologu aserțiuni neconvenționale, menite a incita spiritul, orientîndu-l către reflecții, dacă nu absolut noi, măcar dintre cele ce n-au trecut granița locului comun. Nu o dată eseistul pune degetul pe rănile încă deschise ale conștiinței publice. Așa, de pildă, vorbind despre „ingrata condiție de român", pe care a resimțit-o „cu sporită acuitate ca ambasador al unei puteri care a confiscat rapid Revoluția din decembrie 1989 și a compromis în cîteva luni imaginea pe care țara reușise să o impună opiniei publice internaționale", nu se ferește a puncta fără complezență un tabel de note etnice la antipodul naționalismului exultant, de paradă: „Dacă ar fi să rezum în cîteva cuvinte, obligatoriu simplificatoare și caricaturale, defectele noastre, aș numi în

primul rînd fatalismul, această deprindere de a te adapta vicisitudinilor istoriei mai curînd decît a căuta să le învingi. O anumită superficialitate. Plăcerea perversă de a exagera latura negativă a fiecărui lucru, ca pentru a te scuza dinainte că nu vei putea face nimic. Un permanent defetism, compensat uneori cu excesul invers, al unui optimism inocent". La care adaugă semnalarea unei reputații rele, de care neamul nostru se izbește în apus: „Faptul că printre noi mai sînt și oameni minunați nu poate împiedica, adesea, ca numelui nostru să i se asocieze ideea de șiretlic, de sforărie, de neseriozitate, ca numele acesta să fie conotat peiorativ, să sugereze ceva tulbure și ambiguu". Exemplul pe care ni-l oferă este cel al unui George Manolescu, care a servit drept model lui Thomas Mann în configurarea personajului Felix Krull, un escroc, protagonistul ultimului său roman, rămas neterminat: „Român neaoș, de mai multe ori urmărit pentru escrocherie, aventurier care își inventa sforăitoare titluri nobiliare, el a reușit să ajungă șambelan într-un mic principat german și, știind să se facă simpatic, și-a cîștigat chiar înnobilarea și un blazon autentic. Pe atunci se puneau întotdeauna ghilimele cînd se vorbea despre un «prinț» moldovalah". Linii care, cu toate că pot trezi iritarea factice a profesioniștilor unui patriotism lucrativ, trebuie neapărat supuse unei mediații serioase, în acel spațiu în care Cioran s-a interogat cu necruțare asupra specificului său etnic, scriind *O mică teorie a destinului*. Aidoma oricărui popor, românii au însușiri și defecte (nu doar însușiri!), a căror analiză obiectivă e unica ce ne onorează. Chipul în care ne reflectăm în ochii străinilor depinde, evident, și de disciplina cu care ne putem struni pornirile de autoelogiere, de proiecție exclusiv luminoasă, necritică, neîntrerupt sărbătorească, ce le trezește suspiciunea. A clama superioritatea noastră asupra tuturor celorlalte popoare e o puerilitate nu tocmai inofensivă! Nu putem face abstracție de o psihologie, istoricește explicabilă prin dominația străină îndelungată, a înclinației către o vasalitate asociată cu amoralis-

mul, a adaptabilității care e un mediu ideal pentru inflorescența minciunii și a corupției: „La sfîrșitul *Scrisorii pierdute*, Caragiale își pune eroul să spună: «Toți ne iubim țara, toți sîntem români!... mai mult sau mai puțin onești.» Înțepătura merge drept la țintă. La noi – nu mai mult ca la alte popoare, ba chiar poate mai puțin – cinstea nu este o calitate absolută. Trebuie să supraviețuiești. Viața are farmecul ei. Răul poate fi evitat dacă ești capabil să te adaptezi". Cioran, Negoițescu, Paleologu și, din mai tinerele generații, M. Iorgulescu au stăruit asupra acestui compromis național, a cărui viziune a avut-o I.L. Caragiale și a cărui ultimă, catastrofală activare a reprezentat-o totalitarismul comunist, acea „patrie desfigurată de sub-istorie" pe care a produs-o, după expresia patetică a lui V. Ierunca. Numai înfrîngîndu-ne veleitatea superiorității etnice, refuzînd empiria unei exaltări patriotarde, în care se pot regăsi cele mai tulburi instincte și, acum, cele mai clare intenții diversioniste ale „noii clase" roșii, amenințate în privilegiile ei, ne putem racorda la mentalitatea integrațională a Europei, care uită vechile conflicte între popoarele ei, în vederea împlinirii unui ideal înalt de comunicare, înțelegere și conlucrare armonioasă. În locul falșilor profeți ai unui naționalism desuet, îngust, xenofob, agresiv, e infinit mai folositor și mai demn a asculta vocile lucide, nesentimentale, avînd un contact efectiv cu substanța națională, care o curăță de retorica tendențiozității și a excesului culpabil...

Dar surprizele ce ni le oferă dialogurile ex-ambasadorului golanilor nu se opresc aici. Ele continuă pe firul unor clarificări de factură istorică ori personală (și în acest din urmă caz posedă un grad de generalitate ce le acordă relevanță), pe care le vedem intrînd în raza de interes obligatoriu al cercetătorilor de mîine ai istoriei acestui secol, care, bizar, ne e, deocamdată, mai puțin cunoscută decît istoria secolelor anterioare. Ce știe lectorul de azi despre, bunăoară, Garda de Fier? Îndeobște doar cîteva date sumare, vehiculate de propaganda comunistă, cîteva

injurii globale. Însă fenomenul legionar e mult mai complex, ireductibil la imaginea înfățișată de falsificatorii învederați ai trecutului. Nu e vorba de a „reabilita" integral o mișcare în esență extremistă, deci antidemocratică, ci de a o priza mai exact, în conformitate cu realitatea: „Dacă a găsit audiență mai ales la o parte mai neevoluată a populației, ale cărei sentimente naționaliste și xenofobe sînt mai ușor de atițat, asta nu era totuși singura ei dimensiune. La Garda de Fier au aderat, din alte rațiuni decît cele care îi asiguraseră succesul populist, și mulți intelectuali, majoritatea de formație franceză, care vedeau în ea o revoluție spirituală. Această mișcare era un recurs la tradiții mistice, avea ceva pur în structurile ei inițiatice, fiind totodată un apel la asumarea existenței prin prisma pericolului și a aventurii. Era, de asemenea, o reacție împotriva empirismului, mai mult sau mai puțin cinic, al bătrînilor vulpoi politici". Faptul că Garda a reușit a seduce o elită intelectuală nu se cade a fi trecut sub tăcere, ci explicat. Sub comunism, chestiunea era prohibită, dar politica struțului e o atitudine nerezonabilă, indignă. Sugestiile, în această privință, ale lui Alexandru Paleologu ni se par pline de miez: „Pentru Mircea Eliade trebuie să fi fost un fel de mișcare eretică de tipul celei a catarilor și, totodată, un ordin inițiatic monastico-militar. Cioran vedea în ea o ruptură în istorie, o înnoire a elitelor. Lui Noica i se părea că discerne ceva care se identifica pentru el cu imperativul categoric. Era, probabil, singurul care vedea această relație cu morala kantiană... Pentru toți, ideologia asta încarna un fel de romantism românesc de tipul *Sturm und Drang*-ului german, un fel de energie primordială care avea să mătură tradițiile și obiceiurile liberale burgheze". Mai aproape de noi, eseistul nu se ferește a judeca aspru Vestul pentru susținerea, măcar indirectă, a regimului comunist din România, inclusiv prin creditarea oficială a lui Nicolae Ceaușescu și a nefastei sale consoarte. Tema e dintre cele mai dureroase. Deși mereu prezentă în conștiința noastră, ea n-a dobîndit încă, din

pricina numeroaselor implicații sensibile, tratarea corespunzătoare. Aici, autorul se întîlnește cu opiniile Monicăi Lovinescu, ale lui Virgil Ierunca, ale lui I. Negoițescu și, întîi de toate, cu cele ale regelui Mihai I, victimă celebră a pactizării dezonorante a occidentalilor cu sovieticii. Preconizînd un „proces imaginar", care să reia cazul soților Ceaușescu (executați, după cum cu îndreptățire constată, printr-un simulacru de justiție, mai prejos chiar de înscenările staliniste, montate totuși cu o pedantă grijă și desfășurate cu o studiată lentoare, simulacru ce exprimă „îngrijorarea" și „prostia" noii puteri, natura ei barbară, descendența ei comunistă, negată în vorbe, dar probată în fapte), Alexandru Paleologu declară: „Aș cere ca, în cadrul acestui proces imaginar, să fie citați Nixon, de Gaulle, Harold Wilson și toți conducătorii occidentali despre care nu pot să cred că s-au lăsat înșelați de acest cuplu paranoic, ceea ce nu i-a împiedicat să-l flateze și să-l scalde în elogii pentru ceea ce ei numeau curaj și independență față de Moscova. Fără ei, această cumplită farsă ar fi durat, fără îndoială, mult mai puțin și tot mai puțin ar fi durat și rușinea noastră, această rușine bizară de a fi mai mult sau mai puțin identificați de străinătate cu acești siniștri clovni care ne guvernau". Nădăjduim că istoriografia viitorului va pune în puternică lumină un atare punct de vedere! Sînt oare impecabile relațiile noastre cu Franța? Fostul ambasador al golanilor socotește că „motivele de decepție" între România și Franța „au fost reciproce". Este astfel pus în chestiune vechiul clișeu al unei amiciții „tradiționale", fără cusur, al unei solidarități ideale, sub paravanul căruia se ascund și împrejurări ceva mai puțin agreabile. Faptul că François Mitterand nu l-a primit pe ex-reprezentantul țării noastre într-o audiență de rămas bun, conform uzanțelor diplomatice, după revocare, i se pare acestuia „mai mult decît o chestiune de amor propriu personal sau de susceptibilitate socială (...) o decepție politică". Obiectiv, autorul român amintește și o atitudine salutară a președintelui Franței față de

România, recunoscînd astfel un motiv gratitudinii pe care se cuvine a i-o păstra pînă la un punct: „Trebuie să mărturisesc că am fost, că în România noi toți am fost mitterandiști. François Mitterand a fost primul și singurul șef de stat occidental care i-a opus lui Ceaușescu un refuz categoric și definitiv atunci cînd, după afacerea Tănase și alte proiecte de atentat puse la cale de poliția română pe teritoriul francez, a declinat o invitație care îi fusese făcută la București și a rupt-o foarte categoric cu acest regim, reducînd la strictul necesar relațiile oficiale. I-am fost și îi rămînem imens de recunoscători". Pentru a urma implacabil: „Dar asta nu înseamnă că astăzi guvernul francez nu-și fură singur căciula, după părerea mea, acordîndu-le credit domnilor Iliescu și Roman". Poziției filoromâne a guvernanților actuali de la Paris i se dibuie resorturile mai puțin idealiste. Aflată (încă) într-o anume concurență (de data aceasta avînd un caracter pașnic) cu Germania, Franța vrea să-și stabilească „niște capete de pod" și să dobîndească „prioritatea" pe unele piețe din Estul Europei: „Actualul guvern român fiind, într-un fel, încolțit de opinia publică occidentală, se poate ca unii responsabili francezi să se fi gîndit că e momentul să-și asigure terenul". Mai cu seamă însă, Alexandru Paleologu se arată „șocat" de „cuvintele neinspirate", alese de François Mitterand pentru a-și exprima „dezaprobarea", în iunie 1990, după ce minerii au fost chemați pentru „restabilirea ordinii" la București: „În același discurs, nu numai că insista asupra caracterului «legitim» al guvernului român și asupra voinței Franței de a rămîne interlocutorul lui, dar îi mai și sfătuia pe domnii Roman și Iliescu să se doteze cu forțe de ordine mai sigure, ca să nu mai recurgă la civili în reprimarea unei manifestații. Să dai unui stat încă polițienesc sfatul de a-și întări organele represive mi-a apărut nepotrivit, cel puțin ca formulare". O altă propoziție a președintelui Franței e de asemenea amendată fără șovăire: „Să spui (...) că în România democrația se instaurează cu greu, mi se pare paradoxal din

partea Franței, care ajută să se instaureze tocmai nedemocrația". Lapidaritatea, tonul casant amplifică efectul moral al judecăților.

Considerațiile lui Alexandru Paleologu asupra conducerii de azi din România sînt, firește, de totală inaderență și blamare. Aceasta e supusă unei radiografii, a cărei semnificație constă, mai întîi de toate, în surprinderea precisă a mecanismelor sale, malign paradoxale. Ele funcționează, susține eseistul, în răspăr cu țelurile demagogic declarate, învederînd continuitatea vechilor structuri. Un guvern care se proclamă social-democrat, pretinzînd că se deschide spre Occident și spre economia de piață, că apără drepturile omului, care „declamă tot repertoriul de valori atașate ideii de democrație", se bizuie, de fapt, „pe vechea politică pentru a întreține teama și nesiguranța". Un regim care se laudă că vrea să colaboreze cu oamenii de afaceri străini, face tot ce poate pentru a-i descuraja, aținînd mișcări ultranaționaliste și xenofobe, desemnînd „oprobriului public o persoană ca Doina Cornea, acuzînd-o că vrea să vîndă țara capitalului străin". „Iată, conchide cu vehemență eseistul, un regim care se străduiește să maimuțărească stîngaci democrația, perpetuînd în realitate un sistem comunist bazat pe favoritism și teroare". Sagacitatea unor comentarii închinate circumstanțelor actualității are cîteodată un rezultat vizionar. Din textele vizînd cele petrecute, țîșnesc lumini prefiguratoare. Tensiunea analitică propune un soi de premoniții raționale, a căror autenticitate, pe un mic spațiu temporal, o putem deja confirma. Datate 1990, cuvintele ex-ambasadorului pot fi raportate, cu remarcabilă adecvare, și la momentul referendumului pentru Constituție, de la finele anului următor: „Tot ce vă pot spune este că regele se consideră legitim, chiar dacă opinia publică va fi consultată ulterior, prin referendum. Este legitim chiar înaintea acestei consultări și din alte rațiuni, pentru că un plebiscit nu este suficient. Istoria ne arată cu prisosință că toți uzurpatorii s-au impus prin plebiscit. Mă apropii oarecum, sub acest as-

pect, de istoricul italian Ferrero, care afirmă că orice regim se instalează la putere printr-un act de forță sau de autoritate și își capătă apoi legitimitatea de durată, dar cu o singură condiție: ca minciuna să nu întrerupă timpul legitimator. Atunci, cine poate opera restaurația? Cînd? Cum? În ce împrejurări? Nu știm. Vă amintesc doar această frază a lui Juan Carlos, căruia nimeni nu-i contestă astăzi legitimitatea, cu toate că îi datorește atîtea lui Franco: «Iau coroana din mîinile celui care mi-o oferă»". Nu este exclus ca vaticinarea să bată mai departe...

De acord fiind cu majoritatea observațiilor, aprecierilor, soluțiilor prezentate de Alexandru Paleologu, ce ni se par a izvorî dintr-o dreaptă judecată și dintr-un bun simț solid, filtrate prin cultură și experiență, nu ne putem lăsa convinși de rîndurile sale privitoare la procesul comunismului. Acest proces ar fi „cu neputință", crede eseistul, din „mai multe rațiuni", mai ales de ordin „politic și tehnic": „Majoritatea celor aflați astăzi la putere ocupau posturi de răspundere sub vechiul regim. Înainte de decembrie 1989, erau șefi de cabinet, directori de departamente sau înalți funcționari, iar astăzi sînt miniștri, miniștri adjuncți sau secretari de stat. E cît se poate de evident că nici unul din ei nu are nici interesul, nici dorința să se întreprindă o analiză prea riguroasă a trecutului". Desigur! Dar procesul comunismului nu trebuie oare să aibă loc peste capul acestora? Nici n-ar avea sens dacă ar fi mediat de profitori, oportuniști, sicofanți! El nu poate fi gîndit decît ca un act al exponenților energiilor de înnoire, de purificare a societății românești, de felul celor ce au luptat pe baricadele Revoluției ori au reprezentat rezistența activă împotriva totalitarismului. Nu poate fi conceput decît ca o înfăptuire a oamenilor nepătați, cu o conștiință politică limpede întru democrație, care există într-un număr satisfăcător. Nici un proces din lume n-ar fi posibil dacă ar depinde de părerea complicilor și prietenilor celor acuzați! „Cine să fie judecătorii?", se întreabă, în continuare, autorul, precizînd: „În România, ca în toate țările foste comu-

niste, însăşi ideea unei a treia puteri, a unei justiţii independente, a fost eradicată încă de la instaurarea sistemului. (...) Timp de aproape o jumătate de veac, orice conştiinţă juridică dispărînd, cvasitotalitatea magistraţilor au judecat la ordin, în funcţie de ceea ce se aştepta de la ei sau de ceea ce credeau că se aştepta de la ei. Toţi ar fi astăzi recuzabili, nici unul nu are, mă tem, autoritatea morală necesară pentru a prezida un asemenea tribunal". Nici aici nu-l putem contrazice, în fond, cu toate că acest „nici unul" ni se pare prea exclusivist! Deşi nu prea numeroase, considerăm că excepţiile se pot afla, totuşi, şi în sînul unei categorii atît de intens satelizate de către putere, cum a fost magistratura! Nu e de crezut ca într-o ţară întreagă să nu se găsească nici un judecător corect! Însă obstacolul de căpetenie i se pare lui Alexandru Paleologu neputinţa de a defini culpabilitatea: „Ne vom lovi de principala dificultate: unde începe culpabilitatea? Care dintre noi, românii, poate pronunţa cu legitimitate sentinţa, care dintre noi nu a fost complice, fie şi prin simplă pasivitate, la funcţionarea dictaturii?" Privite astfel, lucrurile într-adevăr se complică pînă la imposibilitatea unei disocieri. Din păcate, un asemenea unghi de vedere sceptic este primejdios de apropiat cu aşa-zisa „vinovăţie colectivă". Avocaţii stîlpilor puterii comuniste şi ai torţionarilor caută a-şi salva clienţii, făcîndu-i pierduţi în mulţimea „pasivă", indistinct „vinovată". Cu toate acestea, pasivitatea impusă prin dezinformare, mizerie, şantaj, represiune nu e decît un păcat venial! Cel ce a fost silit să rabde şi să tacă nu e nici pe departe împovărat de vinovăţia celui ce a acţionat în numele puterii uzurpatoare, în beneficiul său de aparţinător al unei caste nelegiuite şi rapace! În această privinţă, părerea lui Alexandru Paleologu ni se pare oţioasă: „Complici au fost cu toţii, în diferite grade, de nevoie sau din laşitate, din lene sau din disperare, uneori fără voia noastră, crezînd cu ingenuitate că tot noi eram cei mai şmecheri". Aici, lucidul analist este excedat de fibra sa excesiv speculativă, relativizantă, sofistică,

de pornirea sa teribilistă, luînd, ocazional, apărarea mentalității personajului caragialesc, a cărui simpatică bonomie retorică e golită de moralitate. În peisajul occidental-balcanic al personalității sale, gînditorul dotat cu cele mai subtile concepte, apt de asociațiile cele mai strălucitoare, se întîlnește uneori cu cetățeanul bine dispus al locului, ce pune țara la cale, preluîndu-i labilitatea „sănătoasă", ca și dispoziția de a filosofa conciliant, „împăciuitorist"... Antidotul unei atari ambiguități credem că poate fi, în cazul de față, un precedent ilustru și anume procesul nazismului, care s-a realizat (e încă, practic, neîncheiat!) în pofida sentimentului, exploatat și în cadrul său, de către abilitatea avocațială, de culpabilizare a întregii societăți. Procesul comunismului trebuie să se desfășoare (și, neapărat, se va desfășura mai devreme sau mai tîrziu), la noi ca și în celelalte țări ale Estului, pentru ca trezirea din coșmar să fie deplină, pentru ca luciditatea socială să fie girată de o expurgare etică, în afara căreia conștiința noastră nu s-ar putea regăsi....

Pornind de la Alexandru Paleologu

În zilele mele, cel care nu-i decît paricid şi hulitor e om de bine şi cinstit. (Montaigne)

Prodigiosul cărturar şi scînteietorul eseist, actualmente senator al opoziţiei, Alexandru Paleologu, ne produce o nouă surpriză. După ce a emis un certificat de bună purtare lui Adrian Păunescu (ne-am permis, pe marginea acestuia, un scurt comentariu în „Contemporanul – ideea europeană", nr. 45/ 1992), face acelaşi lucru cu ultimul preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România din cursul „epocii de aur": „... despre D.R. Popescu trebuie să mărturisesc că am apreciat la el felul cum a părăsit poziţia lui, fără să se lase demis de noi. A prezidat şedinţa, prima şedinţă după Revoluţie, şi a luat preşedinţia cu autoritate proprie, dar nu s-a dus la locul lui din capul mesei, ci a prezidat din sală, sprijinit cu mîinile de speteaza unui scaun. Şi şi-a dat demisia, în acest fel. Apoi, lungă vreme a păstrat o discreţie mai mare decît a altora". („Adevărul" din 22 decembrie 1992).

Atît şi nimic mai mult despre D.R. Popescu! Putem presupune, aşadar, că din punctul de vedere al autorului cărţii *Bunul simţ ca paradox* acesta este esenţialul! Nimic despre faptul că ex-preşedintele a fost impus şi nu ales în această calitate, în pofida voinţei exprimate de către scriitori, deci era un impostor. Nimic despre politica metodică de blocare a vieţii Uniunii pe care a dus-o, amînînd la calendele greceşti şedinţele

statuare ale Consiliului, pentru a-i anula protestele iminente. Nimic despre samavolnica înlocuire a organelor de conducere printr-o aşa-zisă conducere operativă, cuib al represiunii şi contrafacerii. Nimic despre persecuţia tinerilor scriitori, împiedicaţi ani îndelungaţi a intra în Uniune şi, de nenumărate ori, a-şi scoate cărţile. Nimic despre dezgustătoarea prestaţie propagandistică, despre linguşirea, pînă în ultimele zile, a cuplului dictatorial, prin cuvîntări, articole, declaraţii, telegrame etc., care urmărea a crea impresia că reprezintă opinia *tuturor* scriitorilor români (adesea era chiar formal invocată pretinsa unanimitate a acestora). Nimic despre alte abuzuri, nu puţine, ale preşedintelui nomenclaturist, care, bunăoară, dădea dispoziţii secretarei sale de a nu înregistra cererile membrilor Uniunii ce-l incomodau ori făcea promisiuni niciodată onorate unor scriitori de care credea că „n-are nevoie" ori trimitea în străinătate pe scriitori după criteriul unor servicii personale ce i le făceau ş.a.m.d.

Nu cumva, d-le Paleologu, tocmai asemenea lucruri reprezintă esenţialul în legătură cu D.R. Popescu, în ipostaza sa de preşedinte al Uniunii noastre? De ce le evitaţi, cînd ştiu că le cunoaşteţi tot atît de bine ca noi toţi? Mărturisiţi a aprecia „felul cum a părăsit poziţia lui, fără să se lase demis de noi". Dar oare, în acel fierbinte decembrie '89, mai avea de ales? Credeţi într-adevăr că faptul de a fi stat în sală, în sfîrşit în chip... democratic, şi încă „sprijinit cu mîinile de spetcaza unui scaun", alcătuieşte un merit zdrobitor? Aveţi o formaţie juridică, d-le Paleologu, drept care îmi îngădui a vă întreba cu sfială: oare recunoaşterea unor fărădelegi scuteşte pe un individ de răspunderea săvîrşirii lor? Şi mai mult decît atît: oare în cazul lui D.R. Popescu poate fi vorba de o recunoaştere explicită a comportării d-sale de unealtă docilă a dictaturii, de o căinţă, de o aspiraţie către iertare? Nu ştim să se fi produs un atare miracol. Petru Dumitriu, de pildă, care n-a fost niciodată preşedinte al Uniunii Scriitorilor, care n-a fost niciodată

purtătorul de cuvînt suprem al obştii noastre, a plecat în exil, a scris cărţi de reconversiune şi şi-a recunoscut public drept „criminală" etapa turcirii întru realism socialist. Dar D.R. Popescu? Afirmaţi că „lungă vreme a păstrat o discreţie mai mare decît a altora". Cît de lungă? Cîte săptămîni? Căci a apărut în „Totuşi iubirea", girînd printre primii publicaţia Păunescului revenit în ofensivă neocomunistă, cu articole foarte depărtate de ceea ce ar putea suna ca o pocăinţă.

Ni se pare că benevolenţa dv. profund nedumeritoare faţă de micul preşedinte-impostor (în bună parte, reflex caricatural al marelui preşedinte-impostor) se află în prelungirea unei poziţii proprii unei categorii de scriitori români, pe care n-o putem aprecia altminteri decît ca pe-o eroare. Şi anume ne referim la acei scriitori, şi înzestraţi şi cunoscuţi şi stimaţi pentru postura lor în genere corectă, ce-au acceptat a avea relaţii cu preşedintele nestatuar, luîndu-l „în serios" şi acreditînd în felul acesta, *de facto,* abuzul instalării sale. Din slăbiciune, din timiditate, din lehamite, din dorinţa de a-l „consilia" ori din cea de a-şi păstra oarecari avantaje personale (motivele pot fi multiple, împletite într-un mod inextricabil), confraţii în cauză, altfel, repet, dintre cei mai importanţi şi mai stimabili, au ratat singura şansă de a-l invalida pe preşedintele desemnat de Ceauşescu, printr-o nerecunoaştere compactă. Compromisul lor cu omul dictatorului a făcut posibilă izolarea, mai accentuată decît în majoritatea ţărilor din Est, a scriitorilor din România, ca instituţie, ca voce colectivă, purtătoare de spirit critic şi protestatar...

Nu ştiu dacă greşesc, d-le Paleologu, însă văd în recentele dv. rînduri atît de neaşteptat iertătoare, de, ca să mă exprim mai exact, frivol iertătoare faţă de agenţii de căpetenie ai regimului ceauşist în domeniul literar o rezonanţă a acelei regretabile cedări. Dacă o greşeală poate facilita o alta, consider că sîntem în măsură a stabili o oarecare legătură între lipsa de fermitate de odinioară a autorilor susamintiţi faţă de preşedintele

lor uzurpator şi actualul climat de rarefiere a spiritului critic în raport cu trecutul apropiat, de „uitare" a oportunismului, de „reabilitare" a unor demisionari notorii. Dezinteresul etic prezent provine, după toate probabilităţile, dintr-un dezinteres etic mai vechi. Numai astfel s-ar putea explica aparent inexplicabila discrepanţă între militantismul atît de curajos al unor scriitori şi critici în sfera civilă şi pasivitatea aceloraşi, atît de mîhnitoare, în sfera culturală, fenomen pe care l-am semnalat nu o dată. Pasivitate care, iată, se corelează sub pana dv., d-le Paleologu, cu o feblețe demnă de alt obiect, pentru unul din principalii reprezentanţi, în cadrul literelor româneşti, ai colaboraţionismului: D.R. Popescu. În loc de a marca nedemnitatea, demagogia, carierismul, conduita discreţionară a prozatorului cu pricina, dv. îl apăraţi ca şi cum toate acestea nici n-ar fi existat. În loc de a vorbi de Răul pe care l-a adus, în chip obiectiv, vieţii noastre literare şi, în concret, vieţilor noastre de oameni de litere, faceţi apologia „atitudinii" sale la un „proces" care n-a existat decît ca o foarte palidă schiţă a justiţiei ce s-ar fi impus. Vă lăsaţi sedus de un gest ieftin, de o şmecherie. Dintr-un ansamblu culpabil, detaşaţi un detaliu, îl puneţi sub lupă şi ni-l recomandaţi ca substitut al ansamblului cufundat în umbră. E ca şi cum, confruntat cu un escroc, n-aţi sufla o vorbă despre malversaţiunile ce le-a comis, lăudîndu-i „stilul" şic, manierele de om de lume. Deoarece cuvîntul dv. e dintre cele mai ascultate, consecinţele unui asemenea procedeu sînt convins că le puteţi aprecia singur.

În faţa unei aşa de imprevizibile atitudini, nu ne putem opri a ne întreba după tipicul clasic: *cui prodest?* În nici un caz cauzei literaturii române, în nici un caz luptei politice pe care o desfăşuraţi cu atît de lucide, de inteligente şi de incisive accente. Oare nu se iveşte un aspect de incoerenţă în discursul dv., din condamnarea fără reţinere ce-o rostiţi (inclusiv în temeiul trecutului) la adresa unor personaje politice precum Ion Iliescu şi Petre Roman, în raport cu clemenţa dv., vădit

excesivă, față de personaje literar-politice precum Adrian Păunescu și D.R. Popescu? Cît de convingătoare sună prima serie de aprecieri în contextul celei de-a doua? Cum se împacă una cu alta? Instrumentul critic nu trebuie să fie unitar? Ethosul nu are o valabilitate generală? Îmi imaginez că veți fi de acord că literatura română constituie, azi, un teritoriu care, după decenii de servituți, interdicții, ajustări, trădări, eschive, falsificări, așteaptă o adîncă, dictată de probitate, analiză critică, ce nu va putea face abstracție de principiul etic, ca de unul ce se manifestă, prin reflectare ori prin încălcare, atît în ipostaza civică a creatorului, cît și în cea estetică, precum o dimensiune intrinsecă a acestuia. Înregistrăm deocamdată o dezamăgitoare penurie a opiniilor lipsite de prejudecăți și complezențe, cutezătoare, sistematice, asumînd un adevărat climat democratic, inclusiv riscurile acestuia, în planul literaturii și artei. Lucrurilor trebuie să li se spună pe nume, nu-i așa? Ocolirea adevărului sau micile și gratuitele acte absolutorii nu pot decît perpetua starea de confuzie. A ierta acolo unde nu se cere iertare, cred că este un gest neavenit. Nu afirma Shakespeare că iertarea pripită nu e decît doica abaterii de la lege? A te face că nu vezi păcatul unde acesta e cît un munte, cred – și vă rog să mă corectați, d-le ambasador al golanilor, dacă greșesc! – cred că e un gest și mai grav, dăunător colectivității. Și mai cred că admiratorii dv., d-le Paleologu, ar trebui să roage zeii să nu vă mai pună în situația de a continua, acordînd indulgențe unor Dinu Săraru, Paul Anghel, Ion Dodu Bălan, Dan Zamfirescu, Arthur Silvestri sau căutînd, cine știe, niscaiva eleganțe nebănuite ori mari virtuți, bine ascunse ochiului nostru ignar, d-lui Eugen Barbu...

P.S. Împrejurarea că mă înjură ordinar o publicație, insalubră de la prima la ultima pagină, precum „Totuși iubirea", constituie pentru mine o onoare. Aș fi dezonorat dacă o asemenea revistă m-ar lăuda. Evident, nu pot coborî atît de jos, încît

să mă ocup de elucubrațiile unui oarecare Vasile Băran, sluga unei slugi. Constat doar cu ușurare că acest penibil sfert de literat, acest estropiat moral ajuns, în cele din urmă, acolo unde îi este locul, adică la subsolul plin de igrasie totalitară al slugii căpătuite, mă scutește de niște eventuale vorbe favorabile la adresa mea, de care mi-ar fi jenă.

Cum moare marxismul?

Indiscutabil, marxismului i-a sunat ceasul „stingerii universale". Dispariția sa îmbracă însă forme diferite. Uneori preferă formula *mourir en beauté*, devenind, oricît de incredibil ar părea, joc estetic, ficțiune ce se răsfață. Tendință prin excelență utilitară, se neagă pe sine, naufragiind în gratuitate, într-un soi de „joc cu mărgele de sticlă". „Marxismul, la ora actuală, în catedrele americane, ne relatează Virgil Nemoianu, este aproape ca un fel de turn de fildeș. Ceva extrem de sofisticat, de complicat, de rafinat, seamănă foarte tare cu estetismul de la sfîrșitul secolului XIX, fin, jucat, și care n-are absolut nici un fel de legătură cu realitatea, așa cum se desfășoară ea". Ciudat, neașteptat, pe cît de viclean final! Dar ceea ce se petrece pe sol american n-are nici o legătură cu ceea ce se întîmplă la noi. În România, ca și, de altminteri, în alte țări ale Estului, marxismul n-are tăria de a „muri frumos". Nu se hotărăște a se retrage în literatură. Alungînd fantasma gratuității, preferă a juca încă o dată pe cartea pragmatismului. Se cramponează de pozițiile sale, dacă nu de cele propriu-zis ideologice (care nu sînt nici ele complet abandonate), măcar de mentalități și reflexe, de structuri și instituții. Și, mai cu seamă, persistă prin oamenii săi, care săvîrșesc, sub ochii noștri, o dublă manevră: își creează o putere economică (de tip capitalist) și își recuceresc puterea politic-administrativă (în buna tradiție a monopolului ce le era asigurat în cadrul „socialismului real").

Speră a supraviețui prin acest hibrid care e „perioada de tranziție". Şi chiar a propăşi, ajungînd „mai mult decît ceea ce am fost". Pentru a fi siguri de succes, îşi recrutează o nouă clientelă din rîndul oportuniştilor *in spe* (fără cazier colaboraționist) şi nu ezită a afişa un naționalism xenofob la culme, fascizant, ai cărui fermenți paroxistici îi suplinesc lipsa de vlagă. Combinația rebarbativă a comunismului național a fost experimentată încă sub Ceauşescu. Dezaxarea unui atare comportament bate la ochi, chiar din punctul de vedere, acceptat ca „normalitate", al fiecăruia din cele două extremisme. N-am putea vorbi oare de un comunism drogat?

Că ne aflăm în fața agoniei marxismului, nu încape îndoială.Întrebarea care se pune este cît va dura aceasta şi ce primejdii conține. Nu dorim a face predicții. E necesară însă o analiză a prezentului, care să ne ofere o cunoaştere corectă a acestuia, răspunzînd atît unui imperativ intelectual, cît şi unuia moral. Căci pentru „morala integrală", scria Ortega y Gasset, „înțelegerea este o datorie clară şi elementară". Numai în baza unui asemenea examen obiectiv al fenomenelor, ținînd pasul cu derularea lor, ne putem da seama de răspunderile istorice (adjectivul ni se pare pertinent) ce revin fiecărei părți: de-o parte „noua clasă", revizuită şi revigorată, după un explicabil şoc revoluționar,de alta, restul societății, chiar dacă în bună măsură încă o societate timorată, inhibată, manipulată prin pîrghiile ideologice, mai mult ori mai puțin disimulate chiar în interiorul maşinăriei psihice, devenite reflexe condiționate. „Noua clasă" se va menține atîta timp cît nu va avea loc un proces al comunismului, complet şi eficace, adică urmat de sancțiuni. Sancțiuni de ordin penal, cînd se vor dovedi fapte de o gravitate deosebită, şi de ordin etic, în fața unei vinovății difuze, implicînd, şi într-un caz şi în altul, scoaterea din circuitul funcțiilor de conducere şi al altor avantaje a indivizilor compromişi. Cînd am propus un proces Nürnberg în sfera culturii, pe care o cunosc mai bine, am avut în vedere tocmai o

asemenea asanare. O componentă a asanării obşteşti. Propunerea a fost întîmpinată cu ridicări din umeri sceptice, care, desigur, n-au contracarat vacarmul de proteste şi insulte pornit din mediul celor vizaţi. În locul unei masive coalizări în sprijinul unui act de justiţie fundamental, care să despartă o epocă de alta precum un hotar expiator, au răzbit, aidoma unor miasme ale neaerisirii, o indiferenţă şi o abulie cvasigenerale. Spre surpriza mea, n-am găsît înţelegerea pe care contam fiindcă mi se părea firească. Asupra trecutului a fost trasă repede o perdea precum peste o debara plină de lucruri vechi, care nu se cuvin văzute. Şi mîinile care au tras-o n-au fost numai ale vinovaţilor. Oameni respectabili şi-au întors deseori capul în altă parte ori şi-au coborît privirea, stînjeniţi.

Ce semnificaţie are această stînjenire? N-aş dori să ocolesc realitatea dezagreabilă şi-mi voi înscrie părerea cu francheţe: una de favorizare a fărădelegii. Văzînd că nu sînt urmăriţi, că nu li se cere socoteală pentru ceea ce au făcut, nomenclaturişii, torţionarii, oportuniştii, profitorii de toate spetele nu doar că au răsuflat uşuraţi, dar şi-au văzut confirmate, fie şi indirect, pornirile. Au cutezat a le altoi cu noi mlădiţe de arivism, de „autodepăşire". Au perceput pasivitatea celor „buni" drept o lumină verde. Admiţînd teoretic, exclusiv teoretic, că reprezentanţii regimului totalitar poartă o responsabilitate pentru feluritele lor orori, intelectualii liberali – o apreciabilă parte a lor – nu şi-au asumat nici o responsabilitate. N-au conştientizat faptul (ori, vai, l-au ocolit cu bună ştiinţă) că o vinovăţie nepedepsită se constituie într-un pericol potenţial. Că apatia, îngăduinţa, amnezia, atitudinea de „lasă-mă să te las" includ o dezerţiune ce amplifică, prin asociere, pericolul în cauză. Că moliciunea în faţa răului poate fi egală cu o cruzime. S-au spălat pe mîini, conform clasicului exemplu. Pierderea nu este doar a conştiinţei lor, ci şi a obştii româneşti, care suferă urmările unei neimplicări, la rîndul său, culpabile.

Că lucrurile stau astfel ne-o confirmă evoluţia evenimentelor. Restauraţia a căpătat un ritm şi o amploare atît de

grăitoare, încît poate fi socotită drept capul de afiş al spectacolului istoriei noastre postdecembriste. Extremiştii au pătruns în parlament, reprezintă ţara în afara graniţelor, iar înăuntrul lor ne cheamă la ordine prin mijlocirea discursului celui mai puţin urban cu putinţă. Răfuiala lor cu adversarii este atît de abjectă, încît ar putea fi comparată cu situaţia de decădere a insulei Corfu, care, în antichitate, deşi la un moment dat şi-a redobîndit libertatea, nu şi-a mai putut-o folosi, generînd proverbul injurios: „Corcira (vechiul ei nume) este liberă: fă-ţi nevoile unde vrei". Nenumărate alte personaje notorii ale colaboraţionismului şi fripturismului ceauşist s-au aşezat la festinul noii puteri. Cred că dacă s-ar face o statistică în legătură cu trecutul indivizilor ce ocupă funcţii de decizie la nivel central şi local, rezultatul ar fi coşmaresc. Desigur, în temeiul ţelurilor lor carieriste, al apucăturilor lor incurabile, ipochimenii cu pricina nu-i îngăduie pe cei cu altă opinie. Nu o dată, pe arie largă, de la cultură pînă la conducerea băncilor, s-a înregistrat efectul asfixiant al climatului neocomunist. Se manifestă curent o contraselecţie, o eliminare aberantă a competenţelor şi caracterelor, acţiune ce caracterizează un conservatorism grotesc, ce-şi taie craca de sub picioare. Democraţia este înţeleasă ca o lărgire a funcţiei represive. Ceea ce sub dictatură se producea în cadrele restrînse ale „conducerii superioare", este acum la îndemîna samavolnicelor iniţiative „pluraliste". Defel întîmplător, impasul Basarabiei are loc în cadrele replierii politice tot mai accentuate. Încăpută pe mîna nomenclaturiştilor de la Chişinău, susţinuţi de nomenclaturiştii de la Bucureşti, în mod deosebit de aripa lor extremistă, nefericita provincie dintre Prut şi Nistru trăieşte o dramatică prăbuşire în trecut. Sub constelaţia nefastă a unor atari împrejurări, nici nu se putea altminteri. Logica răului e consecventă cu sine. Neocomunismul înseamnă resovietizare, iar aceasta duce la jugularea conştiinţei etnice. În ciuda tiradelor lor naţionaliste, capii naţional-comunismului nostru, prin însuşi tiparul lor mental de sorginte comunistă, nu puteau provoca decît un colaps al ideii naţionale.

Destinul oricărei trădări e de-a cădea în propriul său abis. Nici relația cu Europa nu s-a putut menține pe făgașul firesc. Chiar dacă impregnat, din pricini de conjunctură, cu motive naționaliste, comunismul nu poate acționa (măcar în virtutea fondului său rezidual, anarhic-despotic) decît împotriva intereselor naționale, proclamate în chip fățarnic, precum o diversiune. Mult trîmbițata noastră integrare continentală n-a depășit alura unei campanii de tip ideologic, dintre cele lansate periodic de către cîrmuirea totalitară, cu rosturi demagogice. Frumoasele declarații de intenții s-au spart aidoma unor baloane fragile. Au avut grijă neocomuniștii să ne compromită în ochii țărilor civilizate. Neomițînd nici un mijloc, de la mineriade la antisemitism și de la agresarea opoziției la cultivarea disensiunilor cu maghiarii, au dat frîu liber instinctului lor izolaționist, barbariei lor funciare, staliniste. Astfel, în mod paradoxal, istericele lor explozii patriotarde și-au revelat adevărata lor față, care e românofobia, trăsătură comună a nomenclaturiștilor noștri și a activiștilor de la Chișinău, gen Snegur și Moțpan.

Ce-au de spus în fața acestor dramatice realități, îngăduitorii, amabilii, pasivii noștri intelectuali? Evident, și în această categorie există stratificări. Dînd la o parte pe cei ce n-au fost și nu sînt decît niște simple megafoane ale comunismului, așadar *obiecte* propagandistice iar nu oameni, nu făpturi cu un minim liber arbitru și cu o minimă demnitate, putem poposi în fața „apoliticilor". Aceștia simulează o punere în paranteză a contigentului, care nu poate a nu antrena și o punere în paranteză a moralei. Ideologizarea lor e mediată, „prin delegație". Pretind a privi departe în zări, într-un viitor pur estetic. Cu titlu de amuzament, ne permitem a reproduce un portret îndeajuns de fidel al autorului băștinaș „apolitic", citînd următoarele rînduri ale lui Raymond Aron (cu rugămintea către cititor de a înlocui numele lui Sartre cu al... altcuiva): „Ca persoană, Sartre întruchipează tot ceea ce respinge Soljenițîn: negarea regulilor morale, refuzul distincției imemoriale între bine și

rău, sacrificarea oamenilor şi justificarea crimelor în numele unui viitor nedefinit (în toate sensurile acestui adjectiv), pe scurt, ticăloşia prin ideologia-ticăloşie, care îmbracă, în cazul lui Sartre, o formă pură, ticăloşia prin delegaţie, pentru că el nu omoară pe nimeni, pentru că nu ar face rău nici unei muşte şi nu ia parte la istorie decît cu pana". (În treacăt fie spus, francezii sînt, de la Raymond Aron la Bernard-Henri Lévy şi de la Alain Besançon la André Glucksmann, mult mai necruţători decît ai noştri democraţi faţă de memoria şi recrudescenţele celor două totalitarisme, cu toate că Franţa, după cum prea bine se ştie, n-a cunoscut decît ravagiile unuia dintre ele, pe o durată incomparabil mai scurtă decît cea a înrobirii noastre). Dar nu ne putem limita doar la distinşii „apolitici". Împrejurările ne silesc a medita şi la conduita altor oameni de litere, de la care ne puteam aştepta la o contra-acţiune energică, avînd în vedere principiile de la care se reclamă, ca şi biografiile lor decente. Jumătăţile, sferturile, cîteodată chiar unităţile şi mai mici ale reacţiunii lor ne umplu de nedumerire. Un exces de protocol, de „eleganţă" pare nu o dată a le interzice replicile, a le frînge mişcările. De ce lasă fără răspuns atîtea ignominii? De ce nu amendează prompt răstălmăcirea, de ce nu resping cu hotărîre minciuna? De ce nu refuză relaţia personală cu indivizi incontestabil prea puţin onorabili? Sînt conştient că interogaţiile mele pot lăsa o impresie de „idealism" exagerat. Poate par prea „romantice" în confruntarea cu o diplomaţie rodată, cu ceea ce se cheamă *l'usage du monde*. Dar care lume? N-am simţămîntul că cele două tipuri de autori se plasează în aceeaşi lume. „Unificarea" lor are un aer silit, neviabil. Oricîte pretexte s-ar invoca, există între ele o prăpastie de netrecut. Neasumîndu-şi ruptura, oportuniştii au de cîştigat aparenţele onorabilităţii. Dar adversarii lor, simulînd că n-o văd, n-au decît de pierdut. Falsa omogenitate a unei colectivităţi e un şiretlic la care marxiştii recurg, de regulă, în zorile şi în amurgul ideologiei lor, cînd au nevoie de ajutor pentru a acapara

puterea. E ca un costum de gală pe trupul fantomatic al crizei. Formulele gen „largă concentrare democratică", „front național", „popular" etc. au un ecou trist, reprezentînd preludiul unui dezastru cunoscut. Ele se prelungesc, cu destulă ipocrizie, în lozinca actuală a „reconcilierii" fără condiții, nespus de profitabilă pentru noua ca și pentru vechea nomenclatură (de atîtea ori coincidente), ademenitoare precum un măr rumen pe dinafară, însă putred pe dinăuntru, una din capcanele ultime ale ideologiei perdante. Cu cîtă ușurință putem uita lecțiile istoriei!

Uneori, am impresia că funcționează în rîndurile noastre un umanism înțeles ca o *obligație* de toleranță. Postură dubioasă, întrucît simpla neglijare a păcatului implică o stimulare, pentru a nu mai pune chestiunea iertării, care, oricum, nu se poate acorda decît atunci cînd există pocăință. A trece cu vederea răul poate fi o stîngăcie, a-l „ierta" cînd e activ nu poate fi decît un gest de cooperare. Sau, cum spune Monica Lovinescu (al cărei nume avem grijă a-l aminti cît mai rar): „sub îndemnul creștinesc al iertării se ascunde demonul uitării, al delăsării". Alteori, dincolo de posibilele scuze speculative, e pur și simplu o mondenitate. Se are în vedere modelul britanic, al *fair-play*-ului, puțin adecvat, deoarece în același club select nu pot fi admiși și gentlemani și inși lipsiți de onoare. Raporturile sînt, în cazul de față, de la o zonă morală la alta, opusă, deși nu apar recunoscute totdeauna ca atare. Să privim lucrurile realist. Cutare autor a avut contacte cc l-au „obligat", într-un fel mai mult sau mai puțin consistent, față de un nomenclaturist cultural (sau mai mult decît atît). De la simplele întîlniri în cercuri comune pînă la obținerea unor călătorii în străinătate, funcții, premii etc., s-a țesut o plasă de relații pe care potentații au strîns-o cu intenție, mai abitir în jurul unor autori influenți. Din timiditate, din jenă, altfel spus din „delicatețea" rimbaldiană ale cărei teribile efecte se cunosc, eventual

şi din alte cauze, asemenea autori preferă a păstra tăcerea în raport cu cei pe care i-au cunoscut cîndva sub aspect „serviabil", plăcut. Există şi un alt obicei: cel de a vitupera colaboraţionismul fără a indica nici un nume, aşa cum, într-un plan paralel, se vorbeşte despre corupţie fără... corupţi. E şi acesta un mijloc (cu toate că nu deosebit de curajos) de-a împăca toată lumea. Dreptăţii i se dă ce e al ei, dar într-un chip abstract, fapt ce-i asigură respectivului justiţiar aprobări din ambele tabere. Unde mai pui că se realizează şi o „superioritate" a abstragerii, a purei poziţii doctrinare! Epura e mai nobilă decît abordarea concretului, nu-i aşa? Riscul e minim, avantajele sînt maxime. Dar, din păcate, lucrurile nu se opresc aici. Cîţiva mari colaboraţionişti au fost creditaţi într-un chip explicit. Este, bineînţeles, controversabilă (deşi o socotim drept singura pînă la capăt corectă) soluţia radicală de a refuza să stai alături de ei pe băncile parlamentului (oare un boicot în bloc al opoziţiei n-ar fi avut ca efect înlăturarea lor, în spiritul punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara?), însă ni se pare clar inoportună apariţia alături de ei, în public. Astfel, un cunoscut poet-senator a acceptat a conversa, pe micul ecran, cu bardul de la Bârca şi nu s-a putut convinge de altceva decît de insolenţa acestuia. Şi mai de neînţeles ni se înfăţişează atitudinea altui cunoscut om de litere şi, de asemenea, senator, care a emis, în cursul unor interviuri, certificate de bună purtare la adresa unor faimoşi reprezentanţi ai totalitarismului, în domeniul literar, fără a pronunţa o vorbă cu privire la stigmatul lor arhicunoscut. Frivolitate? Gest de samaritean rău plasat? Politică de seducţie? Nu ştim şi nici nu ne interesează. Ne mulţumim a observa că sînt dovezi ale unei cedări care nu-i bucură decît pe cei nevrednici. A-i menaja şi, cu atît mai mult, a cocheta cu ei, nu e, din partea scriitorilor de bună calitate, pe care-i stimăm şi în care ne punem speranţe, cu atît mai vîrtos cu cît au devenit şi bărbaţi politici, doar un gest strict personal, ci şi unul civic. Cu conse-

cinţele de rigoare. Şovăiala imprevizibilă a celor „buni" ne mîhneşte în nu mai mică măsură decît consecvenţa previzibilă a celor „răi".

Aşadar, pe frămîntatul pămînt românesc, marxismul nu-şi acceptă firescul sfîrşit. Nu acceptă nici a se „estetiza", devenind inofensiv, ca în Statele Unite. Drept urmare, el trebuie ajutat să moară, adică răpus. „Stîlpi ai societăţii", scriitorii nu pot, nu se cuvine a rămîne indiferenţi faţă de această întreprindere, de o covîrşitoare însemnătate. Îi aşteptăm în chip de sauroctoni.

Obsedații sexual

Mihai Ralea povestește undeva o anecdotă: două studente discută în contradictoriu pe o temă de specialitate. Una e bine pregătită, cealaltă nu. La un moment dat, studenta lipsită de argumente strigă colegei sale: așa-mi trebuie dacă stau de vorbă cu o tuberculoasă! Morala e, desigur, cea a necesității unui punct de vedere adecvat obiectului discuției, unitar și consecvent, care exprimă funcția inteligenței. Schimbarea lui tendențioasă duce nu doar la abdicarea de la rațiune, ci și la încălcarea moralității. Mica întîmplare pe care o relatează eseistul de la „Viața Românească" (se afla încă în perioada lui bună, înainte de a fi intrat sub incidența colaborationismului) îmi vine adeseori în minte cînd citesc (sînt nevoit s-o citesc, măcar din cînd în cînd, pentru a ști pe ce lume mă aflu) mirabila noastră presă extremistă: „România Mare", „Totuși iubirea", „Europa" etc. Nici nu e nevoie s-o parcurgi sistematic spre a constata că ea abundă în atacuri fioroase la adresa a numeroase persoane indezirabile, între care, la loc privilegiat, scriitorii, criticii, artiștii, oamenii noștri de carte și de curaj, care s-au ilustrat prin împotrivirea la totalitarism și care azi își îndreaptă protestul împotriva supraviețuirii acestuia, ce adoptă chipuri pe cît de proteice, pe atît de insidioase. Persistența maladiei sociale e, mai mult sau mai puțin, în natura lucrurilor. Așa cum ne atrage atenția Michel Foucault, în *Histoire de la folie à l'âge classique:* „Lepra dispărută, leprosul îndepărtat... structurile (leprozeriile) rămîn. Avînd un sens nou și într-o «cultură»

foarte diferită, formele excluderii sociale sînt reintegrate noii «spiritualități»". Slujitorii ceaușismului nu se pot resemna cu gîndul unei catastrofe istorice, care i-ar absorbi pentru totdeauna, precum o bulboană, silindu-se din răsputeri a rămîne la suprafață, a-și continua existența nefastă, aducătoare de mari profituri, la care s-au nărăvit. Doresc a păstra leprozeriile! Drept care se folosesc de situația tulbure, de dezinformarea și descumpănirea conștiinței publice, pentru a sări în sprijinul venalei nomenclaturi și al criminalei poliții secrete, pe care le-au servit cu sumbră rîvnă și de la care așteaptă, la rîndul lor, ajutor. Obiectivul lor rămîne aproape neschimbat. Cu aceeași cinică înverșunare de mercenari care nu mai au nimic de pierdut, ei se năpustesc împotriva personalităților oneste, ce nu s-au raliat comunismului și nu sînt dispuse a se ralia neocomunismului mînat de revanșă. Se năpustesc, prin urmare, exact împotriva acelorași oameni pe care i-au denigrat (mai bine spus denunțat organelor represive) în timpul regimului concentraționar, sub scutul și cu concursul neascuns al oficialităților, care aveau astfel prilejul a se răfui cu oponenții lor, pe o filieră „specializată". Dar pot ei oare duce o polemică civilizată, pot să-și afirme un punct de vedere teoretic pe care să-l contrapună altuia, în virtutea unor operații logice și în perimetrul bunului simț? Ne îndoim! Și Eugen Barbu, și Adrian Păunescu și acoliții lor sînt un soi de căpitani de vas fără vas, un soi de generali fără armată. Pledanți ai totalitarismului, nu posedă o ideologie în spatele acțiunii lor, întrucît marxism-leninismul e total compromis în România, în întregul Est, și mai peste tot pe glob, așa încît invocarea autorității lui ar însemna o greșeală tactică de proporții. Agresivitatea lor se vede lipsită de orice întemeiere teoretică. Însuși bardul *Mieilor primi* e obligat de împrejurări a afișa pe ușa buticului său publicistic deviza: „Comunismul nu mai are viitor" („Totuși iubirea", nr. 28/1991). Zelatorul infatigabil al comunismului își calcă pe inimă, dar ce să-i faci! Vremurile (și „Vremea") s-au schimbat! De altminteri, e cît se poate de dubioasă și vechea adeziune la

„învățătura invincibilă" a scribilor închiriați s-o glorifice. Asemeni prostituatelor, ei n-au fost legați moralmente de cei pe care i-au slujit exclusiv în temeiul unui rece calcul materialist, chiar dacă unii au fost cocote de lux, capabile a simula dezlănțuirea sentimentală, iar clienții ce-i finanțau cu larghețe făceau parte din *high-life*-ul de partid și de stat. Astfel de persoane n-au credințe și opțiuni dezinteresate, oferindu-se celui care plătește mai bine. Sub regimul comunist, au plătit cel mai convenabil, evident, exponenții lui, care dispun, din păcate, și în continuare, de fonduri și legături oculte pentru a-și putea achita propaganda de care au nevoie. Filosofie, ideologie? Termeni pentru uzul naivilor, de care activiștii culturali, aflați în solda partidului comunist, nu s-au împiedicat niciodată. În repetate rînduri, observatorii totalitarismului roșu, de la Eugen Ionescu la Jean-François Revel și Bernard-Henri Lévy, au glosat asupra farsei prin care oportuniștii cei mai învederați se prefac a se converti la o doctrină găunoasă, care, în fond, le e complet indiferentă. E suficient a răsfoi publicațiile colaboraționiștilor noștri de dinainte și de după decembrie 1989, ca să ne dăm seama de jongleria fără scrupule pe care o practică, trecînd de la idolatrizarea respingătoare a lui Nicolae Ceaușescu și a Elenei Ceaușescu la admirația subită pentru Ion Antonescu, de la internaționalismul proletar la xenofobia crîncenă, de cea mai clară sorginte fascistă, de la marxism-leninsm la abjurarea acestuia, înscrisă, așa cum am văzut, la modul cel mai explicit și cu litere de-o șchioapă. Lichelismul lor fiind nemărginit, întoarcerea cu 180 de grade e o figură favorită. Rămîn statornice doar diversiunile de ordin personal împotriva oamenilor de bună calitate, împotriva valorilor intelectuale și etice, ce reprezintă piedica cea mai de temut, prin simpla lor existență, în calea aventurierilor parvenirii prin ideologie, a ciocoilor comunismului împrumutat ca un veșmînt la modă.

Neavînd nici o convingere, ne putem întreba cum pot aceștia indivizi combate convingerile altora! Neavînd nici un

punct stabil în conştiinţa lor versatilă şi coruptă, al cărei unic conţinut e o viclenie de nuanţă balcanică, ne putem întreba în ce fel ne pot convinge de „dreptatea" lor! Simplu! Precum studenta care strigă colegei sale mai competente, „tuberculoaso", folosindu-se de injurie, de calomnie, de atacul *ad hominem*, adică de arme a căror principală caracteristică este brutalitatea. Recurgînd la insolenţă şi violenţă. Nu putem găsi la pretinşii polemişti (care fac caz de „înzestrarea" lor întru polemică şi se admiră reciproc!) din periodicele amintite, nici un fel de analiză a punctelor de vedere refuzate, nici un impact ideatic, nici o argumentaţie specifică (exceptînd doar unele simulacre penibile), ci doar un noian de insulte, de scorniri imunde şi de invective la adresa omului şi cîtuşi de puţin a scriitorului, intelectualului, politicianului. S-ar zice că aceste ipostaze nici nu contează, ţinta fiind compromiterea fiinţei care cutează a nu se alinia sceleratelor interese ale clanului revendicativ. Se urmăreşte linşarea morală (şi nu numai) a celor neconvenabili. Sîntem transpuşi astfel în climatul celei mai dezolante primitivităţi în acţiune, care a dat la o parte complicaţiile intelectului, toate prescripţiile civilizaţiei, pentru a izbi cu sete năprasnică, bestială. Şi totuşi, trogloditismul dispune de un scenariu pe care-l putem aproxima în bezna manifestării sale ce pare impenetrabilă. Publiciştii extremişti se îndreaptă cu predilecţie către termeni şi reprezentări din sfera sexuală. Împroşcîndu-i pe interlocutori cu noroi din toate mocirlele la îndemînă (călimările lor nu sînt altceva decît inepuizabile mocirle), ei se arată irezistibil atraşi de presupusa lor structură şi de presupusul lor comportament de sex. Pe trama acestora le place a-şi ţese ficţiunile maladive, a-şi ticlui ororile. Sexualitatea devine o cruntă obsesie pentru Adrian Păunescu. Sub rău famata-i semnătură citim, de pildă, că „«România literară», organul anorganic al Uniunii Scriitorilor de la Bucureşti şi, în termeni spălăciţi, ai unei bărbăţii uscătive, îndeamnă pe scriito-

rii de la Chişinău să se rupă de cele mai ilustre nume ale breslei lor". Cuvîntul organ are aici o conotaţie licenţioasă, în faţa căreia bardul de la Bârca, cel ce se autoproclamă „ilustru", juisează, reluînd-o: „Organul cam molatic, cam lipsit de fecunditate, al Uniunii Scriitorilor din Bucureşti". Un nume propriu e schimonosit de către indecentul publicist pentru a deveni... Nămolsexu. Într-o versificaţie pamfletară, grobiană şi fără duh, închinată unui confrate dintr-o generaţie anterioară, acesta e gratulat cu graţioase comparaţii de aceeaşi factură: „Vine negrul de sub unghii, vine curva masculină,/ Vine fardul de pe curvă, la bordel străin se-nchină". Ca şi: „Are oase de hîrtie, n-are vînă, impotentul,/ A avut dexteritate, însă i-a lipsit talentul" (*Mazăr de Zacusca).* În „România Mare", molima e şi mai extinsă. Aici sînt vînaţi cu patimă „homosexualii", identificaţi bucuros cu cvasitotalitatea „elitei" noastre „intelectuale", aşa cum se află nu o dată enumeraţi, bunăoară, în nr. 58/1991, la rubrica „Săptămîna pe scurt". Personajele feminine ale vieţii culturale, care au avut îndrăzneala de a se pronunţa în favoarea democraţiei reale, sînt fără încetare caricaturizate prin prisma aspectului lor „masculin". Unul dintre ele e taxat drept „acel D'Artagnan cu fustă" şi declarat a fi „patroana bordelului de la Paris" (e vorba de postul de radio Europa Liberă!). Evident, bărbaţilor li se atribuie şi aspecte de „efeminare". Unui important critic şi militant civic i se impută „vocea de scapete", cu care ar vorbi despre „demnitatea umană", pentru a fi apoi descris, cu o neruşinare pe care hîrtia o suportă cu greutate, drept „corupătorul de minori şi fetiţa portarilor de la Mogoşoaia, a gunoierilor plătiţi, Nela, cum îl botezau cei ce se uşurau în dosul său de maimuţă". Şi toate acestea, repetăm, în absenţa celei mai sumare discuţii la obiect, a celei mai vagi analize a opiniilor avute în vedere, precum un substitut universal al raţiunii critice, al raţiunii oricărui act de afirmare prin intermediul cuvîntului scris. Mîrşăvia discursului, ce se doreşte polemic, e unicul său conţinut.

Care sînt cauzele fenomenului? Considerăm că ele rezidă în însăşi psihologia distorsionată, suferindă, a celor în comportarea publicistică a cărora se manifestă. E, la prima vedere, o izbucnire a grosolăniei de slugă înrăită, de rîndaş perdant, de, vorba narcisiacă a lui Adrian Păunescu, „curvă masculină" contrariată, ce nu-şi poate pune stavilă gurii, recurgînd la necuviinţa tradiţională, cu un plus de inventivitate coprofilă. O defilare a josniciei, trădînd nivelele scăzute ale educaţiei, ca şi faptul că asimilarea culturală n-a ajuns a se transforma, la aceşti indivizi, în reflex moral. Pînă aici, o explicaţie, ca să zicem aşa, a unui fapt ţinînd de normalitatea proastei calităţi umane. Dar credem că poate fi incriminată în aceste manifestări de pornografie agresivă, cu o frecvenţă îngrijorătoare, şi o obsesie, adică un fapt patologic. Căci prea sînt numeroase atari ieşiri, prea adesea descărcarea insatisfacţiei ideo-afective se petrece sub chipul apelului la sexualitate, pentru a nu ne gîndi la terenul psihic alterat, pe care îndoielile, nesiguranţa, lipsa de decizii ferme, a unei scheme dinamice de eficienţă, după cum socotesc specialiştii, duc la ivirea tulburării obsesive. Mai exact, putem aproxima o oboseală de caracter compulsiv, adică de „îndemnare spre o adevărată suită de acţiuni ridicole, absurde, sterile, repetitive" (B. Cuparencu, Tr. Hotico, Rodica Macrea, St. Rîndaşu, L. Safta, Al. Secăreanu, Aurelia Sîrbu: *Psihiatria clinică,* Ed. Dacia, 1979). Întocmai ceea ce se petrece sub penele autorilor extremişti, halucinaţi de imaginea detracării sexuale a celor pe care îi resping pe plan literar sau civil! Criza în care a intrat comunismul, criză ireversibilă, legată de iminenţa unei prăbuşiri totale, i-a afectat pe lacheii cu vechi state de serviciu ai acestuia, proiectîndu-i într-o stare reactivă precipitată, într-o veritabilă boală ce se relevă prin reducţie mentală, prin formarea unor automatisme defensiv-agresive. Dată fiind gravitatea cauzei, efectul a evoluat pînă la o fixaţie scriptic documentabilă. Obsesia cu obiect sexual

proiectată în afară, atribuită adversarului pentru a-l umili şi compromite, dă în vileag, de fapt, obsesia sexuală a subiectului însuşi. Nimeni în presa noastră actuală nu e mai dur decît publiciştii pe care-i avem în vedere, care-şi împing duritatea pînă la o treaptă delirantă (datorită procesului de intenţie, minciunii enorme, limbajului neruşinat, scabros), care ne permite a diagnostica sadismul. R. von Krafft-Ebbing defineşte sadismul drept: „Emoţie sexuală asociată dorinţei de a produce durere partenerei sau partenerului". Psihanalitic, perversiunea sadică reprezintă o exagerare a agresivităţii, care e o latură a instinctului sexual. Sadismul, ne arată psihiatrii, rezultă din conexiunea cruzimii cu voluptatea. El prezintă două aspecte: unul minor, în care partenerul e muşcat, înţepat, lovit etc., şi altul major, caracterizat prin mutilare şi crimă. Oare presa extremistă, întruchipată în periodice precum „România Mare", „Europa", „Totuşi iubirea", n-a ajuns la chemarea directă a violenţei şi la execuţia în efigie, prin diatriba paroxistică, morbidă? Oare sadismul ei major n-ar putea fi învederat şi prin intermediul violenţelor ce au avut loc în societatea românească, în perioada actuală, inclusiv cele cărora le-au căzut victime intelectuali cunoscuţi, denunţaţi de presa neocomunistă ca „duşmani"? Oare nu asistăm la o revărsare de sadism generalizat peste întreaga noastră existenţă convulsionată, sfîşiată, îndurerată la culme, prin cinismul şi impudoarea cercurilor nomenclaturist-securiste şi a purtătorilor lor de cuvînt tipărit? Dar, peste atari consideraţii medicale, obsedaţii sexual de care ne-am ocupat ilustrează un impact ontologic. Obsesia lor, precum orice anomalie sexuală, e o malefică metaforă existenţială a devitalizării, a devierii de la rosturile normale ale vieţii. E o imagine a sterilităţii. Falimentul literaţilor în chestiune în planul creaţiei, prin deturnarea vocaţiei lor în direcţia compromisului cu o putere nelegiuită, prin scufundarea darului lor, mai mare sau mai mic, în necinste, în impostură, în imperti-

nență, i-a împins, subiacent, spre o reprezentare anormală a sexualității, ca spre un rod interzis, alterat în mod tendențios. Blasfemia comportării lor se traduce în blasfemia pe care o aruncă, încercînd pesemne o diabolică voluptate, asupra mecanismului de căpetenie al rodirii. Trădîndu-şi ethosul profesional, trădînd ethosul ființei umane în genere, aceşti scribi au căzut în obsesia obiectului trădat (creația, fertilitatea), care nu le mai poate apare decît sub o înfățișare degradată, pervertită, monstruoasă. E o pedeapsă a firii.

Don Quijote în timp şi spaţiu

Ortega y Gasset ne spune că există două categorii ale emulilor lui Don Quijote: unii, prudenţi, care ne atrag atenţia să nu ajungem, Doamne fereşte, nişte Don Quijoţi, iar alţii care ne invită să ducem, urmînd moda, o existenţă absurdă, plină de gesturi crispate. Cărui tip îi aparţine Octavian Paler, ca autor al volumului *Don Quijote în Est* (Ed. Albatros, 1994)? Rezistînd unei tentaţii ce ne-ar îndemna a-l reduce la simpla moralizare ori la o schimă spectaculară, putem răspunde: nici uneia. Deoarece scriitorul român e un Don Quijote ce se autoanalizează. Ieşind din „pielea" eroului cervantesc, se arată atît de conştient de sine, încît îi ţine în şah insuficienţele, îi neutralizează pitorescul. Don Quijote propus de Octavian Paler este fiinţa consemnată ca atare plus radiografia ei. E, am putea zice, un Don Quijote devenit propriul său exeget. Desigur, e aceasta o evoluţie a personajului pe sol modern (transmutarea ficţiunii în explicaţie) şi pe sol „estic" (exacerbarea luciditătii, acolo unde ea a fost oficial abrogată). Totodată însă o făptură nouă, căreia i se pot auzi bătăile inimii, avînd un destin propriu.

Cu toate că disocierea dintre cele două ipostaze, cea existenţială şi cea reflectată, ar fi o operaţie oţioasă, putem urmări cu interes interacţiunea lor. Căci se manifestă o tendinţă din ambele sensuri. Dacă figura morală aspiră a se răsfrînge într-o figură analitică adecvată, nu mai puţin aceasta din urmă

presează asupra zonei originare, îi solicită o anume configurație. O modelează într-un anume fel. Odată aleasă, emblema celebrului hidalgo devine ea însăşi generatoare de existență. Autorul îşi face un autoportret privindu-se în oglinda ce-i stilizează înfățişarea, conform unor date apriorice: „Am acționat (...) ca un idealist încăpățînat, mînat parcă de o prostească nevoie de a ieşi în pagubă şi mi-am primit plata în ură. Ticăloşii îmi dau cu tifla. Dar era mai bine să fiu printre ei? Şi de ce n-aş avea orgoliul sărăciei mele? De ce n-aş fi mîndru că am găsit puterea să vorbesc de regrete într-o perioadă în care lichelele sînt curate ca lacrima? Se poate «reuşi» pe un drum care te descalifică? Din contră, te poți rata prin «succes»! Am dorit să fiu liber, să spun ce cred, ce simt. Am renunțat la contabilitatea avantajelor şi dezavantajelor. Nimic mai mult. Dar nu e de ajuns? Nu e enorm?". Aidoma unui pictor ce-şi pozează înveşmîntat într-un costum de epocă, Octavian Paler se înfățişează astfel: „Don Quijote găseşte puterea să-şi îmbrace armura şi să se arunce într-o aventură. Nu dă doi bani pe dubiile înțelepților care se miră de «nebunia» lui. Şi nici pe compasiunea lor. Îşi fixează o țintă şi puțin îi pasă ce zic alții despre ea. N-o va atinge? Dacă fericirea nu e sigură, nimic nu ne împiedică s-o dorim". Pentru a-şi cumpăni, apoftegmatic, şansa: „Eşecurile nu sînt toate la fel. Unele sînt penibile. Altele se transformă în mit".

Se cuvine remarcat faptul că Octavian Paler a trebuit să învingă o rezistență structurală pentru a se identifica cu Don Quijote. Această autodepăşire constituie ea însăşi o eroică transfigurare. Întrucît punctul de plecare a fost o mentalitate rurală, o chibzuință autohtonă. Mediul țărănesc e mult mai prielnic pentru plămădirea unui Sancho Panza decît pentru cea a cavalerului de la Mancha. Rațional, echilibrat, întrupînd „înțelepciunea" nativă, autorul a parcurs un drum conştient de recalificare lăuntrică: „Îmi plăcea încăpățînarea cavalerului de a trăi într-o iluzie ca într-o realitate, însă mi-au lipsit

însuşirile necesare pentru a pune în practică această «nebunie». Am fost prea «rezonabil», prea dominat de prejudecăţile despre înţelepciune". Paradigma i se părea, la început, frauduloasă, precum orice reverie în exces: „Lupta (...) cu morile de vînt a reprezentat pentru mine, multă vreme, nu atît un model pe care puteam să-l urmez, cît un stil, oarecum fraudulos, de a visa". Acest donquijotism pare obţinut pe cale conştientă şi consolidat prin îndelungi exerciţii spirituale, precum o virtute în răspăr.

Evident, asumarea quijotescă a lui Octavian Paler alcătuieşte un scut împotriva „vremii lichelelor". Un scut cu o dublă utilitate. Pe de o parte scriitorul a recurs la o idealizare ambiguă, ironică, spre a face faţă unei eventuale suspiciuni de prezumţie („Don Quijote pierde din ce în ce mai mult teren, e din ce în ce mai izolat, mai ridicol"), pe de alta şi-a compus un instrument, la fel de ambiguu, al dezidealizării. Dacă cel dintîi Quijote e, în pofida accentului său pejorativ, unul bovaric, cel de-al doilea e unul realist-analitic, demistificator. Profitînd de postura secundă, cea care-i îngăduie a-şi examina, glosa, judeca personajul, autorul ajunge la accepţia unui Don Quijote *à rebours*, care se leapădă de iluzii. Dacă „lipsa de realism poate fi uneori purificatoare", în nu mai mică măsură purificator este... realismul însuşi, mai ales cînd posedă un substrat funciar, bunul-simţ, atît de caracteristic scriitorului. Sub pana sfredelitoare a lui Octavian Paler, Don Quijote se neagă pe sine. Utopia lui trece cu decizie într-o antiutopie. Dramatismul acestei abjurări este direct proporţional cu dramatismul observaţiilor puse în pagină. Absurdul ajunge în situaţia de a se autodenunţa. Indiferent că vine din amăgirea idealistă ori din reaua credinţă a spoliatorilor idealului anticomunist, el apare nemilos confruntat cu spectrul său inuman: „Evident, eram o minoritate. Dar, oare, revoluţia română n-a fost făcută de o minoritate?" Sau: „Un istoric literar susţine că, avînd martiri, n-am mai fi avut cultură. Şi, inevitabil, te întrebi ce valoare mai are o

cultură care disprețuiește martirii". Sau: „Mă deranjează doar cînd mă lovesc de sofisme vinovate, de genul «toți sîntem, în fond, vinovați». Dacă toți sîntem vinovați, toți sîntem inocenți! Şi nu mai e nici o diferență între călău şi victimă!". Astfel, mitul e raționalizat prin sine însuşi. Modul său de funcționare devine unul paradoxal constructiv. În loc de a masca realitatea, cavalerul de la Mancha îi smulge măştile. Nu e nevoie de corectura externă a unui scutier prozaic şi mărginit pentru a dezumfla visul enorm al lui Don Quijote, căci el însuşi conține resursele unei reveniri la „înțelepciunea" ce-i era părelnic refuzată (în acest sens miraculos-regenerator, Miguel de Unamuno definește quijotismul drept „speranța în absurdul rațional").

Învingîndu-şi încă o dată firea ce va fi fost inițial „gospodărească", circumspectă, slaviciană, Octavian Paler face „elogiul nebuniei", care nu e însă decît rațiunea dezlănțuită împotriva propriilor sale simulacre, adusă la o stare dionisiacă. O rațiune clocotitoare, corectivă, ce consună, pe alocuri, cu profetismul lui Cioran: „Nu e de mirare că «nebunii» noştri şi-au ratat, de obicei, «nebunia». Au avut măcar «un grăunte de înțelepciune» care a stricat totul. Nu ne-am putut da întreaga măsură prin lipsa de măsură. Dimpotrivă, ne-am măsurat gradul de seriozitate după capacitatea de a fi rezonabili. Şi mă îndoiesc că un român e tentat să spună ca Luther: Nu pot altfel. Tendința noastră e să zicem: «Se poate şi aşa». Căci ne împăcăm, la nevoie, cu orice". Autorul coboară, astfel, mai adînc în sine. El amendează „cumințenia" în numele, de fapt, al cumințeniei. Înlătură straturile uscate, frunzele moarte, putrede, spre a proteja principiul vital. Rădăcinile sale transilvane îl alimentează şi cu această sevă patetică, ce a dat inflorescentul nihilism cioranian, ca şi înclinația spre eres şi apocrif, „disidența" metafizică a lui Blaga. „Nebunia", în vederile lui Octavian Paler, nu e decît un adevăr rostit cu aparentă ne-măsură, aşa cum procedează inspirații şi bufonii (Don Quijote ce-i altceva decît, după cum s-a spus, un „bufon de geniu"?). Firește,

„nebunii" se găsesc într-o fatidică minoritate, suportînd bătaia de joc a „înțelepților": „Grosul e alcătuit pretutindeni din «înțelepți» și din «cei care rîd». Soarta lui Don Quijote e să fie mereu în minoritate". Așadar, nici măcar regulile jocului democratic nu-l pot favoriza...

Pentru a fi pusă în valoare, „nebunia" quijotescă (pseudonim al adevărului pus în abis, inconvenabil prin demonia sa ce nu-și mai calculează consecințele) se cere considerată în raport cu spațiul și timpul. Adică înscrisă într-o perspectivă concretă, confruntată chiar cu aspectele contextului miop, în cadrul căruia riscă a părea caricaturală. Numai astfel își revelă esența mîntuitoare, care ar putea fi, la rigoare, „o întreagă estetică, o întreagă logică, o întreagă etică și, mai ales, o întreagă religie", după cum se exprimă, avîntat, autorul *Sentimentului tragic al vieții la oameni și la popoare*. Spațial, Don Quijote se situează, pentru noi, românii, în răspăr cu conformismul nației: „Singurătatea nu e un rău românesc. Ține de carențele personale. Poate de aceea românii îi cam ocolesc sau chiar îi antipatizează pe cei care ies din tiparul obișnuit. Și nici nu-i înțeleg. Formula, atît de frecventă la noi, «ca lumea» (...) spune totul (...). Or, Don Quijote nu e un ins «ca lumea». E o excepție". Temporal, cavalerul tristei figuri reprezintă un antidot al moralizatorilor restaurației, demagogi de nu chiar călăi deghizați în patrioți. Imensa lui bună credință e sfîrtecată de fariseismul pe care-l avem mereu sub ochi, care ne umple zi de zi urechile: „Altădată, trebuia să îndurăm teroarea Securității. Azi trebuie să ne obișnuim cu teroarea canaliilor care profită de libertate. «Înțelepții» prosperă din nou. Nu se mai miră aproape nimeni că vechii torționari fac caz de patriotism". În consecință, „înțelepții" venali ai conjuncturii nu șovăie a lovi în „nebuni" mai brutal decît a făcut-o poliția politică, dînd în vileag un paroxism al nebuniei reale (ca alienare a umanului), dornice a suprima nebunia conjecturală (ca re-umanizare): „Nici Ceaușescu n-a fost insultat cum au fost insultați cei care,

cu ani în urmă, au îndrăznit să rişte «nebunia» de a nu fi laşi". Don Quijote suferă christic sub vremuri. Proiectat în absolut, acest „Isus spaniol", care, iată, se întîmplă a deveni şi român, se întrupează sacrificial în istorie pentru a o spăla de păcate. Chipul lui se reflectă fugar pe chipul unora din contemporanii noştri, sporindu-le astfel autenticitatea. E meritul lui Octavian Paler de a fi îmbrăcat armura de hîrtie nemuritoare a faimosului cavaler, spre a fi încă o dată el însuşi. Adică una din marile conştiinţe ale literaturii, ale spiritului românesc de azi.

Cum stăm cu procesul comunismului?

Faptul că procesul comunismului reprezintă o necesitate morală şi juridică socotim că nu comportă îndoială pentru nici un cetăţean cu o dreaptă judecată şi cu o brumă de cinste. Din cel puţin două motive: în primul rînd, pentru a încheia un ciclu istoric, poate cel mai hidos, în virtutea unei analize temeinice şi leale ca şi a sancţiunilor ce decurg dintr-însa, într-un stat de drept. Nu-ţi poţi dobîndi seninătatea sufletului atîta timp cît fărădelegile din preajma ta nu sînt pedepsite, cît eşti nevoit a te izbi mereu de autorii lor, rentieri ai abuzului ce nu o dată te sfidează printr-o prosperitate ascendentă, prin cinismul principiului ce-l întrupează: „vezi că ne merge bine". Nu poţi păşi într-o altă perioadă de viaţă publică fără a încheia conturile cu cea anterioară, cu atît mai vîrtos cu cît aceasta s-a dovedit a fi o culme a injustiţiei, a minciunii, a tuturor formelor de corupţie, o neruşinată paradigmă inversă. E inevitabilă o purificare a întregului organism social, care, pentru a nu rămîne vorbă goală, se cuvine a se întemeia nu doar pe reflecţia şi pe simţămintele noastre, ci şi pe instrumentele instituţionale ale dreptăţii, aşa cum s-a procedat în cazul analog al fascismului. În al doilea rînd, trebuie urmărit un scop profilactic. Leonardo da Vinci afirma: „Cine nu pedepseşte nedreptatea, porunceşte ca ea să fie făcută". Fariseica destalinizare din ultimii ani ai domniei lui Dej şi din primii ani ai domniei lui Ceauşescu a evitat, evident, tragerea la răspundere a celor vinovaţi, ceea

ce a avut drept urmare ivirea fără zăbavă a unor noi serii de samavolnicii, a unor noi generații de slujbași venali ai totalitarismului. Crima nepedepsită proliferează. Și dacă după decembrie '89 spectacolul oportunismului, arivismului, înavuțirii brutale e atît de degradant, împrejurarea se datorează, incontestabil, și tergiversării unui proces intentat potentaților, torționarilor, marilor profitori ai fostului regim. Firește, opunîndu-se din răsputeri unui asemenea proces, mediile retrograde vizate, exponenții nomenclaturii, ai securității ca și acoliții lor „culturali", apelează la principiile justiției, ale bunului-simț, ale eticii pe care nu o dată le-au călcat în picioare. E vechea găselniță a tiranilor căzuți care imploră milă. Cei ce invocau odinioară, cu demagogic aplomb, „mersul implacabil al istoriei", „roata istoriei" ce s-ar mișca exclusiv în sensul utopiei lor, se simt acum amenințați, în primejdie de a fi striviți sub desfășurarea evenimentelor, care, iată, își permit a nu ține seama de legile sacrosancte ale materialismului istoric. Surprinși, aidoma unor viețuitoare veninoase și dezgustătoare în foiala lor agitată, de lumina adevărului, se străduiesc cu disperare a-și fortifica noi poziții retorice, a înfiripa teorii care să-i favorizeze. E faza agonică a unei lumi dezumanizate, parazitare. Argumentele ei nu pot fi decît pseudoargumente, logica ei nu poate fi decît o parodie a logicii. Situație ce transpare cu neiertătoare claritate în textele unuia dintre principalii purtători de cuvînt ai acestei lumi nelegiuite, aflate în curs de grabnică descompunere, care a fost și unul din cei mai cunoscuți beneficiari ai ei, Adrian Păunescu, texte publicate în lungul său monolog ce a adoptat chipul unui întreg periodic, „Totuși iubirea".

Să recunoaștem că nu ne-am aplecat cu plăcere asupra lor. Citindu-l pe Păunescu, iei contact cu trivialitatea, cu atacul la om cel mai dezolant, cu impulsul frust, subcivilizat, cu scabrosul. Prin destule fraze urît mirositoare ești nevoit a trece cu batista la nas. E un spațiu de deșeuri ale unei epoci sortite

de la început unui final infam şi de deşeuri ale unei vocaţii ce putea să urmeze altă cale. Un maidan al unei suburbii decăzute, plin de kitsch-uri sfărîmate, de entuziasme intrate în putrefacţie, de bucăţi de ziar, în care frazele unei glorii apuse, găurite între subiect şi predicat, se cufundă în noroi. Am fi ocolit cu bucurie acest loc sumbru dacă principalul poet de curte al lui Ceauşescu n-ar fi abordat tema de mare însemnătate a procesului ce este şi nu este intentat comunismului. Cu toate că cititorii discursului său nu pot depăşi sfera modestă a frizerilor, a portarilor, a chelnerilor şi, bineînţeles, a bravilor „băieţi" represivi de ieri şi de azi, măguliţi a-şi confirma „cultura" prin pornirea spre sudalmă a bardului, aserţiunile d-sale merită o oarecare atenţie din pricina derutei pe care o pot crea într-o chestiune vitală a vieţii noastre obşteşti. Tendenţiozitatea brută, sofismele, trucurile păunesciene au o afectare naţională şi o pretenţie istorică ce reclamă, totuşi, replica (avem în vedere articolele *Procesul comunismului,* apărut în „Totuşi iubirea" nr. 1/1992, şi *Genocidul de la 1907,* apărut în aceeaşi revistă, nr. 3/1992). Dornic a apuca taurul de coarne din capul locului, toreadorul de la Bârca încearcă a nega... obiectul procesului: „Pentru a exista un *proces al comunismului* ar fi trebuit să existe comunismul. Or, asta nu s-a întîmplat nici în *ţara socialismului victorios,* Uniunea Sovietică, darmite în poloniile, românîile, albaniile, mongoliile abia sosite din alte procese cum ar fi capitalismul, feudalismul şi sclavagismul". Interesant, nu-i aşa? Se face o confuzie „ingenioasă" între sistemul comunist, tot atît de real precum lagărele sale de muncă forţată, precum milioanele sale de asasinate, precum crimele sale asupra conştiinţei omeneşti, şi veriga propagandistică numită comunism, ce ilustra doar tertipul temporizării necontenite a rezultatului ultim al „măreţei construcţii". Tabloul paradisului roşu era strategic proiectat în viitor, la infinit. Doctrina comunistă îi ducea astfel cu zăhărelul pe cei mai naivi dintre subjugaţi iar celorlalţi le astupa gura cu o perspectivă „legică", ce,

oricum, nu putea fi discutată. Adrian Păunescu însuşi a aclamat pînă la răguşire, bolboroseală şi epuizare mintală comunismul şi idealurile sale, incomparabilele-i binefaceri şi pe faraonii săi, în planul unei *realităţi* fără pereche în istorie, în pofida amînării viclene a apoteozei care ar fi urmat să răscumpere nenumăratele mizerii ale întregului drum ce ducea pînă la lumina ei absolută. A pretinde că „comunismul nici n-a fost proclamat, nici n-a existat propriu-zis, decît în utopiile, vedeniile şi ameninţările clasicilor lui şi ale unor lideri care transferau mereu în viitor clipa fericirii generale" (să reţinem tonul ireverenţios al celui care-i linguşea demenţial), e ca şi cum, văzînd o casă arsă, ai pretinde că n-a fost nici un incendiu. Procedeul este infantil, aşa că nu merită să mai stăruim asupra lui.

O altă mişcare a lui Adrian Păunescu: cea de-a susţine, cu o impecabilă rea-credinţă, că procesul comunismului ar constitui o ofensă „împotriva a 4 milioane de foşti comunişti, a familiilor lor şi a tineretului ucecist". Or, nimeni, niciodată, nu ştim să fi cerut sancţionarea acestora! Marea masă a membrilor de partid n-a fost decît o trupă de figuranţi, deseori frustraţi şi decepţionaţi, care au aderat la partid din raţiuni birocratice, formale, cîteodată din raţiuni de supravieţuire. În spatele acestei mulţimi, precum în spatele unui decor uriaş, pictat în culori ţipătoare, se ascundea protipendada roşie, cu interesele sale inavuabile, cu privilegiile sale excesive, cu luxul său deşănţat. În spatele acestei mase, pe care nimeni nu intenţionează s-o tragă la răspundere, încearcă acum să se ascundă Adrian Păunescu, precum un terorist care înaintează la adăpostul unor ostatici. Deloc bărbătească postură pentru obscdatul sexual Păunescu (vezi atacurile lui împotriva lui Nicolae Manolescu şi mai cu seamă împotriva lui Ion Cristoiu, în care, în locul unor consideraţii cuviincioase şi cît de cît la obiect, ajunge, în rînduri congestionate de ură şi trembolente de neputinţă raţională, la un adevărat delir libidinal)! Mai afirmă apologetul dictatorului, mimînd, vezi bine, grija faţă de soarta ţării: „sînt obligat (*sic!*) să atrag atenţia că procesul comunismului" n-ar

fi decît „monstruozitatea care se pregăteşte pentru o nouă spargere, pentru o nouă divizare a ţării noastre". Ca şi cum nu patronii lui Adrian Păunescu ar fi fost cei ce au divizat ţara în temeiul abominabilei lupte de clasă, ca şi cum nu ei au decimat, în chip monstruos, întregi categorii sociale, în frunte cu elita intelectuală! Ca şi cum suferinţele noastre de azi, inclusiv aţîţarea vrajbei interetnice, nu sînt, în bună măsură, un rod nefast al acţiunii comuniste, în faza ei degenerescentă, în care şi-a însuşit elemente de ideologie fascistă, acţiune continuată de publicişti iresponsabili, precum Păunescu însuşi! Ajunge să-i citeşti doar pe sărite hebdomadarul pentru a-ţi da seama de rolul său în intensificarea, în sînul societăţii noastre, a sentimentelor antimaghiare, a şovinismului în general, a înstrăinării noastre de Occident! Aşadar, cine e cu „noua spargere", cu „noua divizare"? Spre a-şi face mai credibilă pledoaria, Adrian Păunescu reaminteşte, ca o probă, chipurile, de patriotism a conducerii noastre comuniste, „şi perioada de după 1964, cînd Gh. Gheorghiu-Dej s-a pus în fruntea *Declaraţiei din Aprilie,* rupînd relaţiile de subordonare cu Uniunea Sovietică". În treacăt fie zis, e aici un elogiu la adresa primului dictator comunist al României, pe care „curajosul" autor n-ar fi îndrăznit a-l rosti în auzul celui de-al doilea, la picioarele căruia se prosterna fără jenă. Ce s-a petrecut de fapt? Nu dragostea de patrie l-a îndemnat pe Gheorghiu-Dej să se „emancipeze" întrucîtva de tutela sovietică, ci dorinţa febrilă, tipic comunistă, de a-şi păstra puterea, ameninţată de fluctuaţiile de la Kremlin. Intenţia de a rămîne, şi după relativa destalinizare a stalinistului român, întemeietor al unui înfricoşător Gulag local, asasin al propriilor săi camarazi Pătrăşcanu şi Foriş, stăpîn la el acasă. Dacă ar fi fost însufleţit de patriotism, cum ar fi putut acest satrap să patroneze măcar o parte din distrugerile iremediabile, din sîngeroasele represiuni, din întunericul şi suferinţa ce i-au marcat stăpînirea? Cum ar fi putut tolera măcar o parte din jaful uriaş efectuat de sovietici, în pofida oricăror înţelegeri oficiale, oneroase şi acelea, asupra României înrobite, într-un

fel fără precedent de-a lungul veacurilor? Să fim serioşi! Nu ţine nici gogorița politicii „demne" a lui Nicolae Ceauşescu, care, după cum afirmă pînă la saturație adulatorul său, „i-a sfidat pe sovietici şi a păstrat România independentă". În realitate, a fost aceeaşi măsură cinică a consolidării poziției personale, la care s-a adăugat treptat comportamentul patologic al megalomaniei. În fond, dictatorul n-a stricat niciodată relațile cu Moscova de care depindea (nu este exclus să-i fi făcut anume servicii în culise, într-o manieră mai sofisticată, avantajată de sloganul, fără acoperire în realitate, al independenței!), aşa cum a dovedit-o prăbuşirea sa odată cu prăbuşirea protectorilor săi. Un lucru e limpede: de la început pînă la sfîrşit, în pofida unor schimbări cosmetice, în speță a unor cochetării, la început liberale şi apoi naționaliste, regimul comunist din România n-a fost decît un client al colosului de la Est, adus de tancurile acestuia şi menținut prin puterea lor, pînă cînd, din pricinile interne ce rod nesăbuințele tuturor imperiilor, ele n-au mai fost operante...

Amuzant e să observăm că Adrian Păunescu reia procedeul, aşa de puțin viril, de-a se ascunde în spatele mulțimii, şi atunci cînd încearcă un teatral recurs la istorie. Comuniştii n-ar fi „inventat nenorocirea la români", scrie d-sa, şi în această privință nu-l putem contrazice. Dar cine a „inventat-o"? Ei, aici e aici! Poetul îşi lățeşte presupunerile, într-un crescendo retoric, vizînd marile noastre partide politice tradiționale, ca şi cum ele ar avea o natură totalitară, ca şi cum ar fi solidare cu comunismul. Dar acesta e jocul: antidemocrația se adăposteşte, laşă, în spatele democrației şi Adrian Păunescu se străduieşte să-l joace aşa cum se pricepe: „De ce procesul comunismului? De ce numai al comunismului? De ce nu şi procesul țărănismului? De ce nu şi procesul societății care a condus la aceste crime, le-a ordonat şi le-a oblăduit?". Nemulțumit cu o asemenea performanță a amalgamării, bardul de la Bârca, ambițios cum îl ştim, se sileşte a o amplifica. Pînă unde se poate, pînă la limitele coperții cărții de istorie a românilor: „Procesul

comunismului nu este decît începutul procesului întregii istorii a politicii româneşti". Aserţiunea e monumentală. E demnă de un spectacol-mamut în cinstea cuplului dictatorial, din cele de care ne amintim cu silă, agrementate de versuri, cîntece şi pantomimă de Adrian Păunescu, în care apăreau valeţi ai tiranului, travestiţi, într-un mod profanator, în figuri istorice: „Judecarea lui Traian pentru ocuparea Daciei şi a căpeteniilor dace care au cooperat cu împăratul roman, pentru colaboraţionism, ar fi o primă secvenţă a tragicomediei noastre naţionale". Tragicomedia nu e deocamdată naţională, ci doar păunesciană! În alt loc, propagandistul ceauşist propune, în virtutea inerţiei, „ca procesul comunismului să înceapă din comuna primitivă". Ironie, inepţie sau pur şi simplu neobrăzare? Săvîrşind operaţia mistificării în istorie, Adrian Păunescu îi adaugă una a mistificării în structură, prin conceptul de „mecanism", bată-l vina, care n-a fost fabricat şi nici manevrat de mînă de om. Care a venit de-a dreptul din cer. Bineînţeles că nu nomenclaturistul e vinovat: „Nu el şi-a dat puterea, ci a primit-o într-un mecanism care funcţionează la fel de bine sau rău şi fără el". Miraculos acest „mecanism" care merge singur! O fi un *perpetuum mobile?* N-ar fi de acord Adrian Păunescu să ni-l descrie mai în amănunt în gazetăria sa, după ce ne-a înfăţişat atîtea prodigioase „descoperiri", între care cele ce au dus la „definitiva" tămăduire a cancerului pe plan mondial? Un „mecanism" mîntuitor, de rang Ranetescu, Leontopol, Iulică Voinea! Dar să nu divagăm. Să reţinem inocenţa totală a nomenclaturiştilor autohtoni, pe care „mecanismul" i-a purtat, împotriva voinţei lor, precum o forţă irezistibilă, într-o regiune unde nu există stînjenitoarea deosebire dintre bine şi rău: „E de vină nomenclaturistul român că sistemul mondial socialist nu a permis – ştia el de ce? – existenţa opoziţiei şi a partidelor ei?". Aşa se întreabă poetul, de ochii lumii, pentru că, de fapt, se ştie prea bine că nu nomenclaturistul e de vină. Cum ar putea fi de vină acest semizeu al „celei mai înaintate orînduiri din istorie"? „Sistemul", „mecanismul" l-au pus, desigur, şi

pe Adrian Păunescu să scrie kilometri de ditirambi, cam în felul în care poate compune versuri un computer programat pentru o atare ispravă. Eram pe punctul de a face o mare greşeală. Şi anume de a aprecia comentariile lui Păunescu, aplicînd propriile-i sintagme, drept „o mixtură nevolnică de criterii", „o băltoacă promiscuă, de penal, moral şi imanent". Însă ne-am dat seama că ele părăsesc calea logicii, a „logicii nefericite", spre a pluti în plin suprarealism. După ce a utilizat argumentele cele mai chinuite şi mai şubrede, bardul de la Bârca se defulează comparînd procesul comunismului cu ce nu te-ai gîndi, precum într-un dicteu automat: „Nu va trece mult şi vom asista la inculparea cetăţenilor care poartă 46 la ghete, vor veni la rînd fetele cu ochi albaştri". Spre a adăuga, cuprins de inspiraţie: „Ce este nebunia asta?". Apoi cutează a vorbi (cutezanţă şi ea suprarealistă), azi, după decembrie, după cele întîmplate lîngă hotelul Intercontinental, lîngă ambasada americană etc., nu altminteri decît în numele... poporului român...: „Nu se înţelege oare că poporul român nu va mai suporta încă o diversiune" ş.a.m.d. Delicios! Cu siguranţă, marea şansă a lui Adrian Păunescu rămîne literatura absurdului.

P.S. În atenţia d-lui Adrian Păunescu precum şi a altor domni şi doamne, ofuscaţi de ideea unui Nürnberg românesc, care nu e, cum dau de înţeles, o scornire singulară: în „Cuvîntul" din 25 aprilie 1990 apare, sub titlul *Tribunalul scriitorilor*, o chemare „în faţa instanţei judecătoreşti pentru daune materiale aduse culturii române" a numiţilor Gîdea Suzana, Dulea Mihai şi Florescu Eugen. Ea e urmată de un impresionant şir de 500 de semnături. E de crezut că atît numărul acuzaţilor cît şi cel al acuzatorilor poate spori. Ah, aceste surprize primăvăratice, dătătoare de migrene, ale rotirii minorităţilor către majorităţi!

Cine se teme de adevăr?

Cine se teme de adevăr? În secolul nostru paradoxal, se întîmplă să se teamă tocmai un publicist de la... „Adevărul". Se numeşte C. Stănescu şi, dacă nu ne înşelăm, e una şi aceeaşi persoană cu tînărul critic promiţător de odinioară, ca şi cu şeful de pînă mai ieri al secţiei culturale de la „Scînteia". Evoluţia sa cunoaşte, aşadar, trei momente mai importante: 1) juna speranţă; 2) gazetarul principalului organ de presă comunist din România; 3) gazetarul actual al unui „Adevăr" recondiţionat. Intrat, fireşte, în conul ingrat al discreditului majorităţii oamenilor de litere la timpul 2, C. Stănescu încearcă acum, la timpul 3, o „replicre" tactică, cu o jovialitate stîngace şi cu o vervă suspectă, care ar vrea să însemne că respiră uşurat, după ce, silit de circumstanţe, s-a lepădat de ideologia în serviciul căreia s-a pus de bună voie. Aparent e o răsucire către onorabilitate. O întoarcere la calea dreaptă a păcătosului. Numai că, din păcate, dezideologizarea sa nu e autentică. Mintea criticului e umplută şi pe mai departe cu prefabricatele unei gîndiri bine cunoscute, frazeologia sa le răsfrînge cu o fidelitate cu atît mai convingătoare, cu cît dorinţa unei anume adaptări (necesare!) se străduieşte, pînă la un punct, să le şteargă urma. Maniera sa de a medita şi de a se rosti poartă pecetea suficient de apăsată a manierei partidului, al cărui propagandist oficial a fost. Astfel, în articolul intitulat, cu o veselă nonşalanţă, *Fraţii Peşte: Opere, vol. IV...,* din „Adevărul",

nr.467/18 august 1991, se plînge de atitudinea critică față de unele nume de notorietate ale literaturii noastre, atitudine mai accentuată în ultima vreme sub unele condeie, cu următoarea formulă: „Simbolul vremii pe care o trăim: *buldozerul* (sublinierea îi aparține – n.n.)". Hotărît lucru, C. Stănescu n-are simțul umorului. Căci altminteri n-ar fi apelat tocmai la unul din simbolurile cele mai deochiate ale ceaușismului ultrademolator. Obsesia buldozerului e dată pe față, aici, precum un simptom al unei mentalități iremediabile. C. Stănescu sugerează astfel situarea sa în trecut, fără nici o modificare esențială, faptul că percepe realitatea actuală prin prisma acelui trecut funest. Resimțind buldozerul ca pe-o zeitate a epocii de aur, îi adulmecă mișcarea în continuare, fascinat, chiar dacă îi atribuie o altă direcție. Tiparul său mental n-a evoluat, cu toate că intenția sa e parcă cea de-a spune ceva nou despre un timp nou. Îmi aduc aminte de pățania unui preot care se străduia să comită „poezie" realist-socialistă. Îndrumat, în ședințele unui cenaclu literar, să fie mai pe „linie", a prezentat o versificație ce glorifica munca dintr-o gospodărie colectivă, dar începea cu o datare buclucașă: „Într-o zi de Sîn Ilie...".

De unde să încep pentru a mă face cît de cît înțeles de C. Stănescu, pentru a-i putea da o replică aptă a trece prin blindajul conceptelor sale familiare? Întrucît d-sa afirmă cu aer ironic: „Purtăm în noi și ducem cu noi mai departe, ca fii demni ai istoriei noastre, o moștenire de mare preț: moștenirea demolării", să luăm această frază în serios. Chiar așa! „Învățătura" totalitară, în numele căreia a vorbit și vorbește criticul, are, mai mult decît oricare alta, „tradiția demolării". Mai întîi s-a demolat o structură statală, o societate, o civilizație, pentru ca „pe molozul demolărilor eroice", spre a-l cita din nou pe C. Stănescu, să se înalțe utopia sîngeroasă a unei construcții milenariste, care, laudă Domnului, e pe cale de grăbită dispariție. Distrugerea masivă, săvîrșită cu un buldozer apocaliptic, a fost realitatea cea mai palpabilă a celei mai avansate, chipurile,

orînduiri din istorie. Spre a reveni la oile noastre: cît a distrus comunismul în plan cultural? Îndeajuns pentru a lua fraza mai sus citată din C. Stănescu nu doar în serios, ci şi în tragic. Blaga, Arghezi, Ion Barbu, T. Maiorescu, N. Iorga, E. Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, ca şi nenumăraţi alţii, interzişi, smulşi din manuale, azvîrliţi din rafturile bibliotecilor. Biblioteci întregi sortite rugului, la noi în ţară precum în Germania nazistă. Epoci de creaţie, şcoli de mare importanţă declarate decadente, reacţionare, cosmopolite, deci nocive, ca şi cum ar fi înfăţişat un pericol de contaminare cu holeră sau ciumă (Junimea, simbolismul, Sburătorul, Gîndirea, avangarda, momentul 1944-1947 etc.). Cu regretul de a nu fi fost cu totul prohibiţi, clasicii au fost supuşi unui regim de falsificare grosieră, înhămaţi la carul unui discurs politic aiuritor, fără nici o ruşine, întocmai aşa cum, în muzeul monstruos al ceauşismului ajuns la apogeu, un grup de voievozi era pus a se roti slugarnic în jurul figurii tiranului, ca şi cum Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza ar fi fost nişte Emil Bobu, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Dumitru Popescu oarecari. Dar prigoana a fost cumplită şi în rîndul scriitorilor şi cărturarilor în viaţă. Interzicîndu-li-se a publica decenii în şir, un marc număr dintre ei au fost arestaţi, anchetaţi cu brutalitate, osîndiţi la ani grei de temniţă, la domiciliu forţat ori nevoiţi a trece în diaspora. Simbol al vremii comuniste, buldozerul a trecut peste destinele celor ce şi-au lăsat o bună parte din viaţă şi din vlaga creatoare în Gulag, dacă nu chiar şi-au sfîrşit zilele sub zăbrelele acestuia: Mircea Vulcănescu, Gheorghe Brătianu, V. Voiculescu, Ion Petrovici, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Constantin Noica, N. Steinhardt, N. Batzaria, Dinu Pillat, Petre Ţuţea, Grigore Popa, Alexandru Paleologu, Vladimir Streinu, I. Negoiţescu, Adrian Marino, Ovidiu Cotruş, I.D. Sârbu, Nicolae Balotă, Ştefan Aug. Doinaş, pentru a pomeni doar o parte din numele cele mai cunoscute.

La aceste demolări se referă C. Stănescu? La acest buldozer ideologic-administrativ fără precedent în cuprinsul culturii noastre? La aceste inimaginabile represiuni, la aceste incalculabile victime? La aceste jertfe, ce nu vor putea fi uitate nici peste secole? Desigur că nu! E aici o zonă de adevăruri hidoase, compromițătoare la culme pentru diriguitorii sistemului criminal ce le circumscrie, ca şi pentru compliciii acestora, de diverse grade şi din diverse perioade, pe care C. Stănescu n-are nici un interes s-o descopere. Dimpotrivă! Colportorul de neadevăruri de la „Adevărul" are în vedere, aşa cum am menționat, comentariile recente ale unor exegeți şi scriitori, care au luat în discuție cîteva nume mai vechi ori contemporane ale istoriei şi mai cu seamă ale literaturii noastre, din unghiul unei conştiințe degajate, pe cît posibil, de prejudecăți şi locuri comune. Prejudecăți şi locuri comune care, să subliniem, s-au aglomerat mai mult decît oricînd în condițiile unei existențe sociale clădite pe anomalie, în care funcția gîndirii era supravegheată cu străşnicie şi reprimată la orice tentativă de emancipare de sub standardele partinice. S-a creat astfel nu doar o masă impresionantă de judecăți de valoare, încadrări, ierarhii viciate de efectele cenzurii şi autocenzurii, ci şi o sumă de reflexe ale timorării, inhibiției, rezervei anxioase, cu o deplorabilă răsfrîngere în intimitatea conştiințelor. Maligna vigilență a puterii ne-a alterat pe dinăuntru. Simțul critic ni s-a atrofiat. Ne-am deprins, fie şi pe nesimțite, a vedea oamenii şi lucrurile prin lentilele oficiale, am evitat aproape cu sistem orice opinie mai îndrăzneață, orice asociere insolită, orice speculație neconformistă, nu neapărat din frică (cu toate că şi aceasta a fost o realitate inevitabilă, precum în orice mediu concentraționar), ci şi dintr-o apatie, dintr-o inapetență, dintr-un dezgust intelectual provocat şi întreținut cu bună ştiință de către cîrmuitori. O descurajare imensă ne-a cuprins, blocîndu-ne reacțiile vii, temerare şi, frecvent, chiar capacitatea elementară a denumirii realității cu ajutorul verbelor potrivite. Una din reacțiile cele

mai fireşti de după decembrie '89 a fost, prin urmare, cea a defulării spirituale. Am căutat a ne recăpăta luciditatea, dreapta vedere, agerimea sufletului şi a simţurilor, dignitatea morală. O amplă dezbatere asupra valorilor, asupra marilor probleme ale literaturii, artei şi culturii noastre (şi nu în ultimul rînd asupra celor etice) era iminentă.O dezbatere care să înlocuiască un climat de minciună cu unul de adevăr (în pofida împrejurării că adevărul, în domeniul nostru delicat, imponderabil, nu e monopolul nimănui, ci o rezultantă a unor păreri exprimate cu probitate, în mod nestînjenit, printr-un joc democratic al alternanţelor şi confruntărilor). Au apărut, nu se putea altminteri, şi o serie de aprecieri mai aspre, de „contestări", cu atît mai vîrtos cu cît frauda sau insuficienţa unor situări era incontestabilă, cu cît, mai ales, peisajul colaboraţionismului proliferant a căpătat aspectul fabulos al grajdurilor lui Augias. Dar asemenea aserţiuni nu pot fi echivalate cu demolările proletcultiste decît în virtutea unei rele credinţe. Deoarece, dacă înainte aveam a face cu dogme, cu dispoziţii oficiale ce nu comportau interpretare, cu porunci a căror îndeplinire era obligatorie, acum avem a face cu discuţii, într-o perspectivă a libertăţii, compatibilă cu exprimarea oricăror opinii licale, cu orice contraargumentaţie. Diferenţa dintre tiranie şi democraţie este diferenţa dintre necesitatea de a te supune unui ucaz şi exercitarea dreptului de conştiinţă. A te lamenta, la ora actuală, de demolare, a fi bîntuit de spectrul negativismului, înseamnă a nu face altceva decît a te crampona de vechile table axiologice, de vechile imagini, de vechile etichete care au suportat nu numai uzura oricărei posturi a spiritului creator, ci şi intervenţiile unui regim despotic, care, lipsit fiind de scrupule, nu o dată le-a dirijat şi mutilat în folosul său. A vedea şi azi (ori a simula că vezi) pretutindeni buldozere, înseamnă a pleda pentru inerţie, pentru lenea de gîndire, pentru conservarea unei structuri cu multe elemente deteriorate, dacă nu de-a dreptul nevrednice, insuportabile. Tocmai asta face C. Stănescu! Înţelegem că-l

supără mobilitatea, devenirea ideilor şi formelor sensibile, viaţa ca atare a creaţiei. Înţelegem că-l scoate din sărite controversa, disputa, incongruenţa naturală, roditoare, dintre o reacţie şi alta, dintre o opţiune şi alta, dintre un spirit şi altul. Înţelegem că se teme de înnoire ca de o calamitate. Înţelegem că e mistuit de nostalgia unui punct de vedere unic, al unei „filosofii" unice, a unui presupus ansamblu de valori unic, care să nu ne dea bătaie de cap, emanate din înţelepciunea partidului abuziv. Înţelegem că mintea sa obişnuită cu corsetul ideologic, aşa cum picioarele prinţeselor japoneze rămîneau nedezvoltate sub strînsoarea fîşiilor de mătase tradiţionale, nu mai poate face faţă solicitărilor unui real ce şi-a redobîndit prerogativele. Îl înţelegem şi, într-un fel, îl compătimim...

Altă dată C. Stănescu sau alţii din tagma d-sale ne-ar fi înscenat un proces tipic totalitar, acuzîndu-ne de reacţionarism, de uneltire mîrşavă, de atitudine duşmănoasă faţă de cuceririle poporului ş.a.m.d., pentru îndrăzneala de a pune în chestiune pe cîţiva autori tabuizaţi, asimilaţi deci autorităţii supreme. Ar fi extras din propoziţiile noastre critice culpe teribile din unghiul ideologiei inchizitoriale în solda căreia se afla, ca să nu mai vorbim de faptul că simpla rostire, de către noi, a cuvîntului colaborationism ar fi fost tratată drept o crimă la adresa statului. Acum, întrucît ceva s-a schimbat totuşi, se mulţumeşte cu un proces de intenţie, care nu e mai puţin repulsiv. Căci, neavînd posibilitatea de a ne respinge afirmaţiile, de a ne refuza probele, de a ne răsturna demonstraţia, recurge la învinuiri de ordinul unor pretinse mobiluri personale, al unor inavuabile porniri umorale. E un semn de neputinţă, dar şi o dovadă în plus a persistenţei atmosferei imorale a comunismului. Una din soluţiile disperate de care fac uz în ultimul timp foştii săi apologeţi, dîndu-şi seama că le fuge pămîntul, întregul glob pămîntesc, de sub picioare, este calomnia enormă. Ex-criticul de la „Scînteia" se lansează în insultătoare aprecieri, care nu sînt decît o dovadă de evaziune vinovată, de încălcare a

normelor unei polemici respectabile. Iată termenii în care, în chip pe cît de pieziş pe atît de ignobil, încearcă a-şi exprima dezacordul cu subsemnatul, ca şi cu o seamă de confraţi, printre care I. Negoiţescu, Nicolae Manolescu, Nicolae Breban, subînţeleşi într-o manieră incontestabilă: „rechizitorii necruţătoare (...) mai intolerante decît orice «luptă de clasă», căci ea traduce pasiuni devastatoare, invidii iremediabile şi ranchiuna fără leac". Sau, cu aceeaşi învolburare de incriminări fără obiect, căci ele au în vedere o persoană prezumată de către C. Stănescu, confecţionată de d-sa precum un sac de box, iar nu textele în cauză, care îşi au logica proprie şi pe care e incapabil a le combate: „În această patimă demascatoare a noilor torţionari culturali poţi cu uşurinţă citi nu doar o primitivă ignominie, dar meschina şi subumana ranchiună, vanitatea rănită a unor purtători de complexe în veci nevindecabile". La atît se reduce spumegarea fostului activist de presă! Conform unei atari mentalităţi nu ai niciodată dreptul de a judeca un răufăcător, întrucît poţi fi bănuit de „vanitate", ba chiar de faptul că-l „invidiezi" pentru „cîştigurile" dobîndite prin escrocherie sau tîlhărie! Să remarcăm, iarăşi, că C. Stănescu nu poate ieşi din păienjenişul retoricii de partid totalitar, din „pădurea de simboluri" comuniste, restrîngînd totul la elementele lor sumbru-tendenţioase. Recăderea sa în sistemul de referinţe care-l obsedează ar fi comică, dacă n-ar fi mai întîi, în încăpăţînarea sa ineptă, revoltătoare. După ce am fost raportaţi la „lupta de clasă" şi la o „luptă pentru *putere* şi *spaţiu vital*" (iată şi mica insignă cu zvastică, ivită la reverul preopinentului!), ni se reproşează direct: „Cu Marin Preda e mai simplu: «odiosul nomenclaturist» este demascat în cel mai pur stil al răsunătoarelor procese totalitare (ce, parcă lui Pătrăşcanu nu i-a «fabricat» scenariul menit să-l ducă la groapă unul de-al lui, un comunist gata nu numai să-şi joace rolul dat, dar şi să-şi scrie, el însuşi, acest rol macabru: din devotament faţă de partid?!)". Fie-mi permisă în acest loc evocarea unei alte amintiri. La

Şcoala de literatură Mihai Eminescu, unde am fost student în primul an, aveam un director, Petre Iosif, care avea, la rîndul său, o fixaţie: cea legionară. Nu era, practic, nici un nume dintre cele „neconvenabile" macabrului său mecanism marxist de sortare a oamenilor, pe care să-l poţi pronunţa în faţa sa, fără a-i declanşa o asociere de tipul: poartă diagonala pe cămaşă, vorbeşte ca un şef de cuib, are un obraz cam verde ş.a.m.d. Însemnaţi poeţi şi gînditori, români şi străini, erau spurcaţi de gura acestui personaj plin de morgă, a cărui aneantizare deplină (era şi el un „scriitor progresist", un „tovarăş cu munci de răspundere") ar putea nelinişti pe cîte cineva... Să notăm că procedeul „comod" al procesului de intenţie, în situaţia cînd nu-ţi convin părerile literare sau cetăţeneşti ale cuiva, deşi nu stă în puterile tale a le contrazice cît de cît convingător, face carieră. C. Stănescu are un alt aliat preţios (şi pe potrivă!) în persoana lui Adrian Păunescu, care, în articolul *Alianţă Civică sau răzbunare legionară?* (publicat în „Totuşi iubirea", nr. 52/29 august 1991), aplică lovituri sub centură unor indezirabili, vorbind, caracteristic, despre „regruparea revanşardă a unor intelectuali dezabuzaţi, care nu s-au realizat suficient în viaţă", despre „veleitari neruşinaţi care nu se mulţumesc cu firavele lor îndemînări stilistice", precizînd mai departe, şi l-am putea asigura că nu spre credibilitatea sa, că-l are în vedere în mod special pe „politicianul extremist" Nicolae Manolescu, care s-ar comporta „cu neruşinarea nerealizatului sau a realizatului mediocru". Ce să-i faci? E şi acesta un simptom al dezagregării ultime a unei redute înfricoşătoare ce s-a pretins supraraţională, a unei ideologii arogante şi intolerante, ce alunecă vertiginos în ilogism, în incoerenţa cea mai frapantă. Extremiştii învinuiesc pe alţii că sînt aidoma lor, aşa cum un hoţ încearcă a scăpa de urmărire strigînd; uite hoţul, prindeţi hoţul! Vechile metode ale ticăloşiei sînt reluate fără şovăire. Neputîndu-ne arunca în închisoare ori ucide în numele secerei şi ciocanului, slujitorii cuprinşi de panică ai acestei embleme discreditate

ne ațin calea cu scorniri și cu înjurături ordinare. Dacă avem tăria a ne reține repulsia, ne putem despărți de trecut, după cum se recomandă sacrosanctul Marx, rîzînd...

Însă nu vrem să-i retezăm lui C. Stănescu, a cărui înzestrare critică incipientă am salutat-o cîndva, orice șansă de dialog. Deși felul în care s-a comportat e reprobabil, îi propunem să-și exprime obiecțiile față de comentariile „demolatoare", care-i provoacă probabil coșmaruri, supunîndu-se, așa cum e normal, regulilor raționale ale jocului oricărei polemici ce se respectă. Și anume să ia în considerare textul în cauză în loc de a produce divagații mai mult sau mai puțin (în genere mai mult) jenante și chiar descalificatoare (pentru d-sa). Să ne convingă, de pildă, că ideile naționaliste, xenofobe ale lui Eminescu n-au avut nici în clin nici în mînccă cu atitudinile lui Nae Ionescu și cu doctrina legionară (cu atît mai mult cu cît I. Negoițescu, cel ce a atras recent atenția asupra acestui lucru, I. Negoițescu exegetul, care a scris cel mai substanțial eseu asupra poeziei eminesciene de la G. Călinescu încoace, e taxat de către publicistul adăpostit la „Adevărul" drept „un nou soi de torționar", de parcă ar fi coleg cu Drăghici sau cu Nicolski, dar ce să-i faci dacă pana muiată în cerneală roșie o ia razna!). Să ne demonstreze că Marin Preda n-a scris *Desfășurarea,* că n-a săvîrșit felurite abuzuri în funcția sa mănoasă de director al editurii Cartea Românească (inclusiv cel de *a pretinde*, în felul cel mai explicit, autorilor ce i se înfățișau cu manuscrise să-l elogieze în paginile cărților lor), că n-a utilizat, de-a lungul întregii sale cariere (inclusiv în anii de după tezele din iulie), clămpănitoarea limbă propagandistică a partidului comunist, cu care a cochetat fără întrerupere, fiind destul de departe de ceea ce s-ar putea chema un „exemplu de conștiință". Să ne dovedească negru pe alb că D.R. Popescu n-a fost impus de partid în fruntea Uniunii Scriitorilor, ci ales statuar, că s-a comportat, în calitate de președinte, nu ca un executant docil al ordinelor venite „de sus", ci ca un exponent cinstit al

nevoilor şi intereselor breslei, ca un apărător ferm al ei în faţa abuzurilor oficiale, că sub conducerea sa Uniunea a funcţionat în parametri legali şi că şi-a deschis larg porţile în faţa promoţiei tinere, electrizate de duh protestatar, că pentru cuvîntările şi articolele prin care proclama îngenunchierea unanimă a turmei sale în faţa cuplului dictatorial, avea mandatul, real exprimat, al tuturor scriitorilor. Atunci şi abia atunci ne vom scoate pălăria în faţa evidenţei.

Dar dacă nu va face aşa, C. Stănescu va trebui să-şi plece capul şi să tacă ruşinat.

Răspuns domnului Interim

Domnul Interim de la „Adevărul literar şi artistic" se ocupă iarăşi de subsemnatul (nr. 205/1994). Mai întîi, îmi atrage atenţia că „teoria constrîngerii", care ar favoriza creaţia, aparţine lui Albert Camus. Micul neajuns al marii descoperiri a interlocutorului nostru este că un asemenea concept pluteşte în aerul epocii, fiind greu de raportat la o singură persoană, fie ea şi de prestigiul autorului *Ciumei*. Am fost şi sîntem împresuraţi de constrîngere pînă într-atît, încît nici nu realizăm totdeauna faptul că, în artă, ea nu reprezintă decît o variantă a înţelegerii creaţiei ca un corectiv, ca o compensaţie a unei frustrări, a unui dezechilibru, a unei insuficienţe. Dar nu dorim a-l trimite pe domnul Interim nici la Nictzsche, nici la Freud, nici la Jung, nici la Lacan. Pentru că am avut în vedere altceva: constrîngerea operată de regimul totalitar asupra conştiinţelor scriitoriceşti, pe o scară de o amploare impresionantă, de la întemniţare şi asasinat pînă la „subtile" presiuni în sfera vieţii de toate zilele. Constrîngere ce s-a exercitat inclusiv prin organul central al p.c.r., „Scînteia", al cărui şef de secţie culturală, un mare zelator al ceauşismului, este acum vecin de condei, dacă nu cumva foloseşte chiar acelaşi condei, cu domnul Interim. Instrumentul obiectiv al constrîngerii, cenzura, a dus la crearea unui instrument subiectiv, autocenzura. Dacă aceste „instrumente de lucru" ideologic nu-l deranjează pe domnul Interim, nu sîntem surprinşi. Chestiune de obişnuinţă.

Funcția a creat organul d-sale de percepție intelectuală. Dacă cenzura și autocenzura sînt sau nu benefice pentru creație e însă o cu totul altă chestiune. Mă tem că răspunsul cel mai convingător nu poate fi dat de oportunistul bonom de la „Adevărul literar și artistic". În tot cazul, nu Albert Camus, unul din primii mari intelectuali occidentali care au respins minciuna comunistă, e cel mai potrivit pentru a corobora acest oportunism.

Ne mai reproșează domnul Interim (probabil interimatul d-sale e unul etic) că am „asmuțit" SRI-ul contra scriitorilor (probabil confundă vechea d-sale îndeletnicire cu ceea ce facem noi). Mai exact, reproduce incriminator următorul pasaj dintr-un interviu ce l-am acordat poetei Angela Marinescu, în „Vatra" (dintr-o eroare tipografică, numele acesteia, prezent în text, n-a apărut în chip de semnătură): „Scriitorii oportuniști ajung neapărat demnitari, sînt tratați cu onoruri și remarcabile hatîruri materiale, de la M. Sadoveanu și T. Arghezi la E. Simion, Augustin Buzura și Andrei Pleșu. Ei, cu propria lor mînă, își introduc, în destinul literar și uman, o fișă politică. După care nu rezistă tentației de a-i moraliza pe alții...". Ce e neadevărat aici? Ce e îndoielnic? Cu o supremă logică și cu o briliantă densitate, înțeleptul domn Interim își reduce contraargumentația la această unică propoziție: „L-or fi moralizat M. Sadoveanu și T. Arghezi pe Gheorghe Grigurcu?!".

Dacă aici încearcă a fi pur și simplu ironic, domnul Interim încearcă, într-o altă secvență a paginii de care ne ocupăm, a fi pur și simplu grav. Atunci cînd pretinde că ar putea opune comentariilor noastre („prost-judecățile" zice d-sa cu împrumutată finețe) din cadrul discuției asupra Rusiei, găzduită de revista „Euphorion", cele semnate de dl Ion Ianoși (acesta lansează termenul „prost-judecăți"). Fapt ce nu dovedește altceva decît că nu ne-a citit. Se mai întîmplă!

O nouă coadă de topor

Precum orice gen de obiecte supuse uzurii universale, se învechesc şi cozile de topor. Crapă, se clatină în strînsoarea lor de metal ucigaş, se fac slinoase. Drept care beneficiarii lor le înlocuiesc periodic cu altele noi. La rîndul lor, şi acestea se degradează, se umplu de jeg, devin rebuturi. Le iau locul alte cozi de topor, atîta timp cît societatea nu e întemeiată pe legea democraţiei, pe climatul bunului simţ, pe stima faţă de om. Puterea totalitară şi neototalitară se slujeşte, în chip curent, de atari unelte mişeleşti, în virtutea unui colaboraţionism fără de care pădurea n-ar putea fi vătămată cu uşurinţă. Numai cu concursul vlăstarelor sale renegate, ascuţişul tiraniei o poate lovi din plin, metodic, şi cu un randament al distrugerii. Cele mai preţuite cozi de topor s-ar zice că sînt cozile de esenţă tare, adică de o părelnică bună calitate şi reputaţie. Fapt confirmat de intrarea în rolul de obiect activ al trădării a scriitorului Romulus Vulpescu. Dacă ni s-ar fi prezis, fie şi cu un an în urmă, am fi rîs ca de unul dintre cele mai anapoda oracole ori ca de o glumă din cale afară de proastă. Cum ? Poetul doct şi subtil, migălosul traducător, editorul diligent, împătimitul bibliofil să se transforme peste noapte într-un Caliban? Intelectualul care părea a-şi fi păstrat demnitatea sub dictatură şi care a salutat în termeni entuziaşti (acum ni se par suspecţi de clamoroşi!) doborîrea acesteia, să-şi dea în petec, tocmai aproape de liman?

Şi, cu toate acestea, realitatea adoptă cîteodată înfăţişarea unei literaturi ieftine! Scriitorul-senator (independent?!) Romulus Vulpescu ne-a dezamăgit, date fiind antecedentele sale, poate mai mult decît oricare alt om de litere român. Ceea ce părea a fi templul rafinamentului calofil s-a dovedit o cavernă din care pornesc urlete preistorice. Frazele poetului nu sînt înarmate cu argumentele decenţei, ale gradului de civilizaţie pe care, în linii generale măcar, l-am atins, ci cu sulițe primitive, cu silexuri cioplite grosolan, cu bolovani pur şi simplu, setoşi de a răpune. În preajma adăpostului său de canibal se răsfaţă, în vîrfuri de par, ţestele victimelor, precum dovlecii puşi la uscat. Îi rog pe cititori să nu considere imaginea de mai sus ca pe un efect stilistic. Ea prezintă, vai, o strictă acoperire în manifestările celui în chestiune. Nemaiajungîndu-i şovinismul deşănţat, izvorît parcă din putrescenţele celor mai negre mlaştini ale mentalităţii fasciste, el se întoarce cu aceeaşi ură oarbă şi împotriva românilor care nu-i împărtăşesc opinia răcnită şi postura pumnului crispat, gata a zdrobi, refuzîndu-le nici mai mult nici mai puţin atributul – obiectiv! – de conaţionali: „... Distinşii mei concetăţeni, (dar nu şi «conaţionali» – că n-au naţie, care înseamnă şi teritoriu, şi tradiţie, şi civilizaţie, şi cîte şi mai cîte, n-au decît Ungaria-mamă, nu aici, unde nu-s decît o comunitate oarecare, cam ştiurlubatecă, printre altele..." („România Mare", nr. 48/1991, de unde oferim şi citatele următoare). După ce i-a deposedat de identitate etnică, senatorul sangvinar cere împotriva adversarilor săi politici cea mai grea pedeapsă, dacă se poate pedeapsa cu moartea: „Nu sînt jurist şi nu ştiu ce măsuri legale (şi dacă) se pot lua împotriva «libertarilor» care insultă naţiunea română, poporul român, ţara care-i oploşeşte; probabil mai nici una, fie şi potrivit Codului penal (încă) în vigoare, că aşa-i românul – prost de bun! Pare-se că în vreme de pace spionii şi trădătorii de neam nu pot fi puşi la zid, unde le e locul...". Şi fiindcă nu e sigur că sentinţa capitală e aplicabilă, smintitul face o concesie,

dorindu-le detenția: „Dar, măcar la pușcărie pot, oare, ține companie asasinilor și tîlharilor de drumul mare?".

Dacă astfel de rînduri ar fi fost tipărite sub semnătura unui „simplu cetățean", le-am fi putut socoti ca pe o funestă ciudățenie, pe care o constați consternat, după care îți vezi de treabă. Însă ele aparțin unui, vezi Doamne, „ales al națiunii", unui exponent al puterii legislative a „statului de drept", ceea ce schimbă situația. Sîngeroasa lui iresponsabilitate poartă o amprentă oficială, se răsfrînge vasăzică asupra organului căruia îi aparține omul politic Romulus Vulpescu, adică asupra Senatului, care e moralmente obligat a-și preciza poziția. E cu putință ca un senator să aibă asemenea ieșiri publice egale cu cea mai crasă instigare la violență? E cu putință ca ura lui paroxistică, nu o dată scoasă în evidență și coroborată cu calomnia revoltătoare, împotriva căreia au protestat, între alții, istoricii noștri autorizați, să se reverse în zbieretul cel mai amenințător, în cea mai hidoasă barbarie? O clipă m-am gîndit să închei rîndurile de față declarînd că cel ce dorește, negru pe alb, exterminarea fizică a oponenților săi (și mulți mai sînt!) constituie el însuși un caz patibular. Dar ar însemna să-mi mînjesc cuvintele cu cuvintele lui, cugetul meu cu al său cuget nedemn. Romulus Vulpescu nu merită ura noastră, ci doar un total dispreț.

Pe cînd Geo Ciolcan şi Pavel Pereş?

Viaţa noastră publică actuală seamănă tot mai mult cu o poveste cu fantome. România, sărmana, c ca un castel bîntuit de strigoi. Spre deosebire de situaţia din poveştile de groază clasice, aceştia nu se ivesc însă la miezul nopţii, ci în plină zi, cu tot mai mult tupeu, amestecîndu-se printre oamenii vii şi necăjiţi, cu dorinţa de-a se situa în posturi de comandă şi, bineînţeles, de a se înfrupta din bunurile terestre. Revenanţii restauraţiei ne rîd în nas. În loc de a-şi ispăşi păcatele în propria lor lume tulbure şi apusă, în tartarul de partid şi de stat, rîvnesc din nou la această lume, în care pînă deunăzi şi-au făcut de cap. Şi sub pulpana ocrotitoare a unei puteri cc, de fapt, nu este emanaţia revoluţiei, aşa cum pretinde, ci – altă farsă macabră – o emanaţie a vechiului regim, nu s-ar zice că n-au succes. Un succes care dobîndeşte aspectul halucinant al unei apoteoze negre, al unui continuu sabat.

Mai întîi au revenit în forţă capii propagandei ceauşiste, care au ocupat confortabile fotolii în senat şi, vai, au mers pînă la a reprezenta ţara în înaltele şi delicatele sale relaţii de integrare europeană. Acele conştiinţe prostituate, tîrfele de lux ale adulării nonstop! Acei aşi ai minciunii dictatoriale, nu mai puţin siniştri decît cîrmaciul şi academiciana! Se putea o surpriză mai tristă? O decădere mai penibilă? Într-o societate cu mai multă atenţie faţă de propria sa reputaţie morală, atari indivizi ar fi fost neîndoielnic eliminaţi, pentru cel puţin un

număr de ani, din sfera drepturilor civile. Dar de ce să ne comportăm altminteri decît la porţile Orientului? Balcanismul nostru, trecut prin filtrul totalitar, aşadar în formulă concentrată, ne-a dictat nu doar generozitatea strîmbă a „iertării" marilor mişelii, dar şi pe cea – uluitoare – a promovării purtătorilor lor la cinuri superioare, nici măcar visate sub fostul regim.

Şi acolo unde merge mia, de ce n-ar merge şi suta? Prin breşa produsă în conştiinţa naţională de faimoşii slujitori ai murdăriei ceauşiste, pe care o purtau deasupra capetelor mulţimii ca pe un sfînt chivot, au pătruns şi alţii. Lichele tot mai mărunte, pînă la plevuşcă. Domeniul culturii este cu deosebire ilustrativ pentru această stranie resurecţie a celor ce păreau pentru totdeauna scufundaţi în abisul propriei lor comportări. De parcă un tartor metodic s-a străduit a reconstitui cu meticulozitate seriile de „luptători" de pe frontul mocirlos al compromisului. De la cei „mari" sau „mijlocii", pînă la cei ce riscau a fi pierduţi din vedere, aidoma unor microbi sau viruşi. Spre a nu-i nedreptăţi pe ultimii, tartorul cu pricina mînuieşte, pesemne, un microscop. Rînd pe rînd au reapărut pe tărîmul nostru sufletele lăsate în custodia Întunecimii sale, pe care le credeam aproape uitate, de la Mihai Ungheanu, Paul Everac, Mircea Tomuş, Dinu Săraru, Platon Pardău, Nicolae Dan Fruntelată pînă la I. Văduva Poenaru, Andi Andrieş, Ladislau Hegeduş etc. Au reapărut nu pur şi simplu ca nişte condeie dezonorate sau ca nişte birocraţi mărunţi, ci pentru a fi înscăunaţi în demnităţi, pentru a fi înzestraţi, prin urmare, cu putere şi cu privilegii. Pentru a domni iarăşi asupra noastră, precum asupra unor nefericiţi fără izbăvire. Unii au „doar" misiuni publicistice, ca, bunăoară, Ion Gheorghe. Aproape nimeni n-a fost uitat. Aproape toţi trepăduşii ideologici au fost rechemaţi la existenţa artificială a unei restauraţii mănoase şi aparent fără sfîrşit.

Şi, totuşi, mai sînt cîteva excepţii. Domnule prim ministru, domnule ministru al culturii, domnilor din fruntea parti-

dului de guvernămînt, cu respect vă atrag atenția că nu v-ați ocupat încă, după știința mea, de Geo Ciolcan și de Pavel Pereș. Vă amintiți? Ei s-au remarcat prin hărnicia cu care au alimentat maculatura omagială versificată. Nici nu știu să fi produs altceva decît laude și iarăși laude la adresa lui Nicolae Ceaușescu și a Elenei Ceaușescu, aidoma unor „cutii muzicale" ce nu pot decît a relua același crîmpei de melodie. Dacă sînteți consecvenți, nu întîrziați să-i luați și pe ei în brațe!

La despărțirea de Dan Deşliu

Nu stă departe de nevinovăție cel ce și-a mărturisit păcatul cu sinceritate. (Aristotel)

Romantica moarte a lui Dan Deşliu, cel înghițit de valurile mării aidoma lui Shelley, reactualizează figura unui poet care a stat, în repetate rînduri, sub bătaia de lumină a actualității celei mai vii: mai întîi ca bard oficial al comunismului, în prima perioadă a acestuia, apoi ca prezentator la tv. al popularei emisiuni „Floarea din grădină" şi, în anii '70-'80, ca disident notoriu. S-ar părea că fibra lui de actor, absolvent al Conservatorului de Artă Dramatică, l-a propulsat mereu pe scenă. Numai că rolurile s-au împletit cu viața, ficțiunea s-a împotmolit în destin, confundîndu-se cu derularea lui. A fost un soi de teatru existențial, în cadrul căruia ipostazele s-au aglutinat atît de intim, încît nu ne va fi dat niciodată a distinge riguros între afectare şi realitate, între iluzie şi adevăr, între mască şi chip. Cert este că cel dintîi rol, de june-prim al realismului-socialist, a fost şi cel mai dureros. Sub aspectul său aparent de triumf prematur, el ascundea cea mai gravă derivă morală şi cea mai calificată impostură estetică. Scriind *Lazăr de la Rusca, Minerii din Maramureş* şi celelalte poeme penibil propagandistice, turnat după calapodul unei limbi de lemn în variantă lirică, la a cărei confecționare a contribuit cu zel, Dan Deşliu poate fi socotit un fel de Faust invers, care şi-a vîndut Diavolului roşu

tinereţea, în contul unei maturităţi „clasice", care, evident, n-a mai venit...

Două explicaţii se pot da, *grosso modo,* comportării sale. Una e cea a „naivităţii", a „crezului sincer" în idealurile „lumii noi" ce răsărea la un orizont înnegurat de minciună şi însîngerat de teroare. Alta, cea a calculului cinic, vinovat, de acceptare a prestaţiei în slujba partidului, în vederea obţinerii unor avantaje materiale şi sociale (iniţial considerabile, după modelul sovietic, şi abia mai tîrziu, sub Ceauşescu, tot mai diluate pînă aproape de anulare, ajungîndu-se la o amuzantă „gratuitate" a colaboraţionismului; (desigur, nu pentru toţi autorii!). Ar fi inoportun din parte-ne a ne decide pentru un punct de vedere sau altul. Speculaţiile vor continua, probabil, însă cine va putea pretinde că e în măsură a şti, asemenea unui romancier omniscient în lumea personajelor de el făurite, ce s-a petrecut cu adevărat în sufletul scriitorului cu sinuoasă evoluţie? De fapt, nu aceasta contează. Important e că Dan Deşliu, copleşit de un simulacru de glorie, comparat cu Eminescu, transpus, de la o vîrstă tînără, în manualele şcolare, a avut tăria de a se lepăda de trecutul său şi de a-şi puncta prin fapte de răsunet regăsirea conştiinţei. Procesul n-a fost uşor. A fost un proces intern, o confruntare convulsivă, chinuitoare, a sinelui cu sinele. „Poţi îndura nenorocirile care vin din afară, observa Oscar Wilde, sînt nişte accidente. Dar ca să suferi din vina ta, asta este cupa cea mai amară întinsă de viaţă". Avem toate motivele a crede că Dan Deşliu a sorbit dintr-o asemenea cupă. Suferinţa i s-a întipărit treptat şi în trăsăturile feţei, care a devenit, după cum scrie Ştefan Aug. Doinaş, „o mască a amărăciunii". Privindu-l, ne puteam gîndi într-adevăr la „Domnul Amărăciune", cel evocat de misterioasa pană a lui Emil Botta...

Şi, totuşi, pînă la urmă, au biruit imperativul moral, demnitatea, curajul. Nu dintr-o dată şi, poate, nu întru totul. În fiinţa poetului se zbăteau, pînă tîrziu, forţe contrarii. Cînd l-am invitat, în ultimii ani ai „epocii de aur", la un dialog publicistic,

el s-a eschivat, după o categorică promisiune inițială, sub pretexte nu tocmai limpezi. Dar dacă nu era pregătit pentru confesiune, n-a pregetat a se manifesta în noul său rol (indiferent de motivațiile lui), de opozant al totalitarismului, cu o dîrzenie și cu o temeritate ce merită stimă. Grație notorietății de care se bucura, cuvîntul său protestatar a avut un deosebit ecou. Grație situării sale în centrul vieții scriitoricești, a firii sale sociabile și persuasive, acțiunea sa a catalizat nemulțumirile breslei, le-a organizat, le-a dat un sens civic. Apăsat de ereziile din tinerețe (rugul pedepsitor ardea în sufletul acestui om inteligent și anxios), a găsit resursele trebuitoare pentru a lămuri, convinge și stimula pe alții. Mai presus de toate, le-a oferit un exemplu de renaștere din cenușă, de speranță expiatoare în spațiul infernal al unei biografii în care părea să nu mai fie cu putință nici una. N. Carandino mi-a spus că Dan Deșliu a fost arhitectul ultimei mari adunări scriitoricești de sub domnia lui Ceaușescu, care l-a scandalizat pe tiran, și e foarte probabil să fi fost așa. Oricum, poetul s-a remarcat ca unul dintre cei mai cunoscuți, în țară și peste hotare, purtători de drapel al luptei pentru democratizare. Se putea o revanșă mai impresionantă asupra lui însuși? O mai strălucitoare victorie a ethosului acolo unde aveam impresia că înfrîngerea e definitivă?

S-a vehiculat ideea (și eu însumi am fost înclinat a gîndi astfel) că autorul *Minerilor din Maramureș* s-a convertit la Valéry și la anticomunism din dorința salvării de la eșec. Că a intervenit același calcul ambițios, în virtutea căruia n-a ezitat a se lansa odinioară în postura de cîntăreț de anvergură al regimului uzurpator, cu scopul de a-i corecta o traiectorie profund greșită. Dar chiar dacă ar fi așa (și neputînd niciodată avea o certitudine, nu avem dreptul a aduce o acuzație), ce însemnătate ar avea împrejurarea? Efectiv, faptic, Dan Deșliu a optat pentru o atitudine care-i face cinste. Nu analiza mobilurilor are importanță, ci concretețea ei, înscrierea ei în planul

obiectiv al istoriei. N-a fost o farsă, căci poetul s-a detaşat de multă vreme de conducerea care-i putea aduce profituri şi onoruri şi s-a angajat, cu mult înainte de decembrie '89, într-un război de guerilă cu reprezentanţii ei, tot mai insolenţi şi mai abuzivi, gata a se întoarce la practicile staliniste, riscîndu-şi libertatea, sănătatea şi – de ce nu? – viaţa. Nu numai creaţia sa, de la *Pavăza putredă* la *Un glonţ pierdut*, îi reflectă rezistenţa, ci şi textele şi luările de cuvînt prin care s-a ridicat de-a dreptul împotriva dictaturii, în frunte cu faimoasa scrisoare-pamflet, adresată lui Nicolae Ceauşescu la 9 martie 1989 şi difuzată de îndată de către posturile de radio occidentale (mă întreb dacă despotul crepuscular a avut sub ochi acele teribile rînduri!). Din p.c.r. şi-a permis a demisiona încă din 1980. Se cuvine a-i preţui cu atît mai mult comportarea, cu cît distonează de cea a marii majorităţi a colegilor de compromis. Ce-au făcut aceştia? Putem vorbi de trei categorii. Unii s-au cufundat într-o tăcere amorfă, într-o rezervă fără semnificaţie, echivalentă cu o ieşire finală din scenă. N-au avut tăria de a se împotrivi neantului ce le-a bătut la uşă. Alţii au adoptat tactica unei distanţări vagi, aproape inofensive, faţă de putere, ferindu-se de la vreun protest mai energic şi, cu intermitenţe, executînd în beneficiul acesteia piruete triumfaliste ori aniversare. I-am numit pe rezistenţii de cafenea. Alţii, cei mai lipsiţi de scrupule, n-au şovăit a-şi continua linia oportunistă, demagogia ambalată fraudulos sub formă de obiect literar, adaptîndu-se politicii şi cultului nesăbuit al geniului Carpaţilor, iar după căderea acestuia, cursului restaurationist, fie sub înfăţişarea mai blajină, însă şi mai ipocrită, a slujirii conducerii „emanate", fie sub cea, fără perdea, a sloganelor extremismului, favorabile şi acestea, în ultimă instanţă, „emanaţilor".

Dan Deşliu nu poate fi încadrat în nici una din categoriile menţionate. Ruptura sa cu monstruoziatea comunistă a fost făţişă şi s-a produs cu mult înainte de a i se putea prevedea catastrofa, altminteri decît într-o perspectivă teoretică. Din

momentul conversiunii sale antitotalitare, poetul n-a fost omul jumătăților de măsură. El n-a ezitat a se dezice public de aberațiile sale, de a le osîndi cu tăria cu care le-ar fi osîndit la un adversar. Încrederea în adevăr i-a oferit anestezia necesară unei astfel de operații dureroase pe propriul organism moral. Cu cît căderea sa a fost mai profundă, cu atît tentativa sa de purificare a fost mai fermă şi mai plină de benefice urmări. S-ar zice că a funcționat un mecanism fidel-dramatic al compensației. Aşa se explică ura feroce pe care a stîrnit-o Dan Deşliu în presa neocomunistă, dornică a pedepsi un „trădător", însă neputincioasă în fața schimbării sale la față, în fața pocăinței sale, traduse într-o acțiune trudnică şi îndelungată, închinată cauzei drepte. În mediul nostru balcanic, poetul a reprezentat un caz unic. Însuşi păcatul său ispăşit cu prisosință a constituit scutul cel mai solid împotriva agresorilor ce continuă a se bălăci în păcat. Contrastul era enorm. Explicabil, marii păcătoşi nu-l puteau ierta pe cel îndreptat. Dar, cu toate că furia celor mai decăzuți dintre oamenii noştri de condei n-a cunoscut margini, stropindu-l pe confratele revenit pe calea Adevărului, cu retorica stercorară care e specialitatea lor, ea era fără obiect, referindu-se la un trecut pe care poetul l-a răscumpărat mai convingător decît alții şi incapabilă a atinge un prezent pilduitor. Nu mai puțin, i-a sporit amărăciunea, în contextul unei Românii cufundate în amărăciune. Astfel, ultimul rol al lui Dan Deşliu a fost cel de victimă. Dumnezeu să-i odihnească sufletul greu încercat!

Repere junimiste

Volumul lui Gabriel Dimisianu, *Repere* (Ed. Eminescu, 1990), este compus din patru studii închinate unor reprezentanți de seamă ai celei de-a treia generații postmaioresciene, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Vladimir Streinu, precedate de un comentariu consacrat marelui lor predecesor, „degetul de lumină", Titu Maiorescu. Nedorindu-se monografice, ele se clădesc, după cum ne atrage atenția autorul, „pe intenția de a evidenția perpetuarea ideii de spirit critic și a principiului estetic de la care se revendică o mare tradiție în critica românească". Este vorba, într-un cuvînt, de spiritul junimist, la care raportările apar multiple, „iar în unele cazuri formează elementul determinant al perspectivei de abordare". Nu încape îndoială că avem a face cu o polemică subiacentă. Scrise în ultimii ani ai „epocii de aur", aceste considerații evocă tradiția Junimii cu scopul de a o confrunta cu tot mai dezolantul prezent, cu accentuarea controlului ideologic, cu interdicțiile, măsluirile, compromisurile ce așterneau o negură de plumb asupra conștiinței literare românești. Caracterul antitetic al scrierii este pe cît de discret, pe atît de vădit. E un act de paseism critic, indirect protestatar. Neputînd afirma deschis adevărurile incomode, autorul le imprimă cu iscusință în filigranul paginilor sale. Opinia sa transpare în ceea ce spune ca și în ceea ce simțim că ar putea adăuga. Astfel, declarînd că există relații concludente „între procesualitatea socială, istorică

şi evoluţiile din spaţiul culturii", se află mai departe de o teză a materialismului istoric decît de o acuzaţie voalată împotriva unui timp în care cultura era strivită de vitregia contextului politic. Insinuant, Gabriel Dimisianu caracterizează admirativ „stilul creator" ce a dominat în cultura perioadei în care s-au pus bazele modernizării României: „luciditate, realism, echilibru bine cumpănit, respingerea adopţiunii mecanice a formelor goale, înaintare organică spre forme de progres autentic". Tot atît de fertilă a fost şi epoca interbelică, şi ea consecutivă unui act major de realizare politică: „sînt epoci de acumulare şi construcţie culturală, amîndouă priveghiate de exercitarea cu desăvîrşire liberă a spiritului critic". Din afirmaţiile autorului se poate deduce lesne că eşecul politic, regresul social, economic, moral nu se pot asocia decît cu degradarea culturală, cu alterarea spiritului critic. Totalitarismul e condamnat prin punerea sa într-o paralelă subînţeleasă cu momentele de dezvoltare firească a ţării, ce făceau cu putinţă apariţia unui climat prielnic propăşirii valorilor spiritului. Dar cartea lui Gabriel Dimisianu, deşi apărută cu o oarecare întîrziere, nu-şi pierde relaţia cu actualitatea postdecembristă. Citind-o acum, putem constata că reconstituirile ei sobre, judecăţile ei cumpănite, bunul ei simţ reverberează şi asupra convulsiei, dureros-contradictoriei realităţi în curs de derulare. Depăşită doar aparent de evenimentele de după răsturnarea dictaturii, ea le acompaniază în fapt, oferindu-ne prilejuri neistovite de meditaţie, sub egida ideilor, orientărilor şi creaţiilor junimismului.

Cu toate că Titu Maiorescu socotea că, la un moment dat, prin întărirea curentului sănătos al scrierilor de valoare, „trebuinţa unei critice generale" va cădea în desuetudine, desfăşurările ulterioare, din păcate, nu l-au confirmat, remarcă exegetul: „fenomenele de confuzie şi falsificare a criteriilor au revenit aproape ciclic, primejduind iarăşi şi iarăşi ceea ce păruse a fi fost cucerit, prin eroice strădanii, odată pentru totdeauna". Respingerea lui Maiorescu a cunoscut avataruri

diverse. Dacă în 1940, marele ctitor a fost pus în chestiune de curentele iraționaliste de dreapta, într-un chip ce a permis, totuși, controversele, discuțiile soldate, în primul rînd, cu masivul ciclul lovinescian, după 1948 a avut parte de o excomunicare fără drept de apel, fiind taxat în postumitate drept „dușman de clasă", drept un personaj „odios", nu doar inactual, ci și nociv: „ceea ce este totuși o contradicție, remarcă nu fără ironie Gabriel Dimisianu, o contradicție semnificativă, fiindcă în ce ar fi putut sta nocivitatea unei poziții care nu avea suport în actualitate?" Teza dogmatică, subliniază criticul, căpăta o „culoare pasională", de parcă, dincolo de ideologia uniformă, avea loc „o lichidare de conturi personale". Evident, se înregistra un proces reacționar, de împingere înapoi a literaturii române pe scara istoriei, în beneficiul unor oficiali ce, sub pulpana puterii totalitare, visau a lua locul marilor personalități: „Un critic al timpului nu putea dormi liniștit fiindcă visele îi erau bîntuite de «fantoma lui Maiorescu», altul declara că este «foarte supărat pe Titu Maiorescu» și hărțuia măreața umbră a întemeietorului criticii noastre cu amenințarea că nu-l va ierta niciodată... Bine este totuși că nu s-a ținut de cuvînt: peste puțină vreme, în 1963, publică unul din primele importante articole de reconsiderare/reabilitare a lui Titu Maiorescu". La ora actuală, s-ar părea că Maiorescu a scăpat de contestare. În chip formal, așa e. Însă, în realitate, e atacat într-o manieră insidioasă, în concepțiile și idealurile sale, în ceea ce era viu și rodnic în legatul său. Cîți critici, scriitori și cărturari de valoare, ce se așază, în mod obiectiv, dacă nu și subiectiv, pe linia junimistă, nu sînt învinuiți de atitudini antinaționale ori, în variantă agravată, de faptul că și-ar vinde țara ori că ar fi... agenți străini? Împrejurările pe care le reamintește Gabriel Dimisianu par a se reedita sub ochii noștri, cu o surprinzătoare fidelitate: „învinuirea lui T. Maiorescu de atitudine anti-națională (cu varianta: cosmopolitism) fu de rigoare. (...) o reiau nenumărați publiciști pentru care alegerea armelor polemicii

nu implica şi scrupulul adevărului". Protocroniştii n-ar greşi dacă şi-ar identifica strămoşii în adversarii lipsiţi de scrupule ai lui Titu Maiorescu: „Maiorescu răspunde mirîndu-se că tocmai cei acuzaţi de germanizarea limbii române îi aduc lui învinuirea de a fi anti-naţional, conchizînd totuşi că asemenea mistificări ale adevărului nu sînt noi, ci ţin de «o stratagemă mult cunoscută»". Azi, ca şi ieri, incriminarea de „cosmopolitism" se împleteşte cu un naţionalism demagogic, sub sloganele ameninţătoare ale căruia se ascund ambiţiile mediocrităţii, strategiile veleitarismului, ce n-au nimic comun cu ţelurile naţionale constructive. Înlocuind cîteva nume de persoane şi de publicaţii, avem impresia unei suspendări a timpului, care a lăsat un mecanism mental neschimbat. Inclusiv în privinţa lipsei de dovezi: „Cît priveşte cosmopolitismul, (Maiorescu – n.n.) dezminte pe oricine să poată dovedi cu fapte că ar fi fost cultivat la Junimea sau în publicaţia sa «Convorbiri literare». Dimpotrivă". În pofida unei faţade „democratice" şi recuperatoare de valori, ba chiar de o mare pioşenie faţă de acestea, mergînd pînă la fetişizare, Titu Maiorescu continuă a fi negat cu înverşunare, prin exaltarea unui naţionalism rudimentar, transformat nu doar în crez absolut, ci şi în criteriu de cenzură feroce. Or, o calitate etnică, oricare ar fi ea, nu se constituie într-un garant al adevărului şi nici nu e automat creatoare de valoare. Extremismului ce-şi trage sevele întunecate din confuziile veacului trecut, din „mizeriile" sale defuncte, i se poate opune această „perfectă sintetizare" a posturii maioresciene clădite pe adevăr, ce apare sub pana lui Eminescu: „Principiul fundamental al tuturor lucrărilor D-lui Maiorescu este, după cîte ştim noi, *naţionalitatea în marginile adevărului.* Mai concret: ceia ce-i *neadevărat* nu devine *adevărat* prin împrejurarea că-i naţional; ceia ce-i injust nu devine just prin împrejurarea că-i naţional; ceia ce-i urît nu devine frumos prin aceia că-i naţional; ceia ce-i rău nu devine bun prin aceia că-i naţional". Citînd-o, Gabriel Dimisianu citează şi comentariul lui E. Lovinescu:

„E poate apărarea cea mai bună ce i s-a făcut lui Maiorescu în afară de cea făcută de el însuşi", pe care-l putem însoţi de gîndul că e şi o bună apărare pentru criticii de azi ce se pot revendica de la izvorul junimist, ameninţaţi de extremismul xenofob şi subcivilizat.

Din păcate, ameninţaţi nu numai de acesta, ci şi de o ciudată ipostază de „autonomie a esteticului", care e antimaioresciană din cel puţin două puncte de vedere. Mai întîi, întrucît dezarmează esteticul, îl opreşte de la militantismul său firesc, în sensul unui reflex de apărare, pe motivul că ar ilustra astfel un „interes politic", că s-ar îndepărta de menirea sa. Ceea ce, în contextul neocomunist, echivalează cu un serviciu făcut adversarilor esteticului. E o ruşinoasă capitulare. E ca şi cum cineva l-ar fi împiedicat să facă polemică în chestiuni de cultură şi artă pe Titu Maiorescu, care a fost nu numai un critic, dar şi un om politic şi un orator parlamentar, într-o unitate indenegabilă a personalităţii şi acţiunii sale. Încercata strategie a cozilor de topor revine la suprafaţă. Credem a nu greşi, văzînd o continuitate între acest estetism fătarnic, „apolitic", şi antiestetismul proletcultist, ambele modalităţi de manipulare a conştiinţelor. În al doilea rînd, atitudinea în cauză e antimaioresciană prin conservatorismul de care dau dovadă noii „esteţi" grupaţi în jurul revistei „Literatorul", nedispuşi la nici o revizuire, înspăimîntaţi de moarte de ideea negaţiei. Ce fel de maiorescieni şi lovinescieni ar putea fi (le place să poarte decorativ emblemele acestea), dacă nu recunosc necesitatea periodică a unei schimbări de optică în viaţa literară, de retuşare a scării axiologice? Cu atît mai trebuitoare acum, cu cît abia am ieşit dintr-un timp al ideologizării, în care, oricîte creaţii viabile s-ar fi produs, mai mult sau mai puţin în răspăr cu indicaţiile partidului unic, falsul, oportunismul, compromisul erau inevitabile? Maiorescu n-a ezitat a-şi proclama răspicat a sa „Direcţie nouă", E. Lovinescu n-a şovăit a-şi opera celebrele „revizuri" ce stau la baza epocii interbelice, chiar cu riscul

unor gesturi tranşante, al unor polemici prelungite. În liniile fundamentale, ambii au avut perfectă dreptate. Cantonaţi în comoditatea unei precare ordini, produs al unei epoci nefaste, literatorii ar face bine să-şi amintească măcar demnitatea criticilor din a treia generaţie postmaioresciană, care n-au renunţat, în scrisul lor reprezentativ, la adevăr, nerenunţînd la instrumentul său indispensabil, care este negaţia. Maiorescianismul lor de fond nu i-a împiedicat a-şi exprima propriile lor reflecţii şi opţiuni, care echivalau, nu o dată, cu obiecţii aduse chiar mentorului Junimii: „maiorescian, în sensul că îşi însuşise «metodologia spirituală» a înaintaşului său, Pompiliu Constantinescu se va considera îndreptăţit tocmai prin aceasta să poată aduce obiecţii lui Maiorescu. «Paradoxul cel mai interesant, scrie el, este că adevăraţii maioreşcieni sunt criticii care nu s-au format în dependinţă directă de maestru, ci numai au fost pătrunşi de metodologia lui spirituală: de aceea numai ei îşi pot îngădui şi o perspectivă critică asupra criticii lui»". Recunoscînd valabilitatea principială a criticii maioreşciene, Pompiliu Contantinescu socoteşte că în aplicarea ei s-au manifestat deficienţe, ca rezultat al mentalităţii de echipă sau chiar „lacune estetice". Bunăoară, trecerea în uitare, de către autorul *Direcţiei noi,* a unor Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Alecu Russo, G. Coşbuc, Şt.O. Iosif etc. Debonarul Perpessicius nu s-a dat în lături a aduce lui E. Lovinescu, cu care se situa pe aceleaşi generale poziţii, „multe şi grave reproşuri care toate privesc tocmai supunerea procustiană a materiei cercetate la «cîteva idei generale, axe de sprijin ale edificiului său critic». Acestea ar fi prezidat, în *Istorie,* «toate verdictele», introducînd măsuri inegale de tratare a scriitorilor, dintre care unii «ciopîrţiţi iar alţii deşiraţi ca să împlinească tocmai pe tocmai tiparul vestitului pat de tortură». (...) Concluzia limpede negativă asupra unei cărţi, nu a oricui ci a lui E. Lovinescu, e pronunţată fără urmă de reticenţă de Perpessicius. Blîndul critic, crezut astfel de mulţi şi de Lovi-

nescu însuşi, care îi reproşa o «bunăvoinţă aproape universală», consemna rezolut la sfîrşitul cronicii: «Spiritul acestei istorii literare, al acestui volum al treilea, în speţă, e fundamental greşit»". Iată, dar, că negaţia nu dădea pe atunci fiori, aidoma unui bau-bau! Exegeţii noştri de seamă, în filieră autentic estetică, credeau în „punerea criticii în relaţie activă cu acel rost esenţial de a înlesni o cale spre *adevăr.* Înlăturarea erorii, spulberarea confuziei, ca expresii ale nevoii de certitudine a spiritului, iată ţeluri învederat maioresciene asumate tranşant". Nu era vorba de a respecta o ierarhie sacrosanctă, o selecţie de autori operată o dată pentru totdeauna, reprezentînd valori intangibile. Vladimir Streinu, în capitolul *Estetismul,* din *Istoria literaturii române moderne* (1944), reexaminează chestiunea locului unor scriitori precum Stamati, Bolintineanu, Sihleanu, Catina, Baronzi, Creţeanu, Depărăţeanu, Nicoleanu, depreciaţi de Junimea, eliminaţi, cei mai mulţi, din antologia ce urma a fi prefaţată prin studiul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867.* Justificarea sa era că ceea ce făcuseră junimiştii constituia „un act pur critic şi în nici un fel unul de serie istorică". Or, era cu putinţă o fuziune a perspectivelor! Nici Şerban Cioculescu (perioada lui de activitate, începînd cu deceniul şapte, mai mult sau mai puţin alienată, e lăsată la o parte de Gabriel Dimisianu, din pricini uşor de înţeles) nu s-a făcut că nu vede recidivarea unor confuzii pe care Titu Maiorescu crezuse cu optimism a le fi înlăturat, indicînd definitiv „drumul drept". Astfel, în 1934, la apărarea unor autori pe care o circulară a Ministerului Instrucţiunii Publice îi excludea de la lecturile îngăduite în şcoală, între care Arghezi, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Gib Mihăescu, Ionel Teodoreanu, pentru că au produs opere ce ar fi lezat morala: „Măsura preconizată de «Noul Index» Şerban Cioculescu o consideră nu numai «precară», dar «vexatorie şi insultătoare», pornită dintr-o prea rezistentă confuzie, recidivată, privitoare la criterii, din lipsa elementară de înţelegere a specificului artei". De

asemenea, autorul *Itinerariilor critice* a declarat război imaginii, deformate de naționalismul furibund, a lui I.L. Caragiale, receptat drept „ultimul ocupant fanariot"... Ce fac esteții de azi, în circumstanțe similare? Se ridică împotriva extremismului calomniator, iau partea atîtor scriitori și intelectuali de vază împroșcați cu noroi numai pentru că nu fac jocul politic al noii puteri, cum odinioară n-au făcut jocul dictatorului? Adepți, în vorbe, ai autonomiei esteticului, au oare o comportare demnă de antecesorii lor? Sau se cufundă într-o tăcere mîloasă, întreruptă doar de șuieratul unor săgeți trimise împotriva oponenților... extremismului, ai comunismului în genere? Atunci cînd nu se arată dornici de a-i servi fățiș pe noii potentați ce nu uită a-și răsplăti aliații! Nedovedind un ethos al esteticului, se află la distanță de veritabila postură estetică. Imprevizibil, literatorii s-au despărțit de tradiție, alăturîndu-se taberei vrăjmașilor „adevărului" junimist. *Repere*-le lui Gabriel Dimisianu ne îngăduie a ne confirma încă o dată asemenea constatări.

Satiriconul profesorului Mircea Zaciu

În sfîrşit, epoca „deceniilor satanice" (îmi îngădui, în conformitate cu realitatea, a pune la plural termenul profesorului Mircea Zaciu, aşa cum am procedat şi cu cel similar, „obsedantul deceniu" al lui Marin Preda) începe a fi reconstituită şi dintr-un alt unghi decît cel al mărturiei carcerale sau al diaristicii abstrase, estetizate, care, din pricina cenzurii, n-a putut fi prevăzută cu toate accentele critice (gen Radu Petrescu, Tudor Ţopa, Costache Olăreanu etc.). Dintr-un unghi ce, neasumîndu-şi „nici condiţia eroică, nici una martirică", este al „supravieţuirii" obşteşti, „între zvîcnirea de revoltă şi laşităţile cotidiene, suferinţe şi speranţă". E, s-ar părea, un nivel mediu al anormalului, un „echilibru" al acestuia, pe care-l urmăreşte Mircea Zaciu, în vastul său *Jurnal,* din care primul volum, cuprinzînd anii 1979-1982, a văzut lumina tiparului la Editura Dacia, în 1993. Scrierea este de-o amploare şi de-o complexitate ce anevoie ar putea fi „redusă" potrivit unor necesităţi analitice, subsumată unor etichete. Începînd-o de la 14 ani, autorul ne revelă printr-însa, probabil, *opera magna* a vieţii sale şi una din cele mai însemnate producţii în proza românească a acestui final de secol. *Jurnalul* se cumpăneşte între aspectul de „creaţie" şi cel documentar. Acest dualism pare favorizat chiar de particularităţile mentalităţii transilvane a lui Mircea Zaciu, care mărturiseşte a-şi observa „cu zgîrcenie" intimitatea, predispus a consemna „cronicăreşte" mediul real în care i-a fost dat a trăi, a rezista, a supravieţui. O rezervă instinctivă

față de „subiectivitate" se conjugă cu o scrupulozitate subiacentă și cu o pedanterie inefabilă, prezente precum un filigran al paginii. Mîna *prozatorului*, mai reală aci decît oriunde în altă parte a producției sale (cu excepția volumului *Teritorii*, care nu e decît un „aperitiv" al *Jurnalului)* e, în consecință, purtată de un interes istoric. Atras de formula „cvasi-romanului", de nălucirile unei noi „comedii umane", autorul răspunde, totuși, unor imbolduri reconstitutive și informative, în vederea alcătuirii unui tablou înfățișînd „societatea coșmarescă a dictaturii". Pentru mai multă eficiență, atenția i se fixează asupra unui segment al acesteia, pe care l-a cunoscut îndeaproape. Și anume, „viața scriitoricească", polarizată de către Uniunea Scriitorilor, care l-a „fascinat" și l-a „stimulat", așa cum ne încredințează, „chiar mai mult decît cea universitară", precum „o formă de salvatoare sociabilitate în mijlocul unui sistem bazat pe încarcerare". Era un spațiu în care individualitatea, valoarea, libertățile de bază, etica profesională se bucurau de apărare, ceea ce făcea ca un conflict cu puterea abuzivă să devină iminent. Spre a parafraza o formulă celebră, am putea spune că *Jurnalul* în chestiune e o oglindă purtată de-a lungul unui drum, aparent limitat, cel al obștei literare, reverberînd însă existența globală a societății românești. Întrucît în microcolectivitatea oamenilor de litere, studiată anatomic, pe îndelete, se regăsește, în integralitatea sa, acea suită de „tot mai profunde convulsii, crime, sfîșieri de tot soiul", acea grozavă „deteriorare a raporturilor umane" și „atomizare" ce marcau macrocolectivitatea românească, subjugată de totalitarism. Situația scriitorilor nu reprezenta decît un eșantion expresiv al unui întreg tragic.

Uniunea Scriitorilor are, în optica lui Mircea Zaciu, acrul unei cetăți asediate. Deoarece într-însa mocnește mereu scînteia unei revolte ori, cel puțin, energia unei neconsimțiri, a unei nemulțumiri cu adînci ecouri, regimul o împresoară cu felurite șicane, cu temporizări, cu presiuni birocratice, echivalente cu dureroase ingerințe: „Atmosfera e apatică și fără semne de

îndreptare. La Uniune, aflu că şedinţa de Consiliu, fixată public (pînă şi în presă) pentru 27 ianuarie, s-a amînat *sine die*. Motivul e neclar, dar se pare că există o teamă de a aduna orice colectiv care ar putea stîrni o cît de mică scînteie. Deci, s-a spus că propunerile comisiilor ce au lucrat pentru pregătirea Conferinţei (sau Adunării generale) a scriitorilor vor fi întîi studiate la C.C. şi numai după ce vor avea aprobarea organelor supreme, să se convoace Consiliul. Şi atunci Consiliul ce să facă? Să ridice mîna, să le aprobe, pesemne". Urmează o interogaţie de o paradoxală candoare sub această pană lucidă: „Dar cum să ai pretenţia unui minim de democraţie?!" Scriitorii oscilează între decepţie, absenţă, compromis, cinism, „scandal", în funcţie de temperament, de grad al conştientizării crizei, bun-simţ, mai pe şleau spus în funcţie de calitatea umană. Între postura de „abătut" a lui Fulga, „absenţa" lui Macovescu, „cedarea" lui Bogza şi Jebeleanu şi „zurba" altora, diferenţele sînt sensibile: „Fulga mi s-a părut extrem de abătut. Pare cu totul absorbit de problemele Uniunii, al cărei sfîrşit îl prevede. Fapt e că viaţa lui e Uniunea şi că fără acel birou unde zi de zi primeşte, stă de vorbă, ascultă, sfătuieşte, încearcă să rezolve – s-ar prăbuşi. Mac e mereu absent, se vede limpede că nu-l mai interesează nimic, ştie pesemne că soarta noastră e stabilită undeva în ceruri. Scriitorii, risipiţi, sfîrtecîndu-se între ei, unii sînt complet la pămînt, fără vlagă, evitînd chiar ieşirile în public, cedînd, abandonînd ca Bogza şi Jebeleanu; alţii, cinici şi zurbagii, vorbind în gura mare lucruri de speriat". La Conferinţa din 1981, se exercită asupra participanţilor un control poliţienesc la sînge şi mai mult decît atît. Climatul e sinistru, ca al unei dictaturi latino-americane: „Controlul sever de la intrare e încă mai sever. Zi de zi am fost sub strictă observaţie, unii spun că există microfoane pînă şi în scaune, că totul e înregistrat pe camere de luat vederi şi chiar în hol, în pauze, unde mişună şi tot soiul de persoane străine, lesne de bănuit cu ce misiuni, după ce la intrare eşti legitimat de trei ori şi servietele sînt controlate cu contoare Geiger". Nu mai

puțin, chiar inocenta arhivă a Dicționarului elaborat de profesor și de cîțiva colaboratori apropiați ai săi e sondată pe furiș, prin mijloace deloc onorabile. Insinuată în laboratorul cercetării literare, suspiciunea capătă o înfățișare maladivă: „Am avut (...) o mică surpriză. De mai mult timp eram intrigați că se petrece ceva în biroul meu: de două ori ușa fusese forțată și yala stricată, era evident că se umblase cu o cheie rea sau că se forțase broasca. Tot astfel, am găsit forțate cele două uși ale dulapului cu arhiva Dicționarului". Din păcate, o lașitate generalizată se întîlnește cu o suficient de largă sete de parvenire, chiar pe acest fond instabil, murdar, cu o amprentă fanariotă. Oricît de puțin atractive sînt obiectivele ce pot fi urmărite, se găsesc întotdeauna oameni ai condeiului închiriat, dornici de a „ajunge": „Fiecare speră în secret că va fi «cruțat» și, poate, în viitor luat în barca oficială". Cu perfidie, autoritățile speculează o atare slăbiciune de caracter, perpetuînd nesiguranța ca un mediu al unor posibile șanse, deci ca un mijloc de pacificare: „nu cumva – tot amînînd desnodămîntul pentru Uniune – puterea tocmai asta dorește? Atîta vreme cît se coc planuri și alianțe de viitor, nimeni nu riscă pași greșiți, de teamă să nu se compromită și să rateze un posibil rol în noua combinație de preluare a conducerii Uniunii. Deci, a prelungi această stare precară ca echilibru, dăunătoare în atîtea sensuri, dar profitabilă sus, înseamnă a asigura o relativă *liniște generală,* toți fiind ocupați *cum* să intre în noua garnitură, nimeni cum să răstoarne ceva". De un umor trist ne apare modul anecdotic al împărțirii scriitorilor în tabere antagonice. Într-o anticameră de potentat, se întîlnesc două delegații, unii insistînd pentru publicarea unui comunicat privitor la ignominia lui Eugen Barbu, surprins ca plagiator, alții luîndu-i apărarea ca brav slujitor al „linici" și, firește, „patriot": „Jebeleanu și alți cîțiva scriitori au fost ieri la «Dumnezeu» pentru a impune apariția comunicatului în presă, așa cum convenise și cum, în ultima clipă, el, Popescu, ezită s-o mai facă. S-ar fi promis și ca un grup mai mare de scriitori să fie primiți pentru a dezbate încă

o dată «cazul», tot la «Dumnezeu». Pe cînd ieşeau ei din audienţă, în anticameră aşteptau să fie primiţi Dragoş, Lăncrănjan, Ungheanu, I. Alexandru, care voiau să discute, tot la «Dumnezeu», apărarea lui B., pe motivul că numai el apără literatura partinică, patriotismul etc.". Istoria literaturii n-ar trebui să uite componenţa delegaţiilor şi nici, înaintea acesteia, critica actuală... Cu tot oportunismul şi cu toată pasivitatea unor literaţi, Uniunea Scriitorilor reprezintă pentru putere o primejdie permanentă, ca o bombă nedezamorsată. Necutezînd a o desfiinţa pur şi simplu, politrucii ideologici tind a o surpa pe dinăuntru cu ajutorul unor liste de „scriitori compromişi", a unor campanii de calomnii şi injurii, în direcţia cărora se ilustrează publicaţii ca „Săptămîna" şi „Luceafărul", pentru a „dovedi" că existenţa scriitorilor în genere a ajuns „un bîlci" şi că actualele structuri ale instituţiei lor sînt ineficace. În speţă, e ţintit Consiliul Uniunii, unde se discută „anumite lucruri", pe un „anumit ton", fără precedent, vizînd „foarte sus": „Atîta timp cît ele sînt rostite într-un for democratic, oficial, ales, aprobat, cu un statut aproape parlamentar, nimeni nu poate «pedepsi» pe vorbitori, orice ar zice. Dar dacă acest cadru instituţional dispare, foştii opozanţi care ar continua să se exprime la fel de liber în afară sau în alt cadru, la iarbă verde ori la cîrciumă, ar intra deîndată sub incidenţele legii şi ar suporta rigorile el. Ca atare, cadrul legal deranjează, fiindcă în el te poţi manifesta nestînjenit şi fără a putea fi, teoretic, pedepsit. Se va desfiinţa deci acest cadru!". În felul său malign, represiunea e logică. Următorul său pas va fi impunerea unui preşedinte ultradocil, care, după cum se ştie, va paraliza nu doar activitatea temutului Consiliu al Uniunii, ci şi, practic, a întregii Uniuni, pînă în decembrie 1989.

Deşi personaj colectiv, Uniunea Scriitorilor conţine o sumă de fizionomii distincte, fiecare cu modul său de reacţie faţă de „răul omnipotent", bizuit pe ipocrizia care devine cîteodată un „viciu la modă", cum spune Molière, în *Don Juan*. Drept urmare, fiecare cu procentul său de responsabilitate.

Unor manifestări aparent colective nu le corespunde o răspundere colectivă. O atare soluție confuză n-ar putea fi decît în favoarea unor vinovății precizabile, care o și cultivă la ora actuală. Înclinat (poate în virtutea fascinației abisurilor, poate a unui fel de a fi incredul, neliniștit și dezolat) a zugrăvi răul, Mircea Zaciu ne prezintă o colecție de măști aproape în exclusivitate desfigurate de deriziune și viciu, ca într-un tablou de Hieronimus Bosch. Personajele pozitive sînt, de regulă, doar numite, subînțelese ca atare. Portretistul nu insistă asupra lor. Toată puterea lui evocatoare se concentrează asupra personajelor caricate. Pitorescul lor, nu o dată memorabil, e o reflectare amară a unei disfuncții morale. Surpriza e de a constata fisurile, uneori foarte pronunțate, care brăzdează figuri înconjurate îndeobște de o prețuire literară sau (și) etică. Astfel, Ioan Alexandru, participant la faimoasele delegații procomuniste, ale marilor „devotați", ce supralicitează în raport cu confrații lor „nesiguri", e indicat făcînd încă o ispravă: „A fost printre mineri, a scris pentru TV un reportaj despre ei (sîntem în 1979 – n.n.). Cînd s-a întors acolo, erau să-l jupoaie de viu, fiindcă realitatea cumplită văzută acolo se prefăcuse într-una falsă, festivistă, lucru ce nu poate fi iertat". Blajinului, înțeleptului, binevoitorului George Macovescu, a cărui președinție destui confrați o doreau prelungită în 1981, i se dibuie resorturile partinice, ascunzișurile astutioase de aparatcik. Șovăirile și toleranța lui se dovedesc a fi, în momentele hotărîtoare, simple decoruri de carton: „Mac, ezitant pînă mai ieri, pare să fi trecut în ascuns de partea celor sprijiniți vizibil de Cabinetul 2, fiindcă altfel nu s-ar explica de ce l-a tras la răspundere pe Ivașcu pentru transformarea, cică, a «României literare» într-o revistă polemică. Deci nu «Luceafărul», «Flacăra», «Săptămîna» sunt de vină, ci... «România literară»!". Sau duplicitatea aceluiași nomenclaturist, care mimează, relativ convingător, a-și accepta propria candidatură, la Conferința din 1981, pentru a netezi de fapt decizia arbitrară a puterii în privința președintelui voit de ea: „Ilie (Rădulescu, zis Ilie Lăptărie – n.n.) se temea de o

asemenea confruntare şi singurul care l-a salvat a fost tot Mac, al cărui joc dublu s-a dovedit abia acum. El a obţinut de la Conferinţă această «mică amînare», sugerînd că în acest mod va accepta ori se va face acceptat el ca preşedinte. Lumea, obosită, a cedat şi acesta a fost şi finalul penibil al unei Conferinţe care, împotriva aerului ei bătăios, a lucrurilor dure ce s-au rostit în plen, a capotat în final lamentabil. Ăştia suntem!". În legătură cu autorul *Moromeţilor,* e relatată o mărturie ce oglindeşte ambiţia de „şefie", prioritară, a romancierului care nu se da în lături de la combinaţii: „Acum adevăratul şef al Uniunii ar fi Preda, care – M. mi-o confirmă – a fost în audienţă la Dumnezeu şi i-a sugerat ieşirea din impas: nici vorbă de contestarea numirii lui Fruntelată, ci sumisiune în direcţie politică (...). Preda, îmi spune M., vizează două obiective: unul minimal, de consolidare a micii feude de la «Cartea românească» prin actul de sumisiune politică avansat; şi un obiectiv maximal, să ajungă preşedinte al Uniunii, după ce *aiatolahii* s-au compromis şi s-au scierozat tot mai evident". Lucrat în apă tare, se prezintă profilul lui Şerban Cioculescu, retorizînd în faţa faraonului, cu aprecieri meşteşugit conjuncturale, în fond adulatoare. Bătrîneţea venerabilului critic se apleacă astfel implacabil în faţa unui celebru personaj shakespearian, ca în faţa unei sancţiuni metaforice: „Apoi Cioculescu, singurul linguşitor, ca un Polonius viclean, plin de miere artificială, strecurînd şi două penibile aluzii pe marginea ideii că de cînd lumea scriitorii sunt «un popor *inguvernabil*». Din păcate, zice, cei ce cîntă în «Cîntarea României» o fac fără convingere, din comandă. Poeţii scriu în schimb artificial şi abscons, el le-a spus-o de cîteva ori cum din cuvinte puţine şi simple se poate scrie poezie adîncă şi citează versurile lui Goga din *Noi:* «privighetori din alte ţări vin doina să ne-o asculte...»".

Dar cele mai virulente portrete aparţin galeriei reprezentanţilor nemijlociţi ai răului, persoanelor înzestrate nu doar cu intenţii malefice, ci şi cu mijloacele oficiale de-a le pune în aplicare. Lumina intermitentă a umorului scade pînă aproape

de stingere, autorul folosindu-se doar de paleta nuanțelor de negru, cea mai operantă într-un spațiu infernal. Nici o complezență, nici o relativizare, nici o portiță pentru indulgență nu rămîn în scriitura sa contractată de refuz. Satira e absolută. Trebuie reținut faptul că imaginile sînt cu atît mai sugestive, cu cît apar surprinse pe viu, aidoma unor crochiuri nervoase, făcute în cărbune, după natură (o natură teratologică) îndeobște cu ocazia „ședinței" (o mină de observații inepuizabilă): „Beniuc, palid, intrat la apă, smochinit, stă lîngă Titus și-i spune scrîșnit: «Da, rău am făcut că nu l-am lăsat pe Blaga să fie băgat la închisoare! În închisoare trebuia să fie, să fi murit acolo, să fi murit!», iar despre Marino, cu care mă asociază brusc, amintindu-și de atacul indirect prin publicarea memoriului lui Blaga, zice «nește hiene!»". O filă de antologie o alcătuiește, incontestabil, descrierea Suzanei Gâdea, cuvîntînd în fața scriitorilor, cu chipul ei de țață opulentă, bătînd spre comedie, ca și discursul ei inimitabil agramatical, aidoma vorbirii liberților transcrise de Petronius: „În încheiere, tîrziu, ia cuvîntul Suzi. E momentul mare. Constat asemănarea ei izbitoare cu Draga Olteanu. Carura ei de cuirasat intrînd în radă cu tunurile scoase. Vocea și gestica de țață. Lung discurs, în parte gata scris de cineva (Nicolescu? dar nu prea elevat, să nu se observe că nu-i aparține), în parte vorbit în acest stil: «Nu fac parte din această presă atît de înaltă din punct de vedere al pregătirii profesionale... Problemele au fost foarte bune, atmosfera prietenească, plină de discuții dovedește cred eu că se impune pentru respectul a fiecărei persoane a acestui consiliu pentru că e un for conducător, să respectăm conducerea într-o ședință de asemenea anvergură»". Însă portretul, probabil, cel mai dezvoltat în ramificarea sa, revenind precum un laitmotiv sarcastic al alienării scriitorului român, e cel consacrat lui D.R. Popescu. Rolul ce i s-a rezervat în scenariul elaborat de dictatură, ne demonstrează Mircea Zaciu, se întîlnește cu vocația de a-l interpreta, de unde expresivitatea lui aparte. E „omul potrivit" unor asemenea „sarcini", aproape la modul

ideal. Tactica lui de arivist e notată pas cu pas de condeiul ziaristului, dezvăluind un soi de Rastignac al socialismului, cu un efect remarcabil de răspîndire a corupției. Încă la treapta clujeană a activității sale, marele ambițios are o mafie pe care o promovează mituind și nerespectîndu-și cuvîntul: „Sîmbătă au fost alegerile pentru Asociație, a ieșit o cacealma, ca de obicei. Omul meu a reușit să tragă sforile așa fel încît, promițînd tuturor ceva, a ieșit numai el și ai lui, cum planificase. În comitet i-a păstrat pe «bătrîni» (care nu fac nimic) și a introdus un singur tînăr, pe E., care-i devine astfel obligat. Delegați la Conferință toți supușii lui, majoritatea mediocrități cărora le-a dat pensii și beneficii și care vor vota așa cum li se va trasa «sarcina». În mod stupefiant n-a ținut seama de nici una din promisiunile făcute tinerilor, pe care i-a ras de peste tot, inclusiv pe L.P., care-l cultivase atîta timp în speranța că intră în comitet! N-a intrat, și nici delegat n-a ieșit. Cum n-au ieșit nici Pop, Papahagi, Vartic ș.a., adică oameni ale căror voturi la București nu erau «sigure». Lucrate perfect, alegerile (sau așa-zisele) au fost un spectacol murdar, care m-a dezgustat și m-a convins încă o dată că omul nu e doar viclean, dar profund primejdios. Orice comerț intelectual cu asemenea om e bine să fie evitat definitiv". Culmea (deocamdată!) a carierei ambițiosului autor o alcătuiește *impunerea sa* ca președinte al Uniunii Scriitorilor de către dictatură, împotriva voinței clar exprimate a majorității membrilor săi, deci prin violarea prevederilor statuare. Pentru a-l vîrî pe gît confraților, reprezentanții puterii (inclusiv fariseicul G. Macovescu, care a săvîrșit și cu acest prilej „o abilă manevră diplomatică") au trebuit să facă față unor situații neprevăzute, dezagreabile. Ei se văd însă ajutați temeinic de protejatul lor, care posedă practica îndelungată a „tertipurilor": „Dere, cum era de prevăzut, e incapabil să stăpînească sala; se bîlbîie, e incoerent, prolix, caută să scape cu glume nesărate și scapă controlul situației încît Mac e silit de trei ori să-i ia microfonul și să restabilească el ordinea. Îi reușesc în schimb lui Dere tertipurile: cînd trebuiau să se facă 16

propuneri din sală pentru completarea listei de candidaţi la Consiliu, el avea deja oameni plantaţi în parter, fiecare cu misiunea de a pronunţa numele fixate de *sus:* Beniuc, Lăncrănjan, I.D. Bălan, Brad ş.a.". Abia după ce înalţii activişti şi-au mobilizat toate forţele, arătînd clar că voinţa lor va fi dusă la îndeplinire şi recurgînd la un registru de intimidare, sfidînd „unanima antipatie" de care s-a izbit Dercul, îşi pot finaliza acţiunea. Scena e magistral fixată, în limbajul unui nuvelist ce sesizează cu exactitate detaliile din care se degajă tensiunea: „Şedinţa a fost penibilă. Ilie, fricos, ştiind că e expus boicotului, a venit însoţit de Dăscălescu (ori că aşa era ordinul?), iar D. s-a comportat dur, reuşind să intimideze consiliul. În primul rînd, amîndoi au rămas în picioare, dîndu-se a se înţelege că nu e vorba de nici un «dialog», nici vreme de «tratative». *Feciorul* care a intrat cu o tavă cu pahare şi o cană de apă a fost imediat dat afară de D. «Ce este?» a ridicat el sprînceana rău-prevestitoare. «– Apă», a zis, uşor zăpăcit, valetul-savak. «– Nu e nevoie», a făcut celălalt, cu un gest brusc al mîinii, de concediere. Şi omul a ieşit rapid cu tava. În acest scurt dialog al autorităţii, rostit într-o aparentă scenă anodină, a început şedinţa". Comportarea preşedintelui impostor nu dezminte structura lui de *personaj,* solid axat pe un mănunchi de trăsături „tipice" ale parvenirii: „Noul preşedinte însă tace, nu zice nimic, nu spune nimănui ce a fost «sus», ce i s-a spus etc. Un detaliu semnificativ: refuză să ia masa jos, la restaurantul Casei, sau la grădină, cu ceilalţi, preferă să fie servit sus, în birou, de către Şapira în persoană, în chip de «maître», meniul fiind compus cu grijă de Iancu". Atitudinea sa publicistică nu e mai puţin relevantă, mergînd de la veleităţile de profunzime eseistică pînă la o hilară intervenţie la „România literară" pentru a opri tipărirea unei poezii ce ar fi avut o deosebită savoare involuntară: „Dacă psihanalizezi comportamentul lui, dar şi ceea ce scrie (*eseurile,* aşa-zise, din «România literară», pe marginea unor lecturi din Şekspirică!) rezultatele sînt amuzante. Un epizod din ziua cînd a fost instalat: i s-a oferit o

masă pentru a serba evenimentul «epocal», la Otopeni. Amicii, între ei, serbînd. Dere îl caută de zor la telefon pe Dimi, la redacție. Făceam haz la ideea că el vroia să-l invite pe Dimi la «masa festivă», pînă cînd s-a lămurit motivul adevărat al telefoanelor atît de insistente: un «poem» al noului prezident urma să apară în numărul proxim al «României literare» (în ziua următoare numirii); or, poemul începea cu versul «*a-nvins minciuna...*» și autorul era, evident, îngrozit de perspectiva apariției poeziei concomitent cu comunicatul din pagina 2-a, cu numirea sa". Să recunoaștem că spaima lui era îndreptățită...

Dacă e un reprezentant al Școlii transilvane (fapt neîndoios), Mircea Zaciu este unul crepuscular, alexandrin. Energia sa „constructivă" e diminuată nu doar din pricina unor confruntări cu o epocă neprielnică, ci și în temeiul unui scepticism acuzat, pe care epoca, după toate probabilitățile, l-a sporit, dar ale cărui rădăcini au un caracter personal. Ceea ce am numit altă dată „sîngele subțiat" al criticului se exprimă în înclinarea sa estetă, în echivalarea „construcției" cu „o plăcere voluptuoasă ca atunci cînd omul e îndrăgostit" (sînt vorbe preluate dintr-un autor din sec. XV). Chiar genul diaristic reprezintă o cedare, deoarece istorici îi e preferat calendarul (cum spune Michel Tournier, citat într-un motto al volumului), iar expunerii riguroase, „științifice" îi e preferată una de notații impresioniste, *à bâtons rompus*. Sobrietatea istorică cedează astfel unei umori decepționate, cu toate precauțiile de-a se evita „subiectivitatea". Pretutindeni, autorul amestecă datele conștiincioase ale relatării cu umbra stării sale de spirit. Afirmației antice, conform căreia utopia ar fi un adevăr latent, Mircea Zaciu îi opune o întrebare a mefienței: „Și dacă, în planul politicului, ea nu-i decît *minciună latentă?*". O neîncredere în virtuțile nației se strecoară surprinzător în conștiința exegetului, precum o supremă mîhnire, punctată de vocabule contondente: „Românul e un ins prin excelență sedentar, și mizerabil pe deasupra, căci acasă e cîrtitor, cîrcotaș, veșnic nemulțumit, bovaric, visînd călătorii, evadări, iar cînd se vede

«dincolo» uită totul, suferă de o amnezie tîmpă". E citată, evident aprobativ, o opinie a lui Liviu Rebreanu: „România nu e țara revoluțiilor, ci a aranjamentelor". Din toate acestea rezultă o tainică ruptură, o rană lăuntrică deschisă. O suferință morală se infiltrează din context în text, lăsată fiind a avansa fără a i se opune o mare rezistență. Scriitorul își adună puterile pentru a-și împlini datoria scriptică, la un moment dat cu un preț dramatic: „Primit scrisoarea de la tata. Nu îndrăznesc s-o deshid fiindcă am sentimentul că mă va răvăși, iar eu am nevoie de un pic de calm pentru a-mi strînge ultimele puteri și a scrie eseul despre Marin Preda". Vitalitatea apare împuținată, împinsă spre proiecții ale dereglării. Impresia de caricatură, de grotesc e suverană. Panta pe care se derulează existența e declinantă, fără nădejdea unei opriri. Plecînd de la un aer de uberitate ardelenească, de analogie flamandă, Mircea Zaciu ajunge la o amară parodie: „Ieri la Ciucea, serbare Goga penibilă. N-a fost decît o mînă de scriitori (și pseudo-, diverși grafomani), nimeni din București (...). Scriitorii clujeni au luat apoi, în curtea castelului, o țuică și cineva le-a oferit slană și ceapă. Urcați în autocar, au poposit pe urmă la Căpuș pe «terasă», unde au mîncat și au băut pînă i-a apucat seara. Acesta a fost «centenarul» poetului «pătimirii noastre»...". „Pofta de mîncare" alcătuiește un prilej al mustrării subtextuale: „Bucureștenii serbează azi lăsata secului și e un aer de hulpăveală în tot orașul, lume cu pachete, cumpărături, mese, poftă de mîncare și băutură. Nu prea e ce, dar toți fac rost". Obsedat de un real advers, demonizat, autorul încearcă a-l exorciza printr-o puzderie de amănunte, printr-o inextricabilă „redare", care-l face, în fond, mai apăsător. E un naturalism *sui generis*. O agitație vană pare o ironică îngînare a sensurilor „mari", a istoriei tradiționale, rămase în suspensie: „se reformează «partide» și grupări în vederea unei iluzorii puteri ce i s-ar încredința lui D.R. Popescu, lui Sorescu sau cine știe cui", Simion „gravitează insistent în jurul lui Sorescu, vrînd să-l «pregătească» pentru preluarea «Cărții Românești», caz în care el ar putea fi un fel

de eminență cenușie, cum fusese probabil și pe vremea directoratului lui Preda", Barbu „a depus o nouă cerere de primire sus, întărită cu un soi de scrisoare unde furnizează material «compromițător» despre diverși adversari, inclusiv citate care să demonstreze că unele cărți ale acelora, romane etc., din ultima vreme sunt antisocialiste și antipatriotice" ș.a.m.d. În concluzie: „o cultură ce se macină și e măcinată în concasoarele absurdului". Văzută în ansamblu, această frescă în care deslușim o mulțime de chipuri detracate, schimonosite, de întîmplări meschine, produce o impresie de viermuială. Figurile nu se mai disting bine, înghițite de pasta cleioasă a „epocii" ce le distruge identitatea. Intrigile, bizantinismele, infamiile sînt în număr prea mare pentru a mai îngădui o acțiune coerentă, o desfășurare epică propriu-zisă. Se rotesc pe loc, ca o bulboană a pieirii. Însuși jocul alambicat al inițialelor („de la cine veneau «indicațiile»? De la V.S., noul activist instalat acolo de P., devenit acum instrumentul decapitării «Echinoxului». Căci e limpede unde țintește. Numai că M.P l-a anunțat pe S."), cifrarea excesivă, uneori transparentă, alteori derutantă, care îngreunează lectura, traduce tendința spre o anonimizare liberatoare. Excedat de rău, Mircea Zaciu pare a fi mai puțin preocupat de a-l ilustra prin imagini diferențiate, cît printr-o viziune categorială copleșitoare, printr-o apocalipsă a „socialismului" în cultură, ca și în viața cea de toate zilele. Iluzia „nivelului mediu" al anomaliei se destramă. Mai mult decît persoanele, contează trăsăturile lor comune, faptele lor asemănătoare, sub semnul venalității. Pînă la urmă, chiar pe această cale ocolită printr-o criză individuală, perspectiva obiectivă se impune, „societatea coșmarescă" a „deceniilor satanice" ocupă prim-planul, calificîndu-l pe cel ce i-a zugrăvit cu migală fizionomia proteică nu doar ca pe un martor, ci și ca pe o victimă. Fragilizarea martorului-victimă devine un simplu pretext al răului obștesc, care invadează textul cu sumbrețea sa, care impune o depoziție alcătuită din propriile sale formule. Care, cu mîna autorului damnat, se scrie pe sine.

O atitudine anticonservatoare

Volumul lui S. Damian, *Scufița roșie nu mai merge în pădure* (Ed. Scara, 1994), se înscrie în cadrul unui discurs anticonservator. Autorul pornește de la constatarea, remarcabilă prin acrul său de generalitate, că la noi are loc un refuz al unei „experiențe de cunoaștere", sub forma unei „închideri", a unei „rupturi" (de Europa), a unei „replieri" într-o „patriarhală autocontemplare", într-o „autoîncîntare narcisiacă". Aceasta spre a vorbi în termeni speculativi. Apropierea de concretul fenomenului conservator îi relevă criticului „punctul nodal" al situației, care este „o stare de înapoiere a societății civile în România". În comparație cu statele vecine, țara noastră învedera, în 1989, un handicap, inclusiv la treapta inteligheției: „Lipsea și un fundament de cunoștințe și experiență, vechea tiranie atotcotropitoare nu lăsase spațiu de înfiripare unei științe paralele semiclandestine, de pildă în domeniul sociologiei sau al cercetărilor economice. De aici impresia de improvizație și de tatonare la primele afirmări ale intelectualității după răsturnarea din decembrie 1989". În golul de conștiință provocat de totalitarism, s-a infiltrat naționalismul. Dar postura naționalistă nu e decît o față a vechiului sistem. E vechea manevră a lui Nicolae Ceaușescu, care, în strădania de a-și păstra prerogativele domniei, a intuit avantajul unei „solidarizări" cu tradiția etnică. Sub paravanul frazeologiei internaționaliste, menținut de ochii lumii (comuniste), s-a efectuat un transfer insidios al propagandei către obiective naționaliste, lupta de clasă trans-

formîndu-se într-o luptă de „eliberare națională", de menținere a „suveranității și independenței naționale", pîndite, chipurile, din toate punctele cardinale, de dușmani teribili. Se cuvine subliniată împrejurarea că național-comunismul a reprezentat, atît în calitate de concept, cît și în cea de aplicare a conceptului, o tristă „specialitate" românească, un fruct al compromisului nostru local, nemaiîntîlnit, la dimensiuni comparabile, în „lagărul" socialismului real. La ordinea zilei a ajuns, sub faldurile steagului roșu (cine s-ar fi așteptat?), frenezia etnică, exaltarea nelimitată a criteriului autohton: „Trecuse vremea rușinii și a camuflajului. Nimeni nu se mai speria în cabinetele superioare ale partidului, de unde soseau prețioasele indicații, de felul în care tezele propagandei și tot astfel limbajul întrebuințat coincideau fără putință de a le disocia cu naționalismul xenofob și autarhic al grupărilor de extremă dreapta, cum a fost Garda de Fier". Logic, în relația aberației cu ea însăși, vina tuturor neajunsurilor, defel puține ce s-au abătut asupra obștii noastre, în „epoca de aur", o poartă „neagra străinătate", marile puteri și, în speță, vecinii: „Sînt invocate permanent forțe monstruoase care se aliază în conjurații internaționale cu unicul țel de a distruge ființa națională". Dar acesta e scenariul asediului, tipic stalinist, care include potențialitatea tuturor ororilor represive. Scenariul pe care se clădește, teoretic, întreg edificiul regimului concentraționar. El e preluat și de cîrmuirea noastră postdecembristă, aproape fără schimbare. În fața atîtor „primejdii", crește însemnătatea conducătorului, funcția sa devine una „providențială". Paternalismul apare ca o consecință directă a mentalității xenofobe: „de unde atîta solidarizare în orbire? Să nu uităm că Președintele a vorbit mereu în graiul celor năpăstuiți, ca unul de-al lor, acceptînd atribuțiile de «tată bun», cum nota cu perspicacitate un observator al scenei". Și nu e numai atît. Lățindu-se „o psihoză a persecuției", „o deviere paranoidă", victima ajunge a-și venera călăul: „Atît de puternic și iremediabil e influențată populația de propaganda fanatizării (...), încît numeroase persoane au cerut fățiș, cu toată solemnita-

tea, reabilitarea Securității, cu profesioniștii ei redutabili, spre a păzi națiunea amenințată de forțe străine".

Un asemenea sumbru tablou nu s-ar fi compus fără sprijinul intelectualității, susține, pe drept cuvînt, S. Damian. Sprijin care e oarecum previzibil în latura cea mai acută a compromisului, adică în presa extremistă, care atîță „necugetat instinctele cele mai joase", dar mai puțin scontat la nivelul unor scriitori și cărturari valoroși. „Vigilența" ultimilor ar fi fost „înșelată" de către dictatorul pe care au ajuns a-l însoți „în acest marș al separării de restul lumii". Întrebarea e cît de „involuntară" a fost o atare opțiune cu rădăcini fanariote și răspunsul credem că nu poate decît să încline cu hotărîre spre factura ei conștientă. Cum am putea eluda conștiința și, în consecință, responsabilitatea unor autori pentru ceea ce au scris, la deplină maturitate și fără a avea chiar pistolul îndreptat asupra lor? Aici poate că exegetul ar fi trebuit să fie mai tranșant: „Opere create în deceniul din urmă și lăudate pentru independența de gîndire și originalitatea creatoare sînt, de fapt, viciate de mentalitatea închiderii sterpe". O mentalitate asumată benevol! Ele răsfrîng cultul autorității absolute, nevoia de supunere, mesianismul indigen înfățișat în tendențioasă opoziție cu defectele altor popoare, atitudini ce „intră adînc în fibra narațiunii și avariază substanța estetică". „Nu prea se dezbat aceste aspecte în critica literară, cînd tocmai fenomenele de închidere, de îngustime a criteriilor, de exaltare națională stînjenesc pătrunderea literaturii române în circuitul european", mai remarcă S. Damian. Meritul principal al „controverselor" d-sale îl reprezintă tocmai abordarea acestor subiecte evasitabuizate chiar și la ora actuală. Ele nu ocolesc nume și titluri de opere cunoscute, disociindu-se de inerția noastră endemică și prin temeritatea exemplificării. Să menționăm cîteva asemenea analize ale „tropismelor închiderii" în planul literaturii române contemporane.

E înfățișat astfel, fără excesive menajamente, C. Noica. Pe de o parte, filosoful se „desparte", cu ironie și persiflare, de Nietzsche și chiar de Goethe, pe de alta, asupra lui Eminescu

şi Blaga „a întocmit superbe studii de profundă comprehensiune, culme a exegezei în materie". „Nu intră în acţiune în acest fel, se întreabă S. Damian, criterii şi măsurători diferite? Elogiul e îmbrăcat în mantia evlaviei absolute, prioritate capătă chiar – faţă de adevăr – sentimentul de apartenenţă comună etnică". Autorul lui *Mathesis* manifestă o idiosincrasie atît de pustiitoare faţă de Vest, încît pretinde că acolo, după Hegel, nu s-ar mai putea vorbi despre o filosofie veritabilă şi „că leagănul culturii europene nu-l descoperim în Nordul ceţos, posomorît, faustic, ci în Sudul carpato-dunărean, în bătaia soarelui tămăduitor, luminos, optimist" (sînt cuvintele rezumative ale comentatorului său). Să fie o simplă coincidenţă circumstanţa că o asemenea postură consună cu închistarea şovină a lui Ceauşescu, cu aversiunea sa primitivă faţă de Occident? Dacă e o coincidenţă (ceea ce e greu de crezut, întrucît unui spirit precum cel al lui Noica nu-i putea scăpa raportarea la context a reflexiilor sale), ea este orientată, în mod obiectiv, precum pilitura de fier într-un cîmp magnetic, într-o direcţie ideologică oficială. Cu atît mai vîrtos, cu cît marele gînditor nu ezita a desemna, încă mai „la obiect", „boala Apusului de a denunţa represaliile". „Negarea Europei" se extinde, în amplă măsură, şi asupra gîndirii discipolilor magistrului de la Păltiniş, aşa cum e mărturisită în paginile *Epistolarului.* Antioccidentalismul e, în acestă scriere, în floare. Sub forma unui dispreţ faţă de cultura „decadentă", faţă de „anonimatul" şi „banalitatea cotropitoare" a centrului în care s-au stabilit învăţăceii, Heidelbergul (însă cu o trimitere mult mai largă): „Despre mediul universitar local răzbat aprecieri ironice, dispreţuitoare (vezi scrisoarea lui Pleşu, pag. 28, din care redau aici doar un fragment: *«Lumea germană e cum o ştiţi: perfectă, amabilă şi plictisitoare. Cărţile nu s-au scumpit, studenţii scriu: „Scheisse!" pe toate zidurile, berea excelentă, bibliotecile agreabile, profesorii de o obtuză competenţă».* Autorul epistolei uită să adauge că gazdele, în mărginirea lor, i-au oferit vreme de doi ani şi jumătate condiţii optime de şedere şi chel-

tuială ca să poată medita în voie la decăderea Apusului mărinimos şi risipitor)". Precedent nu lipsit de tîlc, dacă ţinem seama de cariera ulterioară a personalităţii în discuţie, punctată cu realism: „Perseverînd în funcţie (ca ministru al culturii – n.n.), complăcîndu-se într-o alianţă suspectă cu noii demnitari, unii cinici şi nelecuiţi încă de năravurile totalitarismului, Andrei Pleşu sacrifică o veritabilă vocaţie de artist şi de combatant". În legătură cu Eugen Simion este scoasă în relief continuitatea obstinată în raport cu propriile sale slăbiciuni („Se observă în volumele de sinteză ale lui Eugen Simion şi omisiuni, abateri de la adevăr, o predispoziţie spre elogii nediferenţiate. Firesc ar fi fost să se angajeze după decembrie 1989 o controversă în jurul lor, autorul însuşi să reia ipotezele sale mai vechi, în parte perimate, să verifice gradul lor de actualitate. Însă criticul ţine morţiş să stea pe loc, fiecare pas făcut, oricît de mic, ar însemna în ochii lui o cedare"), ca şi o continuitate în raport cu starea de spirit alarmistă, a asediului, de sorginte totalitară, reluată spre folosinţă, aproape fără schimbări, de către cercurile politice dominante de azi („Nedumerit, cititorul se întreabă cine ameninţă liniştea literaturii, de ce e constrîns tocmai Eugen Simion să stea călare solitar pe un armăsar falnic lîngă metereze, apărînd de barbari o cetate asediată. Te uiţi în dreapta, te uiţi în stînga, nu zăreşti nici o dîră lăsată de năvălitori. Nimeni nu pare avid să distrugă, să nege, să compromită un efort gigantic"). Nu e vorba, aşadar, de aserţiuni fortuite, fragmentare, ci de o textură relativ omogenă a unui conservatorism ce se bizuie pe cîteva idei detaşabile ca şi pe, evident, consecinţele lor practice, „care împiedică normala confruntare cu lumea din jur, cu ispitele, decepţiile şi revelaţiile veacului".

Dar morbul ideologic a pătruns şi în cîteva creaţii cărora exegeza le-a acordat un loc semnificativ, dacă nu chiar important. Unii autori, care au ocolit pînă la un punct dogmatismul comunist, arată S. Damian, n-au mai opus aceeaşi rezistenţă dogmatismului de tip naţionalist. Altfel spus, au îmbrăţişat comunismul pe una din direcţiile sale diversioniste, la care,

încolțit de dificultăți, a recurs în etapa sa crepusculară. Completîndu-l pe critic, am putea recunoaşte în astfel de producții un mioritism întors pe fața sa caricaturală. Retragerea senină, boicotul istoriei se metamorfozează într-o exaltare a „separării specifice", într-o opoziție grandilocventă şi găunoasă la duhul continental. Măsura arhaică trece în nemăsura țîfnoasă, pe cît de protocronistă pe atît de grotescă, a prezentului. Fireşte, spiritul critic adoarme: „Drumul spre confruntare şi recunoaştere europeană era astfel barat de o megalomanie molipsitoare". Nu numai spiritul critic al romancierilor, ci şi cel profesional al criticilor: „Însuşi actul critic, chiar în năzuința de protejare a esteticului, a suferit treptat o mutilare, unele aspecte nu putuseră fi abordate, se îngustase problematica, exegetul se deprinsese să judece numai pe segmente, adesea ancorat la un strat formal (...) Unii cronicari nu mai observă stigmatul bolii, declarînd că pacientul e zdravăn, neinfectat şi că nimic alarmant nu se remarcă. Un exemplu? L-am mai evidențiat pe Eugen Simion". S. Damian se opreşte asupra unor astfel de opere inaparent infectate, care ilustrează „osmoza cu propaganda oficială". Infirmînd diagnosticul pus de un „consult" săvîrşit de majoritatea comentatorilor, verdictul său singular ni se pare irecuzabil, bazat pe o simptomatologie vădită, care ține de „rinocerizare". Profunzimea în care au acționat „ideile închiderii" în structura romanului *Delirul*, ne spune criticul, rezultă dintr-o scenă a acestuia şi anume cea a întîlnirii dintre Antonescu şi Hitler, înaintea rebeliunii legionare: „În timp ce preşedintele Cehoslovaciei tremură în fața Cancelarului german, se ascunde sub masă văicărindu-se ca să nu semneze un tratat umilitor, generalul Antonescu se înfățişează ca un şef de stat neînfricat şi ferm, se răsteşte el la Hitler şi îl determină să amuțească, intimidîndu-l prin dîrzenie". De prisos a insista asupra neverosimilității unui asemenea episod, de un romantism poematic (evocînd *Scrisoarea a III-a!)* şi cîtuşi de puțin de o rigoare reconstitutivă, de la care se reclamă, totuşi, scrierea lui Marin Preda. O inconsistență morală şi, concomitent, artis-

tică se insinuează prin intermediul tehnicii elementare, de alb-negru. Ea conduce nu doar la un servilism față de politica din acel moment a partidului unic, ci și la o autoidealizare a autorului, de „suprasolicitare a meritelor sale", cu o „slabă forță de iradiere spirituală": „la Marin Preda un maniheism scindează narațiunea, se descrie un antagonism între Binele total și Răul total, simboluri alcătuite pe criterii etnice. Alături de identificarea metaforică, să-i zicem colectivă, cu un personaj arhetipal – Antonescu – se petrece și un transfer pe planul concret al subiectului, în raportare individuală: scriitorul se regăsește în personajul fictiv favorit, un tînăr țăran venit la oraș, trăind o cavalcadă rapidă a triumfului". Deci un lanț al slăbiciunilor! Pe scurt, „Marin Preda concepe în *Delirul* istoria din perspectiva domniei lui Ceaușescu".

În romanul *Podul de gheață* al lui D.R. Popescu apare în final „un eseu", parcă „extras dintr-o disertație universitară". Apologia *Mioriței* e practicată într-o manieră insolită. Spre a dovedi puterea de cuprindere a eroului celebrei balade, prozatorul îl compară cu Oedip și Hamlet „înscriși într-o veritabilă cursă sportivă, în care unul din participanți trebuie neapărat să obțină victoria". Neîndoios, aceasta revine, în cel mai pregnant stil protocronist, „anonimului candidat", care e ciobanul carpatin. „E o glumă? – se întreabă criticul. În nici un caz. Romancierul pare foarte serios, încredințat că dezleagă chestiuni capitale. Într-o ambianță culturală firească, astfel de testări hazardate ar fi sancționate, pentru ridicolul lor, de presă, de cafeneaua literaților, unde zeflemeaua poate distruge prestigii, de critica vigilentă, neîndurătoare. În România, în anii din urmă, n-au funcționat însă normal pîrghiile de control democratice". Nu mai puțin infestat de evlavia autohtonistă se manifestă și Constantin Țoiu. Subtilul analist nu ezită în fața gestului de adeziune la regimul ceaușist, chiar dacă „neostentativ", „intercalat în rețeaua narativă" cu o oarecare ambiguitate: „Nu e pentru prima oară cînd descifrăm în proza lui Țoiu rîvna de a da Cezarului ce e al Cezarului", remarcă S. Damian,

referindu-se la *Căderea în lume*. În paginile acestui roman își face loc un idilism mult grăitor, tangent la detestarea elementului alogen, „țapul ispășitor" al național-comunismului": „tabloul vieții actuale se desenează senin și optimist. În sectorul culturii se pare că totul merge bine, se joacă pretutindeni teatrul lui Eugen Ionescu, figurile sale circulă printre critici și spectatori ca noțiuni bine întipărite în memorie. Impresia care se degajă e că, după retragerea dogmaticilor, a celor străini de substanța neamului, factorii negativi dispar din viața socială". Sub condeiul expert al lui C. Țoiu, prezentul „epocii de aur" suportă o „operație cosmetică de neutralizare". Romancierul face o „reverență" în fața „orientării actuale" a dictatorului care, îndepărtîndu-i pe cei răspunzători de „anomaliile trecutului", a îngăduit, pasă-mi-te, „saltul spre libertate". Mai grav încă, scriitorul care a beneficiat din plin de grațiile dictaturii, își propune a justifica „foamea de autoritate", a netezi, mierosanalitic, calea cultului demențial al personalității: „Fără idoli nu se poate trăi, pare a ne sugera scriitorul, și pentru a simți din plin voluptatea supunerii, se convine a pregăti un climat de evlavie, de solemnitate, de sfințenie. (...). A te lăsa pradă oarbei adorații – iată calea izbăvirii". Astfel cultul Legiunii, zugrăvită ca o sectă inofensivă, ca o sărmană victimă a istoriei, este împletit cu cel al genialului cîrmaci. Nu s-ar zice că „exclusivismul arogant", retardat și subcivilizat al foilor extremiste nu s-ar putea revendica de la bibliografia subtilă, cuprinzînd pe un prozator „foarte instruit, modern, talentat"... Mai puțină satisfacție ne oferă, în cartea lui S. Damian, doar comentariul consacrat lui Paul Georgescu. În cuprinsul acestuia, criticul pare întrucîtva inhibat, intimidat de ceea ce se pare că a fost, în apropierea sa, fascinația acelui ins duplicitar și pervers pînă-n măduva oaselor, precum un personaj apocrif al *Demonilor*, care a încercat unele metode „rafinate" de îndoctrinare și manipulare, înainte ca ele să devină monedă curentă, după tezele din iulie 1971. Din care pricină aprecierea sa e, așijderea modelului, în dublu registru. Desemnat, așa cum, după toate

datele de care dispunem, şi era *de facto* (ne gîndim inclusiv la ipostaza sa de erou al romanului *Incognito* al lui Petru Dumitriu), adică drept un individ „orgolios peste măsură, avid de răzbunare, ahtiat de intrigi şi jocuri de culise, trăind şi o voluptate a maliţiei", Paul Georgescu primeşte, surprinzător, o dispensă, sub forma deculpabilizării prin transferul culpei (un procedeu pe care-l combate însuşi S. Damian): „În încăierarea inegală cu marii zilei el fusese nevoit să respecte şi să preia principii şi metode din arsenalul acceptat de toţi militanţii din interiorul sistemului. Ceea ce urma inerent era o contaminare greu de prevenit. O serie de gesturi apar de aceea datate, condiţionate de moment...". Socotim că ceea ce a făcut implică liberul arbitru şi că se cuvine a-l judeca în funcţie de acesta, iar nu de un ipotetic „for" ce ar fi trasat „obligaţii". Chiar „obligaţii"? Altminteri n-ar fi existat, *hic et nunc*, autorii „cu o veritabilă vocaţie care au rezistat la propaganda totalitarismului şi au evitat să ajungă în artă sclavii unei doctrine ultrarevoluţionare, pe care o descifrau străină de natura lor", autori a căror existenţă exegetul o recunoaşte prin chiar cuvintele citate...

Probabil volumul cu titlu ludic şi conţinut grav al lui S. Damian va fi taxat de comentatorii răuvoitori drept unul ideologic, tezist, tendenţios etc. Se va face uz, în cazul lui, de un truc recent, la noi, în materie polemică, agreat de reprezentanţii conservatorismului aflaţi în penurie de argumente. Conservatorismul nu admite pluralitatea punctelor de vedere, revizuirile, discuţia. E aliniat la un punct de vedere unic, „monolitic". E antidemocratic şi, deci, antiintelectual. E lipsit de flexibilitate şi, deci, brutal, gata a apela la metode coercitive pentru a-şi conserva privilegiile. Ceea ce observă penetrant criticul însuşi: „Opoziţia, de fapt, nu e necesară, rămîne un factor străin, primejdios, un duşman de moarte, un element indezirabil, care, pentru a fi descalificat şi îngrădit, va fi iute identificat cu extremismul de dreapta, cu fascismul; dintre categoriile sociale pe care ne sprijinim, cea mai nesigură şi cea mai dubioasă

este intelectualitatea, ea ar trebui domesticită pentru a-şi recunoaşte statutul de inferioritate şi subordine; temelia colectivităţii o constituie clasa muncitoare, care se cere sprijinită pentru a pune ordine în stat, mai ales în perioadele de alarmă (vezi intervenţia minerilor)". Totuşi, n-ar fi prea de tot să-l arunce pe S. Damian în braţele ideologiei opuse, deci uneia de extremă dreaptă? A-l pedepsi pentru anticomunismul său, declarîndu-l... fascist?! Atari glosatori fără scrupule, ce nu acceptă o poziţie pur şi simplu antiideologică, riscă a se face de rîs. Nu tot ce contravine unei ideologii totalitare, de stînga ori de dreapta, este o ideologie similară. Respingerea unei ideologii nu trebuie neapărat socotită un duplicat negativ al acesteia. Ideologiilor totalitare se cade a li se opune o antiideologie, adică o perspectivă a gîndirii libere. Tocmai de un asemenea lucru vrea să ne convingă criticul rezident la Heidelberg. El pledează pentru o spargere a cercului vicios, pentru o dizolvare a „tropismelor" interdictive şi izolaţioniste. Împotriva tabuurilor şi totemurilor, inflorescente într-un climat totalitar sau neototalitar. Pentru o deschidere neîngrădită de „prejudecăţi îndărătnice" a spiritualităţii româneşti înspre lume, fără a pierde din vedere particularităţile ireductibile ale acestei spiritualităţi. Pentru dezideologizare, aşadar, pentru dezinfecţia spaţiului contaminat de concepţia maladivă a totalitarismului. Fenomenul conservator e pe cît de oneros, pe atît de complicat. Spre a-l analiza şi dezarma e nevoie de o strategie de asemenea complicată, care să asocieze examenul estetic cu cel general-cultural şi politic, aşa cum au procedat, în veacul trecut, junimiştii. Cu atît mai mult, cu cît nu e vorba doar de o etapă revolută a evoluţiei sociale, ci şi de una a „tranziţiei", încărcată încă de ameninţări: „terenul social este atît de deteriorat, încît dacă nu se ajunge la o radicală însănătoşire, aceste izbucniri (ale trecutului totalitar – n.n.) se vor reedita, fără îndoială, sub variate forme". „Apatridul" (epitetul aparţine „României Mari") S. Damian ni se înfăţişează, în realitate, ca un patriot român din rîndul celor mai lucizi, cu privirile înfipte departe în viitor.

Girul moral nemeritat

Cu strîngere de inimă mă văd nevoit a consemna un fenomen pe cît de neașteptat, pe atît de mîhnitor. Se cuvine a preciza caracterul său neașteptat, întrucît el ne amplifică decepția. Căci există neplăceri oarecum previzibile, „planificate", în raport cu care neplăcerile-surpriză se arată capabile a răni în mai mare măsură. O asemenea împrejurare dezolantă, ce ne ia prin surprindere, o constituie atenția bizară, inexplicabilă, am zice, dacă n-am avea în vedere năprasnicul dicton potrivit căruia orice e posibil în lumea aceasta, atenție pe care, unii confrați ai noștri, pe care ne-am deprins a-i socoti de bună și de foarte bună calitate, o acordă unor autori pe care ne-am deprins a-i socoti situați la antipodul lor. Primii sînt repere ale valorii literare și ale unei atitudini oneste. Ceilalți sînt întruchipări ale degradării valorii ori ale inexistenței ei din capul locului, sub semnul compromisului manifest. Nu ne îndoim că, primind acest gir moral nesperat, ultimii jubilează. Dar ce se petrece în conștiința celor dintîi? Oare nu-și dau seama că, acceptînd a convorbi pe micul ecran cu dublii campioni ai propagandei ceaușiste și ai restaurației sau elogiindu-i în coloanele presei, le fac un serviciu extrem de util? Că le acordă un sprijin nemeritat, care ne consternează? Atîta așteptau oportuniștii de profesie: o spoială de legitimitate. Și, cu o larghețe demnă de o cauză mai bună, cîțiva din scriitorii și cărturarii noștri de vază se grăbesc să le-o ofere, acoperind cu un strat

de considerație și de excesivă amabilitate, toate minciunile, trădările, adulările, intrigile, toate potlogăriile, *hélas,* bine cunoscute ale personajelor cu pricina. O postură deloc onorabilă. Deloc în slujba binelui public. Deoarece a sta la taifas cu un individ nedemn, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, exact în cheia morală în care stai de vorbă cu un om de bună credință ori, și mai mult, a-i elibera adeverințe de bună purtare, înseamnă a deveni părtaș la nedemnitatea lui. Nu a-l înălța la tine, ci a coborî la treapta lui.

Dorim a-i admira și a-i respecta în continuare pe scriitorii și intelectualii de elită la care ne referim. Dar ei trebuie să ne ajute, rămînînd ceea ce sînt. Rămînînd ei înșiși. Le-am reaminti două versuri ale bătrînului Boileau: *„L'honneur este comme une île escarpée et sans bords,/ On n'y peut plus rentrer dès qu'on en est dehors".* Însă la ce bun cînd ei, neîndoielnic, le cunosc? Vom cuteza a le reaminti altceva. Faptul că onoarea lor e și onoarea noastră, a celor ce am crezut împreună cu ei în valorile binelui, adevărului și frumosului. Îmi dau seama: cuvintele mele s-ar putea să pară elementar-moralizatoare. Dar ceea ce le provoacă nu e oare o situație elementar-demoralizatoare? Sînt cazuri cînd se impune a indica realitățile simple prin cuvinte simple! Scriitorii a căror comportare ne dezilucionează ar putea fi considerați un soi de bancheri ai spiritului, la băncile cărora ne-am depus economiile. Așadar sînt legalmente și moralmente obligați a avea grijă de ele, a le feri de investiții păgubitoare și de operații frauduloase.

Un „atlet al mizeriei"

Importanța scriitorului Ion D. Sîrbu constituie, neîndoielnic, o revelație a perioadei de după 1989. Doar tolerat pînă atunci, ținut într-o carantină politică ce l-a împiedicat a se exprima pe deplin și a-și publica cele mai de seamă scrieri, acesta ne impresionează azi prin fuziunea actualității cu semnificația, a mărturiei cu substanța. Sciziunea literatură/document nu mai funcționează în cazul său. Scufundat în document precum un scafandru în adîncurile luxuriante ale mării, el revine la suprafață cu probele unei existențe bivalente. O existență antiutopică, în măsura în care desfide criminala utopie comunistă, și utopică, în măsura în care ține ca însăși de perspectivele și expresiile încărcate de miraj ale literaturii. E o mixtură a de-construcției și a construcției. Documentînd asupra unei epoci mizerabile, a cărei victimă de lux a fost, I.D. Sîrbu creează în contul ei, obținînd o revanșă specifică. Astfel, producția sa complexă devine imună la acuzațiile ce se aduc documentului că ar fi prozaic, plat, și creației că ar fi curată ficțiune, o scornire. Autorul surghiunit la Craiova contrazice teza potrivit căreia – pornindu-se îndeobște de la cazul Stendhal – ar fi nevoie de un timp îndelungat spre a asimila în arta scrisului o noutate istorică bruscă. Romanele, jurnalele, corespondența sa izvorăsc, convingător și întunecat, din chiar inima experiențelor totalitarismului, aflat în pragul dezintegrării printr-o acumulare insuportabilă de monstruozități, le înregistrează

penetrant şi transfigurator, în aşa fel încît ele pot fi cunoscute nu doar de ochiul istoric, curios de exactităţile realului, ci şi de cel intim, contemplativ, curios de moralităţi şi de frumuseţe ori de... contrariul ei.

Să începem cu imaginile care se reflectă în cel de-al doilea ochi, cuprinse într-o culegere de publicistică, pusă sub semnul unei formule pe care Lucian Blaga a aplicat-o fostului student şi apropiat al său: „atlet al mizeriei". Atlet, Ion D. Sîrbu sau Gary cum îi spuneau prietenii, a fost la propriu: „Îmi datorez viaţa condiţiei mele de atlet la liceul din Petroşani: eram campion de pentatlon, extremă dreaptă în echipa de fotbal «Jiul» (B), înotam brass şi crawl, călăream, am brevetul de pilot pentru zborul fără motor". Mizeria a cunoscut-o de-a lungul şi de-a latul existenţei sale contradictorii şi frămîntate, de fiu de „proletar luminat", miner din Valea Jiului, prigonit şi întemniţat tocmai de regimul ce se pretindea reprezentant al proletariatului, existenţă pe care ar fi putut-o rezuma prin cuvintele ce le atribuia părintelui său: „nu a fost decît suma grijilor, necazurilor şi desnădejdilor ce m-au bîntuit". E adevărat că şi Dostoievski a fost, pînă la sfîrşitul zilelor sale, supravegheat de poliţia secretă a ţarului, din pricina trecutului său de revoluţionar, dar cu o discreţie ce n-a împietat asupra creaţiei sale, asupra dreptului de-a publica. Şi nu s-a văzut pedepsit pentru credinţa sa pravoslavnică, aşa cum, în chipul cel mai pidosnic, s-a pomenit pedepsit Sîrbu al nostru pentru „cea mai «sănătoasă» origine socială". Viaţa lui s-a petrecut în răspăr cu o elemntară logică, sfidînd însuşi codul bunelor maniere ideologice: „Am fost bătut de legionari – aproape aceiaşi legionari m-au verificat şi pe linie de partid. Am fost, în 1947, cel mai tînăr conferenţiar universitar din ţară, ca în 1964 să ajung cel mai bătrîn vagonetar din mina strămoşilor mei, în Petrila". Pe propria piele, scriitorul reconstituie faimoasa remarcă a lui Bellu Silber referitoare la amestecul, în creuzetul socialismului indigen, al lui Iosif Vissarionovici cu I.L.

Caragiale: „Timp de cîteva decenii am crezut că, asemeni lui Iacob, mă lupt bărbăteşte cu un înger – ca apoi, într-o frumoasă zi, să devină clar pentru mine şi pentru întreaga lume, că îngerul, pe care-l credeam iacobin, nu era decît un Pristanda, căruia îi era frică pînă şi de frica ce o inspira". La o oră de bilanţ, cu puţine zile înaintea prematurului său deces, îşi vede biografia dramatic neutralizată, frustrată de extremele ce i-ar fi putut da accent şi culoare, împinsă în subterana inexpresivităţii, într-o atmosferă dostoievskiană (relaţia cu „omul ridicol" al romancierului rus e de asemenea sugerată): „trebuie să recunosc că viaţa mea, biata mea viaţă, nu a fost nici tragică şi nici comică, nici aventuroasă şi nici banală. Am supravieţuit, subexistînd. Am durat şi am îndurat, sperînd". Dar mai mult decît orice împrejurare legată de activitatea temutei Ohrane, decît orice supraveghere abuzivă dinaintea totalitarismelor, climatul în care a trăit I.D. Sîrbu a fost marcat de frică. O frică precum o stihie infernală, insinuată parcă în compoziţia obiectivă a lumii, în chimismul său irecuzabil: „Culoarea fricii se schimbă după fiecare deceniu. Eu mă refer acum la anii de imediat de după război. Aerul era compus din oxigen, azot şi frică, apa era alcătuită din hidrogen, oxigen şi frică". Am putea adăuga: făptura omenească însăşi era alcătuită în bună parte din frică, din celule de frică, dintre care unele, ca în cazul scriitorului evocat, se cancerizau...

Din fericire, *personajul* Sîrbu – căci pretutindeni în textele lui, chiar în cele ocazionale ori de scurtă respiraţie, îşi face simţită prezenţa, aşa cum îi şade bine unui om de teatru, un personaj care-i focalizează trăsăturile, stilizîndu-le sub formă de mască unică – e dotat cu o vitalitate ce se exprimă în înclinaţia ludică. Dacă universul socialismului în care s-a aflat era, în largă măsură, unul caragialesc, cel care-l observa, fixa şi judeca se dovedea el însuşi un emul al marelui precursor. Un „povestitor" de înaltă clasă, atras de „bîrfa gratuită", de „verbul vesel şi acidulat". Cu memoria doldora de „drolatice aventuri",

pururi gata a le „arde", sub unghiul unui rîs nu numai „cotidian" ci şi „petrilian", consemnînd „o sumă de nostimade picareşti, un fel de literatură orală, proletaro-soldăţeasco-universitară, prin care îmi plăcea (şi-mi place şi azi) să-i amuz pînă la lacrimi, pe martorii, autorii sau judecătorii niciodată terminatelor mele ghinioane şi păţanii". Categoria sub care declară a-şi fi consumat tinereţile şi bătrîneţea (căci maturitatea n-a mai apucat-o!) n-ar fi fost nici comicul, nici dramaticul, ci ridicolul: „o formă contemporană şi nord-românească a tragicului caragialesc". E citată o vorbă a lui Camus: *„je préfère le cruel, au ridicule"*, spre a fi răsturnată: „am toate motivele să zic «Dimpotrivă!», chiar dacă autorul de satire din mine ştie şi astăzi că ridicolul şi ruşinea dor mai rău decît o palmă sau un picior în spate". Trebuie să vedem în acest ridicol exacerbat un factor de supravieţuire, peste cel strict temperamental. Un antidot al fricii (Paul Evdokimov: „umorul ca şi rîsul posedă o funcţie eliberatoare"). Astfel s-ar putea explica, pînă la un punct, renunţarea intelectualului de solidă pregătire filosofică ce a fost I.D. Sîrbu la o producţie în această direcţie, dar mai cu seamă plonjarea sa într-un mediu în care hazul, farsa, reducerea la absurd reprezentau modalităţi de refuz, de o spontaneitate inaparent gravă, adaptată cumplitelor anomalii ale timpului. *Id est* urgenţe. Primind ordin, în calitate de asistent al lui Liviu Rusu, să afişeze o lozincă, împrumută următoarea frază oportună din Montesquieu: „Patria poate să-mi ceară să mor pentru ea, nu are dreptul să-mi ceară să mint!", dar scrie dedesubt... Maxim Gorki. E o respingere a demonici brute printr-una inteligentă.

Dar aspectul de maxim interes al cărţii îl formează cel al relatărilor asupra vieţii culturale a epocii. Nu cunoaştem încă nici pe departe toate nedreptăţile, toate înjosirile ce i-au lovit pe scriitorii şi pe intelectualii noştri de bun simţ, prin mijlocirea nu numai a comisarilor ideologici, ci şi a colegilor lor dornici de parvenire, pescuitori în apele tulburi ale unei tranziţii mai

vechi... Ion D. Sîrbu ne ajută a înțelege în speță rolul odios al cozilor de topor. Sînt și nu sînt fapte de culise. În fond, e vorba de date doar aparent minore, ce revelează esența fenomenului de agresiune la adresa vieții spiritului, de anecdote ce răsfrîng o dureroasă generalitate. Calibanul bolșevic se dezlănțuie cu o ură pe care, deși ulterior a încercat a o ascunde, n-a lepădat-o niciodată. Un „director de studii" îi cere tînărului universitar clujean I.D. Sîrbu să scrie un atac împotriva lui Blaga, „un articol tare, dărîmător": „«de pildă, poți să afirmi că face baie gol, împreună cu fiica sa nubilă... Mă apropiam de explozie și el vedea asta. Bîlbîiam: «cum să fac așa ceva. Blaga m-a ajutat, îi datorez enorm...». Îmi sări în ajutor: «Te înțeleg. Dacă nu vrei să scrii despre Blaga nu ai decît să scrii despre Liviu Rusu. Și el are fete!» După aceste cuvinte am țipat: «Refuz! Refuz categoric!» și am ieșit din bancă: «Atitudinea dumitale, tovarășe Sîrbu, nu este marxistă!», strigă bietul inchizitor. «Poate că nu este marxistă, am strigat și eu, dar este în orice caz morală!» Și am ieșit trîntind foarte tare ușa. (În dosarul meu a apărut formula: «A afirmat că marxismul nu este moral!»)". Merită menționată și imaginea lui A.E. Baconsky, destui ani la rînd „poet ultrajdanovist și hiperproletcultist", care „scria denunțuri și pîre cu talent și plăcere". Pe I.D. Sîrbu îl demască drept „cosmopolit", admirator al lui Blaga și... titoist, deoarece îl chema... Sîrbu! Pe cînd autorul *Spațiului mioritic* primea, ca ajutor de bibliotecar, 600 de lei pe lună, „Baconsky, pentru un singur poem (despre chiaburi, CEC, Odă lăptarului meu) încasa între 3000-5000 lei. Căuta mobilă și covoare de preț, achiziționa, de la fostele case mari, tablouri rare, blănuri și perle veritabile". În iarna anului 1953, Blaga, însoțit de I.D. Sîrbu, se întîlnește pe o stradă din Cluj, cu un grup de scriitori la modă, în frunte cu Mihai Beniuc și Veronica Porumbacu; „Grupul trecea numai la 10-15 metri de noi, pe celălalt trotuar, în dreptul Institutului de Istorie. Și totuși nimeni, nici măcar Beniuc (cu care fusese prieten atîția ani) nu a schițat cel mai

mic gest de salut sau recunoaştere. Baconsky singur s-a desprins de grup şi ne-a făcut el, fiul de popă, marele amator de mobilă aristocrată – gestul acela ţigănesc, scîrbos, din cot... am rămas stupefiat. Blaga înverzise. Nu şi-a revenit nici cînd ne-am despărţit". Mai poate fi oare socotit A.E. Baconsky, aşa cum fac unii din confraţii noştri, un soi de *angelus aestheticus?* Întrebarea implică, desigur, o invitaţie la discuţie, ca şi multe altele ce se iscă din lectura deosebit de incitantelor pagini ale lui Ion D. Sîrbu.

ADDENDA

„Am fost şi rămîn un exilat intern"

D-le Gheorghe Grigurcu, am crezut despre dumneavoastră că sînteţi cel mai „estetic" (sau mai estetizant) critic literar cu putinţă, desigur, judecat strict prin scris. Apoi, fiind eu mai atentă la demersul dumneavostră, mi-am dat seama că sînteţi unul dintre acei critici literari care există la limita dintre actul primitiv al creaţiei şi cel secundar al interpretării lui. Răspundeţi-mi, vă rog, credeţi că semnele paraliterare şi literare prin care puteţi fi cunoscut cu adevărat erau vizibile cu ochiul liber?

Să cutez oare a vedea în nota sibilinică a întrebării dumneavoastră ceva măgulitor? Sau să fiu prudent? Întrucît nu-mi pot da seama prin ce „semne paraliterare şi literare" aş fi putut fi cunoscut „cu adevărat" şi cu atît mai puţin dacă ele ar fi fost „vizibile cu ochiul liber" (e, oricum, sigur că nu port o stea în frunte şi nici corn), prefer a mă gîndi la un mod (pe cît cu putinţă) impersonal. Cred că orice critic (autentic, adică avînd o chemare estetică) există „la limita dintre actul primitiv al creaţiei şi cel secundar al interpretării lui". Deoarece creaţia este asumată ca o temă, răspunzînd, prin aperturi deseori largi, spre temele imediate ale existenţei. Scriind despre operele în care figurează iubirea şi moartea, eşti pus în situaţia de a vorbi despre iubire şi moarte. Critica de seamă alcătuieşte o operă de artă ea însăşi, un compendiu estetic al umanului. Consider că lucrul e în afara discuţiei, cu excepţia unor spirite congestionate de pedanterie, cărora le e frică de contactul cu literatura ca de o contaminare. Interesant este că şi problemele de tehnică interioară ale exegetului sînt asemănătoare cu cele ale creatorului propriu-zis, mişcîndu-se ambii între pura contemplaţie şi potenţa constructivă (expresivă). „Între natură şi opere, afirma Paul Valéry, între voluptatea

de-a vedea şi voluptatea de-a putea, schimburile sînt infinite". Pentru critic, operele asupra cărora se aplică reprezintă un soi de natură. De unde şirul incomensurabil de raportări posibile, răspunzînd misterului genuin, inspirator. Cu cît cultul estetic e mai intens, cu atît indicele de „realitate" a operei sporeşte, impunîndu-se, în cazurile extreme, drept singura realitate. Se petrece astfel un fenomen straniu. Dacă pentru un cititor de rînd un roman e, desigur, o ficţiune, pentru un estet devine o lume aievea, acesta din urmă căpătînd alura unui Don Quijote, gata a convorbi cu personajele şi a trăi aventuros în spaţiul lor. Sau altfel spus, dacă opera e, cum o vede Ortega y Gasset, o insulă imaginară, înconjurată din toate părţile de realitate (din punctul de vedere al simţului comun), ea devine o insulă adevărată, înconjurată din toate părţile de iluzie (din punctul de vedere al estetului fanatic). Acum, spuneţi-mi drept, doamnă Marinescu: socotiţi că există o mai mare satisfacţie a artei decît cea de a preface în iluzie viaţa adesea strîmbă, impură, dureroasă etc.? Păcat că, între „semnele paraliterare şi literare" după care aş fi putut fi recunoscut (precum după coada unei comete sau măcar după un inel de împărat), nu cred că m-am învrednicit a fi suficient de „estet". Sînt încă prea tulburat de curenţii existenţei, apăsat de „prea mult suflet" (care e o veghe asupra realului), pentru a mă putea preda necondiţionat ficţiunii. Mă simt încă ispitit de reflecţiile moralistului şi de reacţiile cetăţeanului. Pe de altă parte însă, nu m-aş considera un bun apărător al esteticului dacă n-aş avea în vedere primejdiile ce-l pasc în mediul social-politic, care impun investigaţii şi intervenţii în acest mediu. Poate că, paradoxal, sînt „estet" chiar datorită factorilor ce par a contraria esteticul...

Scrisul este numai o parte a unui întreg, în sensul importanţei, sau întregul însuşi?

Daţi-mi voie să vă răspund printr-o scurtă poezie a mea:

Poemul e lacom
vrea restul
(restul e lumea).

Aţi fost plecat în străinătate vreodată? Nu cred să fi auzit despre dumneavoastră că aţi fost plecat. Dacă nu, de ce nu aţi practicat niciodată această evadare?

Deşi am fost în cîteva (puţine) rînduri invitat în străinătate, n-am putut niciodată (din varii motive) trece hotarele ţării. Aceste

varii motive au ținut totdeauna de sfera necazurilor ce nu-ți îngăduie luxul „evadării". Închipuiți-vă o spălătoreasă poftită la un bal select, care ba are prea mult de lucru, ba are pe cineva bolnav în casă, ba ea însăși e bolnavă. De fapt, am simțământul că e la mijloc lucrarea unui destin. Mi s-a hărăzit o existență închisă, izolată, pasivă, un fel de „mioritism" personal, ce impune un boicot al biografiei. Situat frecvent în spațiile marginalizării, mi-am dat seama că sînt un „ghinionist", condiție metafizică a cărei cunoaștere mi-a alinat întrucîtva anecdotica hurducată a frustărilor legate de o anume conduită, de anume opțiuni morale și civice. Am înțeles că sînt croit într-un anume fel și că nu pot fi tratat ca și cum aș fi fost croit altfel. Ca urmare, am lăsat mirajele să se mistuie cu strictețe în afara mea. Între ele și *străinătate*. Patria mea sînt acum cele patru-cinci străzi din Tîrgu Jiu, pe care sînt obligat a mă mișca zilnic. E un loc de surghiun, atribuit de regimul trecut/prezent, prin măsuri punitive și dificultăți despre care am mai avut prilejul a vorbi. O patrie artificială și nu tocmai veselă... Visul meu cosmopolit îl reprezintă capitala, acei Bucureşti agitați și amețitori (o defulare națională), în care ajung din ce în ce mai rar, mai greu și-n care, pentru mine, se adună precipitat și Europa și America și „restul" universului. Singura cuviință îngăduită: postura de exilat intern. De ce să plec peste graniță? Cu sau fără îngăduința contemporanilor mei, vreau să fiu un exilat intern model.

Se spune despre literatura română că nu are puterea de a semnifica în afara hotarelor țării noastre. Este adevărat? Dacă da, de ce?

Nu cred că literatura română are un handicap,vreo cocoașă sau vreo altă sluțenie care s-o dezavantajeze în ochii străinilor. Cred că e o literatură bogată în valori dintre cele mai atracțioase. Pur și simplu nu e încă percepută cum se cuvine. N-a bătut ceasul său istoric. Spre deosebire de optimiștii de paradă sau de truditorii pe șantierul europenizării personale, n-am impresia că procesul poate fi grăbit pe calea artificială, cam așa cum s-ar preconiza trei recolte pe an acolo unde de regulă se coace una singură. Occidentalii nu acceptă să li se pună o pîlnie la gură în care să se toarne dorințele noastre. Am încă vie senzația de dezgust în fața acelor antologii alcătuite de oficialitățile totalitare, operații vinovate ale unei „estetici" nu numai

de stat şi de partid, dar şi meschin-carieriste, în paginile cărora se lăfăiau invariabil cîţiva autori „bine văzuţi", în absenţa altora mult mai elocvenţi. Mentalitatea persistă odată cu vechiul personal diplomatic, securisto-ideologic, de o capacitate intelectuală adesea nulă (demiterile ori demisiile diplomaţilor noştri scriitori, de la Alexandru Paleologu la Gheorghe Schwartz, spun multe). Despre ce „imagine pozitivă a României în lume" (sintagmă festivistă, conservată şi ea) putem vorbi, cînd aceasta, privită din exterior ca şi din interior, lasă enorm de dorit? Incontestabil, există şi un alt gen de demersuri de captare a străinătăţii, unele pline de asiduitate şi clamoare. În ciuda programelor sonore, ne izbeşte însă aerul lor convenţional, zbaterea lor pe termen scurt, miza lor îndeobşte... individuală. Unele au o din ce în ce mai pronunţată incidenţă oficială, presupunînd *colaborări* de rău augur în spatele distincţiei excesiv lustruite ori a unor merite mai vechi, tip Dan Hăulică şi Augustin Buzura, care par a continua europenizarea partinic programată, tip Virgil Cândea. Oamenii sînt vădit ai momentului, n-au suficientă detaşare, n-au suficientă „înţelepciune". Deşi pretind a privi în zări depărtate, n-au destulă perspectivă. Suflul generozităţii ocoleşte geamantanele lor de turişti ambiţioşi peste poate... E adevărat că un Cantemir sau un Iorga au construit (deşi fără ostentaţie) punţi între ţara noastră şi Europa. Dar au fost alte numeroase spirite mari, de o indiferenţă faţă de difuzare, faţă de vitrina din afară, ce ar trebui să constituie pentru noi un subiect de reflecţie. Personalităţi ce au intuit zădărnicia unor amiciţii ori iubiri silite, stîngăcia unor strădanii neraţionale de a forţa mîna în materie de spirit. Între ele, M. Eminescu, I.L. Caragiale, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, E. Lovinescu, G. Călinescu. Oare au fost toţi aceştia nişte naivi, nişte trîndavi, nişte răi români? Profunzimea maximă n-are de multe ori răgaz pentru calcule de colportaj şi propagandă. Valoarea înaltă, conştientă de sine, implică doar o atenţie faţă de istorie, căreia îi respectă ritmurile... N-am vrut să spun cu acestea că nu e nimic de făcut ca literatura română să aibă o mai bună circulaţie şi înţelegere pe mapamond. Sînt multe de făcut. Dar cu măsură şi bun simţ, fără o încredere excesivă în sîrguincioasele „planificări" şi, cu atît mai puţin, fără dezonorante pactizări cu exponenţii totalitarismului. Să nu uităm că strălucita noastră echipă reprezentativă: Eugen Ionescu, Mircea Eliade, E.M. Cioran nu e rodul nici al unei

acțiuni de ambasadă și nici al unui program teoretic cu o avizare „superioară".

Recunoașteți poeziei un loc aparte în literatură? Sau este un Text printre alte Texte?

Decît să încerc a delimita Poezia, a o opune – subtilitate avocățească – literaturii, prefer a-i vedea urmele pretutindeni unde se iscă frumusețea prin verb. Sînt încă foarte sensibil la ideea unuia din autorii mei de căpătîi din studenție, acum pe nedrept ocolit, deși e unul din cei mai mari gînditori asupra frumosului pe care i-a dat omenirea, Benedetto Croce, care socotea că lirismul reprezintă esența oricărui act de raportare a eului creator la univers, indiferent de particularitățile genurilor și speciilor. În calitatea ei de „intuiție pură" a artistului, opera nu poate avea decît o substanțialitate lirică. Dacă doriți imagini mai dezinvolte, îl voi cita pe Novalis, care, în avîntul său nelipsit, totuși, de un dram de pitoresc (sau mi se năzare?), afirma că poezia „alcătuiește societatea aleasă", „familia bună", „frumosul menaj al universului". Această perspectivă pan-lirică pare a-și găsi confirmarea în evoluția scrisului în sensul unei amalgamări formale, al unor conglomerate mai mult ori mai puțin aleatorii ce poartă numele modest-vanitos de Texte. Nume ce evocă laolaltă atelierul, truda elaborării, dar și solemnitatea rezultatului, sugerînd Logosul sacru. Luați, degustați, consumați (cu relativă încredere) textele cu o, în genere, indenegabilă aură lirică, spre care lunecă încet dar sigur deprinderile noastre literare!

Ați scris critică literară, poezie, jurnal, comentariu politic și aceasta mai ales după revoluție. V-ați simțit frustrat înainte de 1989 din pricini de cenzură sau, pur și simplu, acum este un moment al literaturii ca și oricare altul, cu specificitate și structură proprie?

Să mai dau, cu permisiunea dumneavoastră, un citat din Novalis: „Cine nu știe să facă poezii, le va judeca numai negativ. Adevăratul critic are capacitatea de a realiza singur ceea ce critică". Fără a-mi putea oferi eu însumi calificative, fie în poet, fie în critic, îmi dau seama că am căutat a respecta, într-un chip mai mult sau mai puțin reflectat, un asemenea principiu. Scriind versuri, critică, aforisme, n-am simțit îndemnul a scrie, cu puține excepții, decît despre poeți, critici, moraliști. Romanul și teatrul nu m-au atras, întrucît nu mi-am acordat posibilitatea unei priviri a lor dinăuntru. Am simțit

că e o chestiune de onestitate profesională să nu judeci pe cel ale cărui unelte nu te pricepi a le mînui. Procedez astfel de mulți ani. Dacă după Revoluție scriu/public mai abundent, aceasta se explică, desigur, prin abolirea cenzurii, care-mi dă dreptul de a spune ceea ce înainte mi se interzicea. Se manifestă, probabil, un imbold de recuperare a „timpului pierdut", stimulat de numărul crescut al periodicelor îmbietoare. Cu toate că și sub regimul trecut, n-am ezitat a provoca mereu malefica întreprindere inchizitorială ce ne supraveghea scrisul, refuzînd, cu oarecare ecou, principalele aspecte ale politicii culturale ceaușiste, ca și personajele notorii ale compromisului, precum Adrian Păunescu, Eugen Barbu, Mihai Ungheanu, Al. Piru, Dan Zamfirescu etc. Unele comentarii mi se respingeau, altele izbuteau să iasă la lumină. Evident că-mi aprindeam paie în cap, însă „a trăi periculos" era un stil ce mă întărea sufletește, îmi făcea mai suportabilă solitudinea impusă, colorînd-o cu dinamism. Pentru cine ar dori să-mi urmărească scrisul de-a lungul deceniilor, ar rezulta fără putință de tăgadă o continuitate în atitudine. Ea a fost pecetluită de autoritățile comuniste, spre a nu fi posibilă nici o altă interpretare, prin scoaterea mea abuzivă din cadrul redacției revistei „Familia", prin interdicția de a mai lucra la vreo altă redacție din țară ca și prin „legarea" mea, atît de feudală, de „glia" tîrgujiană...

Credeți că ceea ce a reprezentat constrîngere înainte de 1989 a fost un factor benefic pentru scris sau dimpotrivă?

Una din perfidiile speculative, puse în circulație după Decembrie, este și această năstrușnică părere după care constrîngerea ar fi fost „benefică" pentru scris. Am impresia că C. Stănescu, nevoind a scoate din priză tendențioasa mașinărie atît de prosperă în paginile „Scînteii", e unul din cei ce au exprimat-o printre primii. Și nici Andrei Pleșu nu s-a dat în lături a o confirma, cu o pseudosapiențială înclinare a bărbii oficioase, marcînd încă un punct al imprevizibilei d-sale re-angajări. Adică, ar trebui să mai și spunem mulțam asupritorilor noștri! E adevărat că și marele ambiguu Noica murmură ceva în legătură cu „liniștea interioară", pe care a aflat-o în celula condamnării sale. Dar bunul simț respinge generalizarea unor atari bizarerii. Ciudățenia unui individ chiar excepțional ar putea justifica oare extinderea unei aberații? A unei cruzimi? Privighetoarea nu trebuie orbită pentru a putea cînta. Se comite o mizerabilă confuzie între constrîngerea voluntară, disciplina morală a creatorului ce se supune benevol

unui canon, şi cea silită, venită din mediul ideologic şi birocratic, ca o formă de tortură. Devierile, fragmentările, eliminările, eufemismele, întregul sistem de aluzii prin care nu o dată scriitorii autentici au fost nevoiţi a-şi preschimba directitatea protestului, a-şi atenua ori disimula convingerile, pot alcătui un muzeu al terorii spirituale. Ceea ce s-a salvat sub unghiul artei şi al conştiinţei, departe de a constitui o probă în favoarea supliciului, reprezintă o mărturie dintre cele mai patetice împotriva acestuia. Constrîngerile externe în artă n-au fost, nu sînt şi nu vor fi decît o monstruozitate.

Credeţi în evoluţia unei vieţi de la scriere spre înţelegere şi nonobiectivare? Ar putea fi acesta un drum complet?

Fără îndoială. Marile valori ale contemplaţiei sînt transverbale. Fără cuvînt a fost şi miracolul copilăriei, inspirîndu-ne speranţa nebună a unui reviriment. Dar poate că nu sînt suficient de contemplativ, nu am suficientă forţă lăuntrică pentru a mă putea desprinde de scris, acest drog al aproximării, situat într-un raport fatal cu imperfecţiunea fiinţei ce aspiră spre absolut (Dumnezeu). Ori poate că, aşa cum se spune, nu ajunge doar să doreşti marele extaz, pentru a-l trăi. Trebuie să fii ales.

Vă place politica sau ceea ce reprezintă politica într-o perspectivă morală? Scrisul însuşi îl consideraţi ca fiind o treaptă în înţelegerea morală a lumii? Mă refer la faptul că faceţi, uneori, o reconstituire a unui trecut literar al unor „confraţi" dintr-o perspectivă aproape politică (textuală).

Nu se pune chestiunea dacă „ne place" sa „nu ne place" politica. Ea este o demonie, foarte virulentă în unele epoci, pe care trebuie s-o acceptăm, aşa cum acceptăm un taifun, un ger sau o caniculă. Ca orice fenomen al intelectului cultivat cu intensitate, ea ajunge la fervoare, la paroxism, la viziune. Grăit-a marele maestru, Bismarck: „politica nu e o ştiinţă, ci o artă". Marii beneficiari ai politicii, super-starurile ei, trec cu dezinvoltură în mitologie, deci într-o zonă plasată „dincolo de bine şi de rău". Aci e pericolul. Principiile moralei funcţionează mai greu în acest climat de succes *istoric,* se blochează precum motoarele în apropierea O.Z.N.-urilor. Iată de ce un Hitler, un Stalin, un Mao, un Tito, un Ceauşescu sînt aclamaţi delirant nu doar de entuziasmele populare, ci şi de unii intelectuali subţiri. Dacă în cazul maselor, „magia" exercitată de către demagogul-despot

poate constitui, pînă la un punct, o scuză, în cazul creatorilor ea nu poate fi aprobată decît printr-o culpabilă deliberare, nu poate fi însuşită decît printr-o motivaţie a interesului. Un grad de simulacru e inevitabil. Controlaţi, vă rog, prin datele biografice! Scriitorii oportunişti ajung neapărat demnitari, sînt trataţi cu onoruri şi remarcabile hatîruri materiale, de la M. Sadoveanu şi T. Arghezi, la E. Simion, Augustin Buzura şi Andrei Pleşu. Ei, cu propria lor mînă, îşi introduc în destinul literar şi uman o fisă politică. După care nu rezistă tentaţiei de a moraliza pe alţii şi de a pune ţara la cale. Nu e, aşadar, vina comentatorilor de a „politiza" ceea ce e politizat *de facto*. Cum ai putea să prezinţi culoarea florilor decît cu ajutorul unor imagini colorate? Cum ai putea studia muzica decît reproducîndu-i sunetele? Efectele cacofonice aparţin partiturii.

Aţi vrea să deţineţi funcţii politice?

Nu cred. Şi aceasta din două pricini. Mai întîi pentru că politica, aşa cum e practicată azi, cere o suplete, din punctul meu de vedere, exagerată, o renunţare, deseori, la rostirea răspicată a adevărului, o sacrificare măcar a unei cîtimi din reacţia ta intimă în favoarea grupului din care faci parte ori a celor cu care întreţii raporturi de alianţă. Vreau să fiu cu strictete stăpîn pe atitudinile mele. Aşa cum nu mi-ar conveni să scriu poezii sau articole „în colaborare". Vreau să am deplina libertate de opţiune şi de comportare, de la elementele de fond pînă la cele de amănunt şi nuanţă. În al doilea rînd, consider că, fiind un comentator al unor înfăţişări ale vieţii publice şi, mai ales, un critic ce-şi aşază confraţii, aşa cum spuneţi, într-o „perspectivă aproape politică" (chiar dacă fără o intenţie expresă: lucrez cu materialul clientului), *sînt,* în asemenea împrejurări, într-un fel, un om politic. Atît cît pot fi, prin propriile mele resurse. Atît cît pot eu influenţa, prin scrisul meu, fie şi cu cele mai modeste rezultate, opinia publică. Postura de exilat intern consecvent poate că-mi oferă şansa unei credibilităţi în plus.

Credeţi în vocaţia politică a poporului român?

Pentru moment măcar, „vocaţia politică" a poporului român este jugulată. Sublima izbucnire a mîniei nostre justiţiare, din decembrie '89, a reprezentat o spărtură solară de-o clipă, după care stratul gros de nori s-a refăcut. Nori în opacitatea cărora se aglomerează îndepărtate reflexe de apatie şi slugărnicie, reziduuri

ale fricii şi fățărniciei, simularea savantă, bizantină, conformismul cu aparat pitoresc, fanariot, ca şi simplul dresaj la care a fost supusă partea inferioară a conştiinţelor, dînd spectacolul repulsiv al supunerii de masă. Mulţi compatrioţi, nepermis de mulţi, au uitat verticalitatea mersului, tîrîndu-se, au uitat să înainteze, furişîndu-se. Tot ce era mai vulnerabil, mai dubios, mai urît, toate impurităţile din sînul colectivităţii noastre au ieşit la suprafaţă, în condiţiile favorizante ale totalitarismului şi ale post-totalitarismului, într-o rotire fascinantă în răspăr, de gunoaie răscolite cu putere. Un balcanism înjositor ne-a pecetluit. Chiar dacă Churchill afirma, la aflarea ştirii privitoare la actul de la 23 august, că România ar fi aidoma unei pisici care, oricum ai arunca-o, cade totdeauna în picioare, n-am ştiut să profităm de excepţionala situaţie creată de curajul cîtorva eroi care, cu mîinile goale, au răsturnat dictatura cuplului Ceauşescu. Faptul e de un tragism pe care încă nu-l realizăm. Poate niciodată în istoria noastră n-am irosit o şansă mai importantă. În chipul cel mai stupid, am alunecat pe făgaşul acceptării aceleiaşi clase parazitare, ivite sub sloganele comuniste, care, folosindu-se de pretextul Revoluţiei, n-a făcut altceva decît să-şi întărească poziţiile, adăugînd la puterea politică pe cea economică, în versiunea sa viabilă, capitalistă. Rezultatele celor două alegeri au arătat că ne-am furat singuri căciula. N-am fost capabili a readuce monarhia, adică a reintra în legalitate la treapta superioară a cîrmuirii statului. N-am aplicat punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara, adică am deschis larg poarta nemernicilor, invitîndu-i să ocupe noi funcţii de decizie. N-am pedepsit aproape în nici un fel pe marii torţionari şi profitori, nici măcar pe criminalii din decembrie. Ne-am pretat la diversiunea naţionalistă, într-o formulă ce seamănă ca două picături de apă cu cea prin care „geniul Carpaţilor" încerca a-şi ascunde falimentul polilateral. Cum să cred în „vocaţia politică" a poporului român, cînd nici măcar opoziţia nu dă dovadă de mai multă fermitate? Dacă îmi stătea în putere, aş fi îndemnat-o să boicoteze *in corpore* activitatea parlamentului, atîta timp cît pe băncile acestuia se află stîlpii notorii ai propagandei ceauşiste, căpetenii ale securităţii, inşi venali, dovediţi ca atare. Ar fi fost singura atitudine posibilă de demnitate activă. Scandalul provocat ar fi obligat puterea la o repliere. Ţara ar fi primit un îndemn la purificare, neprețuit. Aşa, continuăm a sta cot la cot cu indivizi

ce nu reprezintă decît nerușinarea. Dialogăm cu ei, prin urmare îi luăm în serios. Cum, Doamne, putem recunoaște ca „aleși ai nației" pe cei ce n-ar fi trebuit, în virtutea unei elementare corectitudini, să primească dreptul de a participa, măcar cîțiva ani, la viața cetății? Sîntem mai prejos de înaintașii noștri de la sfîrșitul primului război mondial, care nu s-au sfiit a condamna în justiție și a trimite efectiv la închisoare pe cîțiva însemnați scriitori și gazetari pentru relațiile lor cu ocupantul german, adică pentru un colaborationism mult mai puțin extins și mai puțin nociv decît cel de care se fac vinovați destui din senatorii, deputații, înalții dregători actuali. *Omul nou* continuă a ne teroriza, a ne terfeli ca popor. Omul degradării maxime, mercenarul tuturor atitudinilor profitabile, internaționalistul care devine șovin, exponentul intereselor proletariatului care devine om de afaceri, adoratorul cîrmaciului, care pactizează cu cei ce l-au asasinat. Spectrul comunismului ne bîntuie noapte de noapte și, îndrăznind tot mai mult, zi de zi. Cum să apreciem faptul că reprezentantul României în Consiliul Europei e... Adrian Păunescu? Cum putem explica revenirea în forță a strigoilor ideologiei ceaușiste în posturi-cheie? Putea fi un coșmar mai întunecat decît acesta? Și chiar dacă-i lăsăm la o parte pe protagoniștii proslăvirii dictatorului, cum am putea justifica încredințarea intereselor majore ale țării unor persoane precum Moiș, Ninosu, Teodoru, Hrebenciuc, ciocoi tipici ai tranziției, mărunți paraziți pe ogoarele mănoase ale statului? Ce au comun atari indivizi, și mulți alții ca ei, înfipți în funcții „de răspundere", cu idealurile Revoluției? Corupția acestei categori de parveniți e atît de revoltătoare, încît... îmbogățește limba. Se vorbește, bunăoară, în presă, de măsura de un hrebenciuc! Nu vreau să fiu greșit înțeles, dar țin să-mi exprim convingerea că, în astfel de circumstanțe severe, rezervele față de integrarea României în Consiliul Europei și în alte organisme internaționale n-ar fi decît un serviciu făcut intereselor poporului român. Un semnal de alarmă, al cărui răsunet ne-ar ajuta să ne venim în fire. E timpul să ia sfîrșit complezențele fals democratice ale unor cercuri occidentale care, în modul cel mai nedemn, l-au încurajat și pe Ceaușescu, mergînd pînă la a-i acorda soției sale titluri academice. Istoria nu trebuie să se repete, măcar la acest capitol atît de păgubitor pentru noi. Oare au fost răi patrioți Saharov, Soljenițîn, Lech Walesa, Havel, Nelson Mandela, cînd

s-au ridicat împotriva unor avantaje oficiale nemeritate făcute regimurilor deficitare din punctul de vedere al democrației din țările lor? De ce nu le-am urma exemplul? Autenticul patriotism se manifestă nu prin compromis, prin cocoloşirea adevărurilor dezagreabile, ci prin rostirea lor categorică în fața lumii, prin privirea ațintită departe, cît mai departe în viitor, peste oricît de dificile obstacole.

Cum apreciați actuala resuscitare, la noi, a conflictelor interetnice?

Vrajba interetnică a fost cultivată cu sistem de către Nicolae Ceauşescu, ajutat cu hărnicie de locotenenții săi propagandistici, actuali senatori, cu scopul de a racola un mit întunecat, de a-şi asocia un curent al subconştientului colectiv, care să-i consolideze puterea. Nu altminteri proceda Hitler, după cum putem afla şi din cartea lui Ernst Cassirer, *Mitul şi Statul.* Neocomuniştii păşesc pe aceleaşi urme scelerate. Ireversibil aşezați sub zodia lui pseudo, încearcă a abate memoria noastră publică pe o pistă tendențioasă. În loc de a face procesul celor vinovați de 45 de ani de dezastru național, ne asmut împotriva naționalităților conlocuitoare, în special a maghiarilor, evreilor, țiganilor. Manipulînd, în mod criminal, deviza „nu avem dreptul să dăm uitării", caută a reînvia conflictele naționale, unele cu incontestabile implicații sîngeroase, a căror rememorare riscă a provoca situații de tip iugoslav. Memoria e uzurpată cu cinism. Scopul? Evident, cel de-a face uitate atrocitățile comunismului. De a-i lăsa în libertate pe călăii pe care adeseori îi ştim cu nume şi adresă. De a dezbina populația țării, de a scinda opoziția. Dar maghiarii – vizați în primul rînd –, dacă exceptăm cercurile lor extremiste, reduse, nu ne sînt dușmani. Nu trebuie tratați ca dușmani. Episoadele conflictuale ale trecutului trebuie depăşite. Se cuvine a ține seama de aspirațiilor lor ca de propriile noastre aspirații. Pe meleagurile Transilvaniei, istoria românilor se împleteşte cu istoria maghiarilor şi această realitate nu poate fi ştearsă cu buretele. Garanțiile pe care le-au primit maghiarii cu ocazia Marii Uniri din 1918 reprezintă o chestiune de onoare pentru poporul român şi, după cîte ştiu, însuşi Iuliu Maniu a avut mereu grija respectării lor. Cum ne putem imagina o viață națională civilizată, la standardele continentale, despre care ni se tot vorbeşte, fără a lua în considerare doleanțele legitime ale

celei mai importante minorităţi de la noi? Naţionalismul miop şi agresiv nu e un bun consilier. Reacţiile primitiv-umorale nu ne pot aduce decît nenorociri. Cărturarii luminaţi, de la Nicolae Bălcescu la I. Negoiţescu, au înţeles necesitatea unei reconcilieri istorice cu maghiarii. Lucian Blaga îmi spunea, nu o dată, că doreşte să întreţină cu confraţii săi maghiari relaţii europene. E o chestiune nu numai de demnitate, ci şi de stringentă logică politică. Azi, maghiarii reprezintă la noi, prin liderii lor, un avanpost al democraţiei. Nu putem renunţa, bineînţeles, la o poziţie critică faţă de concepţiile lor, ca şi faţă de orice alte concepţii politice. Însă nici nu putem ignora semnalele lor negative, fără a ne ignora propriile interese, în cuprinsul luptei comune pentru edificarea unei lumi întemeiate pe valorile umanismului şi ale creştinismului. Numai lichidînd sechelele xenofobiei, renunţînd la a fi „români verzi", caragialeşti, putem fi români respectabili. Unul din testele hotărîtoare ale patriotismului românesc cred că îl constituie atitudinea receptivă, leală, constructivă faţă de problema maghiară. Discursul patriotard, care nu năzuieşte a stabili relaţii paşnice, confraterne cu maghiarii dinăuntrul şi din afara României, într-un orizont al reconcilierii fundamentale, după modelul franco-german sau după cel polono-german, poate fi, cu toată liniştea, taxat drept demagogie.

Se va schimba oare, calitativ, literatura română, în conjunctura dată? Dacă da, în ce fel ar putea critica literară să o influenţeze?

Aşa cum am mai afirmat şi cu alte prilejuri, nu pot profeţi viitorul literaturii. Obişnuim a avansa doar supoziţii, bănuieli, ipoteze, îndeobşte de natură... optimistă. La ce bun? În schimb, e posibil a efectua o revizuire a creaţiei noastre literare din perioada totalitară. E chiar strict necesar. Peisajul literaturii române postbelice apare încă, din păcate, confuz. Ar putea fi comparat cu o grădină neîngrijită, în care florile sînt acoperite adesea de luxurianţa buruienilor impetuoase, şi asta nu chiar întîmplător, ci ca urmare a unei tactici duplicitare a puterii, stînjenite de valorile ce-i scăpau de sub control. Se încerca neutralizarea acestora prin amestecul cu nonvalorile. De asemenea, printr-o dozare interesată a proporţiilor, de la minimalizare pînă la hagiografie... Sînt convins că unele glorii actuale se vor reduce considerabil. Se va vedea că un Marin Sorescu se află mai aproape de G. Topîrceanu sau I. Minulescu decît de Blaga sau

Arghezi. Că imnografia interminabilă a lui Ioan Alexandru a devenit plicticoasă şi că la rubrica poeziei mistice sînt mai dense, de pildă, parafrazele evanghelice ale Angelei Marinescu. Că Nichita Stănescu e un poet între alţii, îndeajuns de departe de Eminescu cu care, într-un chip pripit, a fost asemănat, produs al unui mit cu un dezastruos efect necritic, atingînd aspectele unei psihoze. Că Eugen Simion, care se opune din răsputeri revizuirilor, nu e decît un lovinescian răsturnat, un belfer prezumţios, predînd propria-i autoritate tot mai şubrezită. Că nici Marin Preda, nici Eugen Jebeleanu, nici Geo Bogza, indiferent de valoarea operelor lor (tratată deocamdată nediferenţiat encomiastic) şi a unor gesturi de relativă şi tîrzie diferenţiere politică, nu vor putea supravieţui ca „repere morale". Altora le revine acest rol, unor personalităţi care şi-au săpat suferinţa în spirit şi carne, care n-au îngenuncheat niciodată în faţa autorităţilor comuniste şi n-au cunoscut niciodată bunăstarea ca răsplată a „adaptării" la vremi cumplite. În primul rînd, unor mari victime ale Gulagului, de la V. Voiculescu, Mircea Vulcănescu, Dan Botta, Gheorghe Brătianu la Nicolae Steinhardt şi Petre Ţuţea. Prevăd de asemenea un mare prestigiu celor ce au fost lampadoforii spiritului critic, în frunte cu Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, I. Negoiţescu. La fel docţilor exegeţi vărsaţi în universalitate, precum Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Sorin Alexandrescu, Toma Pavel şi, desigur I. Petru Culianu. Se va revizui statutul încă pe nedrept periferic al lui Cornel Regman. Din rîndul poeţilor, vor beneficia de atenţia ce li s-a refuzat pînă acum (vezi şi oribila imagine a literaturii noastre contemporane din manualele şcolare, bizuită pe 5-6 şaizecişti „consacraţi", care ocupă aproape toată scena) autori precum Gellu Naum, Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Ion Caraion, Emil Brumaru, Petre Stoica, C. Abăluţă, Florin Mugur, Şerban Foarţă, Cezar Ivănescu, Sorin Mărculescu, Daniel Turcea ş.a. Lui Radu Petrescu i se va înălţa un monument din înseşi elementele marelui său har şi ale marilor frustrări de care a avut parte, a cărui umbră va face probabil pe unii „predişti" exclusivişti să se trezească la realitate. Simbolicul Paul Goma va deveni, peste urzelile tuturor îndoielilor şi resentimentelor, la fel de apreciat precum e în Occident. I.D. Sîrbu va fi socotit una din prezenţele marcante ale literaturii postbelice. Figuri complexe, de la Alexandru Paleologu, Alexandru George, Tudor Ţopa, la Livius Ciocârlie

se vor bucura şi ele de onorurile cuvenite (şi neacordate totdeauna la timp) celor aleşi. Va urca şi astrul părelnic solitar şi cu certitudine teribilist al lui Sorin Dumitrescu. Optzeciştii îşi vor preciza aşijderea importanta contribuţiei decantată într-un rezonabil joc al diferenţierii şi continuităţii. Prezenţa lor monolitică şi, acum, în ciuda multitudinii de nume, uşor monotonă, va face loc, sperăm, unor reliefuri personale, mai puţine însă mai precise, în temeiul evoluţiei estetice şi de conştiinţă.

Ce semnificaţie morală au argumentările dumneavoastră negative în ce priveşte diverşi autori şi ce semnificaţie morală au argumentările pozitive? Le separaţi ca valoare morală?

Eu nu le separ, însă unii interlocutori atribuie propoziţiilor mele negative ţeluri ascunse. Ca şi cum critica n-ar fi un sistem coerent între afirmaţie şi negaţie, aşa cum e între căldură şi frig, între lumină şi umbră. Nevoind a accepta obiectivitatea (buna-credinţă) a negaţiilor ce le practic, comentatorii cu pricina le fac procese de intenţie. Pretind a vedea în ele nu ştiu ce „invidii" şi porniri distrugătoare, de parcă m-aş pregăti să dinamitez literatura română... Faptul trădează două incapacităţi. a) Cea intelectuală, de a respinge argumentele prin contraargumente. b) Cea morală, de a te confrunta cu pluralismul conştiinţei literare, deci cu starea ei naturală. Dl E. Simion şi alţii *ejusdem farinae* ţipă că-i „urăsc". Dar, nesupunîndu-se obiectului discuţiei, fugind ca diavolul de tămîie de analizele şi probele mele, nu pot nici măcar dovedi că n-am dreptate. Mă încurajează împrejurarea că lumea noastră literară îşi dă seama tot mai limpede de situaţie. Departe de a avea succes în ofensivă, cavalerii noului oportunism, îmbrăcaţi în armuri de mucava, nu-şi pot apăra nici măcar identitatea. Spectacolul e de un umor trist.

Cum vedeţi viitorul în ce ne priveşte pe noi, românii? Dar viitorul dumneavoastră personal?

Iarăşi precizînd, fără a fi oracol, din simple deducţii raţionale, nu văd nimic îmbucurător în viitorul nostru naţional. Cel puţin în viitorul apropiat. Cum aş putea crede în redresarea societăţii noastre cînd, de pe treptele puterii restauraţioniste, ne moralizează şi ne ocărăsc vechii nomenclaturişti, barzii cei mai deocheaţi ai compromisului, sacerdoţii liturghiei negre ceauşiste? Cum mi-aş putea imagina că ne aflăm pe drumul cel bun, cînd, de fapt, nu ne clintim de pe

tărîmul pierzaniei? Cînd ne mănîncă, pe de o parte, mizeria, iar pe de alta minciuna oficială? Cînd doar cîțiva înalți delegați occidentali văd, din fuga limuzinelor ori pe ferestrele încăperilor unde se desfășoară fastuoase dineuri protocolare, „progresul" nostru pe „calea democratizării"? Mulțimi imense somnolează încă întru rațiune, mișcîndu-se automat la împungerea bețigașului cîrmuirii, rumegînd, în profunda lor neștiință provocată, conceptele nefastei propagande. Pentru a scutura povara mentalității de robi, vor trebui să apară generații noi. În privința aceasta cred că nici măcar celor mai puțin sceptici decît noi nu le e permisă nici o iluzie... La cele arătate se adaugă manifestarea opoziției, surprinzător de moale, de ineficientă. Ba chiar înfățișînd momente contradictorii. Dl Ion Rațiu e, din cîte cunosc, primul om politic român care „dă nas" lui Adrian Păunescu, încă nereintrat în circuit, acordîndu-i un interviu în serial, făcîndu-i complimente și poftindu-l în preajma d-sale. Dl Alexandru Paleologu eliberează cu filotimie certificate de bună purtare unor inși precum Adrian Păunescu și D.R. Popescu, iar dl Ștefan Aug. Doinaș acceptă a convorbi pe micul ecran cu directorul revistei „Totuși iubirea", recunoscîndu-i astfel o legitimitate și o onorabilitate. Gafe? Sau consecințele unei hipnoze precum cea descrisă de Thomas Mann în *Mario și vrăjitorul*? Totalitarismul continuă a se juca cu noi precum șoarecele cu pisica. Și nu fără rafinament, întrucît șoarecele e, nu de puține ori, un șoarece de mare soi intelectual. Cît privește viitorul meu personal, mi-a parvenit din surse sigure informația că autoritățile vor căuta să-mi repartizeze locuința la care am dreptul în capitală, unde am căpătat serviciu în urma răsturnării din decembrie, după anul 2093. Deoarece timpul trece repede, îmi convine și o asemenea soluție. Nici nu e mult *un veac de singurătate!* Mai bine mai tîrziu decît niciodată, nu-i așa?

Îmi puteți indica un aforism preferat?

Mă urmărește, în ultimul timp, următoarea cugetare a lui Virgil Ierunca: „o luptă fără speranțe prezintă garanția unui plus de autenticitate".

Interviu realizat de Angela Marinescu pentru *Vatra* (1993)

Manipularea valorii şi altele

1. *În opinia redacţiei noastre, multe din conflictele care tulbură lumea literară au, dincolo de motivele afişate, o cauză constantă: „lupta" între generaţiile literare. Dv. ce credeţi?*

Ţin mai întîi să-mi exprim scepticismul faţă de noţiunea de generaţie literară, ca şi faţă de orice noţiune colectivistă în domeniul creaţiei, care se bizuie pe valoarea individuală. Ecusonul generaţiei are numai în parte un alibi estetic, reprezentînd adesea un permis de liberă trecere pentru mediocri şi nechemaţi. Orice reprezentare a generaţiei implică un rabat făcut cantităţii (Balzac: „O generaţie este o dramă cu patru sau cinci mii de personaje reliefate"). Există, desigur, o anume ritmicitate a înnoirilor în literatură şi artă, dar ele nu sînt determinate doar de aportul deosebirilor de vederi, mai mult ori mai puţin tensionate, între copii şi părinţi, ci şi de numeroşi alţi factori. Polarizarea creatorilor pe generaţii ne apare foarte relativă. Uneori, oamenii cu o vîrstă apropiată se adună în jurul unor gesturi creatoare şi puncte de program, alteori nu. Dacă paşoptiştii ori junimiştii s-au solidarizat pe unele poziţii comune, nu acelaşi lucru îl putem afirma în legătură cu interbelicii. Diversitatea prodigioasei perioade pe care au reprezentat-o e atît de accentuată, încît n-am putea-o reduce la o tablă doctrinară ori la o unitate stilistică, fără a o mutila. Ce relaţie este între Tudor Arghezi şi Liviu Rebreanu, între E. Lovinescu şi Lucian Blaga, între Camil Petrescu şi Nichifor Crainic, între Hortensia Papadat-Bengescu şi Bacovia? În schimb, „tinerii" viforoşi ai anilor '30, un Mircea Eliade, un Cioran, un Eugen Ionescu, un Noica, fac din nou figura unei generaţii cu profil distinct, resortul mentalităţii lor fiind cel al unei ideologii vitaliste, iraţionale, rebele, venite în speţă pe filieră germană şi franceză. Generaţia

şaizecistă? Posibil, dar ca o asumare a unui protest împotriva proletcultismului, ca o resurecţie a tradiţiei şi ca o deschidere a ferestrelor spre lume, deci ca un fenomen cu rădăcinile în contextul socio-politic. Sarcinile ei *trebuiau* efectuate de cineva, aşa cum o recoltă e strînsă de o echipă de muncitori sau de alta, aşa cum un incendiu e stins de un grup de pompieri ori de altul. De altminteri, prin forţa lucrurilor, modelele şaizeciştilor sînt „vechi" (cu excepţia lui Labiş). Înainte de a încerca a-şi lua avînt pe cont propriu (cu rezultate eterogene, în genere idealizate, din dublul motiv, contradictoriu, al împotrivirii la jugularea creaţiei de către oficialităţi şi al oficializării creaţiei „protestatare"), ei s-au reîntors la Arghezi, la Blaga, la E. Lovinescu, la G. Călinescu, la Tudor Vianu etc. Producţia majorităţii exponenţilor generaţiei în cauză nu poate fi înţeleasă fără pasul hotărîtor al revenirii la sursele interzise sau contrafăcute, din unda cărora au fost luate paradigmele vizionare, elementele universului conceptual şi sensibil, chiar un anume lexic. Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Ion Gheorghe, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Ileana Mălăncioiu, Gheorghe Pituţ, G. Alboiu nu pot fi concepuţi în afara marilor modele tradiţionale, misterios-arhaizante, în frunte cu Blaga, Arghezi, Bacovia. Critica şaizecistă, la rîndul său, a pus în valoare ideea autonomiei esteticului şi a început prin a actualiza uneltele predecesorilor dintre cele două războaie. De unde frapantul aspect funcţional al seriei '60, rostul său de restabilire al unui firesc valoric, al unui ethos al creaţiei cumplit de încălcat. De unde şi organizarea ei, purtînd pînă azi urmele de improvizaţie dictate de imperativul urgenţei. Etajul superior e cel al marilor privilegiaţi: Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Adrian Păunescu etc. Etajul inferior aparţine unor poeţi nu mai puţin înzestraţi (frecvent chiar dimpotrivă), care însă, din pricini varii, n-au intrat în joc la momentul oportun ori n-au captat atenţia criticii de „întîmpinare", interesată a-şi alcătui un grup de şoc, fatalmente limitat: M. Ivănescu, Leonid Dimov (ceva mai în vîrstă acesta, cot la cot cu şaizeciştii), Şerban Foarţă, Sorin Mărculescu, Virgil Mazilescu, Cezar Ivănescu, Mihai Ursachi, Dan Laurenţiu, Marius Robescu, Daniel Turcea ş.a. Oricine îşi va da seama imediat de diferenţa de tratament între primul şi al doilea lot. Dacă cei dintîi alcătuiesc un veritabil sanctuar al valorii lirice supreme, ceilalţi, care

s-au impus mult mai greu (a se vedea evoluția cronicilor ce li s-au consacrat), au rămas într-o soi de „rezervă", de „anexă". Popularitatea ultimilor e, în consecință, cu mult mai scăzută... E de așteptat în acest moment în care are/trebuie să aibă loc o rediscutare a literaturii contemporane, să li se facă dreptate. Cu siguranță că li se va face, dar cu cît mai repede și mai categoric, cu atît mai bine! În fine, s-au manifestat optezeciștii, de asemenea într-un dispozitiv cert de generație omogenă și prezentînd unele similitudini cu șaizeciștii. Ca și autorii anilor '60, ei au fost nevoiți a face față unui climat din ce în ce mai ostil creației, prin treptata reducție a scurtei liberalizări de după 1965. Ca și aceia, au fost îmbrățișați spontan de o critică ce i-a simpatizat nu doar pentru virtuțile estetice și intelectuale remarcabile, ci și pentru ceea ce întruchipau ca formă de rezistență împotriva opresiunii și imposturii pe care o promova stăpînirea. Însă cu toate că n-a lipsit, pe alocuri, supralicitarea valorică, ea n-a avut, totuși, caracterul ostentativ din deceniul șapte, deoarece optzeciștii nu mai apăreau pe un teren viran, ci într-un peisaj literar bogat, rod al presiunii pe care scriitorii din mai multe generații au exercitat-o asupra puterii, profitînd de detenta de la începutul conducerii lui Ceaușescu și încercînd ulterior a prelungi unele din libertățile dobîndite atunci. Să vedem care sînt și alte deosebiri dintre optzeciști și șaizeciști. Poeții în blugi n-au mai fost siliți a recurge la modelele fundamentale, cu încărcătură tradițională, putînd opta pentru ceea ce li se potrivea, atît temperamental, cît și sub unghiul tacticii, și anume pentru avangardism, pentru poezia de frondă, ironică, șocantă, inconformistă. Împotrivirea lor la tiranie și nemulțumirea față de degradarea existenței în societatea românească (o postură politică manifestată cu mai mare energie și statornicie în raport cu predecesorii lor imediați, ce s-au lăsat adesea neutralizați ori chiar s-au pus în serviciul declarat al ideologiei de partid), și-au găsit expresie într-o feerie prozaică, într-o bufonadă a automatismelor, într-o comedie a limbajelor contactate la diverse nivele. Gravitatea liturgică sau convulsionată pînă la apocalipsă a abordării cosmosului a făcut loc unei bune dispoziții juvenile, unei blazări rezolvate în burlesc, unei parodii a propozițiilor mitice ori numai serioase... Spre deosebire de șaizeciștii rapid selectați și organizați într-o elită ce a dezavantajat și dezavantajează încă pe cei mai buni dintre ei, optzeciștii au rămas democratic risipiți într-un număr foarte mare, încercîndu-și șansele cu o umoare aparent

egală... Cei cîțiva care s-au afirmat mai pregnant nu alcătuiesc, prin instituționalizare, o piedică în afirmarea camarazilor lor. Din fericire, fenomenul unei autostructurări premature le rămîne necunoscut. În schimb, un excesiv sentiment de corp le-a dezvoltat o oarecare suficiență. Binevenită în militantismul lor, inițial antitotalitar și acum în favoarea idealurilor democrației, această dispoziție ce i-a îndemnat a se comenta doar între ei și a aborda, în rest, doar chestiuni generale, își vădește slăbiciunea cînd e vorba de situarea lor în cîmpul nu doar sincronic, ci și diacronic al literaturii. Conștienți, pe bună dreptate, că au inaugurat un nou capitol în viața literaturii noastre actuale (uneori însă indispuși de filiația avangardistă pe care o învederează discursul lor, înclinați a-și exagera originalitatea), optzeciștii au omis a se confrunta cu înaintașii lor proximi ori mai îndepărtați. O neașteptată discreție plutește în textele lor exegetice și confesive, bunăoară în legătură cu cvasitotalitatea șaizeciștilor. Acceptare culturală? Admirație nediferențiată? Dispreț așijderea nediferențiat? Lipsă de interes? E greu de dat un răspuns. Oricum, e un deficit al atitudinii cu care sînt datori față de ei înșiși. „Tinerii" deceniului patru îi negau cu inteligentă înverșunare pe „bătrînii" consacrați ai acelui timp, de care nu-i despărțeau, cîteodată, diferențe mari de vîrstă, șaizeciștii au polemizat explicit ori măcar implicit cu șabloanele realismului socialist, producătoare de scrieri sub-estetice, și s-au raliat extatic la marile nume interbelice. Pentru a-și cristaliza concepția diferențială și a-și contura profilul (de grup ori individual), poeții în blugi se cuvine a-și preciza poziția față de autorii în succesiunea cărora, în mod obiectiv, se așază.

2. *Cum vedeți raportul dintre notorietate și valoare în contextul literar actual?*

Unul dintre viciile vieții culturale sub regimul totalitar l-a reprezentat manipularea valorii. În timp ce, în perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej, marii noștri scriitori și cărturari erau marginalizați, falsificați ori interzișI, pe soclurile rămase vacante s-au cocoțat o mînă de oportuniști și veleitari, pe măsura „competenței" în domeniu a cîrmuitorilor, cu scopul principal de a le sluji propagandistic interesele. „Notorietatea" unor A. Toma sau E. Frunză, M. Davidoglu sau I. Vitner s-a impus prin decizie oficială, trecîndu-se și la „recuperarea" post-mortem a unor minori precum Ion Păun-Pincio,

D.Th. Neculuță, Alexandru Sahia. Subdezvoltați intelectual, înalții activiști comuniști se complăceau în societatea literaților de joasă calitate. După 1965, cînd regimul a hotărît să slăbească strînsoarea chingii ideologice (nu din generozitate, desigur, sau dintr-o subită iluminare a spiritului său mărginit, ci pentru a-și reduce izolarea și a obține astfel niscaiva beneficii, atît în perspectivă internă, cît și în perspectivă externă), s-a recurs la alte procedee, mai subtile, de exploatare a valorii estetice. Pe de o parte, au fost acceptați unii autori mai înzestrați, ce s-au afirmat cu destulă greutate (reprezentanții generației '60, la început ținuți la distanță, șicanați, dați ca „exemple negative"). Puterea și-a dorit o literatură care s-o reprezinte în mod mai substanțial decît proletcultismul, și chiar un clasicism de stat! Drept care a încurajat hiperbolizarea unor scriitori, acordîndu-le avantaje și onoruri, oficializîndu-i, trecîndu-i în manualele școlare. Ba uneori chiar prefăcîndu-i în fetișuri, interzicînd adică discuția critică liberă asupra lor. A fost o manieră tipic totalitară, de „naționalizare", o „expropriere" pe tărîm literar, vizibilă de la Nicolae Labiș și Nichita Stănescu la Marin Preda, Eugen Barbu, Titus Popovici, Adrian Păunescu etc. Cel ce cuteza a formula rezerve față de acești „monștri sacri", fie nu era publicat (vezi cazul Șerban Cioculescu, căruia i-au fost respinse comentariile privitoare la autorul *Necuvintelor*, asupra căruia a pogorît măsura de intangibilitate, hărăzită oricărui bun al poporului), fie devenea pasibil de aspre sancțiuni administrative și civile (vezi cazul subsemnatului). Mitologizarea se proiecta și în trecut. Dacă obtuzitatea propagandistului inițial i-a selectat pe obscurii Neculuță și Sahia, pretențiile succesorului său ideologic au evoluat, instituind cultul unor nume mari, dintre care unele (istoria își are hazul său trist!) au fost ani în șir puse la index: T. Arghezi sau G. Călinescu. De la discreditul programat s-a trecut la admirația programată, la fel de hibridă. Pe de altă parte, s-a înjghebat o categorie de nomenclaturiști literari, cu pretenția de a i se asigura un „spate" în ierarhia propusă de critică. Președinții Uniunii Scriitorilor, majoritatea directorilor de reviste, de ziare, de edituri, spre a nu mai vorbi de autorii ajunși membri în c.c. sau deputați în M.A.N. erau practic in-discutabili. Verificați, vă rog, presa timpului! Li se închinau vrafuri de articole exclusiv sau preponderent elogioase, indiferent de valoarea lor reală, și nu numai sub iscălituri anodine,

ci şi sub cele ale unor exegeţi de seamă. Bineînţeles, nu tocmai spre cinstea ultimilor! Această mafie politic-administrativă a literelor a parazitat pe toată durata regimului comunist, chiar dacă mulţi exponenţi ai ei nu depăşeau mediocritatea ori veleitarismul. Au fost astfel necondiţionat elogiaţi nu doar Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Virgil Teodorescu, G. Macovescu, D.R. Popescu, ci şi Ion Dodu Bălan, Nicolae Dragoş, Valeriu Râpeanu, N.D. Fruntelată şi, evident, Dumitru Popescu-Dumnezeu. Dacă ne-am ghida după cronicile ce le-au fost slugarnic închinate, ar trebui să-i promovăm în rîndul clasicilor ori măcar al scriitorilor foarte importanţi. Aşa cum spuneam, între exegeţii lor de casă s-au aflat şi nume dintre cele mai (altminteri) onorabile... Să menţionăm şi micile clanuri provinciale, sucursale ale centrului nomenclaturist, care-şi cereau şi ele cota de beneficii. De ce numai bucureştenii şi nu şi noi, îşi ziceau şi acţionau în consecinţă, un Mircea Radu Iacoban la Iaşi, un Anghel Dumbrăveanu la Timişoara, un Al. Andriţoiu la Oradea, un D.R. Popescu la Cluj (înaintea propulsării sale, pentru „vrednicie", ca preşedinte-impostor al Uniunii Scriitorilor, în 1981). Ciocoi ai condeiului, aceştia şi-au împărţit teritoriul ţării în zone de influenţă şi profit, avînd un program de activitate ce oscila între temenele la „organe" şi producţia împestriţată, la rîndul ei, de nedemnităţi... Mecanismele notorietăţii fabricate ori omologate în cabinetele de partid au funcţionat atît de diabolic, încît nici azi lucrurile n-au revenit în matca bunului-simţ. Destui din vechii colaboraţionişti şi zbiri publicistici persistă în acţiunea lor de proslăvire a comunismului şi de infamă denigrare a valorilor autentice, a fostelor victime, a militanţilor pentru adevăr şi justiţie. Epave morale precum Eugen Barbu sau Adrian Păunescu şi-au păstrat şi chiar şi-au amplificat notorietatea de reprezentanţi ai Răului. Sîntem încă departe de a fi clarificat cazurile dubioase, de la un Marin Preda, care alterna unele momente de protest împotriva puterii cu linguşirea ei şi îşi dirija propria apologie cerînd criticilor ce voiau să publice la editura ce o conducea să-l laude, prezentat drept o „pildă morală" absolută şi sustras în continuare unei analize dezinhibate, pînă la un D.R. Popescu, devenit cea mai docilă unealtă a partidului în vederea reprimării confraţilor săi, căruia i se ia apărarea pentru că a aprobat lui X sau Y o...călătorie în străinătate (nu pe banii lui şi nici fără vreun interes personal!), ori pînă la un Marin

Sorescu, caz tipic de „adaptat" la toate curțile (un fel de Guță Tătărescu liric), care nu ezită a se declara „dizident prin operă" (?), după cum nu ezită, așa cum făcea și sub Ceaușescu, a-și ataca, în chip cinic, colegii de scris aflați la nevoie, spre a putea face sluj în fața autorităților. O atmosferă de indecizie, de apatie și torpoare ne oprește de la expresia unor opinii ferme, de care conștiința publică are vitală nevoie. Și în primul rînd conștiința noastră de breaslă! Atitudinile de corecție și revizuire sînt încă sporadice, primite cu suspiciune, dovadă a gradului grav de infestare a societății românești cu morbul totalitar (inclusiv – trebuie să recunoaștem deschis acest dureros adevăr – în segmentul său scriitoricesc, de la care așteptăm să facă ordine măcar în cadrul său). Ne e teamă de adevăr. O grea inerție ne împiedică a ne disocia de trecutul prielnic, aidoma oricărui mediu opac, profitorilor. Și în vreme ce subscriem prin pasivitatea noastră la perpetuarea unor reputații mai mult ori mai puțin caduce, la jocul unor autori corupți (corupția pe plan politic antrenînd și corupția operei, așa cum, în același coș, un măr putred le strică și pe cele bune), continuăm a neglija nume de incontestabilă importanță, din țară și din diaspora. Numele unor autori ce atît prin creația cît și prin conduita lor (biografia, așa cum s-a spus, putînd avea semnificația unei creații!) vor alcătui mîine, după toate probabilitățile, filonul cel mai de preț al scrisului în limba română din acest timp.

3. *În actualele condiții ale unei „economii de piață" aplicate cu brutalitate literaturii, de ce mijloace dispune critica literară pentru a stopa notorietatea fără acoperire valorică?*

Consider că întrebarea dv. conține două aspecte. Mai întîi, este vorba de o inflație de „carte proastă", senzațională, melodramatică, licențioasă etc., fenomen de defulare previzibil și, pînă la o limită, tolerabil, la ieșirea dintr-un regim ce a ostracizat-o prin pudibonderie, prin *tăinuire* și fățărnicie. Totalitarismul n-a făcut numai victime nobile! Au dreptate, negreșit, cei ce se arată revoltați în fața autorilor mediocri ori de-a dreptul inexistenți în sens literar, ce intră în grațiile marelui nostru public pe calea unor traduceri de toată mîna, nu o dată execrabile. Dar trebuia să apară și momentul unei atari satisfacții periferice, al unei răscumpărări cu alură de serbare populară! E și aceasta o intrare în Europa, chiar dacă o intrare pe scara de serviciu! Și M. Kogălniceanu pe la jumătatea veacului trecut, și M. Eliade în

perioada interbelică, deplorau „traducțiunile", defavorabile, prin aglomerare, creației indigene. Fluxul lor e, se vede, recurent. Precum orice exces, actuala năvălire de literatură de consum se va slei de la sine, rămînînd la proporții rezonabile. S-au ivit deja semne de saturație a pieții, vizibile în stocarea unor volume care, la un moment dat, se procurau cu greutate și la un preț de speculă. Mult mai însemnată mi se pare chestiunea unui filtru etic-estetic, care să înlăture prejudecățile cultivate de vechiul regim, pletora „valorilor" născute-moarte ori a celor profund degradate prin prostituția politică. Cititorul trebuie înzestrat cu discernămînt. Există încă mulți oameni atenți, dacă nu foarte respectuoși, cu producțiile unor Adrian Păunescu sau Eugen Barbu sau D.R. Popescu sau chiar cu ale unui Dumitru Popescu-Dumnezeu. Există și mai mulți cititori dispuși a crede în „obiectivitatea" recenților „apolitici", gen Eugen Simion sau Valeriu Cristea, gata a se înfiora de patetismul „sacrificiului" lor pe altarul ideii autonomiei esteticului amenințat de fioroasele primejdii ale... democrației. Ori cititori gata a-l lua în serios pe ludicul amoral Marin Sorescu, cînd se plînge de persecuțiile la care e supus guvernul din partea scriitorilor, el personal întruchipînd condiția cea mai grea de existență a creatorului din România! Cum spuneam și mai sus, mentalitatea comunistă a infectat conștiința noastră obștească atît de grav, încît, chiar și atunci cînd îi repudiem conținutul conceptual, îi constatăm acțiunea difuză care toceşte simțul critic, învălmăşeşte criteriile și paralizează voința. Tocmai pe acest complex patologic mizează vechii și noii oportuniști, avînd îndrăzneala a-și transfera într-o nouă etapă uneltirile lor ariviste. Virgil Ierunca propunea, la finele Conferinței scriitorilor din 1990, înființarea unui juriu de onoare, similar cu celebrul tribunal moral de odinioară al lui Bertrand Russel, „care nu avea nici o bază juridică, dar care condamna alunecările intelectualității spre ceea ce el considera abuzuri sau atentate la condiția omului". Deși, dat fiind stîngismul credul al filosofului englez, „alunecări" adesea cu semn invers! Bineînțeles, ideea nu s-a realizat. Lipsa de vlagă și de interes a scriitorilor români pentru atari chestiuni, de purificare morală, de sancționare a vinovățiilor, de restabilire a onoarei etc., este, cu unele excepții, observabilă la mai toate întrunirile noastre, începînd cu conclavul amintit, cel dintîi, de asemenea anvergură, după decembrie, în care problemele conta-

bilicești, organizatorice și statuare, de o indiscutabilă importanță și ele, au căpătat o asemenea importanță încît au acoperit tot ecranul, nelăsînd loc pentru altceva! Deși optează, în majoritate, pentru occidentalizarea României, scriitorii noștri vădesc o stranie indiferență față de ceea ce se petrece în propria lor casă literară. Sînt unii, nu puțini dintre ei, aidoma acelor pedagogi elevați și laborioși, gata a da sfaturi și îndrumări tuturor, ai căror copii, lipsiți de supraveghere, apucă pe drumuri greșite. Repet: atitudinile polemice, susținute, sistematice, împotriva impusturii culturale, sînt, sub semnăturile scriitorilor din țară, încă destul de rare. Cele care apar nu au parte de susținerea necesară, întîmpinate nu doar cu o tăcere echivocă, ci și cu unele tentative de apărare a dezonoarei, căreia (nu-i așa?), într-un cadru atît de stufos cum e o lungă și degradantă epocă istorică, i se pot găsi mereu circumstanțe atenuante. Remarc cu stupefacție că militantismul scriitorilor români pentru instaurarea valorilor democrației în viața cetății nu se corelează cu militantismul lor în domeniul specific. O greu de explicat șovăire, o decepționantă retractilitate poartă condeiul unora dintre ei în direcția unei tulburi „comprehensiuni", în numele căreia învinovățesc... conștiința vinovăției, atîta cîtă s-a putut înfiripa. Astfel, am citit cu uimire, sub iscălitura unuia dintre criticii noștri reprezentativi, lucid evocator al marasmului societății totalitare, situat de d-sa cu ingeniozitate sub stigmatul lumii oraculare a lui Caragiale, reproșuri la adresa celor ce încearcă a analiza trecutul, încă atît de puțini, încă atît de puțin avansați în demersul lor, acuzați că ar proceda „într-un chip rudimentar, inchizitorial". De parcă trădarea, demagogia, adularea, delațiunea, decăderea morală și literară n-ar trebui numite cu numele lor! „Dorința de a «sancționa» este – sau pare să fie – dominantă astăzi în viața literară românească", afirmă confratele amintit. „Ea este, cred, o formă de a trăi în continuare în trecut" („Calende", nr. 3/1992). Dar cum ar fi posibil altminteri a ne despărți de acel trecut rușinos? Se poate face, în bună conștiință, o confuzie între „sancțiunea" abuzului și cea a dreptății? Sînt lansate apeluri pe cît de grandilocvente, pe atît de neclare la temporizare, la estompare, în raport cu un timp „încă prea apropiat (...) pentru a-l putea asuma cu simț dramatic", cuvinte pe care mărturisesc a nu le pricepe. Dacă nu acum, după aproape o jumătate de veac de silnicie, cînd abia ne-am cîștigat libertatea cuvîntului, dar nu și demnitatea, pe cînd

examinarea acestui timp dramatic în sine, ce ne devoră? Despre întrutotul degradantele volume de „omagii" la adresa cuplului dictatorial, aflăm că ele ar fi „mai degrabă tristele mărturii ale smintirii noastre decît excitantele dovezi ale «colaboraționismului» unora". De parcă vorba „smintire" ar conține cine știe ce miraculoasă nuanță vindecătoare de răni morale, capabilă a-i scuza pe colaboraționiști! E posibil ca atari dubii, relativizări, fante avocațiale, (ale unui, desigur, avocat al diavolului, echivalent cu un critic, alte dăți, foarte lucid și inclement) să fie preluate cu bucurie de presa noastră oportunistă, atît de prosperă, contribuind la sporirea prosperității sale, ce s-ar zice că n-ar mai avea nevoie de nici un stimulent...

Interviu realizat de *Ramuri* (1992)

Tăcerea nu e cel mai eficace mijloc de apărare

Stimate domnule Gheorghe Grigurcu, sînteți recunoscut ca unul dintre criticii cei mai activi ai literaturii noastre actuale. Cărțile dv. de critică literară au dat naștere, de fiecare dată, la discuții susținute, pro sau contra. În schimb, receptarea creației dv poetice a avut (și are încă) un alt curs. Cum vă explicați această dihotomie a receptării dv.?

Nu cred că versurile pe care le scriu reprezintă mai puțin decît paginile mele critice. Îndrăznesc a mă înfățișa cu ele la Judecata de Apoi a literaților fără a le nedreptăți, împingîndu-le în culise ori atribuindu-le un rol de simplă figurație. Cea dintîi atracție a mea către producția literară s-a manifestat sub forma versului. Consider că ființa mea lăuntrică este cel mai bine aproximată în poeziile și în aforismele mele. Mă simt, dacă îmi e îngăduită o opțiune, în primul rînd poet... Împrejurarea că m-am ocupat masiv de comentariul critic se explică prin nevoia unei „profesionalizări", a unei activități de continuitate și organizare, care să-mi dea un echilibru interior și un statut social mai clar articulat. Poezia și apoftegma sînt discontinui, fulgurante, imprevizibile. Or, eu încerc nevoia a le contrabalansa printr-o activitate neîntreruptă cu un accent „pozitiv". Critica e „contabilitatea" mea, ca să-l parafrazez pe T.S. Eliot, care recomanda poetului să se ocupe de un domeniu cît mai îndepărtat de poezie! Faptul că, în majoritatea cazurilor, confrații noștri preferă a vorbi despre criticul Grigurcu iar nu despre poetul Grigurcu, se explică, dincolo de jocul judecăților, al gustului și al preferințelor care conturează un spațiu al libertății intangibile, prin două circumstanțe. În primul rînd, prin supremația „materială" a textelor mele critice, apărînd într-un ritm constant de mai multe decenii, care au impus

recepției, cu precădere, figura criticului. În al doilea rînd, prin persistența, fie și nemărturisită, a vechii prejudecăți privitoare la „incompatibilitatea" dintre critică și creație. Și E. Lovinescu și G. Călinescu au consemnat fenomenul, în linii penetrante, ce nu și-au pierdut actualitatea nici după demodarea... structuralismului! Autorul care s-a fixat într-o formulă dominantă riscă a nu mai avea suficient credit cînd își manifestă polivalența. O „comoditate a clasificării", o „necesitate simplificatoare și cristalizatoare", spre a mă folosi de cuvintele autorului *Memoriilor,* pîndesc diversitatea formulei literare și ar fi neînțelept a ne plînge excesiv și a protesta zgomotos împotriva acestei fatalități a spiritului omenesc, ce prezintă încă surprinzătoare atavisme clasicizante și dogmatice. Poate e o consolare să citez, după E. Lovinescu, versurile prin care Mefistofeles ironiza nevoia omului de a reduce totul, complexitatea ca și neantul, la un singur cuvînt: „Für, was drein ghet und nicht drein geht/ Ein prächtig Wort zu Diensten stebt".

Actul critic pe care îl susțineți este unul de tip combativ, de incomoditate și „inadaptare" la regula generală a „jocului" critic. Aproape același lucru, chiar dacă într-un alt plan, l-am putea spune și despre lirismul dv. (starea de incomoditate și „inadaptare" la „real" fiind de regăsit și aici). Aveți niște modele (în literatura noastră sau a lumii)? Pe ce mizați, în definitiv, în creația dv. literară?

S-ar putea ca „incomoditatea" și „inadaptarea" pe care le socotiți un numitor comun al criticii și poeziei mele să alcătuiască un mecanism general al creației. Teoria estetică nietzscheană a corectivului și compensației n-am impresia că-și poate slei ușor sugestia demonică. Scriem pentru a răspunde unui inconfort ontologic, dar și pentru că nu ne putem adapta perfect la limbajele date. Chiar epigonii cei mai obedienți (și cine n-a fost, măcar în ucenicia sa, un epigon?) au mirajul unei împliniri personale, însușindu-și modelul cu o rîvnă ce răspunde impulsului uman de a crea, adică de a reforma existentul. Deoarece o creație pur genuină este o utopie, producția fiecărui artist prezintă raporturi elastice între sine și modelul ei, care poate fi și multiplu. Există o strategie complexă a relațiilor creatorului cu paradigmele sale. O strategie nu lipsită de o oarecare astuție, întrucît creația e un amestec de supunere și revoltă. În nici un caz marile modele nu trebuie ignorate, căci lipsa de informație ne-ar duce la

similitudini cu acea tragicomică întîmplare, despre care îmi vorbea Lucian Blaga, a unui țăran din Siberia ce, în feerica și inventiva sa izolare, a construit un soi de automobil, după ce această minunată mașinărie bătea deja de mulți ani drumurile planetei. Neputîndu-ne dispensa de lecturile iubite, tiranice prin forța lucrurilor, trebuie să le domesticim, să le facem inofensive. Să ne emancipăm de ele treptat, în temeiul unei lucidități care să nu mai îngăduie retușele sentimentale și urmările plat-imitative. Autorul *Tinerei Parce* sugerează procedeul radical al „asasinării" modelelor, prin „depășirea" lor decisivă, care prezintă unicul dezavantaj de a fi doar la îndemîna talentelor de mare anvergură!

Rămînînd în perimetrul criticii literare, spiritul dv. polemic a surprins de nenumărate ori breasla scriitoricească (ca de altfel și o bună parte a cititorilor avizați) prin „sentințele" aplicate unor nume care s-au bucurat (și se bucură) de o substanțială atenție. Este vorba despre „cazurile" Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, D.R. Popescu, Marin Preda, Eugen Simion... Vă reamintesc ceea ce afirmați, cu ani în urmă, despre Nichita Stănescu: un poet, în opinia dv., cu multe „deficiențe" (precum lipsa de dramatism, absența unei coerențe interioare, criza imaginației), „o statuie constituită din pulberea poeților interbelici"; despre Sorescu susțineați, între altele, că reprezintă cazul unei „conștiințe nedezvoltate", excelînd în „vorbăria goală"; despre Adrian Păunescu (care reprezintă un caz cu totul „special" și al momentului de imediată actualitate) conchideați, încă de la primele sale volume, că poezia sa răspunde la „variațiile meteorologice ale zilei" și că „pagina de ziar ascunde încă identitatea sa". V-am ruga, după scurgerea unui însemnat număr de ani de la aceste aprecieri, să zăboviți puțin asupra lor. Vă mai susțineți (încă) această poziție?

Nu știu dacă vă voi dezamăgi sau nu, spunînd că nu simt nevoia unor revizuiri proprii noi. Dacă am greșit cu ceva, cred că a fost printr-un surplus de amabilitate pe care l-am acordat, cîteodată, unor poeți începători sau pe care i-am simpatizat pentru demnitatea lor și pentru condițiile vitrege la care au fost supuși... După cum am arătat nu o dată, generația '60 s-a impus în circumstanțe concomitent naturale și artificiale, precum o vedetă colectivă. Naturalețea ei constă în reluarea firelor tradiției ocultate, în încercarea unei racordări

europene şi, bineînţeles, în prospeţimea biologică a reprezentanţilor ei, care s-au lepădat cu bucurie de cele mai strînse corsete ale prescripţiilor ideologice. Grăitor, a predominat o „impuritate" a erupţiei, un zgomot al talazului ce nu cunoaşte oprelişti, o brutalitate de început de lume. Filtrul celebral, calofilia, „stilul" nu intrau în vederea acelor tineri insurgenţi, care fie că reînviau energia frustă a unei lumi ţărăneşti plină de eresuri stimulatoare de fantezie, fie că veneau dintr-un oraş ce, la rîndul său, voia să sfideze interdicţiile şi impostura, au circumscris zona unei experienţe de regăsire, de regenerare. Zonă, în felul acesta, mai mult de tranzit decît de majoră edificare. Artificiul seriei în cauză constă în exagerarea valorii ei intrinseci din pricina, psihologică, a satisfacţiei unei „renaşteri", dar şi din cea a necesităţii consolidării în grabă a unor fortificaţii estetice, a unei legitimităţi cu ajutorul căreia să poată fi înfruntată oficialitatea. Esteticul era cu înfrigurare instrumentalizat în chip istoric. Astfel au luat naştere cîteva mituri. După Labiş, cel ce a încercat primul o conciliere între directiva de partid şi sensibilitatea lirică autentică, au fost mitizaţi Nichita Stănescu, Marin Preda (acesta ceva mai în vîrstă), Ioan Alexandru, Marin Sorescu şi se poate spune că, în bloc, întreaga generaţie (mai precis grupul său de şoc, treptat oficializat). Conform uzanţelor politicii culturale, autorii, odată recunoscuţi pe un eşichier etatizat al valorii, nu mai puteau fi cu uşurinţă discutaţi în libertate, cu toate că, la debutul lor, fuseseră hărţuiţi de putere. Un exemplu cred că luminează situaţia. Nici măcar lui Şerban Cioculescu, el însuşi aflat în graţiile puterii, nu i s-au publicat articolele mai puţin măgulitoare referitoare la autorul *Necuvintelor*, socotit un bun naţional intangibil! Practic, judecăţile iniţiale, oarecum sumare, circumstanţiale, sub impactul momentului bruştei „liberalizări", chiar dacă formulate cu probitate, aplicate unor scriitori foarte tineri, cu osatura literară încă insuficient formată, s-au constituit într-un fond de stat, didactic şi propagandistic, ferit, în principiu, de intervenţia critică, imprevizibilă. Au intervenit, din păcate, şi alterările etice. „Încurajaţi" de autorităţi, unii şaizecişti le-au făcut jocul politic, în direcţia unui oportunism moderat ori spectaculos, după caz. Oportunism ce s-a prelungit pînă în ceasul de faţă... Diferenţiindu-mă de părerile îndeobşte admise, de rutina ori tendenţiozitatea judecăţii critice (m-a favorizat, poate, pe lîngă distanţa sufletească, şi cea

propriu-zisă, geografică, față de centru), am căutat de timpuriu să-mi exprim punctul de vedere, care a părut multora excentric, eretic. Mi s-a adus, în consecință, învinuirea de „negativist" și „demolator", uitîndu-se că am susținut de la început și cu statornicie pe alți autori, mai mult ori mai puțin marginalizați (cîțiva au și rămas în această postură), precum (spre a mă limita doar la poeți) Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Ștefan Aug. Doinaș, Aurel Rău, Aurel Gurghianu, Victor Felea, Emil Brumaru, Petre Stoica, Florin Mugur, C. Abăluță, Șerban Foarță, Cezar Ivănescu, Marius Robescu, Sorin Mărculescu, Mircea Ciobanu, Daniel Turcea, pînă la pleiada optzecistă, cu nimic mai prejos (deseori dimpotrivă!) față de cei din lista numărul 1, „consacrată". Pedeapsa ce mi s-a aplicat pentru că am încălcat tabuurile oficiale și oficioase s-a dorit exemplară. N-am fost scutit nici de formele de represiune administrativă. Ani îndelungați mi s-a răpit dreptul de a lucra într-o redacție, ca și cel de a locui într-un centru cultural. Pentru a nu mai aminti de injuriile feroce și calomniile josnice, inlcusiv cea de... crimă, ce mi s-au adus! E limpede că, acum, e foarte necesară o discuție critică amplă, lipsită de partipriuri, reticențe exagerate și falsități diplomatice, care să stabilească o nouă tablă de valori a literaturii noastre contemporane, corijînd excesele „sufletiste", generos-conjuncturale, manifestate față de șaizeciști, repunîndu-i pe deplin în drepturi pe cei împinși în umbră din cauze politice ori existențiale, înlăturînd umflatele reputații ale colaboraționismului și integrîndu-i în ansamblu pe exponenții greu încercați ai diasporei. Ora unei importante revizuri a bătut. Cei ce se fac a nu o auzi vor fi, după toate probabilitățile, perdanți!

Și tot despre „cazurile" noastre literare, mai exact despre „cazul" Breban și „cazul" Goma: ne-ar interesa opinia dv.!

Ambii mi-au fost colegi de facultate: Paul Goma la București, Nicolae Breban la Cluj. Ambii îmi evocă, așadar, parfumul unor ani apuși, în care am fost atît de noi înșine fără a ne fi dat seama, sfiindu-ne și sperînd cu naivă ardoare ceea ce nu va veni niciodată... Disputa dintre Goma și Breban mi se pare regretabilă, precum orice dispută care atinge accente de sarcasm și violență. Totuși, ea nu iese din obișnuitul relațiilor tumultuoase dintre disidenți. Nu polemizează oare între ei Siniavski și Maximov, Soljenițîn, Zinoviev și Pliușci? Prea ne-am obișnuit cu climatul cuminte al unei respectabilități

convenționale, al circulației de ipocrite flatări, politețuri și eufemisme, care amînă doar explicațiile deschise, fără a li se putea substitui! De ce să ne alarmăm din cale afară cînd două personalități de prim-plan ale prozei noastre actuale discută în contradictoriu? De fapt, mai curînd decît cazul Goma (caz deja constituit, chiar faimos în lume), se impune cazul Breban. I se aduc (nu numai de către autorul *Gherlei)* învinuiri care, dacă ar fi suficient probate, ar produce fără doar și poate stigmatizarea sa morală! Dar, deocamdată, nu sînt, așa cum recunoaște și Mircea Iorgulescu, în scrisoarea sa către Mariana Marin, publicată în „România literară"! Ne mișcăm, prin urmare, pe un pasionat teren al supozițiilor. Un principiu fundamental al justiției cere să dovedim vinovăția, nu nevinovăția, și nu ne putem respecta fără a-l respecta. Simpla ipoteză a unei vinovății, oricît de ingenioasă și de detaliată, nu poate fi egală, în sine, cu proba vinovăției. Dintr-un unghi de vedere ferm, controlabil, Breban a greșit aderînd la regimul lui Ceaușescu, închipuindu-și, probabil, că-și va putea păstra independența locuind într-o încăpere privilegiată din casa Diavolului. S-a înșelat amarnic însă, așa cum singur admite, săvîrșind, cu prilejul sumbrelor teze din iulie 1971, primul gest remarcabil de disidență împotriva dictatorului din rîndul scriitorimii române, gest cu răsunet internațional, care l-a costat pierderea confortabilei situații, a tuturor pozițiilor dobîndite, împingîndu-l într-un lung surghiun controversabil. Dar nu și-au făcut și alții iluzii în primii ani de domnie a despotului? Chipul acestuia, acoperit de groase farduri liberale, n-a părut multora seducător ori măcar acceptabil? N-au devenit atunci membri de partid chiar și viitori lideri ai disidenței, Paul Goma, Dorin Tudoran ș.a.? Dacă îi desparte de Nicolae Breban un factor de ascensiune, îi apropie un factor de crez, fie și parțial, fie și momentan. Unele din părerile lui Breban le împărtășesc, altele nu. Încerc, oricum, să fiu obiectiv. Nu mă surprinde polemica în jurul autorului lui *Don Juan,* ci extinderea ei în așa măsură încît ea a ajuns a acoperi aproape întreg spațiul cuvenit polemicii noastre asupra moralei în literatură! Pînă acum, dovezile irecuzabile ale vinovăției lui Breban n-au fost produse, în schimb cei ce se ocupă de domnia sa pe pagini întregi de revistă pot crea impresia că nu mai există, în literele noastre contemporane, alte cazuri „rele". Realitatea, elementara realitate e, cu toate acestea, alta! De ce, atunci, nimic sau aproape nimic despre Eugen

Simion? Sau despre Marin Sorescu? De ce prea puține despre Valeriu Cristea? De ce insuficient despre Romulus Vulpescu? De ce nu îndeajuns despre performerul Adrian Păunescu, care se pretinde o zi disident, o zi independent, o zi proceaușist, o zi admirator al lui Ion Iliescu, o zi critic acerb al acestuia, și tot așa mai departe, într-o alternanță zăpăcitoare? Oare de ce periodicul păunescian, „Totuși iubirea", e adesea trecut cu vederea, fără a fi numit alături de „România Mare" sau „Europa", față de care, în extremism și suburbanitate, nu e cu nimic... mai prejos? Dar marea mea mirare e legată de reacția unor colegi de condei față de D.R. Popescu. Vinovăția sa cît un munte e ocolită, revelîndu-se exclusiv cîteva fire de iarbă crescute din cremenea întunecată a acestui munte, sub înfățișarea unor mărturisiri tandre, avînd ca obiect, în genere, mici avantaje personale create unora sau altora de către fostul președinte-impostor al Uniunii Scriitorilor. Acesta obișnuia a-i răsplăti pe cei ce scriau despre el sau îi tipăreau o carte, trimițîndu-i în călătorii peste hotare. Unor atari viclene și, oricum, foarte limitate „generozități", bazate nu pe buzunarul celui ce le-a săvîrșit, ci pe fondurile Uniunii, li se acordă acum o atenție ce nu încetează a mă intriga precum o curiozitate a naturii umane. Cineva a taxat demisia lui D.R. Popescu din funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor, produsă în clipa căderii înaltului său protector, drept un act de „demnitate". Însă e clar ca lumina zilei că uzurpatorul a demisionat strîns cu ușa de evenimente, știind că oricum ar fi fost măturat ca un relict al regimului doborît. O adevărată demnitate n-ar fi trebuit oare să-l oprească a primi din mîinile dictaturii postul necuvenit? Ciudată accepție primește termenul de demnitate! Ce dimensiuni fabuloase ar trebui să aibă vinovăția, deocamdată mai mult bănuită, a lui Nicolae Breban, dacă pînă și un D.R. Popescu este, azi, astfel alintat?

Dintr-un jurnal de lectură, publicat la Editura Cartea Românească (1984), volum asupra căruia dv. vă opriți, am zice, cu admirație – într-o cronică literară apărută în revista „Steaua", din acel jurnal de lectură aparținînd lui Norman Manea (căci despre el este vorba), dv. selectați, între altele, o afirmație categorică: „autorul, ca personalitate publică, este dator să rămînă, cu orice preț, acea dreaptă conștiință morală a timpului său, în care contemporanii să-și găsească o șansă regeneratoare". Reamintesc,

ne aflăm în anul 1984, în plină ofensivă totalitaristă... Domnule Grigurcu, care credeți că erau „conștiințele morale" scriitoricești (nominalizîndu-le) ale acelui timp? Puteau ele face mai mult?

În anii împotrivirii față de totalitarism, conștiințele morale nu puteau fi decît cele ce participau la această împotrivire, fie activ, fie pasiv, printr-o statornică rezervă. Dacă ar fi putut sau nu „face mai mult", e o chestiune de for intim, „de cabinet", cum ar zice Lichtenberg! Cutez a numi conștiințe „absolute" pe cei ce ni se adresau prin posturile de radio occidentale, mai cu seamă prin Europa Liberă, în frunte cu Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Noel Bernard, Vlad Georgescu, C. Stînișoară, informîndu-ne și formîndu-ne de-a lungul anilor grei, îmbărbătîndu-ne într-un mod inefabil. Un loc aparte îl ocupă marii protestatari precum Paul Goma, Dorin Tudoran, Mircea Dinescu, mirabila Doina Cornea, care au polarizat deopotrivă interesul românilor și al străinătății, jalonînd cu numele lor etape distincte ale luptei noastre pentru libertate. De asemenea am o vie stimă pentru scriitorii care au luat calea exilului, încununînd o activitate substanțială, după ce au refuzat ispitele puterii: I. Negoițescu, Ion Caraion, Alexandru Lungu, Ion Vianu, Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Gelu Ionescu, D. Țepeneag, Mircea Iorgulescu, Norman Manea, Bujor Nedelcovici, Mihai Ursachi, Dan Culcer ș.a. Dintre cei rămași în țară trebuie înscriși pe tabla de onoare autorii care s-au opus tiraniei prin scrisul lor necomplezent, fidel criteriilor estetice, intelectuale și etice, cei ce au creat mereu „probleme", supuși hărțuirilor și persecuțiilor, unii dintre ei radicalizîndu-se și sub forma protestului implicit sau explicit politic, ajungînd la pierderea dreptului la semnătură. Există și categoria specială a practicanților tăcerii, ce au atins uneori martirajul: Mircea Vulcănescu, V. Voiculescu, G. Brătianu, Dan Botta, Ion Barbu, Lucian Blaga. Însă, am mai puțin respect pentru cei rămași în străinătate, după prestații oportuniste, după șerpuiri de carieră de tot felul, ca și cum paginile vieții noastre pot fi întoarse cu lejeritate, înainte sau înapoi, după plac și cu o minimă răspundere. Prototipul e Petru Dumitriu, care e adevărat că și-a recunoscut drept „criminale" productele realist-socialiste, dar e tot atît de adevărat că a devenit de bună voie unul din exponenții principali ai culturii românești batjocorite, un nomenclaturist literar, al cărui pantof din import călca cinic peste jertfele stalinismului celui

mai virulent. Avem nevoie de un extraordinar efort al imaginației pentru a ne reprezenta figura unui creator dedublat într-o manieră atît de cutremurătoare! Nu pot fi scoase din discuție nici personalități precum Nina Cassian sau Nicolae Balotă, care nu știm să-și fi făcut, convingător, *mea culpa*. Nu am prea multă stimă nici pentru „rezistenții de cafenea", care, după o pe cît de lungă, pe atît de imorală coabitare cu regimul ce i-a covîrșit de favoruri, s-au „retras" extrem de confortabil, aidoma acelor demimondene de lux ce se călugăresc în mănăstiri elegante și fără a renunța de tot la strălucirea lumească. Mă gîndesc la fals-exemplarii, deși sorcoviți mereu cu cuvinte ca „demnitate", „responsabilitate", „curaj", Eugen Jebeleanu și Geo Bogza. În proximitatea lor se află imaginea contradictorie a lui Marin Preda, pe care o văd pe sfert în bătaia de lumină a luciditații critice și pe trei sferturi în umbra cooperării temeinice, reciproc profitabile, cu partidul.

Dar reversurile (nominalizate)? Cum vi le explicați?

Iată că nu e totdeauna ușor de stabilit care e reversul și care e aversul moral al unui autor! Avem nevoie de o aprofundare a realității crude, pe care ne-am deprins a o înfățișa prin formule de compromis, *à la* Eugen Simion. Trădarea – căci trădare a fost și este servirea unei puteri tiranice și criminale – nu s-a produs totdeauna prin adoptarea realismului-socialist, a „comenzii partinice", a limbii de lemn etc. Aceasta a reprezentat faza de început, în care colaborationismul era atît de primitiv și de brutal, încît nu-și mai lua nici un fel de măsură de „protecție". Au urmat alte soiuri de conjuncturalism, mai perfecționate și, prin urmare, mai periculoase.Bunăoară, se discută din ce în ce mai apăsat, despre rolul lui C. Noica, personalitate filosofică și literară fascinantă, a cărei valoare nici un om de bun-simț n-ar putea-o nega, dar ale cărui chemări de retragere din istorie, de boicot al contingentului politic, de blamare a Occidentului, au frînat, pînă la un punct, conștiința protestatară, indiferent de intențiile magului sofist de la Păltiniș (care era, totuși, să nu uităm, și un emisar al regimului comunist, cu țeluri precise de influențare și racolare, inclusiv în Vest). Consecvența cu sine a gîndirii lui Noica, în unele din punctele sale, a căpătat, paradoxal, în contextul totalitar, un semn etic negativ. La fel s-a întîmplat cu estetismul dirijat, cultivat cu voie „de sus" și în anume combinații cu interesele fluctuante ale

„forurilor", de către autori ce întorceau astfel spatele unor realităţi care ţipau de tendenţiozitate şi de aberaţie. Iniţial arborată de către prea-vigilenţii ideologi de partid, arta pentru artă a fost folosită ulterior ca o diversiune. Direcţii ei moştenitori sînt „literatorii" actuali, care cer, de ochii lumii, să fie legaţi de catargul esteticului, sperînd, în taină, să urmeze şi pe mai departe cîntecul seducător al sirenelor puterii. Locurile de curteni literari rămînînd vacante, deoarece un Eugen Barbu sau un Adrian Păunescu, care şi-au oferit serviciile, sînt complet discreditaţi, nişte jalnice deşeuri irecuperabile, asistăm la desfăşurarea unui concurs, nu lipsit de haz, pentru ocuparea lor...

Se tot vorbeşte, de la sfîrşitul lui decembrie '89 încoace, despre o reevaluare a trecutului nostru literar. Este absolut necesară o asemenea reevaluare, date fiind zecile de ani de confuzie a esteticului, de recrudescenţă a ideologiei şi doctrinarismului politic asupra fenomenului literar în genere, de excesele oportuniste în receptarea literaturii noastre din ultimele „epoci". Credeţi că este posibilă acum *o astfel de reevaluare? Prin care mijloace şi cu ce criterii?*

M-am mai ocupat de această chestiune. Aş vrea să insist doar asupra unui criteriu ce mi se pare hotărîtor: cel al consecvenţei. Am constatat cu stupoare, sub Ceauşescu, că îi „uităm" neînchipuit de repede pe dogmaticii şi adulatorii, pe politrucii şi falsificatorii ordinari ai valorilor din perioada anterioară, dispuşi a-i îmbrăţişa, la primele lor tentative de „relansare", ca şi cum totul ar fi fost bine în cea mai bună dintre lumile posibile. Îmi vine mereu în minte Ov.S. Crohmălniceanu, condei înzestrat, cu merite recente în promovarea „desantiştilor", dar avînd un trecut penibil, asupra căruia, din cîte cunosc, a păstrat tăcerea, după cum a păstrat tăcerea şi cvasitotalitatea exegezei noastre, grijulie, nu ştiu de ce, a-i ascunde traiectoria de tipic oportunist. (O singură analiză pertinentă: cea semnată de Al. Dobrescu). Revenirea la „normal" a unui autor nu-i anulează şi nici nu-i scuză anormalitatea precedentă. De fapt, ce e altceva oportunismul decît adaptarea interesată la împrejurări, supravieţuirea cameleonică? M. Novicov este doar un realist socialist, Crohmălniceanu este un oportunist. Există fanatici ai unui caz greşit, ce rămîn aşa pînă la capăt, şi fanatici de ocazie, ce ancorează în toate porturile prielnice. Oare numai cei dintîi merită sancţiunea morală? La

Conferința pe țară a scriitorilor din 1990, prima de după prăbușirea dictatorului, nu ne-am ocupat mai deloc (cu o excepție sau două) de împovărătoarea succesiune a colaboraționismului, aidoma unui lanț ce n-a fost încă desprins de piciorul unui fost ocnaș. De ce uităm ceea ce nu trebuie uitat? Din comoditate? Din jenă? Din lașitate? Dintr-o bunăvoință greșit înțeleasă? Dintr-un simțământ obscur al complicității? Din teamă de viitor? Fiecare din aceste explicații ar putea conține o noimă. Conștiința scriitorului român este surprinzător de puțin pregătită pentru a judeca trecutul, fapt ce constituie o potențială amenințare, căci nici un viitor durabil nu se poate clădi pe o amnezie morală. Profitînd de o asemenea amnezie, promoțiile de oportuniști și-au văzut aproape nestingherite de treabă, mizînd pe impunitatea ce-o remarcaseră, cu ochi ager, la predecesorii lor. Mușamalizînd o incorectitudine petrecută, încurajăm una ce va veni. Și nu ajunge a discuta pînă la sațietate despre o persoană singură, de pildă despre Breban, ca și cum, cu toate greșelile sale reale sau prezumate, el ar fi fost capul răutăților în literele noastre sau unicul lor autor! E necesar un anumit sistem, o disciplină a identificării răului și a veștejirii lui publice. Nu trebuie să ne mulțumim cu eșantioane ale satirei, cu o salubrizare simbolică, diletantă. Un balcanism funciar ne abate, ca un blestem, de la rigoare, de la coerența unei atitudini, de la asumarea consecințelor unei convingeri. Nu o dată scandalurile mari (sau care par astfel) le înăbușă pe cele mici (sau care par astfel). Risipindu-ne întreaga muniție împotriva autorului *Bunei-vestiri*, nu suflăm o vorbă despre, bunăoară, C. Țoiu ori despre unii prozatori mai tineri, care au făcut temenele partidului și grotescului său cuplu diriguitor. Oricum, îi evităm pe cei ce, în momentul de față, au preluat cîrma lingușirilor față de putere. Aștept ca și criticii de bună-credință, care i-au lăudat ani în șir pe Eugen Simion sau Marin Sorescu, să se pronunțe asupra ipostazei lor actuale. Dînd semnale ambigui și incomplete, tăcerea nu e cel mai eficace mijloc de apărarea împotriva Răului.

În redimensionarea trecutului literaturii noastre (și nu numai al literaturii) au apărut deja, ca preliminare, sintagme sau concepte precum vinovăție, totalitarism *și* post-totalitarism, pervertirea istoriei *etc. Am dori să ne spuneți cum vedeți dv., vis-a-vis de sublinierile de mai sus, problematica scriitorului și a intelectualului de* astăzi.

În același perimetru al discuției, să ne detaliați puțin teza dv. despre cele trei oportunisme postbelice *ale scriitorilor români. Mai mult, ce credeți despre formele actuale de „colaboraționism"?*

V-ați dat seama și dv., desigur, că sintagmele și conceptele vizînd incorectitudinea morală nu sînt pe placul multora. Un exemplu: fostul responsabil al secției culturale a „Scînteii", care lucrează în prezent la „Adevărul", tovarășul C. Stănescu, contestă termenul de colaboraționism care i se pare a suferi „extrapolări mistificante", deoarece ar trebui să se refere, după dicționar, doar la „cel ce-l sprijină în timp de război pe ocupant"! „Care ocupant? se întreabă ritos tov-ul. Am trăit noi un război de 50 de ani fără să știm? Ne aflăm, cred, în fața unei clasice manipulări a unui termen bine circumscris, iar forma acestei manipulări este extinderea de sens și extrapolarea". Sensul nu este extins în mod abuziv, deoarece într-adevăr am trăit 45 de ani sub ocupantul stalinist cu care ne-am aflat în necurmat război, cald sau rece. Cozile de topor ale regimului impus de tancurile armatei roșii și menținut pînă la revolta din decembrie cu ajutorul lor (un ajutor, de la un timp, mai puțin aparent) sînt colaboraționiști sadea! Oricît am răsuci vorbele, realitatea dureroasă rămîne. Foarte schematic, ea se poate reflecta în imaginea celor trei oportunisme, corespunzătoare celor trei etape politice mari pe care le-am străbătut după așa numita „eliberare" de la 23 august 1944. Cel dintîi, oportunismul din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel mai deșănțat, mai fără perdea și într-un fel cel mai „sincer" (întrucît nu intrau în calculele lui manevrele de disimulare, bizantinismele elaborate mai tîrziu), de-o impertinență directă, de-o nerușinare fără margini. Numele care l-au slujit au un aer monumental. Rămîn ca niște menhiri ai corupției, pentru foarte multă vreme, pe șesul culturii românești. S-au salvat, în parte, de la nedemna pietrificare doar cei ce apucaseră anii unor începuturi neconstrînse ori pe cei ai liberalizării de după 1965, care le-au permis o repliere. Dar să recunoaștem că nici din această ultimă clasă nu avem a face cu nume de prim rang. Nici Maria Banuș sau Nina Cassian, nici Eugen Jebeleanu sau Cicerone Theodorescu nu depășesc o treaptă medie, nici Ov.S. Crohmălniceanu sau Silvian Iosifescu sau Paul Georgescu nu sînt critici mari. E foarte probabil că istoria literară îi va înregistra cu trăsătura precumpănitoare a bivalenței, cu destinul lor fracturat. Cea mai tristă e situația interbe-

licilor de frunte, precum Sadoveanu, Arghezi, Camil Petrescu, care şi-au sfîrşit activitatea într-un crepuscul prea puţin onorabil, în raza sîngeroasă a căruia abdicarea de la principiile morale, de la vechile lor poziţii, se împletea cu degradarea impardonabilă a operelor. Al doilea oportunism, coincident cu „epoca de aur" a lui Nicolae Ceauşescu, s-a declanşat odată cu „strîngerea şurubului", produsă după tezele din iulie, de inspiraţie maoistă, cînd convieţuirea creatorilor cu regimul a impus iarăşi scindarea lor în subordonaţi şi nesubordonaţi. Vechii curtezani erau prea deocheaţi pentru a mai putea împlini un rol important, chiar dacă s-au străduit (Mihai Beniuc, de exemplu, care, după ce a cîntat pe Gheroghiu-Dej, Ana Pauker şi Vasile Luca, şi-a înstrunat lira terfelită întru slava geniului de la Scorniceşti). S-au ivit în arenă „forţe proaspete", care dispuneau de mijloace de adulare mai sofisticate, a căror pervertire era mai puţin bătătoare la ochi. Dintre „lupii (mai mult sa mai puţin) tineri", care abia aşteptau schimbarea gărzii, s-au remarcat cîţiva autori cu un început promiţător, de la Eugen Barbu şi Adrian Păunescu la Alexandru Ivasiuc, Ion Gheorghe, M. Ungheanu. Numărul lor a sporit pe măsură ce puterea restrîngea cîmpul de manifestare al libertăţii de opinie, împestriţîndu-se cu tot felul de mediocrităţi, simptom al degradării pactului puterii cu oamenii de litere. Li s-au acordat funcţii importante unor personaje de tristă memorie, precum Dumitru Popescu, Ion Dodu Bălan, Nicolae Dragoş, Dan Fruntelată etc. În final, s-a ajuns la stadiul publicaţiilor literar-poliţiste, de genul „Săptămîna" şi „Luceafărul", care îi vînau pe indezirabili, cu o tactică bine pusă la punct, beneficiind de indenegabile ajutoare documentare (după toate probabilităţile, şi băneşti) din partea organelor represive. Al treilea oportunism s-a manifesta după ce, la rîndul ei, conducerea de după decembrie şi-a dat în vileag trăsăturile nedemocratice. Dacă referitor la puterea „emanată" de Revoluţie s-a vorbit de o a doua garnitură a partidului comunist, şi în legătură cu slujitorii ei se poate vorbi de o a doua garnitură scriitoricească. Reţinîndu-şi un timp ambiţiile tulburi, dorinţa de a „colabora" cu aparatul totalitar pentru a şi le împlini, autorii cu pricina, care n-au dus-o rău nici înainte, găsind modalităţi de contact mai discrete cu autorităţile şi dobîndind nu puţine beneficii, s-au decis la pasul hotărîtor al combaterii opoziţiei democratice şi al tămîierilor cu obiect prezidenţial (în ediţia a doua, adaptată la noile realităţi, expurgată de unele stridenţe). Grupaţi în jurul revistei

„Literatorul" (un dar substanțial de la Cotroceni), sub pretextul unui apolitism *sui generis*, ce nu exclude politica în favoarea oficialității (Marin Sorescu, Eugen Simion, Valeriu Cristea etc.), ori declarîndu-se independenți (Romulus Vulpescu, a cărui agresivitate a atins cotele unui trogloditism spectacular opus calofiliei afișate la început), ei se apropie, simptomatic, în destule privințe (de ar fi să amintim numai reaua-voință față de militantismul democratic sau aversiunea față de Uniunea Scriitorilor sau calomniile la adresa Europei Libere), de publicațiile extremiste, conduse de fantomele indecente ale trecutului comunist, pe numele lor Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Eugen Florescu, cu care s-ar zice că au încheiat un pact de neagresiune. Bineînțeles, literatorii nu au nimic de obiectat presei noastre invadate de nume care semnau pogoane de elogii venale la adresa cuplului prezidențial și care acum dau sfaturi, mustră, trag la răspundere, cînd nu înjură într-o manieră trivială pînă la obscenitate!

Domnule Grigurcu, Uniunea Scriitorilor – care ar putea avea (și ar trebui să aibă!) unul din rolurile importante în normalizarea vieții noastre literare – trece printr-un moment mai mult decît delicat, date fiind dificultățile economice, dar și „jocul" și opțiunile Puterii actuale. Ce credeți că se va întîmpla cu această instituție? Mai credeți în ea? Dacă da, ce ar trebui făcut pentru salvarea ei?

Criza Uniunii Scriitorilor e un indiciu dintre cele mai grave ale crizei generale prin care trecem. Ea ilustrează atitudinea ostilă a puterii față de intelectualii de elită, dovedind o dată mai mult descendența ei din cea comunistă. Ce naște din pisică șoareci mănîncă. Ciocoii noi nu au alte deprinderi decît ciocoii vechi. Cel mult, găsesc alte mecanisme pentru a-și pune în aplicare planurile. Bunăoară, acum, cenzura politică e înlocuită cu una economică, fiind invocată grava disfuncție a economiei în întregul ei, pentru a se aloca în domeniul culturii ridicolul procent de 0,33 la sută din bugetul statului, în vreme ce pînă și în Albania se alocă 1,15 la sută! Albanizarea culturii române alcătuiește, prin urmare, o fază depășită. Acum se urmărește de-a dreptul lichidarea ei. Scumpirea neverosimilă a hîrtiei este instrumentul ideal al atingerii acestui diabolic țel. Într-un articol pe cît de impertinent, pe atît de absurd din „Adevărul" se face o paralelă între Uniunea Scriitorilor și... Uniunea Sovietică, cerîndu-se autodesființarea celei dîntîi după desființarea celei de-a doua! Ca să

mai rămînem o clipă în domeniul proverbelor, după ce am fost umiliți prin limbajul cifrelor, să constatăm că scînteia nu sare departe de flacăra comunismului biruitor, chiar dacă își schimbă numele în „Adevărul" (recte „Pravda", deci rămînînd în familie). Potrivit procedeului clasic al mistificării totalitare, adversarul e învinuit tocmai de tarele pe care le denunță. A acuza în prezent Uniunea Scriitorilor de stalinism înseamnă a te folosi de o minciună mai mare decît hotelul Intercontinental. În realitate, Uniunea noastră a constituit un centru important al rezistenței anticeaușiste și chiar după ce s-a încercat anihilarea ei instituțională, prin impunerea unui președinte ilegitim și a unei așa-zise „conduceri operative", care să-i înlocuiască organele legale, din rîndul membrilor ei s-au ridicat numeroși disidenți și protestatari. Nu imaginarul stalinism al Uniunii Scriitorilor supără, ci duhul ei critic, neconciliant, foarte real, rămas în continuare ca o piedică majoră în fața manevrelor unei puteri care se teme de transparență. În pofida tuturor scăderilor sale, Uniunea noastră reprezintă încă o structură benignă, un sindicat al oamenilor de litere, capabil a-i întruni pe linia unor interese comune și a-i sprijini în rezolvarea măcar a unora dintre ele. Și acest lucru nu trebuie îngăduit! Avînd în majoritatea lor covîrșitoare o poziție nefavorabilă conducerii, în trecut ca și azi, scriitorii tulbură siesta unor înalți dregători ai regimului comunist, ajunși dregători și mai înalți după doborîrea tiranului, ai pletorei de oportuniști, carieriști și escroci care le alcătuiesc numeroasa suită. Trebuie găsit un mijloc pentru a le înăbuși vocea! Drept care e invocată cu cinism o pretinsă biologie capitalistă, cu legi implacabile, potrivit cărora creatorii ar fi hărăziți dispariției rapide, asemenea unor dinozauri, după cum spunea Mircea Dinescu. Nu știu dacă sîntem condamnați aidoma dinozaurilor, dar e sigur că cei ce ne vor răul, cei ce par a triumfa momentan, sînt rinocerii ionescieni, pe care, ne dăm seama consternați, Revoluția din decembrie '89 n-a reușit să-i clintească, ba, dimpotrivă, le-a sporit bestiala poftă de expansiune.

Revenind la dv., știm că v-ați retras de mulți ani la Tg. Jiu. Vă simțiți aici un izolat (raportîndu-ne la forfota scriitoricească a capitalei și la cea din orașele mari)? Vă avantajează, vă dezavantajează o atare izolare?

Neavînd decît un serviciu, nu și locuință în capitală, am rămas și ceea ce am fost pînă la 22 decembrie 1989: un exilat intern! Care

pot fi oare „avantajele" exilului? Neputînd fi vorba, în cazul meu, nici de o locuință adecvată (în Siberia poate că mi-aș fi putut construi o casă din bîrne, încăpătoare și scutită de igrasie, în care să-mi pot rîndui și usca biblioteca și în care să nu fiu nevoit a-mi distruge periodic revistele și ziarele, destule și din ce în ce mai costisitoare, la care am abonament), nici de un microclimat uman, prin hazard, favorabil, încerc să mă concentrez asupra muncii mele, mai tot timpul, atingînd oarecari asprimi de program ce mă limpezesc lăuntric. Mă străduiesc să-mi transform izolarea impusă într-o virtute aşijderea impusă. Prin atrofierea simțului social, aș dori să cred că mi s-a dezvoltat, în compensație, un simț al „citirii" de la distanță, care-mi permite a observa ceea ce, poate, altora, îndestulați de aparențe, le scapă. Acestei tele-lecturi, ca să zic-așa, îi datorez aprecierile, în premieră, asupra unor autori în vogă, cvasiunanim lăudați, ale căror defecțiuni și laturi controversabile le-am semnalat cu ani în urmă, stîrnind, în cel mai bun caz, nedumerire. Dar iată că „idiosincrasiile", „ciudățeniile", „răutățile" mele se confirmă în bună parte, și azi am posibilitatea de a cita tot mai multe rezerve, din felurite direcții, asupra unor staruri ale trecutului apropiat. Spre satisfacția mea, singularitatea incomodă, de „cîrtitor" și de „invidios", mi se reduce văzînd cu ochii. Nu m-aș încumeta a socoti că au fost profeții (ar fi ridicol), ci doar scrutări mai atente ale unor trăsături și comportări ce puteau mai ușor induce în eroare. Cine mai poate vorbi de acum încolo decît problematizant despre „exemplaritatea etică" a autorului *Morometilor?* Eugen Simion mai are oare credibilitatea de pînă mai ieri? N-a scăzut oare și cota estetic-etică a răsfățatului Sorescu, după ce poetul a dorit a fi bufon nu numai în poezie, ci și în viață, la noua curte? Am scris un text incisiv asupra lui Adrian Păunescu, în împrejurările în care acesta era un ins temut, aflat la zenitul nedemnei sale glorii propagandistice! Acum, cînd el alunecă într-un ultim scandal neocomunist, criticii, relativ „buni", de atunci, care nu ezitau a-l elogia, făcîndu-se că nu-i văd colosala demagogie, nu s-ar jena oare să-și recunoască cronicile? Cine dintre noi a avut dreptate? Cît privește părerile mele privitoare la Nichita Stănescu, despre care am tipărit, cel dintîi, un comentariu în răspăr, în revista „Luceafărul", în anii '60, care a stîrnit oarecare vîlvă și mi s-a

reproşat mereu, ele sînt un pariu cu viitorul, pe care nădăjduiesc să nu-l pierd!

Am dori să încheiem reluînd o reflecţie, în marginea lui Eminescu, din ultimul dv. volum de critică literară, apărut în perioada totalitarismului: „Credem că nici azi şi nici mîine nici un creator nu poate întoarce spatele moralei a cărei supremă întrupare a fost Eminescu, fără a se autonimici în calitatea sa de creator. Oare şi numai această învăţătură singură n-ar fi îndestulătoare pentru a întîmpina veacul următor, recunoscători Luceafărului?" Spuneţi-ne, vă rugăm, se poate spera în următorii ani la întruparea mult aşteptatei morale pe care o invocaţi mai sus? Cine ar putea-o întemeia?

Am convingerea că, în momentul de faţă, marea problemă a literaturii române e de ordin moral. Ideologizarea totalitară a încercat a strangula literatura noastră la trei nivele, în funcţie de circumstanţe. Mai întîi, la nivel istoric, negînd tradiţia, cutezînd a-i pune în loc o ficţiune grosolană, deseori caricaturală, în care D.Th. Neculuţă şi Ion Păun-Pincio li se substituie marilor noştri poeţi, de la Macedonski la Arghezi, Blaga, Bacovia, Ion Barbu, V. Voiculescu, Al. Philippide, B. Fundoianu, în care Al. Sahia e mai important decît Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban şi M. Blecher împreună, în care A. Toma e proclamat clasic în viaţă, poetul numărul unu al ţării (în treacăt fie spus, cu concursul aplauzelor unor G. Călinescu şi M. Sadoveanu, ce au răsunat sub cupola academică). Apoi a fost vizat palierul estetic, deci însuşi specificul scrisului literar, ajuns sinonim cu reacţionarismul, cu decadenţa burghezo-moşierească, cu evaziunea criminală, în numele unui tendenţionism resuscitat cu vehemenţă, care înhăma literatura şi arta la carul propagandei, blamînd ori măsluind în continuare valorile cele mai reprezentative. În timp, ideologii partidului au fost nevoiţi a face unele concesii, „reconsiderînd" trecutul şi dînd drept de cetate principiului estetic, utilizat ca o supapă a presiunii nemulţumirilor faţă de realitatea imediată, aşadar ca un mijloc de înăbuşire a criticii politice. Acum lupta se dă pe tărîmul ethosului. Nu se află în discuţie, trebuie bine precizat lucrul acesta, o morală exterioară, un eşafodaj de concepte aplicat creaţiei, printr-un act de supraordonare, ci de o morală intrinsecă a creaţiei, fără de care ea nu şi-ar putea conserva condiţia. Se ridică

unele voci care pretind că ar fi o încălcare a esteticului (dintre cele ce, judecînd după conjuncturalismul lor, altădată l-ar fi înfierat cu sete), că asistăm în fond la un „război ierarhic", deci la o reîmpărțire a puterii etc. Nu sînt decît vocile unei confuzii stipendiate, ale unor agenți ai neantului. Cei ce încearcă a eluda chestiunea etică subminează nu doar procesul „revizuirilor", necesar ca apa și ca aerul, ci și temeliile creației viitoare, care nu vor dăinui dacă nu le vom acorda bună-credința noastră. Se impune o purificare morală care să certifice trecerea noastră într-o etapă a unei creații egale cu sine, demne de regăsirea ei deplină, chiar dacă e o operație dureroasă, întrucît falsul, ingerințele, oportunismul, demagogia, fetișurile, tabuurile, adică tot cortegiul de vicii ale totalitarismului este inseparabil de persoanele care l-au întrupat, cauționat, tolerat, într-un chip, pentru ele, „avantajos". Mă întrebați cine ar putea întemeia „mult așteptata morală", în sensul incoruptibilității totale, eminesciene. Vă răspund: noi toți, fie că sîntem mai mult sau mai puțin strălucitori, fie că sîntem mai mult sau mai puțin ambițioși, fie că ne aflăm mai în față ori mai în urmă. Aci, ca în fața harului divin, nu există favorizați din capul locului. Morala nu e un privilegiu, ci o datorie luminoasă, magică. O datorie fără de împlinirea căreia nu e cu putință, în nici o privință, nici un gest constructiv.

Vă mulțumim!

Dialog realizat de Ștefan Melancu pentru *Apostrof* (1992)

„Poate că autoritatea e un destin"

Stimate d-le Gheorghe Grigurcu, se poate vorbi azi de o criză de autoritate a criticii? Dacă da, cum v-o explicați?

În ciuda unor aparențe, nu cred că putem vorbi azi de o criză de autoritate a criticii românești. Dimpotrivă! Am impresia că asistăm la un triumf al criticii care și-a „împlinit toate profețiile politice". Dar să mă rostesc mai puțin oracular. Viziunea antitotalitară a celor mai buni dintre critici a început a se transpune în istorie, astfel cum un plan de pe planșeta unui arhitect se întrupează într-o clădire. Că ne-am împotmolit într-o fază restaurațională, care poate dura mult și ne poate rezerva cele mai dezagreabile surprize (chiar cu concursul binevoitor al unor persoane din breasla noastră), e altceva. Fațada hidoasă a totalitarismului, vîrfurile lui cele mai arogante și mai repulsive au căzut, iar succesorii lor, pentru a se menține la conducere, sînt nevoiți a face eforturi umilitoare de abjurare a religiei marxiste și chiar a-și face semnul crucii... Ni se poate atrage atenția asupra faptului că actul critic și-a redus volumul. E adevărat. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca nu mai vorbesc la microfonul Europei Libere, I. Negoițescu s-a stins din viață, Nicolae Manolescu a renunțat la cronica literară etc. Dar critica nu se află în ecuație cu conștiința ei odată afirmată? Ajunsă la anume poziții solide, revelatorii asupra spiritului epocii, nu mai poate da înapoi. Autoritatea sa astfel cristalizată reprezintă simultan un trecut tras în istorie și o virtualitate. Mi-e teamă că cei care trag semnalul de alarmă asupra „scăderii" și chiar „dispariției" criticii sînt, în majoritate, niște pescuitori în apă tulbure, spirite mici, interesate într-un impas al disciplinei noastre. Avînd puține șanse de-a dobîndi o „putere" reală în domeniu, aseme-

nea inşi speră a-şi căpăta una trucată, viclenind opinia publică sub cuvînt că s-ar fi creat un vacuum critic. Li s-ar potrivi nişte vorbe ale lui Baltasar Gracian: „Cine nu poate îmbrăca o piele de leu, îmbracă una de vulpe. (...) În lipsa puterii, dibăcie". Şi să nu uităm că aşazisa suspendare a comentariului asupra producţiei literare se poate explica, referitor la condeiele obişnuite a-l practica, prin amplificarea perspectivei. Critica literară devine critică în sens mai general, maiorescian: culturală, socială, politică. Lucru, desigur, cît se poate de incomod pentru noii profitori. Copacii s-au îndesit, s-au transformat în pădure, iar ei neagă existenţa... copacilor. Pretind că, în perioada postdecembristă, critica ar fi fost înghiţită de politică. E de tot hazul această fobie a politicului, în partida (ca să nu zicem partidul) celor ce au agitat, aproape jumătate de veac, steagul ideologizării. Dar cum s-ar putea consolida mai clar, în circumstanţele actuale, autoritatea criticii, decît prin lărgirea fundamentului său, prin precizarea unor principii vitale atît pentru funcţionarea exegezei cît şi pentru cea a creaţiei îndeobşte? Principii care au un caracter civic. Ipocrizia unor domni precum Eugen Simion sau Marin Sorescu cu greu ar putea cunoaşte margini. Ei ne recomandă, cu gesturi de comis-voiajori rodaţi în meserie, un estetic debil, dezarmat, pradă uşoară manipulărilor puterii pe care o slujesc în baza unei remuneraţii arhicunoscute. Esteticul „pur" precum un arhanghel pe care-l clamează nu e nici maiorescian nici lovinescian. E o biată diversiune a unei ideologii crepusculare, care abia ea înseamnă o demisie de la conştiinţa critică. Un tertip al celor ce au toate motivele a se teme de critică. Însă autoritatea criticii nu sporeşte prin decantare? Nu e oare un avantaj faptul de-a putea constata (mai bine mai tîrziu decît niciodată), că reprezentanţii săi sînt mai puţini, dar mai buni? Nu e în tot răul un bine?

Ce relaţie vedeţi între prestigiu, notorietate şi autoritate critică? Poate sînteţi tentat să faceţi şi un „studiu de caz"...

Notorietatea este amorală, putînd fi, în aceeaşi măsură, a unui sfînt sau a unui criminal, a unui geniu sau a unui impostor. Prestigiul constituie anticamera autorităţii. Autoritatea nu poate fi decît expresia, socialmente recunoscută, a unor valori neapărat asociate cu valoarea etică ori a valorii etice în sine. Evident, ea e departe de orice accepţie mecanică, de orice schematizare. În compoziţie chimică a

autorităților intră și un factor inefabil, un soi de har. Poate că autoritatea e un destin. O privim din afară, o măsurăm, o ciocănim increduli, dar nu știm cum a luat naștere. Nu-i cunoaștem nici o rețetă de fabricație, nici, cu exactitate, modul de funcționare. Și nu e mai bine așa? Personal, sînt înclinat a socoti că autoritatea de seamă conține un sîmbure metafizic. Reflex al supremei autorități, care e cea divină, autoritățile cele mai importante, *ergo* cele mai durabile, cuprind un element sacrificial. O suferință, o neîmplinire, o tensiune dramatică ce le înnobilează. Mai mult, poate, decît talentul ca atare, care poate fi investit mai bine ori mai rău, contează jertfa adusă la temelia personalității. Aceasta răscumpără slăbiciunile proprii, ca și pe cele ale epocii. „Suficientul", „mediocrul" plin de succese – în ochii unora – mentor al Junimii, n-a renunțat oare la creația filosofică, n-a fost bîntuit, așa cum rezultă din *Jurnalul* său, de surprinzătoare anxietăți și angoase care contrazic brutal suprafața sa olimpică? Spre a nu mai vorbi de E. Lovinescu, marele nedreptățit. Acestuia îi revine rolul de cel mai însemnat critic român pentru că a învederat o superioară disciplină a renunțării, pentru că și-a însoțit opera și activitatea cu imaginea unui înalt caracter. Semnificația lor de instituție este indisociabilă de abnegația sa. Așa cum era gata a recunoaște însuși autorul *Istoriei literaturii române contemporane,* emulul său, G. Călinescu era, poate, mai „talentat". Dar n-a știut să renunțe și să se stăpînească. S-a adaptat, grăbit și nesocotit, la împrejurări ce l-au dezavantajat neîndoios. Putem discuta, eventual, despre geniul lui G. Călinescu, dar n-avem știință despre caracterul lui G. Călinescu. A fost nestatornic, pe cît de briant, ambițios într-un plan lumesc, pe cît de înzestrat în planul unei creații plurivoce, care a avut de suferit din pricinile conjuncturale ce i-au stîrnit ambiția. Fastul său intelectual care ne-a copleșit, ascundea o mare frivolitate. S-a lăcomit în loc de-a se jertfi. Rămîne unul din marii creatori ai literelor noastre, dar nu o autoritate de același rang. E simptomatic că nimeni nu l-a urmat într-un chip explicit, că, la ora de față, nu are o descendență. Înrîurirea lui, fertilă pînă la un prag, pentru noi toți, s-a împrăștiat într-o indeterminare punitivă... Autoritățile critice care i-au urmat probează și ele criteriul superiorității morale, vizibile în dificultăți. Epoca vitregă de care au avut parte a funcționat ca un reactiv deosebit de sensibil. Exemplele cele mai eclatante: Monica Lovinescu și Virgil Ierunca

au cunoscut o viață amărăciunea exilului. I. Negoițescu interzis, întemnițat, hulit decenii de-a rîndul, a fost și el silit a apuca drumul unui surghiun în care și-a sfîrșit zilele. Au trecut prin Gulag și Ovidiu Cotruș, Nicolae Steinhardt, Adrian Marino, Alexandru Paleologu, Nicolae Balotă, Ștefan Aug. Doinaș, factor ce a contat în prețuirea care li s-a acordat. Deși, incontestabil, mai favorizat, Nicolae Manolescu n-a stat nici el pe trandafiri: fixat într-un post universitar sub meritele sale pînă în decembrie '89, s-a văzut atins, în răstimpuri, de cîte o „demascare" precum cea în urma publicării antologiei intitulate *Poezia română modernă de la G. Bacovia la Emil Botta,* cînd a fost pîrît la înaltele „foruri" de către „disidentul" intolerant și confortabil, Eugen Jebeleanu. În schimb, ce răsfăț în paradisul artificial al oportunismului! De la Ion Vitner la Eugen Simion, a plouat cu ranguri universitare și titluri academice, cu onoruri și dulci șederi peste hotare. Unicul „sacrificiu" cultivat era o parodie de sacrificiu, sub forma schimbării de atitudine, a ajustării grijului a acesteia la context, în modul cel mai profitabil. „Autoritatea" nu depășește în această zonă capacitatea fiziologică a cameleonului, dar lucrul nu deranja societatea de cameleoni, a cărei benevolență trebuia obținută... O performanță consider că o deține Ov.S. Crohmălniceanu. Nu-i contest aplicația și perspicacitatea vădite în ipostazele d-sale „pozitive", încă nici nu i-ar putea fi contestată schimbarea la față la fiecare impuls al cadrului politic. Personajul uns cu toate alifiile ideologice bănuiesc că poate provoca unora admirația și chiar invidia... De la un început „normal" pînă la realismul socialist cel mai proclamativ (a fost unul din corifeii acestuia), de la denunțarea lui E. Lovinescu ca agent al monopolurilor apusene, ca un spion, deci, și un sabotor ce ar trebui dus la pușcărie fie și post mortem, pînă la atacul prompt la adresa lui Nicolae Breban, cînd romancierul și-a anunțat ruptura cu Ceaușescu, și de la această palinodie a palinodiei pînă la abilul patronaj acordat desantiștilor, a parcurs cu dăruire toate etapele criticii noastre cu care s-a întîmplat a fi contemporan. Senin, la distanță de orice crispare ce s-ar fi putut isca, de prejudecata contradicției ori de superstiția consecvenței. Fără nici o căință în tropismul său longeviv. Ce mai încolo-încoace: un stîlp al societății. Astfel încît a ajuns un fel de patriarh onorabil al criticii sfîrșitului de mileniu, un vajnic reprezentant al virtuții („omul care n-a făcut decît bine"). Toate bune și fru-

moase, dar mă întreb: ce înțeles mai are atunci cuvîntul oportunism? Mult mai puțin oportunist mi se pare, de pildă, Mihai Novicov, care a rămas, cu o anume decență, la vechea sa arie prosovietică, cu care s-a delectat încă din junețe, înțelegînd că nu trebuie, cu orice preț, „mers înainte".

Care vi se par acum (în 1994) direcțiile vii ale criticii românești? Putem vorbi chiar de o schimbare de „paradigmă" critică?

O „schimbare de paradigmă critică" s-a petrecut în jurul anului „liberalizării", 1965. Atunci, oficialitățile au priceput că nu e bine să întindă coarda prea tare în cultură, admițînd ceea ce s-ar putea numi un n.e.p. ideologic. Aceasta a însemnat, întîi de toate, reînnodarea tradiției estetice. Au reintrat în circuit Titu Maiorescu și criticii interbelici, alături de care s-au ivit tinerii prohibiți ai anilor '40-'50 (Adrian Marino, Al. Piru, Alexandru Paleologu, Dinu Pillat, I. Negoițescu, Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș etc.), ca și tinerii-tineri ai momentului, călare pe creasta valului părelnic reformist (așa-zisa generație '60). Modelul estetic tradițional (critica „impresionistă", de gust, de stil) n-a fost însă resimțit drept întru totul satisfăcător, cu toate că cea mai nouă promoție de critici l-a îmbrățișat cu precădere, în tiparul cronicii și al eseului. Au urmat două încercări de a-l înlocui (ori, cel puțin, de a-l remania radical, de a-l restructura). Mai întîi, așa numita critică axiologică (reprezentantul cel mai calificat: N. Balotă, căruia i s-ar putea asocia Ovidiu Cotruș, dar și Radu Enescu, Virgil Nemoianu, Toma Pavel), adică un comentariu generos cultural, în care valoarea estetică, inteligent receptată și încadrată, e supusă unui bombardament de concepte filosofice și referințe speculative, care să-i spargă izolarea „puristă", contemplativă. Fără excese, amendînd călinescianismul tabuizat pe o filieră oficială, această orientare s-a dovedit o primă tentativă de sincronizare a criticii noastre cu ora Occidentului. A doua încercare a fost cea a „noilor metode". Structuralismul, semiotica, teoriile naratologice (mai puțin psihanaliza ori tematismul) au defilat în fața unor priviri fascinate de iluzia unui panaceu hermeneutic. A fost *fata morgana* scientizantă, răspunzînd unei nevoi de raționalitate (foarte vii în lumea concentrațională, stăpînită de absurd), ca și una de actualizare (chiar dacă în Apus voga metodelor miraculoase amurgea). Între timp, adepții lor cei mai ardenți, precum Sorin Alexandrescu și Mihai Zamfir, s-au potolit.

Prin analizele lor antimetodologice, un N. Steinhardt, un Al. Paleologu îi vor fi ajutat pe mai tinerii confraţi să deschidă ochii şi să nu se grăbească a întoarce spatele unei tradiţii ce prezintă elementele unei perenităţi. Metodele „teroriste", vorba lui Jean Paulhan, s-au dezumflat. A revenit astfel, la linia de plutire, critica estetică, fortificată însă de experienţele insolite, nu doar prin preluarea unor noi orizonturi, asocieri şi grile, printr-o terminologie mai variată şi mai exactă, ci şi – sînt convins – printr-o mai mare încredere în capacitatea proprie. Inhibată, pentru o scurtă perioadă, de pozitivism, s-a dezmeticit. Şi-a dat seama că rostul ei este de a fi o formă a literaturii aplicată asupra literaturii, aşa cum spunea Paul Valéry, fără a fi contrazis de concepţia metalimbajului a lui Roland Barthes, ca şi, în fond, de nici o altă concepţie a vreunui critic important. (Refluxul, între alţii, al lui Tzvetan Todorov e şi el semnificativ. În *Critique de la critique* (1984), faimosul metodolog admite că în sfera literaturii nu trebuie să se renunţe la libertate. Descrierea structurală e doar un moment al actului critic, „necesar, însă nu suficient"). Cu tot aspectul prea „simplu", „desuet", al formulei, ce riscă a fi privită chiorîş de către snobii noutăţii, trebuie să admitem – şi să afirmăm fără complexe – caracterul liber, neformalizabil, *literar* în esenţă, al activităţii critice. Menirea acesteia nu e de a maimuţări ştiinţele. Matematica, lingvistica, antropologia etc. nu pot rezolva decît problemele mai puţin specifice ori minore ale creaţiei, plasîndu-se exclusiv la un etaj descriptiv, neutru axiologic, compatibil cu structurile preexistente, cu o mecanică a formelor. Critica poate acorda, în anumite cazuri, cadriluri, ştiinţei, poate flirta cu ea, dar nu-i poate acorda mîna, nu-i poate accepta numele. Inima actului critic rămîne percepţia estetică, trăirea valorii. Aceasta nu poate fi înlocuită de nici un aparat doctrinar, nu poate fi comunicată decît într-un limbaj adecvat al sensibilităţii şi al reflecţiei deschise. Nu se poate feri de metaforă ca de-o pornografie. Un critic veritabil, aidoma unui scriitor, nu poate fi scutit de chinurile expresiei, de ceea ce Flaubert numea „les affres du style"... Există, la ora actuală, şi o altă impozantă acţiune raţionalistă: cea a ideilor literare, datorate marelui savant care e Adrian Marino. N-o putem decît respecta, nu-i putem purta decît gratitudine pentru că ne instruieşte continuu. Dar nu-i putem oferi o preţuire veritabilă dacă nu-i circumscriem locul în tabloul critic. Acel loc

numai al său, neimplicînd nici un reflex de supra ori subapreciere, venind dintr-o parte sau alta. Faptul că se află într-o grădină un arbust de liliac, nu înseamnă că trandafirii sau crinii trebuie să aibă un statut schimbat, de superioritate sau de inferioritate, o umoare schimbată, de îngîmfare ori de smerenie. Abstragerea ideatică a fenomenului literar nu se cade a împieta asupra altor modalități de percepție, valorizare, interpretare, prezentare a sa. Coexistența „democratică" a formulelor trebuie să fie cuvîntul de ordine. O anume prezumție a supremației ideii asupra comentariului nemijlocit (astfel cum conceptul ar fi „superior" senzației și sentimentului, potrivit unei rețete elementar psihologice) mi se pare vicioasă. Nici o ierarhizare de acest gen nu rezistă unei priviri rezonabile, care ar deduce dintr-însa mai curînd o ispită supraordonatoare și anexionistă decît un impuls plecat din firea lucrurilor (mă rog, a ideilor) literare. Un teoretician nu poate pretinde stima unui critic de factură estetică atîta timp cît nu acordă aceeași stimă scrierii sale. Iar în critică nici o speță nu e datoare a fi vasală alteia. Sînt încredințat că o critică estetică (aplicată direct obiectului literar, într-un regim al emoției și al meditației spontane, simțindu-și o identitate creatoare) este de neînlocuit. Deși își schimbă perspectiva, informîndu-se asupra evoluției disciplinelor umaniste și, în primul rînd, asupra celei a cîmpului literar însuși, ea are un caracter durabil. Proteică, e tangentă la „absolutul" actului creator. De altminteri, cei mai de seamă critici ai noștri sînt, prin mentalitatea, prin scriitura și prin vocația lor, aparținători ai sferei estetice. Ei nu sînt și n-ar putea fi stînjeniți de vecinătatea unui teoretician, care nici el nu este și n-ar trebui să fie stînjenit de vecinătatea lor, fiecare avînd un loc distinct, autonom. A taxa critica estetică drept anacronică ar avea sens nu în principiu, ci doar, eventual, cînd se are în vedere o anume porțiune a ei, un anume autor, pe care dintele lui Cronos l-a însemnat. Și se cuvine adăugat că s-au făcut excese și într-o atare direcție. Nu mult după ce au fost „reabilitați" în urma condamnării lor de către instanțele proletcultiste, Maiorescu, Lovinescu, Călinescu, ceilalți critici interbelici s-au pomenit închiși într-o rezervație „metodologică", asemenea unor relicve vii (de altminteri, într-o flatantă companie internațională: Croce, Bachelard, Valéry, Thibaudet, Georg Simmel ș.a.). Din fericire, pentru un răstimp neînsemnat. Dar n-a rămas oare o îndoială? Un reziduu păgubitor al

scepticismului? În consecință, istoriile literare ale lui I. Negoițescu și Nicolae Manolescu au fost primite cu răceală, pe motiv că n-ar fi suficient de aliniate „metodelor", Nicolae Balotă a fost apreciat drept „fragmentarist", Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au fost, la rîndul lor, minimalizați (socotiți „învechiți", „depășiți"), o augustă gură teoretică declarînd chiar că „n-au făcut nimic"...

Credeți că ar exista o schimbare de ștafetă în critica românească?

Mă întristează ideea de generație, așa cum am mai spus și în altă parte. Ea implică un colectivism, un conformism, un protecționism. A „preda ștafeta", adică a ne delimita pe vîrste, adică pe un criteriu exterior vieții spiritului. Vîrsta e tranzitorie, valoarea rămîne. Îmi amintesc că Radu Petrescu îmi spunea că sîntem toți de-o vîrstă. Mă satisface o asemenea egalizare morală, de tip american. Desigur că există critici tineri, dar de ce să-i împovărăm cu misia – cum ar spune ironicul Al. Cistelecan – de a preda, de a transmite ceva cuiva? Prefer să vorbesc despre ei ca despre niște colegi care n-au decît năzuința de-a fi ei înșiși. (Ceea ce nu exclude raportarea – firește critică – la cei ce i-au precedat, la ansamblul literaturii în genere, raportare prielnică diferențierii lor. Poate că la acest punct sînt întrucîtva deficitari). În fond, ei nu se pot plasa decît într-o structură temporală care-i include și pe cei de alte vîrste și, în cele din urmă, în perspectiva sincronică a valorilor. Numeroși și foarte dotați comentatori de literatură, care au început să publice în ultimii 10-15 ani, își fac simțită prezența la mai toate revistele de cultură ale țării, ajungînd a precumpăni la unele din ele sau chiar a le reprezenta integral colectivele redacționale („Familia", „Vatra", „Apostrof", „Contrapunct", „Euphorion", „Poesis", „Echinox" ș.a.m.d.). Cu puține excepții (eșuații de la „Literatorul", de pildă), exegeții în cauză urmează o linie promițătoare atît prin onestitate, cît și printr-o recepție estetică cu armătură teoretică modernă (ca să nu zic post-modernă, altă vocabulă suspectă), dezinvolți în limbaj pînă la picanterie, cu o ținută inteligent suspicioasă ce se află în corelație cu cea a poeților și a prozatorilor în blugi. Scepticismul lor e tonic, meliorist. E o formă pudică de afirmare a unor idealuri pe care le-au văzut deseori zădărnicite. O energie constructivă filtrată printr-o decepție stilizată. Deși au scos mai puține cărți decît ar fi fost de așteptat (au trecut,

ghinioniști, de la ultimii ani ai „epocii de aur" la primii ani ai neocomunismului la fel de „favorabil" culturii), reprezintă pentru putere o „nucă tare". Suficient pentru a avea încredere în ei.

N-ați fost pînă acum un partizan al sintezelor critice (sau a ceea ce la noi era numit astfel). Cum vedeți relația dintre atenția la unic și atenția la totalitate?

Mă bucur că întrebarea dv. relativizează conceptul de sinteză critică prin precizarea precaută din paranteză: „sau ceea ce la noi era numit astfel". Deoarece gigantomania totalitară s-a insinuat, precum o substanță poluantă care atinge straturile de apă subterestră ale unui ținut, pînă la o sumă de termeni ce păreau imuni la manipulare. Regimul stalinist (care a persistat la noi pînă la căderea lui Ceaușescu, cunoscînd o revigorare prin cultul paranoic al personalității acestuia) jinduia la „sinteze" în toate domeniile, aidoma unor mari hale industriale. Cantitatea covîrșea calitatea, lenevindu-se, adică întîrziind frecvent a urma preceptul dialectic, spre a se transforma, ascultătoare, în calitate. Și astfel editurile cereau imperios „sinteze și numai sinteze". Probabil cronicile mizantropic-optimiste ale lui G. Călinescu ar fi fost respinse de furoarea sintetică. Fără a bănui că o sinteză se poate opera în planul literelor fulgurant, în așa fel încît un rînd să fie mai revelator decît o pagină iar o pagină mai densă decît cîteva sute, nefiind, în definitiv, un exercițiu al hărniciei, ci o acuitate ce se generalizează, editorii obedienți se dădeau în vînt după interminabile opuri cu gust sălciu. Cu cît erau mai lungi și mai plicticoase, cu atît dădeau mai mult impresia a fi un pandant al „succeselor în producție", al „depășirilor de normă". Aveau trecere aglomerările de materie brută ce caricaturizau construcția prin înfățișarea lor editorială ursuză și greoaie, de „cărămizi". Pe locurile fruntașe se așezau scrierile unui Dumitru Micu sau *Istoria literaturii române* a lui Ion Rotaru, al cărui ultim tom, apărut prin intervențiile nomenclaturii lingușite în paginile sale de un haz nebun, a rămas de pomină... Din păcate, preconcepției „sintezei" i s-a dat ghes și dinspre aripa scientizată a criticii. Exponenții ei au găsit astfel prilejul de a se răfui cu foiletonul și cu eseul. Metodologii, teoreticienii, ideologii (nu neapărat în înțeles marxist-leninist, deși au avut uneori randevuuri cu „tezele" și cu oamenii ce ilustrau ideologia în acest fel sumbru) au optat și ei, în chip nu tocmai rațional, pentru cantitate. Bineînțeles,

pentru o cantitate structurată, disciplinată, ca o unitate militară gata de luptă. Dar în disprețul manifest al „literaturii", „divagației", „stilului", ce adesea înfloresc pe spații restrînse, „capricioase", „dezorganizate" cel puțin în aparență. În disprețul volumașelor „subțiri ca o lamă de ras", de parcă o seamă de mari autori critici nu s-ar putea aduna reprezentativ în cuprinsul material modest al unor atari volumașe. Metafora era tratată ca un inamic extrem de periculos, ca proverbiala buturugă mică ce ar fi în stare să răstoarne carul mare al teoriei ascetice. Asemănător monahului Pafnutie din romanul *Thaïs* al lui Anatole France, teoreticianul se temea de frumos, afurisindu-l ca pe o diavolească scornire. Postura estetică devenea pentru el un soi de cacofonie a spiritului... Cred că termenul sinteză trebuie curățit de rugina tendențiozităților și a orgoliilor. Aș vrea să-l putem folosi în autenticitatea sa, ce nu exclude nici spațiul redus, nici expresia frumoasă. Să apelăm la el cu încredere și naturalețe. Să nu ne mai temem de el ca de o armă cu care sîntem somați a o apuca pe o anume potecă ori a ne... preda.

Pînă unde merge acțiunea criticii? Se oprește ea doar la literatură sau are și o răsfrîngere mai largă, extraliterară?

Maurice Blanchot afirma că între cultură, care aspiră la unificarea și universalizarea unui discurs clădit pe rațiune, și literatură, care se caracterizează prin refuz și incongruență, critica ține, de regulă, partea culturii. Astfel, marile opere insurgente sînt domesticite, alipite patrimoniului comun... Evident, această opinie nu s-ar putea generaliza. Căci există și o critică rebelă, care se opune culturii raționalizatoare, o critică purtătoare a unei demonii literare. Concepția unei critici consubstanțiale cu literatura (care nu se poate formaliza, refractară paradigmelor științifice, la care poate apela doar aleatoriu) pe care o împărtășim, întărește o atare ipoteză a sa, mai profundă decît cea culturală, nivelatoare, tranchilizantă. E adevărat, există forme de critică ce exorcizează neregularitatea, turbulența, „scandalul" creației, însă și forme de critică ce le confirmă ori chiar provoacă ruptura prin interpretări îndrăznețe, prin revizuiri și contestări. Prin pornirea de a pune în chestiune operele, mai curînd decît de a le accepta *tale quale*. În unele perioade istorice, precum cele stăpînite de totalitarism, critica responsabilă și-a consolidat rolul „negator" pentru a contracara imixtiunile oficialității, *kitsch*-ul promovat sub

oblăduirea lor (cu toate că avea de făcut față cenzurii și acelei mutilări lăuntrice, provocate de regimul represiv, care era autocenzura). Totodată, critica și-a asumat, în acele împrejurări, o seamă de țeluri extraliterare. Fiind distorsionate ori pur și simplu blocate o sumă de discipline, care nu puteau funcționa decît cel mult în simulacrul lor ideologizant, comentariul închinat literaturii le-a preluat unele sarcini. Astfel, criticul a fost pus în situația de a se pronunța ca sociolog, politolog, istoric, psiholog, pedagog etc. Prin aportul exegeților de bună conștiință, activitatea noastră s-a relaxat pînă la parametrii acelei iluminate critici cultural-sociale pe care a cultivat-o, în veacul precedent, Junimea. Recolta malignă de „forme fără fond" a „noii ordini" s-a izbit de rezistența implicită și (de cîte ori s-a putut, sub jugul interdicțiilor de exprimare) explicită a criticilor ce n-au abdicat de la datoria lor. În gradul în care anomalia continuă și după decembrie, critica e nevoită a-și menține lentilele reglate către distanțe ce depășesc strictele obiective estetice. Ea pare „extraliterară" prin unele din aspectele ei, determinate de participarea celor ce o semnează la viața civică și politică, dar, ca în cazul Junimii, acest „extraliterar" se constituie într-un militantism cu finalități în afara cărora esteticul însuși n-ar putea supraviețui. În vreme de război, critica e obligată a recurge la arme. Apărînd principiile unei cetăți civilizate, democratice, ea nu face decît să-și apere ființa. Cei ce se prefac a nu înțelege situația, nu sînt decît inamicii săi ascunși în burta calului troian construit de *literatori*, doar-doar va fi introdus înăuntrul zidurilor autonomiei esteticului...

Care sînt, în vederile dv., formele de ultimă oră ale compromisului în cultura noastră?

Compromisul e vivace. Într-o lume în care progresul e discutabil, el pare a găsi, întocmai ca un virus, resurse de adaptare prodigioase. „Progresează" în paralel cu minciuna ce-l patronează și despre care Eugen Ionescu spunea că a ajuns, sub comunism, la un rafinament în comparație cu care propaganda lui Hitler pare o naivitate... Găselnița de ultimă oră a democraturii noastre este al treilea pol. Se cuvine a-i recunoaște ingeniozitatea. Energiile nemulțumirilor și ale revendicărilor, întețite de împrejurări, care, în chip natural, ar trebui să alimenteze opoziția, sînt deviate într-o direcție inofensivă, către o „neutralitate" care nu poate decît servi puterea. E un aranjament relativ dibaci. Pe de o parte, ea păstrează aparența libertății de opinie

(grădina opiniilor fiind însă cu grijă plivită de buruiana protestatară), pe de altă parte aceasta este dirijată pe calea unei „gratuități", cu măşti, după ocazie, ironice, sceptice, frivole, obosite, văitărețe, ricanante. Sîntem invitați cu amabilitate la un carnaval al derutei şi al pasivității. Trăiască al treilea pol! O primă tentativă, destul de grosolană, de a-l atinge a reprezentat-o pseudoestetismul de la „Literatorul". Întreținînd cu puterea fructuoase relații ideologic-comerciale, literatorii înfățişează varianta grotescă a criticii tendențioase, care îmbracă veşmîntul „artei pentru artă". O a doua expediție către salvatorul pol se leagă de hebdomadarul „Dilema" (şi el zdravăn subvenționat din bugetul statului). În capul ei se află un eschimos prosper, care îngheață apele fără să mintă, doar strecurînd îndoiala, bagatelizînd, grimasînd a lehamite: Andrei Pleşu. Nimeni nu-i contestă statura intelectuală, seducția ei, dar nu intră oare acestea în regulile jocului amendat? Apartenența sa la „aristocrația dulciurilor" (verbale), aidoma produselor firmei van Hutten, îngăduie hapului amar a fi înghițit mai uşor. Carisma sa întreținută prin stăruitor şi cochet exercițiu, aşa cum un tenor celebru îşi cultivă vocea, ne umple auzul cu un cîntec de sirenă şi ochii cu un praf sclipicios. Admirabilul eseist e şi un fanariot de cea mai pură rasă, doct şi subtil. Uns, pe deasupra, cu crema protectoare a disidenței, ex-ministrul culturii spune ceva profund fără a spune nimic, de exemplu pe tema regalității (aşa cum am arătat într-un articol apărut în „România literară"). Demisionar fără a demisiona, monarhist fără a fi monarhist, pentru că nu e neutru, d-sa e un jovial regizor de goluri. Specificul său e de a da ocol chestiunilor printr-o frazeologie caligrafică, din care nu se poate stoarce decît un sens vag ori... nici unul, în ordinea atitudinii morale de care avem, mai presus de toate, nevoie. Prin versatilitatea sa inteligentă (pe firul unor G. Călinescu, M. Ralea, M.R. Paraschivescu, Valentin Lipatti, Mihnea Gheorghiu), Andrei Pleşu ne dă de înțeles că nu merită să ne frămîntăm atît, că toate certitudinile se clatină, că nu e justificat nici un efort. La ce bun să ne zbatem pentru un ideal, cînd totul e „foarte greu", „complicat şi destrămător", cînd se ivesc la tot pasul, „capcane"? N-am fi nişte mari naivi dacă am lua în serios ceea ce nu se cade luat în serios? Dacă am intra în luptă? Într-o notorie tradiție, Andrei Pleşu e un coruscant „luptător pentru pace". Arabescurile d-sale sofistice au, totuşi, un scop. Reflecția d-sale „la capătul dictaturii" ni se prezintă îndeajuns de

edificatoare: „Victimele, cîte mai trăiesc, au în sfîrşit ocazia să se confrunte liber cu galeria călăilor lor: să-i judece şi să-i pedepsească. Dar este foarte greu să stai faţă-n faţă cu o fostă victimă şi cu un fost călău: mult mai greu decît să redactezi, în singurătate, texte principiale despre dreptate. Ceea ce – în plan teoretic – pare evident şi legitim se dovedeşte în plan practic complicat şi destrămător. Apar nenumărate «capcane»". Totul e relativ, într-un univers relativ. Binele şi răul îşi schimbă obrăzarele, cum ar fi spus Blaga. Vina şi nevinovăţia se amestecă, se irealizează: „La un moment dat însă realităţile devin difuze, certitudinile se şubrezesc. Cufundată în «mările calde ale vieţii», culpa se relativizează: călăul pare a-şi fi pierdut identitatea, iar victima, oricît de îndreptăţită, devine – prin obsesivitatea ei – antipatică... Categoriile eticului riscă să cadă în indistincţie. Conturele dintre «crimă şi pedeapsă» se şterg, ca şi conturele dintre realitate şi himeră". Bineînţeles, directorul „Dilemei" are tactul de a nota, aşa, „în treacăt", că e vorba de un efect al „bolii totalitare". Dar concluzia e alta. Prin portavocea distinsei d-sale publicaţiuni, Andrei Pleşu ne convinge de copleşitoarele avantaje ale neparticipării, ale defetismului. Atîta doar că uită a ne destăiunui în favoarea cui sînt avantajele avantajelor în cauză. Nu uit în schimb, pentru a nu rămîne vreun dubiu, a trimite la adresa opoziţiei galeşe sarcasme: „nu ştiu cît timp urmează să ne referim la opoziţie ca la o vietate debilă, care trebuie cocoloşită drăgăstos, pînă şi-o mai veni în fire"... Un alt prozelit al celui de-al treilea pol pare a fi, spre surpriza generală, Mircea Iorgulescu. „Dilematic" (*id est* combătînd în retorica „Dilemei"), acest critic de bună reputaţie sub dictatură lunecă acum într-o ambiguitate promiţătoare de avansare pe noua „linie" adoptată. Condamnă – nici nu se putea un discurs critic, cît de cît credibil, fără acest exordiu – „înspăimîntătoarea şi lunga tragedie" generată de comunism, dar în loc de a pleda pentru procesul comunismului, atît de necesar şi atît de neglijat, indică reprobator „curentul victimizării" (de parcă acesta ar fi marele nostru neajuns!). Îl contrariază, vai, nu Adrian Păunescu sau Eugen Simion sau Marin Sorescu sau Grigore Vieru sau Adrian Năstase sau Gheroghe Funar sau Viorel Hrebenciuc, ci... Octavian Paler. Propoziţiile exegetului se ţes pe un model contradictoriu. Astfel declară că refuză să se integreze „unei culturi a reproşului" şi că detestă, în cultură, „procurorii, rechizitoriile, acuzatorii, acuzaţiile". Deşi tot d-sa recunoaşte „tragedia totalitară".

Cum se împacă una cu alta? Cum poți numi o „tragedie", o „deformare", o „schilodire" fără a te disocia moralmente de ele, fără a accepta „reproşul" la adresa autorilor lor? „Obiectivitatea", „imparţialitatea" nu cred că sînt aci posibile, fără riscul cinismului. Morala îşi are logica sa. Mai susţine Mircea Iorgulescu, cu un aer superior scîrbit, de arbitru ce doreşte a pune la punct ambele părţi la fel de suspecte: „Cred că este nevoie de analize socio-culturale din care să fie cu desăvîrşire absente «reproşurile»". Chiar aşa: „cu desăvîrşire absente". Dar ce fel de analize pot fi acestea, cînd e vorba de realitatea socio-culturală a unui regim represiv, mînjit de sînge? Care să fie necesara lor morală? Care să fie eficienţa lor? Ca şi în cazul lui Andrei Pleşu, sîntem nevoiţi a ne întreba în favoarea cui ar fi artificiala escamotare, „cu desăvîrşire", a „reproşului"? Citind atari derutante rînduri, ieşite de sub pana unui confrate pe care ne-am deprins a-l privi cu simpatie şi preţuire, nu putem a ne sustrage aprecierii lui Paul Goma, după care, în prezent, Mircea Iorgulescu aduce tot atîtea servicii puterii pe cît o critică. Ceea ce intră, de fapt, în regulamentul de funcţionare al celui de-al treilea pol.

Doriţi să mai adăugaţi ceva în această privinţă?

Mă nedumereşte şi mă decepţionează comportarea cîtorva din cei mai de vază scriitori şi intelectuali de azi, oameni cu, îndeobşte, vederi prodemocratice dintre cele mai lăudabile, care însă îi cauţionează pe unii colaboraţionişti notorii, precum Adrian Păunescu şi D.R. Popescu. Umblă zvonul că ultimul ar vrea să ajungă şi academician, cu proptele de bună calitate. Cum se întîmplă aşa ceva? Mărturisesc că nu-mi pot explica. Oare un Alexandru Paleologu sau un Ştefan Aug. Doinaş nu şi-ar putea investi mai bine disponibilităţile de solicitudine şi de elogiu? Mă gîndesc la vestitul aforism al lui Titu Maiorescu în legătură cu unicul bloc de marmură ce-i este încredinţat unui creator şi care n-ar trebui modelat, inclusiv sub raportul conştiinţei acestuia, decît în chipul cel mai judicios. Cum să nu te întristezi dacă vezi că în nobila materie albă prind contur figuri dezonorante?

Şi încă un adaos?

Da, încă unul scurt. Dioscurii gîndirii noastre filosofice împrospătate erau, pînă deunăzi, Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu. Prin reorientarea lui Pleşu, cuplul s-a spart. S-a articulat un alt cuplu: Andrei Pleşu şi Augustin Buzura.

Dacă ar fi să vorbiți în termeni starobinskieni, cum v-ați defini propria „relație critică"?

Am citit cu mult interes, cu destui ani în urmă, *Relația critică* a lui Jean Starobinski. Pe atunci, eseul criticului genevez mi se înfățișa șocant, foarte tensionat, chiar abrupt, azi, reluîndu-l, îmi apare mai curînd conciliant, dornic de „aplanare". Alături de rezervele sale la excesivul credit ce ar putea fi acordat metodei („Metoda se ascunde în stilul demersului critic și nu devine complet evidentă decît în momentul în care a parcurs tot drumul. Paradoxul aparent e că metoda nu se poate formula conceptual decît în momentul în care ea și-a îndeplinit sarcina și deci a devenit aproape inutilă"), mă regăsesc în următorul pasaj: „Majoritatea marilor opere moderne nu-și declară legăturile lor cu lumea decît la modul refuzului, al opoziției, al contestației. Sarcina criticii imanente este tocmai de a depista, în interiorul textelor, în stilul lor, ca și în textele lor explicite, indicii variabili ai scandalului, opoziției, deriziunii, indiferenței; pe scurt, tot ceea ce în lumea contemporană conferă operei de geniu caracterul ei de monstruozitate sau de excepție, pe fondul culturii care o susține". Deci o poziție mult diferită de cea conținută de observația lui Maurice Blanchot la care m-am referit mai sus. E statuată aci condiția diferențială a operelor, o diferență cu o încărcătură polemică mai mult ori mai puțin subliniată, dar pe care exegetul, preocupat de imanența lor, cată a o scoate la lumină. O diferență atît în planul existențial, așadar în universul ca atare, cît și în planul raporturilor estetice, așadar în universul proxim, al artei. Prin răsfrîngerea unicității operei asupra autorului, apare potențat caracterul unic, de personalitate ireductibilă, al acestuia, „monstruozitatea" lui copiind „monstruozitatea" divină (Cioran socotea că Dumnezeu, datorită unicității sale primordiale, e un monstru). Îmi place să găsesc aci sugestia unui climat de solitudine organică, stimulată de incongruențe. O lume a diferențierii nesfîrșite, sublim-dureroase, active în planul legăturii dintre personalitate și operă, prevăzută cu misterioși curenți în dublu sens. „Problema operei ca excepție", siglă a unui individ ce se afirmă „unic, incomparabil", manifestare a unei revolte „uneori de neîmpăcat", ce poate fi mai profitabil pentru un spirit care se simte, structural, inadaptabil? Prin extensia acestui simțămînt de discontinuitate, deosebirile dintre creația propriu-zisă și critică pălesc. Criticul își poate asuma, pe o

latură a conştiinţei sale, criza, ruptura, falia conţinute în opere, dezvoltîndu-le ca pe motive apte de sensibilizare personală, cu accente simpatetice, pe altă latură e predispus a trata producţiile literare cu acelaşi impuls demonic al circumspecţiei, efectuînd selecţia, ierarhizarea şi gruparea lor în deplină libertate. Întrucît a critica înseamnă, spre a ne folosi din nou de cuvintele lui Starobinski, a exploata o anume „forţă de inspiraţie critică", al cărei „izvor" şi al cărei „punct final" nu pot fi prevăzute, adică o spontaneitate ce nu exclude, ci, dimpotrivă, se bizuie pe „modul refuzului, al opoziţiei, al contestării". Însăşi alegerea unui subiect spre a te ocupa de el, ca şi faptul că-l supui discuţiei, îţi insuflă, cum remarcă acelaşi Cioran, un aer de „superioritate" asupra subiectului cu pricina. În concluzie: imboldul critic primar şi cel mai puternic mi se pare unul al distanţării, al rezervei, care, abia acesta, face posibilă „recuperarea" critică a unor opere. Nu poţi porni de la o admiraţie (contemplaţie fără rest) decît în calitate de cititor. Odată ce ai optat pentru postura de critic, porneşti de la îndoială, de la acel gust dulceag, de sînge, al refuzului posibil. Cititorul e impersonal, îngăduitor, dornic din capul locului de linişte şi satisfacţie. Criticul e personal, inclement, stăpînit din capul locului de nelinişte, de neîncredere, dispus abia în final, după ce opera a trecut prin probele analitice, a se bucura de ea la modul cititorului (de la sine înţeles că e greu de conceput cititori şi critici în stare pură). Înainte de-a se pune de acord, personalitatea criticului şi personalitatea creatorului asupra căruia se aplică acesta, se cumpănesc într-un dezacord ideal.

Păreţi un critic lipsit de complexe. Care sînt, totuşi, complexele criticului Gheorghe Grigurcu?

Nu fac parte, din păcate, din categoria oamenilor automulţumiţi. Îmi dau seama de neajunsurile şi limitele mele, sporite, probabil, de timpurile neprielnice în care m-am format şi mi-am petrecut cea mai mare parte a vieţii, ca şi de anumite condiţii particulare ale acesteia, nu rareori cu un surplus de vitregie. Ion Caraion declara că ar fi avut nevoie de trei sute de ani pentru a deveni el însuşi. Păsuirea cerută de către autorul *Cîntecelor negre* mi se pare nespus de scurtă. Aş dori cîteva milenii măcar pentru a citi tot ce-mi place şi a-mi însuşi toate cunoştinţele ce mă atrag... Dar nu asupra unei atari fantazări copilăroase şi, nădăjduiesc, impenitente, voiam a mă opri. Îmi cereţi

să vorbesc despre „complexele" mele. Ei bine, unul din ele ar putea fi numit complexul adevărului. Sînt critici care se rostesc... fără complexe despre „adevăr", ca şi cum acesta s-ar găsi la degetul lor mic. Actualul vicepreşedinte al Academiei Române, Eugen Simion, bunăoară, mă cheamă la ordine pentru că n-aş respecta „adevărul", ca şi cum aş fi un şcolar ce ar chiuli de la un orar stabilit cu exactitate. Care „adevăr"? Ar fi mai bine (mai cinstit) să zicem opinia d-sale despre adevăr, îndreptăţită, eventual, în măsura în care e şi opinia mea. Dar ce e adevărul? „Este ceea ce este", cum proclamă, scolastic-patetic, Aurelius Augustinus? Sau, mai aproape de oile noastre literare, „un fond ce nu aduce dobînzi decît în mîinile talentului" (Rivarol)? Sau, încă mai radical, „pur şi simplu o chestiune de stil" (Oscar Wilde)? Recunosc cu modestie că nu pot propune decît adevărul meu, subiectiv. Adevărul în critică nu poate fi girat decît de buna-credinţă şi de mijloacele de argumentare şi comunicare ale emitentului. El nu se poate susţine decît pe un impuls intim, pe o sinceritate ce se dezvăluie sub chipul unei coerenţe discursive, logice, dar şi stilistice. Glasul măgarului nu se aude la cer, obişnuia să spună mentorul Sburătorului, subînţelegînd arta expresivă trebuitoare pentru a valida adevărul critic, pentru a-l înălţa deasupra informului şi a platitudinii care-l compromit. Insistăm, e în discuţie un adevăr cu amprentă personală. Problema e de a-l face convingător pentru receptori, pentru un număr cît mai mare de receptori. Numai în felul acesta el se deversează într-un adevăr mai cuprinzător, cu alură obiectivă. Acest adevăr, să-i spunem public, se uzează însă rapid, sub unele aspecte mai superficiale (destule!), trecînd în locul comun, adică într-o degenerescenţă care, precum orice slăbiciune trufaşă, se dovedeşte tiranică. Merită să reţinem un gînd al lui Schopenhauer, după care adevărului îi este rezervat doar un succes de scurtă durată, între cele două lungi perioade în care e condamnat ca paradox şi disprețuit ca banalitate. Trăim sub apăsarea straturilor moarte ale adevărului degradat. Ele sînt profitabile pentru cei care-şi arogă funcţia,de obicei bine plătită şi „respectabilă", deşi de cele mai multe ori fariseică, de reprezentanţi ai tradiţiei. I-am numit, deseori, paznici ai templului... Adevărul se regenerează prin propunerile personale ce pot stupefia prin imprevizibil, întîmpinînd o rezistenţă ascunsă sau făţişă, cîteodată furibundă. Punctele de vedere novatoare nu sînt

omologate cu uşurinţă. Cînd am susţinut că gloria lui Nichita Stănescu nu e decît o eroare de epocă, o iluzie a unui moment împiedicat în ţele unor mitologizări forţate, ori am respins imaginea lui Marin Preda „suprem exemplu moral", am încercat sentimentul de a comunica mai curînd cu publicul ce va veni decît cu publicul prezentului. Nu neg că am avut şi satisfacţia unor înţelegeri şi confirmări şi în proximitate, însă părerile mele au părut celor mai mulţi excentrice. Mi s-a întărit astfel convingerea că unele adevăruri reprezintă pariuri cu viitorul, constituind, cum scria Voltaire, un „fruct ce nu trebuie cules decît cînd e copt". Această amînare, această nesiguranţă formează mizeria şi grandoarea adevărului. Dacă ar fi pentru toţi şi de la început o certitudine absolută, şi-ar pierde calitatea de fenomen virtual, s-ar chirci şi ar muri. Riscul său îl menţine şi ne menţine spiritualmente în viaţă. Un asemenea risc mă tulbură şi-mi insuflă forţă. Mă melancolizează şi mă bucură. Adevărul: un mecanism al transcendenţei intelectului nostru.

Cum suportă poetul Gheorghe Grigurcu să stea în urma notorietăţii criticului Gheorghe Grigurcu?

În viaţă te deprinzi cu tot ce-ţi oferă viaţa. Ar fi natural ca poetul, romancierul, dramaturgul, criticul etc., care fac uz de aceeaşi semnătură, să beneficieze de o autonomie egală cu cea determinată de semnături diferite. Sînt, e drept, demersuri pe care le unifică personalitatea, dar alcătuind probe distincte. Se cade a aprecia genuitatea fiecărei experienţe. Nenorocul autorilor plurali români este că persistă una din puţinele idei caduce ale lui Titu Maiorescu, cea a incompatibilităţii dintre poet şi critic. Ori unul ori altul. Neadoptînd heteronomia lui Fernando Pessoa, cei mai mulţi dintre ei suportă în continuare tratamentul pedant, birocratic, conform căruia ar avea dreptul doar la o singură calificare. Degeaba au protestat, cu perspicacitate şi întemeiată persiflare, împotriva acestei procustianizări, un E. Lovinescu, un G. Călinescu, ca şi cîţiva critici mai recenţi. Întocmai ca un jupîn obtuz şi obstinat, mentalitatea publicului a rămas înţepenită în prejudecată. Nu vreau să spun că poezia mea ar fi bună sau rea. Alţii se cuvine să o judece. Spun doar că n-o socotesc, în forul meu lăuntric, a mă reprezenta mai puţin decît critica, pe care – dacă interesează pe cineva acest detaliu biografic – a premers-o binişor şi a însoţit-o statornic. Şi, credeţi-mă, mă simt ciudat cînd cutărui imberb,

de regulă de serie, care abia a scos o plachetă-două de versuri, i se acordă protocolul de poet „în toată puterea cuvîntului", în timp ce mie mi se concede doar un statut echivoc, de tolerat, flotant, cetățean de rangul doi – cum vreți s-o luați – pe un teren pe care, *de facto,* mă aflu. Insist: nu mă gîndesc la sancționarea valorică, ci la principiul strîmb, ce-mi interzice dreptul de a fi altfel decît prin deviație. Adică prin tutela propriei mele persoane, luate pe o față, asupra aceleiași persoane, abordate pe o altă față. O tutelă specială, întrucît are în vedere un minorat perpetuu... „Poezie de critic"? Se găsește oare în realitate așa ceva? Sînt citate, cu strepezită satisfacție, cazurile unor critici-poeți care nu s-au impus mai mult pentru că, pur și simplu, erau lipsiți de vlagă și de perseverență ca poeți, nu pentru că erau critici. Se omite, în schimb, a se discuta despre aceeași simbioză, cînd poezia a biruit. Nu avem o seamă de critici-poeți iluștri? Chiar dacă li se spune poeți-critici? De la Baudelaire la T.S. Eliot și Ezra Pound, de la Ion Pillat și Al. Philippide la Ștefan Augustin Doinaș, faptul e, îmi închipui, probat cu prisosință. Și asta pentru a nu mai vorbi de tactica trimiterii dintr-o tabără în alta, al cărei substrat vă las să-l ghiciți. Cînd e discutată critica mea, sînt declarat poet, cînd e discutată poezia mea, sînt declarat critic. Dar cum să combați inerția decît luînd-o în serios, acceptînd-o cu înțelepciune, așa cum accepți ceața sau viscolul pînă trec? Nu mă plîng excesiv. Producția mea poetică a avut parte de comentariile măgulitoare ale unor autori însemnați. Dar întrucît ecoul lor s-a risipit iute ori nici nu s-a compus pe fondul trîndavei preconcepții, s-au relevat și asociații uimitoare. Precum cea cu versurile lui... Al. Piru, pe care presupun că trebuie să le caut cu microscopul, lupa neputîndu-mă ajuta... Poate că poezia mea e proastă, chiar foarte proastă. Poate că sînt mai prejos de 9.999 de poeți români contemporani. Poate că n-am pic de talent. Oricum ar fi, mă simt îndreptățit a denunța falsul determinism, în cel mai dezolant sens didactic, în virtutea căruia un autor de versuri, înainte de a fi analizat și apreciat, este trimis la lotul unei altei expresii literare pe care se întîmplă să o practice (chiar dacă mai frecvent, deoarece lirismul e un fapt gingaș, discontinuu, volatil). Trimis acolo cu un gest pedepsitor, căci e supus unui criteriu hibrid, ca și cum un săritor la înălțime ar fi pontat depreciativ pentru că e și alergător ori floretist. Lipsă de *fair play*? Consider că e ceva mai mult decît atît:

o licărire evadată din literatura absurdului, zbenguindu-se în planul raţiunii.

Şi o întrebare aparte, dar serioasă la români: avînd în vedere că tot românul se simte obligat să fie şef de partid, dv, cînd vă hotărîţi şi la care partid?

Partidul din care fac parte e redus la persoana mea, care susţine din toată inima lupta pentru instaurarea în România a unei ordini democratice. Cine vrea să adere la acest partid poate s-o facă fără nici o formalitate. Îl asigur pe orice doritor că va fi primit cu toată consideraţia şi dragostea cuvenită unui prieten. Vreau să fiu bine înţeles. Individualist incurabil cum sînt (ceea ce nu înseamnă că n-aş fi capabil de o dăruire în prietenie), mi-ar fi greu să suport subordonarea la o organizaţie oricît de onorabilă, să accept pe deplin legea ei, diferită de a mea, chiar dacă foarte apropiată de crezul meu, ştiind că, aşa cum spune apostolul Pavel, orice lege presupune abaterea de la ea. O abatere care n-ar trebui interpretată ca o trădare. Ci doar ca o manifestare singulară, fie şi în nuanţe, de a înţelege şi rezolva unele chestiuni de interes obştesc, manieră în care văd contribuţia mea, unica posibilă, în planul unor asemenea chestiuni. Vreau să fiu solidar în solitudine.

Întrebări formulate de redacţia „Vatra" (1994)

În loc de postfață

Volumul de față cuprinde o selecție din comentariile subsemnatului aparținînd perioadei 1990-1995. Comentarii cu subiecte diverse, însă legate, nădăjduiesc că îndeajuns de perceptibil, de năzuințele unui militantism în favoarea valorilor spiritului, ca și în favoarea unei cetăți democratice, singura care le poate garanta afirmarea nestînjenită. Devenit-au oare aceste pagini istorie? Și da și nu. Schimbarea de guvernare, intervenită la sfîrșitul anului 1996, le trece într-adevăr în trecut, însă într-un trecut atît de proaspăt, încît s-ar zice că cerneala tipografică cu care au fost imprimate în presă nu s-a uscat încă. Ceea ce ne face a le relua cu simțămîntul unei datorii în curs. Activitatea unui om al condeiului nu poate fi defalcată, firește, în funcție de toate fluctuațiile politic-administrative din interiorul epocii la care, aflîndu-se într-însa, e, mai mult ori mai puțin, adaptat/inadaptat. O piatră de hotar o reprezintă doar datele importante, precum momentul 1989. Dar „istoricizarea" textelor în cauză, împărtășind soarta evenimentelor, a împrejurărilor concrete pe care le consemnează și față de care iau atitudine, avem impresia că își sporește caracterul relativ și dacă ținem seama de însăși evoluția specifică a acestor evenimente și împrejurări concrete. Sîntem încă departe – și, vai, nu e o reacție strict personală, capricioasă, ci o stare de spirit îndeajuns de generală – de împlinirea celor visate în imponderabilele zile din Decembrie. Decepția majoră, intervenită prin

„confiscarea" revoluției anticomuniste, nu s-a risipit. Dacă unele din temeiurile acestei dezamăgiri sînt pe cale a dispărea, altele persistă în chip straniu, ba mai mult, li se adaugă noi insatisfacții, cu atît mai amare cu cît izvorăsc, contradictoriu, din chiar consecințele entuziastei noastre opțiuni electorale. Ar fi suficient a menționa doar marginalizarea, în continuare, a intelectualității, adică a acelei forțe care a purtat pe umerii săi, decenii în șir, greul opoziției antitotalitare și care a creat, mai mult decît oricare alta, condițiile răsturnării dictaturii. Scriitorii noștri rămîn, cu prea puține și uneori scandaloase excepții, în afara structurilor puterii, cufundați într-o existență de penurie și vexațiuni. Nu s-a făcut, practic, nimic pentru reîntoarcerea în țară a celor din diaspora, care n-au fost nici măcar reintegrați în Uniunea Scriitorilor (ceea ce ar constitui un simplu act administrativ), spre a nu mai vorbi de asigurarea condițiilor lor elementare de trai: locuințe, servicii, pensii etc.

Să existe un blestem al acestui pămînt, totuși, balcanic? Al acestui veac, totuși, cel mai corupt și mai sîngeros dintre toate? Sau e doar o dificultate de-a mînui „mașina" libertății, libertatea fiind, așa cum spunea Thomas Mann, „un lucru mai complicat și mai delicat decît puterea"? Admițînd un atare adevăr, ne putem întreba iarăși dacă e un fenomen doar tranzitoriu sau unul „etern". Nu cumva puterea și libertatea se exclud în principiu? Nu cumva intervin, la exponenții lor, vocații și, în consecință, destine eterogene, incompatibile? Nu cumva aversiunea obtuză împotriva duhului creator, liber prin excelență, emană din orice structură a puterii constituite? Libertatea e o putere *sui generis,* neformalizată, pe cînd puterea e o reducție fatală a libertății, în felurite grade, însă constant întemeiată pe un mecanism limitativ. Poate că puterea – libertate căzută, aidoma unui înger căzut – nutrește o nostalgie perversă a libertății, tradusă în opacitate, pizmă, reavoință. Pe de altă parte, nu e deloc exclus ca reacția antiintelectuală a actualei puteri „democratice" să aibă drept substrat execrarea, atît de caracte-

ristică şi de îndelungată, a libertății de conştiință de către oficialitățile comuniste. Nu ne eliberăm oare mai greu de grilele interioare ale ideologizării decît de cele exterioare? Deocamdată socotim că textele noastre întrunite între aceste coperți fac parte dintr-un capitol deschis în 1989 şi care încă nu s-a închis. Îl vom continua, probabil, sub zodia reculului moral, căruia se vede că-i sîntem hărăziți, chiar cînd, deşi în genere sceptici, ne aşteptăm mai puțin. Rămînem – n-avem încotro – un combatant modest al idealurilor pe care le-am slujit pînă azi, căci n-am putea adera la altele superioare. Sîntem puşi în situația de a repeta uneori lucruri ce s-au mai spus şi alteori de a afirma lucruri pe care alții le repetă în urma noastră, fără teama şi fără speranța locului comun, cu încredințarea că, în final, libertatea creatoare de credință, artă şi istorie, care a dislocat o putere opresivă în miraculosul Decembrie, va putea modela, pînă la un punct, actuala cîrmuire, a cărei ascensiune a făcut-o cu putință. Că obiectivele libertății vor izbuti a informa, treptat, puterea, într-un chip favorabil chiar pentru perspectivele ei de supraviețuire. Căci, în pofida dezacordului funciar dintre cele două entități, o putere care desconsideră libertatea peste anume margini, îndepărtîndu-i şi umilindu-i pe purtătorii prin excelență ai acesteia, care sînt intelectualii, şi, îndeosebi, pe cei ce reprezintă lamura lor: i-am numit pe scriitori, este sortită eşecului. Drept care ne îngăduim a actualiza titlul cărții noastre, subliniind: *neutralitatea rămîne imposibilă.*

11 octombrie 1997 Autorul

CUPRINS

CUVÎNT ÎNAINTE . . . 5
E posibilă neutralitatea? . . . 9
Mecanismele oportunismului. . . 15
De ce, totuşi, politica? . . . 20
Batjocorirea culturii. . . . 26
Stimaţi scriitori! 30
Oare scriitorii sînt cei mai mari ticăloşi ai ţării? 34
Izgonirea scriitorilor . . . 38
Atitudinea scriitorului . . . 41
Nevoia dezideologizării . . . 44
Colaboraţionişti mai vechi şi mai noi . . 50
Avem nevoie de un Nürnberg românesc! . 59
Un Dumnezeu ciocoi . . . 66
Impudoarea ciocoiului roşu . . . 73
Cinismul unui nomenclaturist . . 76
Tovarăşul „Dumnezeu" . . . 91
Insolenţă 102
Exilul creator 110
Războiul rece al modelelor . . . 118
O Cassandră a criticii: Monica Lovinescu . 129
Virgil Ierunca despre estetismul torturii . 145
În cunoştinţă/conştiinţă de cauză: I. Negoiţescu 152
Mesianicul şi mercenarul . . . 166
Între rug şi ghilotină . . . 173
Ideologia în fază barocă . . . 177
Scrisoare deschisă (lui Valeriu Cristea) . 187
La umbra injuriei în floare . . . 194

Ciclul imposturii 201
Un Pietro Aretino român? . . . 209
E inadmisibil! 213
Sfînta mare neruşinare . . . 216
Afirmaţii aberante 221
Adrian Păunescu şi apologetul său . . 228
Reabilitarea dictatorului . . . 231
Admiratorii 234
Noii intermediari 241
Cocoaşa cămilei 246
Tragicul „mister" 250
Literatura interbelică, „o sintagmă procustiană"? 257
Cutremurătoarea colegialitate . . 266
Extemporal Eugen Simion . . . 269
Replică 278
Minunatul ambasador al golanilor . . 281
Pornind de la Alexandru Paleologu . . 292
Cum moare marxismul? . . . 298
Obsedaţii sexual 307
Don Quijote în timp şi spaţiu. . . 315
Cum stăm cu procesul comunismului? . 321
Cine se teme de adevăr? . . . 329
Răspuns domnului Interim . . . 339
O nouă coadă de topor . . . 341
Pe cînd Geo Ciolcan şi Pavel Pereş? . . 344
La despărţirea de Dan Deşliu. . . 347
Repere junimiste 352
Satiriconul profesorului Mircea Zaciu. . 360
O atitudine anticonservatoare . . 373
Girul moral nemeritat . . . 383
Un „atlet al mizeriei" . . . 385
ADDENDA
„Am fost şi rămîn un exilat intern" . 393
Manipularea valorii şi altele . . 408
Tăcerea nu e cel mai eficace mijloc de apărare 418
„Poate că autoritatea e un destin" . . 436
ÎN LOC DE POSTFAŢĂ . . . 457

În colecția
ESEURI DE IERI ȘI DE AZI
au mai apărut:

1. Luca Pițu, *Sentimentul românesc al urii de sine*
2. Vladimir Soloviov, *Povestire despre Antihrist*
3. Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*
4. Henri Bergson, *Teoria rîsului*
5. Henri Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*
6. Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*
7. Ștefan Afloroaei, *Întîmplare și destin*
8. Léon Bloy, *Salvarea prin evrei*
9. Vasile Lovinescu, *Incantația sîngelui*
10. Miguel de Unamuno, *Agonia creștinismului*
11. Marcel Mauss, *Eseu despre dar*
12. Henri Bergson, *Cele două surse ale moralei și religiei*
13. Lev Șestov, *Revelațiile morții*
14. Emile Durkheim, *Despre sinucidere*
15. Vasile Lovinescu, *Mitul sfîșiat*
16. Marian Papahagi, *Fața și reversul*
17. Jules de Gaultier, *Bovarismul*
18. Lev Șestov, *Începuturi și sfîrșituri*
19. Hermann Keyserling, *Analiza spectrală a Europei*
20. Vassili Rozanov, *Apocalipsa timpului nostru*
21. Al. Zub, *În orizontul istoriei*
22. Georges Bataille, *Partea blestemată*
23. Ștefan Afloroaei, *Lumea ca reprezentare a celuilalt*
24. Luca Pițu, *Eros, Doxa & Logos*
25. Miguel de Unamuno, *Despre sentimentul tragic al vieții*
26. Dan Botta, *Unduire și moarte*
27. Thomas Carlyle, *Filosofia vestimentației (Sartor resartus)*
28. Charles Baudelaire, *Paradisuri artificiale*
29. Marcel Petrișor, *N.V. Gogol sau Paradoxurile literaturii moderne*
30. Thomas Carlyle, *Cultul Eroilor*
31. Luca Pițu, *Sentimentul românesc al urii de sine,* ed. a II-a
32. Hermann Keyserling, *Jurnalul de călătorie al unui filosof*
33. Otto Rank, *Dublul. Don Juan*
34. Remy de Gourmont, *Fizica dragostei*

În pregătire:

Thomas Carlyle, *Semnele timpului*
Henri Bergson, *Introducere în metafizică*

Bun de tipar: 1998 • Format 1/16 (54 x 84)

Tiparul executat la Imprimeria *Institutului European pentru Cooperare Cultural-Ştiinţifică*
Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P. 161 •
Cod 6600 • Tel. 032/233800 • Fax: 032/230197

Dată fiind înteţirea conflictelor în mediul nostru postdecembrist, o soluţie benefică pare a fi cea a neutralităţii. Într-adevăr, ce e mai raţional decît poziţia de neimplicare asumată? Cea care-ţi îngăduie o privire limpede asupra ambelor tabere. Cea care-ţi acordă calitatea de arbitru. Superioară prin latenţele ei de comprehensiune, de justiţie, de pacificare. Umanistă prin definiţie. Şi cît de ignobilă este negarea neutralităţii! Nu ni se reaminteşte adesea, în acest sens, terifica formulă leninist-stalinistă „cine nu e cu noi e împotriva noastră"? E adevărat, cu adaosul suspect că ea ar fi preluată de militanţii actuali pentru democraţie ...

Aceste polemici ne apar oportune ca fapte de atitudine morală. *În climatul confuzionat al prezentului, amestecînd, prea adesea pînă la indiscreţie, „binele" şi „răul", radicalismul lucid profesat de Gheorghe Grigurcu îndeplineşte un rost limpezitor mai mult decît necesar. Din vreme în vreme, în cultura noastră, un maiorescian* în lături! *cineva trebuie să rostească.*

Gabriel Dimisianu

INSTITUTUL EUROPEAN

ISBN 973-586-101-1

Pe copertă: Wassily Kandinsky, *În albastru (detaliu)*